ELSEVIER'S
Geïllustreerd Maandschrift

AMSTERDAM,
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N.Z. Voorburgwal 64.

EX·LIBRIS
A·W·BARTEN

Elsevier's Geillustreerd Maandschrift.

ELSEVIER'S
GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
MR. L. J. PLEMP VAN DUIVELAND, JOAN BERG,
J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, F. H. KAEMMERER EN
PH. ZILCKEN.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL XIV.

JULI-DECEMBER 1897.

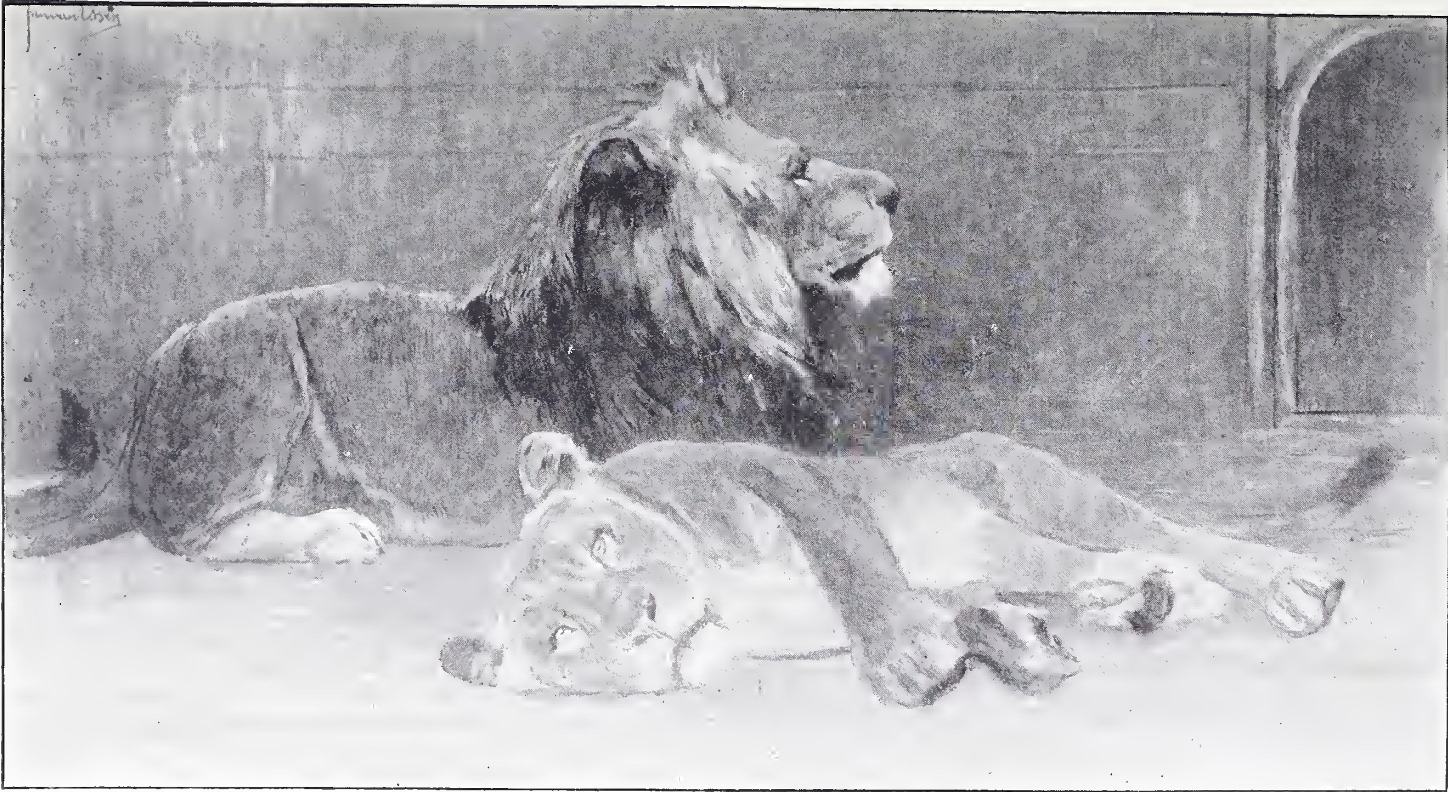

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER".
1897.

Typ. Amst. Boek- en Steendrukkerij, v/h. Ellerman, Harms & C°.

Inhoud van deel XIV.

GEDICHTEN.

Royal Prisoners, naar een aquarel, eigendom van den heer J. D. Ferwerda te Hilversum.

JAN VAN ESSEN.

DOOR

H. M. KRABBÉ.

Het is reeds twaalf jaar geleden, dat er in de leeuwengalerij in Artis een „heer" verscheen, die onze groote belangstelling wekte. Hij was lang en mager maar toch stevig van bouw en had een gladgeschoren gezicht met zooiets van

Engelsche deftigheid erover. Hij droeg op den ietwat wip-neus een gouden lorgnet, en op zijn zorgvuldig gladgestreken haren, waarvan een lok nuffig op het voorhoofd daalde, steeds een hoogen hoed, wat hem, in verband met zijn gekleede jas, iets bijzonder gewichtigs en in onze kwâjongens-oogen belachelijks gaf. Maar drommels, wat was 't een knappe schilder! En wij dwaalden bewonderend om hem heen, als hij aan 't werk was; maar hij negeerde ons steeds volmaakt, en slechts, wanneer wij te dicht bij hem kwamen, keek hij ons zóó hooghartig aan, dat wij geen woord noodig hadden, om stil af te druipen.

Langzamerhand raakten wij aan hem gewend, en mocht het ons al niet gelukken plezieriger kennis met hem te maken, 's avonds snuffelden wij naar hartelust in de achtergalerij, waar hij zijn werk, de prachtige studies naar leeuwen, tijgers en panters, bewaarde.

Die meneer heette Jan van Essen, een naam die van toen af een zekere vermaardheid verkreeg als van een buitengewoon begaafd dierenschilder.

. . . .

Van Essen werd te Amsterdam geboren in het jaar 1854. Precies bekend is 't niet, wie de eer had hem te bakeren; maar zeker is 't dat Jan volmaakt ongeschikt bleek, om koopman te worden, en zijn vader ten laatste toegaf aan den wensch van den jongen om zich tot kunstschilder te bekwamen. Hij kwam bij den ouden heer Greive op 't atelier en werkte daar met Joan Berg, Kever, ten Hoet en Jan ten Kate. Greive was toen niet meer zóó in zijn volle kracht, als in den tijd dat Aug. Allebé, Jamin, Lingeman en Koen Greive door hem in de kunst ingewijd werden. Een beroerte had hem veel van zijn werkkracht

ontnomen, zoodat Van Essen na twee-en-een-half jaar wegging, en een korten tijd bij Valkenburg op 't atelier kwam.

Nog geen twintig jaar oud, verdroot 't hem steeds aan den leiband te loopen, en huurde hij een atelier, om van nu af op zich zelf te staan. Hoewel de bewoners van Artis hem toen reeds aantrokken was dat toch nog meer het geval met figuur en behandelen zijne eerste schilderijtjes dan ook dit genre. Een zijner aardigste uit dien tijd is de voorstelling van een paar besjes, die de pelikanen aan 't voeren zijn, een wel wat bruin maar zeer knap werk, waar men in de schildering der vogels reeds zijn grooten aanleg voor het dieren-genre ontwaart.

De jonge man was zich echter nog niet bewust, van wat eenmaal zijn kracht zou worden, en voor indrukken uiterst vatbaar, voelde hij zich, na 't zien van een schilderij van Jacob Maris, zóó getroffen, dat hij onmiddellijk een op dezen meester geïnspireerd landschap maakte. De kunsthandelaar Tersteeg, met wien hij toen reeds druk zaken deed, was, bij hem komende, zoo verrukt, dat hij 't niet alleen onmiddellijk kocht, maar hem dringend aanraadde zijn eerste genre te verlaten, en op den nieuwen weg door te gaan. „Wat moest ik doen," zegt Van Essen, „mijne ijdelheid was gestreeld — en ik verdiende goed geld. Ik werd dus landschapschilder".

Straatje in Naarden.

Na eenige jaren begon hem dat te vervelen, en voelde hij zich onbevredigd. — 't Nu maar eens geprobeerd met stadsgezichten. — „Ik kwam toevallig in Naarden, zag een mooi straatje en maakte 't. Tersteeg was één en al bewondering er over. „Van Essen," zei hij, „je hebt nu ten slotte gevonden, wat eigentlijk je talent is. Ga nu door, thans weet je, wat je wilt."

't Schilderijtje werd onmiddellijk aan den lateren minister Tak van Poortvliet door Tersteeg verkocht; maar enthousiast als deze zeer bijzondere kunstkooper is, verzocht hij den kooper het paneeltje nogmaals in zijn winkelkast te mogen tentoonstellen. Toevallig was Jacob Maris er tegelijk met van Essen, drukte dezen met warmte de hand en wenschte hem geluk met dit werk.

„Dat was eene onderscheiding, hé, en ik ging toen dapper aan 't straatjes schil-

deren ; maar 't woû niet meer. Geen der latere kon ooit meer halen bij dat eerste."

Dus ook dàt was zijn genre niet. Toen begon een sukkeltijd van nu dit en dan dat beproeven en hij kwam niet verder.

't Was het toeval, dat hem ten slotte den Engelschen schilder Swan op zijn weg voerde. In '85 kwam deze in Amsterdam, en van Essen, die reeds dweepte met den grooten leeuwenschilder, vóórdat hij hem persoonlijk kende, werd groote vrienden met Swan, die hem aanraadde zich ernstig toe te leggen op het dierengenre, waarvoor hij in Artis zulk eene uitmuntende gelegenheid kon vinden. En de jonge schilder volgde dien raad en werkte een drietal

Begrafenis in Nunspeet.

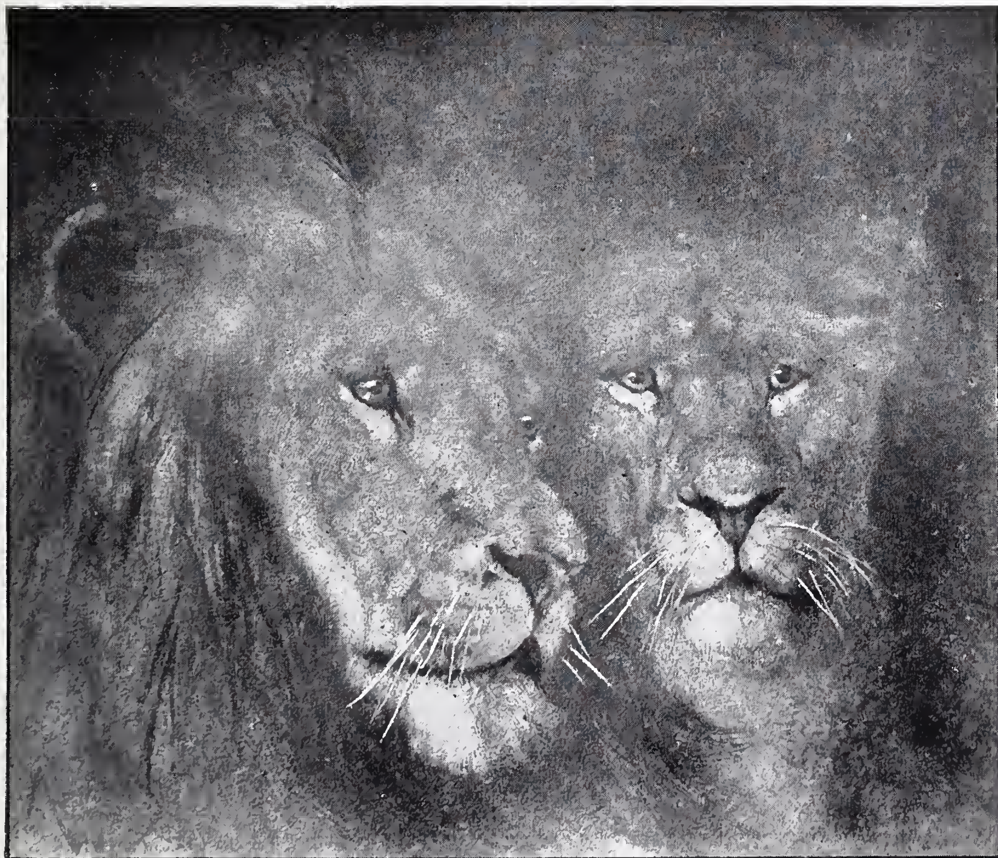
jaren met al zijne energie in den mooien dierentuin, dien trots van onze hoofdstad. En 't was in dien tijd dat wij dien deftigen, hooggehoeden, gehandschoenden meneer op ons gebied zagen verschijnen.

Met zijne groote vaardigheid in 't métier en zijne liefde voor dieren, was het hem zeer spoedig mogelijk belangrijke werken te scheppen, die hoewel geïnspireerd op Swan, van dezen meester absoluut verschilden.

Zag Swan in den majestueuzen leeuw in de eerste plaats het dichterlijke en plaatste hij hem steeds in eene daaraan geëvenredigde omgeving, Van Essen voelde zich voornamelijk aangetrokken door het dier, zooals het werkelijk zich aan hem voordeed. Hij maakte dus zijne leeuwen in het hok, en hij genoot

van hun huid, waarvan hij in zijn faktuur zoo mooi en wáár het maaksel weergaf. Hij genoot van hun bouw en bevalligheid en zóó ernstig vatte hij zijne taak op, dat hij maandenlang ernstig naar 't skelet teekende. Men moge den dichter-schilder Swan hooger stellen, ik weet geen schilder, die zóó juist de werkelijkheid weergaf, als Van Essen.

Toen ontstonden die reusachtige aquarellen, die een ieder verbaasden door de machtige behandeling en 't mooi aspect. De rijke liefhebbers betwistten elkander zijne werken, wat een gedeeltelijk slechten invloed had op den

Reproductie naar eene teekening.

maker, omdat hij daardoor gedwongen werd fabriekmatig te produceeren. De kunstkoopers konden niet genoeg verzenden voor de aanvragen uit het buitenland, wat ook nu nog het geval is.

Bizonder fraaie leeuwen-teekeningen zijn in 't bezit der heeren Van Eeghen, Schorer en Molière, en in het Teyler's museum te Haarlem.

Ik vroeg Van Essen, waarom hij niet op reis ging om het land te zien, waarin zijne lievelingen thuis behooren. „Ik ben bang, dat ik 't er leelijk zou vinden, en dat ik daar ginds een mogelijk veel juisteren, maar leelijker indruk der dieren zou ontvangen. Hier in 't hok met de dikke, ijzeren tralies zie ik

het gevangen dier, dat als 't wilde, zijne bewakers en gevangenis zou kunnen verpletteren. Dáár ginds is hetzelfde grootsche dier een stipje in de oneindigheid der woestijn, zooals b. v. Gérôme zoo kranig geschilderd heeft. Wáár is de goudkleur van zijne haren, wáár zijn forsche bouw en machtig gebrul? 't Is een schoothondje geworden, zoo nietig op die geweldige vlakte".

„En dingen trachten te maken als Swan wil ik evenmin, want de enkele malen, dat ik 't beproefde werd ik uitgescholden".

„De vogels trokken mij ook steeds aan. Ik heb een groot schilderij in Artis hangen vol met pelikanen en eenden en 't verder gedierte, dat je in Artis aan den Vijver vindt. Maar 't meeste succès had ik met den „Marabout", die nu

Pelikanen (schets voor het schilderij, behoorende aan Artis).

in het Museum Lopes Suasso te Amsterdam is. Dat is een goed ding, waarvan ik veel plezier had. Willet kocht er een aquarel naar, Vosmaer schreef er een mooi artikel over, en te Londen, waar ik 't ook exposeerde, vonden ze 't in de bladen, en van zeer bevoegde zijde, uitmuntend. Maar is 't nu niet hard, dat Preyer, die 't indertijd van mij kocht, het maar niet kon kwijtraken en 't ten slotte aan 't Museum ten geschenke gaf? 't Publiek dwingt je tot fabriekswerk, als 't maar in zijn smaak valt".

Ik vroeg, hoe hij zoo 'n schilderij als de Marabout gemaakt had. „Dat deed ik heelemaal naar een krijtkrabbel. Ik ging dagelijks met den tram naar Artis, keek heel serieus naar 't beest, en dàn vlug naar mijn atelier, zonder op- of

omzien. Want was ik op de plaats zelf gaan schilderen, dan had ik mijzelf niet kunnen bedwingen, mee te gaan met de wisselende stemmingen en was er wel een studie; maar geen schilderij van gekomen."

„Weet je, wat ook een plezierig ding geweest is? Dat was die „question brûlante"; je herinnert je wel die St. Bernard, dat puppy, dat met z'n kop scheef naar een rookend eind sigaar kijkt. Ik ging in den stal, 's morgens vroeg, toen ik van een partij kwam. Jawel, ik had een hoogen hoed, of fijner nog, een claque op, en glace's aan! Nu, daar krielde dat jonge goed over den grond, toen ik mijn sigaar weggooide — en daar keek me zoo'n geestig

„Question brûlante."

klein ding, net zooals ik 't trachtte te schilderen. Ik ging op slag aan 't werk, en 's middags was 't klaar. Op de Tentoonstelling was 't onmiddellijk verkocht, en ik kreeg van alle kanten aanvraag voor 't zelfde onderwerp.

Van Essen had op zijn atelier een paar begonnen landschappen staan, en was bezig met eenige aquarellen van slootjes met eenden.

„Dat doe ik zoo maar eens; ik heb veel bestelling op dit werk, ook van die Mauve-achtige dingetjes. Maar weet je wat 't is, zóó als Mauve 't maakte, kan niemand anders 't en probeer ik 't zelf, omdat ik 't werk van Mauve zóó heerlijk mooi vind, dan wordt 't nooit meer dan slappe grog. Ik vind 't prettig om een meester, dien ik hoog stel, goed te bekijken en ondanks mijzelf tracht ik dan zijn „doen" te pakken. Dat lukt mij meestal gemakkelijk.

Zoo heb ik geschilderd als Diaz, die hier eens een machtig imponeerende expositie had, en als Maris en Mauve, en zooals Bosboom kon aquarelleeren; maar! zie je, het *eigentlijke* van die meesters, dàt pak je nooit! — Maar ik kom dan telkens op een dwaalspoor, en meen een oogenblik, dat als ik hunne techniek afgezien heb, ik 't óók zoo kan. Als ik jongelui ontmoet, die ook zoo'n te groote handigheid hebben, dan waarschuw ik hen ernstig. 't Is vreeselijk gevaarlijk, en je verliest maar al te gemakkelijk je persoonlijkheid."

Van Essen had nu weer grootsche plannen om gieren te aquarelleeren. Hij had een heel mooie schets er van gemaakt, die uitmuntend was om de grootschheid van opvatting. Dàt werden nu eens geen opgesloten dieren; maar ontembaar woeste beheerschers der bergen. Ook had hij ontwerpen van honden voor een kar, waarvan hij zich evenzeer veel voorstelde

Landschap met eenden.

Van Essen is in Nederland zeer zeker de knapste dierenschilder. Dóór en dóór schilder, ziet hij de natuur niet alleen mooi, maar ook zeer juist en is hij daarbij uiterst conscientieus. Ik geloof, dat hij nu ten slotte overtuigd is, dat dierenschilderen zijn eigenlijk werk is en dat hij daarbij blijven moet. Hij studeert thans ijverig, en wij kunnen van dit streven weer heel mooie dingen verwachten. Hij heeft zijn talent niet altijd even verstandig gebruikt en heeft wel eens vergeten „l'art pour l'art" te beoefenen. Hij moest te vroeg op eigen beenen staan, en wanneer een flink, kranig man hem in den beginne geleid had, was zijn eigenaardig talent veel spoediger en beter tot ontwikkeling gebracht.

Reproductie naar een aquarel, in het bezit van den heer J. H. van Eeghen te Amsterdam.

Van Essen heeft steeds te kampen gehad met „les défauts de ses qualités"; Zooals ik hierboven reeds zijne eigen woorden aanhaalde, weet hij zelf maar al te goed, hoe te groote vaardigheid en daarbij zucht, het publiek te behagen, hem in zijn leven gehinderd hebben.

Hij is altijd een prettig kameraad geweest, geestig en vroolijk en daarbij een groot jager en visscher. Van den jager heeft hij de neiging, om zijne jachtverhalen te borduren met de ongehoordste avonturen en doorleefde ontberingen, en als men hem in die stemming aantreft is er geen opgewekter mensch denkbaar. Van den visscher heeft hij 't kalme en koele, 't bedaarde van den man, die uren lang zich in 't zonnetje koestert, en den dobber in 't oog

„Korenschoofjes" (schilderij in 't bezit der Koningin).

houdt. Na 't ongeluk, dat hem zijn arm kostte, is hij van 't jagen af, en daarmede is veel van zijn jagers-opgewektheid verloren gegaan; hij is nu doorloopend in de visschersstemming.

Van Essen kan zeer geestig en ad rem zijn. Als 't één collega goed gaat, zijn er zes, wien het tegenloopt, en daarbij minstens één, die zijne ontevredenheid tracht te wreken op den gelukkigen makker. Op eene tentoonstelling had Van Essen reeds den eersten dag zijne teekening verkocht, toen hij een zeer onfortuinlijk collega ontmoette. „Zeg, amice," vroeg deze hem, „op welke buitenlandsche reis heb je 't gediert ontmoet, dat nu met „verkocht" prijkt?"

„O!" antwoordde v. Essen, „dat „gediert" ontmoette ik in het land, waar al jouw beeren rondloopen."

Liggende hond.

Dat was niet vriendelijk, maar raak!

Ten slotte nog een paar woorden, hoe Van Essen over de kritiek denkt. „Zie je, kritiek is een mooi ding, als ze uitgeoefend wordt door volkomen

Staande hond.

bevoegde en eerlijke menschen, en een jong artist vooral, kan onmogelijk buiten de kritiek, die hem bekend maakt en de handelswaarde van zijn werk verhoogt. Maar hoewel ik zéér veel aan kritiek te danken heb, en ik door die „reclame" spoedig verder ben gekomen, worden de kolommen der bladen dikwijls te lichtvaardig opengesteld voor den eersten den besten kwajongen, die zich „solidair" verbonden heeft aan een klein troepje vrindjes, die ten koste van alles en ieder verheven moeten worden. Nòg erger is 't, als die kritikus zèlf schilder is. Dan benadeelt hij zooveel hij kan, hen, die 't zelfde genre beoefenen als hij of zijn vriendjes. Zeker, er zijn wel eens uitzonderingen, maar in den regel is 't toch zooals ik daareven zei. En jongelui hebben zooveel steun noodig. Dat herinnert mij nog iets van mijne jongejaren. Kever, Poggenbeek en ik wilden ons werk verkoopen, maar niemand kon 't gebruiken. Toen gingen wij met z'n drieën naar den Haag, om te trachten met Tersteeg zaken te doen. We kwamen voor den winkel en ons hart zakte ons allen in de schoenen. We lootten er om, wie binnen zou gaan en 't lot viel op Kever, die zenuwachtig de zware taak aanvaardde. In 't kort, wij deden alle drie zaken met den heer Tersteeg, die ons goeden raad gaf en . . . 't verdiende geld! Ik zou 't den menschen zoo willen inprenten: „helpt de jonge artisten. Hun leven is dikwijls zoo moeilijk."

Leeuwenkop.

Nu rest mij alleen nog de vermelding zijner onderscheidingen. Van Essen kreeg in 1883 een verguld zilveren medaille op de tentoonstelling te Amsterdam, een in Melbourne, in Nizza, in Keulen en een mention honorable te Parijs. De Société des Aquarellistes en de Haagsche Teeken-Maatschappij benoemden hem tot honorair lid, terwijl onze koningin een schilderij van hem kocht. Aan waardeering heeft 't hem dus niet ontbroken.

En hiermede besluit ik mijn schetsje, in de hoop u eenigszins nader een man te hebben doen kennen van wien wij ongetwijfeld nog veel mooie dingen te verwachten hebben.

GELUK.

DOOR

LIANE.

Toen zij den laatsten toon in een week pianissimo had uitgeademd, het slotaccoord gespeeld was en de accompagnateur zijn blad muziek toevouwde, juichte het publiek haar levendig toe. Bravo's weerklonken, en het handgeklap, aanstekelijk geworden van 't begin der stoelenreien tot de laatste der logeplaatsen, barstte uitbundig los.

Verrast door het spontane enthousiasme, neigde zij lachend, neigde zij nogmaals en nogmaals, dankend voor deze hulde die haar heele ziel deed trillen van innige blijdschap.

Toen, langs de tweede violen heen, verdween zij in de artiestenkamer, achter zich latende een golving van stemmengeluid, dat voor een oogenblik de geheele zaal vulde.

En de groote schare van toehoorders, opgekomen om het goede doel van een liefdadigheidsconcert te steunen, herhaalde naar alle kanten haar enthousiaste uitingen van bewondering. Niet waar, deze jonge rijke stem, daar kon men zeker iets bijzonders van verwachten in de toekomst. En zoo uitstekend geschoold! Diepte van gevoel werd hier en daar nog wel gemist, schoot wat te kort, maar van eene die pas aan 't begin staat van haar loopbaan, kon men 't volmaakte nog niet verwachten. En toch, hoe wonderlijk verraste soms die innig lyrische uitdrukking! Een ontegenzeggelijk dramatische aanleg kon men in haar stem vermoeden. Veelbelovend, veelbelovend!

Toen, midden in hun spreken over haar, even voor 't begin van 't volgend orchestnummer, richtten zich aller oogen en binocles naar de directieloge, waar men haar zag binnenkomen, begeleid door twee heeren die vol ijver stoelen wegschoven en verschoven, haar een voorplaats aanboden, waarvoor zij echter lachend dank zeide, hen met zacht dringend verlangen op een zij-fauteuil wijzend, die leeg stond naast een oude dame in zwart gekleed.

En daarin plaatsnemende, haar buurvrouw beteekenisvol toelachend, fluistert ze: „Tevreden, tante? Was 't goed?"

„Uitstekend Thea, heel goed, vooral in 't laatste gedeelte klonk je stem weer bizonder vol en diep. Maar kind, van Grieg was 't „Jeg elsker dig" 't minst geslaagde. Dat zong je wel eens beter. Er was zoo iets onrustigs en onzekers in!" zei de oude dame zacht terug.

„Ja, niet goed was dat, jammer, maar ik had mijn zenuwachtigheid nauwelijks beheerscht, toen ik al beginnen moest. Denk eens, op dat moment ontdekte ik vlak vooraan Dr. Löwe, die ik van te voren heelemaal niet had opgemerkt.... dus, u begrijpt! Tante, wat zou *hij* hier doen? Zou 't kunnen

zijn voor een critiek denkt u? .... Toen ik hem bij 't einde zag applaudisseeren, verwachtte ik één oogenblik hem later in de artiestenkamer te zullen zien komen, dat verwachtte ik bepaald. Zag u hem niet zitten? Hij is nu weg, dáár, die eerste open stoel op de derde rei, links."

Zóó? hé, neen ik zag niets van hem. Ja, mogelijk is 't .... heel jammer dat je h'm nu niet sprak."

„O, ik hoopte 't zoo stellig! Maar achteraf zou dat misschien wat te veel eer voor me geweest zijn. 't Succes heeft me zoo dol gemaakt, dat ik vanavond het onmogelijke heel natuurlijk zou hebben gevonden."

„Welk onmogelijke?"

Maar 't orchest begon en beiden zwegen, mee-opgenomen in aandachtig luisteren naar de breedruischende tonen, die in de zaal hun golven van sonoren klank uitzonden.

Alleen Thea, tusschendoor niets daarvan hoorend, diep weg in haar bedenken over 't zijn van Dr. Löwe hier, in 't vreemde Duitsche stadje, vijf uur van Berlijn, op een liefdadigheidsconcert waarop *zij* zong. Tot dusver had hij, de zeer bekende, scherpe criticus en componist, nog weinig acht geslagen op haar hier en daar optreden: alsof hij haar talent nog niet rijp genoeg oordeelde voor *zijn* critiek. Maar sedert zij na afloop van haar eerste concertjaar, bijna overal een sympathiek en warm succes gevonden had, de critieken daarbij zeer bevredigend hadden geluid, was het verlangen, om persoonlijk met hem in aanraking te komen, zijn meening over haar talent te hooren, steeds levendiger geworden. Zijn orakelstem was altijd leerrijk, de waarheid zeide hij rechtuit, zonder de minste verontschuldiging of omweg. Al meer dan eens had ze gesidderd voor háár beurt, als die eens komen zou.... Wàs die nu gekomen? Zou hij nù, na dit optreden, over haar gaan schrijven? En dan, op welke wijze? Scherp, geeselend, zooals hij gewoon was zich te uiten als niet alles naar zijn zin geweest was? Maar hij had toch door handgeklap getoond....

„Kom kind, 't is uit, heb je alles bij de hand?"

Door het geschuifel der stoelen rondom haar verschrikt, staat Thea haastig op, en naast zich ziet ze de beide heeren staan, buigend lachend.

Met veel woorden spreken ze hun groote waardeering en erkentelijkheid uit over haar welwillende medewerking: 't welslagen van den avond kon gerust aan haar-alleen worden toegeschreven .... daarmede een banale beleefde directieleden-formule herhalend, die hier oprecht gemeend en geheel op zijn plaats was.

En Thea, nog niet verwend, bewees zich dankbaar en gevoelig, lachte alleen ondeugend over 't àl te vleiende der woordenkeus. Als Dr. Löwe dat eens gehoord had!.... Maar 't deed haar heerlijk áán, die sympathieke beoordeeling van haar talent. In die momenten voelde ze een paar vleugels groeien aan haar lichaam, en wègvliegen zou ze kunnen, zóó — wègvliegen, haar toekomst tegemoet, die ze vol tinten zag van glorielicht, die ze niet meer anders zag dan zóó....

„'t Is mij werkelijk een héérlijke voldoening u allen bevredigd te hebben.

Ik dank u, dank u hartelijk.... neen, neen, vergeten zal ik dezen avond zeker evenmin! Ik gaf met zooveel vreugde van wat ik te geven had, dat weet u niet! Tot weerzien, mijne heeren, zeker, graag tot weerzien!"

Eenvoudig, vol sympathieke jonge bekoorlijkheid, ging ze van d'een naar d'ander, groetend, lachend nog een woordje zeggend, op haar arm latende leunen de oude grijze dame, die naast haar had gezeten.

* * *

„.... Zoo, hij was er dus dien avond met von Sending? Deze natuurlijk in de hoop dat Dr. Löwe je stem middelmatig zou vinden, je talent twijfelachtig en hem in zijn voornemen zou steunen! En wat zei je wel toen hij dit vertelde, Thea? Was je niet verbaasd?" vroeg tante Fannie den volgenden morgen, na een diner bij Professor Erdman, waarop Thea geweest was. „Wie had nu ooit kunnen vermoeden dat Dr. Löwe in *die* kwestie zou gemengd worden!"

„Ja, ik was verbaasd! En hij besprak 't zoo ongedwongen, begon er zoo onmiddellijk over, zelfs eer hij nog iets anders tot me gezegd had, dat ik een oogenblik den onbedwingbaren lust kreeg om hem te vragen of von Sending niet van geheimhouding gesproken had? Maar zijn manier van zeggen en beweren heeft zoo iets gedecideerds en imponeerends, zoo iets alsof 't van zelf sprak dat hij zich met de kwestie bemoeide, dat ik een schuwheid over me voelde komen die me deed zwijgen en luisteren."

„En gaf hij je gelijk dat je von Sending's aanzoek.... afwees?"

„O, hij noemde hem een krankzinnige, een dwaas, die geen idee van kunst had, nog minder hoe met vrouwen om te gaan.... Ja, zeker gaf hij me gelijk! Hij heeft hem dan ook den goeden raad gegeven er niet langer op aan te dringen "

„En op welken grond berustte wel die goede raad van Dr. Löwe?"

„Op grond van puur egoïsme, zei hij, om *mij* voor de kunst te behouden. Freiherr von Sending maakte toch de bepaling bij zijn aanzoek dat ik nooit meer in 't publiek zou optreden."

Beide zwegen even.

Toen zei tante Fannie zacht: „Jammer!"

En daarna: „Hij is ook zeer vermogend, niet? ... Kind, mocht je er later maar geen spijt van hebben!.... In 't begin vond je hem toch zoo sympathiek?" 't Werd voorzichtig gezegd.

„O ja, in gezelschap toonde hij ook zeer sympathieke eigenschappen.... maar een gevoel van liefde heeft hij toch nooit in me kunnen opwekken."

Dan op eens met iets van verwijt in haar stem: „Waarom spreekt u nu zóó, tante! U wéét, hoe ik met hart en ziel artiest ben, hoe kunt u daarom veronderstellen dat ik *nu* die illusies zou willen of zou kunnen opgeven — want voor von Sending mòèst ik dat toch — juist nu, nu ik den moeielijksten tijd achter me heb...."

„Die oude verdrietige tijd kind, daar moet je niet meer aan blijven denken, daar dacht ik ook niet aan, laat die dood zijn en voorbij! Aan de toekomst, ja, daar denk ik dikwijls aan, maar anders nog dan jij.... Ik maak me soms zoo ongerust over m'n oud-worden, over je alleen-staan op de wereld wanneer ik er niet meer zijn zal, daarop doelde ik. Zal ik 't nog beleven, je heelemaal onafhankelijk te zien? Zonder iemands hulp of steun meer noodig te hebben? Wat ik je na m'n dood aan vermogen zal achterlaten — och kind, dat is niet veel, 't geeft je geen zorgeloos bestaan. Je zult dan grootendeels van je kunst afhankelijk moeten zijn, en wanneer ik daarover nadenk geeft me dat wel eens zorgen...."

„.... Och, mijn goed, trouw oudje! Zorgen, zorgen! Die moogt u voor *mij* niet hebben.... We *willen* niet denken aan zorgen en dood en akeligheid. Dat alles ligt nog heel ver weg. U moet eerst nog zóóveel van me beleven! Wacht maar! Nog een beetje geduld, dan zult u mijn naam hier op de Berlijnsche zuilen zien aangeplakt, eerst met klein schrift, gewoon, later in groote hooge letters, zóó, schuin geschreven, om attentie aan te roepen: *Liederabend von Theresa Friesen.* O, *dàt* moet komen, en.... dat *zal* ook komen!"

„Kind, kind, niet zoo overmoedig en pretentieus spreken en denken!"

„'t Zijn mijn woorden niet, Dr. Löwe sprak ze. Ik herhaal ze maar. Met zulke stemmiddelen als de uwe, zei hij — hij had me dien avond op 't concert pas voor 't eerst gehoord — mag men zeker iets verwachten. Aan u de zorg om ons daarin niet teleur te stellen. 't Zou een zonde aan de kunst gepleegd zijn, als Sending zijn zin had gekregen, maar.... studeeren, studeeren, onvermoeid, altijd-door! Geloof niet dat u er al is. Een artiest mag dit ook nooit gelooven, dat zou een teeken van stilstand en achteruitgang zijn. Waar de leermeester ophoudt te kunnen geven van *zijn* kennis, daar treedt het leven op als meester. En deze meester is onuitputtelijk in het geven en leeren. Ik heb een groot vertrouwen in uw talent en energie, daarop zijn mijn verwachtingen gegrond en daarom geloof ik ook dat de tijd brengen zal wat u er van verwacht en wat u er van wilt, *wilt*, niet waar? Dit laatste zei hij met zekeren nadruk, mij als 't ware dwingende het te herhalen. Ja, wat ik er van wil, absoluut! herhaalde ik met kracht. Dan moet 't ook komen! antwoordde hij, mij de hand drukkende. O tante, ik was zóó gelukkig, zoo heerlijk gelukkig toen hij zoo sprak. Een paar woorden van hèm geven meer zelfvertrouwen en wekken méér òp dan tien welwillende critieken van onbekenden. 't Was alsof hij mij al een heel eind vooruit geschoven had, alsof ik dat mooie al vóór me zag en met de hand kon grijpen, zoo.... vlak onder mijn bereik, grijpen, vasthouden als een stuk werkelijkheid.... O, gevierd, beroemd te zijn, een kunstenares door Gods genade! En dan rijk, rijk! Van de zoo makkelijk verworven schatten weer veel weggeven...."

„Kind, kind...."

„Die arme Martha bijv., die zich aftobt met haar pianolessen van vijf-en-zeventig pfennig! Toen ik hier pas woonde in Berlijn, heel sober en eenvoudig,

zij op een kamer boven mij in nog véél soberder omstandigheden, heb ik haar 's winters meer dan eens half verkleumd van kou, hongerig bij mij in de warme kamer gebracht, en wat ik missen kon met haar gedeeld.... Hoevelen van zulke existenties bestaan er niet! Ik zou ze allen willen helpen!"

„En ik weet ook wie nooit rijk zal kunnen worden, trots alle schatten van beroemd zijn," zegt tante Fannie, haar met oogen vol liefde aanziende.

„'t Maakt zoo gelukkig, dat beetje weggeven!"

En tante Fannie, ziende dat er iets vochtigs komt in Thea's oogen, brengt 't gesprek op iets anders. Maar Thea, in gedachten voor zich uitkijkend, hoort nauwelijks de stem die gesproken heeft. Dan op eens zich iets herinnerend: zei u wat, tante?

„Ja kind, ik dacht aan de soiree bij de Hoferts. Vroeg Dr. Löwe niet wat je daar zingen zoudt? Hij arrangeert immers zoo'n beetje 't programma?"

Thea's gezicht lacht weer.

„O, dat was een aardig moment, toen ik over mijn paar eigen composities sprak, die ik dan graag zingen wilde! Als componiste kende hij natuurlijk nog niets van me. Hij interesseerde zich dadelijk weer levendig voor alles wat ik hem daarvan vertelde; waar, hoe, hoe lang en bij wien ik geleerd had, in Holland en hier. Van alles moest hij haarfijn weten!"

„Zoo, dat doet me pleizier! En heb je nog gezongen?"

„Ja, ik moest wel. Professor Erdman vroeg er om, en Dr. Löwe, die er bijstond, zei: zing die en die liederen van Brahms en laat mij u mijn ongeveinsde meening mogen zeggen. Heel graag natuurlijk! En toen ik gedaan had wat hij verlangde, succes had, kwam hij lachend naar me toe, en nam me mee naar de serre. Heel vriendelijk en heel vaderlijk zei hij: Dat handgeklap van daar-even moet u nu niet 't idee geven dat u wat bizonder verdienstelijks hebt gegeven! 't Is eigenlijk nog lang niet wat het wezen moet: diep en gepassionneerd.... Hij vond dat ik ze nog te passief gezongen had, zonder genoeg overtuiging, zonder aan de woorden te gelóóven die ik zong, ik had er nog mijn heele ziel niet aan weten te geven. Ziel, ziel, alles bezielen! Daarna keek hij me een oogenblik ernstig aan.... Daar is soms iets scherpdoorborends in zijn blik. Me dunkt dat een stil verborgen gedachte onder zijn aankijken zich gauw zou laten verraden!"

„Werkelijk, is hij zoo? Toch ben ik blij met zijn warme belangstelling, die is veel waard. En weet je wel dat je die indirect aan von Sending hebt te danken? Zonder zijn confidenties...."

„Dat is wel zoo, maar vroeger of later zouden we elkaar toch wel hebben aangetroffen, en zou ik zijn belangstelling hebben opgewekt...."

Dan half in gedachten, half fluisterend: „Zoo'n vreemd gevoel was dat.... alsof hij iets van m'n verdriet kon vermoeden, nagaan.... die oogen schenen 't me zoo rechtstreeks te bekennen..."

En na een poosje, verstrooid: „Wat had 't toch ook anders *kunnen* zijn!...."

* * *

AMSTERDAM.

„.... Neen Thea, ik geloof je tòch niet, hoe mooi je ook beweert dat kunst nu voortaan je heele levensgeluk uitmaakt. Daar kan ik me niet in-denken. Ik neem aan, dat voor 't moment die stemming je volkomen bezielt, dat al 't andere wat niet met kunst te maken heeft, je min of meer onverschillig is geworden. Maar zal die stemming altijd blijven? Iedere vrouw heeft wel hare persoonlijke opvatting over kunst en over geluk, over de waarde van beiden, maar jou denkbeeld dat alleen kunst in staat is alles te vergoeden, alles.... neen Thea daar begrijp en voel ik niets voor! 't Is wel heel onverstandig van me zoo te praten, want je vraagt mijn meening niet, en ik zou ook nooit daarover met je willen kibbelen — als nu juist dat met von Sending niet gebeurd was. Maar Thea, ik wist niet dat 't huwelijk en de liefde van een man je ooit zóó totaal onverschillig zou kunnen worden! Je gooit zoo onverbiddelijk alles weg. Waarom? Omdat Maurits je eens zoo laag behandelde en bedrogen heeft? Proef je nog altijd 't bittere van die vroegere dagen? Beoordeel alle mannen niet naar hèm omdat *hij* zoo deed! Daarom, duw niet zoo gauw een ander man op zij, die vraagt om je gelukkig te mogen maken, om voor 't geluk van je leven te mogen zorgen, daarover te waken. Of meen je 't werkelijk, dat je zulk een beschermer niet noodig hebt, en dat de kunst je voldoende gelukkig maakt? In alle opzichten gelukkig? Toe zeg me.... zeg 't me heel zacht: er leeft toch in je ziel geen herinnering meer aan Maurits? Of geen schimmen van gedachten aan al 't verdriet dat hij je eens deed? Ik vind je zoo veranderd na dien tijd, Thea! Je opvatting over leven en geluk is zoo anders geworden. Alsof een druppel van vergif was neergevallen in je ziel.... Maakten we vroeger niet dezelfde illusies? Vroegen we aan 't leven niet om 't zelfde geluk? Is dat nu alles voorbij, vergeten? Vind je dat een vrouwelijke geest grootscher en verhevener dingen in staat is te scheppen en te volbrengen dan het alle dag weer terugkomende en zelfde zorgen voor man en kind? O, Thea voor al het mooie en rijke van een artiesten-leven, zou ik toch niet één dag willen geven van mijn huwelijksleven, o, niet één uur! Lili is mijn leven en Herman is de adem van dat leven. Zij doen mij de rijkste en innigste vreugde kennen van 't bestaan. Een kind te hebben! De weelde van ons moeder-zijn!.... Zou dit voor je geen waarde hebben Thea? Zou je naar dit ook niet meer verlangen?.... Zie je, als dit werkelijk zoo *is*, dan moet ik medelijden met je hebben, medelijden zooals men dat 't innigst voelt voor een die blind geworden is, na te hebben kunnen zien! Denk eens: blind, niet meer zien, niet meer kunnen zien 't licht, de kleuren.... Wat licht 't is voor de oogen, is liefde voor 't gemoed, voor de heele ziel, voor 't heele leven.... O, had ik je nu maar even hier, zoo heel vlak naast me! Ik zou je op al 't dierbare wijzen dat me nu omgeeft: dáár Herman, verdiept in nieuwe brochures over zijn wetenschap, vóór mij, spelend, Lili.... En ik zou je vragen willen of zulk een rijkdom zich door *iets* anders laat vergoeden, kan laten vergoeden? Of kunst werkelijk zóóveel weelde geven kan? Een man als Herman! Wanneer je

een tweede-zoo ontmoeten kon — o, Thea, wat gaf ik dáár niet om! — dan zou ik haast wel weten wat je doen zoudt, wat je.... vóór je kunst zoudt plaatsen.... O, je zoudt niet anders kunnen. Je lacht me natuurlijk heel hartelijk uit, want je kent mijn Herman niet, maar ik beweer toch.... dat je niet anders zoudt kunnen doen! *Hij* als geneesheer, als trouwe onvermoeide Helper in menschelijke ellende en nood, werkelijk men komt er toe in hèm een Afgezant van God's goedheid te vereeren. Zoo heeft een ieder zijn Heilige op de wereld niet waar? Maar.... zou een tweede-zoo dan nergens meer te vinden zijn? Ik geloof van wèl! Laten we samen zoeken!.... Ben je boos dat ik je zoo schrijf, zoo ronduit? Toch niet, wèl?

Ik heb je innig lief!

Je NELLIE.

In gedachten staart Thea voor zich heen.

Alles leeft weer òp wat voorbij is, wel lang voorbij — maar wat zich niet kan losmaken van haar leven. Ze ziet zich weer als kind naast Nellie, beiden even oud. Ze ziet zich naast haar gaan door 't jonge leven, trouw, samen als twee zusters. Nellie opgekweekt in een warm zonnig thuis, waar alle omgang liefde was en toewijding. *Zij*, opgevoed in een omgeving van koude onverschilligheid, waar alles onharmonisch was, waar tusschen de ouders en het kind geen band bestond. Die dorre leegte, die kilheid van dood, die ze thuis overal om zich zag en voelde en die haar menigmaal uit huis gedreven had naar Nellie toe, om dáár troost en verstrooïing te zoeken en te vinden. Nellie, dat stukje engelachtige vrouwelijkheid, dat zij steeds naast zich had gevoeld als een trouwe arm waarop zij altijd steunen kon. O, dat ééne jaar vooral, toen 't eene verdriet nà 't andere was gekomen, de eene ontgoocheling gevolgd was op de andere! Toen zij Maurits leerde kennen en hem begon lief te krijgen als den man die haar alles zou zijn en die alles zou goedmaken wat 't leven haar had te kort gedaan.... Maurits, die haar een onverholen bewondering toonde en illusies zaaide in haar jonge ziel.... Dat leven en inademen van die droomen van samen-geluk!...

Tot opeens, met één slag, alles werd vernietigd. Toen de glans van fortuin verdween, die verblindend had gefonkeld om haar naam....

Het gansche vermogen weg, verspeeld door den vader in reddelooze speculatiën....

Toen zijn verdwijnen, kort daarop zijn zelfmoord....

De bloedvlek die gespat was op haar naam, op haar toekomst....

Platgetrapt, onherkenbaar had zij de dingen toen zien worden om zich heen, alles in stuiptrekking van dood. Menschen, toestanden had ze in naakte onbeschaamdheid gezien. Waar ze met heilig geloof had vertrouwd en vereerd, zag ze leugen gezeteld in behagelijke weelde, leugen in 't geleende kleed der waarheid, alles, overal leugen. O, de leelijke vlekken die het leven vertoonde, toen zij het gebeurde overzag! En om de maat van rampen vol te maken, kwam 't plotseling sterven van haar moeder.... De heele wereld scheen in elkaar te storten voor haar oogen, alles werd onmeedogenloos verbrijzeld, stukgeslagen.

En naast de herinnering aan dat onvergetelijke, ziet ze weer Nellie staan, Nellie die met haar stem getroost had, die met haar hand verbonden had de wond, door het noodlot gebrand op haar leven! . . . En wat ze al niet beweerd had, wat ze al niet wilde doen gelooven! Alles zou met de jaren terecht komen, men zou vergeten, Thea zou nog een gelukkig huwelijk doen. . . .

Maar die woorden gingen aan Thea voorbij. Met wat kon men *hier* troosten? Berusten kòn ze niet, vergeten nog veel minder. Haar verbitteringsgevoel jegens het leven en de heele menschheid vermocht niets of niemand tegen te gaan: het kroop tusschen al haar denken dóór, richtte zich steeds dreigender òp, ging steeds hooger staan, beheerschte alles in haar. Hoe had ze gehaat in die dagen! Een rood gloeiend vuur, dat wreed verteerd had elke zachte aandoening. . . .

Toch had ze *toen* zich stil begrepen gewaand door die enkele getrouwen die zich om haar heen hadden geschaard. Waarom kon Nellie haar nu niet meer volgen in haar nieuw leven! Hadden zij allen het vroeger niet in haar goedgekeurd, dat zij iets heel anders van 't leven wilde dan de twijfelachtige afwachting van een huwelijksaanzoek? Hadden zij haar geen gelijk gegeven, toen ze, met een krachtigen ruk, wilde opstaan uit haar gebogen houding van geslagene? Toen ze het onbedwingbare opbruischende verlangen had zich hoog op te richten, hoog te staan boven velen, over hen allen, die zich van haar hadden afgekeerd, heen te zien met een blik van zegevierende minachting. . . . hadden ze dat toen niet in haar goedgekeurd?

Ze wilde artiest worden! Haar stem, haar overal mooi gevonden stem, dàt wilde ze maken tot het licht van haar toekomst, tot de gids van haar leven. Van een kleine som gelds, gered uit de wegspoeling van het fortuin, zou ze studeeren, studeeren ergens in 't buitenland, waar niemand haar kende, waar niemand haar vermoedde. . . .

En zoo was ze naar Berlijn gegaan, waar een voorkeur haar heengedreven had, en waar ze gewerkt had met rusteloozen ijver en haast, om den verloren tijd in te halen die ze had verspild aan droomen van geluk. . . . O, die eerste jaren! Niemand wist dat dit boekdeelen waren met onuitwischbare herinneringen aan twijfel en wanhoop. Ze zou niet slagen, ze zou nooit haar doel kunnen bereiken, nooit, nooit, want aan haar ziel voelde ze te sterk gebonden dat terug-denken aan het verlorene. . . . 't Trok haar naar omlaag, 't hield haar Willen tegen. . . . Totdat er momenten kwamen van herademen, van meer voelen opleven haar artistiek bewustzijn. Dan de steeds klimmende belangstelling van den meester, die niet alleen haar stem begon te beschouwen als van buitengewone schoonheid, maar uit enkele composities, in uren van smart neergeschreven in nog tastenden, zoekenden vorm, een scheppingsgave meende ontdekt te hebben die zijn lust zeer prikkelde tot verdere ontwikkeling.

En toen, steeds meer òpgenomen door die klimmende belangstelling, herleefde jong en krachtig haar verslapte energie.

Met onverdeelden, onvermoeiden ijver gaf ze zich aan hare studies. Alles wat haar kunst was, vulde haar bestaan, droeg haar over alles heen. En rijk

voelde ze zich gemaakt, rijk aan een opkiemend vertrouwen in het leven, rijk aan het geloof dat God toch niet àlles van haar had weggenomen....

Was 't wonder dat zij haar kunst boven alles stelde?

* * *

„.... Ja, Nellie, wij hebben beiden onzen God, en ik geloof ook dat wij beiden dien Heiligen vereeren met dezelfde innigheid zóó oprecht en groot, zooals ik me voorstel dat een geloovig priester den zijnen vereeren moet: met blind vertrouwen. Want waar men zijn leven aan een allerhoogste doel vrijelijk weggeeft, daar moet dit ook gebeuren met een groote volkomenheid van gevoelens, met een heilig absoluut verlangen om dat éene te dienen met innig geloovend vertrouwen. Is men overtuigd dit te kunnen, dan hebben we vrede met ons zelf en met ons leven. Het onbewuste, het zoekende in ons, is zich dan bewust gaan worden *wàt* het eigenlijk *wil*, het vage heeft een vorm gekregen, en de *roeping* voelen we in ons als een rustige zekerheid. Is 't niet zoo, mijn lieve Nellie? Voelen we niet beiden zóó het doel waarvoor we leven? Van verdeelde en versnipperde gevoelens hebben we beiden een gelijken afkeer....

Je weet niet hoe innig blij ik ben dat de mooiste illusie van je leven in vervulling is gegaan? Je bent 't zoo ten volle waard, jij met je engelenzachtheid, vol zelfverloochening en opoffering. Je heele wezen is liefde! Ik ben van nature anders: sedert ik zelfstandig geworden ben bleek me dit eerst recht duidelijk. Of zou je gelijk hebben, en ben ik anders *geworden*, zóó geworden door de omstandigheden, door dàt wat achter me ligt?.... Wie weet?.... misschien wèl, misschien komen later die oude idealen van vroeger weer bovendrijven..... O, dat vroeger! Nooit zal ik 't kunnen vergeten! Maurits? Hij bestaat niet meer voor mij, maar wèl bestaat de herinnering aan zijn bedriegelijke daad en zal dit altijd in me blijven voortbestaan als een niet uittewisschen schuld. Waarom vroeg je 't me? Omdat je de oorzaak zoeken wilt voor mijn veranderde opvattingen over geluk en leven? Voor ieder jong meisje is geluk en liefde één begrip, wij allen hebben onze eerste liefde gehad, ons éérste begrip van geluk.... blijven we daarom allemaal trouw aan die eerste opvatting?.... 't maakte *mij* anders, zelfs zóò anders in je oogen, dat je me haast niet meer terug kent! Waarom vindt je zoo onaannemelijk wat ik je over mijn nieuw geluk schreef? Omdat 't zooveel verschilt van wat ik vroeger daarvan heb gedroomd? Ja, de vroegere Thea liet zich meesleepen, in ijle luchten een kasteel op te trekken, de tegenwoordige zamelt steenen en kalk en zand om zich een hecht huisje te bouwen op vasten grond. Mijn kunst wijst me den weg tot 't vinden van die schatten. Verwondert 't je nu dat ik 't herhaal dat kunst mij veel, mij alles is geworden? Zij heeft mij op nieuw waarde leeren hechten aan het leven. Alleenlijk gelukkig makend, zóó noemde ik haren invloed op mij, en zoo is 't ook.... We hebben immers beide onze eigen godheid Nellie? Zou je me afvallig willen maken van de

mijne? Wat zou ik je daarvoor slecht beloonen! Want een zelf-onderzoek heeft geleerd dat ik.... schrik niet Nellie!., voor geen man, voor *welken* man dan ook, afstand zou willen doen van mijn artiest-zijn, dat nooit te vereenigen ware met het vrouw-zijn van jou, dat zachte, volgzame, opofferende, dat onbevlekte gelooven en vertrouwen, dat overal meegaat, dat blindelings weggeeft.... Zie je, al dat mooie dat een man aanbidt in een vrouw, zou *ik* niet kunnen geven! 't Is wèg uit me, verdwenen.... Vroeger wàs 't er.... maar ik bid je, beklaag mij daarom niet, o, niet voor één oogenblik! Kon *ik* ook je maar eens bij me hebben! Kon ik je maar eens getuige doen zijn van mijn weelde-momenten van blijde voldoening!.... De macht te hebben om de aandacht van 't publiek vast te houden, mee te slepen, enkelen onder hen te ontroeren, in hun zielen gestorven herinneringen te doen herleven.... O muziek is de adem van God! Dat zijn voor een artiest onvergetelijke momenten, waarin hij de goddelijkheid van zijn kunst innig, innig voelt. En als ik zoo'n gelukkigen avond gehad heb, en ik nog uren daarna, diep voel de heerlijke emoties die het mij gegeven heeft, dan is al 't bittere weg uit me. Dan is 't of ik al 't droevige uit mijn vroeger leven zie weggebroken, uit elkaar gevallen.... Geen van haat en verbittering getuigende herinnering meer. Geen verdriet over bedrogen illusie en liefde. Alles vergeven, vergeten.... Alles één veld van vrede, vrede.... Zóó troost muziek....

* * *

„Geloof me, Thea, en kijk nu niet meer zoo verdrietig! 't Heeft niets te beteekenen, ga gerust door met werken, 't zal wel overgaan, heusch. Laat de deur wijd openstaan, dan kunnen we elkaar zien...."

Maar Thea, nog diep ontsteld door de plotselinge flauwte waarin ze tante Fannie heeft gevonden, blijft onrustig doorvragen: „Is dat gevoel dan weg, heusch weg? En hebt u nergens pijn meer, geen benauwdheid?.... Toe, zeg me toch dadelijk alles, voel toch goed...."

„Ja, ja, dat beloof 'k je, mijn kind. 't Is werkelijk al veel beter, geloof me, ga gerust weer aan je werk en denk alleen aan morgenavond!"

Schoorvoetend voldoet ze aan tante's dringend verlangen om haar werk te hervatten, en stil gaat ze naar de andere kamer, de deur wijd open tusschen hen.

Maar vol angst blijft ze van uit de verte over haar waken. Als tante Fannie eens ernstig ziek ging worden! Ze wist dat haar lijden een hartkwaal was, dat in de laatste jaren erg had toegenomen: Sedert zij man en kinderen in kracht en bloei hunner jaren had zien sterven, was Dood zacht begonnen te knagen aan dat vereenzaamde leven....

Bang kijkt Thea weer naar de andere kamer. Als ze tante Fannie eens verliezen moest!.... Onwillekeurig ziet ze schuw alles áán om zich heen: die warme gezellige huiselijkheid, die ze nog nooit zóó gekend had als sedert tante Fannie bij haar was een paar maanden! Dat nooit gekende verzorgd-worden met liefde en toewijding, hoe heerlijk vond ze dat! En hoe heerlijk ook tante's zacht erkennen van haar superioriteit boven andere vrouwen die niet allen zouden

gedaan hebben als zij: veel moeielijks trotseeren, om het door anderen vertrapte levensgeluk te herwinnen langs eigen weg, door eigen kracht.... Goede brave vrouw! Dat zoo in haar gelooven, had haar zelfvertrouwen menigmaal nieuwe kracht gegeven, als ze in momenten van twijfel niets meer voelde, niets meer kon bespeuren van die superioriteit boven andere vrouwen. Als ze geen uitweg zag hoe ze óóit haar doel bereiken zóu, hoe ze óóit iets zou beteekenen in de kunst.... En dat wilde ze toch, dat was haar levensdoel, haar heilig verlangen! Dr. Löwe had 't haar gezegd, dat men van haar iets buitengewoons verwachten kon en hèm geloofde ze! O, die heerlijke momenten waarin men door een enkel woord zijn energie als geëlectriseerd weer voelt opleven, waarin niets onbereikbaar schijnt....

Thea ziet geen ziekbed meer.

Ze denkt aan morgen avond, aan haar voor de eerste maal optreden in de Singakademie, op een concert van Bartosz, de groote en sympathieke violist. Morgenavond! Dan zou ze haar laatste compositie zingen, haar lied, dat de goedkeuring van Dr. Löwe had weggedragen....

Over fijnbeschreven bladen notenschrift buigt ze zich heen.

.... Mit ausgespannten Armen
Kommt leis' die Nacht.
Drückt Feld und Wald und Fluren
Ans Herze sacht.
Schlägt ihren weichen Mantel
Um Strauch und Baum,
Und summt mit Glockentönen
Die Welt in Traum.
Vergessen hat die Erde
Das Tages Weh,
Ich hebe meine Augen
Hinauf zur Höh'.
Ein Vöglein seh ich tauchen
Ins Abendgold,
Ach, wenn's auch meine Seele
Mitnehmen wollt'!....

Over regels noten gaan haar oogen....

't Is dan, of onder 't zonnig warme van haar zien, al dat klein geknop van noten zacht, heel zacht begint te trillen, fijne golfjes klank uitademend, wolkjes van muziek uitzendend. Klanken hoort ze zweven om zich heen, aanzwellende tot vol gezang.... In hel-verlichte zaal ziet ze zich staan, vóór haar de luisterende hoorders, in stille aandacht voor haar lied, de stemme van haar ziel....

Dan komt op eens een grauwe tint over dat alles: de angst voor het oude lieve leven dat ze zoo lief gekregen heeft en dat bedreigd wordt....

En al de klanken van haar lied verstommen weer, als dood die reien noten, stil en zwart....

Niets meer van haar eigen ziet ze....

Alleen daar in die naaste kamer tante Fannie, lang-uit op 't rustbed, stilliggend, bewegingloos, als dood....

* * *

„.... Neen, ik kan heusch niet langer blijven, Prester, werkelijk niet!" zegt Thea beslist, haar avondmantel haastig om den gedecolteerden hals toeknoopend en een kanten doekje om 't hoofd bindend. „Werkelijk niet, mijn nummers zijn nu gezongen en ben ik klaar. Excuseer mij bij de heeren en vooral bij Bartosz, 't spijt me erg, bepaald erg, maar ik moet weg...."

„Maar 't is nog vrij vroeg Thea, Martha is immers thuis en er is niet de minste reden om ongerust te zijn," probeert hij nog.

„Ja, ik weet, de dokter heeft ook goedgevonden dat ik zou zingen, maar als 't niet voor Bartosz geweest was — wat speelde hij weer goddelijk van avond! — dan had ik me van morgen toch nog teruggetrokken. De toestand geeft me werkelijk zorg. Wil je me een rijtuigje helpen zoeken, Prester?"

„Graag, onmiddellijk."

En onder hun haastig voortloopen, buiten, onder 't gewoel van menschen, rondkijkende naar een leeg rijtuig, vervolgt hij: „'t Zal een teleurstelling zijn voor Bartosz. Hij heeft een keurig souper besteld, de recette is heel mooi, alle onkosten er natuurlijk uit.... Behalve jij, komen nog professor Erdman met zijn vrouw, Dr. Löwe en Dewes, die Engelsche criticus. Zag ik dien daarstraks niet met je praten? Hij vroeg me erg naar je uit en scheen zich bizonder voor je te interesseeren. Je was dan ook heerlijk bij stem, Thea, werkelijk, zooals ik je nog zelden hoorde. Die liederen van Löwe, zijn dat zijn laatste composities? Ze zijn erg vreemd maar zeer origineel, toch meer origineel dan diep gevoeld."

„Ja, ik zing ze ook niet graag, maar hij vroeg er mij om en kon ik 't onmogelijk weigeren."

„Grieg maakte je uitstekend, dat zacht droomerig melancholieke en weeke ligt zoo mooi in je stem."

„Ja, vond je? Ik nam ze een paar dagen geleden met Dr. Löwe door en maakte hij me nog op verschillende intonaties attent, opmerkingen die me veel waard zijn. 't Is heerlijk met hem een muziekstuk te doorloopen. Men voelt zich veel zekerder."

„Ik zag hem heel tevreden kijken, zonder één van zijn gebaren van verveling."

„Ja, hij was bizonder tevreden. Ik niet altijd...."

„.... Hier hier Thea, wacht.... de andere kant instappen.... Wilhelmstrasse 36. Adieu Thea, beterschap thuis, ik kom spoedig!"

„Veel dank, adieu!"

En thuis gekomen, met al de warme emoties van den heerlijken avond nog

jubelende in zich, een groote toef witte seringen en rose rozen in de hand, stijgt ze de vier trappenhoogte van haar wòning zoo snel ze kan.

Eindelijk, buiten adem, moe, staat ze even stil voor de deur en draait dan voorzichtig den sleutel in 't slot.

Een tengere, donker gekleede vrouwengestalte komt haar in den gang tegemoet, de vinger op de lippen.

„.... Hoe is 't Martha?"

„Ze slaapt!"

„Mag ik niet meer bij haar?"

„Neen, zeker niet! Emma is nu in mijn plaats."

„Geen benauwdheid meer geweest?"

„Neen niets, de dokter was tevreden, maar erg oppassen, zei hij. En jij, hoe is 't geweest, dat eerste debuut voor de Berlijners? Vertel eens gauw!...."

„Ik geloof, niet slecht, goddank! En dank zij Bartosz' naam, was de zaal goed bezet.... maar ik had geen rust meer toen ik klaar was en ben naar huis gevlogen," zegt ze zenuwachtig, haar mantel en haar kanten doekje op een stoel gooiend, bloemen en handschoenen op tafel. „Ik werd op eens zoo vreemd angstig, Martha.... je verzwijgt me toch niets?"

„Wel neen, alles ging goed. Wij hebben den heelen avond over je gesproken en aan je gedacht. Maar ik moet nu nog meer over je zelf hooren!"

„Ja, op eens pakte me die angst als een soort wroeging, dat ik niet thuis was gebleven, nadat ik eerst heel rustig en zeker had kunnen zingen. 't Ging zoo ongewoon glad en heerlijk makkelijk, Martha! En 't publiek ontving me telkens weer zoo symphatiek en warm.... O, 't is toch zalig om te kunnen zingen, een stem te hebben! Maar Bartosz heeft een onbeschrijfelijk succes gehad en heerlijk mooi gespeeld.... Ik was zoo onder den indruk van zijn spel.... misschien zong ik daarom zoo ongewoon goed!"

„Ja, zijn toon is eenig mooi, zoo vol gloed en diepte. En je Sommernacht?"

„Daar werd een herhaling van gevraagd, denk eens! Ik vond 't natuurlijk verrukkelijk dat tweemaal te mogen geven!"

„Dat begrijp ik! En wie sprak je al?"

„Iedereen en alles wat Bartosz bewondert: Dr. Löwe, je neef Prester, Professor Erdman, de Hoferts, en nog tal van andere kennissen, o ja, en Dewes, jou vriend, die buitengewoon galant en hoffelijk tegen me was, en me als huldeblijk absoluut een handkus moest geven."

„Zoo? Die kende je dus nog niet persoonlijk? Voor hem oppassen, Thea! Hij maakt graag 't hof áán en reclame vóór jonge opkomende talenten, maar.... 't laatste tegen hooge renten. 't Is een monster van immoraliteit."

Elkaar aankijkende, lachen ze.

„.... Och néén! En hij ziet er zoo indolent en vervelend uit, en zijn critieken zijn meestal zoo flauw en onbeduidend! Kan die man zich in woorden en daden voor iemand of iets opwinden?"

„Ik verzeker 't je! In woorden en daden. Hij moet bizonder gevoelig zijn voor de charmes van een vrouw, van een mooie vrouw vooral, meer dan

voor de kunst. Ik heb wel hooren zeggen, dat Dr. Löwe zoo'n beetje van zijn genre moet zijn .... maar in elk geval is dat een geniaal mensch, van wien men veel door de vingers ziet."

„Foei, Martha!"

„Dat moet werkelijk wáár zijn! Ik hoor die scandaleuse kunst-kroniek wel eens van Prester; als leeraar aan 't Conservatorium kent hij die heeren van tamelijk nabij."

„Bah, die eeuwig overdreven praatjes, ik geloof er niets van, van Dr. Löwe ten minste niet."

„Zeker, men overdrijft ook ligt."

„Is hij niet overal gezien en wordt hij niet overal ontvangen? Zijn critieken zijn zoo helder en knap en uitstekend geschreven, dat zij maszgebend zijn geworden en een machtigen invloed hebben."

„Dat geef ik zeker toe .... maar dat neemt daarom toch niet weg dat ...."

„Ik voor mij, benijd oprecht de artiesten die door hun talent zijn belangstelling kunnen opwekken en blijven behouden! Het feit alleen, in zijn waardeering te staan, roept al een prikkelenden ijver en werkkracht in iemand wakker. O, Martha, je kunt ook niet vermoeden, welk een invloed er van zijn heele persoon uitgaat. Zijn scherpe geest pakt je, hypnotiseert je, zweept je voort .... Vijanden heeft hij genoeg, kwaadsprekende vijanden. Maar is dat verwonderlijk in de artiestenwereld? Neen, dàt kan ik niet van hem gelooven!"

De weelde van haar succes omhult haar wezen met een mantel van vergevensgezindheid.

Dan, opeens opschrikkend: „Stil Martha .... hoorde je niet spreken in de andere kamer?"

Met ingehouden adem staan ze beiden voor de gesloten deur te luisteren.

„.... 't Is niets, 't is alles rustig!" fluistert Martha.

Thea blijft nog luisteren, stil, angstig.

„Geloof me, 't is niets!" zegt Martha geruststellend, haar met zachten dwang van de deur verwijderende. „Geen noodelooze onrust."

„.... God, Martha, als 't eens .... ik kan er niet aan denken!" fluistert Thea.

„.... Ik ook niet, dat zou vreeselijk zijn."

„Haar verliezen! Weer alleen zijn! Zij is me zoo àlles geworden ...."

„Verwacht nu op eens ook niet 't ergste!"

„Soms kan ik niet anders ...." en dof herhaalt ze: „Weer alleen! alleen!"

Dan, na even, op denzelfden toon: „Wie zegt me ook dat ik ooit een artiest van éénige beteekenis zal worden? Een die in iets boven de anderen zal uitsteken? Men verwacht 't, ja, maar als ik eens niet kan? Met willen alléén bereikt men 't niet .... Soms vraag ik me af, of ik niet beter had gedaan voor iets anders te studeeren, iets heel anders, God mag weten voor wàt! .... Maar dan voel ik toch weer voor niets zoo'n zeker bewustzijn van talent te hebben, als voor muziek, muziek ...."

„Wel natuurlijk, daar valt niet aan te twijfelen. Je hebt tot dusver toch nog niemands verwachtingen teleurgesteld. 'Integendeel, men bouwt ze eerst voor je òp, want jij zelf hebt de musici verrast, en die verwachtigen opgewekt. Kom Thea, laat nu die moedeloosheid niet je zelfvertrouwen neerdrukken. Geloof aan je talent, aan je kunst, met een frisch opgewekt geloof! Denk eens aan de velen, die onder heel andere omstandigheden, met de helft minder zelfvertrouwen en een minimum van talent moeten werken en tobben, en die óók alleen staan! ...."

„..... Ik schijn zoo ondankbaar! ...." zegt ze zacht, de kleine tengere gestalte in haar armen vleiend.

„Ik weet wel beter! Maar je bent moe, Thea. En je hebt nog niets gegeten of gedronken .... heb je geen lust?"

En als Thea niet dadelijk antwoordt, nog wèg in haar denken aan die hopelooze artiesten-existenties, vervolgt Martha met innige goedheid: „Toe Thea, laat mij van nacht nog hier blijven. Je bent heusch òp van vermoeidheid en zenuwachtigheid. Die rust zal je goed doen. Mag ik?"

„Onder geen voorwaarde mag je dat. Rust heb jij nog veel meer noodig dan ik, mijn goede Martha! En tante mag me ook niet langer missen. Als ze eens om me riep en ik was er niet? ...."

* * *

Maar de volgende dagen brachten geen verandering ten goede in tante Fannie's toestand. Ofschoon helder van geest, deden zachte pijnen aan de hartstreek haar toch het bed houden. De geneesheer uitte zich wel niet in bepaald ongunstige termen, maar zijn verzoek aan Thea, om voorloopig nergens op te treden, deed haar bang iets vermoeden. En toen ze direct vroeg of er dan eenig gevaar aanwezig was, verheelde hij niet dat slechts een kleine afwijking in den loop der ziekte het gevaar zou *kunnen* aanbrengen, — ofschoon hij deze afwijking niet bepaald waarschijnlijk achtte. Maar voorzichtigheid was daarom in elk geval zeer aan te raden.

En vervuld van dit weten, jaagt de vrees om tante Fannie te verliezen alle rust, àlle gedachte aan kunst wèg uit haar ziel.

Neerslachtig, niet in staat veel opgewektheid te vertoonen, blijft ze in de ziekekamer hangen, van vroeg tot laat.

Tot tante Fannie iets raadde van Thea's verzwegen kwellingen, kwellingen waarin zij innerlijk ook wèl deelde, maar die zij toch voor Thea zorgvuldig trachtte te verbergen. Daarom maant ze elken dag op nieuw om voor háár toch niet bezorgd te zijn.

„'t Is niets ernstig. En lachend voegt ze er bij: „Ik vind 't ook zoo akelig stil geworden in huis Thea! Ik zou me kunnen gaan inbeelden dat ik als heel ernstig ziek word beoordeeld en zóó voel ik me niet, hoor! Waarom studeer je ook niet? Zeg, kindje, of heb ik er misschien weer doorheen geslapen? ... Ik soes soms zoo uren lang, niet? Wat zeg je, zijn professor Erdman en

Prester hier geweest? En heb je die beiden weer weggestuurd? Maar kind, waarom dat?"

En 't helpt niet of Thea zacht tegenspreekt en zegt dat iedereen haar onverschillig is, dat ze niemand verlangt te zien of te spreken, dat ze ook heelemaal geen opgewektheid heeft om te studeeren.

De eene dag na de andere herhaalt tante Fannie telkens weer dat zeggen. Totdat ze Thea eindelijk zacht wist te dwingen om afleiding te zoeken in haar werkzaamheid. En spoediger dan Thea gedacht had vond ze iets wat afleiding heeten kon in het instudeeren van nieuwe werken. Eerst voor een paar uurtjes, toen elken dag iets langer.... tusschendoor toch telkens wippende naar de andere kamer, om te zien of er alles rustig bleef.

Tot opeens de geestdrift voor haar kunst weer vol en hoog òpvlamde in haar ziel, en alle sombere gedachten uiteen dreef.

Men had haar noodig.

Dr. Löwe kwam het haar verklaren, duidelijk maken, ernstig vragen of 't niet mogelijk zijn zou? 't Was voor over acht dagen, voor de eerste uitvoering van Tinel's Franciskus, hier in Berlijn, in de Philharmonie. Zij zou dan invallen voor Barielli, die plotseling erg ziek geworden was, na eene onbeduidend kleine keeloperatie.

„Ik heb dadelijk aan u gedacht, en heb alle moeite gedaan om dit klaar te spelen. De gelegenheid is werkelijk te mooi om die ongebruikt voorbij te laten gaan. Professor Erdman deelt geheel mijn gevoelen. Als er dus geen ernstige bedenking in den weg staat.... U kent 't werk ook reeds, niet waar? Mocht u 't soms nog eens met mij willen doorloopen, dan stel ik me graag tot uw dispositie."

De laatste woorden gingen reeds verloren voor Thea's oor. Alle bedenkingen voelt ze weg vallen om haar heen. Tinel's Franciskus! In dat heerlijke werk op te treden....

„Ja, zeker, die gelegenheid zou ook eenig zijn, maar.... zou 't wel gaan?...." zegt ze zacht, zichzelf ondervragend, als ze in haar verbeelding aan 't eind der groote volbezette concertzaal, op den achtergrond een ziekekamer ziet opschemeren, stil, verlaten.... „Als de vrees voor gevaar voorbij is, dan.... ja, dan zou ik toch wel mogen...." vervolgt ze op denzelfden toon, nog vóór zich ziende dat vage beeld.

„Wel zeker, maar dan is er ook niets dat u zou verhinderen. 't Gaat immers reeds veel beter? Ja, dat zijn moeielijke momenten voor een jong artiest, een lieve zieke thuis te laten! Maar bedenk wel, dat iemand die vooruit wil, niet alleen scherp moet toezien, dat hij niet door anderen wordt verdrongen, maar zich ook niet langer dan hoog noodig is, mag terugtrekken achter de schermen van huis of ziekekamer.... Ik zeg, als 't niet hoog noodig is, niet waar, dan...."

„....'t Is een vrij ernstig ziekbed geweest, en nog...." valt ze hem in de rede.

„Dat geloof ik met leedwezen."

„In de vorige week zou 't me heel moeielijk zijn geweest hierin een beslissing te nemen, trouwens, ik zou ook totaal ongeschikt geweest zijn."

„Deze toestand begrijp ik volkomen," geeft hij vriendelijk toe, haar daarbij in de donkere oogen ziende waar een diep fluweelen gloed opglanst. „Gaandeweg leert men zich schikken in de omstandigheden, en deze gelegenheid is werkelijk te mooi. . . ."

„Misschien, denkelijk zal 't ook wel gaan. . . . Ik zal den Dokter vragen!" meent Thea. „In elk geval ben ik u zeer dankbaar dat u aan mij gedacht hebt. Ik verheug er me ontzettend op, 't is een heerlijke partij die ik dan te zingen zou hebben."

„Niet waar? Een heerlijk werk!"

En dan, op eens over iets anders beginnend, vraagt hij, op zijn geanimeerde manier van praten, met volle stem en groote gebaren, of zij al niet gehoord heeft van Meta Volki?

Die jonge Zweedsche zangeres, die in 't Noorden zoo'n kolossalen opgang maakt?

Juist, die! Nu, in de vorige week toevallig in Parijs zijnde, heeft hij haar tweemaal gehoord. Een stem, zeg ik u, een voordracht. . . . subliem, verrukkelijk. Genoten had hij zooals nog zelden.

„En weet u wat me enorm frappeerde? De overeenkomst van u beider stemmen! Ja, zulk een opmerkelijke overeenkomst, zoo hoogst bedriegelijk en verrassend, dat 't me telkens opnieuw weer frappeerde, en ik me zeggen moest: Zóó kan Theresa Friesen's toekomst óók zijn, o, ontegenzeggelijk! Wat niemand met zekerheid nog in *U* ziet, zie *ik*. . . . vermoed *ik*. . . ."

„Werkelijk?" ademt Thea uit.

„U zult zelf oordeelen. Aanstaande Donderdag zingt ze hier. Ik zal U een billet zenden, verzuim niet er heen te gaan. Haar heele manier van zingen, die zekere onverklaarbare, zoo zelden voorkomende innige charme in het timbre der stem, die warme gouden klank in de mezza-voces. . . . Geloof me, alles wat die vrouw als kunstenares groot maakt hebt *U* ook, alleen met dit onderscheid, dat bij u nog die zekere gloed ontbreekt, die alles bezielende gloed van passie, die bij haar leven schept in elk woord, die warme innigheid. . . . Maar dat kan nog komen — en zal ook nog wel komen, niet waar?. . . . Mag ik iets vragen?" Als een plotseling invallende gedachte doet hij zijn vraag, zich tot haar buigende.

Thea knikt van ja.

Hoog branden de lichten in haar oogen.

„. . . . 't Is een vraag, die zeker niemand u nog heeft gedaan of wellicht doen zal, maar. . . . zeg me eens, hebt u in uw leven wel eens een groote liefde voor iemand gevoeld? Ik bedoel, een diepe machtige liefde, die dat onbegrensde verlangen geeft alles wat men heeft, alles wat men is, weg te geven, op te offeren voor dien éénen? Dat gevoel van steeds aangroeiende zegevierende macht, dat iemand tot alles in staat maakt, en tot de grootste daden, slechte of goede, leidt?. . . ." vervolgt hij zacht, bijna teeder, zich nog dieper tot haar buigende.

„....Moet dat nog komen?...."

Zwijgend, vol gedachten ziet Thea hem aan. Haar eerste, eenige, nooit ontloken liefde, de lichtstraal die haar koude eenzame jeugd verlicht en verwarmd heeft, schemert weer voor haar op. Dan voelt ze in zich òpbruischen een vreemd verlangen om hem alles van haar leven mee te deelen, om hem van dat leven te vertellen, dat zoo arm was aan liefde, zoo rijk aan teleurstelling....

Toch bezint ze zich: waarvoor? Wat heeft hij er mee te maken? Dat intieme van haar leed behoeft hij toch niet te weten.... Maar àls hij 't wist zou zijn belangstelling tot in haar verleden reiken, hij zou beter kunnen nagaan de heele ontwikkeling van haar talent; die smartklank in haar stem, die hij meestal veel te smartelijk vond, zou hij beter kunnen begrijpen, inniger méé-voelen....

Dan breekt haar zwijgen los en zweept ze haar woorden voort tot ze hem kan laten zien die altijd zacht-wonde plek in haar ziel, die wond, die de bron geworden is van al haar kunst, de bron, waarin gedoopt waren al haar emoties.... Eén verlangen, één doel kende ze nu: heelemaal zich te geven aan kunst, heelemaal, dáárin alleen al haar geluk te zoeken.... Muziek was 't eenige dat haar getroost, gedragen had over al haar leed.... Had doen vergeten. Zij zegende muziek....

Hij had naar haar geluisterd vol vriendelijke belangstelling, en als zij eindigt, neemt hij haar hand in de zijne en drukt daarop even zijn lippen, eerbiedig.

„Ik dank u voor uw groot vertrouwen," zegt hij zacht „als een vriend voel ik me nu tegenover u staan, als uw raadsman óók, mag dat?.... Dan vervolgt hij op hartelijken toon, haar hand steeds in de zijne: „Maar dat oude „vroeger" moet verdorren! Geloof me, 't leven is te rijk, te mooi, trots de dosis verdriet en teleurstelling die we meekrijgen op reis, 't brengt altijd door te veel nieuw, om langer dan noodzakelijk is te blijven stilstaan bij 't oude. Nieuw zaad willen we planten voor jonge frissche uitschietsels.... Nieuwe lichtpunten willen we zoeken in de toekomst. — Een ster als Meta Volki, denk er aan...."

En als hij Thea de hand schudt bij dit zeggen en zij elkaar aanzien, is er onwillekeurig iets in zijn blik dat Thea kwetst. Ze weet niet waarom, maar opeens voelt ze in haar ziel opkomen een vaag berouw van hem alles te hebben gezegd, en ze vindt niet dadelijk woorden om hem te antwoorden....

„Toekomst, toekomst!" vervolgt hij vriendelijk „we willen voortaan alleen naar toekomst zien, niet waar? 't Verleden mag zijn invloed niet te ver uitstrekken, 't mag niets bederven!...."

„Neen, dat mag 't niet...." zegt ze verstrooid.

(Wordt vervolgd.)

NORA VAN WOUDEN.

DOOR

M. J. SALVERDA DE GRAVE—HERDERSCHEÊ.

„Neef Herman, weet u het al? Tante Nora komt morgen t'huis."

Met deze woorden begroette een zevenjarig ventje met schrandere oogen den persoon, die zooeven het hek was binnengetreden eener elegante villa, aan den grooten weg gelegen. De toegesprokene was een man van ruim veertig jaar; zijn eenigszins grijzend haar deed hem ouder schijnen dan hij was, doch de kloeke gestalte en de van verstand tintelende grijze oogen wijzigden dien eersten indruk.

„Zoo, waarlijk? En vindt je het prettig, Karel, en jij ook kleine man?" Dit laatste was gericht tot het vierjarige broertje, dat achter Karel aan was gekomen en nu vertrouwelijk neefs hand vatte en al stappende naast dezen voortliep tot zij de veranda vóór het huis bereikt hadden. Toen trok hij haastig zijn handje terug en liep met een onstuimig gebaar op zijn moeder toe, die rustig in haar rieten stoel zat te werken, en nu opziende, met een vriendelijken glimlach de hand naar den bezoeker uitstak en hem uitnoodigde tegenover haar plaats te nemen.

Het was een bleeke, tengere jonge vrouw, met iets stil weemoedigs in houding en gebaren, die weinig sprak en den indruk van teruggetrokkenheid maakte.

Hij, die tegenover haar zat, scheen haar echter goed te kennen, daar hij zich niet stoorde aan haar weinige spraakzaamheid en met eenvoudige gemakkelijkheid het gesprek leidde, dat uit den aard der zaak al vrij spoedig liep over het nieuws, waarmede men hem begroet had.

„Ik hoor daar Pauline, dat je schoonzuster morgen terugkomt. Hoe lang is zij weg geweest?"

„Nora? Laat eens zien, hoe lang woon jij nu al hier? Drie maanden? Nu, dan is zij ruim vier weg geweest. Dus je kent haar in het geheel niet, maar haar portret heb je zeker wel eens gezien; niet? Laat het eens kijken Karel; waar is Karel nu, Fritsje?"

„O mama, *ik* kan het wel," is het antwoord en in een oogenblik is de kleine jongen door de openstaande deuren naar binnen geijld.

Een korten tijd staat hij besluiteloos voor het lage tafeltje, waarop in bevallige wanorde eenige boek- en plaatwerken liggen. Onderaan ziet hij het bekende rood peluche album, waarin hij zoo menigmaal de portretten van grootouders, ooms of tantes heeft mogen opzoeken, en waaruit hij nu tante Nora moet vertoonen. Voorzichtig schuift hij het eene boek wat terzijde, licht het andere eenigszins op en vat dan het verlangde voorwerp aan. Hij trekt

en trekt — hij heeft het bijna, maar daar hooren de buitenzittenden een slag, en als neef Herman haastig komt aanloopen, ziet hij een chaos van boeken op den grond verspreid. Hij roept in de richting van de veranda, dat het niets te beduiden heeft en knielt dan bij Fritsje neer, om hem te helpen oprapen. Daar ligt een ontrold panorama van den Rijn naast een scène uit de Fritjofsage, daar trekt „Das Lied von der Glocke" Herman's aandacht, als hem plotseling iets anders voor de oogen geschoven wordt.

„Dàt is tante Nora," klinkt het naast hem, een mollig vingertje doet een aanwijzing, en een groote en een kleine gestalte liggen geknield voor een fraai uitgevoerd portret. Het geeft een jeugdig gelaat weer, dat door donker haar omlijst wordt; een klein vastberaden mondje verleent aan het geheel iets karakteristieks, doch het meest van alles wordt de aandacht getrokken door een paar donkere, bijna zwarte oogen.

„By Jove, een mooi gezichtje," mompelt de groote toeschouwer bij zich zelf, en de kleine, die tot zijn vreugde ziet, dat zijn inspanning van zooeven door belangstelling beloond wordt, herhaalt met groote voldoening:

„Dàt is tante Nora."

„Dàt is tante Nora," klinkt het naast hem....

„Wel allemachtig, wat voeren jelui daar met je beiden uit?" roept plotseling een vroolijke stem, en een man van een forsche, doch niet groote gestalte, en van een donker uiterlijk, blijft vol verbazing staan met den knop van de kamerdeur in de hand. Nadat hij, al lachend nadertredend, den sleutel van het raadsel heeft ontvangen, voert hij zijn gast weer naar de veranda, waar hij zijn vrouw begroet, terwijl hij Fritsje bevestigend toeknikt op diens vraag, of „Anna de boeken dan maar zal opruimen."

De heer des huizes heeft zich op zijn gemak gezet, om echter spoedig weer op te vliegen en naar de bel te loopen met de vraag aan zijn bezoeker: „Zeg Wilting, heb je je „goutte" nog niet gebruikt?" Dan wendt hij zich tot zijn vrouw: „En waar blijft zusje, ze is toch zeker wakker?"

Na eenige oogenblikken zijn de heeren in druk gesprek verdiept, terwijl mevrouw de kamer uitgaat om het kleine ding te halen, Tante Nora's petekindje, dat Papa's oogappel is.

De twee, die nu in zulk een levendige discussie gewikkeld waren, konden het goed samen vinden, niettegenstaande het groote verschil der persoonlijkheden en zelfs eenige jaren onderscheid in leeftijd. De komst van Herman Wilting, die om gezondheidsredenen zijne betrekking had moeten laten varen en zijn woonplaats buiten, in een gezonde streek zoeken, was dan ook voor Van Wouden een groote aanwinst geweest. Als burgemeester eener kleine plaats had hij weinig conversatie, hetgeen hij, zeer opgewekt van aard, voor zichzelf, doch oók voor zijne vrouw en zijne nog zoo jeugdige zuster betreurde, welke laatste sinds den dood harer ouders bij hen inwoonde. Wilting had ook grootendeels op *zijn* aandringen zijn keus bepaald op deze nieuwe woonplaats, te meer daar ook zijn nichtje Pauline een groote charme van hem was. Hij wist dan ook, dat het gastvrije huis altijd voor hem open stond en hij stelde den omgang met de bewoners daarvan zeer op prijs. Zijn eenigszins ernstige aanleg vond een gelukkig tegenwicht in de optimistische levensopvatting van Van Wouden, terwijl de zachte melancholie van Pauline, haar sinds den dood van een kindje eigen, hem zeer sympathiek was.

„Dag zus, dag Noratje," klonk het opeens uit de monden van Frits en Karel, welke laatste weer uit den tuin te voorschijn was gekomen; maar zij werden overstemd door hun vader, die de mollige kleine baby van nog geen twee jaar uit de handen zijner vrouw overnam, haar op zijn schouders zette en haar onder het luide kraaien van het kleintje zelf en het gejuich der beide jongens op zijn knie liet rijden.

„Kijk eens, Noratje, wie is dat?" vroeg Fritsje, die zich opnieuw van het bewuste album had meester gemaakt en nadat hij het op tafel gelegd had, met beide handjes op zijn knietjes, voorovergebogen voor het kind staan bleef. Hij voelde zich zóóver boven haar verheven, dat hij haar zelfs genadig op weg wilde helpen: „Zeg het maar: Tan ...."

„Tan Noja," klonk het opeens zegevierend uit het kleine mondje, waarop zij luid werd toegejuicht en mama de opmerking liet volgen, hoe tante Nora zien zou, dat ze nog niet vergeten was.

De bezoeker maakte aanstalten om te vertrekken; hij schoof het glas weg, dat zijn gastheer nog eens wilde vullen, nam een sigaar en zeide, onder het afstrijken van een lucifer: „Nu, morgenavond zullen wij maar overslaan, ik kom dan wel eens een anderen keer."

„Wat, je gewone avondje niet? Toch niet om Nora? Dat doet er niets toe," en Pauline voegde er bij „Zij zal het heel gezellig vinden". Het spreekt van zelf dat hij toen beloofde te komen, waarna de geheele familie hem tot het hek uitgeleide deed; de beide jongens liepen vooruit, dan volgden hijzelf en Van Wouden, terwijl mama met het kleine zusje aan de hand langzaam achteraan kwam.

„Dag neef, dag neef Herman," riep men hem nog na, gevolgd door papa's: „Kom jongens, nu aan tafel."

Toen Herman Wilting den volgenden avond kwam, vond hij mevrouw Van Wouden alleen in de gezellige huiskamer; het theeblad stond vóór haar

en de deuren, die naar de veranda voerden, waren geopend, hoewel het te koel was om buiten te zitten.

„Nog alleen?" vroeg hij op een toon van verbazing, „ik ben met opzet wat laat gekomen."

„Ja, de trein schijnt niet op tijd te zijn. Maar Herman, wat een discretie, en dat tegenover ons!"

„Och, wat zal ik je zeggen, zulke kluizenaars als ik hooren niet bij een familie-tafereel; eigenlijk deden zij het verstandigst hunne eenzaamheid niet te verlaten, daar houden zij het best hun tevredenheid bij. Maar wat is dat," aldus brak hij plotseling af, als bevreesd voor tegenwerpingen, „Karel, ben jij dat, en Fritsje ook nog niet naar bed; jelui moesten er lang in liggen."

Karel kwam met een zelfbewust gevoel van meerderheid uit de andere kamer nader, doch Frits vond het noodig zich te verdedigen over het feit, dat hij mocht opblijven; 't was immers ter eere van tante Nora's komst!

„Daar is papa," riep hij opeens en in een oogwenk waren de jongens de beide komenden tegemoet gesneld, om spoedig triomfantelijk met hen terug te keeren.

Daar stond nu het origineel van het portret, volkomen gelijkend wel is waar, maar toch, Herman, die in gedachten het gelaat voltooid had met een lange, forsche gestalte, was uiterst verbaasd een klein, tenger persoontje vóór zich te zien. Doch wel was het dezelfde energieke mond, wel waren het dezelfde zwarte oogen, die hem thans, toen zij beiden aan elkander voorgesteld werden, doordringend aanzagen.

„Ik heb al zoo dikwijls van u gehoord," sprak zij, nadat zij haar schoonzuster begroet had, „dat ik u al meen te kennen; ik zal ook maar neef Herman zeggen, net als de kinderen."

Hij boog, zeggende: „Het is mij heel aangenaam u als nichtje te mogen aannemen."

„Ja, dat dient u nu wel zoowat te zeggen," klonk het eenigszins spottend terug.

„Ik ben volstrekt niet gewoon iets te zeggen wat ik niet meen", was het kalme antwoord en Nora trok even de schouders op, terwijl zij zich op den voor haar gereedstaanden stoel naast Pauline neerzette.

„Maar lieve menschen, hoe bedenken jelui het, met dit goddelijke weer binnen te gaan zitten, dat is eenvoudig onzinnig. Komaan, laten we eens gaan verhuizen. Als Willem weer in de kamer komt, zijn wij gevlogen."

Alsof het van zelf sprak, begon zij dadelijk de noodige aanstalten te maken, doch toen Pauline opstond om te gaan helpen, legde Herman de hand op haar arm met de woorden: „Pauline ik geloof niet, dat de temperatuur veranderd zal zijn sinds straks, en toen vondt je het te koel."

Hij bemerkte den eenigszins weifelenden blik dien zij op Nora sloeg, terwijl zij antwoordde:

„Ja, dat is ook zoo, jawel . . ."

„Heel goed, dan blijven wij hier," viel Nora in, haar fonkelende oogen even

op Herman latende rusten die haar aldus contrarieerde. Toen begon zij eenige opmerkingen tot Pauline te richten, doch spoedig viel deze haar in de rede met de vraag:

„En hoe gaat het met Frans, ik had dit wel het allereerst mogen vragen.”

Een lichte blos kleurde Nora’s gelaat en de oogen namen een zachtere uitdrukking aan, dan waartoe Herman ze in staat zou geacht hebben. Hij had een oogenblik te voren tot zichzelf gezegd, dat zijn eerste indruk van haar niet aangenaam was en zich afgevraagd, of dit een meisje was, dat hij den zoon van zijn ouden vriend Haagsma zou toewenschen. Het jongemensch kende hij wel is waar niet, maar deze boezemde hem belang in ter wille van den vader, die in vroegere jaren voor hem een vriend en mentor was geweest, aan wien hij verplichtingen had, nimmer door hem te vergeten. Reeds lang had hij verlangd kennis te maken met den jongen Haagsma en zich onwillekeurig zijn eigen voorstellingen gemaakt omtrent het meisje dat zijn vrouw zou worden.

„Wat duivel, is het nu alweer over Frans?” en Van Wouden kwam met de hem eigen luidruchtigheid de kamer binnen, waarna hij zich in een schommelstoel liet vallen en welbehagelijk zijn kop thee begon te drinken. „Van den trein komende heb ik over niets anders gehoord. Enfin, vertel dan maar eens, wanneer zal dat veelbesproken jongmensch den fameuzen dokterstitel vóór zijn naam krijgen?”

„O ja, dat is waar, dien vindt jij lang zoo voornaam niet als je eigen meesterstitel,” was Nora’s eenigszins vinnige opmerking, die door Van Wouden met een comisch-verbaasd ophalen der wenkbrauwen beantwoord en door Pauline’s vraag overstemd werd:

„Is hij nu aan dat onderwerp bezig dat hem, toen hij verleden jaar in Heidelberg studeerde, was aan de hand gedaan?”

„Ja, hij is druk aan het werk, maar hij wilde zoo gaarne hier zijn dissertatie afmaken, omdat het buiten zoo rustig is om te werken.”

Van Wouden knipoogde even en liet een „hm, hm” hooren, „maar” ging zij voort, „nu moeten wij naar kamers zoeken, zou er iets zijn? Willem, dat weet jij zeker wel.”

„Laat eens zien: Van Eck annonceerde een brillante zit- en slaapkamer, het laatste nl. een bedstee zijnde, bij Jansen spreken ze van een kamer met gebruik van den tuin, en hij zou daar werkelijk een pijpenla hebben en een plaatsje met een dooden appelboom; terwijl bij Van Velpen ...”

„Hé, Willem, schei toch uit, ik kan die flauwiteiten niet uitstaan;” driftig schoof Nora een kopje ter zij.

„Zouden er in het logement ook goede kamers zijn,” viel Pauline’s zachte stem in, maar na het antwoord van haar man, dat daar reeds lang alles tot het najaar bezet was, volgde er een oogenblik van stilte.

„Wel,” zoo nam Wilting toen het woord: „laat hij bij mij in huis komen; al ben ik een celibatair, ik heb werkelijk een goede logeerkamer met een kabinetje er naast, dat als studeerkamer dienst kan doen.”

Ieder was zeer ingenomen met het plan; Nora zou spoedig schrijven en tevens Frans inviteeren over een paar dagen eens te komen kijken en kennis te maken met zijn nieuwen gastheer. De laatste nam niet laat afscheid, daar Nora wat moe was en Pauline er op had aangedrongen ter wille van haar wat vroeg op te breken. Terwijl Herman in het donker naar huis liep, peinsde hij in den stillen zomeravond over den zonderlingen indruk, dien Nora op hem gemaakt had; behalve haar verschillende gezegden en opmerkingen, viel hem nu in, hoe vreemd het was, dat zij zoo weinig notitie van de kinderen genomen had. Hoe was daarmee de onmiskenbare ingenomenheid te rijmen, waarmede dezen over haar hadden gesproken?

Den volgenden dag ging hij als naar gewoonte even aanloopen bij de Van Woudens. De voordeur stond open en de meid liet hem passeeren, daar aandienen niet meer noodig was. Reeds in de verte hoorde hij het luide gebabbel en gelach der kinderen en toen hij nader kwam bleef hij even aan de geopende deur staan om het tooneeltje, dat hij zag, niet te verstoren. In de verste kamer, met den rug naar hem toegekeerd, zat Nora, klaarblijkelijk zeer verdiept in de een of andere bezigheid, waarin zij echter wel moest bemoeilijkt worden door Fritsje, die over haar schouder hing. De kleine Nora zat tegenover haar, vergenoegd met een lepel op tafel trommelende, terwijl Karel oogenschijnlijk in een boekje verdiept zat.

„Tante, wat heeft u dit huis mooi geknipt, en dien boom, en dien mijnheer; zullen wij ze op tafel laten staan, tot papa t'huiskomt? En wat wordt dit? Een poes?" Karel, wiens aandacht reeds lang van zijn boek was afgeleid, maar die zich verbeeldde dat hij te groot was voor zulke kinderachtige vermaken, kwam langzamerhand schoorvoetend nader, en stond eindelijk met de handen op den rug achter tante Nora. „Wel neen, Frits, kun je dat nu niet zien? Het is een leeuw; is niet, tante, wordt het geen leeuw?"

Nora schaterde het uit. „Eigenlijk verbeeldt het een paard, maar ik vind ook niet dat het er veel van heeft; zal het dan maar een leeuw zijn, Fritsje?" Knikkend gaf de laatste zijn toestemming, om zijn illusie van het huisdier voor het verscheurende op te geven.

Op dit oogenblik gaf Herman Wilting, door een hoorbaren duw tegen de deur, zijn aankomst te kennen. De jongens vlogen hem tegemoet en troonden hem mede om de heerlijkheden te zien, die op tafel verspreid stonden. Nora begroette den bezoeker eenigszins stijf; zij gaf, tot verontwaardiging der kinderen, een duw tegen de fraaie kunstvoortbrengselen, en stond haastig op, waarbij een menigte snippertjes van uitgeknipte speelkaarten op den grond vielen. „Komt, jongens, laat dien rommel nu maar, en gaat eens aan mama zeggen, dat neef Herman er is. Wilt u mee naar de andere kamer gaan?" Zij nam de kleine baby uit den stoel en zette haar op den grond bij zich neder, toen zij met den bezoeker had plaats genomen.

„Het is druk met die kinderen, vindt u niet?" begon zij met een stuursch gezicht.

„Ik heb het altijd min of meer als aanstellerig beschouwd, wanneer een

vrouw zich voordeed als hield zij zich niet gaarne met kinderen bezig; het is zulk een volkomen natuurlijke zaak. Doch ik zie nu, dat ik mij vergist heb, en dat het kàn voorkomen."

Nora vond dien man met zijn doordringende grijze oogen onuitstaanbaar; zij gevoelde, dat hij geen dupe was van haar huichelarij, doch daar zijn woorden haar als het ware gelijk gaven, kon zij er niets tegen inbrengen.

„Ik heb zooeven een telegram van mijn aanstaande ontvangen, dat hij morgen komt en gaarne bij u zal logeeren. Hij moet dan maar dadelijk van den trein even bij u komen."

„Met genoegen, indien hij zelf dit tenminste zoo wil inrichten."

„O ja, ik zal hem wel zeggen, dat hij het doen moet; dus het doet er niet toe, of hij een ander plan had."

„Neen, het is ook zoo, dit doet er niets toe."

Nora bemerkte een voor haar onaangenamen nadruk op „niets", en besloot, toen Pauline binnenkwam, zich verder niet veel meer in het gesprek te mengen; zij voelde zelfs eenige verlichting, toen de heer Wilting vertrok.

Ik ben toch benieuwd naar de kennismaking met mijn aanstaanden huisgenoot; ik stel er mij niet veel van voor, dacht Wilting bij zichzelf; indien hij morgen werkelijk dadelijk bij mij komt, is het een kalf van een kerel, met wien ik niet eens medelijden kan hebben, want dan is hij geen knip voor zijn neus waard.

En toch, toen Van Wouden en Nora den volgenden dag zijn gast bij diens aankomst aan hem kwamen presenteeren, met de uitnoodiging, beiden daarna bij hen te komen eten, toen was Wilting's indruk verre van ongunstig.

Frans Haagsma had zulk een innemenden eenvoud in uiterlijk en manieren, dat men zich reeds bij een eerste ontmoeting onmiddellijk tot hem aangetrokken gevoelde, en toen een paar zonnige oogen zich op den gastheer vestigden en een klankvolle, jeugdige stem eenige woorden van begroeting uitspraken, had hij in Herman Wilting dadelijk een gevoel van sympathie verwekt. Het was hem als zag hij zijn ouden vriend in vernieuwde jeugd voor hem staan, en als had hij diens zoon op eenmaal als protegé aangenomen, zoodat hij met zekeren onwil aan Nora dacht, die met een eenigszins zegevierenden blik in enkele woorden had gezegd, dat Frans eerst naar Van Wouden had willen gaan, maar het toch beter had gevonden vooraf den heer Wilting een bezoek te brengen. Wilting begreep, ook zonder dat hij het gesprek had bijgewoond, dat Nora haar invloed had doen gelden, en tevens dat zij hem zulks wilde laten gevoelen. Het betrof een kleinigheid, dat was zoo, maar het was een bijdrage tot de kennis van haar karakter, dat niet zoo heel gemakkelijk te doorgronden was.

Dit bleek hem dien middag, toen het jonge meisje weder geheel andere zijden van haar persoonlijkheid deed kennen, dan zij tot dusver gedaan had. Bij het levendige tafelgesprek was zij vroolijk met haar broeder, meegaand tegenover Pauline en de kinderen, en beminlijk tegen Frans, zoodat hij zich op dit oogenblik niet verbaasde, dat de laatste met stralende blikken naast

haar zat. Zelfs scheen het dezen niet te deren, wanneer zij een enkele maal hem met klem tegensprak of zijn meeningen overstemde, en op die oogenblikken ergerde het Wilting, dat Frans zich niet meer deed gelden, terwijl hij toch reeds bemerkt had, dat zijn nieuwe vriend een uitnemend verstand had en zeer ontwikkeld was. Doch niet alleen haar verloofde, het geheele gezin scheen zij om den vinger te kunnen winden en al irriteerde het Wilting dit op te merken, hij moest zichzelf bekennen, dat zelfs hij zich bij wijlen door haar bekorenden invloed liet meesleepen.

Na het eten verspreidde zich het gezelschap; Van Wouden ging met Wilting een sigaar rooken op zijn kamer en Pauline riep de jongens terug, toen zij Frans en Nora wilden volgen, die arm in arm den tuin in gingen. „Tante, u heeft niks achter in den tuin," riep Karel hen nog na en Frits hoopte eveneens hen terug te houden met de vraag, of ze niet liever de konijntjes wilden zien, maar daar het niets uitwerkte, stak Karel pruilend zijn mondje vooruit met de opmerking: „Als oom Frans er is, wil tante Nora juist altijd ergens anders heen dan *wij* willen, dat is ook toevallig, hè ma?"

Mama glimlachte even en vervulde bij de kinderen de rol, die zij Nora hadden willen opdragen, terwijl zij zich gewillig liet meevoeren naar de konijnen, en als vraagbaak diende bij de spelletjes der jongens, tot zij naar bed gingen.

Het begon al te schemeren, toen Van Wouden het huis uittrad en, de handen voor den mond plaatsende, den achterblijvers in den tuin toeriep, dat het hoog tijd werd om thee te drinken. Toen zij nader kwamen vervolgde hij:

„Nora, de meisjes Hovers zijn er, om je een visite te maken; Pauline heeft gevraagd, of ze den heelen avond blijven, daar de dokter toch niet t'huis komt."

De lamp was reeds aangestoken, toen het jonge paar binnentrad, en zooals ze daar stonden in het volle licht, een uitdrukking van geluk op het gelaat en oogenschijnlijk zoo volkomen bij elkaar passend, was het geen wonder, dat menig oog met welgevallen op hen bleef rusten. De drie gasten waren het bij zichzelf in dit opzicht geheel eens, al bestond er bij de dames zelfs niet de schaduw van den twijfel, die bij Wilting reeds was opgerezen, of ze inderdaad wel zoo geheel bij elkander pasten.

De ontmoeting van Nora met haar vriendinnen was allerhartelijkst; de dochters van den dokter waren de eenige conversatie, die zij had, en voor de beide meisjes was Nora als een verschijning uit een andere wereld geweest, nadat zij jaren lang geen andere vriendinnen hadden gehad dan elkaar. Truus, de jongste, had een onbeperkte vereering voor Nora, voor wie zij het gevoel van minderheid door haar bewonderende blauwe oogen voortdurend scheen te willen uitdrukken. Haar aardig gezichtje trok vrij wat meer de aandacht dan dat harer zuster Anna, die, tien jaar ouder zijnde, als een moedertje tegenover de jongere optrad. Anna was een van die personen, van wie men volstrekt niet zou kunnen zeggen, of ze mooi of leelijk zijn, die men honderd maal kan ontmoeten zonder de kleur van hunne oogen of hun haar te kennen, die geen enkele eigenschap hebben, welke hen doet uitblinken, en van wie men daarom met verbazing hoort, dat ieder hen in zijn vertrouwen neemt.

Er was veel te vragen en te vertellen na Nora's lange afwezigheid, waarvan ze nog niets gehoord hadden, daar Truus ziek was geweest en Anna niet had kunnen komen.

„O Nora," vroeg Truus na de thee, wil je alsjeblieft eens wat zingen; wij hebben je in zoo lang niet gehoord."

De toegesprokene was dadelijk bereid; zij zette zich aan de piano, nadat zij Anna, die zich op aandringen harer zuster aangeboden had te accompagneeren zonder omslag had toegevoegd, dat ze het liever zelf deed.

Nora bezat een heerlijke altstem, haar voordracht was uitstekend en zij legde echt muzikaal gevoel in hetgeen zij zong. Zij had „Widmung" van Schumann gekozen, en hield haar auditorium geboeid tot het laatste; een harer handen rustte nog op de toetsen, toen zij zich halverwege omkeerde, en daardoor juist Herman Wilting in het gelaat zag, die dicht bij haar, half op den schoorsteenmantel geleund, had staan luisteren. Plotseling gevoelde hij zich onder den indruk van die zwarte, thans zoo zielvolle oogen, en hij moest zich geweld aandoen, haar niet te toonen hoezeer hij haar bewonderde. Die indruk duurde slechts een oogenblik, maar toch, toen hij zich met een banaal compliment afwendde, kon hij het zijn jongen vriend nauwelijks meer euvel duiden, dat deze zich liet inpalmen, zooals hij het bij zichzelf noemde, waar hij, de man van rijperen leeftijd, erkende, te moeten oppassen voor dien blik.

Nora sloeg iets anders op: Penelope's Aria uit „Odysseus": „Ich wob dies Gewand."

„Anna, accompagneer dit eens; ik zing dit liever, terwijl een ander speelt."

Wilting vond, dat de toon te bevelend was na de afwijzing van straks, en hij had gaarne gezien, dat Anna minder gewillig aan het verzoek, of liever het bevel, gevolg had gegeven. En dat zij steeds in haar humeur bleef, wanneer Nora een ongeduldig: „niet zoo gauw", of: „daar staat immers agitato" deed hooren! „Heel goed," antwoordde zij kalm, „zullen wij deze maat eens overdoen?" of: „Wil je dan nog eens beginnen: „O, kehre Odysseus?" Wilting hield zich tevens bezig met het gadeslaan van Frans, die op een laag stoeltje bij de piano was komen zitten en geen oog van Nora afwendde. Hij was nieuwsgierig, of het overheerschende in den toon van het jonge meisje niet een onaangenamen indruk op haar aanstaande zou maken, maar hij zag niets dan een uitdrukking van liefde en bewondering. Was de jongen dan blind? — Maar terwijl hij dit dacht, bleven zijn eigen blikken geboeid door het bekoorlijke beeld, dat hij voor zich zag, en trilden de diepste snaren van zijn gemoed bij de innige klacht: „Wo weilst du mein Gatte?"

Nora had geëindigd, en terwijl Anna naar haar plaats terugging, geroepen door Pauline, die haar raad wilde inwinnen over een huishoudelijke quaestie, en Truus in een voortdurende lachbui werd gehouden door een gesprek met Van Wouden, boog het geëngageerde paar zich samen over de partituur, die nog voor de piano stond. Herman Wilting had een muziekboek gegrepen, waarin hij zat te bladeren, en scheen geen acht te slaan op de jongelieden; toch merkte hij de nu zoo zachte, teedere wijze op, waarmede Nora haar

oogen tot Frans opsloeg, en er was zulk een lieve overreding in haar stem, toen zij half binnensmonds zeide: „Heusch, Frans, je ziet een beetje bleek; beloof je mij nu, dat je een poosje niet zoo hard zult werken? Ik heb het je straks al gevraagd." En dan, na nog zachter fluisteren, verstond hij weer: „Ja, ik zal alles doen wat je wilt"; het was blijkbaar een antwoord op een vraag van Frans, waarbij een zonnige glimlach Nora's gelaat verhelderde.

Toen scheen zij plotseling Frans er aan te herinneren, dat ze in gezelschap waren, en met de verblinding, aan verliefden eigen, die meenen dat ze iedereen de dupe kunnen maken van hunne slimheid, zetten zij het quasi begonnen gesprek quasi ongedwongen voort.

Wilting hield zich tevens bezig met het gadeslaan van Frans....

„Ja, het is ook zoo, heerlijke muziek!" Nora bladerde hier en daar, en speelde af en toe enkele maten. „Dit klinkt ook zoo mooi, hoor maar: „Er weint, der Fremdling weint".

Frans knikte: „Het is alleen jammer, dat dit een vrouwenkoor is; het is een fout, maar het neemt niet weg dat het mooi is."

Nora glimlachte spottend: „'t Idée, het is juist mooi voor vrouwenstemmen. Wou je het soms aan een mannenkoor opdragen?" Zij had vrij luid gesproken en zich half omgewend, zoodat Wilting zich als in het gesprek betrokken kon beschouwen. Toen hij bemerkte, dat Frans zich niet haastte het meisje een beslist antwoord te geven, nam hij het over.

„Je denkt er waarschijnlijk niet aan, dat bij een dergelijk gastmaal als hier beschreven wordt, geen vrouwen werden toegelaten, en dat het dus een bepaalde dichterlijke vrijheid is. Ik begrijp, dat het je op het oogenblik ontgaan was, want je wist het natuurlijk."

Zijn kalme wijze van spreken onder dezen speldeprik hinderde haar geweldig, te meer daar zij moest toegeven, dat hij gelijk had. Zij boog even en stond met een eenigszins verhoogde kleur van de piano op. Wilting bemerkte den indruk en was zeer voldaan. Toch was hij er overigens de man niet naar, iemand te kwetsen of ooit tekort te komen in takt; hij zou waarschijnlijk, wanneer de meisjes Hovers iets gezegd hadden, dat kant noch wal raakte, zichzelf desnoods hebben tegengesproken, om haar een onaangenaam gevoel te besparen, maar Nora? Haar wilde hij doen gevoelen, dat niet zij steeds de meerdere was, dat zij moest weten te buigen.

„Frans," had Nora in den loop van den avond gezegd, „je moet de meisjes thuis brengen, dan behoeft Willem er niet expres voor uit te gaan." Toen hij antwoordde, dat de heer Wilting reeds had afgesproken het te doen, had zij gezegd, dat het tegenover dezen beleefder was, toch mee te gaan.

Men was bezig afscheid te nemen; Frans maakte aanstalten de anderen te vergezellen. „Wel neen, Haagsma," zeide Wilting, „wat gekheid, blijf jij bij je meisje tot ik terugkom; ik moet hier immers toch langs, en dan kom ik je straks aanhalen om naar huis te gaan." Klaarblijkelijk trok dit plan Frans zeer aan, maar terwijl hij op het punt stond zijn hoed weg te leggen, viel Nora in: „Zeker niet, Frans gaat mee, dat hadden wij afgesproken."

Verduiveld, hij doet het, dacht Wilting bij zichzelf, niets hoorende van de woorden die Pauline hem toevoegde, terwijl Van Wouden reeds met de beide meisjes in de gang was.

Wel moest het afscheid der beide minnenden veel goed gemaakt hebben, dacht hij later, want Frans was onder het huiswaarts gaan zoo opgewekt, en er lag, nadat zij, thuis gekomen, nog eenigen tijd zaten te praten, zulk een gelukkige uitdrukking op het jonge gelaat, zulk een glans in de vriendelijke bruine oogen, dat het Wilting goed deed het op te merken. Zij konden het na de korte kennismaking reeds goed samen vinden; Wilting, die zelf ook student geweest was, had pleizier in de verhalen van zijn gast over het studentenleven, hoorde met belangstelling naar zijne studies en verdere plannen, en het bleek dat ook hij van zijn kant zijn gezelschap zeer waard was. Zij scheidden als goede vrienden in de meest opgewekte stemming.

Toch bleek bij Frans die stemming niet blijvend te zijn; op zijn kamer gekomen, begon hij met de handen in de zakken heen en weer te loopen. Terwijl hij nu eens stilstond om op de tafel te trommelen en peinzend keek naar de sporen, die zijn vingertoppen op het gladde mahoniehout achter lieten, dan weder met aandacht de titels der boeken op den boekenhanger bestudeerde, waren zijne gedachten zeer ver verwijderd van de omgeving, waarin hij zich bevond.

't Is te gek, zooals zij mij soms behandelt, dacht hij, ik ben toch geen

kind; ik zal het haar morgen eens zeggen. Peinzend streek hij langs zijn snor en verdiepte er zich in, hoe hij met haar zou spreken en op welke wijze hij zich zou laten gelden. Maar zij zal mij zonder twijfel ook wel toegeven, dat ik gelijk heb, dacht hij verder en als wilde hij de gedachte uitwisschen, dat hij haar verongelijkt had, begon hij al haar goede hoedanigheden op den voorgrond te stellen, terwijl hij met innige liefde het portret bekeek, dat hij onder het peinzen uit zijn portefeuille genomen had.

Met de hand onder het hoofd bleef hij nog eenigen tijd voor zich uit staren, nadat hij aan de tafel was gaan zitten, en onderwijl hield hem de gedachte bezig, hoe ongezellig het leven van zijn gastheer was. Welk een ledigheid in het huis, waar toch niets ontbrak, waar overal blijken waren van de goede zorg der huishoudster. Hoe zou hij zich te moede gevoelen als celibatair? Hij glimlachte bij de gedachte aan zijn eigen toekomst, waarbij hij zichzelf zag als meester in huis, terwijl zijn vrouwtje zich geheel naar hem zou voegen. Ja zeker, en hier kwamen zijn gedachten op het punt van uitgang terug, morgen zou hij haar toonen dat zij niet moest trachten den baas over hem te spelen.

Maar toen het morgen was, en hij haar in zulk eene lieve stemming vond, waarin het zoo klaarblijkelijk haar hoofdgedachte was, hem aangenaam te zijn, toen kon hij er niet toe komen iets te zeggen dat haar verdriet zou doen. Zelfs toen het later op den dag een paar maal voorkwam, dat zij haar meening tegenover hem volhield, dat zij haar wil tegen den zijnen doorzette, hield hare persoonlijkheid hem zoozeer gevangen, en wisten haar lieve manieren hem zoodanig te winnen, dat hij, niettegenstaande zijn besluit van den vorigen dag, toch bleef zwijgen. En 's avonds zuchtte hij, zooals hij reeds meermalen gedaan had, over zijn eigen zwakheid.

Frans was slechts voor een paar dagen overgekomen; hij had nog het een en ander te regelen en in te pakken, alvorens zijn langer verblijf een aanvang zou nemen en hij vertrok dus weer voor korten tijd.

Een dag of vier later was Herman Wilting op weg naar zijn vrienden, om een boek te brengen, waarover hij met Van Wouden gesproken had. Gedachteloos sloeg hij met zijn stok tegen de heg, waarlangs hij liep, peinzende over een voorval dat een paar dagen te voren had plaats gehad, tengevolge waarvan Nora op een min of meer gespannen voet met hem stond. In een gesprek n. l. had Van Wouden op zijn gewone schertsende manier daaraan deelgenomen en Nora was hem in de rede gevallen met een minachtend: „Kom, ik zou nu maar zwijgen, Hansworst." Dat Pauline niets in het midden bracht, verwonderde Wilting niet, haar zacht karakter kennende, maar het hinderde hem, dat Van Wouden niet anders dan goedmoedig antwoordde: „Zeg eens even kleintje!" Toen hij zich later even alleen met haar bevond en zij hem spottend vroeg: „Wel, neef, vindt u mij oneerbiedig tegenover mijn broer? Ik zag aan uw gezicht, dat het u niet beviel," kon hij niet laten haar te zeggen, dat hij haar toon tegenover een veel ouderen broeder en vooral in het bijzijn van de kinderen, inderdaad eenigszins ongepast vond. Het was hem niet ontgaan, dat haar

mondje samentrok, en hem uit haar oogen iets tegenflikkerde als een bliksemstraal. Diezelfde uitdrukking had hem al eens meer getroffen, het was een blik om bang voor te zijn; maar juist daarom nam zijn vrees toe voor het geluk van zijn jongen vriend in de toekomst. Zoo gaarne zou hij hem gewaarschuwd hebben, zijn lot ging hem ter harte, en het eenige wat hij doen kon, was, Nora te doen gevoelen, dat niet iedereen haar luimen goedkeurde of verdroeg. En onder zijn gepeins drong zich een beeld aan hem op, dat zich herhaaldelijk als het levend contrast met Nora vertoonde, een lief, zacht gelaat, dat eenmaal vol liefde en vertrouwen tot hem had opgezien en dat aan haar toebehoorde, die voor altijd zijn levensgezellin zou geweest zijn, indien de dood niet tusschenbeide ware getreden.

Hij zuchtte en streek zich even over het voorhoofd, terwijl hij het hek der welbekende villa binnenstapte. Vernemende, dat mijnheer en mevrouw uit waren, wilde hij weer weggaan, al had de dienstbode gezegd, dat juffrouw Nora in den tuin was. Hij gevoelde geen lust haar te ontmoeten in de stemming, waarin zijn gedachten hem gebracht hadden en wetende, hoe zij voor het oogenblik voor hem gezind was. Doch reeds had een der kinderen hem ontdekt, en zonder onbeleefd te zijn, kon hij er niet aan ontkomen Nora even goeden dag te zeggen. Zij zag er allerliefst uit in haar eenvoudig lichtblauw katoenen japonnetje, terwijl de zonnestralen door de kastanjeboomen heen, grillig heen en weer gleden over haar gelaat en haar oogen deden schitteren. Toen hij tegenover Nora plaats nam, werd hij van haar gescheiden door den kinderwagen, waarin kleine Nora zat, die klaarblijkelijk pas uit haar slaap ontwaakt was en met een kleurtje op het gelaat met de bloemen zat te spelen, haar door de broertjes gebracht.

Nadat Wilting een paar alledaagsche zinnetjes met Nora had gewisseld, zeide de laatste plotseling: „Ik moet u nog wat zeggen; ik wil namelijk schuld bekennen en u toegeven, dat u volmaakt gelijk hadt toen u mij voor een paar dagen eens à faire genomen heeft." Hoe zacht klonk haar stem, terwijl zij dit zeide, en met welk een beminnelijkheid stak zij hem de hand toe, over haar kleine naamgenootje heen. Het was zulk een lief tafereeltje, toen haar donkere hoofdje zich naast het blonde kinderkopje vooroverboog om hem de hand te kunnen toesteken, dat het hem altijd weer te binnen kwam, als hij later de karaktertrekken in haar opmerkte, die niets overeenkwamen met de stemming van dit oogenblik.

Onwillekeurig scheen zijn gelaat eenige verwondering te hebben uitgedrukt, tenminste zij vond aanleiding om te zeggen: „Dacht u soms, dat ik nooit erkende, ongelijk te hebben? Dat doe ik toch altijd, maar — meestal vind ik, dat ik gelijk heb."

Hieruit sprak weer het gevoel van zelfvertrouwen en eigenwaarde, dat haar kenmerkte; maar Wilting was zoo ingenomen met het gunstige trekje in haar karakter, dat hij over dit laatste punt niet verder wilde redetwisten. Hij bracht het gesprek dus op iets anders.

„Maar zeg eens nichtje, hadt je met dit prachtige weêr geen lust eens te

wandelen; een actieve beweging in de lucht is toch beter en aangenamer dan een passieve. Welzoo," vervolgde hij na haar inlichting, „Willem raadsvergadering en Pauline visites doen? Kom, ga dan met mij een eindje wandelen, of," met een blik op de kinderen, „kan je je post niet verlaten?"

„O ja, zeker," antwoordde zij lachend, „ik zal een van de meiden roepen, en dan loop ik heel graag eens een eind." Zij was reeds opgestaan en kwam na eenige oogenblikken terug; de voltooiing van haar toilet had niet veel tijd geëischt, daar zij slechts een eenvoudigen wit strooien hoed met tullen strik had opgezet.

De keus van den weg gaf in het begin geen moeilijkheid; het pad leidde de wandelaars vanzelf het bosch in, waar zij genoten van de koelte en van de zachte mos- en dennegeuren, die er opstegen. Ook het gesprek vlotte uitnemend; het was nog niet dikwijls voorgekomen, dat de beiden zich over allerlei onderwerpen zoo aangenaam onderhielden. Toen het gesprek op Frans kwam, merkte Wilting met vreugde op, hoe warm en vol liefde Nora over hem sprak, en hoe meer hij er haar over liet doorgaan, hoe meer haar toon van waardeering en ingenomenheid getuigde. Hoe was het mogelijk, dacht hij bij zichzelf, dat hij er wel eens aan getwijfeld had, of zij inderdaad veel van zijn jongen vriend hield? Onder het praten waren zij aan den zoom van het bosch gekomen en stonden zij op een punt, waar de weg zich in tweeën splitste.

„Mij dunkt, wij zullen zóó gaan, die weg is zoo zonnig," met deze woorden meende Wilting het door hem bedoelde pad in te slaan, maar Nora hield hem tegen. „Neen, niet dien weg, ik wou hierheen gaan."

Was dat weder een gril?

„Maar Nora, in die zon, dat is al te gek," hij haalde reeds ongeduldig de schouders op, maar toen zij haar eigen plan wilde doorzetten, nam hij vast besloten haar arm en dwong, als ware zij een kind, haar tot meegaan. Zij verzette zich niet meer, maar liep zwijgend voort, de oogen op den grond gericht houdend, als wilde zij niet rondom zich zien. Hij praatte af en toe en trachtte ook haar aan het spreken te krijgen, doch ieder zijner opmerkingen werd met een stekelig gezegde beantwoord of scherp weerlegd. Wilting vond haar nu werkelijk onaangenaam; was dat hetzelfde meisje van straks? Hij bracht het gesprek op Frans, meenende, dat dit haar gedachten een andere wending zou geven.

„Hoe jammer," zei ze spottend, „dat u niet getrouwd zijt, Frans moest een voorbeeld aan u nemen, en ik natuurlijk aan uw uitverkorene; het zou zeker een lam zijn geweest, dat aan een lintje overal door u kon zijn rondgeleid. Hoe allerliefst! Vertel mij toch eens wat van uw ideaal van een vrouw" en zij lachte hierbij luid.

„Gij zoudt zeker de allerlaatste zijn, aan wie ik zoo iets zou vertellen," zeide hij eenigszins heftig, terwijl hij zich intusschen geweld aandeed, niets meer te zeggen. Haar gezegde, dat hem zijn herinneringen van straks op nieuw te binnen bracht, herinneringen die hem heilig waren, brachten zijn bloed aan

het koken. Hij dwong zich te blijven zwijgen en eerst nadat zij geruimen tijd waren voortgegaan, maakte hij weder een onverschillige opmerking, doch haar stemming bleef dezelfde: hatelijk en onaangenaam beantwoordde zij ieder zijner gezegden.

„Willen wij even daar gaan zitten onder de boomen bij de put; de kinderen hebben mij gezegd, dat het de „sprekende" put is. De echo heeft hun geen onaardige benaming aan de hand gedaan. Hebben ze het zelf bedacht?"

Hij had zeker niet verwacht, dat zijn onschuldige opmerking zóó zou worden opgenomen. Nora stampte driftig met haar voetje op den grond, kneep haar hand krampachtig tot een vuist en zeide met een stem, die van toorn trilde: „En ik verkies nu geen woord meer te hooren; ik wil en ik zal geen stap verder dezen weg gaan." Werkelijk nam zij een klein zijpaadje door het struikgewas, dat haar wel is waar huiswaarts zou leiden, doch slechts langs een zeer grooten omweg.

Wilting zag haar vol verbazing na, maar deed geen poging, haar in te halen of tot andere gedachten te brengen. Tegen zulke grilligheid kon niemand op, dacht hij, zij moet dan maar haar eigen gang gaan.

Hij was zeer nieuwsgierig, hoe 's avonds de ontmoeting met haar zou zijn; nu hij de Van Woudens dien middag niet gesproken had, wist hij zeker, dat ze hem toch nog zouden verwachten, en hij wilde niet weg blijven, als liet hij zich eenigszins door Nora's houding en gedrag influenceeren.

Hij vond als gewoonlijk Van Wouden nog niet binnen, toen hij kwam; Nora was nergens te bespeuren en hij trof Pauline dus alleen.

„Wat heb je Nora laten wandelen van middag," begon zij hoofdschuddend, „zij kwam vreeselijk laat t'huis en is dadelijk met erge hoofdpijn naar haar kamer gegaan."

„Zij heeft uit eigen beweging haar wandeling zoover uitgebreid," antwoordde hij droog.

Pauline keek hem onderzoekend aan; het was duidelijk, dat er iets was voorgevallen, en zij kwam dus op het gesprek, waaraan hij een andere wending wilde geven, terug met de oogenschijnlijk zeer gewone vraag, waar zij gewandeld hadden.

Doch hoe veranderde de uitdrukking van haar gelaat, toen zij het antwoord vernomen had. „Heb je dáár gewandeld? dat was bij Nora zeker niet uit eigen beweging; dan begrijp ik nu haar hoofdpijn. Weet je, Herman," zij gevoelde, dat er een verklaring noodig was, „dat is de laatste wandeling geweest, die zij met ons lieve kleine meisje gedaan heeft, heel kort vóór dat het gestorven is. Zij was dol op het kind, en dit weerkeerig op haar, en zij was zoo wanhopend over haar sterven, dat zij die wandeling nooit meer heeft willen doen, en over de put mogen wij nooit spreken, omdat Anneke dien naam had bedacht." Zij was zelf zenuwachtig geworden bij het ophalen dier treurige herinneringen en Wilting kon gedurende den verderen avond bemerken, hoeveel moeite zij had, zich goed te houden.

Had Nora hem slechts met een enkel woord ingelicht! Maar hij kende haar

reeds genoeg, om te weten, dat zij haar gevoel niet wilde toonen en altijd zou trachten haar innigste gewaarwordingen verborgen te houden. Doch dat er zooveel gevoel in haar schuilde, daarvan had hij toch geen denkbeeld gehad. Het moest wel zeer diep gaan, dat het haar zoo prikkelbaar kon maken, als zij dien middag geweest was. Welk een wonderlijke mengeling van goede en slechte eigenschappen; hoeveel was er noodig, zulk een karakter goed te leiden.

Pauline had hem bepaald verzocht, niet met Nora over het voorgevallene te spreken, doch daar hij zelf behoefte had, zijn bejegening van dien dag tegenover haar goed te maken, begon hij later uit eigen beweging eens te vertellen van den tijd zijner verloving en van de persoon, wier naam zoo zelden over zijn lippen kwam. Haar fijn gevoel zeide haar, wat de reden was van zijn vertrouwlijkheid, en zij waardeerde den takt waarmede hij haar tegemoet kwam, zoodat zij niet genoodzaakt was terug te komen op het gebeurde, waarvan de herinnering haar pijnlijk was.

Toen Frans wederkeerde zag hij met genoegen, dat er eene toenadering was ontstaan tusschen de beide menschen, die hij begreep, dat elkander moesten waardeeren, en terwijl hij er zich in verheugde, dacht hij aan de woorden van Carmen Sylva: „Es ist doch nichts schöner, als wenn Menschen, die man liebt, sich untereinander gern haben."

Eenige maanden zijn verloopen. Frans is gepromoveerd en hij heeft reeds hier en daar rondgezien en geïnformeerd naar plaatsen, waar hij zich als dokter zal kunnen vestigen. Het spreekt van zelf, dat er menig briefje tusschen hem en Nora wordt gewisseld over het voor en tegen van iedere vacante plaats, en al heeft nog geen der pogingen tot een gunstig resultaat geleid, eindelijk schijnt het doel toch bereikt, naar het oordeel van Frans ten minste, uitgesproken in een opgewonden brief aan Nora.

Hij had bericht ontvangen van een vriend van hem, dat diens vader zijn praktijk zou neerleggen en dat er voor hem uitstekende vooruitzichten waren zoo hij zich daar wilde vestigen. Frans schreef er nog bij, dat het, hoewel een kleine stad, verschillende voordeelen opleverde en dat hij er na eenige informaties niets dan gunstigs van gehoord had.

Wáárop hij zich dan ook voorbereid hield, zeker niet op het antwoord van Nora' dat als een koudwaterbad zijn enthousiasme kwam bekoelen.

„Hoe is het mogelijk," schreef zij o. a. „dat je er over denkt, je te gaan begraven in zulk een „gat" zooals ik het wel eens heb hooren betitelen. Het is ver van de bewoonde wereld, en wij zouden er geheel gaan versuffen; wacht nog eens iets beters af," enz.

Frans kwam zelf over, om haar argumenten te weerleggen. Hij betoogde, dat volgens zijn inlichtingen de toestand in hunne toekomstige woonplaats volstrekt niet zoo zwart was, als zij het zich voorstelde, dat het onverantwoordelijk zou zijn om zulke goede vooruitzichten op te geven en dat hij

summa summarum er veel lust in had. Zou hij dus maar schrijven, dat hij het wilde aannemen?

Zij bevonden zich met hun beiden in Van Wouden's studeerkamer, waar zij het best ongestoord konden praten. Zij hoorden het geschuifel van voetjes van de kinderen, die de kamer wilden binnengaan en het vermanende roepen van Pauline, dat zij moesten terugkomen, daarna was alles weer stil. Nora zat op een laag Turksch stoeltje voor den haard, starend in het vuur naar de vlammetjes die om een turf heenspeelden, naar een hout, dat, half vergaan, dieper neerzakte op de gloeiende kolen. Toen Frans, die achter haar over haar stoel gebogen stond, ophield met spreken, wendde zij zich een weinig tot hem om, en terwijl haar donkere oogen hem tegen flikkerden, zeide zij, met een betooverend lachje: „Je praat als Brugman, maar je krijgt er mij toch niet heen."

„Je praat als Brugman, maar je krijgt er mij toch niet heen."

„Maar Nora," hij had zich opgericht en ging tegenover haar staan met den rug naar het vuur, terwijl hij de binnenkant zijner handen daarvoor warmde, „je redeneert waarachtig als een kind" en nogmaals somde hij de redenen op, die zijne meening moesten staven.

„Ja lieve jongen, dat is goed en wel, maar ik stem toch niet toe, dus je kunt wel dadelijk afschrijven." Zij wist zoozeer hoe zij hem om den vinger kon winden, dat zij het zelfs niet noodig oordeelde, te trachten hem door liefkoozingen of vleierijen over te halen.

Er volgde een stilte; Frans begon de kamer heen en weer te loopen. Peinzend bleef hij staren, eerst naar het sneeuwgezicht buiten, toen naar een plek op het behangsel, prijkend met alle kleuren van den regenboog. Onwillekeurig zocht zijn oog de zonnestralen en het voorwerp, waardoor hun licht

gebroken werd, en dat het verschijnsel op den wand teweeg bracht. Werktuigelijk begon hij op de schrijftafel eenige voorwerpen te verzetten: een presse-papiers, een kristallen thermometer, observeerende, als hing zijn leven er van af, of bij deze bewegingen de plek aan den muur van stand veranderde. Eindelijk had hij het; een mora stand met Paulines portret er in en bracht de kleurschakeering te weeg. Met een zucht van voldoening zette hij het voorwerp weer neer; toch waren zijne gedachten geen oogenblik afgeleid geweest van het onderwerp van gesprek. „Neen Nora," hij ging voort als was er geen oogenblik tusschenruimte geweest, „ik heb er te veel over gedacht; ditmaal kan ik werkelijk je zin niet doen."

Nora was opgestaan, zij kwam met eene plotselinge beweging naar hem toe en trok hem mede naar de canapé; tegen hem aanleunende en zijn hand tusschen de hare nemende, zeide zij vleiend: „En als ik je nu eens smeekte het niet te doen? Heusch lieveling, ik geloof dat ik mij daar nooit gelukkig zou voelen, en voor jou is een uitgebreider werkkring ook veel beter." Frans schudde het hoofd. „Nu, doe het dan maar alleen voor mij; wil je, ja? Je wilt mij immers zoo gelukkig mogelijk maken?" Zij had haar hoofdje vaster tegen hem aangedrukt en streelde liefkoozend zijn hand. „Toe, schrijf nu maar dadelijk; wacht even," en in een oogwenk was zij opgesprongen en had haar broeders portefeuille opengeslagen en een blaadje postpapier er op neergelegd.

„Neen Nora, neen." Frans keerde zich van haar af, als om zich aan haar macht te onttrekken, maar zij begon, vleiender en dringender dan te voren hem over te halen en eindelijk klonk het half onwillig, half toegevend: „Nu goed dan, ik *zal* schrijven." Doch toen Nora begon met hem te zeggen, hoe zij dacht dat hij zijn schrijven moest inrichten, zette hij driftig een paar woorden op het papier met de opmerking, dat hij zeer goed zelf zijn woorden kon kiezen en haar dictée niet noodig had. Haastig schreef hij, gunde Nora nauwelijks den tijd het geschrevene te lezen en snelde toen de kamer uit, niettegenstaande Nora's opmerking, dat hij immers niet zelf den brief behoefde te bezorgen. In een oogwenk was hij de voordeur uit en den weg op en rustte niet vóór hij den brief in de bus had geworpen. Daarna keek hij naar de roode en witte letters op het bordje der buslichtingen en was blijde toen hij zag dat zijn epistel dadelijk zou vertrekken. Hij bemerkte niet, dat een felle oostenwind hem in het gelaat woei, hij dacht er zelfs niet aan, de jas, haastig door hem aangeschoten, toe te knoopen, terwijl hij eenige straten doorstormde, die hem steeds verder van het huis der Van Wouden's afvoerden. Hij overlegde bij zichzelf dat hij kranig gehandeld had; moest hij niet toegeven ter wille van het geluk zijner toekomstige vrouw? Kranig? Neen, kalfachtig, onverstandig, krankzinnig, klonk een andere inwendige stem, en steeds sterker werd die stem, totdat hij eindelijk met eene plotselinge beweging omkeerde en, groote stappen nemende en bijna struikelend door de haast, denzelfden weg terug ging. Den brief weeromvragen en niet verzenden was zijn besluit, maar toen hij aankwam verdween juist in de verte het postkarretje om een hoek van de straat, en bewees het aan duidelijkheid niets te wenschen over

latende „lichting 3 is geschied,'' dat no. 3 verdwenen was met zijn bijdrage incluis. Nog een navraag in het postkantoor en toen wist hij zeker dat zijn lot beslist was. Enfin, „alea jacta est", het heeft zoo moeten zijn, aldus was zijn fatalistische beschouwing, maar dat hij er zich niet zoo gemakkelijk bij neerlegde als het leek, was merkbaar aan de woede, waarmede hij ieder voorwerp, dat in zijn weg lag, wegschopte en zijn beschuldigende alleenspraak: „vervloekte uil die ik ben, het is mijn eigen schuld als ik niet vooruit kom, maar wat hoeft die post ook zoo'n verduivelde haast te maken.''

Hij kwam zóó laat t'huis, dat hij Nora niet meer alleen behoefde te spreken; hij moest Van Wouden en Pauline nog begroeten, en het was spoedig tijd om aan tafel te gaan. Onder het eten was hij zeer stil, doch Nora daarentegen levendiger dan ooit, als wilde zij de aandacht van hem afleiden.

„Nu je toch hier bent, ga je zeker morgen ook mee naar de Meiningers?'' vroeg Van Wouden aan Frans. „Wij gaan met een heel clubje er heen, per trein natuurlijk, maar terug met rijtuig. Een gezellige fuif, hoe meer zielen hoe meer vreugd. Kom!'' Toen Frans aarzelde met antwoorden: „Wat gekheid, wat zou je voor verhindering hebben?'' Hij wachtte niet meer op antwoord, hoewel Frans geen toestemming gaf. De laatste wist onder allerlei voorwendsels te voorkomen, dien avond nog met Nora alleen te zijn, en ging zeer vroeg weg, aanvoerende, dat hij, onverwacht, niet te laat bij den heer Wilting kon aankomen voor logies.

Evenwel was het wel ruim een uur later vóór hij bij zijn gastheer kwam aankloppen, maar in dit uur, toen hij in het donker rondliep, nauwelijks wetende waarheen zijn schreden hem voerden, had hij een besluit genomen, zóó gewichtig en zoodanig ingrijpende in zijn geheele leven, dat het scheen als was er in plaats van een uur, een jaar voor hem verloopen.

Wat was er niet in hem omgegaan! Waarom moest juist nu telkens weer de herinnering zich aan hem opdringen aan dat buitenpartijtje, eenige maanden geleden? Het was zoo aardig begonnen, ieder was even opgewekt en vroolijk geweest. Maar toen — die vervloekte scène bij het ravijn! Alles kwam hem te binnen, en terwijl het hem was als ademde hij weer de heerlijke lucht in van dien zomerdag, trachtte hij zich tot in de kleinste bijzonderheden nog eens voor te stellen hoe het plekje er uitzag en wat er gebeurd was.

Zij bevonden zich aan den rand van een ravijn, door pijnboomen omringd; twee der boomen hingen scheef, half ontworteld, over de diepte, terwijl hunne wortels en vezelen zich nog krampachtig in het gele zand vasthielden. Op een enkele plaats groeide een heldergroene ronde plek mos vlak aan den kant, den overgang vormend van het zand tot de donkere laag aarde, en de fijne erica's daar bovenop. Door de boomen heen, die aan het einde van de kloof beneden stonden, zag men het sprankelen en glinsteren van water, zilverachtig getint in den zonneschijn. En boven de wuivende toppen der pijnboomen een diep blauwe hemel met geen enkel wolkje bedekt.

„Weet je waarin ik zoo'n lust zou hebben?'' zeide Nora plotseling. „Hier eens af te gaan naar beneden.''

Anna en Truus lachten er slechts om, doch Frans zeide dat het te steil was en zij zou struikelen over de boomwortels. Zij wilde het doorzetten, hij bleef het afraden, totdat hij eindelijk op haar vraag: „En als ik het nu toch eens deed?" antwoordde: „Ik verzoek je bepaald het te laten."

Toen was zij met een overmoedigen lach opgesprongen en in een oogwenk een gedeelte van de helling afgeweest, doch daarna, zich niet meer kunnende tegenhouden, inderdaad over een der boomwortels gestruikeld. Frans kon zich nu nog levendig zijn gewaarwording voorstellen van misnoegen, gemengd met medelijden, toen hij, langs den kant der helling gaande, Nora bereikte en haar, zoo goed het ging met haar verzwikten, pijnlijken voet, weer naar boven geleidde. En even duidelijk herinnerde hij zich nog, hoe dit voorval niet alleen hem dien verderen dag bedorven had, maar hoe het zijne gedachten nog lang had beziggehouden.

Oogenschijnlijk kalm was hij bij zijn ontmoeting met den heer Wilting, doch toen hij dezen, terwijl zij onder een glas wijn bij den haard waren geschoven om te praten, de reden van zijn overkomst mededeelde, liet hij er met langzamen nadruk op volgen: „Nora was er niet erg mee ingenomen, en ik heb er dus over gedacht, er niet heen te gaan."

„Zoo krankzinnig zal je toch niet zijn, Haagsma?" Wilting zag Frans een oogenblik met verontwaardigde ongeloovigheid aan, om er dadelijk, als gerustgesteld, op te laten volgen: „Ik dacht waarachtig een moment, dat je je zelfs *hierbij* hadt laten influenceeren."

Het was de eenige toespeling, die hij ooit had gedaan op de zwakheid van Frans, maar deze voelde zich door dit enkele woord versterkt in het besluit, zooeven door hem genomen. Hij ging vroeg naar zijn kamer, beweerde den volgenden dag bijtijds te willen vertrekken, en op den morgen van dien dag ontving Nora een klein briefje van den volgenden inhoud:

„Lieve Nora! Ik vertrek heden zeer vroeg, daar ik van huis moet. Mijn brief zal je spoedig alles duidelijk maken.

„FRANS."

Nora zat als versteend. Weggegaan zonder afscheid te nemen, een klein koel briefje... Wat kon dit alles beteekenen? Zou hij een telegram ontvangen hebben met bericht van ziekte van een zijner familieleden, en misschien geen tijd tot uitvoeriger schrijven gehad? Zij verwierp dit idée als onwaarschijnlijk. Er neef Herman naar vragen? Dat nooit; zij trok trotsch haar lip een weinig op, en zij bleef peinzen en zoeken tot zij er moe van werd. Maar komaan, zij haalde zich toch geen muizenissen in het hoofd? Verbeeld je, alsof Frans het er op zou toeleggen er een eind aan te maken! Het idée was te gek; en zij schaterde het uit, trok Fritsje naar zich toe, die zich bij haar in de kamer bevond, en begon zoo dol met hem te spelen, dat hij aan Karel later in vertrouwen meedeelde, nog nooit zoo'n pret met tante Nora gehad te hebben.

Aan de huisgenooten zeide zij enkel, dat Frans onmogelijk had kunnen blijven, en niemand kon iets bijzonders aan haar merken. Doch toen zij zich

's avonds te midden van het vroolijke troepje, onder andere vreemde menschen, bij het licht van een schitterende gaskroon, in de woelige omgeving van een schouwburg verplaatst zag, gevoelde zij zich als in een droom, geheel afgescheiden van al wat haar omringde. Waren dat nu de Meiningers, waarvan zij zich zooveel had voorgesteld? Zij vond het bont en verward; het kijken naar het tooneel was niets dan staren. Haar oogen zagen in werkelijkheid ver weg, als wilden ze in de toekomst lezen. Daar had zij het plotseling; Frans was natuurlijk op zijn besluit teruggekomen, en was nu zelf gaan spreken met den vader van zijn vriend. Het was nogal een verre reis en daarom was hij vroeg vertrokken; hoe had zij zoo dom kunnen zijn dit niet eerder te bedenken? Ja, dat was het; maar het zou een klap in haar gezicht zijn, en Frans moest wel weten wat hij deed. Al kwam hij nog zoo nederig en vleiend hare toegevendheid inroepen, zij zou hem de vergiffenis niet gemakkelijk maken. Doch zij bleef den geheelen avond afgetrokken en was in de hoogste mate prikkelbaar. De extase van Truus over een bonte sortie vond zij bespottelijk, terwijl de flauwiteiten van haar broeder haar buitengemeen ergerden.

„Ja, zie je," hoorde zij hem zeggen, „vanavond is het alsof wij in Italië zijn, en ik ben van plan mijn vrouw ook eens naar „Wilhelm Tell" te brengen. Weet je waarom? Uit pure economie; het haalt mij een reis naar Zwitserland uit, zóó mooi zijn de bergen en de lichteffecten." Of hij richtte zich tot haar: „Wel, zusje, wat heb je wel gezegd van die scène in den maneschijn? Zou je wel eens met Frans zoo op een bankje willen zitten?" En dan weer: „Zeg eens, Nora, heb je ook zulk een heftige declaratie gehad als die Prins van Marocco daar debiteerde?" Al die toespelingen op haar engagement hinderden haar zoo, en de avond duurde haar zoo buitengewoon lang, dat zij meer dan eens op het punt stond hoofdpijn voor te wenden, om weg te kunnen gaan. Maar verbeeld je, dat Frans dit later hoorde! Dan zou hij nog gaan denken, dat zij zich zijn handelwijze bijzonder had aangetrokken.

Zij was blijde toen de avond om was; stil liep zij voort naast Wilting en Anna, die samen levendig den „Kaufman von Venedig" bespraken, waarbij zij echter af en toe geheel onverwacht een scherpe opmerking in het midden bracht. Men behoefde niet ver te gaan om de restauratie te bereiken, waar het gezelschap, op voorstel van Van Wouden, nog zou soupeeren, alvorens naar huis te rijden. Bij het naderen van het schitterend restaurant, dat nog kort geopend was, herinnerde Nora zich hoe Frans haar gezegd had, dat zij er samen eens zouden gaan eten, wanneer zij boodschappen in de stad had te doen. En nu zat zij opeens in het heldere licht van een gezellig blauw en wit geschilderd zaaltje, zij keek naar de keurig gedekte tafeltjes met de schalen sinaasappelen in het midden, voor zichzelf in gedachte een klein tafeltje bij het raam uitkiezend voor haar en Frans. Onuitstaanbaar, waarom dacht zij telkens aan hem? Plotseling begon zij ijverig deel te nemen aan de discussie, waar men zou gaan zitten, wat men van de spijslijst zou kiezen, drong zij er op aan, dat Willem champagne zou bestellen, en een poosje later weerkaatste een der groote spiegels een opgewonden gezichtje met fon-

kelende oogen, even fonkelend als de champagne, waarmede door het gezelschap gedronken werd „op den afwezige", „op *hem*, Nora," „op een ongenoemde" enz., zooals het met verschillende intonaties vol vroolijkheid van alle kanten klonk.

Bij het weggaan stond een arme vrouw met een kind aan de deur op de straat; Nora huiverde bij het contrast van de warme, lichte weelde daarbinnen en de ijzige ellende daarbuiten. Zij keek even rond, terwijl zij het arme schepsel wat geld in de hand duwde, niet willende dat iemand het zag, doch toen zij, in het rijtuig gezeten, zich dichter in haar warmen mantel hulde, gevoelde zij zichzelf ellendiger dan ieder ander ter wereld. Waarom toch, waarom, vroeg zij zichzelf af, terwijl zij later, onder het vroolijke afscheidnemen, werktuigelijk ieders naam noemde en werktuigelijk ieders hand schudde.

Waarom? Zij zou het niet meer vragen den volgenden dag toen de brief van Frans kwam en daarmee de oplossing, waarnaar zij zoo verlangd had. Had zij er niet een voorgevoel van gehad?

Hij schreef, dat het hem duidelijk geworden was, zijn geheele toekomst niet aan haar te mogen opofferen, doch dat hij tevens, tegen haar verklaarden wil handelende, begreep, hoe hunne wegen voortaan uiteen zouden moeten loopen. „Maar je weet zelf wel," schreef hij verder, „dat dit slechts de aanleiding is en dat de oorzaak dieper ligt. Wij zijn niet geschikt voor elkaar; hoeveel het mij kost dit te erkennen, je zult het *moeten* toestemmen, onze karakters loopen te veel uiteen. Denk niet, beste Nora, dat ik niet diep gevoel, hoeveel ik tekort kom tegenover je; ik ken je te goed, om niet te weten, dat je in alle opzichten geschikt zijt, een man gelukkig te maken, maar ik zelf voel mij niet berekend, die man te zijn. En wanneer het niet te veel klonk als een zin uit een roman, zou ik je zeggen, mocht je eenmaal zulk een persoon vinden, want lieve Nora, nog houd ik zoo innig veel van je, dat al weet ik, hoezeer ik je missen zal, ik je zoo mogelijk een gelukkige toekomst toewensch.

„Neem dezen brief, den moeilijkste dien ik ooit geschreven heb, voor hetgeen hij is; hij voldoet mij zelf niet, ik weet, dat hij in alle opzichten te kort schiet, maar laat hij je de overtuiging geven, dat ik voor je hoop te mogen blijven

Je vriend,
FRANS."

Nora was verslagen; er was iets in den toon van den brief, meer tusschen de regels dan daarin te lezen, dat haar aandeed en de tranen in de oogen bracht. Maar haar volgende opwelling was trots: wat, Frans had niet door verkoeling te kennen gegeven, dat hij een einde aan hun engagement wilde maken, erger dan dat: *hij* had *haar* afgeschreven tegen alle maatschappelijke vormen in. Nora beet zich op de lippen van woede, om het volgend oogenblik in tranen uit te barsten van innig verdriet. Zij kon het niet indenken, dat het uit was, uit voor goed, en dat zij machteloos stond tegenover hem, dien zij gewoon was geweest, altijd naar haar hand te zetten.

Eenigen tijd bracht zij op haar kamer door, onder afwisselende buien van verslagenheid en van toorn, waarbij haar oogen flikkerden. Toen ging zij naar beneden, trad kalm de kamer binnen en gooide als een bom het nieuws midden in den kring, gevormd door haar broeder, schoonzuster en Wilting. De laatste was het minst verbaasd, want al had hij dit bericht niet bepaald verwacht, hij had toch meer gezien dan de beide anderen, die dan ook als door den donder getroffen waren.

„En nu ga ik nog even uit vóór het eten," aldus brak Nora plotseling de zeer verschillende uitingen van sympathie af, die men haar had toegevoegd.

„Zou je niet liever rustig t'huis blijven," vroeg Pauline met haar zachte stem, gevolgd door een goedig: „Of willen wij samen een eind gaan wandelen?" van haar man.

Doch deze onschuldige vragen vielen in zeer slechte aarde. „O lieve menschen," riep Nora ongeduldig uit, „gaat je als 't je blieft niet verbeelden, dat ik een voorwerp van medelijden geworden ben. Welzeker, ik weet heel goed, dat ik mij nu behoor op te sluiten, zoodat de heele wereld gaat vragen: Heb je haar al eens gezien, hoe houdt ze zich, enz. En dat ik mij dan moet terugtrekken en ziekenverpleegster worden, om langzamerhand op een engel te gaan lijken. Ik weet dit allemaal best, maar ik denk mij daar niets aan te storen. Adieu hoor, ik ga wandelen," en als een dwarrelwind was zij de kamer uit, haar toehoorders verbluft achterlatende.

Wie Nora een oogenblik later over de besneeuwde wegen zag loopen met de haar eigen energieke stappen, gehuld in haar astrakan mantel, het frissche gezichtje, door geen voile bedekt, hooger gekleurd door de koude winterlucht, die zou niet vermoeden, dat de pittige zwarte oogen zooeven nog geschreid hebben, dat de handjes, nu in de mof verborgen, straks tegen elkaar geknepen werden van droefheid en spijt. Het jonge meisje koos met opzet een weg, waar zij de meeste kans had gezien te worden, als hoopte zij iemand te spreken, of althans te weten opgelet te zijn, wanneer het bericht later algemeen verspreid was. Kwam daar in de verte niet Truus aan? Dat zou een buitenkansje zijn. Zij was het werkelijk, en gelijktijdig stevenden de beide meisjes op elkaar toe. Juist wilde Truus met een vroolijken groet het gesprek openen, toen Nora haar dadelijk voorkwam: „Zeg Truus, weet je het al, mijn engagement is af." Zij, die het zeide, miste niets van haar gewone aplomb en had op zeer natuurlijken toon deze woorden gesproken, maar degene, die het aanhoorde, verloor geheel haar tegenwoordigheid van geest. Zij kreeg een hoogroode kleur en stotterde een paar woorden, waarvan alleen te verstaan was: „O Nora, hoe vreeselijk."

„Kom kindje, zóó erg is het niet," zeide Nora eenigszins beschermend, om spoedig daarna afscheid te nemen en op een paar passen afstand Truus nog toe te roepen: „Zeg, wil je het ook aan Anna vertellen?"

Dat de laatste het binnen eenige minuten zou weten, wist Nora zeker, en inderdaad, Truus haastte zich zoo spoedig naar huis, dat zij nauwelijks in staat was het bericht, dat haar geheele gedachten innam, aan Anna mede te

deelen. Deze was geheel vervuld van medelijden, en toen zij den volgenden dag met een hart vol sympathie en tranen in haar lieve oogen Nora ging opzoeken, was zij geheel ontdaan toen aan haar warm bezoek een ijskoude ontvangst ten deel viel. Haar verdere pogingen om Nora wat bezig te houden en afleiding te bezorgen leden eveneens schipbreuk, en toen zij er eens met Wilting over sprak, waaraan het kon liggen dat Nora zoo onverschillig was, gaf hij te kennen, dat Nora, naar zijne meening, haar gevoel trachtte te verbergen, en geen engelengeduld daarin verandering zou brengen.

Werkelijk toonde Nora aan niemand wat er inderdaad in haar omging; er verliepen dagen en weken en niemand zou kunnen zeggen, dat hij haar eenigszins veranderd vond sedert vroeger. De naam van Frans werd niet meer genoemd, doch toen eens een gesprek tusschen Pauline en Wilting bij haar binnentreden plotseling werd afgebroken, zeide zij scherp: „Hoe belachelijk, het is natuurlijk over Frans, praat toch door, het zal mij niet hinderen." Van dien tijd af vertelde Wilting, die met Frans in correspondentie gebleven was, af en toe wat uit zijn brieven, zijne verhalen tot Pauline of Van Wouden richtende, doch zeer goed opmerkende, hoezeer Nora er belang in stelde. Meestal mengde zij zich niet in het gesprek, doch van lieverlede bracht zij weer eens iets in het midden, o.a. eens toen zij hoorde dat Frans zulk een drukke praktijk kreeg, in allerlei besturen benoemd en veel uitgevraagd werd. „O, je ziet het voor je," riep zij spottend, „op een kleine plaats een nieuw element, dat verbazend in eere is, een jonge dokter, waar alle jonge meisjes verrukt van zijn, en bovendien de interessante bijzonderheid van een verbroken engagement. Dat zal hem bevallen, zoo gefêteerd te worden; met mij had hij het niet zoo ver gebracht."

„Zeker zal het hem bevallen, hij is een beetje ijdel," antwoordde Wilting op zulk een natuurlijken toon, dat Nora, hoewel begrijpende dat het ironie was, toch eenigszins in de war gebracht werd en op het punt stond zich boos te maken en Frans te gaan verdedigen.

Zij bedwong zich echter en bracht het gesprek op iets anders, doch men kon later altijd min of meer zien dat zij zich ergerde als er sprake was van het succes van Frans, al schitterden soms haar oogen als zij hoorde, dat hij dikwijls in consult werd geroepen door de doctoren in den omtrek van zijn woonplaats.

Er verliepen eenige maanden en alles bleef bij het oude ten huize van de Van Wouden's. Hoe ongelukkig Nora zich nog steeds voelde voor zichzelf, zij kon niet velen dat iemand een toespeling maakte op het verleden. Noch de onuitputtelijke vriendschapsbewijzen van de meisjes Hovers, noch de teedere sympathie van Pauline, noch de eenigszins ruwe goedhartigheid van Willem hadden eenig ander effect, dan dat zij haar ongeduldig maakten. Haar broeder drong er den laatsten tijd dikwijls op aan dat zij eens wat meer in de wereld zou komen en zoo animeerde hij haar op zekeren dag zeer, bij eene vriendin te gaan logeeren in een stad waar zij veel zou moeten uitgaan.

„O jawel, Willem, ik vind het heel lief van je; dan heb ik misschien weer

eens kans den een of ander te ontmoeten.... enfin, op de manier van je keukenprinses, die laatst luidkeels zong:

„En ik zal wel weer een ander krijgen
Al is het ook dezelfde niet."

Heel aardig, heusch, ik waardeer het erg van je."

„Neen maar kindje, zoo bedoelde ik het niet," mompelde Van Wouden, eenigszins verlegen, dat werkelijk Nora zijn geheimste gedachte geraden had. Hij hield niet van gedrukte stemmingen, en zou in zijn huis graag weer een vroolijken toon gehad hebben, en voor zijn zusje een gelukkige toekomst zien weggelegd.

Alles bleef dus bij het oude, totdat Nora op zekeren dag een brief onving. Het was van de gezelschapsjuffrouw van een oude nicht der Van Wouden's, waarin deze schreef, dat zij ongesteld was en op voorschrift van den dokter geruimen tijd rust moest hebben. Dat mevrouw weigerde een verpleegster te nemen, absoluut iemand wilde hebben, die zij kende, en dat nu zij, de juffrouw, aan Nora gedacht had.

Nora had de oude dame, bij wie zij vroeger dikwijls logeerde, maar een enkelen keer gezien in haar ziekte, een verlamming, waarbij zij geheel het gebruik harer ledematen miste. Van dit bezoek was Nora een vreeselijke indruk bijgebleven, en nu zou zij bij dit hulpbehoevende schepsel moeten komen, dat bovendien door haar ziekte vrij ongemakkelijk geworden was? Neen, Nora huiverde er voor terug. En toch, dit was niet de voornaamste reden waarom zij weigerend op den brief zou willen antwoorden; haar aarzelen sproot voort uit de vrees, dat men haar nu toch zou verdenken in een verpleging afleiding voor haar verdriet te zoeken. Zij wilde niet zijn zooals al die andere meisjes, die na een verbroken engagement een dergelijken werkkring hadden gezocht. Pauline antwoordde op haar besluit, dat zij het jammer vond dat Nora zulk een gelegenheid om zich nuttig te maken ergens waar men haar zóó verlangde, liet voorbijgaan, en Van Wouden vond, dat Nora het eigenlijk wel moest doen, maar dat het toch ook een heel ding was voor een jong meisje, zich zóó op te sluiten. Nora had nog niet op den brief geantwoord toen Wilting kwam en men hem van de aanvrage vertelde. Hij wachtte tot hij een oogenblik met haar alleen was en zeide toen met klem: „Je *moet* het doen Nora, ik vind het min van je zóó iets te weigeren. O neen, zoek voor mij geen excuses," ging hij voort, toen hij meende, dat zij hem in de rede wilde vallen.

„Ik maak geen excuses," zeide zij met een trots opgetrokken lip, „ik denk er niet over." Maar zij voelde toch telkens den ernstigen blik van de grijze oogen, die haar nog nooit zoo verontwaardigd hadden aangestaard, en hoewel zij grooten lust had, juist nu bij haar besluit te blijven bij wijze van demonstratie, zij voelde dat zij het niet meer kon. Nog een paar dagen trachtte zij zich te verzetten tegen het gebiedende „je *moet*" en toen, gevoelende dat

het weerklank had gevonden in haar eigen hart, schreef zij zoo spoedig mogelijk te zullen komen.

„Neen Nora, zoo is het niet goed, het kussen wat hooger, de shawl over mij heen; ach, het is ook nooit zooals het zijn moet. Het gordijn wat optrekken, nog wat, neen, niet zooveel, precies op het midden; och neen, laat maar, het is toch niet goed." De zieke had moeite te spreken en de toonlooze klank der stem, de ongearticuleerde woorden waren nu, als altijd, voor Nora moeilijk te verstaan. Toch begon zij er eenigszins aan te wennen, evenals aan de ongemakkelijkheid der oude dame, maar in de vele weken die zij reeds in haar nieuwe omgeving had doorgebracht, had zij dikwijls moeite gehad zich te bedwingen om niet op te stuiven of de kamer uit te loopen. Niet alleen dat zij wist de zieke nooit te voldoen, hoe zij ook haar best deed, ook het zien van die uitgestrekte, roerlooze gestalte, waarin slechts de oogen schenen te leven, de oogen, die rusteloos en kritiseerend al hare bewegingen volgden, alleen het gezicht daarvan maakte het jonge meisje zenuwachtig. Zij verloor geheel haar zelfbewust optreden, waarbij nog kwam dat zij een vroeger nooit gekend gevoel van verlatenheid en eenzaamheid had. Meer dan zij gedacht had, miste zij de hartelijkheid van broeder en schoonzuster, de aanhalige teederheid der kinderen. En door die leegte gevoelde zij het verlangen naar Frans toenemen en haar geheel vervullen, tot zij in buien van radelooze droefheid naar haar kamertje snelde en haar gelaat in de kussens van haar bed verborg. Na zulke buien kon zij minder dan ooit de vittende aanmerkingen der zieke verdragen en gaf scherpe, stekelige antwoorden, doch zij vond zichzelf daarna zóó slecht, dat zij door dubbele zachtheid haar prikkelbare stemming zocht goed te maken.

De eene week volgde op de andere en Nora verbaasde er zich over, dat, ondanks de eindelooze eentonigheid der dagen, de tijd zoo gauw omging. Zij ontving veel brieven; zoowel Van Wouden en Pauline als de meisjes Hovers schreven haar trouw en ook Wilting had een correspondentie met haar begonnen. Hij had haar ook eens opgezocht toen hij toevallig in de buurt was en betoonde haar zooveel vriendschap en belangstelling, dat zij zich onwillekeurig begon af te vragen of het meer dan vriendschap kon zijn. Onmogelijk was het niet; hij was nog niets te oud om te trouwen, en in ieder nieuw teeken van zijn belangstelling zag zij een bewijs dat zij hem niet onverschillig was.

Zij zat voor het raam, zooals gewoonlijk iederen middag met een boek of een handwerk, nadat zij zooveel mogelijk den zin der zieke had gedaan bij het schikken van de kussens en het arrangeeren der kamer. Zij zag uit het venster en bleef lang naar buiten staren. Aan een sneeuwgezicht wijdde zij altijd meer aandacht dan aan een ander tafereel, omdat het haar steeds den middag van haar laatste ontmoeting met Frans te binnen bracht. En hoe verschillend van toen het uitzicht ook was, zij dacht er toch ook nu aan, terwijl zij opmerkzaam opnam hetgeen zij zag. Niets dan sneeuw, zoover haar blikken reikten: op al de daken van verschillende hoogte en afmeting, op

het veld, van slooten doorsneden. In de verte scheen het een reusachtig rein wit papier, waarop regelmatig zwarte lijnen waren getrokken als met een liniaal. Dichterbij kon Nora duidelijk de afscheidingen zien en heel dicht bij zag zij zelfs het water in de sloten, nu door een dun vliesje bedekt, dat de zon trachtte te doorboren. Stil was het en doodsch; alleen eenige kraaien vlogen door de lucht en een eenzame kip trachtte van den besneeuwden grond wat op te pikken. Toen verschenen een paar kleine stipjes, een rond matroosje met een klein zusje en een kruiwagen. Zeker kinderen uit de buurt, dacht Nora. De kip te zien en zusje en kruiwagen in den steek te laten, was voor den kleinen man niet gauwer gedaan, dan voor het dier om weg te loopen. Doch toen het baasje weer terugkwam, begon het kleine ding eveneens achter de kip aan te dribbelen, die tot groot vermaak van de kleine, ook voor haar onmiddellijk op den loop ging. Nora lachte hartelijk, zich verbazende, dat zij tegenwoordig nog om zoo iets onbeduidends kon lachen. De zieke vroeg op haar toonlooze ongeartikuleerde wijze, waarom zij lachte, en toen zij, na even opgestaan te zijn en antwoord te hebben gegeven, weer bij het raam terugkwam, waren kip, matroosje en kleine zus verdwenen; alles weer stil en doodsch. Eerst na zeer langen tijd kwam er weder een zwarte stip op den witten grond: de brievenbesteller. Nora wachtte niet bepaald een brief, maar zij had het onbestemde ongemotiveerde gevoel van verwachting, dat de meeste menschen bezielt bij het zien van den bode, die in zijn ééne hand zooveel geluk en ongeluk dragen kan. Er was werkelijk een brief voor haar. De hand van Wilting. Hij had haar pas geschreven, wat kon dit beteekenen? En langzaam sneed zij met haar vouwbeen het couvert open, zich er in vermeiend te raden, wat de brief zou bevatten. Zij las, maar zeker niet, wat zij half verwachtte te zullen lezen. Wilting schreef haar, om zijn engagement met Anna Hovers mede te deelen. Dat hij altijd veel met Anna had opgehad, zou Nora wel gemerkt hebben, maar nu zij na Nora's vertrek dagelijks Pauline bezocht, had hij haar zooveel nader leeren kennen, dat hij gevoelde in haar iemand gevonden te hebben, die, zooal niet geheel, dan toch eenigermate de plaats kon innemen van degene, die hij verloren had. Hij was er, als vriend van Nora, op gesteld geweest het haar zelf te schrijven, doch Anna wilde er ook een woordje bij doen, en toen Nora de beide brieven doorgelezen had, ondervond zij een gevoel van benijding en van bitterheid.

Waarom mochten die twee menschen zoo gelukkig zijn? Waarom was haar zulk een geluk ontzegd? En toen ondervond zij een soort van beschaming over haar inbeelding omtrent Wilting. Maar wat voor reden had zij ook, zooveel idée van zichzelf te hebben, alsof ieder aan haar voeten zou liggen! Neen, neen! zij was het niet waard, zij verachtte zich zelf, en het werd haar op eens zeer klaar, waarom Frans eindelijk geweigerd had, haar als koningin te huldigen. Zij gevoelde zich plotseling zoo klein en zoo min, als moest iedereen haar verachten, Wilting ook, indien hij het eens wist!

Zij gevoelde zich niet in staat dadelijk te schrijven, vervuld als zij was van

het gevoel van jaloerschheid tegenover de gelukkigen, van vernedering over haar inbeelding. Doch toen zij dit overwonnen had, overviel haar met kracht de gewaarwording van genegenheid en hooge achting voor die twee, aan wie ze gezamenlijk schreef, een brief zoo vol oprechte hartelijkheid en waarin haar eigen persoon zoo geheel op den achtergrond bleef, dat hunne ingenomenheid met haar er nog door toenam.

Eenigen tijd later kwamen er berichten, die Nora op nieuw verdriet en bitterheid brachten. Er was een vriendin van Truus Hovers komen wonen in de plaats waar Frans dokter was en Truus was er gaan logeeren. „Hoe vreeselijk toevallig, dat die vriendin juist dáár is komen wonen, dacht Nora verontwaardigd, en telkens moest zij zich voorstellen hoe Frans en Truus elkaar ontmoetten, hoe er een punt van aantrekking tusschen hen moest bestaan op grond der vroegere vriendschapsrelatie. „Truus was altijd verrukt van Frans, zooals zij het van mij ook was, en nu kan zij het op hem alléén overdragen," dacht zij verder, „en *hij* mocht haar ook graag. Zij zal ook heel geschikt voor hem zijn, zoo zacht en volgzaam als ik nooit was." Zij kon het niet laten hen in gedachten bij elkaar te voegen. Tot nog toe had zij er altijd een soort van vermaak in gevonden, den dokter, die haar zieke bloedverwante bezocht, te vergelijken met Frans; bij iedere beweging overlegde zij in stilte, of Frans ook zoo zijn patienten behandelde, of hij zóó de pols voelen, zóó zijn recepten schrijven zou. Doch voortaan overdacht zij voortdurend, hoe hij na zijn bezoeken in zijn eigen huis zou komen, door Truus als doktersvrouw ontvangen. En zij trachtte zich steeds meer vertrouwd te maken met dit denkbeeld, zich ten laatste wijs makend, dat zij er geheel op voorbereid was, het bericht der verloving te hooren. Middelerwijl deed zij meer dan ooit haar best, het der zieke naar den zin te maken. Zij had de gezelschapsjuffrouw, die, hoewel nog maar half hersteld, ter wille van haar wilde terugkomen, gezegd, nog wel eenigen tijd te willen blijven, half omdat zij haar de rust gunde, half omdat zij er tegen opzag tot een werkeloos leven terug te keeren. Neen, zij was niet meer de Nora, die zich te groot achtte afleiding in arbeid te zoeken, zij was zich langzamerhand zoo klein en machteloos gaan voelen; dit gevoel, zij had het ook al gekend, toen zij nog t'huis was, maar toen had zij er zich met alle kracht tegen verzet; nu kon zij dit niet meer.

Nog eenige maanden, en van Wilting en Anna kwam het verzoek aan haar, hun huwelijk te komen bijwonen. Zij voegden er bij, dat Frans ook zou komen als getuige van Wilting. Zij wilden niet, dat hij en Nora onverwacht tegenover elkaâr zouden staan, doch de eerste had geen bezwaar gehad, zou zij er tegen opzien? Zeker niet, daar zij meermalen gezegd had er overheen te zijn, en zij zou dit immers ook toonen, wanneer zij Frans niet ontweek? Bovendien, de aanstaande bruid was zeer op haar tegenwoordigheid gesteld en zou bijzonder teleurgesteld zijn door een weigering....

Volkomen waar, niemand mocht denken dat zij er tegen opzag Frans te ontmoeten; Frans, die zelf geen bezwaar er tegen had, natuurlijk, hij had al

andere gedachten in het hoofd. Zij kon ook niet bedanken, al wilde zij; zij had immers kort geleden geschreven, dat de juffrouw eindelijk bepaald wilde terugkomen, en haar hulp geheel overbodig was geworden.

Zij nam dus de uitnoodiging aan zonder te veel ingenomenheid te toonen, wat onnatuurlijk zou zijn, doch ook zonder eenige tegenwerping te maken, als zag zij er tegen op.

Nora stond met de anderen te wachten tot de rijtuigen zouden komen; zij toch zou ook meegaan in den stoet, daar Pauline als eenige bloedverwante van Wilting, en Van Wouden, als diens getuige was uitgenoodigd en men haar niet alleen wilde buitensluiten. Allen waren vereenigd ten huize van de bruid. In de kamer hing een bedwelmende bloemengeur, waarbij de oranjebloesem den boventoon voerde; er heerschte de eenigszins plechtige stemming, die de verschijning eener bruid voorafgaat. Hier en daar stonden groepjes op min of meer gedempten toon te spreken: twee ooms der bruid, haar getuigen, gerokt en witgedast, de witgehandschoende handen op den rug, pratende met Pauline en met den bruidegom, die onder het spreken af en toe het hoofd naar de deur wendde; Van Wouden met zijn gewone levendigheid redeneerend met een nichtje der Hoversen, een jong ding, dat niets deed dan gichelen, en blijde was, bij de afwezigheid van Truus, die Anna behulpzaam was, iemand gevonden te hebben, die niet al te veel onder den indruk was der plechtigheid. En in de verte dr. Hovers, dien niemand zich herinnerde zoo lang achter elkaâr in huis te hebben gezien, en die zich in het oogvallend weinig op zijn gemak voelde in de ongewone galakleeding, — in een levendig gesprek gewikkeld met Frans Haagsma, van wien hij zich dadelijk ter wille van een interessant ziektegeval had meester gemaakt. Zoodoende had Frans, die juist was aangekomen, nog geen gelegenheid gehad met iemand te spreken. Toch sloeg hij zijdelings af en toe een blik op het kleine persoontje in lilaszijde met witte kant gekleed, bij welke tinten haar donker haar en donkere oogen nog sterker uitkwamen dan anders. Zij zelve wendde zich met opzet van hem af, zich half verschuilend achter den breeden rug van een der heeren, en op goed geluk zich plotseling in een of ander gesprek mengend.

Toen — een geritsel in de gang, het openen der deur en het verschijnen eener blonde, bleeke bruid, met kalmen, gelukkigen blik haren bruidegom zoekend, en daarna het oog nederslaande voor het ongewone feit, dat ieders aandacht op haar gevestigd is. Een paar groeten, handdrukken, zacht gefluisterde woorden, en dan trekt ieder zich weer terug, het een uitkomst rekenend, zoo het verschijnen der rijtuigen spoedig een einde zal maken aan het lange wachten. Truus, die er in haar rose japonnetje allerliefst uitziet, staat spoedig in gesprek met Frans; zij is eenigszins zenuwachtig, maar daardoor niet minder aantrekkelijk, denkt Nora, die tersluiks naar de beide pratenden ziet. Dan hoort zij paardengetrappel, zij ziet hoe Truus midden in het gesprek wegloopt, om bij het weggaan van het bruidspaar over Anna's toilet te waken. Zij bemerkt, dat dr. Hovers aan Pauline den arm geeft, en overpeinst bij

zichzelf, of men wel zal gezorgd hebben dat niet Frans met haar in één rijtuig wordt geplaatst. Men heeft er aan gedacht: Truus zou moeten volgen, en een der ooms komt haar, Nora, den arm presenteeren. In het volgende rijtuig gaat de rest, Frans als vijfde rad aan den wagen, zooals Van Wouden zegt, die de beide meisjes aan het lachen maakt, door er bij te voegen, dat het dorpspubliek het een ongedachte verrassing zal vinden, zoo er vijf menschen in plaats van vier uit een rijtuig komen.

Nora heeft nog nooit een huwelijk bijgewoond en volgt alles met de grootste belangstelling: de intocht in het gemeentehuis, het plaatsnemen van het bruidspaar, van de familie aan den eenen, de getuigen aan den anderen kant. Half gedachteloos hoort zij de formule aan en is verbaasd dat alles zoo eenvoudig in zijn werk gaat en het huwelijk voltrokken is. Dan ziet zij de verschillende wijzen waarop de eerst aan de beurt zijnden hunnen naam teekenen en wacht in spanning op het voorlezen van den naam van Frans, van zijn beroep, zijn leeftijd, als ware dat iets zeer bijzonders, en maakt een vergelijking tusschen de vluchtige nonchalante wijze van teekenen van haar broeder en het kalme doch vaste schrijven van Frans.

Daarna rijdt de stoet naar de kerk, waar Nora, geheel onder den indruk der eenvoudige plechtigheid, de oogen niet kan afhouden van het bruidspaar in hun waardigen ernst en aantrekkelijkheid en toch onderwijl de opmerking maakt hoe goed Frans, die op zij van haar zit, er uit ziet met een witte das.

Thuisgekomen geeft Nora met genoegen gevolg aan het verzoek van Truus, om nog wat bloemen te schikken voor de tafel. Op die manier kan zij niet veel meer in aanraking komen met Frans, die, naar zij gehoord heeft, 's avonds weer vertrekken zal, en natuurlijk heeft men met de schikking der plaatsen dezelfde attentie gehad als bij het arrangeeren der rijtuigen.

Doch dit was buiten den waard gerekend: toen het gezelschap aan tafel kwam, vond Nora haar plaatskaartje naast dat van Frans. Zij dacht nog aan een vergissing, maar niemand scheen op haar te letten of iets opmerkelijks in de plaatsing te vinden. Toen evenwel Truus aan den anderen kant van Frans kwam, begreep zij het: zij moest tot bliksemafleider dienen, als zijnde geheel „sans conséquence". „Hoe taktloos", dacht zij, starend op haar menu, tot de tranen, die in haar oogen opwelden, verdwenen zouden zijn; „zoo iets zou ik van Anna noch van Wilting hebben gedacht. Doch het is heel goed, ik zal mijn partij nemen"; en zij begon ijverig te praten met haar anderen buurman, een van de ooms der bruid, die zich echter na korten tijd geheel tot Pauline keerde. met wie hij meer op zijn gemak was dan met het jonge meisje, dat soms haast niets antwoordde en dan weer met een scherpen uitval voor den dag kwam. Truus had zich met groote animo in een gesprek met Van Wouden begeven, stellingen opwerpend en weer opgevend, telkens haar verdere buren in het gesprek mengend. Frans en Nora waren dus geheel aan elkander overgelaten; er moest iets gezegd worden. Nora had het zelfbewuste optreden van vroeger verloren en wist niets te zeggen. Zij kon toch niet vragen hoe hem zijn nieuwe woonplaats beviel?

Doch de rollen waren omgekeerd; nu was het Frans, die een begin wist te vinden.

„Ik waardeer het zeer Nora, dat je gekomen bent."

„Het is dunkt mij niets verdienstelijker dan van jou." Het was alsof Nora trachtte den half spottenden, half overmoedigen toon van vroeger aan te slaan, maar het kwam Frans voor, dat het haar niet gelukte.

„Met dit onderscheid, dat ik mijzelf heb uitgenoodigd," was zijn antwoord.

„O," zeide Nora, doch plotseling bij zich zelf denkend, „jawel, dat was om Truus," voegde zij er bij: „juist, dat begrijp ik."

Op dit oogenblik praatte Van Wouden niet meer met Truus, en Frans hield zich dus weer even met haar bezig. Nora kon niets van hun gesprek verstaan; zij zat haar brood te kruimelen, de oogen onafgewend gericht op den bruidegom van de nogataart met zijn rose gezichtje, zijn stijven arm aan een even stijve bruid presenteerend. Lang werd zij niet met rust gelaten.

„Wàt heb je begrepen, Nora?"

„Wel, van jou en Truus, het was nog al duidelijk," antwoordde zij kalm.

Een oogenblik keek hij haar onderzoekend aan. „Dus behoef ik je dit niet meer te vertellen?"

„Neen."

Er volgden eenige oogenblikken van stilte. Daarna werd er een toast gedronken, en er was dus een lange pauze in het gesprek, totdat Frans het weer opvatte.

„Ik kwam niet om Truus, er was een andere reden."

Niet om Truus, om wie dan, daar hij met opzet gekomen was? dacht Nora, voelende dat er langzaam doch duidelijk merkbaar een blos naar haar wangen steeg. Frans zag het, maar deed alsof hij het niet bemerkte.

Hij speelde met het bouquetje dat bij zijn bord lag, en plukte er ongemerkt een takje heliotrope uit.

„Heb je ons," zich hervattend, „het bloemenalbum nog?"

„Ja zeker."

„Wat zij er *niet* bijvoegde was, dat zij het album met verschillende bloemen uit hun engagementstijd, door haar gedroogd en gerangschikt, door hem van onderschriften voorzien, — dat zij dit album dikwijls, zeer dikwijls ter hand nam; dat zij vaak op de bloemen en de datums bleef turen, zich deze heerlijke wandeling, dat genotvolle uitstapje herinnerend; en ook vaak verwijlend bij een bouquetje, dat haar een heftige scène, gevolgd door een verzoening, te binnen bracht. En hoe datzelfde bouquetje een prikkelbare, booze stemming dikwijls in een berouwvolle en deemoedige had veranderd. Van dit alles deed haar eenvoudig antwoord niets vermoeden.

„Zou je dit takje er bij willen voegen als herinnering aan onze eerste nieuwe ontmoeting?" vroeg hij weer.

Met een glimlach, doch half verlegen, vouwde zij haar menu open, waartusschen een paar bloempjes lagen. „Ik had er met hetzelfde doel een paar bewaard."

„Mogen ze dan niet vereenigd worden, Nora?" Hij legde zijn bloemen bij de hare en zag haar aan met een blik, waarin zij zich niet kon vergissen. Toch keek zij eenigszins vragend, om te onderzoeken wat zijn bedoeling was.

„Kan je mijn symboliek niet verstaan?" vroeg hij zacht, zich eenigszins voorover buigend, terwijl er ernst in de oogen, een glimlach om de lippen lag.

„Mag ik het zoo begrijpen?" Thans zag haar oog in het zijne en weerspiegelde den blik, die haar vol liefde omvatte.

„En zal je dan werkelijk niet opzien tegen je nieuwe woonplaats, Nora?"

Er ontstond eenige opschudding, toen de bruidegom opstond en in enkele woorden alle aanwezigen herdacht en bedankte voor hunne tegenwoordigheid. Hij wijdde bijzonder hartelijke woorden aan zijn „vriend" Haagsma en ook aan de vriendin van hem en zijn vrouw (met welk een trots sprak hij dit laatste woord uit), zij, die zoo lang uit hun midden verwijderd was geweest.

Was het toeval, dat hij hen beiden in zijn toespraak als het ware vereenigde? Zeker is het, dat toen het nieuwgehuwde paar van ieder afscheid nam en Nora fluisterde: „Zult ge eens aan ons denken?" zij bij dit „ons" niet de minste verwondering lieten blijken en elkander met een blik van verstandhouding aanzagen.

Wie der gasten ook gaarne wat langer getafeld had, twee van hen vonden het een ware uitkomst, toen dr. Hovers, die zich wel eens verlangde te vertreden, doch tevens eenige afleiding wilde geven aan de zenuwachtigheid van Truus, na korten tijd het voorstel deed, op te breken en in den tuin te gaan. Nadat de koffie was gepresenteerd, verspreidde zich het gezelschap, hier en daar groepjes vormend, die allen nog eens wilden genieten van den zoelen

najaarsdag. Het begon reeds eenigszins te schemeren, waardoor het minder in het oog viel, dat Frans en Nora zich afscheidden van de overige gasten. Zoodra zij zich geheel alleen bevonden, trok Frans Nora's arm in den zijnen, en langzaam, aanvankelijk zonder spreken, wandelden zij naast elkander verder.

„En zal je dan werkelijk niet opzien tegen je nieuwe woonplaats, Nora?" begon hij eindelijk.

„Spreek niet meer over mijn vroegere kinderachtigheid," antwoordde zij zóó ernstig, dat het hem bijna speet er over begonnen te zijn. „Hoe is het toch mogelijk, dat je van mij bent blijven houden?" Er was een vochtige glans in haar donkere oogen terwijl zij tot hem opzag.

Hij gaf geen antwoord, maar drukte haar arm vaster in den zijnen.

„En, Frans, durf je het waarlijk met mij wagen? Onze karakters zijn verschillend *gebleven*," voegde zij er als nadenkend bij.

„Verschillend? Maar hebben wij beiden niet geleerd?" Daarna zwegen zij, hunne eigen gedachten volgend. Toen ging hij voort: „Door de brieven aan je vrienden bleef ik op de hoogte van je stemming en gevoelens. Er was daarin meer te lezen dan je waarschijnlijk zelf dacht, ook omtrent mij. Anders had ik immers ook niet het initiatief tot deze ontmoeting durven nemen, die trouwens dadelijk werd aangemoedigd, en waarbij ieder wilde medewerken."

Aan het einde van den tuin gekomen, bleven zij staan, leunend over het hek, starend naar de weiden, die zich verloren in een nevelig verschiet, terwijl zij af en toe fluisterende woorden wisselden, totdat zij eindelijk gevoelden tot het gezelschap te moeten terugkeeren.

„Nu blijf je van avond stellig nog wel hier?" had Nora gevraagd, vóór zij van tafel opstonden. „Je moet mij niet zoo spoedig weer alleen laten." Doch op een toon, die geen tegenspraak duldde, had hij geantwoord: „Neen, ik ga bepaald; ik kan niet langer weg." Zij had toen niet meer aangedrongen.

Zoo stond zij nu het rijtuig na te zien, dat hem wegvoerde, nog peinzend over zijn laatste woorden: „Zoo gauw mogelijk kom ik mijn klein vrouwtje halen." En terwijl zij lang, zeer lang in de duisternis bleef staren, vervulde haar een zalig, overweldigend gevoel van herwonnen geluk.

Hoog boven de zee is de doodenakker gelegen! — Wanneer men van uit die hoogte naar beneden ziet, bemerkt men in verre diepte het hoog opspattend witte schuim der golven, wier kracht op die rotsklompen gebroken wordt. Nimmer moede, nimmer zich gewonnen gevende, stuwt de zee hare ongetemde strijders tegen de steile hoogte aan, waarop de zachtsluimerende dooden rusten, die zich door den woesten strijd daar beneden niet laten storen, even gevoelloos als de rotsklomp zelf.

Het is niet somber op die vredige plek. De marmeren en houten kruisen, duiden wel aan waar men zich bevindt, maar het geheele kleine kerkhof maakt zulk een vriendelijken indruk, dat men zich verbeeldt in een liefelijk aangelegden tuin te zijn, waar het zachte ruischen der hooge boomen zich vermengt met de klagende stem der zee. Zoo weelderig tiert en bloeit er alles; zulk een heldere hemel welft zich boven de grafsteenen, zoo vroolijk zingen de vogels er hun danklied, dat de anders sombere gedachten die altijd op een kerkhof de menschenziel bedroeven, hier, verzacht en getemperd, het geloof wakker roepen aan een nieuw schooner leven.

Dien indruk maakte het ten minste op mij, die pas kort geleden het koude Holland ontvlucht was, om de wintermaanden in het zonnig Italië door te brengen. Er zijn grootere indrukwekkender kerkhoven dan dit. Zeker! — Maar voor mijn gevoel was er geen enkele van die ik bezocht, dat mij zoo aantrok als dit; waar ik liever den laatsten slaap zou willen slapen, dan juist

hier. Ver van menschengewoel en toch niet akelig eenzaam, met die heerlijke overdaad van zoetgeurende bloemen, die de zon zelfs in de wintermaanden met gulle warmte koestert; en dan die glinsterende blauwe waterspiegel met zijn fluisterende, geheimzinnige stemmen! Is het geen plekje waar men zich geheel verzoenen kan met de gedachte aan den dood?

Twee verschillende wegen voeren naar die hoogte op. De gemakkelijkste is zeker die breede, zachthellende weg, waarlangs de lijkwagens — door de daarop neêrgelegde bloemkransen bijna onzichtbaar gemaakt — hunne sombere vrachten, stapvoets grafwaarts brengen. Doch eene andere, moeielijker weg, die echter veel meer belangwekkends te zien geeft, is die, welke ons door de zoogenaamde oude stad heen voert. Waar men voortdurend moet klimmen op smalle hobbelige trappen, door wonderlijke nauwe steegjes, waar de vijf tot zeven verdiepingen hooge huizen elkander schijnen te raken. Waar de zon nooit tot beneden kan doordringen, en er dus altijd eene koele vochtige lucht heerscht.

Waar men niets bemerkt van de weelde, der bekoorlijke villa's en hôtels in de nieuwere wijken, noch van de mooie met spiegelruiten voorziene magasin's of café's. Waar kleine, in lompen gehulde kinderen met donkere ongekamde haren en groote zwarte oogen, hun spel in den modder even staken, en de bruine vuile handjes naar de vreemdelingen uitstrekken om een aalmoes te vragen; en als die vreemden, bekoord door de schalksche flikkerende kijkers, en aangetrokken door de soms allerliefste donkere kopjes, hun een paar „sous" in de handjes stoppen, dan doet het beleefde kleine bedelvolkje met schrille stem hun „grazie Signora, grazie Signor" hooren. Dat is de weg door de vuile oud-Italiaansche stad Nizza.

Het was aardig daar rond te dwalen. Het was of men uit eene andere wereld kwam, wanneer men uit die koele stille straatjes weêr in de nieuwe stad terugkeerde, met haar fellen zonneschijn op de gepleisterde muren, hare fraai aangelegden tuinen en plantsoenen. Vooral ook met de vele vreemdelingen die eene vroolijke drukte op rij- en wandelwegen veroorzaakten.

Dien moeielijk stijgenden weg waren wij gegaan op een heerlijken voormiddag, mijn vriendinnetje en ik. Vroolijk pratend en lachend hadden we geklommen, tot wij vermoeid en warm het breede hek van het kerkhof waren binnengegaan.

Een kreet van bewondering ontsnapte mij. Het was de eerste keer dat ik daar kwam, en hoewel al wat gewend geraakt aan mooie vèrgezichten en schilderachtige plekjes, wachtte mij hier toch weêr eene verrassing.

Uit de donkere stegen komende, lag op eens de zee, schitterend in het felle zonlicht vóór mij. Er woei een ferme bries. Den vorigen dag was de zee onstuimig geweest, en hoewel de hemel nu weêr helder was, en de zon zich in het blauwe water spiegelde, was zij nog niet zoo rustig en effen als gewoonlijk.

Het was er eenzaam en stil op dat warme middaguur. Slechts ééne eenzame ging daar door de kronkelende beschaduwde lanen. Het was eene oude dame, statig en langzaam liep ze voor ons uit; het slanke lichaam ongebogen,

het grijze hoofd fier opgericht. Geheel in zwaren rouw gekleed met een langen zwarten sluier, die achterover geslagen tot op den zoom van haar kleed afhing.

Bij eene kromming van den weg, keerde ze terug, en toen zag ik in haar lief oud gelaat. Het waren fijne, aristocratische trekken die door het nog zware zilverwitte haar omlijst werden; een edel bleek gelaat, waar eene groote smart ontelbare rimpels in had gegroefd. Vooral de oogen getuigden van veel weenen over onherstelbaar verlies; alle glans was er uit verdoofd. Hoewel voor mij eene vreemde, voelde ik mij toch onwederstaanbaar tot haar aangetrokken. Er lag eene uitdrukking in die oogen, die ik nooit zal vergeten: eene stille berusting in haar lot, en ook naar het mij voorkwam, een onwrikbaar vertrouwen op een terugzien van haar doode.

Het viel me in, dat, nadat ze ons eerst vluchtig had aangezien, haar oog nu lang op het lieve gezichtje van mijn gezellinnetje bleef rusten. Wij bleven dikwijls stilstaan om de opschriften van de graven te lezen, of hier en daar eene enkele bloem te plukken. Gedurig zagen we die oude dame ons weêr tegemoet komen, en onafgebroken hare zachte oogen op háár gevestigd houden, die vroolijk keuvelend naast mij liep. Trof haar eenige gelijkenis op dat jeugdige gelaat met de dierbare doode die ze hier telkens weêr een groet kwam brengen?

Later eerst vernam ik wie ze zoo altijd betreurde. Het was hare dochter, haar eenig kind, dat hier begraven lag. Ik hoorde een smartvol verhaal van bedrogen liefde, van een verwoest jong leven, dat na veel lijden eindigde met een te vroegen dood. Maar ook van edele, zelfopofferende moederliefde, die alles had verlaten om bij haar kind te kunnen blijven; die rusteloos dag en nacht alles beproefd had, wat dat geknakte leven kon vertroosten of althans verzachten. Nu legde ze elken dag den verren, vermoeienden weg af die naar het graf van haar lieveling voerde; voor zich zelve van het leven niets meer wenschende, niets meer verlangende, dan naast haar te mogen rusten.

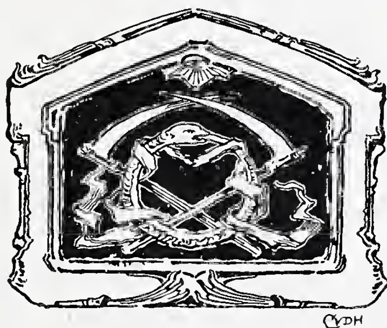
Vóór mijn vertrek uit Nice, bezocht ik nog eens dat kerkhof om het schoone plekje vaarwel te zeggen. Het was reeds laat en spoedig zou het hek gesloten worden; weêr zag ik daar die arme moeder neêrgeknield op den grafsteen van haar kind. Slechts eenige maanden waren er verloopen tusschen onze eerste ontmoeting en nu, en toch was het vriendelijke oude gelaat nog meer afgevallen, maar denzelfden innigen zielevrede van vroeger, vond ik er immer nog op terug. Toen ik haar voorbijging en met diepen eerbied en medelijden het hoofd groetend voor haar boog, zag ze mij aan met een weemoedigen glimlach, met een laatsten langen blik, die mij scheen te danken voor het medegevoel dat, ik was er zeker van, voor haar in mijne oogen te lezen was.

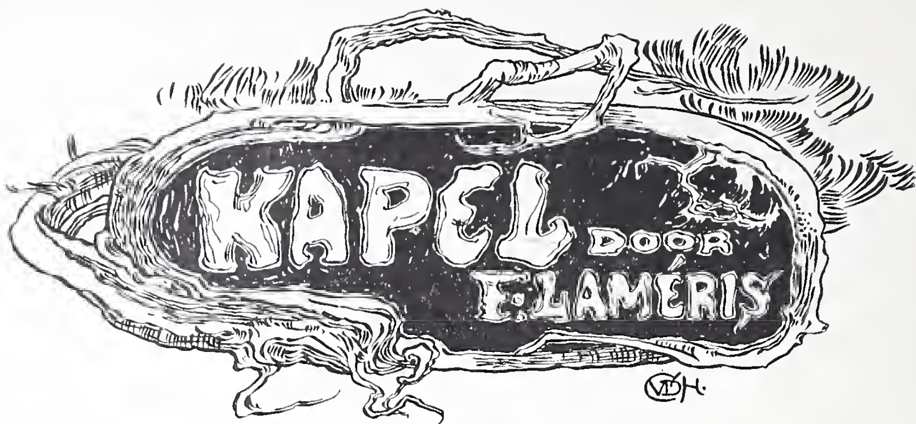
Voor het laatst zag ik om mij heen, om mij dit bekoorlijke plekje diep in het geheugen te prenten.

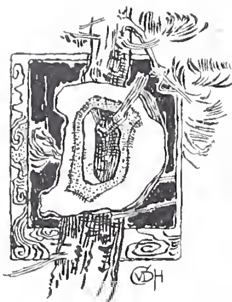
Gloeiend rood scheen de zon zich als in de zee weg te dompelen, begeleid door eene menigte rozige avondwolkjes, die langzaam in teeder wit overgingen. Nog een enkel vogeltje zong zijn avondlied in één der hooge boomen eer het ging slapen, en sterker geurden de bloemen op de graven der dooden. Alles

gaf ook nu weêr den indruk van oneindigen vrede en groote rust, hier, waar elke strijd was uitgestreden; waar zoo menig vermoeid hoofd en hart hadden opgehouden te denken en te kloppen. Wanneer ik nog terugdenk aan die grafplaats te Nice, dan zie ik ook weêr het geduldige gelaat van die oude vrouw voor mij, zooals ik haar de laatste keer zag. Met de vriendelijke vermoeide oogen op de zee vóór haar gevestigd, het witte glinsterende haar een weinig verwaaid door den zeewind, haar eene rimpelige hand op het graf van haar kind gesteund, scheen zij zich reeds geheel t'huis te gevoelen, op die plaats waar zij spoedig rusten zou voor eeuwig!

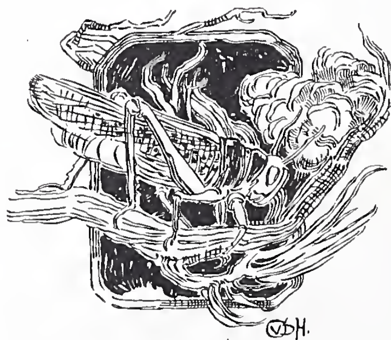
En het geluid dat de zacht klotsende golfjes maakten, klonk mij dien dag in de ooren, als een zacht gezongen wiegelied, uitnoodigend tot rust.

De wijde heide, lila-kleurig om het rossig bruin
Der struiken, hier en daar met gele bloempjes, klein en fijn
Als druppels zuiver zonnegoud, ligt droom'rig onder 't avondrood
Dat uitstraalt van het Westen. Aan een bochtig pad,
Dof-grijs en smal, staat rustig stil een open, oude hut
Als schuilplaats voor den storm. Op 't schuine dak een houten kruis,
Zwart tegen 't avondlicht; en binnen, op een heuveltje
Van zilv'rig zand, een grooter kruis met 't blanke Christusbeeld,
Verlicht door laatste zonnestralen, als in een lucht
Van bloed.
En in de verte komt een sjoof'le vrouw, een mand
Met koopwaar op haar krommen rug, moe-sjokkend, steunend op
Een langen stok, naar 't eenzaam hutje, waar ze hijgend van
Inspanning neerknielt om te bidden vóór het steenen beeld,
Dat haar een heilig voorwerp is van groote liefde. Met
Devotie bidt ze, eerbiedig starend naar den lijderskop.
Het groote medelijden dat ze voelt voor Hem, die wreed
Mishandeld werd, dwingt 't oude vrouwtje een kaars te ontsteken voor
Haar Heiland, 'n blanke kaars uit hare mand. Dan staat zij op,
Slaat nog een kruis en zet haar lange, zware reis weer voort,
Terwijl de kaars blijft branden heel den nacht met kalme vlam.

OVER BACTERIËN.

DOOR

DR. T. C. WINKLER.

Onze nederlandsche litteratuur is tegenwoordig vrij vervelend. Men neemt geen courant ter hand, of het eerst wat men ziet, is dat vervelende gehaspel over Atjeh. Men krijgt geen natuurkundig tijdschrift ter inzage, of men schrikt al in eens van die vervelende X-stralen. Men opent geen geneeskundig geschrift van den dag, of daar leest men al weer van die vervelende bacteriën en bacillen. En toch waag ik het om aan de geëerde lezers van een belletristisch tijdschrift, zooals Elzevier's, eenige oogenblikken aandacht te vragen voor eenige opmerkingen over een van die vervelende onderwerpen, namelijk over bacteriën of bacillen of micro-organismen, of hoe men de kleine wezentjes wil noemen, die zooveel goed en zooveel kwaad doen, en tegenwoordig zeker wel een hoofdrol spelen in ons maatschappelijk en lichamelijk welzijn.

Bacteriën, zooals wij gemakshalve de verschillende microben, micrococcen, bacillen enz. zullen noemen, zijn kleine plantaardige wezentjes, het meest op wieren gelijkende. Zij leven in de lucht, in het water, in onze lichamen, in allerlei vloeistoffen en vaste stoffen, die de organische en georganiseerde wereld vormen. Zij zijn zoo klein, dat zij slechts met een mikroskoop te bestudeeren zijn; zoo klein, dat men zelfs genoodzaakt is geweest een nieuwen naam te bedenken voor de maat waarmede haar grootte, of wil men liever, haar kleinte wordt kenbaar gemaakt. Die maat is het duizendste gedeelte van een millimeter, wordt afgebeeld door de Grieksche letter μ, de mi, en heet *micron*. De grootte der bacteriën wisselt tusschen een halve, een, twee en hoogstens drie microns, 000,0003. Men kan haar kweeken in verschillende stoffen, zooals vleeschnat, agar-agar, stijfsel, melk, serum, op gelatine, op aardappelen, op vleesch, enz.

Hoogst merkwaardig is de groote snelheid waarmede de bacteriën zich kunnen vermenigvuldigen: in zeer korten tijd vertoonen zij zich in een getal van generatiën, zoo groot dat wij niets hebben wat daarmede in de natuur te vergelijken is. Sommige bacteriën vermenigvuldigen zich door zoogenaamde *sporen*, zooals de lagere planten, doch velen vermeerderen door splijting, dat is door zich in tweeën te verdeelen. Om een voorbeeld te geven: de bacterie van de anthrax of het miltvuur vermenigvuldigt zich zoo snel, dat er telkens om de twee uren een nieuwe generatie geboren wordt.

Na	een	bestaan	van	2	uren	geeft	zij	2 bacteriën.
„	„	„	„	4	„	„	„	4 „
„	„	„	„	6	„	„	„	8 „
„	„	„	„	8	„	„	„	16 „
„	„	„	„	24	„	„	„	4,096 „
„	„	„	„	48	„	„	„ ...	16,777,216 „
„	„	„	„	60	„	„	„ .	1,074,541,824 „
„	„	„	„	72	„	„	„ .	68,609,876,656 „
„	„	„	„	74	„	„	„	137,219,753,312 „

Bekend is het dat bacteriën de oorzaken zijn van de meeste ziekten, die mensch en dier en plant teisteren. Men onderscheidt dezen als ziektemakende of pathogene bacteriën. Doch er zijn ook een menigte die nuttig zijn voor alles wat leeft, die mensch en dier ondersteunen in de spijsvertering, de stofwisseling enz. die de plant in staat stellen stoffen te bekomen uit de lucht en den grond, die zij noodig heeft om te groeien. Van dit een en ander wensch ik nu een paar voorbeelden te geven, waaruit ons tevens nog eenige andere levensbijzonderheden der bacteriën, eenige bewijzen van de macht van het kleine in de natuur, bekend zullen worden.

Dat melk een bijzonder geschikte vloeistof is voor de ontwikkeling en vermenigvuldiging van de meeste bekende micro-organismen, is de reden waarom tegenwoordig bijna iedereen overtuigd is van het feit, dat de melk een van de gevaarlijkste voertuigen is voor de verspreiding van ziekten. Bekend is het ook algemeen, dat roodvonk, diphtheritis en typhoïde koorts door niets beter verspreid worden dan door het gebruik van melk. In een verhandeling van Dr. CNOPF leest men, dat er onder elke dertien gevallen van melkonderzoek op bacteriën, ten minste één voorkwam waarbij tuberkelbacillen werden gevonden. Een ander onderzoeker beweert zelfs dat, indien de mensch nooit op het denkbeeld was gekomen koemelk te gebruiken, het menschdom zeker thans niet zou ondermijnd worden door klierziekte, longtering enz. Dit alles is dan ook de reden waarom elke verstandige huismoeder tegenwoordig steeds, vóór het gebruik, de melk kookt of pasteuriseert.

Doch ofschoon de melk vele malen zorgvuldig is onderzocht, met het oog op de micro-organismen die zij bevat, boter is in dit opzicht niet zoo goed bekend. HEIM heeft aangetoond, dat cholera-bacillen, met opzet in boter gebracht, na twee en dertig dagen nog konden worden aangetoond, terwijl typhoïd-bacillen in boter nog na drie weken, en tuberkel-bacillen na een maand nog aanwezig waren. Zelfs ontdekte GASPERINI deze laatsten nog in boter na 120 dagen. LAFAR heeft nieuwe proeven genomen om den langen levensduur van ziektemakende, pathogene, microben in boter te bewijzen. De onderzochte boter was van verschen room gemaakt, en werd onderzocht zoo spoedig mogelijk nadat zij gereed was. Men vond dat het getal der microben verschilde, naarmate het onderzochte gedeelte genomen was van den buitenkant of uit het binnenste van de kluit boter. In één geval vond men in één gram uit het

midden van de kluit boter 2,465,555, en in één gram van de buitenzijde 47,250,000 micro-organismen. Dooreen genomen bleek het, dat een gram boter midden uit een kluit 10,000,000 tot 20,000,000 bacteriën bevat. LAFAR beschouwt dit getal echter eerder als te klein dan te groot, daar er altijd eenige microben aanwezig zijn, die niet op de gewone temperatuur of op het gewoonlijk gebezigde gelatine-peptoon tot ontwikkeling komen. Hij beweert verder, dat het in sommige gevallen dus mogelijk is, dat het getal van micro-organismen, 't welk wij inslikken door het eten van een gewone boterham, brood met boter, grooter is dan het getal van alle bewoners van geheel Europa.

Boter, in een refrigerator gehouden op 0° tot + 1° C. vertoonde reeds na vijf dagen aaneen op die temperatuur gehouden te zijn, een vrij belangrijke vermindering van het getal bacteriën, maar een verdere vermindering gebeurde er niet, al hield men de boter een maand lang in den verkoelingstoestel. Op een temperatuur van 12° tot 15° C. nam het getal micro-organismen snel toe, van 6 tot 35 millioen, in den tijd van negen dagen; terwijl, als de boter in den toestel op 35° C. gehouden werd, de bacteriën daalden van 25 tot 10 millioen, en na vier en dertig dagen kon men slechts 5 percent van het oorspronkelijke getal ontdekken.

Ook heeft men proeven genomen om den invloed van zout op de bacteriën in boter na te gaan. Het bleek dat, ofschoon de getallen, door het voegen van zout bij de boter, belangrijk verkleind werden, echter, zelfs al werd er 10 percent zout bij gedaan, de bacteriën niet volkomen vernietigd werden. Maar ook bleek het, dat het een bijzondere soort van microbe was, die aan den invloed van het zout weerstand bood, en dat deze microbe zich ontwikkeld had met uitsluiting van alle andere soorten van bacteriën, die er oorspronkelijk in aanwezig waren geweest. Men kon dus zeggen dat het bacteriëndoodend vermogen van het zout niet in verhouding staat tot de gebruikte hoeveelheid.

Ook kunstboter of margarine is bacteriologisch onderzocht, en het bleek, dat deze onveranderlijk veel armer aan bacteriën is dan gewone boter. Het kleinste getal, in één gram kunstboter gevonden, was 747,059, terwijl het minimum in één gram echte boter meer dan 2,000,000 microben was.

Vooral twee verscheidenheden of variëteiten van bacillen zijn door die bovenbeschreven proeven bekend geworden, twee variëteiten die zeer standvastig in boter voorkomen. Zij zijn zeer schoon op gekleurde platen afgebeeld, zoowel als individuen als in koloniën, in het *Archiv für Hygiene*, 1892.

Zou het niet noodig zijn, evenals men de melk kookt om pathogene microben te dooden, ook de boter te koken voor dat men haar gebruikt? Het zou kunnen zijn dat men, dit lezende, uitriep: maar wie kookt er nu boter? Ik heb zoo even gelezen, dat de Hindoes nooit anders dan gekookte boter gebruiken. Zij noemen haar dan *ghi*, en beschouwen het gebruiken van *ghi* als een bewijs van welvaart, zeggende als een spreekwoord: „hij zit met zijn handen in de *ghi*, ongeveer in de beteekenis van ons oud-Hollandsch: „'t is

bij hem alles botertje tot den boôm." En wil men de boter niet koken, dan haar pasteuriseeren, of, voordat men boter maakt, den room ontdoen van bacillen, door koken? In elk geval, moet er niet iets gedaan worden om ons te geven boter zonder twee millioen microben in het gram?

Het is bekend dat rivieren de groote verspreiders zijn van besmettelijke ziekten — getuige, om slechts één voorbeeld te noemen, wat het water van de Elbe in 1892 gedaan heeft te Hamburg. Ook behoef ik hier niet te vertellen wat iedereen weet, dat het slechts ziektemakende, pathogene, micro-organismen zijn, die het rivierwater zoo gevaarlijk maken. Nu heeft men reeds sedert lang waargenomen, dat het getal van die ziektemakende bacteriën niet altijd hetzelfde blijft in een stroomend water, en dat er een oorzaak schijnt te bestaan, waardoor het rivierwater langzamerhand gezuiverd wordt van die bacteriën, zoodat, als er slechts geen nieuwe aanvoer van bacteriën is, ten laatste ook het meest besmette water toch zuiver zou worden. Men heeft die zuivering of purificatie van bacteriën-houdend water meenen te moeten toeschrijven aan het bezinken of de sedimentatie, wat die micro-organismen in het water doen. Dit kan zeker wel waar zijn, maar toch schijnt het thans alsof er nog een andere oorzaak moet zijn, die tot die zuivering van het rivierwater medewerkt. In het laatst van het vorige jaar zijn er door BUCHNER proeven genomen en bekend gemaakt, waardoor wordt aangetoond, dat die vermindering van het getal bacteriën in rivierwater zeer ondersteund wordt door de, om zoo te zeggen, vergiftigende of doodende werking, die het licht op zekere micro-organismen oefent. BUCHNER heeft een reeks van proeven genomen, door typhus-bacillen, *B. coli communis, B. pyocyaneus*, KOCH'S comma-bacillen en andere rottings-bacteriën, te doen in bakjes of schaaltjes met gesteriliseerd en met niet-gesteriliseerd gewoon drink-water. Als contrôle-proeven werd telkens een dus besmet bakje of schaaltje met water aan het licht blootgesteld, terwijl een ander schaaltje onder volkomen gelijke omstandigheden werd gehouden, slechts met dit verschil, dat het bedekt werd met zwart papier, waardoor natuurlijk elk lichtstraaltje werd afgeweerd. Al deze proeven leerden eenstemmig, dat het licht een zeer krachtigen bacteriën-doodenden invloed heeft. Bij voorbeeld, in water waarin bij het begin van de proef 100.000 kiemen van *B. coli communis* in elken kubiek-centimeter aanwezig waren, kon, na een uur blootstelling aan het directe zonlicht, geen kiem meer ontdekt worden, terwijl in het in 't duister staande contrôle-schaaltje, gedurende hetzelfde tijdsverloop, een geringe toeneming van het getal bacteriën had plaats gehad. Zelfs het bijvoegen van kultuur-vloeistof in de aan het zonlicht blootgestelde schaaltjes, kon geen de minste vertraging verwekken in de werking van de bacteriën-doodende eigenschap der zonnestralen. In de schaaltjes die in verspreid, diffuus, licht stonden, was een minder groote, maar toch merkbare vermindering waar te nemen.

Bij latere proeven gebruikte BUCHNER *agar-agar*; hij vermengde deze stof met een groote hoeveelheid micro-organismen, pathogenen en anderen, deed

alles in vlakke of ondiepe schaaltjes, gedekt met glasplaatjes en stelde hen aan de werking van het directe zonlicht bloot. Doch vooraf plakte hij strookjes zwart papier of letters geknipt van zwart papier op de glazen dekplaatjes, en stelde eenige schaaltjes gedurende één tot anderhalf uur aan de directe zonnestralen en eenige anderen gedurende vijf uren aan diffuus of verspreid licht bloot. Daarna werd alles met zwart bordpapier bedekt. Vier en twintig uur later was de vorm der letters, die op het glazen dekplaatje geplaatst waren, duidelijk zichtbaar, daar de ontwikkeling van bacteriën-koloniën plaats gegrepen had in geen enkel gedeelte van het voedingsvocht, uitgezonderd in die gedeelten, die door de zwarte letters waren bedekt.

Ook zijn er in den laatsten tijd interessante proeven van dezen aard genomen door Kotljar. Door die proeven heeft deze geleerde bevonden, dat van de gekleurde stralen van het zonnespectrum het rood den groei begunstigde van die bacteriën, waarmede geëxperimenteerd werd, terwijl de violette stralen belemmerend of nadeelig werkten op de vermeerdering der bacteriën, ofschoon minder krachtig dan het witte licht. Hoogst belangrijk was hierbij de waarneming, dat de violette stralen het kiemen-voortbrengend vermogen, de sporulatie, van *B. pseudo anthracis* zeer begunstigen.

La morale van het bovenstaande is zeker deze: dat wij zeer onverstandig doen, de bacteriën-doodende zonnestralen te weren uit onze straten en stegen, onze woonhuizen, onze kleederen, onze spijzen en dranken, kortom uit alles wat pathogene bacteriën kan herbergen.

SCHETSEN UIT NEW-YORK

DOOR

H. M. KRABBÉ.

(Slot).

VI.

HOE MEN IN NEW-YORK EET.

De gelegenheden in New-York om te eten zijn zoo verbazend talrijk en verscheiden, dat het moeielijk is voor den vreemdeling om eene keuze te doen. De ondervinding die ik er van heb opgedaan is toch curieus genoeg om ze u te beschrijven.

Geen stad ter wereld, die zóó cosmopolitisch is. Ge vindt hier restauraties en tables d'hôtes voor alle landaarden en alle beurzen. Van het schitterend diner in Hôtel Waldorff of Delmonico tot de Chineesche en de Indische rijsttafel toe.

Fransche, Duitsche, Hongaarsche, Russische, geen taal zoo vreemd of er is een gelegenheid waar ge in uw moedertaal uw eten kunt bestellen — eene Hollandsche uitgezonderd — mogelijk bestaat die ook; ik heb haar echter niet kunnen ontdekken.

Een der kenmerkende eigenschappen der Engelschen is, dat zij in hunne gewoonten niets veranderd wenschen te zien, en dat zij verontwaardigd zouden zijn wanneer zij door de omstandigheden gedwongen werden mee te gaan met anderer gewoonten. De vroegere Engelschen — ik meen daarmede de héél vroegeren — aten met hun vingers rauw of half geroosterd vleesch op ruwe ongedekte tafels, en spoelden het naar binnen met groote hoeveelheden schuimende ale. Een niet onbelangrijk aantal Amerikanen schijnen nu te denken, dat dit nog de „English fashion" is. Om dus Engelsch te zijn, moet men de traditioneele gebruiken in waarde houden.

Ge kunt op iederen tijd van het jaar in welbekende down-town inrichtingen menschen van positie en fortuin vinden zitten aan ongedekte tafels — en zaagsel op den grond — tusschen karrenvoerders en paardenliefhebbers, terwijl zij buitensporige prijzen moeten betalen voor hun biefstuk of karbonade. Als ze dan daarna hun glas ale geledigd hebben, voelen zij zich zóó Engelsch, dat zij zonder morren den afzettersprijs betalen. Niet één van die heeren, zou zijne bedienden op die wijze bij zich thuis willen laten eten, en ik betwijfel of het den bedienden zelf zou bevallen.

't Is de dierlijke natuur, die soms losbreekt. Die menschen moeten nu en

Fransch Restaurant.

dan het juk der beschaving vàn zich schudden, zich nu en dan ontdoen van het vernis der eeuwen en terugkeeren tot den onbeschaafden en zuiveren natuurstaat.

’t Is hun een verlichting en tevens een genot. Sommigen erkennen dat ze de voorkeur zouden geven aan zulk een leven, maar de meesten genieten alléén en laten zich nooit over die buitensporigheden uit.

Onjuist zou het zijn te denken, dat in een fijner deel der stad ook hoogere prijzen werden betaald. Op Broadway kunt gij dezelfde karbonade of biefstuk krijgen, op een marmeren tafel, gedekt met helder linnen, het tafelgereedschap van zilver en de glazen van kristal en bediend door een kellner met zindelijke kleeren en een schitterend wit overhemd. Er zullen u geen keukengeuren hinderen, geen gemengd publiek zal uwe omgeving zijn. Alles is precies, rustig en uitmuntend. Ge zult voor dit alles niet méér te betalen hebben, en zoo ge uw bier uit een fijner glas drinkt, het zal er nòch duurder nòch slechter om zijn.

Er zijn Fransche restaurants, waar men maar zelden een Franschman ontmoet. Ik dineerde eens ergens op South Fifth Avenue bij Bleeckerstreet en zag een half dożijn Amerikanen tegen één vreemdeling. Er zijn verscheidene inrichtingen van deze soort van de 25e tot de 32e straat. In deze laatste straat zijn sommige „75 cents huizen”, waar men schijnt te denken dat de man die buitenshuis eet toch nooit terug zal komen, en dat alles goed genoeg is voor hem. Beide: spijzen en wijn zijn verschrikkelijk, terwijl de bediening al even slecht is. In Twenty-Fifthstreet is het gewone 50 cents diner het geld ruim waard. De goede plaatsen zijn altijd bezet tusschen zessen en achten ’s avonds. Een bijzonder en nog beter menu krijgt men Zondags. In deze plaatsen kunt gij veel interessants zien van het leven te New-York, omdat de vaste klanten meest stedelingen zijn. Velen van hen „boarden” er geheel. Ze wonen in een der vele lodging-houses in de buurt en winnen met één maaltijd er twee uit. Over ’t geheel zien ze er welgekleed en intelligent uit. Vele vrouwen komen hier iederen dag alleen of in gezelschap. Niemand vindt ’t noodzakelijk om als zedenbewaker op te treden van de rest van het publiek, en men toont zich nòch nieuwsgierig nòch belangstellend.

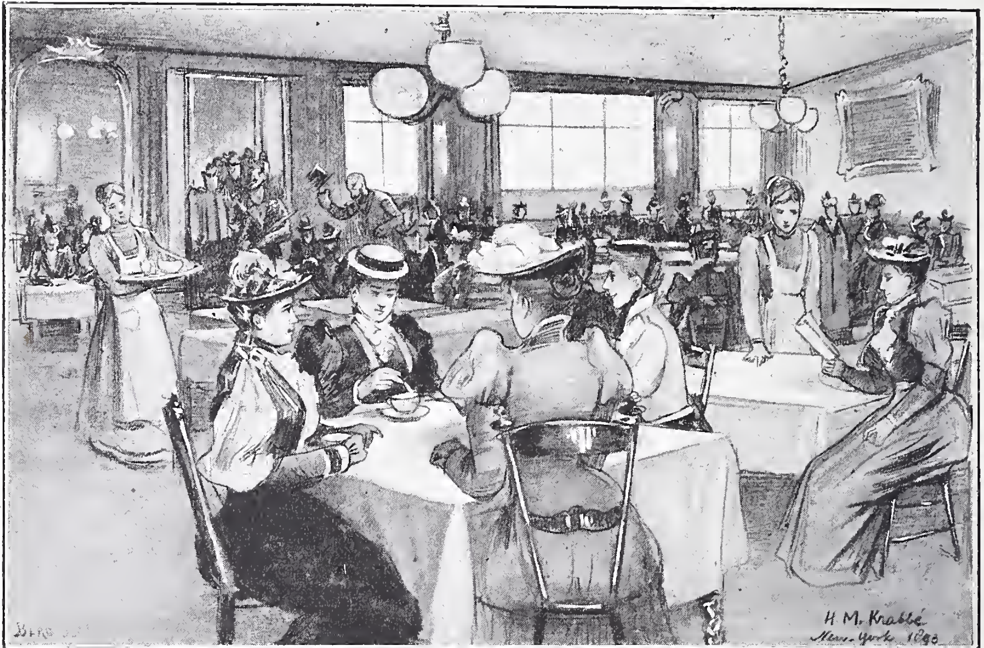
Bij de Fransche 50 cents-diners is altijd wijn inbegrepen. De kwaliteit der wijn kan men afleiden uit het feit dat ge in plaats daarvan wel een flesch bier kunt krijgen; maar geen Bass Ale. Drinkbaar is ze toch, en ge eet er niet alleen genoeg, maar ook zéér goed toebereid.

Voorts komt er nog een groot contingent van wat men hier „the Bohemian class” noemt. Dat zijn journalisten, acteurs, schrijvers, schilders, studenten, gamblers, bookmakers, enfin dat soort van menschen, dat niet direkt „in zaken” is.

Er zijn ook z. g. Chophouses. Die zijn in gewone huizen waarvan de voorkamer is ingericht als bar-room en de ruimere achterkamer als café dient. De donkere vloeren zijn zóó gewreven dat ze glimmen als spiegels. De wanden zijn behangen met oude wapenen, schilderijen en aquarellen, terwijl het publiek het betere deel der „Bohemian class” is.

Een ander type is een restaurant op de zesde Ave in de buurt der

23e straat. Een zeer gemengd publiek van vaste klanten maakt de grootste merkwaardigheid dezer plaats uit. 't Is al even populair bij de winkelende dames, die komen uit het „dry goods" district als bij de habitués van het Tenderloin precinct. Het is eene groote zaak, waarin zeer veel omgaat. 's Middags wordt het gebruikt als damesrestaurant, voor de winkelbezoeksters; 's avonds is de door gas en elektrisch licht verlichte ruimte bezet door theaterbezoekers met opzichtige dames, burger-echtparen, kantoorbedienden en het verder uit zoovele vreemde factoren bestaande menschdom uit de buurt.

Dames-Restaurant.

Het Tenderloin district loopt van de 23e straat tot ongeveer de 32e straat. Tenderloin is woordelijk vertaald: het zachte vleesch — voor de slagers is het 't lendenstuk van het dier. De politie regeert zeer „zacht" in deze wijk, die voor een groot deel het zachte vrouwelijke geslacht herbergt. Of 't nu om de politie of om de vrouwen is, dat deze buurt zoo heet, kan ik u waarlijk niet zeggen.

Nog een ander type is een chophouse in West 27e straat, dat een geheel eigen clientèle heeft. 't Wordt regelmatig bezocht door tooneelisten, schrijvers, journalisten en sportslui. Er hangt een mooie collectie portretten van tooneel, beroemdheden en oude gravures aan den wand. De beeltenissen van vroegere helden en heldinnen, van beroemde boksers, theaterdirecteuren enz., maken er een soort Westminster Abbey der Bohemian Class van. Daar 't voor „gentlemen only" is en men geen pretenties op goede manieren heeft, maakt

men het er zich niet te moeielijk met wereldsche vormen. Er wordt veel gerookt en gedronken en 't is er altijd even vroolijk.

De customers schijnen menschen te zijn, die de kunst verstaan goed te leven en weten wat zij noodig hebben; geen een die dit ongedwongen samenzijn niet ver zal stellen boven het conventioneele van andere kringen. Om twee uur 's nachts wordt gesloten, hetgeen verschrikkelijk vroeg is voor velen.

In verhouding betaalt de eter in een chophouse evenveel voor een eenvoudig maal, als een eerste klasse hôteldiner hem kosten zou. Maar het is 't gemoedelijk gezellige, dat velen aantrekt boven de stijve vormelijkheid van een deftige table d'hôte.

Er zijn nog andere vreemde restauraties waar het diner 1 dollar kost buiten den wijn. Men eet er uitmuntend, maar het onderscheid met een goed 50 c. Fransch restaurant is niet groot genoeg voor den prijs. De echte Amerikaansche rekenen u minstens tusschen 1 dollar en 1 d. 50 c., waarvoor ge werkelijk geen waarde krijgt.

Delmonico heeft hier denzelfden naam als ,,Riche" in Amsterdam, het is er duur en héél goed, maar meer om de omgeving aantrekkelijk dan om het eten. In een oogenblik zijt gij hier 'n 10 à 20 d. kwijt, zonder dan nog te weten of ge reeds genoeg hebt.

Van Delmonico daal ik nu in eens op de 30 en 40 c. restaurants, waar men het treffen kan, dat het diner zeer goed is; 't begint echter te gewaagd te worden om beneden die prijzen te gaan.

Armen-Restaurant of Gaarkeuken.

Behalve al de soorten, die ik reeds opnoemde, zijn er een paar goede Spaansche, bekend om hun uitmuntende vischomelets en de lekkere salade; en verder Russische, Noorsche en Maleische restaurants.

Een typische Weenensche zaak is op Avenue A nabij Firststreet. De gasten zijn hier meerendeels vreemdelingen, waaronder veel schrijvers, acteurs en schilders. Weinig Amerikanen komen hier.

De Russische en Rumeensche eethuizen zijn van minder allooi, want hunne eigenaars zijn arm en behooren tot de lagere klassen der maatschappij. Sommige ervan treft men aan in de donkere krotten van Hesterstreet en omgeving. Zij staan bekend als zeer goedkoop voor hunne klanten, die grootendeels bestaan uit arme klerken, pedlers, oudklêer-koopers en vagebonden. De table d'hôte kost vijftien cent en à la carte kosten de gerechten 5 cents elk.

Ten laatste noem ik u nog een welbekend restaurant in Duane-street even voorbij Broadway, dat de meer ernstige handelsman uit de omgeving frequenteert. 't Is natuurlijk een afschaffersplaats, waar een bar ontbreekt, en de prijs-courant slechts dranken als soda, seltzer, sarsaparilla, ginger ale, egg lemonade, milk, buttermilk en iced tea en coffee opgeeft. Er hangen ook portretten van groote heiligen, levende en doode. Daar de kaarten, waarop de gerechten geannonceerd zijn, eveneens aan de wanden hangen, is het effect dikwijls amusant ongepast:

„Vertrouw op den Heere Jezus Christus". Let op de zakkenrollers.

„Wat de mensch zaait, zal hij ook maaien". Orange Short-cake 10 cents.

„The gift of God is eternal life". Buckwheat cakes, ten cents, with maple syrup fifteen cents.

CONTRASTEN

DOOR

VIRGINIE LOVELING.

I

Twee jonge juffertjes.

Zij staan in 't stationsgebouw der groote stad, onder het hoog, boogvormig glasgewelf. Gaanden en komenden wemelen, haastig verdwijnend of zoekend, om hen henen; het portier staat open; de locomotief fluit, zucht en dampt, ongeduldig om de ruimten in te vliegen.

Twee jonge juffertjes, met den sierlijken parasolstok tusschen de vingertjes, den bloemenhoed op, in lichtblauwe japonnen, met kanten — door arme meisjes gemaakt — frisch en overvloedig versierd. Zij zelven frisch als lentebloei, — natuurluxe — bloesem van het maatschappelijke leven. Papa en mama doen uitgeleide, alle vier staan ze daar; hij een rijk industrieel: dikke buik, wit vest, gouden ketting, gouden bril, verzadigd, wakker, zelfvertrouwend. Mama, nog betrekkelijk jong, reeds wat gebogen, schraal van schouders, fijn gerimpeld, zacht en broos.

Een huisknecht draagt het reisvaliesje, dat hij onder de bank schuift; sjaals en saamgebonden regenschermen legt hij in het netwerk boven de zitting. Zijn taak volbracht, stijgt hij af en groet zijn jonge meesteressen, schuin, reeds door 't instinct of de ondervinding gewaarschuwd, bloo opkijkend, aan een wedergroet twijfelend, terwijl hij henengaat. Neen, zij bemerken hem niet en hebben geen woord van afscheid voor hun helper: men dankt niet voor betaalden dienst; de hand die voor u werkt zult gij niet drukken...

Papa doet aanbevelingen — het is immers de eerste maal, dat ze alleen op reis gaan — „Met den rug naar de locomotief zitten, niet uitstappen, voordat de trein staat, niets er in achterlaten..."

„O Papa! Basiel zal aan het station zijn, hij zal er wel voor zorgen."

Basiel is de bediende van hare grootmoeder, naar wier kasteel zij gaan.

„Indien grandmama nu eens vergeten had het rijtuig te zenden?" zegt de andere schalks, om hare ouders te plagen.

„Dat zal ze niet," verzekert de vader ernstig, „en de paarden zijn vertrouwbaar, Otto, de koetsier, is voorzichtig."

Kussen zijn gegeven, de beiden ingewipt.

De treinwachter knipt de coupons en slaat opvolgentlijk met zijn schrikaanjagend: „*Attention!*" de portieren toe.

„*Adieu, père, au revoir, mère!*"

„*Bon voyage, mes enfants!*"

Nog wuift de hand, nog lacht de jonge mond, terwijl mama's oog vochtig wordt en papa, zijn emotie overwinnend, haar arm door den zijnen trekt en dapper, als gold het een heldendaad, door 't hoog en thans schier ledig stationsgebouw terugstapt. Nog eenmaal ziet hij om naar het fluitend gevaarte, naar het ontzaglijk over eene bocht der spoor voortslingerend slangenmonster, aan hetwelk hij zijne schatten heeft toevertrouwd.

* * *

Genoeglijk liggen zij half neder in de roode laken kussens, de eene met de hand door de rustlijst, de andere steunend op het ronde bankmiddenstuk. Zij zijn alleen. Haar vader heeft een compartiment gekozen, waar nog niemand zat, een vak voor dames, in de hoop dat er zelfs geene dames haar ongewenscht gezelschap opdringen zouden. Het is een sneltrein.

„Drie uren zitten!" zegt de eene. „Slechts viermaal zal hij stilstaan."

Papa heeft aan elk harer een illustratie gekocht — naar dagbladartikels of politiek zijn ze weinig nieuwsgierig. De kleurige figuurtjes en potsierlijkheden er in trekken wel eens hare aandacht. Blad voor blad wordt ontplooid met zuivere handschoen-vingeren, in aristocratische omzichtigheid, en telkens rollen de vele losse, slechts op één punt verbonden ringen van den zilveren armband achteruit langs den arm of vooruit over de hand vallend. Dra is 't ook hiermee gedaan: de septemberzon schiet louter goud; de hemel is levendig blauw; de golvende landouwen zijn van groen fluweel; in stille zomerhitte grazen de koeien, loeit het rund, den trein nastarend. Voor natuurschoon hebben deze meisjes niet veel gevoel. Zij kijken wel, zij zien of merken niet. En nu spreken ze van Oostende, waar ze reeds een maand hebben doorgebracht, van de zee niet, maar van de Kursaal, van dans en ezelrijden en van velotoeren....

Verre, verre zijn ze reeds van haar uitgangspunt: de streek wordt allengs anders: steengroeven, grauwheid, stofgrond, werkende menschen, ook grauw, onder afhellende stroovlakken, polijstend of in ruwe steenen kappend, naast groote, gapende putten, erbarmelijk hun geplunderde holten in ellende tentoonspreidend, alles nauw in bliksemflits gezien, voorbijgebliksemd.

De trein vertraagt, hij doet het telkens omtrent de stations van de kleine dorpjes — niets dan een nederig kerkje met zijn schamele, vuile huizenfamilie in groep om zich geschaard — waar hij voorbijstoomt zonder stil te houden.

Iets nieuws: een kolossale gruis- en aardehoop glimmend zwartgrauw; lange, reuzige gebouwenrijen; met kolen geladen wagentjes, zonder aanspanning, automatisch aan kettingen op een dijk, als blinden hun weg van eenzaamheid al tastend en toch zeker volgend; ledig, uit de magazijnen terugkeerend langs hun leidende keten; een zeer hooge, rookende schoorsteen, roet en stikstof over de omgeving spuwend — en weg is ook dit gezicht van nijverheid en bedrijvigheid uit het oog der reizende meisjes. En toch hebben ze thans iets gezien: een paar buitentredende werksters.

„De kolenmijn van Coupart," zegt de eene, onverschillig en reeds voorbij.
Is het de gescheurde ragsleep van den schoorsteenrook, welke den hemel bevuilt, of pakt er werkelijk een onweêr samen aan den horizont?

Eene vage onrust doet de andere zich opheffen uit het kussen, met onduidelijke gewaarwording van onbehagen.

„Zou 't weder misschien gaan veranderen? de dag was toch zoo mooi, de hemel toch zóo blauw van morgen."

„Hoe ergerlijk voor onze *lawn-tennispartij* van vandaag!" zegt ze meesmuilend.

Zwarte atomen stuiven binnen door het neergelaten raampje, op den schoot der blauwe japonnen, fijn en wegblaasbaar. Het is alsof er iets onzichtbaars den adem beklemt, dompig onrustwekkend, als het naderen van een storm; beangstigend als een nachtmerrie, iets van lijdensmogelijkheid en storing voor thans of later, dat in de rookige atmosfeer hangt, en een strook weegs den vliedenden trein achtervolgt tot in de vrije frischheid en de glorie van de zomerzon buiten de sombere kolendistricten. Het is voorbij, de indruk reeds vergeten, onnaspeurbaar voor de beiden in de lichtzinnige onverantwoordelijkheid van hare eind-eeuwsche opvoeding.

II.

Twee jonge werkmeisjes.

Zij staan en wachten aan den ingang der kolenmijn binnen in een van de groote gebouwen, daar waar de vloer van ijzer is en hol klinkt onder de voeten. Ginder draait het ontzaglijk wiel, in het midden van andere raderen, in hitte en bedrijvigheids-gezucht. Hier daalt de sterke ijzeren kooi, waarin straks de kolen zullen naar boven komen aan het breede kabeltouw, uit vezelen van aloë gevlochten — een treffend beeld der macht van samenwerking.

Een man, een reus, de verpersoonlijking van kracht en vlijt, breedgeschouderd, den hals ontbloot evenals de gespierde armen, gemarmerd vleesch van 't stof en 't zweet, in een vuil blauw linnen pak, staat aan de sterke, hooge ijzeren traliekas.

Hij wacht, oplettend, wakker-waakzaam. Hij wacht niet lang, nauw heeft de bezoeker tijd hier iets te zien en waar te nemen.

Een vreeselijk gekraak ontstaat, een woeste ijzerreuteling, als stortte alles in en vloog 't aan splinters. Het harte der oningewijden in het wonder beeft ontzet, de voet deinst achteruit: het is de kooi beladen met vier wagentjes, die uit de mijnschacht in de kas is gestegen! . . . .

De man aan de opening beweegt den hefboom. De kooi daalt weder een weinig. Met zijn mijnwerkersschoen, zwaar, gansch met nagels beslagen, stampt hij een wagentje vooruit; met ruwen ruk trekken de twee wachtende meisjes het er buiten; twee andere meisjes schuiven een ledig wagentje in de plaats; de hefboom werkt weder, een ander wagentje daalt tot op grond-

laagte, wordt uit de kooi gestuwd en uitgerukt, tot alle vier ontladen zijn en de kooi weder naar de donkere diepten daalt. Geheel de handeling van bovenstijgen, lossen en laden duurt twee minuten.

De man krijgt een oogenblik verpoozing, neen, toch niet, hij doet een paar stappen naar eene tabel vol gaatjes aan een kolom bevestigd en versteekt een houten pinnetje. Daarboven zijn getallen; aldus wordt het cijfer der uitgebrachte koopwaar aangeteekend. Elk wagentje bevat vier hectoliters kolen, het is van ijzer, met vier platte, door ronde openingen doorboorde wielen en zelf zeer zwaar.

De twee meisjes — degenen, die de ruwste taak van al de werksters hier op zich hebben, rusten een stond, terwijl hare gezellinnen, bevoorrechte lastpaardjes, de ijdele wagentjes aanrollen. Recht en flink, schier achterover staan ze daar allebei, in hare vuile kleeren, met eenen doek over 't hoofd, als kolendragers met hun zak, een doek van waaronder twee bruine oogen kijken, roode, gesproete wangen als rijpe perziken glimmen, witte tanden schitteren, en de lange, dikke haarvlecht, los, langs achteren onder den tip naar beneden hangend. Want ze zijn jong en gezond, geene andere zouden hier gedoogd wezen of kunnen arbeiden. Vroeg zijn zij uitgeput en voor den tijd verouderd. Gehuwde vrouwen worden uitgesloten.

En weder komt het ijselijk krakend gevaarte naar boven, en weder werkt de hefboom en stampt de reus met zijnen nagelschoen de kolenkar of zoogenaamde berline uit het stel, waarna een ledig vervoertuig achter hem — op gevaar om door de minste onbehendigheid op zijn been terecht te komen — door eene werkster onmiddellijk ingeschoven wordt.

Met handschoenen van gebreide wol, dik door vodden gevoerd en zonder vingerlingen, trekken de twee met ruwe regelmatigheid, elk aan een kant staande, de wagens uit — terwijl haar klompen kletsen en de rugvlecht slingert — en leveren die aan wachtende helpsters over, welke ze op de riggels leiden, vanwaar ze hun blinde reis van automaten aantreden, buiten, langs de trekketen van den dijk en naar de magazijnen toe...

De twee aan 't stel verdienen 1.37 (een frank zevenendertig centimen), de helpsters 1.32 per dag.

Voortdurend draaien de kleinere raderen en het groote wiel; de meer dan zes honderd meters lange kabel van aloë daalt en stijgt voortdurend; de ventilatie ronkt plichtsvervullend en toch vervaarlijk luid als een voortdurend dreigement...

„*Au terris!*" roept het eene meisje van de twee, die aan de hijschmachine staan, of „*charrette de terre!*" telkens als er eene ongewone lading met aarde of onbruikbare ertsstoffen bovenkomt. En deze dan — als paria van den mijnvoorraad — moet een bijzonderen weg op en smadelijk naar den gruishoop heen.

Zoo gaat het dag op dag en jaar op jaar — ten minste tot zoover de lichaamskrachten strekken. Om half zes moeten zij op haren post zijn, om half drie slaat het rustuur. Zij hebben drie kwart van een uur voor 't mee-

gebrachte middageten. Zoodra thuis moeten ze in de kuip; de bruine zeep zal wel dienstvaardig 't zwart afschrobben: zij ook is ijvervol, zoo ijvervol, dat ze hare taak te buiten gaat en zelfs de huid aanrandt.

Driemaal klinkt eene luide bel: er wordt een sein gegeven, beantwoord door den reus, die aan den hefboom staat.

„*C'est Marquet qu'est monté*," zeggen de meisjes aan den vreemdeling die het vraagt.

Marquet is de ingenieur der mijn. En allen wachten, als met eerbied rondom den put geschaard.

Trager ontrolt thans de breede, platte kabel zijne vezelvlecht. Het gaat nog ras en schijnt toch langzaam door de vergelijking: moest er een mensch met de duizelingwekkende vlugheid der kolenwagens op- of afstijgen, niet levend zou hij aankomen: rad ware hij den adem af.

En toch met zijn ontzettend ijzergekraak schiet het tuig naar omhoog. De hefboom doet zijn tegenhoudend klampwerk en in het onderste wagentje, gebogen, met de nog oranjekleurig brandende pit van zijn zekerheids Davy-lamp van koper in de hand, zit de man, aan een mijngraver gelijk: blauwe linnen pet, grove nagelschoenen, vuil gelaat, bezoedelde handen, ijzeren ronden beschermingshoed.

Hij lijkt nog op een mensch, maar de volgenden, zij die na hem beurtelings uit de eerst hooger getrokken en weder neergelaten berlinen stijgen, wat zien ze er uit, zijn zij duivels of levende schepselen?

Zwart bemodderd, als waren ze uit het slijk getrokken, ook elk eene lamp — van ijzer deze — met het thans onnoodig lichtje, onder 't fijne netwerk van metaal, vasthoudend.

Het is gedaan, voor hen en voor heden ten minste. Een nieuwe ploeg van arbeiders zal nieuwe krachten aanbrengen.

Met een gevoel van bevrijding sleuren de meisjes den benauwenden doek van haar hoofd. Zij mogen vertrekken, zij zijn in de open lucht, zij halen frischheid in! De twee, die aan de ophalingsmachien stonden, komen voorop: zij hebben 't meest gezwoegd, zij zoeken 't eerst de verpoozing.

Juist schiet de sneltrein voorbij, gevolgd door zijne triomfpluim van rook — tijdelijk vertraagd is zijne vlucht. De twee aan de uitgangsdeur der mijn ontwaren aangezichten er binnen: eene blauwe luchtbalmouw, de glimmende ringen van een achteruitschuivenden armband, eene handschoenhand, welke het raampje nederlaat... en weg de trein en weg het visioen....

Aan den gezichteinder pakken wolken te zamen, daar broeit en dikt de storm.

„Zou het een onweêr zijn?"

Het is nog stikkend heet, geen windje waait, de felle zon schijnt gloeiend op de bloote hoofden...

„Zou er verandering in het weder komen?"

En met het oog op den verkleinenden en verdwijnenden trein, volgen ze haar weg langs 't zandig-zwarte pad, doorboord door millioenen zolennagels, met hare zwartgemaakte kleeren en haar zware klompen aan.

De wolk is reeds gestegen, komt tot over haar gedreven.

„Zal 't voor vandaag of morgen zijn?" Er flitst een straal, er rommelt iets daarboven. De grond is toch zoo dor en haakt naar lesching; geen blad beweegt. De gansche schepping schijnt in logge vrees, wachtend op een natuursomwenteling: een plechtig, zwijgend voorbereiden tot vernielende botsing, waarin zooveel verwoest zal worden en vergaan!...

Zij zijn niet bang, de jonge werkslavinnen. Wat hebben zij te ontzien, te duchten of te schuwen van de orkaan, wat te verliezen, zij?

Maar de wolken scheuren, zweven in rafels van elkander weg, als zelve schuw, terugdeinzend voor al het hachelijke van wederzijdsche aanranding....

Teleurgesteld zien de vele oogen naar den hemel op: het onweêr is niet uitgebarsten, neen; maar welk een stoornis en beroering, daar waar alles zoo even nog helder blauw en rustig was!...

En een vertrouwvol bewustzijn ontstaat in de terugkeerenden, een onhoorbare doch heilig gegevene belofte, een onbreekbare zekerheid, dat elementen van verandering voorhanden zijn: dat er omwenteling, verbetering, verkwikking komen zal.

„Het weêr is toch gebroken: de stortvlaag zal voor morgen zijn."

15 Sept. 1895.

HET LIEDJE VAN VERLANGEN

DOOR

JOHANNA DIEPENHORST.

Kom kleine krullebol, nu is 't met alles uit;
„je bent van 't spelen moe en het is tijd tot rusten.
Ja, als het dat niet was, ik hield je op mijnen schoot
en keek veel langer nog je lachende oogjes aan,
al luistrend naar je half gebroken taal:
het eerste stamelen, dat klinkt in moeders ooren
veel schooner dan de zoetste melodie.
Maar — nu naar bed, het wordt te laat en kleine man
je wordt te slaperig om langer nog te stoeien
en 't mondje lief en fijn te plooien tot een lach."

Maar moeder wil nog eerst haar kleinen guit omhelzen
en — nog een keer, zoodat hij schatert van pleizier
om minziek moetje, dat hem kust en streelt en knuffelt
en stevig knelt in haren arm, alsof zij vreest
haar lieven kleinen jongen te verliezen,
haar schat, die zulke mooie bruine oogjes heeft
en kuiltjes in de wang, waarop de blosjes bloeien
zoo frisch en schoon, als rozenblaadjes zijn;
en armpjes mollig rond, die vleiend en liefkozend
gelegd om moeders hals, zijn liefde haar betuigt.

De blonde krullebol is moeders trots,
het eenigst wat zij heeft en daarom haar zoo dierbaar.
Zij heeft hem innig lief, dien kleinen guit,
daar hij met zoet gesnap en lieve lachjes
het „liedje van verlangen" zingt,
omdat het spartelen op moeders schoot
hem beter lijkt dan in het zachte bedje,
zoo warmpjes ingestopt, te sluiten 't guitig oog
en op verzoek van „lieve moe" te slapen.
Hij slapen? Neen — hij heeft nog zoo'n pleizier;
hij grijpt naar moeders haar en kraait het uit van pret,
als hij haar lokken met zijn kleine vingers pakt;
nog onbewust, dat hij haar leed doet, haar,
die lieve, beste vrouw, die nimmer moe
hem kust, verzorgt en streelt en met hem speelt.

„Jou ondeugd! 't Is hoog tijd;
je zingt het liedje van verlangen,
maar 'k leg je nu ter rust,
en als de kijkers opengaan....
Pas op!"

Alsof ze zelf zich overtuigen wil,
blijft zij een wijle staan,
beschouwt den kleinen knaap, die guitig
nog even opent 't vroolijk lachend oog;
een weinig maar, doch even spoedig sluit
nu hij zijn moetje ziet — en inslaapt.

Zij heeft gezegd: „Pas op".
Waarom?
Misschien
omdat zij zelf zoo gaarne zingt: —
als het haar kindje geldt —
„Het liedje van verlangen".

UIT DE STUDEERCEL.

Emile Zola heeft in zijn laatste boek: *Nouvelle Campagne—1896* eene studie geplaatst onder den titel: *l'Amour des bêtes.* Hij heeft er zich een groot aantal vrienden en een niet minder groot aantal vriendinnen mee verworven. Hij behandelt het vraagstuk: waarom de menschen zich zoo innig kunnen hechten aan een dier? Hij heeft te Parijs dikwijls dwalende honden gezien, die iedereen naliepen, die hun meester verloren hadden, en die met de wanhoop in hunne groote, trouwe oogen bleven ronddwalen zonder einde. De ontmoeting van zulk een hond maakte hem soms een dag lang mistroostig. Hij acht zich even goed verwant aan dieren als aan menschen.

Hier schijnt mij hoegenaamd geen oorzaak tot spot. Genegenheid voor huisdieren is een trek, die duizenden beschaafde menschen onderscheidt. Het treffende in de aanhankelijkheid van een dier is, dat het zonder woorden genegenheid bewijst — en louter genegenheid. Het dier is een huisvriend, die den huisvrede nimmer stoort. Het dier heeft geene bittere taal tot zijne beschikking, en kwetst het hart van zijn meester niet. Een getrouwe hond is een zóó vriendelijk gezelschap, dat men hem mist, zoo dikwijls eene kleine of groote reis het dier van den mensch scheidt. Het diepst treffend is het lijden van een dier, de spraaklooze smart, het klagend oog, dat om verlichting smeekt, als geene verlichting in ons vermogen is.

Juist hierin zocht Zola den oorsprong onze genegenheid voor dieren. Een dier kan zijn lijden niet overdrijven door een vloed van woorden, en daarom drijft de onrust over zijne smart tot gedurige opmerkzaamheid bij den vriend der dieren. Terwijl Zola aan het schrijven van zijn *Rome* was, ontving hij een brief van een oud Italiaansch officier, die in 1870 voor de vrijheid van Italië gestreden had, en nu gepensionneerd is. Hij verzocht Zola in zijn roman de bescherming van dieren te steunen. In Rome worden op straat of binnen de muren onuitsprekelijke wreedheden tegen de dieren bedreven. Italië heeft sinds de middeleeuwen den naam van wreedheid tegenover menschen en dieren verkregen, en misschien niet ten onrechte.

De grijze officier schreef aan Zola: „A Milan, et en général chez les Italiens d'origine *celtique* (wellicht bedoelt de schrijver *longobarde*) un coup de canne donné à un chien, et qui ne manquerait pas de soulever l'indignation publique, serait passible de l'amende établie par le Code; tandis que dans le Sud, les cruautés les plus raffinées, les plus révoltantes tombent difficilement sous l'action du juge, parce qu'elles ne rencontrent chez les passants que la plus olympique indifférence." Het is een zeer in het oog vallend feit, dat de Italianen van het Noorden in menschelijkheid en zachtheid van gemoed zeer ver uitmunten boven de bewoners van Zuid-Italië. Het meest sprekende bewijs zal men vinden in de schriften van Edmondo de Amicis, vooral in zijn *Cuore*, dat in bijna alle talen van de beschaafde wereld is vertolkt, en de allertref-

fendste voorbeelden van fijngevoeligheid, heldenmoed, aanhankelijkheid en trouw bij jonge Italiaansche kinderen uit het Noorden aanbiedt.

In het voorbijgaan dient opgemerkt, dat het feit der steeds afnemende genegenheid voor dieren naarmate men zuidelijker afdaalt in Italie opnieuw een argument zou kunnen zijn voor eene onlangs door Jules Lemaitre verdedigde stelling. De scherpzinnige criticus heeft verkondigd, dat de volken van Anglosaksischen bloede van voortreffelijker aanleg zijn dan de Romaansche. Terstond volgde in den *Figaro* een ironisch artikel, 'twelk zich in schijn met Lemaitre vereenigde door een voorbeeld van de hoogere ontwikkeling der Anglosaksers in het midden te brengen. Een kleinzoon van koningin Victoria had van zijne moeder een sovereign gekregen, doch hem terstond uitgegeven voor allerlei weeldeartikelen. Om nieuw geld vragende, kreeg hij een weigerend antwoord, maar onverschrokken schreef hij een brief aan zijne grootmoeder, koningin Victoria. Deze, op de hoogte gebracht van de zaak, antwoordde met vele vermaningen, maar zond geen geld. Oogenblikkelijk schreef hij haar terug, dat hij zeer dankbaar was voor den brief, dien hij aan een liefhebber van autographen voor vier guineas had verkocht. Zoo deed een knaap van Anglosaksisch bloed. Een neefje van president Faure had een bijzonder behagen in zijn wagentje met eene mooie witte geit bespannen. Een groote bulhond beet des nachts de geit in den stal dood. De knaap van Romaanschen bloede gaf nu zijn wagentje aan eene arme koopvrouw uit de Champs-Elysees, daar deze er zich met goed gevolg van bedienen kon voor haar kleinen handel in snuisterijen.

Mogen de Italianen uit het Zuiden dus als een klein argument voor de stelling van Jules Lemaitre in aanmerking komen, Zola kon toch in zijn *Rome* niet als advokaat voor de gemartelde dieren opkomen, daar hem te Rome niets dergelijks was gebleken, en hij daarenboven zulk een element in het kader van zijn kunstwerk niet kon opnemen. Wel was hij zeer geneigd dit te doen, daar hij altijd een vriend van dieren was geweest, zonder daar om partij te trekken voor enkele bedaagde Parijsche dames, die op straat de *savants vivisecteurs* op een dracht parasolslagen onthaalden. Men moet erkennen, dat deze hondenvriendinnen zich zeer belachelijk hebben gemaakt, al dient als verzachtende omstandigheid aangenomen, dat dezer heldinnen van de parasol de wetenschappelijke pijniging van levende honden een hemeltergende gruwel moet schijnen.

Voor dertig jaren beleefden we in ons vaderland eene hevige oppositie tegen de vivisectie. Ook hier verhieven vele Haagsche dames hare stemmen, en ontving men vele brochuren en dagbladartikelen ter lezing. Zeer kalme, bezadigde mannenhoofden namen toen de zaak in overweging, en beslisten met instemming van de meerderheid, dat alle moedwillige en kwaadwillige dierenkwelling zeer scherp is te veroordeelen, maar dat, zoodra het leven van een dier noodzakelijk wordt geacht tot bevordering van het heil der menschheid, men niet aarzelen mag. En zoo is de beweging tegen de vivisectie langzaam in kracht afgenomen, even als weinige jaren later ook de hartstochtelijke geestdrift voor alles, wat naar Volapük zweemde, merkelijk bekoelde. Doch de erkenning der vivisectie als wettig hulpmiddel der wetenschap, heeft daarom het

vraagstuk, aangeroerd door Zola in zijn uitnemend artikel *L'amour des Bêtes*, niet minder belangrijk gemaakt. De bescherming aan dieren door de wetgeving in de meeste beschaafde landen verleend, is het beste bewijs, dat er geen strijd meer bestaat over de hoofdzaak. Overal is het bewustzijn levendig, dat men nuttige en weerlooze dieren moet beschermen. Men leert het der jeugd op de scholen in kleine liederen, die in ons vaderland door Jan Goeverneur en J. P. Heije zoo voortreffelijk zijn geschreven. Het kind, dat elken morgen kruimeltjes beschuit aan zijn zwaan komt bezorgen; het kind, dat berouw heeft zijn boterham te hebben opgegeten, als op een morgen in den winter een kleine vogel tegen het vensterglas pikt; zelfs het Van Alphensche kind, dat van zijn kleinen hond dankbaarheid moet leeren — die alle bewijzen, dat onze kinderdichters niet in gebreke bleven liefde tot de dieren op eenvoudige, vriendelijke wijze aan te bevelen.

Niemand zal het dus aan den ouden Italiaanschen vuurvreter euvel duiden, dat hij een groot romanschrijver verzoekt in een zijner romans als advokaat voor de dieren tegen wreedheid van menschen op te komen — niemand zal het aan Zola kwalijk nemen, dat hij met groote genegenheid spreekt over een klein hondje, dat in zijne armen stierf. Hij bezat eens eene zeer klein langharig diertje, *un griffon*. Hij had het gekocht op eene hondententoonstelling, waar de koopman het in één hok had geplaatst met eene groote kat, om den miniatuurvorm van zijn *griffon* beter in het oog te doen vallen. En toen het snel voorttrippelde, als een hondje op rollen, kocht Zola het diertje.

Maar al spoedig bleek het, dat Fanfan — zoo noemde men den *griffon* — was „*un petit chien fou.*" Hij begon op zekeren morgen in het rond te draaien zonder eind. Als hij van vermoeidheid neerviel, poogde hij weer op te staan, om van nieuws te beginnen. Zoodra Zola het beestje in zijne armen nam, bleven zijne pooten zich voortbewegen, en op den grond teruggebracht, begon hij zijn rondedans steeds op nieuw. De veearts verklaarde dit uit eene ziekelijke aandoening der hersenen — en wilde het dier door vergif uit zijn lijden helpen. Zola weigerde. Gelukkig werd Fanfan weer beter. Hij bleef twee jaren gezond — en werd meer en meer de gunsteling van zijn meester.

Hij verliet hem nimmer, zat met hem in denzelfden leunstoel, als de meester zijne gewone vier uren aan letterarbeid wijdde. Hij keek hem met zijne schrandere kleine oogen aan, zoo spoedig hij eenige minuten uitrustte, en liep hem na, wanneer hij opstond, vergezelde hem gedurende zijne wandelingen. De voorbijgangers lachten om zijne kleinheid en trippelenden gang. Fanfan sliep onder Zola's stoel na hunne thuiskomst, en bracht zijn nacht door op een kussen bij Zola's bed.

Plotseling kreeg het hondje weer een aanval zijner ziekte, en begon van nieuws rond te draaien — des daags en des nachts zonder ophouden. Dikwijls nam zijn meester hem in zijne armen, om Fanfan tot bedaren te brengen. Men heeft Zola bespot, dat hij zijn rust ten offer bracht aan het zieke diertje, maar het was hem onmogelijk het dier hulpeloos te laten ronddaaien, daar het hem met zijne kleine, flikkerende oogjes scheen te bedanken voor zijne zorgen. Fanfan is in de armen van zijn meester gestorven, en Zola schaamt zich

niet te bekennen, dat de dood van het aardige diertje hem tranen heeft gekost.

Wie onzer zou genegen zijn deze tranen als ongepaste sentimentaliteit in een belachelijk daglicht te stellen? Wie onzer heeft niet ondervonden, dat de dood van een verknocht huisdier eene leegte achterlaat? Het gezelschap van een hond, die jaren lang in de arbeidsuren ons gezelschap hield, die met eene enkele beweging wist te kennen te geven, wat hij verlangde, is een calmeerend middel tegen de schokken, die het Leven niet zal ophouden ons toe te brengen, zoolang onze adem zal gaan. En het roerend schouwspel van een lijdenden huisvriend, dien we niet kunnen redden van den naderenden dood, zal niemand onzer zoo licht vergeten.

Mij trof eens de kreet van een sjouwerman: „Heb-je geen medelijden met een dronken mensch, dan heb je ook geen medelijden met een dier!" Het geschiedde in de rezidentie, op het Binnenhof, bij een sterken slagregen. Tegen den alouden muur van Grave Floris Oppersale lag een der verdedigers van ons vaderland zwaar beschonken in alkoholbezwijming. Een groote menigte voorbijgangers bleef stilstaan, en handelde over de middelen om den blauwen huzaar uit zijne netelige positie te redden. Een burgerman haalde de schouders op, en meende, dat zulke dronkaards de gevolgen van hunne zwelgerij maar moesten afwachten En daarop riep de sjouwerman: „Heb-je geen medelijden met een dronken mensch, dan heb-je ook geen medelijden met een dier!" — Het stond mij natuurlijk vrij, te denken, dat de spreker „dronken menschen" en „dieren" als gelijke en gelijksoortige grootheden beschouwde, maar ik twijfelde sterk, of dit inderdaad zijne bedoeling was.

L'amour des bêtes behoeft als algemeene menschelijke eigenaardigheid niet voor spot of verguizing te vreezen. Ieder geeft toe, dat de oude dames, die de vivisectoren met hare parasols te lijf willen, even belachelijk zijn als de oude heeren, die voor eenigen titel op hun visitekaartje doen drukken: „N. van X. Lid der maatschappij tot Bescherming van dieren." De belangstelling in dieren is een constant verschijnsel in de geschiedenis der beschaving en der letteren. Van den Ganges komt uit aloude tijden de diervertelling, de diersprook. Heel het Oosten volgt dat voorbeeld. Egyptenaars en Hebraeën schrijven hunne dierfabels, na vooraf offers gebracht te hebben aan hunne diergoden. Babrios maakt van de Aziatische fabel gebruik, om ze in Griekschen vorm voor de beschaafde volken van Europa genietbaar te maken. Phaedrus, Avianus, vele anderen, vertolken de Grieksche fabels in het Latijn. Monniken uit de middeleeuwen gebruiken de fabel als leermiddel, en maken nieuwe fabels, en nieuwe verzamelingen van fabels. Reinaart de Vos en Isengrim de Wolf worden even beroemd als Roland en Perceval. De draad wordt telkens voortgesponnen. Lafontaine, Gellert. Gresset, schrijven fabelen. Zelfs, Alfred de Musset handelt uitvoerig over *l'Histoire d'un merle blanc* — maar ditmaal was het geene liefde voor dieren, maar haat tegen eene vrouw, die hem de pen deed voeren.

T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VII.

Verzamelde Romantische Werken van M. T. H. Perelaer, Gep. Hoofdofficier van het Nederl. Ind. Leger. Nieuwe goedkoope, naar tijdsorde gerangschikte uitgave, bezorgd door den schrijver. Amsterdam, *Uitgevers-Maatschappij „Elsevier"*, (zonder jaartal, 1897). 1. aflevering.

Zeer welkom zal velen het bericht zijn, dat de verzamelde romantische werken van Majoor Perelaer in eene goedkoope uitgaaf zullen verschijnen. De Nederlandsche Letteren van deze eeuw bieden een niet onaanzienlijken voorraad kunstwerken, geschreven door Nederlanders, die de groote reis naar de Oost ondernamen, en bezield door de schoonheid van het onvergetelijke Insulinde naar de pen grepen, om te getuigen van de wonderen, die ze aanschouwden. Het is zeer in het oog valland, dat vooral in deze eeuw het getal dier getuigenissen voortdurend toeneemt. Ook in de beide vorige eeuwen, toen de Kaap, Ceylon en Insulinde te zaam onder het gezag der Oost-Indische Compagnie stonden, zagen vele duizenden Nederlanders dezelfde indrukwekkende tropische natuur, maar weinigen spraken er van in hunne schriften.

In de zeventiende eeuw hebben de goedgeloovige Valentijn en de deftige Rumphius het een en ander wetenswaardigs verteld omtrent Batavia en Ambon; in de achttiende begon Haafner met groote geestdrift van Ceylon en Java te getuigen, en in het begin onzer eeuw onderscheidden zich P. van Woensel en Ritter door reisverhaal en novelle. De eigenlijke Nederlandsche Oost-Indische Letteren beginnen na 1850. De Baron van Höevell was de eerste met zijne reisschetsen, de kapitein Weitzel schilderde het leven te Batavia, de majoor Van Rees het lot van den Oost-Indischen officier, en weldra maakte de *Max Havelaar* een allerongemeensten opgang in Nederland. Na 1860 is het getal van Oost-Indische novellisten steeds stijgend.

Onder dezen neemt de majoor Perelaer met eer zijne plaats in. Hij heeft vrij wat Oost-Indische schetsen voltooid. Zijne voornaamste werken — nu op nieuw uit te geven — zijn de volgende:

Ethnographische Beschrijving der Dajaks (1870).

De Bonische expeditiën. Krijgsgebeurtenissen op Celebes in 1859 en 1860 (1872).

Borneo van Zuid naar Noord. Ethnographische roman (1881).

Uit de Oude Doos: Sprokkelingen over Nederlandsch-Indië (1882).

De spoliatie gepleegd door de Nederlandsch-Indische regeering ten opzichte van het partikulier landbezit op Java (1884).

Een kwart eeuw tusschen de keerkringen. Naar den Equator, met een voorspel: Van pastoor soldaat (1884).

Baboe Dalima. Opium-roman. (1886, tweede druk 1890).

Het Kamerlid Van Berckesteyn (1888).

Van dezen zullen nu de romantische worden bijeenverzameld tot eene populaire editie, en biedt de eerste aflevering de vier eerste vellen van *Borneo van Zuid naar Noord*, hoewel de titel ontbreekt. Juist dit begin is zeer gelukkig, omdat dit boek zeker het beste werk is van Majoor Perelaer. De verdienste van dezen schrijver is, dat hij licht heeft doen opgaan over het groote Borneo in den wijden kring van lezers, die zeldzaam een oog slaan in wat er op wetenschappelijk gebied over Borneo

geschreven wordt. Veel vindt men over Borneo in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, gesticht door Baron van Höevell, in Gerlach's *Fastes*, in de hoofdwerken van Veth, Pijnappel en de Hollander, maar toch — om eens een afschuwelijken term te gebruiken, die sedert eenigen tijd in de mode kwam — sloeg majoor Perelaer het record met zijn ethnographischen roman."

Terecht werd indertijd beweerd, dat *Borneo van Zuid naar Noord* een alleronderhoudendst boek is. Wat de samenstelling betreft, is de auteur met groote eenvoudigheid te werk gegaan. Vier soldaten uit het garnizoen van een Nederlandsch fort, gelegen op een landtong aan de zuidkust van Borneo, ter plaatse waar de kleine Dajak-rivier te-zaam-vloeit met de Kapoeas-Moeroeng, ontvluchten in 1861. Nu wagen zij een tocht door de binnenlanden van Borneo, welken Majoor Perelaer, als een Nederlandsche Jules Verne, met groote geographische en ethnologische kennis, met een zeer achtenswaardig letterkundig talent, vooral uitmuntend in de schildering van tropische planten- en bosschenweelde, beschrijft.

De eenige aanmerking, die met grond kan gemaakt worden, is, dat de vier gevluchte deserteurs gedurende hun tocht zooveel over geographie en geologie spreken, een bezwaar, dat Majoor Perelaer trachtte te ondervangen door twee van dezen Zwitsers te maken: Schlickeisen, zoon van een *Pfarrer*, en Wienersdorf, zoon van een professor in de natuurkunde. De derde deserteur is een Belg, La Cueille, wiens vader mijnwerker in het steenkolenbekken van Jupille was, hetgeen uitmuntend te pas zou komen, wanneer er gesproken wordt over den mineralogischen rijkdom van Borneo's bodem.

Dan volgt de uiterst welgeslaagde schildering der binnenlanden van Borneo, van het land der koppensnellers, waar geen jonkman der Dajaks eene bruid kan vinden, zoo hij niet een bekwaam aantal, door hem zelf buit gemaakte schedels, aan zijn gordel draagt. De vier deserteurs moesten te midden van deze barbaarsche stammen hunne vlucht voortzetten. Zij beginnen met zich als Dajaks te vermommen. Een, de Belg, kiest de rol van Arabier, omdat zijn uiterlijk, nadat hij zich met boomsap bruin heeft geverfd, daartoe aanleiding geeft. De drie anderen zijn uiterlijk geheel aan Dajaks gelijk. Daarenboven sluiten zich drie echte Dajaks bij hen aan, en spreekt een hunner de landtaal.

Majoor Perelaer verstaat de kunst zijn verhaal al het boeiende van auteurs, als Fenimore Cooper, Gabriel Ferry of Jules Verne, te verleenen. Hij schildert de jacht op een kaaiman en den strijd met een boa constrictor. Telkens komen de vluchtelingen in botsing met Dajaks, maar hunne geweren geven hun de overhand. Ook wil het geluk, dat nog drie Dajaks zich bij hen aansluiten, zoodat zij beter bestand zijn tegen de herhaalde aanvallen. Een zeer dramatisch tooneel wordt te dezer plaatse ingevlochten — de strijd van den Zwitser Wienersdorf met een hoofd der Dajaks, op een vlot in een meer bij hoog opbrandend harsvuur. Gedurig wordt de kleine groep der vluchtelingen uitgebreider, gedurig komen zij grootere gevaren te boven. De auteur heeft, om al de bloedige gevechten met iets vriendelijkers af te wisselen, ook eene Dajaksche schoone geschilderd. Hij noemt haar Hamadoe (honigzoet). Met geestdrift zegt hij van haar:

„Hamadoe was een heerlijk wezen. Zij kon bogen op een fijn besneden gelaat, waaraan de zachte bronskleur eene groote bekoorlijkheid verleende, met een fraai gevormden neus, die menige Europeesche schoone haar benijd zou hebben; met een mondje, welks zwellende en half geopende lippen aan een pas opengespleten palavrucht (de muskaat in den vorm van eene abrikoos) deden denken, met een paar groote, donkere oogen, die eene zacht kwijnende uitdrukking konden aan-

nemen, maar waarin ook verterend vuur kon schitteren...."

Daar niet ieder in de gelegenheid was studiën te maken op de Dajaks en hunne vrouwen, is het alleen geoorloofd aan een zwak idealiseeren bij de schildering van zooveel bevalligheden te denken. In elk geval is de herdruk van Perelaer's *Borneo van Noord naar Zuid* — gevolgd door de overige romantische verhalen — volstrekt geen overbodig werk. Onze litteratuur bezit zeer weinige vertellingen over het leven op Borneo — en deze weinige behooren op hoogen prijs te worden gesteld.

* * *

Anemonen door Anemona. Gent, *Drukkerij A. Siffer*, 1897.

Is Anemona, als de vrouwelijke uitgang *a* schijnt aan te duiden, eene schrijfster? De vraag schijnt overbodig, daar toch niemand's kunst mag beoordeeld worden naar geslacht, ouderdom of rang. Er schijnt evenwel grond tot het vermoeden, dat deze *Anemonen* aangeboden worden door een schrijver. De beoordeeling van deze proza-opstellen is geen verkwikkelijk werk. Het is zoo aangenaam den arbeid van onze Vlaamsche taalbroeders met volle sympathie te begroeten. En ditmaal wordt dit schier onmogelijk door de taal, den stijl, en den inhoud.

De taal is sterk gewestelijk Vlaamsch met bijmenging van allermodernste Noord-Nederlandsche elementen. Het schrijven van een sterk sprekend dialekt is volstrekt niet storend, maar dan worde het zuiver geschreven, zonder vreemde bestanddeelen. Anemona gebruikt de volgende eigenaardige zegswijzen:

„de twee zusters hadden hem op den nek" (de twee zusters moesten hem onderhouden.) —

„Hij maakte er veel, veel verdriet in" (het deed hem veel verdriet) —

„een misloopen jongen" (een mislukte jongen) —

„zijn kop zot gemaakt (zijn hoofd op hol gebracht) —

„schreiend en naar ging de stemme" (schreiend en treurig klonk de stem) —

„Valerie was niet zoo ongevoelig kunnen zijn" (Valerie had enz.)

En nu verder zonder vertolking:

„dat moeder eens bloed *gespogen* had" —

„met een *dun geplanten* blonden baard" —

„hij wist *geen blijf* met zijn leege uren" —

„'t gevang in de *Vlaandersche* stad" —

„tot *'s noenens* werken" —

„een *niets deug*" —

„hij *was zoo weinig van zeggen*" —

„*hij kocht zijn kosten*" —

„hij had zijn straf *uitgedaan*" —

„hij *was erg bij drank*" —

„als *hij zich dacht beteren*" enz. enz.

Dit alles is geen goed Vlaamsch, geen Nederlandsch, maar meestal vrij onhandig vertaald Fransch.

In de tweede plaats komen neologismen en noviteiten voor, die somtijds geen redelijken zin opleveren. Tot deze rubriek van uitdrukkingen behooren:

„hij zou weer *voortlusteloozen*" —

„de *waardkamer*" —

„vader had heur geluk *opgeleefd*" —

„altoos op den *dompel*" —

„*En hij was daar als brieven schreef hij heur toch niet. En niets thuis. Maar slechts had hij in den zin.*" —

De grootste taalgeleerde zou dit drietal volzinnen niet kunnen verklaren. Misschien zijn drukfouten hier ingeslopen.

Voorts nog:

„Dat kon *heur* niet voldoende zijn, *dat het ook anderen!*" —

„Zij *verstond zich* niet *aan* heur ouders." —

„Wat *was* er dan *heur*" —

„hij was *plannens*." —

„Eens had zij *gaarne gezien*, dat wist hij" —

„hij voelde zelfverwijt, om *zijn onkiesch-zijn*" — enz. enz.

Zijn mooi-zijn, zijn brutaal-zijn, zijn onkiesch-zijn, zijn taal-orchidaeën in moderne Nederlandsche broeikassen gekweekt, die naast Vlaamsche soloecismen als: *op den dompel, eens had zij gaarne*

gezien (lief gehad) een zeer bont contrast vormen.

Wat nu het eigenlijk kunstgehalte der kleine schetsen betreft, door den auteur *Anemonen* genoemd, men kan er als algemeen kenmerk van zeggen, dat ze zeer nevelachtig zijn met eene overhelling tot pessimisme. De auteur brengt verschillende personen ten tooneele, waarvan voornamelijk blijkt, dat zij Elie, Valerie Cornelie, Marcellien, Max, Ernst, Ursula of Eugeen en Marie heeten. Men verneemt een doopnaam, maar verder hoegenaamd niets van deze menschen, alles trekt in nevelen voorbij. Zoo geeft Anemona eene schets: *Bij Jonggehuwden*. Hij zegt, dat het tien uren slaat op den dorpstoren, en dat tien uren laat is „op den buiten." De schrijver treedt in de waardkamer — waar en bij wien wordt niet verklaard- Het is er donker. Hij stoot een stoel omver, en breekt een glas. De jonge echtgenoot onderdrukte een lachje, Honoré de kostganger en notarisklerk schaterde. Wie is die jonge echtgenoot, waar komt hij vandaan met dien Honoré? Zitten ze misschien in de „waardkamer?" In de keuken was het nog donkerder. De schrijver hoort een droef snikken, eene vrouwenstem zegt: „Och Valeer, zoo laat. Van waar kom je toch?"

Als men na eenig raden ontdekt, dat de jonge echtgenoot Valeer heet, de schreiende vrouw Mieken, en dat die twee met Mieken in de keuken zitten, begint er eenig licht te ontstaan. De mannen, die Valeer en Honoré heeten, waren samen op reis geweest, en de laatste had inkoopen gedaan: nieuwsbladen, tijdschriften, boekjes, doosjes met „opgelegde" vruchten, visch en kaas. Hij liet er Valeer van proeven — en deze proefde, God was 't mogelijk! terwijl de lieve Mieken te snikken zat. De schrijver wordt er week van, hij wil ook snikken. De jonge echtgenoot verklaart, dat zij te Antwerpen zijn geweest, en dat het niet laat is. Mieken dacht, dat de vrienden naar Cruybeke of Hemixem waren geroeid. Ze was ongerust geweest. Nu neemt de schrijver het woord. Het blijkt, dat hij Leo heet, en dat hij met de beide vrienden naar Antwerpen is gegaan. Hij geeft zich zelf de schuld van het gebeurde, en belooft dat het niet meer voorvallen zal. Valeer vraagt of Léonsken (diminutief van Leo) mag blijven slapen. Mieken begint opnieuw te „jammeren," dat ze zoo dikwijls alleen zit en zegt, dat zij er „liever uittrok" voor goed. Ze voegt erbij, dat ze alle drie „bedronken" zijn. De jonge man Valeer omhelst nu Mieken, en deze geeft al de schuld aan Honoré," die „zijne maand getrokken" en „weer lust in alles had." Deze neemt de verantwoordelijkheid op zich met een *mea culpa*.

Is hier geest, fantasie, stijl, gevoel? Ik vrees, dat er niet veel van dit alles in deze schets te ontdekken is. Het faalt den auteur aan eene groote gaaf — hij kan niet vertellen. Men denke dit tooneel verhaald door Virginie Loveling — en hoe onbeduidend het geheele voorval ook wezen moge, er zou gloed, warmte en beeldende kracht in gekomen zijn. Anemona zoekt den bijval der lezers door korte volzinnen met pathos. Het lijden van een schijndoode, die in zijn kist ligt, wordt beschreven op de volgende wijze:

„En nu had zijn lichaam uitgeleefd.

„Maar zijn ziel had niets van het leven gekregen.

„Zij was altoos slaaf geweest...

„De Heer wekte een stuk van die ziel in dat doode lichaam.

„Het gevoel, enkel 't gevoel.

„De doode moest voelen zijn straf.

„En hij voelde.

„Hij voelde de kist toevijzen.

„En hij stikte."

Welwillende Fransche beoordeelaars zeggen wel eens: „*C'est l'erreur d'un homme de talent, qui aura sa revanche une prochaine fois.*"

Ik help het hun zeggen.

T. B.

Veel Leven om Niets, (IV, 2).

VEEL LEVEN OM NIETS

Een Studentenvertooning

DOOR

J. VRIESENDORP.

Dat in de dagbladpers, naar aanleiding van deze gebeurtenis, geen gebruik werd gemaakt van een woordspeling, wel wat laf omdat ze zoo voor de hand ligt; dat er dus niet gezegd werd, dat heel het gedoe zou zijn geweest *Much Ado about Nothing*: het is wel geen pleidooi vóór wat er in deze geleverd werd, maar het is toch één van al de beweegredenen, die ik hier als een zomersch buitje op het in deze maand zoo dorre veld der tooneelwereld zal laten neerregenen en die wettigen, dat om dit iets nog meer leven wordt gemaakt, dan reeds is geschied.

Vooraf, ter opfrissching van het geheugen, in 't kort het verhaal.

Wij bevinden ons te Messina.

CLAUDIO, een jong Florentijnsch edelman, heeft in den krijg zich onder DON PEDRO, prins van Arragon, roemrijk onderscheiden. „In de gedaante van een lam volbracht hij de daden van een leeuw." CLAUDIO dingt naar de hand van HERO, de dochter van LEONATO. Daarin zal DON PEDRO hem bijstaan en DON JUAN, diens bastaard-broeder, zal hem er juist in tegenwerken.

Naast deze hoofdgebeurtenis staat een tweede minnend paar BENEDICK, een jeugdige lord van Padua en BEATRICE, die oom moet zeggen tegen LEONATO. Verder nogal eenige bijfiguren. Een broeder van LEONATO, die zich ANTONIO schrijft, die maar weinig en bovendien niet veel bijzonders heeft te zeggen en enkel en alleen in het leven schijnt te zijn geroepen om zijn broeder aan den praat te houden, het tooneel te vullen in het tweede bedrijf en in het vijfde te verklaren, dat hij blij is, dat alles zoo goed afloopt.

Al staan zij allen in maatschappelijken rang heel wat lager, toch zijn zij in hun beteekenis voor het blijspel heel wat meer, die nù volgen.

De beide dienaren van DON JUAN, die zich overgelukkig rekent als hij CLAUDIO benadeelen kan, zij zullen op bevel van hun meester een schijn-vrijage op touw zetten met hulp van de kamerjuffers van HERO, de bruid. Zij laten CLAUDIO een gesprek afluisteren tusschen MARGARET, een der kamerjuffers in HERO'S kleeren en BORACHIO, een van DON JUAN'S bedienden; waaruit de bruigom tot de overtuiging komt, dat die lieve HERO heel iets anders is dan zij door haar zedig voorkomen schijnt te wezen. CLAUDIO gelooft het nu:

„*Her blush is guiltiness, not modesty.*"

De valschheid van den toeleg wordt echter ontdekt door, laten we maar zeggen, de rechterlijke macht DOGBERRY en VERGES — in de vertaling heeten

zij BRUMMEL en KNUPPÉL — met hun beide wachters. Dit vierspan behoort tot het slampamperdom der politie en door alle eeuwen heen is het 3e tooneel in het 3e bedrijf, waar zij hun ongezouten dwaasheden uithalen en hetgeen volgt in het stuk, als zij de toevallig goede uitkomst van wat niet eens hun onderzoek mag genoemd worden, met leuke onbeholpenheid aan den man trachten te brengen, ten allen tijde, of men het las of dat het vertoond werd, is het tweetal gerechtsdienaars het hoogste punt geweest in dit blijspel.

Pater FRANCISCO voltooit de lijst der handelende personen. Hij is geroepen om het huwelijk tusschen CLAUDIO en HERO te voltrekken.

* * *

De opvoering van een stuk van Shakespeare kan door de regie op twee wijzen worden geleid. Zij kan zijn streng historisch of vrij.

Leonato.

Een zuiver geschiedkundige vertolking heeft men waarschijnlijk niet aangedurfd en dus niet gewild. De weg, die daarvoor had moeten gevolgd worden, liep langs den afgrond der mislukking en zelfs met de groote koenheid van studenten zou men het storten daarin niet hebben kunnen ontloopen.

Men had dan zonder décor moeten spelen, wat wel zou gaan! Men had plankjes moeten maken en daarop moeten schilderen: *Dit is een straat in Messina*, enz., waarvoor men ook de middelen nog wel had kunnen vinden, men had baardelooze jongelingen moeten overhalen om de vrouwenrollen te vervullen en zich in minnekozerij met de andere, meer manlijke tooneelspelers te vertoonen en dat zou al evenmin tot de onmogelijkheden hebben behoord; maar gesteld nu nog verder, dat men zoowel den volkomen kenner der kleedij, den maker daarvan en de kosten daartoe bij elkaar had kunnen brengen, dat ook het kiezen, vervaardigen en bespelen der muziekinstrumenten en het zingen en dansen wat daarbij hoort, had kunnen gebeuren met de noodige zorg en geschiedkundige nauwgezetheid, gesteld maar dat het stoffelijke gedeelte van zoo'n wederopbouwing-door-de-daad van Shakespeare's blijspel heelemaal geen heksenwerk zou zijn, dat men daarvoor zijn hand niet eens had te verleggen, dan zou toch één bezwaar van geestelijken aard een dergelijke vertolking ditmaal onmogelijk hebben gemaakt. De geringe bekwaamheid van de liefhebbers zou zeker niet in staat zijn geweest om voor het verwènde publiek het gemis van dames en verder alle andere versiering

van het tooneel te vergoeden. Bovendien vrees ik, dat de voorstelling zeer onduidelijk zou zijn geworden, zelfs al ware zij door beroepsspelers gegeven.

Een plankje met *Dit is een kamer in het huis van Leonato*, al herinnerde het ons niet dadelijk aan het huis van Adriaan, zou veeleer hebben afgeleid, dan geholpen. Bovendien is het praktisch stelsel dier eenvoud, een stelsel *faute de mieux*, dat men met de verbetering der tooneeltechniek al meer en meer laat varen en dat eigenlijk niet meer teren kan op die ééne verdienste, dat het vroeger zoo was, iets wat slechts aantrekkelijkheid kan hebben voor oudheidkenners.

Het mag dus zeker betwijfeld worden, dat een geschiedkundig-juiste voorstelling beter zou zijn geweest, wel had zij door hare bijzonderheid meerdere reklame gemaakt, maar voor een feestavond als hier, was ook dat niet noodig. Of de regisseur Henri Poolman dit alles zoo heeft overwogen doet weinig ter zake nu de greep, dien hij deed, dermate door God is gezegend. Want aan geen enkele studie kon Poolman de eigenschappen ontleenen, vereischt voor een optreden als Shakespeare-specialiteit. Gelukkig heeft hij bij de oefeningen kunnen bewijzen, dat hij overwicht bezat, dat hij leefde voor zijn arbeid en dat hij met zijn groote ervaring en zijn onmiskenbaar zuiveren tooneelaanleg — in den laatsten tijd wat misbruikt voor de dolste klucht — van de liefhebbers veel meer heeft weten gedaan te krijgen, dan iemand maar vermoedde, dat mogelijk zou zijn. Maar ook onder de spelers hebben de heeren J. W. Schreuder (BRUMMEL) en C. S. Adama van Scheltema Fz. (BENEDICK) de aandacht getrokken.

Hero.

De eerste gaf BRUMMEL geheel zooals men dien kan eischen, er zijn bezoekers geweest die meenden, dat hij de rol van een engelschen tooneelspeler was gaan afzien. Dat was niet zoo. De heer Schreuder is van huis uit iemand, die de menschen „namaakt" zooals hij dat zelf noemt. Hij is — al werd hem een rechtskundige loopbaan aangewezen — een geboren tooneelspeler en wat hem in zijn medemenschen het meeste boeit is de geschiktheid, die zij hebben, om door hem te worden nagebootst.

Hij behoort ook tot hen, die niet verlegen worden, als ze „eruit" raken. Als de heer Schreuder de woorden kwijt was, dan speelde hij *in den toon*

dóór met middelen, die op het oogenblik, dat anderen gaan aarzelen, bij ingeving ontstaan. Zoo was zijn weltevreden kuchen en schuddebollen niet opzettelijk bestudeerd en toch zeer mooi bij het geheel. Hij maakt van den nood een deugd en is de eenige geweest, die door een beroepsspeler niet had kunnen worden verbeterd. Dit feit zou voldoende zijn om de voorstelling belangrijk te noemen.

De heer van Scheltema herinnerde met zijn mooie stem vaak aan Roijaards, de stem en de uitspraak waren zelfs gewoner en dus beter. Hij bracht van BENEDICK werkelijk zeer veel terecht. Zijn rol is moeilijk, met zijn beminde BEATRICE houdt hij zware tweespraken, die met vernuftige woordspelingen, soms zeer ver gezochte gedachtengangetjes zijn doorspekt en die vlug en vaardig moeten worden afgespeeld. Hij heeft dat met bevallige behendigheid weten te doen, al twijfel ik er ook niet aan, dat de eer daarvan voor een deel toekomt aan Mej. Ida Mollinger. Zij is leerlinge, evenals Frl. Sophie Wichers van Mej. Cateau Esser en zal in het volgend speeltij zich aan het tooneelspel-als-beroep wijden, men mag haar dus meer eischen stellen, dan aan de anderen, maar ook van dat standpunt was haar spel zeer te loven. Dat zij geen uitgezochte BEATRICE is of dat BEATRICE niet haar beste rol zal zijn, dat meen ik wel te mogen veronderstellen, zij helde mij nog iets te veel naar den kant van GRETCHEN over, maar haar aangenaam geluid en haar slanke figuur hebben zeker het hunne gedaan om de rol, die zij vervulde, tot het goed geslaagde werk te rekenen.

Benedick.

De HERO van Frl. Wichers was, wat zij in de eerste plaats behoorde te zijn: bescheiden en lief; zij is het geweest, die mij den sterksten indruk van het Shakespeareaansche heeft gegeven.

Hoe dit komt kan ik hier niet uitvoerig omschrijven en omdat het een „persoonlijk feit" is zou het daarvoor niet belangrijk genoeg zijn; maar dit

kan en mag ik hier wel zeggen, dat aan den eind-indruk, dien ik door lezen en zien opvoeren, o.a. door de Meiningers, heb gekregen van hèt Shakespeareaansche, Frl. Wichers mij op den feestavond, meer in het bijzonder ook door haar kleeding, het meest heeft herinnerd.

Laat de heer Ph. Kohnstamm van DON JUAN meer een verpersoonlijking hebben gemaakt dan een persoon, laat hem wat te veel MEPHISTO zijn geweest in plaats van een kwaadaardig prins, met andere woorden laat ons aannemen, dat hij meer thuis hoorde in den draak dan in Shakespeare, toch kan er niet ontkend worden, dat zijn grime uitstekend was en zijn spel, na aftrek van eenige percenten overdrijving, heuschelijk goed.

Beatrice.

Dan rest ons — het spijt mij, dat ik bij degenen, waar ik verder over zal zwijgen, niet genoeg goeds heb ontdekt om over hen te spreken — dan blijft ons over, zeg ik, de jonge Florentijner, CLAUDIO, gespeeld door den heer L. S. G. de Hartog. Deze rol is nu niet, zooals die van BENEDICK, moeilijk door haar techniek, maar door het karakter, dat zij vertoont. Want als (II, 1) de onbetrouwbare DON JUAN hem vertelt, dat DON PEDRO in plaats van CLAUDIO'S belangen bij HERO'S vader te bepleiten, voor eigen rekening een bod naar het begeerlijke bruidje heeft gedaan, dan is hij daar spoedig over heen en roept hij al uit: „*Farewell therefore, Hero!*" Toch schijnt het hem wel te spijten, want BENEDICK trof hem aan zoo melankoliek als *a lodge in a warren* *) en BEATRICE verklaart hem voor *civil as an orange, and something of that jealous complexion.* †) Ter verklaring van een en ander zou men dus kunnen

*) Een oud jachthuis in een bosch (Burgersdijk); een hutje in een wildernis (Kok).

†) Zuur als een citroen en ook wel wat van die jaloersche kleur (Burgersdijk); dat hij op de oranjeappels gelijkt, die als zij rijp zijn, zoo zwaar naar beneden hangen; ook heeft hij eenigszins dezelfde ijverzuchtige kleur (Kok).

vermoeden, dat zijn vaarwel aan HERO niet gemeend is, maar hem in spijt ontvalt en zooals meermalen, wanneer de druiven zuur zijn, dienen moet om den bedrogene een houding van onverschilligheid te geven. Dat hij op het eind van V, 1 als hem wordt verteld, dat HERO van ontzetting over den haar aangedanen laster gestorven is, wel een ander wil, die toch haar evenbeeld is, het strekt niet tot zijn oneer, temeer daar hij (V, 3) haar nog een lijkzang in de kerk wijdt — bij de studentenvertooning weggelaten — en dat hij dan, als het zoover is, zijn woord wenscht te houden, al was de hem toegedachte bruid een ethiopische (V, 4), het is wel vreemd uitgedrukt, maar volkomen correct. CLAUDIO is in zijn liefde dus bijna geheel eerlijk en alleen wat weinig fijngevoelig, een vermenging, die ik mij, in Shakespeare's tijd vooral, heel best kan denken. De opvatting was mij daarom te slap, te fijn, te verwijfd. Het moet erkend worden, neemt men die weekheid voor lief, dat de vertolking hare verdiensten had en kostuum en grime (portret van Shakespeare!?) heel aantrekkelijk waren.

Men had overigens in de kleedij wat meer afwisseling kunnen brengen, waardoor rang en stand der personen beter tot hun recht zouden zijn gekomen.

Ook zou men in navolging van de in dat opzicht zeer betrouwbare Meiningers, de heeren met een verschillend tricot aan elk been hebben kunnen uitdosschen, wat door de geestige afwisseling, die hierdoor ontstaat, een zeer hooge noot zou zijn geweest in het geheel, waar in algemeenen zin de „muziek" aan ontbrak.

De gewone muziek is helaas weggebleven èn om de kosten èn omdat geen der acteurs zingen kon.

* * *

Maar al valt er op deze voorstelling — zooals op de beste — wat af te dingen, het is toch een zeer blijde herinnering, die zij zal nalaten. Door de gelukkige keus van den Amsterdamschen hoogleeraar van Hamel is Shakespeare gehuldigd in het liefhebberij-tooneel, waar als regel slechts de onbenulligste prullen worden beoefend. Dit zegt zeer veel.

Wat men van het dilettantisme denken moge, het is in elk geval onuitroeibaar. In Vlaanderen, waar de dramatische kunst veel dieper in het bloed zit dan bij ons, bloeit het ook krachtiger. De rederijkerskamer „De Violier" heeft er haar eigen orgaan en de lijsten van stukken, die nog geregeld voor rederijkers *geschreven* — niet alleen „bewerkt" d.i. verknoeid — worden, zijn nog iets omvangrijker dan bij ons. Wij mogen het rederijken niet bestrijden om de vele fouten, die er onvermijdelijk aan verbonden zijn, wij moeten veeleer trachten het op te beuren om het zoo tevens een kweekschool te doen worden voor een toekomstigen speler van beroep.

En daartoe heeft het Amsterdamsche Studententooneel, ter viering van het 265-jarig bestaan der instelling voor hooger onderwijs, dit jaar op Don-

derdag 1 Juli in den Stadsschouwburg een zeer krachtigen stoot gegeven.

Het heeft wat willen zeggen het zoover te brengen als het gekomen is. Er zijn twee maanden van oefening aan de voorstelling vooraf gegaan, nadat men reeds met groote moeilijkheden te kampen had gehad.

De belooning is niet uitgebleven, de in gala gedoste bezoekers, al stonden zij dan in een vertrouwelijk verband tot de uitvoerders, hebben een avond van goed en bijzonder genot meegemaakt.

Brummel.

De toejuichingen, soms wat al te uitbundig, gaven toch doorgaans blijk van een zeer juist oordeel bij dat publiek, voor wie de voorstelling in hoofdzaak was tot stand gebracht. De bijval was dus wel verdiend.

De Amsterdamsche studenten hebben juist aangetoond wat betwijfeld werd, zij zijn er in geslaagd te bewijzen, dat bij wat meerdere zorg en wat meer *routine* een uitstekende vertooning, nog wel van Shakespeare, door liefhebbers mogelijk zal worden en zij hebben alle zustervereenigingen — ook die der studenten — naar de kroon gestoken.

GELUK.

DOOR

LIANE.

(Vervolg).

En acht dagen later, als ze 's avonds weer haastig thuis komt na een boven alle verwachting geslaagde Franciskus-uitvoering, heeft ze Martha's bedrukt, verschrikt gezichtje maar aan te zien....

„Niet goed geweest?"

„.... Neen Thea, slecht, een vreeselijke aanval van doodsbenauwdheid, en nu nog...."

„.... God, God!...." alles wat ze in handen houdt van bloemen en handschoenen weggooiend op de divan, met een sprakeloos angstgevoel de andere kamer binnen tredende waar ze sidderend over 't geheele lijf, neêrknielt voor 't bed, en in beven de bleeke stille handen betast, 't witte klamme voorhoofd bevoelt, om het hoofd heen haar bloote levens-warme arm sluit ...

En zacht, fluisterend, trilt haar stem over de sluimerende heen.... „Hier ben ik, tante, hier ben ik?.... Thea is bij u.... Ziet u me wel?...."

Maar 't blijft alles roerloos, alles stil, alleen een onmerkbaar ademen geeft Thea zekerheid dat ze nog niet te laat gekomen is.

„.... God, God, dat zoó iets juist nù komen moest, juist nu!...." klaagt ze, gefolterd door de gedachte dat zij heeft *kunnen* toegeven aan dien innerlijken drang om in dat werk op te treden, dat ze niet heeft kunnen weigeren beslist, onherroepelijk. „Had ik 't toch nooit gedaan, nooit, nooit gedaan.... maar 't gevaar was weg en de dokter had geen bezwaar...."

Versuft, die aanklagende stemmen suizend om haar heen, hoort ze niet Martha's fluisterend geuite aanmaning om nu op te staan en zich uit te kleeden, haar zijden kleed maakte zoo'n geruisch, de noodzakelijke stilte mocht niet worden verstoord.... Voelt ze nauwelijks hoe Martha zwijgend begint haar lijfje los te rijgen, de haken van het kleed los te maken.... Tot ze eindelijk zich machinaal opricht en dat begonnen werk verstrooid helpt ten einde brengen. Dan laat ze zich gedwee door Martha meenemen naar de andere kamer, waar ze als in droom haar hoort nazeggen àl Dokter's woorden.... wanneer 't was gebeurd, juist toen hij zijn avondbezoek maakte, half negen uur, nadat ze heel wel en opgeruimd geweest was.

En sprakeloos, alleen knikkende met 't hoofd, op haar kousen loopend, sluipt Thea weer terug naar de andere kamer, naar 't bed. En opnieuw knielt ze daarvoor neer, vouwt ze de handen op 't witte laken, blijft ze diep verbijsterd staren, op dit beweginglooze, op die stil liggende gestalte. In elken ademtocht

ziet ze een verder weggaan van het leven, in elk woord van Martha voelt ze een wegnemen van hoop....

Zoo gaan de zware zwarte nachturen voorbij.

Tot bij 't eerste morgenlicht zij weer den Dokter naast zich ziet, sprakeloos als zij, zacht bevoelend met zijn breede hand het roerlooze lichaam.

Ernstig staart zijn blik en strak staat zijn gelaat. Met onuitsprekelijke angst volgt Thea zijn bedaarde doen, ziet ze hem vragend in de oogen, hem smeekend om een woord van hoop....

Hij ziet haar even aan, voort-zwijgend steeds, stil eerbiedig wakend met zijn blik over de sluimerende....

Iets in hem wacht om het onvermijdelijk geworden droeve woord te spreken.... Eerst moet het ganschelijk dood-stil worden in dat droomerig wegstervende leven....

Dan eindelijk, als dat ernstig doodstille is gekomen, na smartelijk wachten met onverbiddelijke werkelijkheid is gekomen, dan roept hij zacht, heel zacht haar naam, haar handen nemend in de zijnen....

En haar wijzend op de doode, zegt hij langzaam, smartelijk: 't is voorbij....

* * *

Met brandende tranen van smart beweende zij toen haar doode. En bij dag als bij nacht, liet de herinnering aan hoe alles gebeurd was, haar geen rust en plooide het verdriet over dat onherroepelijk heengaan, zonder één enkel woord van liefde, zijn donkere schaduwen om haar ziel. Het blinddoekte al haar mooi zien van toekomst. Geen roeping, geen doel, geen kunst zag ze meer. Niets als smart zag ze, droeg ze, smart, die een somber dek van rouw over haar levensvreugde heen geworpen had.... Altijd, als ze even maar de oogen sloot, zag ze weer alles gebeuren van dien eenen laatsten avond, ademde ze weer in die atmosfeer van schrik, van ontzetting, toen ze geagtieerd en vol emoties thuis kwam, met 't geluid der toejuichingen in de ooren.... o God, die overgang! Na al die vreugde *dáár*, *hier* dat stille kille doodsbed, dat wreed zwijgende van dien doffen witten slaap, die al haar vreugde deed verstarren.... Dat was haar welkomstgroet thuis, na haar nooitgedacht succes in Tinel's Franciskus....

Als ze nu die muziek weer opriep in haar geest, was 't alsof de tonen heentrilden boven een groot open graf, dat altijd open bleef.... dat haar scheen te beschuldigen.... En als ze vol wroeging daarover lag te droomen, kwam ze er van zelf toe aan God te vragen, om haar óók te roepen, haar ook Dood te laten inademen in een zacht donker inslapen, inslapen voor altijd, weg uit 't leven, weg uit al haar illusies.... Nergens zou ze een leegte achterlaten, noch in 't leven, noch in de kunst, niemand zou haar missen, niets noemde ze haar eigen, geen broer, geen zuster — — niets had ze, als smartelijke herinneringen van 't verleden, en voor toekomst haar illusies van artiest.... Ja, *die*! Maar die illusies zweefden nog zoo ver.... zoo ver!.... Hoe zouden ze ooit worden verwezenlijkt?.... Leek ze

niet soms het eigenzinnige kind, dat een ster wilde plukken van den hemel? Waren haar illusies ook niet sterren? Sterren die mooi glansden en verlokkend schitterden in hun verre hoogte, maar onbereikbaar waren voor de beperkte macht van kleine talenten? Immers alleen de reuzenhandgreep van het geniale kon zoo ver reiken, kon bereiken dàt wat *zij* wilde, maar ach, zij niet, o zij zou dàt nooit kunnen! ....

En stil, zacht huilend daarover, sliep ze in ....

Sterven, sterven! ....

* * *

Men was niet uitgepraat over Meta Volki, de mooie blonde Zweedsche.

Zoowel in artiestenkringen als in kleine en groote muziekbladen, beijverde men zich vol levendige sympathie om vluchtige schetsen bijeen te brengen over de gelukkige ontdekking dezer diva door een Roomsch geestelijke, en volmondig waren de stemmen der persheeren het er over eens, dat Meta Volki, het kind uit het volk, een door God groot begenadigde zangeres was, die ongeveer de geheele schaar der opkomende talenten overstraalde — op éene na: Theresa Friesen, die met haar veelbelovende stem, na haar optreden hier, reeds veel van zich had doen spreken, en nog meer deed verwachten.

Zoo en dergelijk luidden de artikelen die Dr. Löwe Thea toezond en die zij met trillende vreugde las en herlas.

Dus wáár! Dus niet in haar en Dr. Löwe's verbeelding alléén bestond deze gewaagde bewering. Zij zou een groot artiest kunnen worden, beroemd! .... En de knielende bewondering die zij koesterde voor Meta Volki, de echoklanken die de heerlijke stem ook in háár ziel had opgeroepen, alles groeide aan tot een immens verlangen om eenmaal de gelijke te worden van deze bevoorrechte vrouw.

En dat zaad van verlangen schoot bloeiend òp in haar ziel, en omwingerde haar verdriet met twijgen vol blad en bloesem.

Nieuwe vurige arbeidslust pakte haar en schudde van haar àf elke lauw weeke stemming

Niets, geen studie, geen volharding scheen haar te zwaar of te veeleischend. Alles wat Dr. Löwe haar aangaf of deed opmerken, de kleinste wenk of raad nam ze dankbaar van hem aan, met een onbeperkt vertrouwen in zijn oordeel.

En hooger, altijd hooger richt zich òp de hoop dat zij toch ééns bereiken zal, dat moeielijk en onbereikbaar schijnende, dat zij toch ééns zal kunnen grijpen, vasthouden die gedroomde wáár geworden illusie: beroemd, gelukkig te zijn! ....

En ze begint reeds te zien hoe dat gebeuren zal, hoe na elk optreden, men 't weer opnieuw herhalen zal, men spreken, schrijven zal over haar mooi talent ....

En gouden draden ziet ze aderen door 't veld van haar toekomst-leven.

Dr. Löwe laat niets na om haar ijver te prikkelen.

„Studeer en werk vlijtig, ga voort met componeeren. Voed elke muzikale

gedachte, zet elk gevoel òm in tonen, klanken! Klaag, ween, juich, jubel 't uit in zangen, laat alle emoties sidderen en spreken.... Kweek, zoek emoties!"

Hij geeft haar den raad, in de eerste maanden onvermoeid nog voort te werken, nergens op te treden. Eerst tegen 't voorjaar, en dan een eigen concert geven.

Maar dan, midden in haar ijver, na een kleine teleurstelling of mislukking van de een of andere studie, valt ze weer néér uit haar hooge vlucht van verwachtingen, voelt ze dat ze niets kan, nooit iets worden kan, beweert ze dat haar talent te kort zal schieten voor het gestelde doel, o, erbarmelijk te kort! Dat Dr. Löwe heeft overschat haar Kunnen, dat haar ziel nooit in staat zal zijn het sublieme van de kunst zóó in zich op te nemen, wéér te geven, dat haar talent daarvoor te klein is, te onbeduidend....

Dan praat hij haar dat alles weer geduldig uit 't hoofd, zeggend dat het overspannen zenuwen zijn, die haar die onlogische denkbeelden, dien onpraktischen twijfel in 't hoofd brengen, dat zij later wel zien zal dat hij niets in haar heeft overschat, noch haar Kunnen noch haar Willen.

En zacht luikt dan weer òp het geschokte zelfvertrouwen....

Zoo blijft hij zich voordurend met haar bezighouden, brengt hij haar in artiestenkringen, wijst hij haar op het leven dáár, in zijn interessante groepeeringen en heimelijke samensmeltingen, dwingt hij haar om alles waartenemen van dit bonte groote door-elkaar, waar alles één op-zij duwen, één wegstooten is, d' een voor d' ander, waar men niets en niemand spaarde om er 't éérste te komen.... Dan leefde haar energie weer op, krachtig werd alles in haar, met een prikkelenden overmoed om deel te nemen aan dien strijd.

En Dr. Löwe, in bewondering gekomen voor haar mooi opgroeiend artistiek talent, kon niet nalaten haar zijn algeheele belangstelling, ja, zijn volle geestdrift te wijden. Een schitterende toekomst ziet hij worden onder zijn bescherming....

En in geheime stille droomen kon hij zich niet weerhouden van te vragen naar zijn loon, voelde hij de begeerte steeds scherper worden om de handen grijpend uittestrekken naar dat mooie, vol bloesemende leven, dat alléén stond en zijn steun noodig had.

* * *

Met vurigen, brandenden ijver zette Thea hare studies voort, en dagelijks voelde ze haar geloof, haar zelfvertrouwen krachtiger worden.

Het ruime verkeer met artiesten, hun verschillend oordeel over haar meerdere of mindere begaafdheid en buitengewoonheid, had haar werkkracht ten hoogste geprikkeld, en het streven om als een erkende zangeres van beteekenis boven hen allen te staan, die nu nog aan haar talent twijfelden, werd steeds ernstiger en dieper. Het deed haar bewust-zijn van artisiteit steeds meer ontluiken.

Niemand die zulks met warmer voldoening gadesloeg dan Dr. Löwe. Hij werkte niet alleen mèt haar, maar ook vóór haar.

Kleine voorbereidende mededeelingen over Theresa Friesen als liederen componiste, Theresa Friesen als eene zich in stilte ontluikende groote zangeres, verschenen van zijn hand, en niet zonder belangstelling en nieuwsgierigheid volgde 't publiek deze voorstellingen van den bekenden criticus.

Toch drukten zulke mededeelingen Thea ter neer. Bij zoo kunstmatig hoog opgebouwde verwachtingen werd ze bang voor de werkelijke waarde van haar talent, dat haar kleiner toescheen naarmate er met meer ophef melding van gemaakt werd.

En vroegere twijfel en onbevrediging doken dan weer òp. Want die alles bezielende gloed, dat hartstochtelijke en pakkende van een Meta Volki's stem — ze voelde 't, dat kon ze niet brengen in haar lied. Alles wat zij gaf was te voornaam, te nobel, te doorzichtig eenvoudig-rein, daardoor kwam er niet in dat warme, dat verzengend warme.... Steeds wees Dr. Löwe haar op deze tekortkoming als op een fout die wèg moest, verdwijnen moest uit haar kunst. Zij had 't in haar eigen hand, zij, met haar temperament, moest elke emotie durven aankweeken.

En meer wankelend dan ooit in het geloof aan zich-zelf, gaat ze weer aan 't werk, met al haar verstand werkende, maar voor 't eerst zich verlaten voelend in haar alleen-leven, eenzaam, leeg, trots den troostenden rijkdom van haar kunst.

En om verstrooing te zoeken, om dat gevoel van verlatenheid, dat haar soms zoo kon terneerdrukken, te vergeten, aan niemand te toonen, doet ze op nieuw luchthartig spelend méé aan al de jubelfeesten van het groote leven, neemt ze aan alles deel, laat ze zich bewonderen, speelt ze lachend met het geven en het nemen.... tot, als iets van al te vrije losheid haar te nà komt, ze zich bij tijds weer weet terug te trekken, zich instinctmatig weet te wikkelen in haar kleed van ongenaakbaarheid.

Dit herhaalt ze telkens weer op nieuw, zoo handelend, minder uit behoefte om door menschen omringd te zijn, door vleitaal geprikkeld te worden, dan wel uit innerlijken drang om wèg te komen uit haar eenzaamheid, dat desolate gevoel van alleen-zijn te onderdrukken.... En zóó bedriegelijk luchthartig, zóó zorgeloos vroolijk doet ze en geeft ze zich, dat niemand, zelfs de scherpziende blik van Dr Löwe, kon opmerken dat veel van dit alles maar schijn was, een leege vertooning van levendige drukte, zonder meer.

Toen kwam er iets tusschen hen dat haar verstoorde.

Eens, nadat ze een nieuw werk met hem had doorgezongen, en hij, in een van zijn enthousiaste momenten van opgewonden tevredenheid, brusk van den vleugel was opgestaan om haar in zijn armen te nemen en hartstochtelijk te kussen....

Eerst diep verbluft, verschrikt, was zij daarna warm boos geworden, had ze moeite gehad een driftig gezegde te bedwingen.

Hij lachte om haar zoo verschrikt doen.... Wat was dat nu! Zóó beleedi-

gend? Hij was nu eenmaal niet anders, hij kon niet anders, en onder artiesten was dat immers gepermitteerd!

En ofschoon ze zich heel trotsch-geraakt had getoond en uit de hoogte tot hem gesproken had, zeide ze zich toch dat hij hier geen brutale vrijpostigheid bedoeld had, dat 't veel meer een spontane uiting van zijn geestdrift was geweest, en dat zij 't ook als zoodanig moest opvatten. Toch had ze op dat oogenblik een opborrelende antipathie voor hem niet geheel kunnen verbergen.... Maar de overtuiging hem en zijn samenwerking voor haar kunst noodig te hebben, stemde haar zachtmoediger. En ze dwong zich eindelijk om te lachen over haar preutsch zich-beleedigd-voelen.

Was dat niet eigenlijk overdreven burgerlijke deugdzaamheid, goed alleen voor strenge kleine menschen, die leefden buiten aanraking en omgang met artiesten, buiten kunstliefde en kunstgenot? Had zij in die eigen wereld wel veel anders gezien dan een ongedwongen vrij zich geven en bewegen? Had 't haar gevoelens gekwetst? Geen oogenblik. En toch, toen een van hen aan haar zijn sensatie van mooi-vinden wat vrijpostig had te kennen gegeven, was ze onmiddelijk een stap achteruit gegaan en had ze hem, met de trotsche houding van een voorname vrouw, getoond dat zij op dergelijke artiestenuitingen niet gesteld was.

Maar onbewust had 't tòch een nà durenden prikkel in haar achtergelaten: een diep innerlijk uittartend gevoel om die heerlijke geestdriftvolle belangstelling, de wierook van haar kunst, steeds meer omhoog te zweepen, steeds meer aan te blazen, een uitdagend gevoel om door hèm bewonderd te worden boven anderen, boven velen, als een uitverkorene van kunst....

* * *

AMSTERDAM.

„....Ik kon nooit op je boos worden, mijn liefste, maar nu voel ik toch werkelijk iets wat daarop gaat gelijken! Weet je wel dat we in geen vier maanden iets van je gehoord hebben? Na tante Fannie's dood een klein briefje over de regeling der erfenis en geldzaken, die Herman natuurlijk graag voor je in orde houdt, en na dat briefje — dit lange zwijgen. O, o meisje van veel werken en zingen, zeg me eens, hebben we misschien al plaats moeten maken voor interessante artiesten-vriendschappen? Kijk me eens goed aan.... heusch, ik meen 't, heb je ons al niet een beetje opzij geschoven, wij gewone menschen, met onze gewone levensbezigheden? Ik zet nu 't deurtje van mijn hart wijd open voor je, zie gerust naar binnen, en luister maar eens goed: daar vraagt een verwijtende stem je, of 't zoo weinig goed was, daarbinnen in dat hart te wonen?....

Al veel eerder had ik je willen schrijven, maar 't ging niet, allerlei hield me daarvan steeds terug. In de eerste plaats Lili's hard ziek zijn! Denk eens, zes weken lang hebben we bijna dag en nacht moeten vechten om 't behoud van onzen éénigen schat, dat we met duizend angsten dagelijks zagen

verminderen, bleeker, magerder worden.... dat teere schatje, dat zoo heelemaal mijn akelig zwak gestel heeft, niets van Herman's gezonde kracht. Onvergetelijke dagen van zorg en vertwijfeling hebben we dóórgemaakt, maar dagen waarin wij ook den onderlingen band van ons leven als 't ware nog inniger voelden aan-een gesnoerd worden, onverbreekbaar. In hoog ernstige momenten van vrees, om het liefste dat men heeft te verliezen, voelt men dit zoo diep intens! Nu is goddank alle leed voorbij en voelen we ons in dubbele mate dankbaar en grenzenloos rijk en gelukkig.

In deze weelde-stemming schrijf ik je en waag 't een beroep te doen op je goedheid. Luister maar. Je weet toch alles van Herman's stichting, 't Kinderziekenhuis, hoe dit pas een jaar bestaat en nu al een zegen is geworden voor 't arme kleine goedje in onze groote stad. Zelfs zóó, dat een vergrooting door bijbouwing van zijvleugels, als een noodzakelijkheid wordt beschouwd.

Maar deze verdere kosten zijn door Herman-alleen niet meer te dragen. Het plan is dus slechts uitvoerbaar, wanneer de daarvoor benoodigde gelden bijeen kunnen worden gebracht. Nu wordt er om algemeene deelname gevraagd, en is men bezig het idee uittewerken voor een groote fancy-fair en liefdadigheidsconcert op 1 en 15 April.

Voor dit laatste roepen wij je belanglooze medewerking in. Toe kom, en draag bij tot 't slagen van dat goede doel! Je optreden zou de groote charme van nieuwheid geven aan 't programma. Wil je? O, ik bid je, zeg niet neen! Maar Thea, kom dan niet voor een paar haastige dagen, toe, blijf dan als 't mogelijk is voor wat langer! Dit zou ik zoo verrukkelijk vinden: een tijdje weer samen, denk eens! Beloof je 't?

Verleden week was ik bij de van Meersen, op een muziekavond en denk eens dàt toeval; ik ontmoette daar iemand die je had hooren zingen in de Singakademie! Ik dacht te droomen. 't Kwam zoo: Toevallig werd er over je gesproken, recensies over je liederen, toen hij, een zekere van Malten, bizonder muzikale man, die hier op gebied van muziek veel te zeggen heeft, vertelde, dat hij jou die liederen persoonlijk had hooren zingen! Klaarblijkelijk interesseerde je hem zeer, je talent zoowel als je persoon. Je begrijpt met welk genot ik hem alles van je vertelde en zijn vragen beantwoordde. Hij sprak ook met enthousiasme over den violist Bartosz, die op dien avond eveneens optrad. Dweep je ook zoo met zijn spel? Dat moet iets buitengewoons zijn! En wie en hoe is deze Bartosz? Hij heeft me zoo nieuwsgierig naar je gemaakt, naar alles wat je betreft, met wie je optreedt en omgaat! Want ik moet weer alles van je weten Thea, geen geheimen voor me hebben, hoor! Daarom, o, ik bid je, geef me 't vooruitzicht dat je komen zult! Herman en ik, we verheugen ons nu al op je bezoek, want aan een mogelijk ongelukkig samentreffen met je andere plannen wil en durf ik niet denken....

Je trouwe NELLIE, die je innig omhelst.

P.S. Zooeven ontvangt Herman je brief. Wat een toevallige samenloop. Een eigen concert, Thea, dat is groszartig hoor! Konden we er maar bij zijn,

ik verzin al van allerlei om Herman over te halen.... maar ach, m'n teer kindje daar in dat bedje!.... O, een kind staat toch altijd met een uitgestrekt armpje naast de moeder, omknelt altijd met een vasten greep haar hand.... Hoe kan ik nog een oogenblik denken om het alleen te laten! Natuurlijk zal Herman je de verlangde som toezenden. Ik stel me al vóór, hoe je later bij hem schatten komt aandragen om je kapitaaltje te vergrooten.... Ja, dat zie ik nog eens gebeuren! Adieu, mijn nachtegaaltje!

* * *

„.... Toe, vertel eens gauw Thea, is alles goed gegaan, hebben ze je gefêteerd, en had je veel succes? Ik ben zoo dol nieuwgierig!"

„Wat een opwinding Martha!.... Ja, zeker, 't was een interessante avond. Sprak je Prester misschien al?"

„Daar juist even op straat in 't voorbij-gaan."

„En wat zeide hij er van?"

„O, die heeft over jou altijd maar één opinie, dat weet je."

„Neen niet speciaal over mij.... maar zei hij niets anders, hoe hij 't daar gevonden had?"

„Bij Dr. Löwe? Neen, 't was er bizonder geanimeerd zei hij, veel artiesten, veel mooie vrouwen, veel critici, een van die bekende groote muzieksoirees, zooals Dr. Löwe er jaarlijks meer geeft!

„Ja, 't was er zeer interessant!" herhaalt Thea nog eens, haar hoofd achterover op de leuning van de sofa.

„Wat zeg je dat onverschillig, verstrooid, moe! Ik dacht je stralend van vreugde te vinden, want je was toch gisteren avond zeker zoowat 't middenpunt van de algemeene belangstelling, niet?"

„Zeg gerust nieuwsgierigheid!"

„Nu ja voor degenen die je ook nog nooit gezien of gehoord hadden, was 't toch wel gepermitteerd om met nieuwsgierigheid naar je uit te zien. Dat schaadt ook niets!"

„.... Dr. Löwe's „gunsteling" „beschermeling" zooals ik me hier en daar hoorde noemen.... dit scheen als een recht piquante situatie beschouwd te worden."

„Blijft daar niet bij stilstaan, Thea, *men* is nu eenmaal zoo, en Dr. Löwe maakt in alles wat jou betreft heel veel ophef."

„Juist, en dat ben ik moe, moe!" zegt Thea driftig, „altijd de algemeene attentie op mij te zien gevestigd, altijd, wanneer van nieuwe werken sprake is, te hooren zeggen: die partij is uitstekend voor Theresa Friesen, alleen goed voor Theresa Friesen.... Alsof ik gisteren avond niet merkte hoe men die overdreven voogdijschap belachelijk vond.... en er 't zijne van dacht! Barielli bijv., was bijna beleedigend met haar fijn geestigen dubbelzinnigen lof die ik maar al te goed begreep...."

„.... Die is nog afgunstig van je succes in Franciskus, dat anders háár creatie zou geweest zijn."

„Ik voelde me omgeven van stil vijandige stemmingen, van een onderdrukten nijd, die zich 't liefst uitte in fluisterende gesprekken, achter waaiers.... En Dr. Löwe, die dit toch zeker moet gemerkt hebben, deed niets om me voor die lastermeeningen te vrijwaren! Integendeel, hij verdubbelde zijn vriendelijkheden die ik van mijn kant.... ook weer dubbel vriendelijk aannam.... O, die quasi groote voorname artiesten, die in elke jonge kracht dadelijk een gevaarlijke mededingster zien naar hun roem! Ik werd van bescheiden en vriendelijk, trotsch en ongenaakbaar. Tot sympathieke vrienden me naderden en die storm in me weer tot bedaren brachten. En als prikkelende champagne dronk ik de woorden in van Bartosz en Grüning en Ehrelt, zij die werkelijk artiest zijn en mijn trachten naar kunst waardeeren, begrijpen.... óók begrijpen dat ik Dr. Löwe's bemoeiingen in mijn studies niet kàn terugstooten.... En Moretti uit Florence, denk eens, dien ik gisteren avond voor 't eerst ontmoette, en die me dadeiijk engageerde om op zijn laatste concert in April in Florence te komen zingen! Denk eens hoe verrukkelijk! O, toen vergat ik alles wat me ontstemde, en voelde ik me weer stralend blij!"

„Zie je wel, dat verheugt me innig Thea! En keurde Dr. Löwe dat engagement ook goed?"

„Met hem sprak ik er niet over, ik weet niet hoe hij 't opnam, maar ik nam 't aan met beide handen. Even te voren hadden Bartosz en Grüning mij geanimeerd om met hen een kunstreis te ondernemen door Australië. Dr. Löwe, die er bij stond, sprak er onmiddellijk zijn veto over uit, en noemde het plan een avontuurlijke jacht naar geld, dat met kunst niets te maken had. Eerst zijn reputatie vestigen, daarna reizen.... dat laatste was een kleine pique op mij, die het plan nog zoo dwaas niet had gevonden."

„Maar in ieder geval zou dat toch pas iets zijn voor 't volgende najaar, eerst moet je concert voorbij zijn, niet?"

„O, ja, eerst dat voorbij! Ik zie daar nu zoo onbeschrijfelijk tegen op, Martha! Men vraagt voor een heelen avond de aandacht van 't publiek om het haarfijn te laten hooren wat men kan en wat men niet kan.... En toch, als alles eens heerlijk afliep...."

„Nu nu, als Dr. Löwe je optreden billijkt en wenscht...."

„....O, hij! In 't eene moment is hij opgetogen, in't andere achtervolgt hij mij weer met zijn twijfel, 't is altijd 't zelfde.... Zijn redeneeringen kronkelen zich om mijn zelfvertrouwen, om mijn geloof aan eigen kracht, aan eigen kunst. En ik voel toch dat ik wat te geven, wat te zeggen heb — maar ik kàn hem niet altijd naast-me, achter-me weten...."

Dan op eens haastig opstaande, roept ze Martha naar de andere kamer.

Daar spreidt ze op bed uit haar wit feestkleed dat ze overmorgen dragen zal op haar concert, op dien warm verlangden avond, die ze nu met zoo groote bangheid te gemoet ziet....

* * *

Den dag van Thea's concert, na afloop der ochtendrepetitie.

Dr. Löwe een rijtuigje aanroepend, haar met zekere nerveuse beweging haastig daarin duwend.

„. . . .Alles wat er nu aan ontbreekt komt van avond, de heele stemming zal dan anders zijn!" zegt Thea belovend.

„Dat is te hopen."

„Nu op 't laatste oogenblik, spot ik met elk gevoel van twijfel, ik bid u, begint u dus niet."

„Geef mij geen aanleiding, dan zal ik zwijgen. Maar maak van kunst vooral geen verstandszaak! Ontbreekt het bezielende aan kunst, dan is elk talent reeds voor de helft dood en onvruchtbaar. Men kan tevreden zijn met wat u geeft, o ja, dit zal de eerste regel zijn die ik neerschrijf, talent is ruim genoeg aanwezig, 't zit er in, maar God, God, waarom komt 't er dan niet altijd uit? Wat houdt 't soms belemmerend tegen? 't Is van tijd tot tijd of de ziel weg is uit uw stem en dat mag niet, mag niet!"

Thea lacht even. Hij heeft gelijk: nu heeft ze eenige nummers flets gezongen, haastig, in een zenuwachtig verlangen om weg te komen, weg van hèm, die haar door zijn aanhoudend bijzijn hoe langer hoe ongeduldiger en prikkelbaarder maakte. Ze kon zich in den laatsten tijd steeds minder vereenigen met die aangroeiende vertrouwelijkheid, die eigen-manier van hem om met haar om te gaan, die ze nooit luid heeft durven afkeuren omdat men als jong artiest 't beste doet goede vrienden met hem te zijn en te blijven.

„U zult wel anders oordeelen van avond, geloof me," zegt ze vriendelijk. „Wie weet of u zelfs niet trotsch op me zijn zult!"

Hij buigt zijn hoofd tot dicht naast 't hare, met een veelzeggenden blik haar half afgewend gelaat aankijkend. En dichter tegen haar aanschuivend, op vleitoon: „. . . .Is 't u niet alles waard om van avond een gedecideerd succes te hebben, een overtuigend goede critiek? Hangt voor u daar niet zéér veel van af?"

Zijn stem, zijn adem warm aan haar oor, doet haar onaangenaam aan. Haar gevoel van antipathie borrelt weer krachtig omhoog en in haar verbeelding flitst òp de herinnering aan Martha's woorden over hem. . . .

En zijn blik ontwijkend, zegt ze dat ze in de eerste plaats rekent op een rechtvaardige eerlijke critiek.

„Jawel, dat geloof ik graag maar. . . . een critiek hangt van zooveel af, zooveel subtiels, 't is van invloed en stemming zoo afhankelijk, en. . . . wanneer men op zijn voetstuk van artiest nog niet zoo onomstootelijk vast staat, dan. . . . Thea, Thea, ik heb je lief, lief, ik wil alles voor je doen, hoor je wel, alles. . . , alles wat je wilt . . . ."

Zijn arm sluit zich drukkend vast om haar lijf, zijn gezicht warm tegen haar wang.

Opschrikkend, zich heftig loswringend, schuift ze van hem af, zoover ze kan.

„Hoe nu? Wees niet dwaas Thea, verknoei je toekomst niet! . . . ."

„. . . .Laat me toch. . . . ik wil niets van u, door u, niets, niets! . . . ." zegt ze

in bevende verontwaardiging angstig naar buiten kijkend of ze nog ver is van haar woning.

Waarop hij weer heel gewoon: „Nu, nu, zooals u wilt! O, divina commedia! Zal 't altijd zoo blijven? Lasciate ogni Speranza!.... Maar je kent je zelf niet Thea, je weet niet wat je doet, wat je verspeelt, je kent 't geheim van je eigen ziel niet!.... God neen, wees niet ongerust, ik zal je tot niets dwingen, ieder moet weten wat hij doet: we hebben meestal ons eigen lot in handen.... Ja, ik zie 't nu ook, we zijn vlak bij uw woning, dus.... Maar .... waarom doet u zoo, aan wie is u verantwoording schuldig, u, die uw leven aan kunst beweerdet te willen geven?...."

Thea, het grijs wit steenen blok van haar woning voor oogen, op lossen toon: „Wilt u mij nu reeds interviewen? Maar ik kom nog lang niet voor zoo iets in aanmerking, ik ben nog niet interessant-beroemd genoeg...."

„Nu, die beroemdheid ligt ook nog wat in 't verschiet!"

„Wie weet?.... Wacht, ik geloof dat we er zijn.... Ja!" en 't portier openduwende en uit 't rijtuig wippende, gaat ze schertsend voort: „Nu moet ik me haasten om voor van avond het gederangeerde toilet van mijn kunststemming in orde te brengen, dat-óók is iets zeer subtiels!"....

„Dat weet ik en 't spijt me dat ik u daarmee niet kan behulpzaam zijn...."

Nog één oogenblik staan ze beiden tegenover elkaar op straat, in hun houding iets vaag weifelends. Dan neemt hij haastig zijn hoed af en stijf buigend: „Adieu, ik wensch u het gewenschte succes van avond!"

„Dank u, adieu!"

Instappende rijdt hij verder en gaat zij de hooge deurpoort binnen.

Maar als ze in machinale beweging de breede trap opgaat, met in haar ooren, achter haar aan, den suisenden naklank van de zooeven gesproken woorden, dan rijst het vermoeden in haar òp, dat uit den vriend en raadsman een plotseling te duchten vijand is opgestaan....

En sprakeloos blijft ze staan....

* * *

Den geheelen avond, tusschen al 't zingen dóór, moest ze er aan denken: hèm tot vijand te hebben, hèm met zijn macht van critiek voortaan te moeten vreezen. Weg, voorbij ziet ze zijn voortzweepende belangstelling, zijn prikkelende geestdrift, bedreigd voelt ze haar jong, nieuw, naderend artiestengeluk, en onwaardig, ontgoocheld ziet ze haar heele verhouding tot hem....

Verdwenen was haar stemming om kunst te geven. Diep naar omlaag voelde ze zinken haar fragiele macht om 't publiek mee te sleepen.... Langzaam zag ze wegnevelen de heel teere illusie om van avond als een bijna uitverkorene van kunst dáár te staan, gevierd, toegejuicht....

Toch, trots deze zich meer en meer aan haar opdringende vrees, door een raadseligen dwang er toe gedreven, om naar hem te zoeken, ver achter in de zaal, dáár waar hij gewoonlijk zat, waar zij ook dikwijls naast hem had gezeten, omringd meestal van oudere en jongere collega's, die hun opinies eerst

aan de zijne toetsten, alvorens zij ze neerschreven.... En scherp had ze naar hem gezocht, herhaaldelijk, tot ze hem eindelijk had zien zitten, beide armen gekruisd over de borst, haar aanstarende steeds door, rechtuit, keurend, proevend elke zacht uit-gevibreerde toon, elke klank, geen spoor van zijn oude enthousiasme. Alles koud, hard, scherp en cynisch aan hem....

Toen drong 't tot haar dóór, klaar en onweersprekelijk, dat er iets onverzoenlijks in hem was ontwaakt.... Dat zij voor die afgewezen liefde zou moeten boeten....

Toen bruiste geweldig, toomeloos hartstochtelijk in haar òp het al-verlangen om hem te braveeren, zijn macht als klein voorbij te zien, die te breken tusschen haar handen als verbroosd hout.... O God, dat te kunnen! Dat te kunnen!.... Ze tartte hem uit, haar talent te verdrukken onder zijn groote woorden van gewicht! Ze tartte hem uit, haar levensdoel moeielijkheden in den weg te leggen, haar geloof aan eigen kunst te vernietigen!

En sidderend doordrongen van dit alles braveerende, alles omvattende Willen, breekt eindelijk los al de warmte, al 't vonkelende vuur van haar rijke stem. Tot een vlam van jubelende, juichende blijheid werd haar zang, vol leven en glans en licht —.

En weer herwonnen meent ze de verslappende aandacht.

Het op-dartelende, op-levende enthousiasme zeide 't haar luid....

Maar toen alles voorbij was, uren daarna in diepen nacht, toen ze droomwakend nog terug te denken lag aan het vele dat gebeurd was binnen die enkele uren tijd: aan allen die in de artiestenkamer tot haar gekomen waren met vroolijke lachende gezichten, om haar te zeggen hoe mooi zij alles gevonden hadden — *hij* tusschen hen allen even verschijnend, om door zijn wegblijven niet op te vallen, haar hand heel flets drukkend, stijf banale woorden uitstootend die scherp hadden geklonken door het sarcasme van hun toon.... toen voelde ze op al die verdeelde emoties van verdiet, voldoening en geluk, zwaar neerdrukken die onuitgesproken vijandschap: alsof een groote steen over-nacht was neergeploft vóór de deur van haar Tempel, versperrend....

* * *

En al dit blijft nadreunen in haar hoofd, heviger opschokkend telkens als ze critieken onder de oogen krijgt waarin over min of meerdere teleurstelling geklaagd werd, teleurstelling die te levendiger gevoeld was geworden na den lang vooruitloopenden roep van haar buitengewoonheid.... Buitengewoon was Theresa Friesen alleen geweest in de tweede helft van den avond, toen de stem als 't ware stralen van warmen goudklank had uitgeademd, tonen, heerlijk mooi, vol nobele diepe kracht. Dàt klonk veelbelovend! Maar waarom kwam de ontwikkeling van dat vol mooie eerst zoo laat?.... Toch was 't gelukkig niet *te* laat gekomen: het verdreef nog bij tijds en met storm de reeds verflauwende aandacht en de sympathie, die dadelijk bij de verschijning

der artieste zich warm had geuit, sprak weer luid en krachtig, overstemde de eerste klachten van teleurstelling. Nog een tijd van ernstige studie, nog wat meer rijpheid in de ontwikkeling van diep innig gevoelsleven — en de groote Meta Volki zal overschaduwd worden.

Zóó eenige bladen.

Zelfs een dergelijk luidend artikel van Dr. Löwe, die droog en kort, toch waardeerend wist te roemen en te wijzen op het goede.

Tot één stem zich op andere wijze uitte.

Een, die schamper lachte om al dat banaal overdreven geroep over haar stem. Een die met snijdende klare scherpte wist duidelijk te maken hoeveel nog aan de voltooiing van dat talent ontbrak, hoeveel innigheid, warmte en diepte van gevoel, eer zij waardig kon geacht worden naast eene als Meta Volki genoemd, laat staan geplaatst te worden! Was bij de eene alles natuur, alles voortkomende, uit een frissche bron van heerlijk rijk innerlijk leven, bij de andere was alles aangeleerd, overlegd, kunstig doordacht, bedacht, — nergens doorleefd, met diep intense kracht. En des te teleurstellender was de verkregen indruk, omdat men, na Theresa Friesen's optreden in Tinel's Franciskus, omtrent deze artieste zeer hooge verwachtingen was gaan koesteren.... Mischien wel *te* hooge? Wat zal die veelbesproken toekomst brengen? Voldoening of teleurstelling? — —

„....Voldoening of teleurstelling?" herhaalt Thea, bij het overlezen van dit stuk, dat ze onloochenbaar van Dr. Löwe's hand afkomstig weet. „Ja, wat?"....

Voor kort nog, had ze mèt hem en dóór hem vurig gehoopt, geloofd aan de heerlijkheid van die toekomst.... En nu?....

Zijn anoniem schrijven had reeds weerklank gevonden in enkele andere kleinere bladen....

Alles leugen! leugen! schreeuwt 't dan wild in haar uit. Ik wil! O! Ik kan geven! Veel geven! Meer, altijd meer kan ik, zal ik geven.... Zooveel als een Meta Volki....

En alles trilt in haar van een hevig vurig verlangen, van een Willen-en-Zullen bereiken haar voor oogen gestelde doel....

Tot Twijfel weer even aanraakt dit verre lichtende beeld.

En ze zachtjes schreit....

* * *

Wat dagen later, dreunt met dof geraas de Duitsche sneltrein onder den grauw zwarten kap van 't centraal-station te Amsterdam binnen, het breede perron met een gewoel van menschen vullend.

Een groote breed geschouderde figuur met een knap sympathiek uiterlijk, blonden baard, loopt zoekend in die drukte heen en weer, blijft telkens staan om zijne oogen over de uitgestegen, door elkaar zich bewegende reizigers te laten gaan, hen zooveel mogelijk vlug trachtend op te nemen. Dan, steeds niet vindend wat hij zoekt, keert hij weer terug. Tot, na een even aarzelen,

zijn onderzoekenden blik opklaart, hij haastig zijn hand aan zijn hoed brengt en buigend, met vriendelijke stem zegt: „.... Theresa Friesen, niet waar?"

„Dokter van Walden?"

„Dezelfde."

Met een hartelijken handdruk lachen ze elkaar hun welkom toe.

„U hebt zeker erg naar me gezocht in die volte, niet waar?... Ik zou u toch dadelijk herkend hebben!" zegt ze.

„Ik u ook, al heeft 't oude portretje, waarnaar ik u herkennen moest, wel wat gejokt!..." meent hij, haar met voldoening aanziende. „En van Nellie breng ik u alvast duizend hartelijke groeten."

„Dank u wel! die goede Nellie, wat verlang ik haar terug te zien na die zeven jaren!"

Dan, na een heen en weer geloop, om voor haar koffer te laten zorgen, gaan ze beiden naar beneden waar zijn dokterskoetsje staat te wachten. En het portier openende zegt hij, naast haar plaats nemende: „'t Is werkelijk allerliefst van u om aan Nellie's verlangen zoo spoedig gehoor te geven. Ik waagde 't nauwelijks u haar verzoek te schrijven. Maar mijn patient, want zóo eene wacht u thuis, liet me geen rust en beweerde zelfs een voorgevoel te hebben dat ze u niet meer terug zou zien, als ik langer talmde met schrijven."

„Was 't dan zoo ernstig? Bronchitis niet waar?"

„Ja, we brachten ernstige dagen door, zeer bedenkelijke zelfs. Goddank is die booze tijd nu voorbij, ofschoon ze nog zwakjes blijft."

„Die arme Nellie! Maar.... Verlangde ze heusch erg naar me?... Niet dat ik daaraan twijfel, maar 't doet me toch goed 't te hooren."

„O, toen de tijding kwam dat u wat eerder wildet komen, zag ik haar voor 't eerst weer eens recht opgewekt kijken en we genoten beiden van 't vooruitzicht u bij ons te hebben. Kijk... ziet u die zuil dáár?..." bij een zwenking van 't rijtuig met zijn vinger naar buiten wijzend: „daar staat uw programma reeds geannonceerd!... Ik behoef u wel nauwelijks te verzekeren hoe hoog wij uwe belangelooze medewerking apprecieeren, niet waar? Twee heeren uit de commissie hadden u nu aan 't station mede willen ontvangen, maar die officieele ontvangst heb ik maar voor u afgemaakt. Heb ik daar goed aan gedaan?"

„O ja, uitstekend, heel goed."

Dan laat ze zich nadere inlichtingen geven over wat er op dat concert nog meer zal worden uitgevoerd, over het algemeene muziekleven van Amsterdam, over zijn mooie philantropische inrichting, waarvoor ze zich zoo gelukkig voelt iets te kunnen bijdragen.

Tot ze in een breede, drukke straat voor 't woonhuis stilhouden en uitstappen.

Daar gaat hij haar vóór naar 't ziekenvertrek boven, waar zij bij de deur nog even stilstaan, om te luisteren naar Nellie's stem, die zacht iets roept, hun namen...

En als hij, Thea achter zich, de deur behoedzaam opent, lachend naar binnen kijkt, zien ze Nellie reeds met uitgestrekte armen in half liggende hou-

ding op de chaise longue, naast zich blonde Lili, in groot nieuwsgierig uitkijken.

„. . . Thea, Thea, ben je daar nu eindelijk, eindelijk? . . ."

„Ja, Nellie, eindelijk! . . ." klinkt 't blij van haar terug, toch even zacht geroerd bij 't zien van het vermagerde en bleek gezichtje dat ze streelend tegen zich aan houdt. „Mijn goede, trouwe Nellie!"

Daarop 't fluisterende antwoord: „Ik wist wel dat je komen zoudt, Thea, ik wist 't wel."

„Natuurlijk, zeker!"

„Ik ben zóó blij . . ."

„Verbeeld je dat mijn brief juist klaar was waarin ik je *vroeg* om een weekje eerder te mogen komen . . ."

„Ja, werkelijk?"

„Ik was zoo moe en overspannen, verlangde zoo uitterusten."

„Na dat concert, ja, ik begrijp . . ."

„Naar je vredig rustig thuis had ik zoo'n onbedwingbaar verlangen . . ."

„Zie je wel! Nu houd ik je ook vast, hier, met Herman en Lili's armen. . . samen binden wij je aan ons vast, zoo . . . zoo . . ."

En kleine Lili juicht van pret, slaat haar armpjes om Thea's hals en roept haar moeder na . . . „Zóó! zóó! houden wij je vast, tante Thea! . . ."

En Thea drukt het blondje in de armen, 't kindje kussend, kussend: ben jij nu Lili? vragend.

Dan, om zich heen niets dan vreugde ziende, in een plotseling losbreken van ontroering, snikt ze 't uit . . .

„Wat voel ik me hier omringd van geluk Nellie, hoe goed doet dat, hoe goed! . . ."

„Niet waar? zegt Nellie op innig blijden toon, Thea's tranen wegvegend van 't gelaat. „Is 't hier niet goed?"

(Wordt vervolgd).

MIJN EERSTE PREEK.

DOOR

IVY.

Een, twee, drie, vier, vijf, zes. Langzaam telde ik, nog half dommelend de slagen na van de kleine pendule op den schoorsteenmantel .... Zes uur pas! Zou dan die lange nacht nooit eindigen? Zachtkens neuriede ik, met veel gevoel, het lied van Van Eeden: „Lang, lang zijn de uren der nachten." Ik had het één uur hooren slaan, twee uur, drie uur, tot zes uur toe, mij steeds wentelend van de eene zijde op de andere. Alle middelen om in slaap te geraken, waarin mijne twee grootmoeders mij in mijne kinderjaren al onderricht hadden, had ik ter hand genomen. Ik had van één tot honderd geteld, allerlei verzen opgezegd, koud water gedronken, natte compressen op mijn hoofd gelegd — niets mocht baten, ik bleef en was klaar wakker. Waarom ik wakker lag, vraagt ge, vriendelijke lezer; wat mijn geest zoo bezighield? Wel het was de nacht van Zaterdag op Zondag dat ik niet slapen kon, en den volgenden dag zou ik mijn eerste preek houden. Mijn eerste preek! het is zoo gauw gezegd, maar hoeveel houdt die zinsnede in! Twee weken van te voren was ik al aan die preek begonnen, in de volheid mijns gemoeds had ik haar nedergeschreven, haar verkort, en verlengd, er van doorgeschrapt, weer wat bijgevoegd, in één woord evenals een timmerman aan een plank schaaft en nog eens schaaft, zoo was ik bezig geweest aan mijne preek totdat zij in mijne oogen een waar meesterstuk geworden was.

Mijne oude moeder had ik haar met geestdrift voorgelezen....

Mijne oude moeder had ik haar met geestdrift voorgelezen, en die had geweend, en

het hoofd geschud: „Net je vader jongen! die kon dat ook zoo zeggen, net je vader!" Het was over den tekst: „Zet een wacht voor mijnen mond," en met veel vuur en ernst had ik er op gewezen hoeveel kwaad men kan doen door alles zoo onnadenkend maar over de lippen te laten komen, en over den grooten zegen en vloek, die de tong kan zijn. Hoeveel goed verwachtte ik niet van deze preek, het kon niet anders of de menschen *moesten* overtuigd worden, als er met zóóveel gloed en overtuiging werd gesproken als ik zou doen! Ik was candidaat in de theologie, en was steeds een vroolijke en enthusiaste student geweest. Enthusiast voor het schoone en goede, en véél, véél stelde ik mij van mijnen herderlijken loopbaan voor. En nu zoude ik preeken op beroep, en voor den eersten keer zoude ik op dezen Zondagmorgen mijn stem mogen verheffen te midden der gemeente! Een oude vriend mijns vaders, die reeds zijn zilveren ambtsfeest had herdacht in zijn eenvoudig boerendorpje, was op reis gegaan en had mij uitgenoodigd de vacaturebeurt te vervullen. Gretig had ik de uitnoodiging aangenomen, en 't hart vol van gemengde aandoeningen, was ik den vorigen avond henen gereisd naar de plaats waar ik voor 't eerst zou optreden. Een twaalf-jarige bengel in blauw en wit geruit blousje was aan den trein geweest en had mijn koffertje gedragen, en had mij de vreedzame pastorie binnengeleid, omringd door een grooten tuin met boomgaard. 't Kleine moedertje van een negental kinders — meest jongens — had mij ontvangen en vriendelijk toegesproken, doch zeer vroeg had ik mij in de logeerkamer teruggetrokken met de verontschuldiging, dat ik nog gaarne wat wilde nazien voor den volgenden dag. En nu -- ik moest het mijzelf bekennen — ik was zenuwachtig, en zenuwachtigheid had mij den ganschen nacht den slaap van de oogen gedreven. Zes uur was het nu en ik had nog geen oog geloken. Zes uur, haast morgen, over vier uur zoude ik reeds op den preekstoel staan. Mijn preek kende ik van buiten, zooals een rechtgeaard zondagschoolkind zijn versje, maar toch, het klamme zweet brak mij uit bij de gedachte, dat de lang verwachte dag zoo heel dicht nabij was. Steeds, of ik wilde of niet, begon ik tot vervelens toe met de inleiding van mijn preek op te zeggen, ja, zong al reeds in gedachte de op te geven psalmen mede. Het was om gek te worden, mijn hoofd bonsde, mijn slapen klopten geweldig. 't Scheen dat al de hanen uit de buurt afgesproken hadden mij eene aubade te brengen; ik had hen bijna een zeer onchristelijke verwensching naar het hoofd geslingerd. Eindelijk, vastberaden sprong ik in het halfschemer uit mijn bed, trapte met mijn blooten voet in een omgekeerde punaise, die een van de vele blauw-blousige bengels daar zeker had laten vallen, en stopte, een pijnlijken kreet haast niet kunnende weerhouden, mijn gloeiend gezicht een halve minuut onder water in mijn kom en was toen in één sprong weer in mijn bed, en nu met inspanning van alle krachten, wilde ik aan niets denken en telde wezenloos van één tot twintig. Was het de pijn van de punaise, het koude water of het tellen, ik weet het niet, maar vóór dat het half zeven was, sliep ik in en droomde dat ik op den preekstoel stond, en geen woorden kon uitbrengen. Toen, zalige vergetelheid... en toen droomde ik weer dat

de preekstoel met donderend geraas ineén zakte, en ik zonk, zonk in de diepte. Het gerommel nam steeds toe, toen ik op eens tot het bewustzijn kwam, omdat een stem tot mij zeide, terwijl een hand mij bij de schouders pakte: „Mijnheer, 't is al negen uur, ik heb u al drie keer geroepen". Een zestienjarige jongeling stond aan mijn bed, en keek mij vol nieuwsgierigheid aan. Groote hemel! negen uur, over een uur moest ik op den preekstoel staan. „Maar jongen, waarom roep je mij zoo laat?" „Mijnheer, ik heb u om zeven, acht, en nu om negen uur geroepen, maar u wildet maar niet wakker worden, en nu heb ik eindelijk zoo'n lawaai gemaakt, dat u het wel hooren moest." „Groote goden, jongen maak dat je wegkomt, ik zal mij in een minimum van tijd aankleeden." Ik vergat in mijn angst, dat zoo'n studentikooze uitdrukking eigenlijk een candidaat in de theologie niet meer paste. Ik haastte mij zóó, dat ik om halftien de ontbijtkamer binnenstapte, waar 't drukke moedertje reeds bezig was al hare kinderen te verzorgen. De toga van den dominé lag netjes gladgestreken en uitgespreid over een stoel. Zij keek er met een onrustigen glimlach naar, en mat toen mijn ellenlange gestalte. „De dominé, weet u, is kort en dik en u bent... èrg lang." De toga! ja, dat's waar ook, die had ik geheel en al vergeten, wat kwam er toch een boel bij om aan te denken. Nu had ik wel een eigen toga besteld, met prachtige fluweelen opslagen, en die had mij, ongelogen waar, 80 gulden gekost. Maar gaat het u ook zoo, lezer, als iets heel duur is, dan heeft men bepaald moeite het voor den eersten keer aan te trekken. Zoo had ik dan ook, toen mijn toga tehuis kwam, hem aangedaan, er mee door de kamer geloopen, er in gegesticuleerd, er mee voor den spiegel gestaan, maar 't was mij te veel aan 't hart gegaan, om haar op mijn eerste preekbeurt mede te nemen. De dominé dáár zou er wel een hebben, had ik tot mij zelf gezegd, en 't was mij gansch door 't hoofd gegaan, dat er dikke, magere, korte en lange dominé's zijn. Ook ik keek, terwijl ik mijn boterham at en mijn koffie dronk, steeds met wantrouwende blikken naar die toga. Hij scheen mij wel heel erg wijd toe, en de armsgaten waren zoo merkwaardig hoog.

Een zestienjarige jongeling stond aan mijn bed.

Mevrouw stoorde mijn toga-overpeinzingen door te zeggen: „Het is wel jammer, dat u niet eerder bent geweest van morgen, anders had u nog eens den preekstoel kunnen probeeren." Nu heb ik een heeleboel fouten, maar een

van mijne zwakste zijden is wel, dat ik het niet uit kan staan bemedelijd te worden, en ik las nu bepaald in Mevrouw's gezicht diep medelijden, misschien wel om mijner jeugd wille. Dat zij heel veel verwachting van mijn proefaflegging had, geloof ik ook niet. „Ik herinner mij nog den angst en zenuwachtigheid van mijn man, toen hij den eersten keer moest preeken." „O! Mevrouw," zeide ik met een gemaakt lachje, „ik ben in 't geheel niet zenuwachtig. U begrijpt, ik heb voor mijne medestudenten dikwijls genoeg gesproken, en mijn voorstel, weet u, in de groote Dom van Utrecht ging ook heel goed, dus in zoo'n klein kerkje zal alles wel goed afloopen en dus behoef ik niets vooruit te zien." Wat een overmoedigheid! maar ik voelde mij niets zenuwachtig, eerder kalm als een held, die een groote daad gaat verrichten. Mevrouw keek mij ietwat ongeloovig aan en zeide niets. Om zeven minuten voor tienen trok ik voor den spiegel mijn toga aan. Moeder! moeder!" riepen de jongens, „de toga is veel te kort," en klein Netje, met de paplepel nog in den mond, zeide met een heel wijs gezieht: „Net een kip op hooge pooten." 't Was waar, de toga was wel erg kort, en zat een beetje wonderlijk op de schouders, maar op zulke uiterlijkheden moet men maar niet letten en nadat ik Netje met verontwaardiging had aangezien over die weinige eerbiedige benaming, nam ik mijn baret in de hand, mijn preek onder den arm en wandelde het huis uit en sloeg de richting in naar het kerkje, dat vlak tegenover de pastorie lag.

Voor de consistoriekamer stonden twee boerkens mij op te wachten, zeker de ouderlingen, en in de kamer vond ik er nog twee die mij als de diakenen werden voorgesteld. De oudste der ouderlingen scheen ook een zwaar hoofd in mijn jeugd te hebben, hij keek mij verbaasd met zijn goedig, door de zon gebruind gelaat aan, en zeide, mij met zijne harde, bruinvereelte hand op de schouders kloppende: „De eerste keer, dat je preekt, dominé?" Tevergeefs trachtte ik mij waardig voor te doen, ik bracht mijn hand aan mijn kin, en zeide nederbuigend: „Neen, wel de eerste keer in eene gemeente, maar je begrijpt mijn voorstel, vriend, en dan de menige keer voor mijne collega's. Ik verzeker je, dat het veel makkelijker spreekt, voor een gemeente, dan voor collega's." „Jao, jao," zeide de boer geruststellend, „of je geliek hebt, dan zitten jullie zeker allen op elkaar te fitten: krek zoo," „Krek zoo," zeiden de andere drie en schudden hunne verweerde, gebaarde gezichten. Toen ze echter over 't hooi en 't gras begonnen te praten, stelde ik hen voor, den ernst van het oogenblik begrijpend, en verdere mededeelingen willende afsnijden, een zegen te vragen, voordat wij de kerk binnentraden. Ik hoorde reeds de langzame, slepende rythmus van het voorgezang. Toen het gebed geëindigd was, opende de ouderling met veel deftigheid de deur, die naar de kerk voerde. Ik trad — misschien een weinig al te haastig — naar voren en struikelde over den drempel, die een weinig opgehoogd was. „Pas op, dominéi, niet te haastig,' zeide de boer achter mij, zoo luid mogelijk. Ik werd vuurrood en meende reeds een glimlach te zien op het gelaat van vele mijner toekomstige hoorders.

Bij den preekstoel gekomen, schoot dezelfde vriend als een bruinvisch op mij af, en drukte mij zóó veelbeteekenend de hand, alsof de kansel een schavot was, dat ik moest bestijgen. Op den preekstoel gekomen, merkte ik dat de afwezige leeraar gewend was op een bijzonder hoog bankje te staan. Ik beklom het dus ook, maar nu kwam mijn hoofd bijna tegen het klankbord aan. Haastig zette ik het op zijde, terwijl weder eene verlegenmakende blos mijne wangen kleurde, doch nu was ik weer erg diep in den stoel, en kwamen mijne schouders net even boven den Bijbel uit. Ik koos echter het laatste, maar het hielp niet mee om mij op mijn gemak te zetten. Een weinig terneergeslagen zette ik mij neder, en terwijl de gemeente nog aan haar voorzang bezig was, trachtte ik ze eens in oogenschouw te nemen. Meest eenvoudige boerenlieden, met hunne vrouwen op z'n Zondags, in de bij hen zoo geliefkoosde bonte mengeling van kleuren. Maar, wie was dat, in die groote eikenhouten bank vlak tegenover mij? Een klein spotachtig gezichtje keek mij van onder een matrozenhoedje uitdagend aan, de donkere oogen schitterden van ingehouden pret. „Lachte zij den eeraar uit, die de kerk kwam binnen tuimelen?" De blik verwarde mij en maakte mij zenuwachtig en boos. Ik kon niet velen uitgelachen te worden. De voorzang uit, rees ik dadelijk in de hoogte, breidde mijne armen uit om met veel nadruk den zegen uit te spreken, toen ik opeens den voorzanger met zijn door den neus klinkende stem hoorde zeggen: „de gemeente gelieve met aandacht te luisteren naar het voorlezen der tien geboden." Als door een schot getroffen viel ik weer op mijn zitplaats neer, hopende ongezien. Ongezien ja, door iedereen, behalve door dat spotachtige gezicht in de bank vlak tegen-

„De eerste keer, dat je preekt, dominé?"

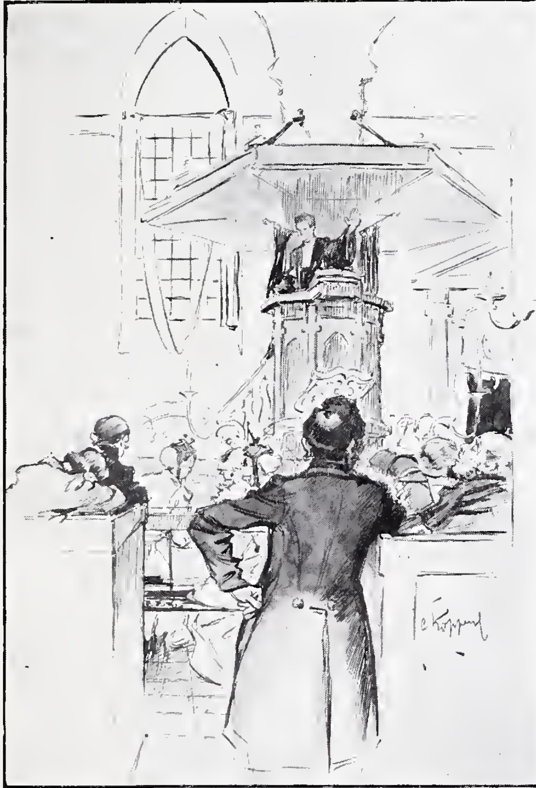
over mij. Nu lachte zij zelfs, en hield daarbij de kleine hand voor den mond.

O, hoe verwenschte ik die bank met zijn inhoud. Moest die dan zóó ontzenuwend op mij werken, moest nu de geheele indruk van mijn schoone toespraak door twee spottende oogen te loor gaan?! Neen, ik wilde er niet meer naar kijken, ik moest denken aan mijn preek. Lieve hemel! was ik mijne inleiding vergeten? Hoe begon die ook weer? Met bevende vingers sloeg ik mijn dictaat op, de letters dansten mij voor de oogen: „Mijne toehoorders!"... kon ik nu niets verder als: mijne toehoorders? Zou ik mij nu moeten vernederen om mijn preek voor te lezen? *ik*, die mij altijd er zoo op beroemd had, dat ik nooit mede zoude doen aan deze treurige gewoonte? Lachte zij nog? Neen nu keek zij diep ernstig, foei wat melancholiek voor zoo'n jong wezentje! Foei? — foei! de candidaat die niet om zijn preek denkt! Ja, maar waarom zit zij dan ook zoo alleen in die groote bank, in die boerenomgeving; had zij nu nog maar een paar soortgelijke naast zich gehad, dan had ik ze misschien geheel en al over 't hoofd gezien; nu intrigeerde ze mij. „Hm! Hm!" klonk het uit de ouderlingenbank. Wat was die ouderling toch ongemanierd, straks zeide hij ook met zoo'n luide stem! „niet te haastig, dominée." „Hm! hm!" kreunde de ouderling, de twee diakenen en de voorzanger. Waren ze dan allen verkouden? Hemel! neen, de tien geboden waren uit, en de krummen dienden tot waarschuwing, de voorlezer krumde uit al zijn macht met het gezicht naar den preekstoel. Ik rees overeind en leunde daarbij op den kant van den preekstoel. Het deurtje opende zich, en 't had niet veel gescheeld of ik had tot spot van Neerlands volk, onder aan de trap gelegen. Nu had het matrozenhoedje een vreeselijken aanval, het verdween geheel en al in de bank. Ik begon... het koude zweet stond op mijn voorhoofd. Wat klonk mijn stem vreemd, zoo bevend, zoo schuchter! Was ik het wel? die bekend was wegens mijn mooi duidelijk orgaan? Bij den derden zin zocht ik al naar mijn woorden, en moest tegen wil of dank mijne oogen slaan op het geschrift voor mij. Mijne knieën knikten, en allerlei sterretjes dansten mij voor de oogen. Ik zag niets meer, geen kerk, geen banken, geen menschen, het was mij alsof ik in de lucht zweefde, en met verwondering luisterde ik naar het geluid van mijn eigen stem, die heel uit de verte scheen te komen. Hoe gelukkig, dat ik mijn preek zoo goed had van buiten geleerd, zoodat ik hem in mijn droom kon opzeggen, anders ware ik verloren geweest. De woorden die ik zeide, waren bestemd om met geestdrift en overtuiging te worden uitgesproken, ja, op mijn kamer had ik er hier en daar zelfs bij gegesticuleerd! Nu hingen de armen mij slap langs het lijf; en bij de minste beweging voelde ik de gespannen mouwen der toga. Als ik de toga eens scheurde? O schrikbeeld! Dus kalm maar, geen al te forsche bewegingen! Mijn preek maakte geen indruk, dat zag ik, toen ik later bij machte was, weer rond te kijken. De meeste boeren zaten al met de hoofden te knikken als zij reeds niet al onder zeil waren, en op het gelaat van hunne respektievelijke vrouwen was kalme berusting te lezen, in zoo verre zij het voorbeeld van hunne egaas niet hadden gevolgd. Alleen de spottende oogen waren nog

klaar wakker en keken mij nog steeds nieuwsgierig aan van uit de groote bank. Gedurende den tusschenzang had ik bijna met mijne tranen te worstelen, ik voelde, hoezeer ik mij zelf en anderen moest tegenvallen. Ik dronk een slokje water om vastheid aan mijn stem te geven, maar door zenuwachtigheid slikte ik het water te gauw door, en had toen met een hevige hoestbui te kampen, hetgeen mij natuurlijk allen moed ontnam voor mijn tweede gedeelte.

En de eerste vijf zinnen die ik sprak moest ik steeds door hoesten onderbreken. Ik keek maar niet naar de groote bank, en zag met geruststelling, dat de vrouwelijke leden der gemeente het allen veel te druk hadden met het wederzijdsch bedienen van eau-de-cologne om op mij te letten.

Toen de hoestbui eindelijk overwonnen was, kreeg ik iets meer moed, en zette zelfs mijn stem iets meer uit. Ja, bij de toepassing sprak ik zelfs met een weinig enthousiasme, hetgeen eenige boeren verschrikt deed opzien. En bij den laatsten zin begon ik het jammer te vinden, dat het uit was, juist op het oogenblik dat ik mij op mijn gemak begon te gevoelen.

Ja, bij de toepassing sprak ik zelfs met een weinig enthousiasme....

Maar dat beetje zelfvertrouwen verdween geheel en al, toen na de preek, in de consistorie de oudste ouderling heel goedig naar mij toekwam, mij weder op den rug klopte (sinds dien tijd kan ik het niet uitstaan op den rug geklopt te worden) en zeide: „Nou, nou, dominei, je bent nog een bietsjie jung, 'n bietsjie jung, hiernamaals beter". Ik glimlachte pijnlijk en zeide: „Ja, volmaakt was het zeker niet, maar ik hoop toch dat men er eenige wenken van zal opgestoken hebben". „Nou", zeide de geheele kerkeraad nu bijna te gelijktijdig: „de dominei het een bietsjie te beduusd gepraat, en je kiekt ook zoo beduusd, je mot meer met je armen zwaaien en je oogen rollen, dan vallen we niet in slaap, zie je".

Wat voelde ik mij klein, wat waren mijne verwachtingen bedrogen uitgekomen. Ik had nooit dominé moeten worden, ik zoude mij nu ook nog wel

kunnen terugtrekken; dit waren de gedachten die mij bezielden bij het terug gaan naar de pastorie. Toen ik de deur binnentrad hoorde ik mevrouw's stem tegen een ander zeggen: Toe Lise, vraag of je Papa hem vanavond op de thee vraagt, het is zoo'n lange avond om hem bezig te houden, en de kinderen zijn nog te klein om mij daarin te helpen.

Er zijn oogenblikken in ons leven dat de kleinste speldenprik ons een dolksteek toeschijnt; dat een minder hartelijk woord ons evenveel pijn doet, als de smartelijkste beleediging. Ik holde de trappen op, wierp mij op mijn bed en snikte als een kind. Hoe lang ik daar gelegen heb weet ik niet; ik kwam tot mijzelf, toen ik Netje voor mijn bed zag staan, diep ernstig en met groote vragende oogen. Zij keek mij medelijdend aan, en zeide op fluisterenden toon: „Ben je stout geweest, heeft moesje je in de kast gestopt?" Ik vond deze vraag zoo komisch, dat ik luid in lachen uitbarstte, mijne oogen afwaschte en met Netje op den rug al heel gauw beneden kwam. Wie of die Lise was met wie Mevrouw gesproken had, kwam ik dien middag niet te weten. Toen ik het wist! ... maar ik wil niet anticipeeren. 's Middags liet Mevrouw met een afdalend reeksje van negen olijfplanten mij de schoonheden van het dorp zien.

Toen wij aan het middagmaal gezeten waren, belde een gegalonneerde knecht aan de deur en de boodschap kwam binnen: „Compliment of de dominé lust had om bij den burgemeester een kopje thee te komen drinken". Ik hield mij eerst alsof ik geen lust had en sprak van hoofdpijn, vroeg naar bed gaan en wat dies meer zij. Maar Mevrouw moedigde mij zoo dringend aan, dat de boodschap terug ging, dat de dominé met plezier zou komen.

Dien avond te beschrijven, 't is bijna te veel gevergd van mijn pen!

Ik ging er met looden schoenen heen en belde verdrietig aan, want wist ik niet dat ik een opgedrongen gast was, een uit medelijden genoodigde?

Ik kwam binnen in een gezellige, helder verlichte kamer en bij mijne binnenkomst trad eene allervriendelijkste dame op mij toe, en zeide op warmen toon: „het doet mij veel genoegen met u kennis te maken, mijnheer Biemstra, mijne dochter heeft u met veel genoegen gehoord heden morgen; het speet mij zelf zóó verhinderd te zijn." Hare dochter? Lise dan zeker! Hoe of die Lise wel zou zijn! Toen ik in een heerlijken leuningstoel met hoogen rug was gezeten, ging de kamerdeur open en kwam een in 't licht gekleed jong meisje binnen. Ik keek haar aan, zij keek mij aan, en ik werd vuurrood, want ik herkende de spotachtige oogen uit de groote eikenhouten bank. Die spotachtige oogen stonden in een allerbekoorlijkst gezichtje, maar nu deerde zij mij niet meer. Nu stond ik niet meer op den preekstoel, ik keek ze nu brutaal aan en dwong ze zich te bedekken met de lange oogwimpers. Wat zaten we daar verrukkelijk met zijn drieën, hoe zegende ik in stilte de papa die opgehouden werd in de societeit. Eerst was ze nog een beetje verlegen, maar toen ze over mijn preek begon te praten, en mij zeide, dat ze er zóó van genoten had, dat ze vond dat ik zoo heerlijk kalm had gesproken en niet zoo'n stem had opgezet als de oude dominé, kwam ze wat los. „En uw tekst was zoo goed

gekozen," vervolgde ze, „want u weet niet, hoe kwaadaardig de menschen hier kwaad van elkander spreken, zij hebben allen wel een wacht voor hunne lippen noodig. Maar ik zelf ook, niet waar moedertje, ik heb al gezegd ook tegen u dat ik in 't vervolg een beetje meer denken zal voor ik spreek." — Nu werd mij het harte zeer warm; dus mijne woorden hadden toch invloed gehad. We werden zeer vertrouwelijk. Ik stortte mijn hart uit over hedenmorgen en zij vertroostte mij en zeide, dat het heusch een goede preek was. En ik verweet haar, dat zij gelachen had; toen keek zij mij verwonderd aan en zeide dat zij zoo lachen moest, omdat Pietje van den Boogaard een sprinkhaan op haar hoed had en te vergeefs poogde die te vangen. Wie Pietje van den Boogaard was, kon mij niet schelen, maar het was net of er een zware last van mijn hart afviel. Toen kwam Papa thuis en zoo zaten we nog lang te praten, en bij 't afscheid nemen, zeide Papa, dat als ik terugkwam in 't dorp, ik toch vooral nog eens eene visite moest komen maken, en Lise werd heel rood tot achter de oortjes, toen ik haar handje misschien wel een beetje al te stijf drukte.

Was het nu zoo heel vreemd, dat ik veertien dagen daarna den dominé ging bedanken voor het mij toestaan van zijn preekbeurt te vervullen en ik toen meteen nog een lange avondvisite bij den burgemeester maakte?

Verwondert het u, dat ik na een maand op de pastorie moest zijn, om een parapluie te halen, die ik had laten staan, en toen meteen ... nu ja, ge begrijpt het wel?

Er gebeurde in de drie volgende maanden nog zoo veel dat niet onnatuurlijk en niet vreemd en niet te verwonderen was!

Ik wil u alleen nog mededeelen, vriendelijke lezer, dat na een half jaar, ik weer op den zelfden preekstoel stond en mijn tweede preek voordroeg. En nu zóó op mijn gemak en zóó vol vuur, dat niet één boerken sliep, en de zakdoeken en de cologne-flesschen in den zak van hunne vrouwkens bleven. Nu keek ik met bezieling naar de groote eikenhouten bank, nu zat daar óók een matrozenhoedje!

Hebt ge het al hooren fluisteren? Daar zat mijn aanstaande vrouwtje!

En de oude ouderling zeide mij nu in de consistoriekamer, met de hand op zijn vest: „Krek zoo, dominé, krek zoo, je hebt ze goed de waarheid gezegd!"

INDRUKKEN VAN EEN SCHUTTER

DOOR

EEN SCHUTTER.

Ik ben maar een doodgewone schutter.

Als eenige zoon was ik vrij van de militie. Gemakkelijk aan den eenen kant, maar aan den anderen een beetje vernederend; net of je niet even goed ben om 's konings rok te dragen als je kameraden.

Toen ik dan ook vijf en twintig jaar was geworden en mijn schutterijbriefje thuis kreeg, was ik daar heelemaal niet rouwig om. Ik vond mijn schutterdienst een soort van herstel.

Ik ben er nu drie jaar bij. Maar — het is me tegengevallen. Ik geloof dat er iets aan hapert, aan die schutterij. Wat het precies is, ik weet het niet; maar ik beschouw het niet meer als een herstel van mijn dienstplicht.

Ik ben maar een eenvoudig schutter, en dus, al voel ik wel dat er iets niet in den haak is, ik kan onmogelijk zeggen hoe het verholpen zou moeten worden. En daarom heb ik maar besloten alles eens achter elkaar op te schrijven wat ik bij de schutterij gezien heb en hoe ik het gezien heb. Misschien is er onder de menschen die dit lezen dan wel iemand, die ineens ziet waar het aan ligt en die invloed genoeg heeft om er wat aan te doen.

O ja, nog iets vooraf. Ik heb het nooit verder gebracht dan tot den laagsten rang en dan weet je van den eigenlijken dienst en van de techniek een ellendig klein beetje af. 't Kan dus best zijn dat ik wel eens een bok schiet in mijn relaas. Maar voor de hooge oomes van het leger of van de schutterij heb ik het dan ook niet geschreven.

* * *

Ik kreeg dus mijn schutterij-briefje thuis en daar stond op dat ik moest komen oefenen. Nu gebeurt dat in de stad van mijn inwoning gewoonlijk op de Beurs. Je gaat daar dan in je uniform naar toe en je laat je daar uitschelden net als een gewone recruut, maar een beetje fatsoenlijker, want je bent allemaal maar burgers.

Maar als je wat extra betalen wilt, dan kom je op een soort van aparten cursus. Die wordt, niet erg eigenaardig, gehouden in het Oude Mannenhuis. Geen krijgshaftige naam; maar dat kan niemand helpen, dat er daar nu juist ruimte is.

Ik kon op de gewone oefeningsuren onmogelijk komen en besloot dus om in 's hemels naam maar te betalen en naar den rijkeluiscursus te gaan. Op een goeden avond kwamen wij daar met ons twaalven bij elkaar: tien aspirant-schutters, niet in uniform maar met oude jasjes aan van wege de vettigheid van het geweer, en twee adjudant-onderofficieren die er al twintig of dertig jaar bij waren.

Wij zaten in een warme kamer en wij konden wat bestellen, als we wilden. We keken elkaar een beetje raar aan en er waren er een paar bij, die het bepaald toen al niet ernstig opnamen. Maar de meesten hoorden met ernst

en goeden wil de voorlezing van het reglement van den cursus, dat ingericht was als van een soort vriendenkransje, heel gezellig.

Daarna begon de les. De adjudant-onderofficier, die ons drilde, was een kantoorbediende dien ik wel een beetje kende en hij was dus heel gemakkelijk voor me. Dat was hij trouwens voor ons allemaal. Als wij daar in het ruime portaal van het Oude Mannenhuis op een rijtje stonden, dan klonk zijn stem wel heel vervaarlijk:

„Neem dát geweerrr in die linkerrrhand" ... maar als een het niet goed deed, dan kreeg hij geen standje, maar dan moesten we het allemaal overdoen.

Ik ging heel voldaan naar huis dien eersten keer. Maar den tweeden keer — we kwamen eens in de week — ontbraken er al een paar op het appèl. De volgende week weer een paar anderen; enzoovoorts, altijd weer een paar anderen dan de vorige week. Die betaalden dan een kwartje boete. Ik vrees dat het een afspraak was, hoewel ze mij nooit iets gevraagd hebben.

Voor mij, die geregeld kwam, was het vervelend. Want wat was het geval? Aangezien we er nooit alle tien tegelijk waren, waren we ook nooit allemaal even ver. Wij moesten dus alles wat wij den vorigen en den voorvorigen en den daarvoorvorigen keer geleerd hadden, altijd weer van het oerbegin overdoen. En daar de adjudants ons toch al niet voor erg slim schenen te houden, duurde dat eindeloos. We schoten maar niet op.

Nu, eindelijk raakten wij toch „afgeëxerceerd"; wij betaalden en namen afscheid. Van de tien waarmee we begonnen, waren er maar zeven over. Een was bij de brandweer gegaan, een was spoorloos verdwenen; en een was zoo dikwijls weggebleven dat hij in z'n eentje nog zes maanden les gehad heeft, wat hem naderhand een jaar schutterdienst uitgespaard moet hebben.

Na een poos kreeg ik een oproeping met een verschrikkelijk hoog stamboeknummer erboven; om en bij de ton. Ik werd, alweer in hetzelfde Oude Mannenhuis, bij de 4de compagnie van het 6e bataljon ingedeeld en kreeg een boekje mee naar huis, waarin stond wat de verplichtingen waren van de „leden der schutterij" in mijn woonplaats

Thuis ben ik dat gaan bestudeeren om te weten wat mijn „lidmaatschap" meebracht. Erg mooi Hollandsch staat er niet in. Ziehier b.v. een zinnetje uit het begin, waar vier artikelen al dadelijk antwoord geven op de vraag, wat je moet doen als je weg wilt blijven:

Art. 3. „Tot het piket of eenige andere aangeschreven dienst gecommandeerd *zijnde*, zal nochtans vooraf verlof (om tijdelijk uit de stad te gaan) moeten zijn aangevraagd en verkregen."

't Is echter duidelijk genoeg. Erger is het met art. 8 gesteld. Daar staat;

„Wanneer door het luiden der groote klok op den Grootekerktoren, het signaal tot *alarm* wordt gegeven, zal elk lid der schutterij zich dadelijk in volle wapenrusting naar de loopplaats begeven."

En dan volgt:

„Het luiden der groote klok op den Grootekerktoren geschiedt alleen maar bij alarm, of bij sterfgeval in de koninklijke familie."

Maar nu vraag ik: Hoe kan je aan het luiden van de groote klok hooren of er alarm is of dat er iemand van de koninklijke familie dood is? Alleen bij alarm hoef je op te komen. Ik weet schutters die van plan zijn om als de groote klok luidt, altijd maar te denken: 't Is bepaald een sterfgeval in de koninklijke familie. Van plan zijn — want de groote klok luidt nooit. 't Artikel kan dus wel zoo blijven, al is het verre van duidelijk.

Maar artikel 9, daar kan ik me heelemaal niet mee vereenigen. 't Stelt eenvoudig een onmogelijken eisch. Op het voorschrift dat je je meerdere in rang moet groeten, laat het volgen:

„De militaire groet bestaat in het brengen van de rechterhand loodrecht tegen den klep van den schako, de vingers uitgestrekt en tegen elkander gesloten, de palm der hand naar voren, de elleboog ongedwongen omlaag, de linkerarm natuurlijk afhangende en in het gelijktijdig den meerdere in rang eerbiedig en krijgshaftig aanzien."

Nu laat ik daar hoe het mogelijk is in zoo'n positie je elleboog ongedwongen te houden en of het zoo natuurlijk is dat je linkerarm afhangt. Maar van een schutter te vergen dat hij „in het gelijktijdig" zijn meerdere eerbiedig en krijgshaftig aanziet — wie die ooit een troepje schutters bij elkaar gezien heeft, zal daar het onmogelijke niet van inzien? Veel eerbiedigen zijn er al niet bij — maar krijgshaftigen, ik meen onder de minderen, bijna geen een!

Heb je een geweer bij je en kom je een bijzonder hoog personage tegen, dan zegt artikel 9 wat je doen moet: „Is de schutter met het geweer gewapend, dan wordt, na halt en front gemaakt te hebben, het geweer gepresenteerd."

Van veel belang zijn echter deze bepalingen niet, want er zijn maar weinig schutters die groeten en een „militaire groet" komt, als ik wel ben ingelicht, onder de minderen in het geheel niet voor.

Artikel 10 is ook al niet helder. Het luidt:

„Rookt de mindere in rang, dat gewapend zijnde ten strengste verboden is, dan is hij verplicht de sigaar met de linkerhand uit den mond te nemen, telkens wanneer hij zijnen meerderen in rang moet groeten."

Wat moet nu de mindere in rang doen, wanneer hij, gewapend zijnde, dat, rookende, ten strengste verboden is, zijn meerdere moet groeten?

En op die manier gaat het voort. Denkt iemand echter dat dit boekje met artikeltjes verouderd of ouderwetsch is, dan moet ik daartegen opkomen. Het is uitgevaardigd bij regimentsorder van 1890.

Maar genoeg hiervan. Toen ik mijn verplichtingen goed in mijn hoofd had, ging ik naar den schutterij-kleermaker. De man wou mij met alle geweld een „fijn pak" maken. Hoewel gevleid door dit aanbod, sloeg ik het af, omdat ik op het punt schutterij nooit de minste ijdelheid bezeten heb. Ik kreeg dus een jas van zeer grove viltachtige stof thuis en een broek met matrozenpijpen, die ik van achteren met een veter moest toehalen.

Of ik naderhand blij geweest ben dat ik aan des snijders lokstem weerstand heb geboden! Het gewone blauwe schutterspak is namelijk niet alleen buitengemeen goedkoop, maar vrijwaart den drager bovendien tegen al de nadeelen

eener bijzondere onderscheiding van zijn dienstbroeders. Het stelt hem in staat zijn gansche persoonlijkheid af te leggen als hij zich in zijn wapenrusting hult. Het spreekt hem bij voorbaat vrij van de hoogere aspiratiën, waarvan de dragers van fijn laken reeds bij hun eerste optreden op het veld van eer verdacht worden. Het bespaart hem de bijzondere aandacht niet alleen van zijn meerderen in den dienst, maar ook van zijn civiele medeburgers, wanneer hij zich per tram of te voet naar het exercitieterrein begeeft.

Nadat ik mijn pakje goed en wel thuis had en mijn geweer benevens het zoogenaamde lederwerk, zijnde een leege patroontasch met riem en een gordel met stalen bajonet, ter aangewezener plaatse had laten afhalen, werd mij weldra door den sergeant-majoor van mijn compagnie, een betrekkelijk jeugdige kantoorbediende van buitengewonen dienstijver, een briefje gestuurd, waarop ik las dat ik mij op een Zondag in volle wapenrusting moest begeven naar de Beurs, tot „overneming van het piket."

Deze uitdrukking beteekent tegenwoordig hetzelfde als inspectie, maar heeft oorspronkelijk vermoedelijk den eersten dag aangeduid van een dertig dagen lange campagne, gedurende welke de schutter nacht en dag gereed moest staan om ingeval van brand uit te rukken. Het schijnt evenwel dat een te groot aantal schutters, in hun binnenkamer opgesloten, het brandsignaal niet dan onvoldoende vernamen, zoodat dit oud gebruik door gebrek aan deelneming in oneer geraakt en vervolgens feitelijk afgeschaft is. De „overneming" heeft echter nog steeds plaats, tweemaal in het jaar.

Men begeeft zich daartoe, hetzij alleen hetzij in ongeordende groepjes, gewapend en rookende, naar de Beurs, na den vorigen dag het geweer voor een kwartje zorgvuldig te hebben laten oppoetsen. (Het geweer moet ook van binnen schoon zijn). Zorgeloos en nog altijd rookende stapt men het Beursgebouw binnen, waar men de manschappen van zijn compagnie in grooten getale bijeenvindt.

Plotseling weerklinkt tromgeroffel. Men bergt zijn sigaar in den loop van het geweer, snelt naar de plaats, waar men zijn sergeant-majoor gewaar wordt en schaart zich met zijn makkers in twee gelederen. Daarna laat men zich door den sergeant-majoor gewillig verplaatsen, totdat men ongeveer naar de grootte komt te staan.

Intusschen hebben zich aller blikken naar het midden van de Beurs gericht, waar zich een groepje mannen en jongelui bevinden, die zich levendig hoewel met zekere reserve met elkander onderhouden.

Het zijn de officieren.

Voelt ge wel wat dit beteekent, te zijn: officier van de schutterij? Begrijpt ge wel wat dat is: dat er voor burgers een middel bestaat om althans twee dagen in de maand in zich te koesteren het besef van krijgsmans-eer en-moed, het bewustzijn van te behooren tot een afzonderlijke kaste, die dichter geschaard staat rondom troon en altaar dan de overige Nederlanders? Weet ge wat het zeggen wil voor een eerzamen effectenmakelaar, bij zich aan huis te ontvangen een afschrift van het *koninklijk besluit*, waarbij hij boven velen wordt uitverkoren hoofdman te zijn over velen; waarbij hem de éénige weg wordt ge-

opend om door voorkomen en gezag boven zijn omgeving uit te steken? Hoe hoog zal hij niet rijzen, nu eens de gouden ster zijn roode kraag versiert? Maar reeds nu, reeds nu klettert de sabel langs zijn zijde, tweemaal in de maand; zet zijn stem zich uit en zijn borst zich op tot het voeren van kommando; trekt zijn persoon de blikken van tien- en honderdtallen.

Zie, welk een uitwerking de hoogere schuttersrang op den burger heeft!

De personen met wie hij zich thans in het midden van de Beurs heeft gegroepeerd, ziet en spreekt hij iederen dag op deze zelfde plaats; hij doet met hen zaken. Maar tweemaal in de maand trekt hij een ander pakje aan, den luitenantsrok, en eensklaps is hij krijgsman. Hij nadert zijn meerderen in rang vol respekt, staat stokstijf, salueert, naar rechts en links, totdat zijn kapitein, met wien hij morgen weer, tutoyeerend, zaken doen zal, hem opmerkt en minzaam toespreekt. Tevreden kijkt hij rond, drukt de overigen de hand, zijn meerderen eerbiedig, zijn minderen krijgshaftig en begeeft zich in dezelfde gemengde gemoedsstemming naar zijn sectie.

De kapitein stelt zich voor de gelederen op en laat deze herhaaldelijk een gelijk aantal passen voor- en achterwaarts maken, totdat zij weder op hun uitgangspunt zijn teruggekomen. Zijn kommando's klinken bulderend door het Beursgebouw of zijn volstrekt onverstaanbaar, door het bulderen der naburige bevelvoerders. Ik heb altijd een onverstaanbaren kapitein gehad, maar de sergeant-majoor begreep hem en dat is voor een geregelden loop van zaken meer dan voldoende.

Nadat de gelederen der compagnie op zekere wijze tegenover elkander geschaard zijn, plaatst de sergeant-majoor zich in het midden, achter een der beurspilaren, waar men hem niet zien en moeilijk hooren kan. Hij leest de namen der sectie op en ieder roept: present! als hij den zijnen meent te vernemen. Roept of zegt men, wat nog al eens voorkomt, gedurende dit appèl iets anders dan: present! dan antwoordt de sergeant-majoor: Houd je mond! terwijl de luitenant vragend den kapitein en de kapitein verwijtend den ordeverstoorder aankijkt.

Nadat het gelid zich nu weer op de gewone wijze geformeerd heeft, weerklinkt een kommando uit het midden van de Beurs, dat iedere aanwezige zich heeft aan te trekken. Het is afkomstig van den oudsten kapitein, die een bijzonder gewichtig personage is en dient om de manschappen hun bajonet op hun geweer en hun geweer op hun schouder te laten zetten. Daarna scharen zij zich in twee gelederen met tien pas tusschenruimte en nu begint de kleine of voor-inspectie.

De kleine of voor-inspectie geschiedt door den kapitein, den luitenant en den sergeant-majoor van de compagnie. Een dezer machthebbers komt met strengen blik op u af, trekt aan uw gordelriem, en grijpt uw geweer dat gij hem daartoe beleefd aanbiedt. Ik ben altijd door mijn luitenant geïnspecteerd en kan daarom te dezer zake slechts aan hem eenige woorden wijden.

Tusschen mijn luitenant en mij bestaat in het gewone dagelijksche leven geen maatschappelijk verschil. Ik noem hem Piet en hij noemt mij Jan. Geheel anders wordt dit natuurlijk, wanneer wij ons gecostumeerd hebben. Hij draagt dan een sabel en ik een geweer; hij handschoenen en ik geen.

Maar wat de krijgshaftigheid aangaat, daarin behoef ik niet voor hem onder te doen. Hij heeft bepaald geen militair voorkomen; hij is bleek, baardeloos en kleurt gemakkelijk. Wel tracht hij dit door groote gestrengheid van blik te verhelpen; maar dit baat hem weinig. Als ik durfde, zou ik zeggen, dat hij voor zijn manschappen ietwat verlegen is.

Een ding heeft mij altijd een beetje gehinderd. Hij onderscheidt mij voortdurend met zijn bijzondere attentie. In het begin keek hij mij spottend aan, maar langzamerhand is hij mij gaan beschouwen met een half meewarigen, half aanmoedigenden blik, alsof hij zeggen wou: Je doet het heel goed. Nu vind ik dat niet behoorlijk. Ik ben een gewoon schutter, ik draag geen „fijn" en ik verlang dus ook niet boven mijn kameraads uit te steken. Ik houd niet van favoritisme en acht dat inzonderheid in strijd met goede schutterij-kader-verhoudingen. Ik ben dus, toen we allebei weer als gewone menschen aangekleed waren, naar hem toegegaan en heb hem gezegd:

„Piet, ik waarschuw je. Als je weer aanmerkingen op mijn sjako maakt of mij bijzonder vriendelijk aankijkt in den dienst, dan stap ik in de pauze naar je toe, klop je op je rug en zeg heel hardop tegen je: Wel Piet, hoe gaat het; wil je soms een sigaar?" (Men moet weten dat de wet een dergelijke gemeenzaamheid tusschen den mindere en den superieur niet strafbaar stelt; integendeel, ter voorkoming van erger, eer aanmoedigt).

Daarna heeft hij mij met rust gelaten en ontwijkt mij zelfs.

Hij inspecteert dus onze geweren en personen. Meent hij een onregelmatigheid te ontdekken, dan begeeft hij zich naar den kapitein, met wien hij zich eenige oogenblikken fluisterend onderhoudt; men zou zeggen dat hij inlichting vraagt. Daarna komt hij naar den overtreder teruggestapt en brengt dezen met gedempte stem zijn tekortkoming onder het oog. Maar ik vrees dat hij niet scherp ziet. Nog den laatsten keer zeide mijn buurman, na geïnspecteerd te zijn, zeer oneerbiedig tot mij:

„Hai hait nie eens gezien dat m'n slagpen van m'n geweer is afgebroke. Nou, ik hou me kop dicht, want anders late ze me nog op de Pourt komme (een soort van schutterlijk arsenaal, waar tevens provoost-arrest ondergaan wordt) en dan kost 't me nog nege stuivers. 't Is me 'n boel; je mot wete dat ik gediend heb. 't Zal mijn me zorg zijn dat de spuit stuk is, je hoeft er toch nie mee te schiete."

Ik heb de vaste gewoonte aangenomen op dergelijke uitingen, die herhaaldelijk voorkomen, niet dan met een flauwen glimlach te antwoorden.

Het is merkwaardig om te zien, hoeveel manschappen zich gedurende deze inspectie moeten verwijderen om te voldoen aan een menschelijke behoefte. In de daartoe bestemde gelegenheid is het dan een lawaai en een spektakel, dat even ongepast als hinderlijk is. Ik heb mijn luitenant dan ook meermalen met bijzondere gestrengheid in die richting: sssst! hooren roepen; zonder gevolg evenwel. Want de bedoelde personen konden het onmogelijk hooren en uit het tweede gelid klonk een ongedwongen gelach van ho-ho-ho! dat slechts door een herhaald: sssst! kon beteugeld worden.

Thans sluiten zich de gelederen. Tromgeroffel weerklinkt opnieuw. Als het verstomd is, heerscht er een heilige stilte in het Beursgebouw. Allen, meerderen en minderen, zien in bang verwachten naar den ingang. Het oogenblik is gekomen.

Daar nadert hij, de machtige dezer wereld, wien het behaagd heeft de gekleede jas eenige oogenblikken af te leggen voor het uniform en van zijn Zondagmiddag de helft te wijden aan 's lands defensie. Jaren zijn over dat hoofd gegaan en hebben het vergrijsd; maar geen jaren hebben het schutterlijke vuur kunnen dooven in die borst. Slechts twee van zijns gelijken kent de stad; slechts een die hooger is, den kolonel. Maar hij beveelt het zesde bataljon. Hij is op dezen inspectie-dag de man, voor wien de kapitein zoo goed als de geringste schutter beeft. Hij is de majoor.

Zie, hij treedt binnen. Het groepje officieren salueert met sabel- en handgebaar. Maar hij is tegenover hen de minzaamheid zelve; hij reikt hun de hand, hij spreekt hen toe.

De groote inspectie begint. Het achterste gelid staat nog altijd op tien pas achter het voorste, zoodat er tusschen de beide een breede doorgang is. En nu gebeurt er iets, waarvan het mij eerst bij den tweeden keer dat ik het bijwoonde, gelukt is den ernst en de beteekenis te ontdekken.

De majoor plaatst zich aan den hoek van het voorste gelid aan een der zijden van het carré dat de beurswanden siert. Achter hem scharen zich een adjudant en de oudste kapitein; daarachter twee of drie officieren van minderen rang, onder wie een of meer van gezondheid. Het groepje zet zich met vrij snellen pas in beweging en loopt langs de voorzijde van het voorste gelid. Aan een der hoeken van het carré gekomen, draait het om den daar staanden luitenant heen en loopt langs de achterzijde van het voorste gelid. Daarna langs de voorzijde van het achterste gelid; en zoo zigzag langs de achterzijde van het achterste gelid.

Als dit is afgeloopen begint de inspectie van de tweede zijde van het carré: mijn sectie. Ik zie den majoor met het gevolg op mijn kapitein afkomen, die salueert en een hand krijgt. (De luitenant niet). Dan begint dezelfde vertooning die ik daareven beschreven heb, met mijn sectie. Ik ben er den eersten keer bepaald van geschrokken. Want als een Barribal zoo boos kijkt de majoor, als hij voorbijstapt. Ik heb me er toen over verbaasd, hoe de schutterij een mensch veranderen kan. Want als burger is de majoor een man, die geen vlieg zou doodslaan. Ik heb hem laatst nog met zijn vrouw zien loopen, hij zag er bepaald wat je noemt goedig uit. Maar bij de inspectie — brrr!

Het gevolg schijnt al evenzeer vertoornd. Alleen Gezondheid lacht wel eens en zegt iets tegen zijn nevenman. Zij zijn snel voorbij. De majoor betuigt zijn tevredenheid aan mijn kapitein, die dat pluimpje wel verdiend heeft; want we zien er allemaal keurig uit, al heeft mijn buurman dan ook geen slagpen. Daarna stuift het groepje op dezelfde wijs langs de derde sectie.

Even zie ik het hokken. De majoor is al voorbij, maar de kapitein achter hem heeft een patroontasch ontdekt die aan eens schutters linker- inplaats van aan s'mans rechterdij bungelt. Hij stormt op den man af, de andere volgers doen insgelijks en trekken en plukken nu een tijdlang met hun vieren aan de

ongelukkige patroontasch. De schutter staat onbewegelijk. De majoor heeft zich omgekeerd; zijn oogen schieten vlammen. De patroontasch wordt losgelaten; het troepje schaart zich weer en snelt verder. De schutter grijnslacht.

Op die manier gaat het onder betrekkelijke stilte voort. Met groot ceremonieel wordt eindelijk den majoor uitgeleide gedaan. De oudste kapitein laat eenige handgrepen uitvoeren en buldert eindelijk: „Bajonet af! Ingerukt marsch!"

Daarna steekt ieder zijn sigaar op, neemt zijn geweer onder den arm of laat het achteloos naast zich slepen en verwijdert zich. Bij den ingang van de Beurs staat een volksmenigte opgepakt, uit welker midden meer en minder vleiende uitdrukkingen worden vernomen. De menigte is dom, zij spaart niemand. Allen moeten het ontgelden: „de ka-pi-tein en de overige passagieren," zooals De Schoolmeester zegt.

Een eenvoudige schutter als ik komt er nog het best af. Hij gaat stillekes voor op een tram staan rooken en doet alsof hij zijn meerderen niet ziet, die binnen zitten of achterop staan.

* * *

Nu moet ik nog het een en ander vertellen van de eigenlijke oefeningen.

Men verdeelt de oefeningen in schiet- en in bataljons-oefeningen en deze laatste weer in bataljons- en compagnies-oefeningen. De bataljons-oefeningen hebben plaats op het land; de schietoefeningen in de schietbaan. Bij de bataljons-oefeningen moet de schutter zijn geweer meebrengen; bij de schietoefeningen moet hij het thuislaten.

Hoewel ik van wetten geen verstand heb, moet ik à propos van die schietoefeningen even over de Schutterijwet spreken.

Een kennis van mij was een duchtige tegenstribbelaar. Hij kende de wet op zijn duimpje en had er pleizier in de bevelen van zijn superieuren daarnaar te controleeren. Zoo kreeg hij zijn briefje thuis, waarop hij las dat hij 's morgens om 6 uur moest komen schutteren.

Dat was hem bepaald te vroeg. Hij zoekt in de wet en daar vindt hij een artikel 42, waarin hij leest:

> »De oefeningen ..... zullen niet spoediger op elkanderen mogen volgen, dan van 14 tot 14 dagen en bij voorkeur des Zondags, zooveel mogelijk na het afloopen van alle godsdienstoefeningen, plaats hebben, *doch in geen geval voor des middags ten vijf ure aanvangen."*

Nu moet men weten dat als je geen zin hebt om 's morgens vroeg op te staan, je maar even naar je sergeant-majoor hebt te gaan en die geeft je dan heel beleefd een middaguur.

Neen, zei mijn vriend, die koppig was, van die visite bij den sergeant staat niets in de wet. Maar daar staat wel in de wet dat de oefeningen in geen geval voor 's middags vijf uur mogen beginnen. Naar die ochtend-oefeningen ga ik dus niet heen.

Hij bleef weg; eenmaal, tweemaal, driemaal. De Schuttersraad veroordeelde hem tot de hoogste boete; eenmaal, tweemaal, driemaal vijftien gulden.

Mijn vriend weigerde te betalen en vroeg, alweer volgens de wet, aan

Gedeputeerde Staten om hulp. Hij beriep zich op het artikel dat ik daarnet heb overgeschreven.

Na een paar weken kwam het antwoord. Mijn vriend moest betalen. Hij had het artikel verkeerd gelezen, zeiden de Staten. Je moest het zóó lezen:

»bij voorkeur des Zondags, doch in geen geval voor des middags om vijf uur" ... *des Zondags!*

Ik herhaal dat ik geen verstand van wetten heb, maar dit is me toch wel wat kras. Ik heb het antwoord van de Staten zelf gezien, mijn vriend heeft het in een lijstje laten zetten. Anders zou ik het niet gelooven. Want ik vraag, wat is duidelijker dan: *in geen geval?* In geen geval, dat is nooit van zijn leven, dat is — enfin, dat is: in *géén* geval. Niet Zondag en niet door de week. Als ik zeg: ik zal vijf jaar lang schutteren, bij voorkeur vier, maar in geen geval majoor worden — dan bedoel ik daarmee niet dat ik in die vijf of die vier jaar geen majoor zal worden, maar nóóit, in geen honderd jaar, nooit van mijn leven majoor van de schutterij! In géén geval!

't Is waar, de wet is zeventig jaar oud en de tegenwoordige autoriteiten kunnen het niet helpen dat onze voorouders vóór den Belgischen opstand dingen in de wet schreven die nu niet meer te gebruiken zijn. Maar ik vraag mezelf toch af: Zou daar nu niets aan te doen zijn dan dat de overheid wat anders in de wet leest dan erin staat? Dat wil er bij mij niet in.

Enfin, *ik* heb een middaguur om te schieten en *ik* ben niet zoo koppig geweest om me te laten veroordeelen. 'k Heb dit alleen maar verteld voor de curiositeit. Over de wet zal ik verder niet praten; want dat is me te geleerd.

Je gaat dus, als je schietoefening hebt, zonder geweer naar de schietbaan; het is de eenige gelegenheid, waarbij je je geweer bepaald niet mag meebrengen. Op de schietbaan krijg je er een, waarmee je onder het oog van een heuschelijken luitenant — niet van de schutterij — vijf schoten doet, in of naast de schijf, soms in de roos, soms in den grond, dat hangt van het toeval af Daarna ga je weer naar huis. 't Is een eeuwig eind om er te komen, maar ben je er eenmaal, dan is het in vijf minuten afgeloopen.

Alleen maar één enkelen keer in mijn schuttersloopbaan heeft het langer geduurd. Dat moet ik eens vertellen.

De heuschelijke luitenant was ziek. Toen ik de schietbaan naderde, hoorde ik al een vervaarlijk gebrul. Het bleek een kapitein van de schutterij te zijn — niet de mijne — een ware tijger in den dienst. Hij vond dat het gewoonlijk te slap ging en nu zou hij het ons eens anders leeren.

Ik werd eerst door een echten sergeant onder handen genomen, die me langs een bolletje naar een plaat liet kijken, waarop een man met de punt van een stok heen en weer stond te wijzen. Ik moest op een gegeven oogenblik: ho! roepen, dan hield de man den stok stil, de sergeant keek er naar en zei: heel goed! Dan moest ik het nog eens over doen, maar de tweede maal scheen het niet goed te zijn, want de sergeant zei: dat deugt niet! en stuurde me naar een schuurtje. Daar schoot ik met een flaubert-geweertje en werd toen naar de schietbaan gezonden.

Een stokoude sergeant repeteerde de handgrepen met mij en toen kwam ik met vier anderen naast elkaar voor den geweldigen kapitein te staan. Hij snauwde ons met zekere joviale barschheid af; we kregen ieder een geweer en schoten tegelijk op de schijf. Dat heet salvo-vuur. Zoo deden wij vijf keer achter elkaar en altijd was er één schot naast de schijf.

Nu zou ik bij geen menschelijke mogelijkheid hebben kunnen zeggen of ik het misschien altijd geweest ben die naast de schijf schoot, of hoeveel van de vijf keer het raak geweest is. De anderen wisten het ook niet, want als de kapitein het vroeg, deed niemand een mond open. Maar het aardigste was dat de kapitein het zelf ook niet wist. Hij zei wel: „Als het niet te donker werd, zou ik hem eindelijk wel vinden!" maar dat was maar larie, want we hadden onze vijf schoten gedaan en meer mag je niet, van het Rijk.

Met dat al was ik een uur kwijt. De volgende maand was de luitenant er weer en duurde het weer vijf minuten. Ik vrees dan ook dat ik dien éénen keer niet zoo heel veel geleerd heb. Ik ben het ten minste allemaal weer vergeten. Maar de ijver van den kapitein heeft toch gevolgen gehad. Tegenwoordig tenminste doen ze bij de schietoefeningen ook aan wat de manschappen noemen „de taierie". Dat is de theorie van het geweer en bestaat in een les van een sergeant die je precies vertelt hoe je een geweer uit elkaar haalt en in elkaar zet en hoe al de stukjes heeten. Dat kan heel nuttig zijn. In oorlogstijd — waarvoor de hemel ons dierbaar vaderland en de schutterij behoede — weet je dan hoe je een geweer in elkander zet en kan je het zelf herstellen als er wat aan hapert In vredestijd kun-je het geweer zelf schoonmaken, als je er geen kwartje voor over hebt om het een ander te laten doen. Alleen — er is een kleine máár. In oorlogstijd krijg-je natuurlijk het wapen van het leger: het gewijzigde Männlicher type. In vredestijd thuis heb je het oude Snidergeweer waarmee je niet schieten kunt. En het wapen dat de sergeant je haarfijn uitlegt, is het *Beaumont-geweer*!

Als je nou met alle geweld „taierie" moet hebben, dan zou ik een kanon veel interessanter vinden.

* * *

De bataljons-oefening is eigenlijk de schuttershoogtij. Nooit, zelfs op het piket niet, is het bataljon zoolang bij elkaar en werkt het zoo ernstig als dan.

De bataljons-oefening heeft plaats op een land dat hard en hobbelig is, als de zon schijnt en drassig, als het regent. Regent het hard dan staat er 's middags een vlag op den toren, wat altijd een slecht teeken is, want het beduidt dat je thuis moet blijven.

Bij goed weer komt het heele bataljon op het land bij elkaar. De officieren verbergen hun aandoening onder buitengewone gestrengheid. De majoor zit op een manege-paard en de kolonel is er meestal ook bij, ook te paard. Maar de majoor kommandeert. Er wordt muziek bij gemaakt.

Achter het hek dat het veld afsluit, pakt zich een massa volk samen, dat door kreten en sinaasappelschillen van zijn belangstelling in de plechtigheid blijk geeft. De schutters worden, zij het niet altijd voldoende, door politieagenten beschermd.

De majoor zet zijn paard in het midden van het veld en galmt over het heele land zijn bevelen. De gewone schutter heeft nu één stelregel wel in het oog te houden; verliest hij dien, dan loopt de heele boel mis.

Het is deze: Hij luistere nooit en onder geen voorwendsel naar de bevelen van den majoor.

Nadat de majoor namelijk zijn bevel heeft uitgegalmd, gebeurt er niets dan dat het door de kapiteins, elk tot zijn compagnie, wordt herhaald. Maar ook dan dient gewacht, totdat de luitenant het in eenigszins begrijpelijker taal aan zijn sectie heeft overgebracht. Aan de gewone manschappen van die sectie wordt het vervolgens in uiterst populairen vorm door den sergeant of korporaal die als vleugelman of *guide* dienst doet, vertolkt.

Bij voorbeeld. De majoor roept donderend over het veld:

„Met-rotten-links. Links-uit de-flank. Formeert-de-ge-*véchts*-kolonnes!"

De kapitein, bescheidener:

„Met rotten links. Links uit de flank!"

De luitenant, zenuwachtig:

„Links uit de flank. Links, hoor, niet rechts. Dezen kant uit!"

De *guide*, angstig:

„Linksom, linksom. Loop mijn maar na! Vooruit. In den pas. Een twee, een twee. Schiet dan toch op!"

Nu gevoelt ieder wel, welk een grenzelooze verwarring de eenvoudigste schutter bij deze manoeuvre teweeg kan brengen, als hij direct de bevelen van den majoor opvolgt. Dit is dan ook ten strengste verboden; de schutter mag bepaald niet luisteren. Dit klemt temeer wijl hij daarenboven gevaar zou loopen het te kwaad te krijgen met machtwoorden als: gevechtskolonnes, die hem door den trechter van zijn sergeant heelemaal niet bereiken.

In het algemeen kan men zeggen dat het wenschelijk is, dat de schutter zoo onwetend mogelijk zij. Want kennis maakt eigenzinnig en het verdient verreweg de voorkeur dat de heele sectie den verkeerden kant uitloopt dan dat één man in zijn eentje het bevel goed uitvoert en alleen wegwandelt. In het eerste geval krijgt de luitenant een standje van den majoor; in het laatste wordt de man die het goed gedaan heeft, uitgeveegd door den luitenant, den *guide* en de heele sectie.

Welke verderfelijke gevolgen het luisteren naar de bevelen van den majoor bovendien hebben kan uit het oogpunt van schutterlijke tucht, heb ik meermalen zelf waargenomen. De schutter — vooral die uit de volksklasse — geeft maar al te licht toe aan de neiging om de kommando's te parafraseeren, er toevoegsels of opmerkingen aan vast te knoopen, die met den ernst van den dienst allerminst strooken. Zoo heb ik nog op de laatste oefening het volgende staaltje daarvan bijgewoond.

De majoor: „Om-te-vuren . . . .

Een schutter (achter mij): „Wel allemachtig, motte we nou gaan vure? Met wat?"

Majoor: „*Op*-gesloten!"

Schutter (naast mij): „Wor je daarvoor opgeslote, as je vure mot? De pot in, jò!"

Zoo iets kan op de orde onder den troep onmogelijk goed werken.

Uit het bovenstaande make vooral niemand op dat je op het land staat om vliegen te vangen. 't Lijkt er niet naar. Gedurende ruim twee uur min een pauze ren je voortdurend heen en weer, van het eene eind naar het andere, naar rechts naar links, voor- en achteruit. Ik geloof dat het heel leerzaam is voor de officieren en andere meerderen, maar als schutter begrijp je er niets van. Maar dat is, zooals ik boven aantoonde, ook zeer wenschelijk.

In de pauze koopt men een glas bier en rookt men: de minderen in een open tent, de meerderen aan een tafel. Daarna gaat men weer min of meer geregeld heen en weer loopen. En dan komt *hèt!*

De muziek stelt zich aan het hoofd. Dan volgt een soort eerewacht met een vlaggetje en daarachter de bereden meerderen. Bij hen sluit het heele bataljon zich aan in zes of acht man breede gelederen; de officieren er tusschen in. Zoo trekt men de stad in. Het is wat ze bij soldaten noemen een militaire marsch.

In het begin gaat alles goed. Maar zoodra de breedere weg verlaten en een straat bereikt is, wordt de toestand minder rooskleurig. Het geweer begint den schutter den schouder te drukken. Dichte stofwolken, door de voor hem schrijdende manschappen opgejaagd, omdwarrelen hem. Rapalje van de ergste soort pakt zich aan weerszijden van het bataljon op, loopt er naast, bulkt met de muziek: *Adèle!* mee, spuwt, scheldt, vloekt. Straatjongens kruipen tusschen de gelederen door; de meerderen zijn machteloos het te verhinderen. Komt er een tram aan, dan worden de acht of zes man breede gelederen tot de helft van hun breedte saamgeperst; wee dengene die in het midden loopt. Rijden er geen trams, dan is hij daarentegen beter af dan de vleugelman, die door fabrieksmeiden aan jaspand en bajonetschee getrokken wordt en bij het geringste verweer handgemeen raakt met de juichende massa. Gelijk vroeger is de bescherming welke de politie aan dezen zwaarbewapenden, maar feitelijk weerloozen optocht verleent, onvoldoende.

Zoo loopt het bataljon voort, totdat de menigte zoozeer is aangegroeid, dat verder marscheeren onmogelijk is. Natuurlijk is dit den eenen keer eerder het geval dan den anderen. Bij mooi weer wordt al heel spoedig ingerukt; bij druilig weer heeft men het zien gebeuren, dat het bataljon voortrukte drie kwartier lang en eerst aan het andere einde der stad ontbonden werd.

Met zulke tochten kan ik me niet vereenigen. Veel schutters komen 's middags zoo van hun werk en moeten er 's avonds weer aan. En nu moeten zij dien tusschentijd aanvullen met oefeningen en een marsch, waar ze bekaf vandaan komen. Natuurlijk dat de meesten zoo gauw mogelijk de kroegen inloopen; maar ook al ren je, zoodra je ontbonden ben, naar huis, dan houd je meestal toch geen tijd over om te eten. Dat alles kan niet anders dan een nadeeligen invloed oefenen op het moreel van den troep.

* * *

Ik heb nu van het gewone schuttersleven zoowat alles verteld. Alleen de schuttersraad en de parade ontbreken er nog aan. Maar over den schutters-

raad kan ik niet meepraten, omdat ik nooit mijn plichten verzuimd heb en er dus nooit voor ben geweest. Eens ben ik gedagvaard, maar dat was een vergissing van den kapitein.

De schuttersraad veroordeelt tot boete. Als je niet betaalt, moet je op „de Pourt" zitten. 't Schijnt daar wel gezellig te zijn, je legt er een kaartje en je gebruikt er wat. Maar daarvan kan ik niets vertellen, want ik ben er nooit geweest.

Wat de parade betreft, ook daarover hoef ik niet uit te weiden. Je kunt het 't best vergelijken met een bataljons-oefening op zijn Zondagsch. Er zijn wat meer paarden, de meerderen zijn wat mooier aangekleed, er zijn een paar echte officieren bij, van het leger, en het heele regiment is bij elkaar. Overigens gaat het al net zoo in zijn werk als om de veertien daag op het land.

* * *

Onder de bijzondere voorvallen die ik in mijne schutterscarrière ben tegengekomen, behoort de groote werkstaking. Ik zou er geen woord over zeggen, want het was een treurige tijd, als de eerlijkheid mij niet gebood te verklaren dat ik voor mij eerst toen ingezien heb, dat de schutterij ook diensten kan bewijzen. Er waren namelijk bij die gelegenheid een paar straten, kaden en pleinen, waar niemand die er niets te maken had, door of over mocht. Had dat alleen maar in de krant of aangeplakt gestaan, dan hadden de menschen er zich misschien niet aan gestoord. Maar nu was erop verzonnen om op de plaatsen, waar je niet door mocht, schutters neer te zetten. Kwam er dus in de verte een werkstaker of een partikulier aan en zag die schutters staan, dan dacht hij dadelijk: Daar mag ik niet voorbij, en dan draaide hij om.

Laat ik erbij voegen dat op plaatsen, waar veel werkstakers waren en waar zij wat rumoerig deden, de straat door de politie afgezet was. Gevaar was er voor ons schutters niet bij, dat kan ik met de hand op het hart verklaren. Er was best voor ons gezorgd, op drukke plaatsen werden we door agenten beschermd en ditmaal voldoende.

Ook kreeg je wat te eten en te drinken en kon je later op het stadhuis schavergoeding gaan halen voor den verloren tijd. Je mocht natuurlijk rooken en de officieren behandelden je alsof je van hun gelijken was. De diensttijd was alleen verbazend lang; er zijn er die zes-en-dertig uur onder de wapens hebben moeten blijven. Ik persoonlijk heb daarover niet te klagen gehad.

Voor de officieren was het een zalige tijd. Het gevoel van verantwoordelijkheid verhoogde nog hun militaire zelfbewustheid. Zelden heb ik mijn luitenant zoo vurig gezien. Hij zwaaide met zijn sabel, hij stampte met zijn voet. Barsch tegen het publiek, had hij niets dan gulle scherts over voor de mannen van zijn sectie. Slechts het rooken verbood hij, doch toen men zijn verzoek in den wind sloeg, drong hij ook daar niet meer op aan. En zwaaide een onzer, die hier en daar had aangelegd, soms een beetje, dan dacht hij er zelfs niet aan hem daarover een hard woord te zeggen.

Ook voor de houding van mijn kapitein in die dagen heb ik niets dan lof. Het is, voorzoover ik weet, de eenige gelegenheid geweest dat zijn bevelen voor de manschappen zijner compagnie verstaanbaar waren.

Toen de werkstaking afgeloopen was, hebben we tot belooning een dagorder van den kolonel gehad, waar je van omviel. Dat stuk heeft een uitstekende uitwerking gehad. Veel schutters, die vroeger tot de slappe broeders hoorden, zijn er na dien tijd plezier in gaan krijgen en het aantal aspiranten voor de hoogere rangen is aanmerkelijk gestegen.

Ook de kolonel is naar behooren gehuldigd. De officieren hebben op een lijst geteekend om hem een cadeau aan te bieden. Ik hoor echter tot mijn spijt dat over de keus van het geschenk in den boezem van het korps oneenigheid ontstaan is. Sommigen waren voor een eere-sabel, anderen meer voor een bronzen schutter. Maar het geschil is bijgelegd en ze zijn geëindigd met hun krijgshoofd een bloemstuk te geven.

Ik vind een bloemstuk geen gelukkige keus. 't Is meer iets voor een zilveren bruiloft of voor een jubilee. Ik had den bronzen schutter beter gevonden. Maar ten slotte gaat het mij ook eigenlijk niet aan.

Bij den eersten schuttersmaaltijd, die op de werkstaking volgde — ter eere van den verjaardag van de Koningin — moet het geestdriftiger dan ooit toegegaan zijn. Ik ben er niet geweest, want er komen alleen officieren. Maar 's avonds heb ik ze gezien in een buitensocieteit, in de stad van mijn inwoning expresselijk door en voor officieren vervaardigd. Het was een lust om te hooren hoe de muziek het Wilhelmus speelde en om te zien hoe ze dan rondstapten, de wakkere meerderen, met wuivende haneveeren op hun sjako's en als pauwen zoo fier.

De stad mijner inwoning zag toe. Zij is niet aan militair vertoon gewend, maar haar schutterij houdt zij hoog. *Gare à qui la touche!* hij is maatschappelijk onmogelijk. De schutterij is onze locale trots.

* * *

En toch, en toch, ik voel het zelf heel goed, er hapert iets aan. En ik ben bang, nu ik nog eens overlees wat ik hier heb opgeschreven, dat ik niet altijd even onpartijdig geweest ben en mij niet heelemaal van critiek heb kunnen onthouden. Maar dat komt ook van al die politieke programma's, er is er geen een of je leest erop: afschaffing van de schutterij, algeheele hervorming van de schutterij. Dat komt van de heuschelijke leger-officieren, die altijd uit jalouzie zeggen, dat hun collega's van de schutterij er niets van afweten. Dat komt van de kranten, die, als een oud-officier in het buitenland zijn versleten schuttersuniform nog eens aantrekt, zoo iemand daarom uitschelden; alsof het niet wenschelijk was dat ze over de grenzen ook eens leerden begrijpen dat we niet zonder slag of stoot te annexeeren zouden zijn. Dat komt van volksvertegenwoordigers als meneer Tydeman, die bij de behandeling van de gewerenwet zoo maar in de volle Kamer durfde zeggen:

„**De schutterij is een fossiele instelling, die zoo spoedig mogelijk afgeschaft moet worden.**"

IN DE BANLIEUE VAN PARIJS.

DOOR

BULÉE.

I.

La foire aux purotins.

(Een Zondagsmarkt).

Een Purotin.

De tram, die, van de Place de la Bastille komend, de Place de la République overrijdt en daarna de boulevards Magenta, Barbès en Ornano volgt, heeft het eindpunt van zijn lijn aan de Porte Clignancourt. Om aan dit punt van uitgang onzer omdolingen te komen verzekert ons deze tram het gemakkelijkste middel. Wel zoo eigenaardig is het echter een anderen weg te nemen, een dien men te voet moet afleggen en die, eerst opwaarts dan naar beneden, ons slingerend voert over de Butte Montmartre. Zonder nu van dat om zijn artistieke kwaliteiten en geschiedkundige herinneringen merkwaardige stadsgedeelte — een der jongste arrondissementen van Parijs, waartoe het nog geen menschenleeftijd behoort — veel te zeggen, zonder mijn lezers mee te voeren naar de hooggelegen punten van waar men op de verrukkelijke Seinestad zulke prachtige uitzichten heeft, — ik hoop een en ander hier later te mogen doen — wil ik hen toch even den weg wijzen door die bochtige en hellende straatjes die wij afdalen aan de noordelijke zijde van den berg, en die ons bijwijlen geheel doen vergeten dat wij in Frankrijks schitterende hoofdstad zijn. Wij worden dalende keer op keer verrast door mooie vergezichten over lager gelegen huizen heen, tusschen tuinmuren die trapsgewijze naar beneden wegloopen, langs vervallen steenmassa's die op oude brokken van stadswallen gelijken, en altijd zien wij dan de door groene heuvelen begrensde vlakte ten noorden van Parijs met Clichy links, Aubervilliers rechts, wat meer naar achteren Saint Ouen, en in de diepte Saint Dénis, beroemd om zijn basiliek met de graven der Koningen van Frankrijk; overal waar wij daar huizengroepen zien, steken tal van fabrieksschoorsteenen er boven uit, die met hunne lange rookpluimen een eigenaardige bekoring aan het panorama verleenen.

Wij dalen, nu eens moeielijk vorderende over de slechte bestrating, dan vlug over de treden van een lange steenen trap, of gemakkelijk langs de zachte helling van den trottoir eener nieuw aangelegde straat. Zijn wij beneden, in het stadsgedeelte dat vroeger het tot de gemeente Montmartre behoorende gehucht Clignancourt was, dan nemen wij vluchtig hier en daar een kijkje in de rues du Ruisseau, Lefort, Marcadet en in de zijstraatjes die op de rues Hermel en Dutresme, uitkomen, tot dicht bij de baan van den kleinen ceintuurspoorweg, om een voorproefje te hebben van wat ons straks te wachten staat; toch in die straten en zijstraatjes hebben de kleine *chiffonniers* en *brocanteurs* van dit volkskwartier hunne magazijntjes, die, overvol met allerlei waren, waaronder er zijn die men hier niet zoeken zou, voor een deel hunne uitstalling, willen zij gezien en gewaardeerd worden, op straat moeten vinden. Dat zijn zeker pittoreske hoekjes, waard bekeken te worden; dat allerlei is somwijlen zoo ongezocht schilderachtig geschikt, de kleuren van groote lappen, oude draperieën, gordijnen en vloerkleeden, en de vormen van het meest vreemdsoortige huisraad, dikwijls met voor de gelegenheid opgepoetste brokstukken koperornament versierd, en daartusschen verroeste waren van verschillende grootte en tot verschillend gebruik bestemd, die mengelen zich allen op zoo verrassende wijze, dat stilstaan ons een lust is. Maar dat brengt oponthoud mee, want krijgt de brocanteur of de chiffonnier een belangstellenden kijker in het oog dan komt hij vlug uit zijn schuilhoek te voorschijn schieten, en... die menschen zijn welsprekend, zij weten ons zoo handig wat aan te praten.

* * *

La Porte de Clignancourt is een der zestig barrières waarmee de toegangswegen door de vestingmuur, die te Parijs in een steenen met groen gekroonden gordel omkneld houdt, worden afgesloten. Even buiten het hek, door de octrooi-beambten streng bewaakt, met rechts en links de drooge gracht, hebben wij recht voor ons de breede chaussée : in het midden de gemacademiseerde rijweg met de dubbele trambraan van de lijn naar het kerkhof van St. Ouen en aan ieder der zijden een trottoir, op welker boord een rij platanen een weinig opgewekt leven schijnt te lijden.

De linker trottoir is geheel gevuld met die eigenaardige levendigheid, dat vreemdsoortige gewirwar van menschen en zaken, die een zondagsmarkt van „kleine lieden" altijd te zien geeft. Ook de rechter trottoir wemelt van voetgangers ; wandelaars die de dichtbevolkte wijken in de buurt aan de binnenzijde van den vestingmuur gelegen, ontvluchten om hier buiten te zijn. Maar het zijn allen menschen die behooren tot de bescheidene kringen der groote maatschappij ; en meer dan bescheiden zijn velen er van, want op deze zondagsmarkt komen ook de armen hunne inkoopen doen, benuttend de talrijke gelegenheden, waar zij zich voor enkele stuivers, een door velen vóór hen gebruikt voorwerp, — meubel, kleedingstuk, schoeisel, keukengereedschap, — kunnen aanschaffen, wier prijzen elders boven hunne krachten zouden gaan.

Het gedeelte der Zondagsmarkt bij de fortificaties.

De groote stroom menschen volgt den linkertrottoir, en wij laten ons gaarne door dien stroom opnemen en meevoeren, te gaarne omdat alleen aan deze zijde van de breede chaussée markt wordt gehouden. Dat is de „*foire aux Purotins*", de markt voor hen die „dans la purée" zijn.

Eerst is de trottoir smal, het is daar waar de zoogenaamde *zône militaire* zich uitstrekt die geheel vrij moet blijven; daar ontmoeten wij een paar ambulante kooplieden, somwijlen een liedjeszanger die, vergezeld van een vioolspeler zijn liederen voorzingt, en, in de warme dagen, altijd den „marchand de coco". Nauwelijks hebben de eischen der strategië opgehouden te gelden of het terterrein wordt breeder. Er blijft nog ruimte in overvloed voor de langzaam vorderende menigte, al worden ook beide zijden van het voetpad ingenomen door de uitstallingen der kooplieden van allerlei. In den aanvang vinden wij dezen alleen aan den buitenkant van den trottoir, want aan de binnenzijde zijn de eerste plaatsen overgelaten aan de, hier als overal elders, waar veel volk bijeen komt, onontbeerlijke wijnhuizen, voor zoover die houten barakken „huizen" mogen genoemd worden, en aan de uiterst primitieve restaurants in den vrije, waar de friture-keuken — friture van Seinevischjes en van aardappelen — aan den weg wordt bereid. „*Aux anciens 3 canons, comm^e^ de vins, traiteur*", op een rood bord met gele leters trekt dit het eerst onze aandacht, en daarna gaat onze neus te gast bij de meerdere of mindere zuiverheid van het kokende vet. *Allons chez ma tante*, ook een wijnhuis, schoon nog minder „huis" dan het vorige, is al even aanlokkelijk als het vorige. Aardiger nog zijn de inkijkjes in die openlucht drinkgelegenheden, waar men ook eten kan, en waarin een tuin — denk niet aan bloemperken en grasvelden, lezer — met eenige miserabel treurige boomen, tafels en banken staan geschaard, zoo regelmatig mogelijk, onder een lang afdak op ongeschaafde palen. De toegang tot de tuinen is tusschen een drankbuffet aan de eene en een eetbuffet aan de andere zijde.

Tusschen deze honger en dorst verjagende etablissementen, die op de rij na elkander volgen, „werkt" een draaimolen; geen draaimolen gedreven door stoomkracht, zooals die met schittering van verguldsel, met wapperende roode draperieën, met statige galoppeerende paarden, met een orchestrion dat een groot repertoire heeft op de *Fête du Trône* en op de de *Foire de Neuilly* gezien worden; neen, een heel eenvoudige ouderwetsche, door den eigenaar en zijn helper zelven in beweging gebracht, en met een even eenvoudig en ouderwetsch draaiorgel, dat onophoudelijk *Les Pioupious d' Auvergne* doet hooren; trouwens, een moderne draaimolen zou hier niet op zijn plaats zijn, te meer omdat het tot de te koop aangeboden voorwerpen behoort.

Aan de andere zijde van den trottoir hebben de kooplui hunne waren uitgestald, evenals aan deze zijde verderop langs een houten schutting die doorloopt tot aan een zijstraat die bijna een eind maakt aan de markt.

Eerst was het een man met een klaptafeltje voor zich waarop van een witte stof kleine stukjes van regelmatigen vorm en gelijke grootte netjes naast elkaar lagen geschikt; met veel omhaal van woorden en groote spraakvlugheid preekte de koopman, het type van een faubourg-camelot, zijn waar aan, wier

onschatbare eigenschap was dat zij de lichtkracht van petroleum verdubbelde; „hexagone," „carbure," „carbone" waren even zoovele machtwoorden waarmee hij zijn *boniment* opsierde en die op zijn toehoorders evenmin hun invloed misten, als ik geloof dat hijzelf er de beteekenis van begreep. Maar het ging hem met zijn witte stukjes — één voor twee sous, twee voor drie sous — als een ander in de buurt die een lange redevoering hield over de „dépopulation de la France" en de middelen om langs natuurlijken weg daaraan te gemoet te komen — je ne parle pas pour des enfants, zei hij na met wit krijt eenige figuren op het asfalt van den trottoir geteekend te hebben om de aandacht van de voorbijgangers te trekken, wat hem uitstekend gelukte — beide werden met nieuwsgierigheid, open monden en domme, doezelige blikken aangehoord . . . dat zij veel verkochten kon ik niet bemerken.

Zulke camelots vormen echter nog maar de voorhoede van de eigenlijke markt. Deze begint inderdaad eerst met de uitstallingen van veelsoortige waren in een kort bestek, uitstallingen nu eens op lage tafels, dan eenvoudig op den grond, al of niet op een planken vloer, op een uitgespreid kleed, of zelfs op aaneengeschikte kranten, hier en daar ook op beter verzorgde wijze waarbij van bekleede tafels, somtijds met een tentdakje, wordt gebruik gemaakt, terwijl de reeds genoemde schutting bijna voortdurend dient om voorwerpen die daarvoor in aanmerking komen, tegen te hangen of te doen steunen.

Het is juist die verscheidenheid in opstelling en uitstalling van al die voorwerpen in twee lange reeksen, waartusschen een kijkgrage menigte menschen heengolft, draaiend en weifelend, ziende en tastende, zoekende en . . . ontwijkende, die bekoorlijkheid geeft aan het doode gedeelte van dit levendige tafereel.

Ieder der kooplieden heeft zijn vak behoorlijk afgemeten en begrensd, dat is ook noodig want hij betaalt aan de gemeente Saint-Ouen, op welker grondgebied wij hier zijn, twee sous voor de vierkante meter plaats die hij inneemt, echter alleen voor de Zon- en Maandagen, want de overige dagen mag de ruimte kosteloos worden ingenomen . . . dan komt er toch nagenoeg niemand.

Die behoorlijk afgemeten en begrensde vakken zijn dan gevuld met allerlei voorwerpen die men niet alleen niet bij elkaar zou zoeken, maar waarvan er vele een gerechte twijfel omtrent hun verkoopwaarde wettigen.

Op een breed gespreid oud beddelaken liggen daar, zorgvuldig geschikt en toch in een bevallige afwisseling scherp uitkomend tegen dien niet heel frisschen grond, eenige gebruikte tandenborstels naast een verroesten „poing américain", een viertal koperen deurknoppen van verschillenden vorm, een waaier die zeker al meerdere eigenaressen heeft gekend, een kachelpijp en, zeer in het oog loopend, één dominosteen; daaromheen kleinere ijzeren gereedschappen, een bakje met oude messen, sterk verroest en allen met defekte heften; in de tweede rij zien wij grootere stukken oud ijzerwerk, eenige beschimmelde schoenen waaronder geen enkel paar, een partijtje oude sokken, stukjes van sigarenpijpen, een oude vogelkooi, en een verzameling schoenzolen en hakken van nieuw leder; enkele grootere voorwerpen, als onderdeelen van een oud keukenfornuis, een oude matten stoel, een opgerold vloerzijl met

flardige randen, een blijkbaar veelgebruikt *bidet*, een mank bloementafeltje, vormen den achtergrond.

Dit is een getrouw beeld van een dier uitstallingen zooals zij bij herhaling in velerlei variaties voorkomen.

De allerlei-koopman.

Sommige vakken worden geheel ingenomen door hoopen oude kleederen, voor mannen en vrouwen, die dan pittoresk omgeven zijn door kleinere voorwerpen van precieusen aard als stukken kant, gallons, kaartjes met manchet-

knoopen — „un sou la carte, monsieur, c'est épatant!" — de samenstellende deelen van corsetten.

Terwijl ik links op een tafel een doodskop zie met ter eene zijde een paar halfversleten pavrazspuitjes in onoogelijk vieze etuis, en ter andere een collectie veelkleurige steentjes van allerlei grootte en vorm, valt voortgaande, rechts mijn oog op een berookte chromo naar Rembrandt's Nachtwacht die heel alleen tegen een boom leunt achter een enkel velocipèdewiel. Wat verder ligt een cither als vergeten op een partijtje oude boeken en platen met een reusachtige schermhandschoen er naast en een drietal verroeste schaatsen er voor.

Daartegenover staan en liggen, onder de meest denkbaar hetorogene verzameling, heel broederlijk naast elkaar een eierdopje, een clysopomp, een bijl, een gedeukte cafetière russe en eenige haarborstels wier dienstjaren niet te tellen zijn.

„Allez! Fouillez lá dedans, mesdames et messieurs!" dat klinkt van rechts en van links uit mannen- en vrouwenmonden de aandachtige of nieuwsgierige kijkers tegemoet.

Daar zijn op die tafeltjes curiosa ook, en daarom is het voor wien ook die hier langs komt geen onnutten raad, die gegeven wordt tot vrij „fouilleeren"; zoo licht valt u iets in de hand dat u dienen kan.

Staat daar niet een groote doos met gebruikte postzegels — tien voor één sou; ik zocht er voor twee sous uit voor het zoontje van mijn concierge die een verzameling begint aan te leggen, maar ik had moeite er te vinden die ik niet met kans op zekerheid kon zeggen dat hij reeds had — heele en halve lampen, poppen met gebroken koppen en ontbrekende ledematen, munten, medailles, gespen en... objets d'art, zeker, ik heb op mijn schrijftafel een koperen nieuw japansch vouwbeen liggen dat ik daar kocht.

De afdeeling Kunst is er ruim vertegenwoordigd door groote en kleine, vele half mislukte en enkele beter geslaagde academiestudies, die zorgvuldig gerangschikt staan tegen de meergenoemde schutting. Muziekinstrumenten zijn er ook, tot waarlooze deelen van harmonika's en clarinetten. Het meest vond ik er echter articles de ménage, roestig, kreupel, gebarsten, maar altijd, zoo zei mij een der verkoopers, weer met weinig moeite in bruikbaren staat te brengen. Een gedeukte hooge hoed op een bouwvallige kolomkachel met wat kromme en hier en daar stuk gebrande kachelpijpen er om heen; op den grond daartegen aan een gebarsten spiegel, waarvoor een hond aan zijn eigen beeltenis het hof stond te maken; er naast en er achter vuile, verkleurde meubeltjes van velerlei aard en ouderdom, sloten de rij aan de eene zijde op waardige wijze af. Maar tusschen dat alles wat ik noemde, was het opmerkelijk zooveel schoenen als ik daar zag: oude verwaarloosde schoenen hier en daar verspreid onder den anderen rommel, maar ook op rijen geschikt paren schoenen, blinkend gepoetst, voor groote mannenvoeten, met gespijkerde zolen, voor kleine vrouwenvoeten, hoog gehakt en elegant gepunt, wel allen gebruikt, maar toch nog zeer goed bruikbaar.

Aan de andere zijde werd de rij besloten door een vrouw met een klein

tafeltje voor zich, die onder een stortvloed van woorden, een „pierre électrique pour cors aux pieds" aanbood; voor 30 centimes kon men zich daar de „volkomen genezing" van eksteroogen verzekeren, en werd dan nog door aanschouwelijke voorstelling ingelicht over de wijze van gebruik — bijna speet het mij niet zoo'n kleine plaag te hebben, om er met zoo weinig kosten voor goed van genezen te worden.

En of de zon brandt op die breede laan, wier boomen zoo bitter weinig schaduw geven, dan of een kille najaarsnevel ons verhindert het af- en aanrijden der treinen van den Noorderspoorweg te zien, wier langgerekte helder wollig witte pluimen zoo aardig het landschap in de verte stoffeeren, het is daar des zondagsnamiddags — des morgens moet men niet komen, want dan zijn de meeste uitstallingen gesloten, dat wil zeggen bedekt met meer of minder versleten lappen en dekens — een gedrijf en gedrang, een zoeken en bieden, een gewirwar van stemmen, waarboven altijd luid uitklinken de ratelende stemmen der faubourg-camelots die hunne gezwollen *boniments* uitschreeuwen, en het *Allez! fouillez, messieurs et dames!* der verkoopers.

De kijkers en koopers, het zijn, behalve de alom tegenwoordige *badauds*, slenteraars en leegloopers, behalve de *voyous*, die gewone parasieten der *fortifs*, vrouwen uit de volkskwartieren op hun zoek naar een halfsleetje dat haar meer dan bescheiden huisraad kan aanvullen, naar een noodig kleedingstuk dat door oplappen weer bruikbaar te maken is, werklieden die een gereedschap, al is het dan ook invalide, zoo 't maar herstelbaar zij, noodig hebben of voor hun liefhebberij prullen bij elkaar scharrelen waarvan zij in hunne ledige uren iets samenknutselen dat ergens toe dienen kan. Er zijn ook „liefhebbers" die weten dat zij tusschen al dien rommel nog wel eens een curiositeit kunnen machtig worden, waarvoor zij hier evenveel *sous* als bij een binnensteedschen brocanteur *francs* betalen. Het is een allerlei, ook dat publiek, dat aan Parijs niet meer doet denken; het is dat der faubourgs en der banlieue, één in behoeften, één in aspiraties, beide bescheiden en laag bij den weg.

De „marchands de vins" aan de overzijde van de chaussée geven ons een juist beeld van dat banlieue-leven, zooals de wandelaars op den trottoir aan die zijde het ons doen van de parijsche faubourgbevolking op z'n zondags.

Dezen, die de gansche week van 's morgens tot 's avonds aan den arbeid zijn in fabrieken, werkplaatsen, kantoren, waar het hun zoowel als in hunne bekrompen woningen aan frissche lucht ontbreekt, komen er des zondags op uit, om, voor zoover het hun aan de noodige opgewektheid ontbreekt om „naar buiten" te gaan, zich tevreden te stellen met een wandeling aan de andere zijde van den vestingmuur, die onfeilbaar gevolgd wordt door een bezoek aan een der overtalrijke etablissementen waar goedkoope wijn wordt geschonken.

Genen, de schenkers van dezen goedkoopen wijn, trachten bij hun bezoekers de illusie van buitenzijn levendig te houden door het terrein naast hun winkels een landelijk aanzien te geven. De boomen op den achtergrond vormen daartoe een goed decors, dat aangevuld wordt door prieelen, wat

bloemen, hoofdzakelijk stokrozen en zonnebloemen, en, in de hoeken, enkele magere heesters. Daar rusten dan aan lange tafels op houten banken de

„Aux trois canons."

wandelaars uit, drinken hunne *chopine* witten wijn, zwak maar zuiver, terwijl de kinderen spelen in een gedeelte van den tuin, dat voor hen gereserveerd mag heeten, en de jonge lieden met schommel, wip, ringen en trapeze een

lichaamssterkende afleiding zoeken, of zich bezig houden met het geliefkoosde *jeu de tonneau*.

Dat is een leven en drijven vol opgewektheid, vooral als de zon door het dunbebladerde dak der prieelen speelt, het loof met gouden randen kleurt en grillige figuren op de tafels en den bodem teekent, gloed legt op de lachende gezichten der zondagsgasten en fonkelende tinten op den wijn.

Zij die daarbuiten gaan, terzijde van het uitlokkend geroep der marktventers, zoo zij noch niet wisten waar zij zich hadden te wenden om te rusten, na een verkwikkende wandeling tot of voorbij Saint-Ouen, hebben maar het oog op te slaan naar de roode voorgevels der wijnhuizen, de groote borden in dezelfde kleur waarop het met reusachtige letters te lezen staat in dezen trant: „*Où allons nous??? Chez Alfred!!!*", „*Aux trois canons!*"

Uit die „*canons*", hooge glazen zonder voet, als *tumblers* van klein model, smaakt de wijn zoo goed, al kost hij ook maar veertig en vijftig centimen de halve liter. En komt daarbij wat *friture*, of wat gebak, *brioches* of *petits fours* of wafels, die door talrijke koopvrouwen en *gauffriers* worden rondgevent, dan worden in de rustige tevredenheid van het oogenblik de moeiten en zorgen van een leven dat iedere week zes harde en lange werkdagen meebrengt, vergeten, en dan heerscht er vreugde.

Dat is een leven en drijven vol opgewektheid, ook al schijnt de zon niet altijd. Met het gegons der menschenstemmen, het geroep der koopers en de muziek van het draaiorgel mengt zich het getoeter van de trams, de grooten met twee paarden die van de Bastille komen, de kleinen, met een paard, een voor- en achterbalkon zooals de trams in België en Nederland, wier eindpunt aan de *barrière Ornano*, zooals de Porte de Clignancourt ook wel genoemd wordt, is en die beide van de stad af doorloopen tot aan het *Cimetière de Saint-Ouen*.

Cimetière de Saint-Ouen; daar ligt toch aan het eind van die lange laan, aan de andere zijde van de huizen die wij van hier nauwelijks kunnen waarnemen, een kerkhof. Zeiden ons dat niet de opschriften der trams, de stille optochten der eenvoudige begrafenissen die hier ten allen tijde voorbijgaan zouden het doen. O, zoo eenvoudig zien die lijkwagens er uit, toch zijn zij altijd met kransen behangen, wat bloemen met smaak en zorg bijeengevoegd, een krans van kralen door ijzerdraad saamgehouden en voor een paar franken gekocht in een kleinen winkel, zooals wij er een eind verder op den weg een zagen, somwijlen een paar hoogst eenvoudige boeketten. Stil, zonder vertoon, volgen te voet en blootshoofds de weinigen die den doode liefhadden of eerden... en ook zij die, hoe bescheiden en welverdiend ook, het leven genieten, ontdekken een oogenblik het hoofd in het aangezicht van den dood, en de lach verstomt even uit eerbied voor hen die treuren.

* * *

Wanneer wij terugkeeren naar de stad roept, als een afscheid van dit bewegelijke en rijke volkstafereel, een man staande achter een met rood doek gedrapeerd tafeltje, waarop in het midden een groote blinkend koperen petroleumlamp, luid de nieuwsgierigen op, die zich spoedig tot een dichten kring om hem verzamelen: „*Y a-t'il des personnes qui désirent assister à la séance! Elle va commencer à l'instant même!*"

Ook hij verkoopt stukjes witte stof die de lichtkracht van petroleum verdubbelen... ik kocht er een om met meer helderheid dan gewoonlijk verlicht te worden bij het schrijven dezer herinnering, maar ik durf niet verzekeren dat de door den welsprekenden camelot beloofde uitslag is bereikt.

Oktober 1896.

II.

ROBINSON.

Wat moet dat in den herfst mooi zijn, zei ik tot mij zelf, toen ik tweemalen, een zomer-zondagnamiddag, een wandeling maakte door en in de omstreken van het gehucht dat bij de Parijzenaars bekend staat onder den naam dien ik hierboven schreef. Of die dubbele rij huizen — landhuizen, enkelen op villa's gelijkend, café's, restaurants en boerenwoningen — officieel zoo heet, weet ik niet; maar dat het noemen er van, wanneer er in dat noemen een belofte ligt opgesloten, het hart van iedere *parisienne*, wier week uit zes werkdagen en één rustdag bestaat, sneller doet kloppen en haar oog doet fonkelen, dat weet ik wel.

„Robinson", dat is een tooverwoord omdat... maar laat ik vertellen hoe het daar toegaat des zondags in den zomer, voor ik trachten wil den heerlijk schoonen indruk weer te geven, dien ik zoo pas heb ontvangen van de herfstweelde op een der verrukkelijkste punten van de omstreken van Parijs.

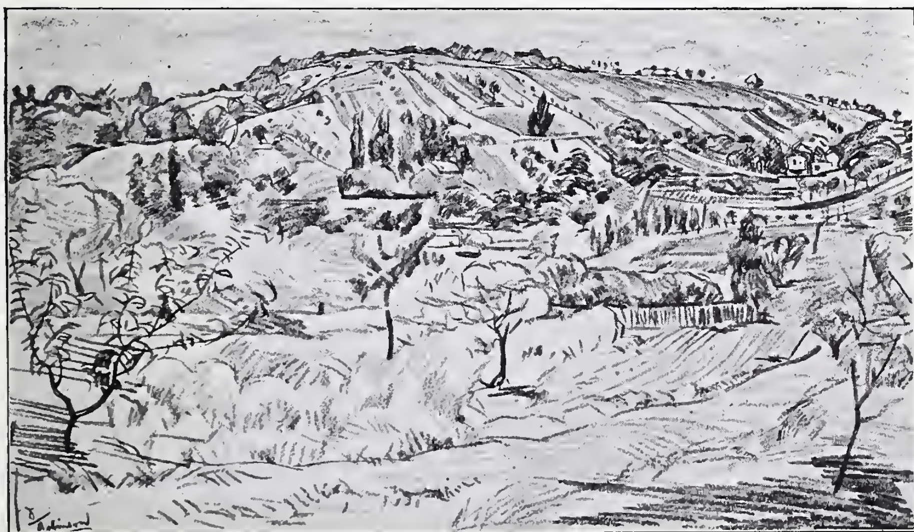
Op den hoek van de rue Gay-Lussac en den boulevard Saint-Michel, tegenover den tuin van het Luxembourg ligt het eindstation van den Chemin de fer de Sceaux. Deze spoorlijn is voor een klein deel — tot aan de eigenlijke Gare de Sceaux vanwaar hij vóór weinige jaren de stad in is uitgebreid — „ondergronds", maar heeft de gelukkige eigenschap door een zeer pittoreske streek te loopen zoodra hij aan het daglicht treedt, zelfs nog vóór hij de stad verlaat. Toch, onmiddellijk na het station aan de Place Denfert Rochereau,

doorsnijdt hij het daar ruim uitgebouwde Quartier Montrouge en neemt zijn weg midden door het mooie park van Montsouris. Aan de andere zijde van den vestingmuur hebben wij eerst wat vlak land, ter rechterzijde bezaaid hier en daar met alleenstaande of tot groepjes vereenigde huizen, fabrieken met hooge schoorsteenen, en ter linkerzijde naar achteren toe, een tamelijk beperkt gezicht op de groote stad, ook vlak en zonder achtergrond, waarboven alleen de koepel van het Panthéon de aandacht trekt.

Het ondergrondstation bij het Luxembourg.

Wij sporen dan door een vriendelijk stille streek vol groote moestuinen en vruchtenboomgaarden, voorbij de kleine stations van Gentilly en Laplace, een streek die om haar rijkdom aan groenten wel „*le potager de Paris*" wordt genoemd. Hoe meer wij vorderen — en lang duurt het niet, want wij sporen in het geheel maar een half uur — des te pittoresker wordt de omgeving, des te meer golving komt er in den bodem. Die rijen groentebeddingen

Tusschen Arcueil-Cachan en Robinson.

worden afgewisseld met bloemperken en er achter liggen hellingen waar ook de wijndruif wordt gekweekt. Na het station van Arcueil-Cachan wordt de landstreek boschrijker, worden de hellingen hooger, en sluiten nu eens kleine valleien in, waarin wij villa's en chalets te midden van lief aangelegde bloemtuinen en goed onderhouden terrassen zien liggen, en laten dan weer groote

vakken terrein vrij die door moestuinen met hunne regelmatig afgeperkte rechtlijnige vakken zijn ingenomen.

Van Bourg-la-Reine kronkelt de spoorbaan nu rechts dan links in groote afwijkingen van de rechte lijn op ons doel aan. En dan, of wij Sceaux of Fontenay-aux-Roses voorbijrijden, hebben wij aan beide zijden zeer afwisselende superbe uitzichten in het aan bosschen en tuinen zoo rijke landschap met dichtbegroeide heuvels en schilderachtige valleien.

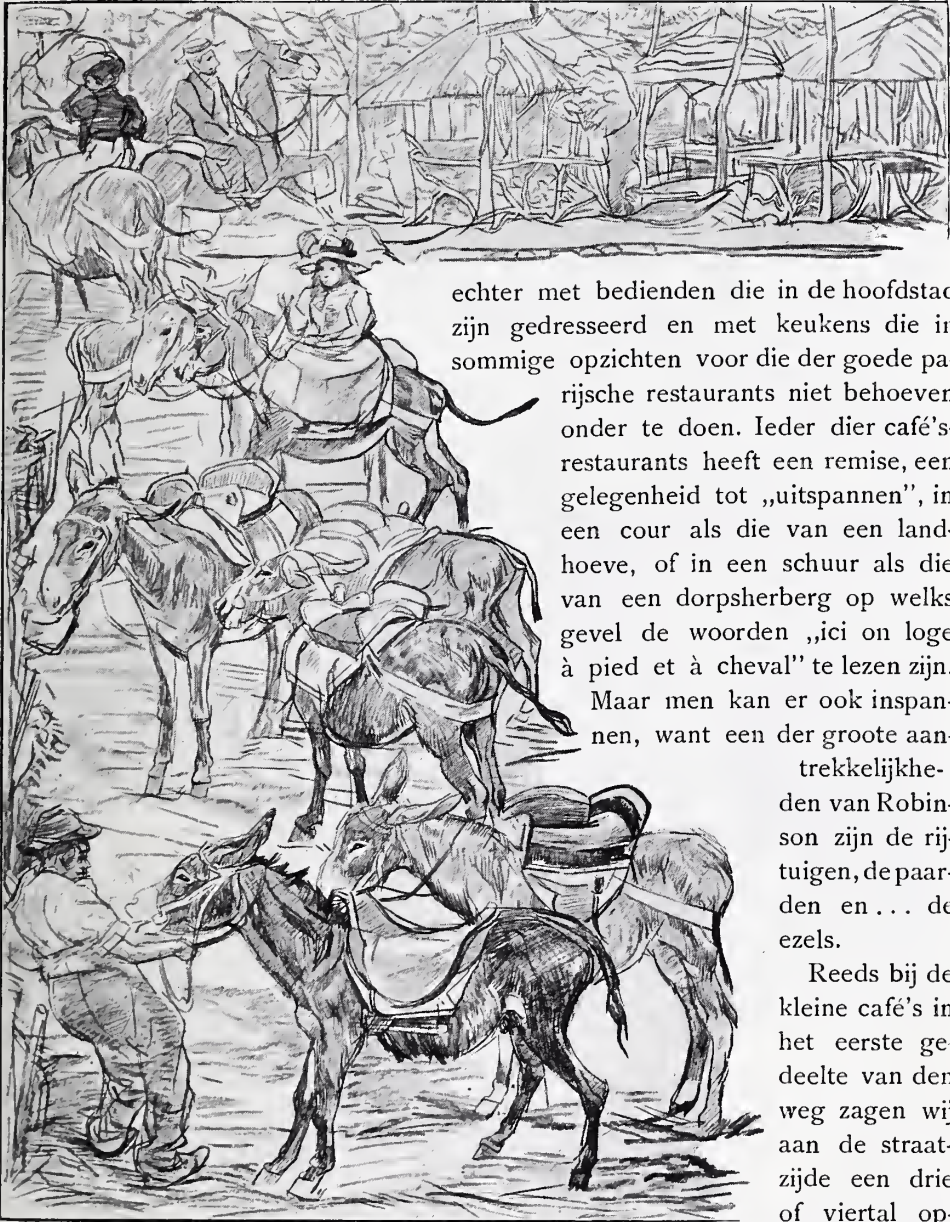
Komen wij eindelijk aan het kleine station van Sceaux-Robinson aan, dan zien wij dat wij al kronkelende heel wat zijn gestegen; en nog doen wij dit daarna te voet, om te komen op den weg, die met een groote buiging links naar het eigenlijke land van belofte voert.

Maar wij zijn niet als eenige reizigers aangekomen. Aan de drie stations, die deze lijn in de stad heeft, zijn de wagens van den langen trein tamelijk wel gevuld, overal met menschen die „uit" zijn, die van hun vrijen dag een zoo goed mogelijk gebruik maken. Het zijn niet de „upper-ten" die des Zondags zulke uitstapjes maken, maar het zijn noch minder de „purotins" — die komen zoo ver niet. Kleine kooplieden en winkeliers, lagere ambtenaren en kantoorbeambten, bedienden uit groote magazijnen, allen menschen die „een goed bestaan" hebben, die op bescheiden wijze en op voorwaarde dat zij er pret voor hebben wat geld kunnen uitgeven, die trouwe bezoekers zijn, alle Zondagen, van de groote banlieue, zich een paar malen 's jaars een twee- of driedaagsche uitvlucht kunnen veroorloven naar de zeekust of een meer afgelegen stad, waar zij dan heengaan om de stedelijke merkwaardigheden te zien, zooals Rouaan, Rheims, Tours of Dijon; menschen wier sociaal standpunt misschien het gelukkigste is — zoo ik den werkman die tevens „artisan" is uitzonder — in deze druk bewogen en veeleischende maatschappij, want zij werken hard en ijverig zes dagen lang, maar denken den zevende aan niets dan aan hun ontspanning, en zij hebben dan werkelijk plezier; zij hebben ook gelijk. De groote meerderheid is jong, levenslustig en onvermoeid. De vrouw — want bij zulke partijen is de man onvolmaakt zoo hij geen vrouw naast zich heeft om zijn genot te deelen (is dit niet altijd en overal zoo?) — doet in lustigheid niet onder voor den man, en het is voor den opmerker zulk een groot genot het genot dier anderen te zien.

De stroom van menschen die met ons opgaat naar de plaats, waar de Robinsons elkaar hunne echtheid en de boomen elkaar hunne hoogte betwisten, is maar een kleine aanvulling voor de menigte die er voor ons gekomen is. Want reeds tijdig in den voormiddag zijn er honderden heengetrokken.

De weg die wij volgen, een landweg die het aanzien van een dorpstraat krijgt, voert eerst langs eenige vrij banale huisjes, voor de grootste helft café's en restaurants voor de meest bescheidene onder de bezoekers dezer beroemde streek. Daar waar die weg zich naar links buigt, in een bijna rechten hoek, wordt het anders; daar zijn die etablissementen grooter, hebben een verdieping, waranda en terras, maar behouden toch altijd hun rustiek aanzicht, hun karakter van „buiten"; het zijn bijna zonder uitzondering allen houten huizen,

met ietwat boersche, somwijlen aan het uitheemsche ontleende, versieringen,

Hoofdstraat van Robinson.

echter met bedienden die in de hoofdstad zijn gedresseerd en met keukens die in sommige opzichten voor die der goede parijsche restaurants niet behoeven onder te doen. Ieder dier café's-restaurants heeft een remise, een gelegenheid tot „uitspannen", in een cour als die van een landhoeve, of in een schuur als die van een dorpsherberg op welks gevel de woorden „ici on loge à pied et à cheval" te lezen zijn. Maar men kan er ook inspannen, want een der groote aantrekkelijkheden van Robinson zijn de rijtuigen, de paarden en ... de ezels.

Reeds bij de kleine café's in het eerste gedeelte van den weg zagen wij aan de straatzijde een drie of viertal opgezadelde ezeltjes staan, met opschrift er boven: „Anes, à l'heure et à la course". Later, in open schuren of onder afdaken, ook aan de straatzijde, staan naast die ezels paarden en zien wij wat naar binnen toe wagentjes, twee en vierwielig, dogcarts, bricks en kleine américaines, en lezen wij opschriften als deze: „voitures à louer, chevaux de selle et ânes".

In opschriften is die dubbele huizenrij zeer rijk; zij zijn in dezen vorm:

Een restaurantboom.

„A mon idée!
La Renommée
du Lapin sauté."

Elders in den vorm van een ingewikkelden rebus, dan weer veelzeggend in een paar woorden: „Au grand arbre," „au grand arbre le plus élevé," „au vrai arbre de Robinson (fondé en 1848)." Deze laatste heeft nog bovendien op een groot bord aan den ingang van de plaats — tuin kan ik het niet noemen, want er zijn bijna geen bloemen — de volgende dichterlijke uitnoodiging:

„Venez joyeux amants,
Robinson vous invite
Sous ses ombrages frais
A lui rendre visite."

Die hooge boomen, de roem van Robinson, en van iederen Robinson in het bijzonder, hebben tusschen hun gebladerte zitjes, ruim genoeg voor een tafel met vier stoelen — twee zijn somwijlen meer gewenscht en één is dikwijls voldoende — waar het voor de liefhebbers een genot is hun maaltijd te gebruiken, een maaltijd welks samenstellende deelen in een mand aan een lang touw, dat over een katrol loopt, naar boven worden geheschen.

Zoo'n boom heeft nu eens die zitjes, tot drie boven elkander, midden voor den stam — de hekjes er om van ongeschaafd hout, het gebladerte er tusschen en er achter met takken doorwoeld; het bovenste zitje door een breed hoekig dakje beschut, en dat geheel omgeven door de stammen en kroonen van andere boomen met een stuk van een landelijk huisje of een schuurtje er naast geeft waarlijk een aardig gezicht. Bij anderen zijn die zitjes verspreid op de breed uitloopende takken, rechts en links, meer en minder hoog, met houten trappen verbonden die nu eens langs den stam in het oog loopen, dan wegschuilen tusschen de bladeren. Wie van die Robinsons de echte is, doet er weinig toe af, maar de grootste — ik bedoel niet de boomen — aan

de linkerzijde van den weg, met zijn tuintjes — povertjes van bloemen voorzien, maar dicht gedekt door het bladerdak der talrijke boomen — zijn prieeltjes, zijn gymnase en zijn terras — ja juist, óm zijn terras — bezit voor mij de grootste aantrekkelijkheid, want aan de zijde tegenovergesteld aan den weg, waar de rand is van de helling naar beneden, voor een stevige heining met een lange houten bank er voor, daar heeft men zoo'n mooi uitzicht, dat ik er alle andere Robinsons met hun hooge boomen, ezels, paarden en rijtuigen gaarne voor geef. Van daar ziet men over de tegen de hellingen opkruipende uitloopers van het bosch van Verrières, over het dal van de Bièvre en over de vlakte daarachter, zoo ver en zoo breed; en dat was reeds zoo groot een genot in den zomer toen op het vroege namiddaguur de zon brandde en het groen de tinten had van kopering, en de droogte er een dun kleed van grijzig stof op had gelegd.

Van daar uit den in een paar breede zwaaien opbuigenden weg naar Le Plessis-Piquet volgend, heeft men zeker, heel dicht bij, nog mooier uitzichten, vooral daar waar een deel van het ruim uitgebouwdc Sceaux, het kasteel met zijn mooie park, en verder gelegen dorpen en verspreide landhuizen in de vallei het zooeven geziene aanvullen. Maar om dit op z'n schoonst te zien moet men in den herfst komen. Ik beloofde mij dat herfstgezicht toen ik die beide zomernamiddagen niet heel ver van het gewoel af, tegen een helling in het gras lag met dat voortreffelijke panorama voor mij. Toen keerde ik tot de Zondagsdrukte weer en nu... maar laat ik nog iets van het toen vertellen. Van uit een venster op de eerste verdieping van een flink houten gebouw, behoorend tot het café van den grooten Robinson, hadden wij naar rechts en naar links een gezicht op den zacht steigenden weg. Het was daar een drukte en vroolijkheid die aanstekelijk werkte, een dooreen gedraaf van twee en vierbeenigen bij paren, in groepjes, of om kleine voertuigen, opwaarts en naar beneden toe, een voor elkander uitwijken op de meest onhandige manier, een pret en gejuich om de onbeduidendste voorvallen, een echte Zondagmiddag in de banlieue. Het aardigst daaronder waren wel de Zondagsruiters en gelegenheidsamazones meestal op paarden die meer aan het ros van don Quichote dan aan dat van Siegfried deden denken, die nog wel iets behouden hadden van de kwaliteiten die hen jaren geleden hadden tot eer gestrekt, maar die het verlorene door moeheid hadden aangevuld. Die cavaliers trachten dan de voorbeelden te volgen die zij onder de oogen hadden gehad in de groote lanen om het quartier de l'Etoile of in het Bois de Boulogne, wanneer zij voor hun patroons daar op een namiddag tusschen drie en vijf uur een boodschap hadden te doen, maar zij fladderwiekten daarbij met de armen en strekten zoo potsierlijk de beenen zijwaarts, en gaven zich toch tevens zoo'n air van onverstoorbaren ernst en trots, dat het allergrappigst was om aan te zien. Die amazones met hare wuivende haren en scheefgeschokte hoeden dachten zeker aan de laatste écuyère-étoile van het Cirque d'Eté, of haar zweefde het beeld van Jeanne d'Arc voor den geest; wilden zij zich goed houden, wat haar slecht afging met haar geheele afwezigheid van zadelvastheid, dan was het duidelijk te zien hoeveel inspanning haar dit kostte, en waarlijk sommigen gelukte het bijna;

gaven zij toe aan de zucht om zorgeloos pret te hebben, en dit deed de groote meerderheid, dan lieten zij zich van links naar rechts op het zadel gooien, dan zaten zij in de war met knieën en beenen en nog meer met de wapperende rokken, maar gierden het daarbij uit van plezier.

Nog grappiger waren de troepjes ezelrijders en rijderessen, die altijd sneller wilden vorderen dan de grauwtjes en bruintjes er wel lust toe hadden, die daarom hun beestjes op alle mogelijke wijzen, meestal met gebaren, want van slaan houden de Parijzenaars niet, tot grooteren spoed trachtten aan te zetten, voor al welke pogingen de philosophische viervoeters volkomen ongevoelig bleken.

Daaromheen en tusschendoor liepen dan wandelaars, meerderen in hemds-

Zondagsruiters.

mouwen met de jas over den schouder — 't was ook zoo warm — en velen met vreemdsoortige muziekinstrumenten van papier-maché, kronkelende horens en fagots, waaruit de heerlijke mirlitonklanken als een razend lawaai opstegen, ook een specialiteit, niet van Robinson alleen, maar van de Parijsche banlieue . . .

Toen ik, nu een paar dagen geleden, daar weer keerde, was het stil en eenzaam, en kon het genot van buiten zijn, van een geheele afwezigheid van wat aan de groote stad herinnert, ongestoord tot mij komen.

Ik liep dien weg van Robison naar Le Plessis-Piquet weer op en lag weer een wijle tegen een helling met het verrukkelijk uitzicht van een rijk herfsttafereel voor mij.

Onmiddellijk beneden had ik een boschpartij, zoo breed uit naar beide zijden,

zoo diep het dal in, dat ik er de grenzen niet van kon zien. De verscheidenheid van kleuren en tinten, door het zachte licht van de late najaarszon beschenen, was zoo groot in zulke ernstige harmonische stemming, dat de vroolijke frischheid van de lente, de schitterende gloed van den zomer, de koude pracht van den winter, er arm bij geleken. Tegenover het zachte geel der berken met hunne lichte stammen en het grijzig groen der acacia's met hunne kronkelende takken, kwamen de rijzige sparren en dennen met hun dikke donkergroene kruinen, krachtig uit, maar daar tusschen door vormde het vieil-or der eiken en daarnaast weer wat lichter het bruingeel der platanen, het vaalgroen der wilde kerseboomen, en het teedere geelgroen van een enkele esch zulke

Vallei, bosch en vlakte.

mooie overgangen; de contrasten in kleuren hier en de zachte toonverschillen daar gaven een niet te beschrijven bekoring aan dat boschlandschap, dat met die woelige, nu eens scherp afgeteekende, dan zich met elkaar mengelende kronen, waar hier en daar een stijve Italiaansche populier zijn mager lichaam hoog boven uitstak, waar dan weer als bij de dun bebladerde wilde kastanje, het takkengeraamte kronkelend tegen het vaalgroen afstak, ook in vorm zoo schoon was. Een heerlijke boschgeur kwam langs de helling en uit het omringend geboomte tot mij.

Over dat voortreffelijk herfsttafereel dat bijna onmiddellijk beneden mij begon,

zag ik ver in het land, in de wijde en diepe vlakte: links, tusschen het groen van tuinen en boschjes, de huizen van een deel van het stadje Sceaux, en daarnaast midden in zijn park het monumentale chateau de Sceaux, beide lichtgeel, aardig met het rood der daken gevlekt en helder door de zon beschenen; wat meer naar achteren lag in het vlakland van het dal der Bièvre Fresnes-les-Rungis, een hoopje huizen, verderop naar rechts toe, Antony en Chatanoy, altijd met groen er om heen en ver er achter weer de vlakte, waarin hier en daar een lichte plek van een landhuis, een hofstede of een groep woningen; nog meer naar rechts lag het groote bosch van Verrières, als een breed veld van wollig groen en daarmee begon ook de bodem te rijzen, altijd groen in meer en minder donkere tinten afwisselend. Daarboven spande zich de lichtgrijze hemel, waarin, zeldzaam, hier en daar een witte wolk flardig uitloopend, en ver naar den horizon enkele grauwe kopjes de eentonigheid verbraken.

Een uur later, na een wandeling naar beneden, zat ik nog een wijl op het terras van den vroeger genoemden Robinson. Het was daar nu leeg in die opgeruimde plaats zonder stoelen en tafeltjes, zonder menschen; maar toch was 't er mij liever zoo dan op een drukken zondagnamiddag in den zomer.

Ik had een deel van het verrukkelijk panorama, dat ik zoo even trachtte te beschrijven, voor mij, en zag nog juist de spitsen van het kasteel van Sceaux boven de toppen van voorgelegen boomen uitsteken. Maar de zon was al achter de hellingen ter rechter zijde en een dunne blauwige hemel hing over het dal beneden mij, hier en daar dreef een witte rookwolk, waarvan de herkomst niet te bepalen was, als een groote ijl uitloopende vlek in het rustige landschap dat aan den horizon een blauwgrijze tint had aangenomen Daar tegenaan was de lucht zacht rose gekleurd, purperend naar het zuidoosten toe, en die kleur ging onmerkbaar over in lichtgetint groenig geel dat zich langzaam oploste in het wazige blauw van den hemel.

De koelte van den naderenden avond kwam met den nevel op uit de bosschen beneden mij, en met een krachtige herinnering aan den rijkdom van een schoonen herfstdag, nam ik langs de banale café's van dit nu stille en bijna verlaten plaatsje den terugweg aan naar Parijs.

Parijs, 1 November '96.

BRIEVEN VAN FUN.

Schets

DOOR

MIL VAN HOORN.

I.

Zooals ik je beloofd had, zou ik op een of andere manier je iets van me laten hooren. Die manier heb ik nu gevonden. De Baas heeft het me eerst wel belet door me telkens den pennenhouder af te nemen, als ik je schrijven wou, maar eindelijk zei hij toch:

— Nu, houdt hem dan maar; hij is toch haast heelemaal opgeknabbeld.

Dus, nu kan ik je schrijven.

Ik zal je mijn lotgevallen vertellen van af het oogenblik dat die leelijke vent met dat sikje, me uit Moeder's mand haalde. Je herinnert je nog wel, hoe ik huilde en schreeuwde: ik had er een voorgevoel van, dat ik Moeder en jelui allemaal nooit weer terug zou zien. En tot nu toe is dat voorgevoel heel aardig uitgekomen. Dikwijls denk ik met weemoed terug aan ons gezellig nest, waar we zoo'n dolle pret hadden en Moeder zoo leuk met ons kon spelen. Wat een goede zorg was ze toch! Ze liet zich door ons maar ongestoord in een oor of haar staartje bijten, of rolde met ons door de mand alsof ze ook nog maar twee maanden oud was. Je mag het wel op prijs stellen, dat je maar altijd thuis mag blijven, hoor! Als je ook eens onder vreemden komt, zul je het „oude nest" pas weten te apprécieeren.

Die man met het sikje dan, nam me meê naar een plaats, waar verscheidene andere honden waren, jongen en ouden, in afzonderlijke hokken allemaal. Het was een soort hondenzieken- en -kosthuis. Ik kreeg ook een hok. Het was wat groot voor me, maar zoo had ik ruimte. Zoo'n warme mand als thuis was er niet in, alleen maar een handjevol stroo om op te slapen. Het eten bestond voornamelijk uit een soort brood, waarin van allerlei vleeschafval geperst was; het was niet kwaad, maar het smakelijke van vleesch was er toch af — erg oud, weet je.

Links van me zat een klein poedeltje, dat huidziekte had. Het arme dier werd telkens met een bijtend vocht ingesmeerd; dan jankte het vreeselijk van de pijn. Zij — want het was een meisje — vertelde me, dat ze al vier weken bij den hondenscheerder (zoo heette de man met het sikje) was voor een huidkuur. Verschrikkelijk!

Rechts zat een smousje — ook een wijfje. Die was er, net als ik, alleen maar in den kost.

— Waar moet jij naar toe? vroeg het smousje me.

— Ik weet niet beter dan weer naar Moeder, zei ik, niet willende toegeven aan het slechte voorgevoel.

— Moet je niet gesneden worden?

— Wat gesneden?

— Wel, je ooren, of je staart.

„De hemel beware me! dacht ik, zou die kerel zoo slecht zijn?"

— Je zult je staart wel moeten missen, zei Smousje nu weer. Ik kromp ineen bij de gedachte alleen aan het vreeselijk oogenblik, dat men de operatie zou doen.

— Je bent immers een fox-terrier? vroeg ze. — Die worden altijd gekortstaard. Wij smouzen moeten altijd onze ooren bij den scheerder laten.

— Ben jij dan al gesneden?

— Ja, een paar dagen geleden. Je kunt het nog zien aan de bloedrandjes.

— En deed het pijn?

— Het is bij mij „zonder pijn" gedaan. Mijn Baas wou niet dat ik pijn had. Ze hebben me toen in slaap gemaakt met een goedje, waaraan ik ruiken moest; toen ik wakker werd, waren mijn ooren gekort.

— Kun je nu beter hooren?

— Och, dat is vrij-wel hetzelfde gebleven. Maar als ze je staartje afsnijden, moet je er aan denken, dat je niet op het stompje gaat zitten, want dat doet erge pijn.

Ik was het smousje zeer dankbaar voor de raadgeving, maar ik hoopte van harte, dat het niet noodig zou zijn haar op te volgen.

Het zou anders uitkomen.

Den volgenden dag — ik was nog moe van den onrustigen nacht, die ik had doorgemaakt met de jankende poedel — kwam de Baas me 's middags opzoeken. „De Baas" noem ik nu *mijn* baas, dien meneer aan wien de baas van Moeder (ook jou baas) me gegeven heeft, terwijl de hondenscheerder me meênam.

De Baas liep gearmd met een juffrouw.

— Gunst, zei de juffrouw, ik dacht dat ze korte staarten hadden,

Ik rilde.

— Jawel, zei de scheerder, maar dan benne ze gesneje.

— Och foei! meende de juffrouw nu toch.

Ik had hoop.

— Ja, zei de Baas, je moest hem nog maar wat kortstaarten. Of is het te laat? Een heel klein vonkje hoop bleef me nog over: het kon te laat zijn. Smeekend keek ik den scheerder aan.

— Het kan nog wel, meneer. 't Is een gulden, weet u.

— En doet het pijn? vroeg de dame.

— Neen, niet erg juffrouw; het kan ook zonder pijn, maar dan mot de feears er bij, ziet u; da's twee gulden meer.

„Als ze een beetje gevoel hebben, betalen ze wat meer," dacht ik; en nu

staarde mijn biddend oog op den Baas. Hij bedacht zich, kuchte eens en velde toen kalm mijn vonnis:

— Dan maar „met pijn."

Met pijn! O, ik kon nog niet van dien Baas houden, die zoo wreed kon zijn voor twee gulden.

De pijn is me meêgevallen. Een oogenblikje kreeg ik een hevige snijding in mijn ruggegraat, maar toen was het gedaan.

De waarschuwing van het smousje heeft niet veel geholpen; als ik sta of loop, voel ik niets van mijn stompje; dan vergeet ik het totaal, totdat ik er op ga zitten en owee, dan krijg ik weer dienzelfden speldeprik in mijn rug.

Het smousje was heel lief voor me; ze troostte me, toen ik zoo mishandeld was en gaf me aan hoe ik er aan moest likken, om de genezing van de wond te bespoedigen.

Nog een paar dagen ben ik in die hondeninrichting gebleven.

Op een goeden avond nam de scheerder me op en liep met me door de stad tot we aan een groot gebouw kwamen. Daar vonden we den Baas, die nu heel lief tegen me sprak en me een paar kleine fijne beschuitjes gaf — van die witte met lettertjes er op. Toen werd ik in een gesloten hokje gezet en weggedragen naar een grooten wagen. Na een poosje reed die wagen weg naar een plaats heel ver van onze stad en ons nest; ik voelde dat het een heel eind was. Eindelijk hielden we voorgoed stil en maakte de Baas het hokje open. Hij droeg me toen hierheen.

Zóó ben ik hier gekomen. Hoe het hier is, zal ik je een ander maal vertellen. Nu weet je tenminste waar gebleven is je zoo liefhebbende

FUN.

II.

Ik heb een eigen mand gekregen, een cadeau van die juffrouw, over wie ik je schreef. De Baas zei, toen hij me de mand gaf:

— Dat is van de Vrouw.

„De Vrouw!?" Ik keek hem vragend aan; hij verklaarde zich nu nader:

— De Vrouw, Fun, is die lieve juffrouw, die verleden naar je is komen kijken, toen je bij den scheerder was. Die heeft je nu zoo'n mooie mand gestuurd. Lief, hè?.

Het is een pracht van een mand, met een heel zacht kussen er in. Wat er binnen in dat kussen zit, heb ik nog niet kunnen ontdekken, maar het ruikt naar eten. Als die lucht niet weggaat, zal ik er maar eens een gat inbijten.

Toen de mand er nog niet was, sliep ik in een kistje met zemelen van den bakker. — O, 't is waar ook, ik schreef je nog niet, dat de Baas boven een bakker woont. 't Is heel prettig wonen. 's Nachts slaap ik in de bakkerij, heel gezellig, want er is altijd vuur in den oven, en heel vroeg komen de bakker en de knechts om te bakken. Dikwijls valt er een stukje beschuit of brood voor mij te snappen. Eerst is ook een poes, die in de bakkerij moet slapen. Eerst hebben we eens flink gevochten, maar toen ik daarom van den bakker tikken

kreeg, heb ik het maar bij één pak gelaten en negeer haar verder. Je begrijpt hoe me van tijd tot tijd het bloed kookt, als ik met onze rasvijandin een korstje roggebrood moet deelen, of als ze zit te azen op een muis, waar ik juist mijn zinnen op gezet had. Tot nu toe heeft ze er nog geen kunnen pakken; telkens, als ik haar zie loeren, begin ik zóó te janken, dat langstaart niet te voorschijn durft komen. Dan is poes boos! Leuk, hè?

De Baas z'n kamers zijn boven; er is een heel zachte canapé, die vlak bij het raam staat, zoodat ik daarop gezeten, het uitzicht geniet in de hoofdstraat van dit kleine plaatsje. Ik kan dan alle honden van de stad zien voorbijkomen; er zijn er heel veel. Kennisgemaakt met de honden hier heb ik nog niet, want tot nu toe ben ik nog altijd onder toezicht van den Baas uitgegaän. Als ik dan eens een hond naloop, is 't dadelijk: „Hier Fun!" In 't begin dacht ik, „nu, hier jij maar; ik moet eens weten, wat voor volk we hier alzoo hebben." Maar toen is hij me nageloopen en heeft me aan een koord genomen. Zoodra ik nu weêr naar een hond toega, haalt hij dat koord uit zijn zak. Zoo'n wandeling als een luchtende-gevangene is innig saai; ik geef er de hondenkennissen liever aan.

De Baas is een groot deel van den dag uit. Dan loop ik wat rond in huis en in de bakkerij, of dribbel achter de bakkersvrouw aan. Ze is een best mensch, beter dan de bakker, die maar altijd drillen wil. Om den haverklap is het:

— Nu als je mijn hondje was, zou ik je!

Daarbij trekt hij een gezicht, waaruit ik opmaak, dat hij niets goeds zou in dat geval.

Ben jij al zindelijk? Ik bijna. Als ze me maar ieder uur eens uitlaten, ben ik het, anders niet. 's Nachts is het nog een heele toer, maar ik kan het heusch niet helpen. Dat zegt de Baas ook, maar de bakker gelooft, dat ik het expres doe. Hij heeft valsche streken. Onlangs nog, toen ik het heusch niet helpen kon, op de Baas z'n kamer, zei hij:

— Een zweep, meneer. Met een zweep krijg je er alles in.

Hoe vindt je zoo iets?

Gelukkig heeft de Baas zijn raad niet opgevolgd, maar me alleen maar eens ernstig onderhouden. Hij antwoordde hem:

— Maar je haalt er ook veel uit, bakker.

Hij is heel goed, die Baas. Bij het ontbijt of koffiedrinken zit ik altijd bij hem op een stoel, met mijn twee voorpootjes op tafel. (Ik moet bij deze manier van zitten heel voorzichtig zijn met mijn staartje, dat nòg niet geheel genezen is). Dan krijg ik telkens een hapje van hem, een stukje brood of een kaaskorstje en praat hij aldoor tegen me. Alles wat hij zegt, kan ik niet begrijpen, maar aan den toon merk ik, dat hij vriendelijk is. Ook aan zijn aaien en kijken kan ik zien, dat hij het goed met me meent.

Moet jij ook kunstjes leeren maken?

Dat is vervelend, hoor. De springkunstjes over een stok of op een stoel zijn makkelijk en begrijp ik gauw genoeg, maar soms snap ik er niets van. Bijvoorbeeld. De Baas heeft een stukje roggebrood in de hand en zegt wel

honderdmaal: „Hoe spreekt ie?" — Wat zou dat beteekenen? En welk kunstje moet ik uitvoeren, als hij dat vraagt? Kun je me op weg helpen?

Ander voorbeeld. De Baas staat, ik zit op den grond tegenover hem. Nu zegt hij: „Dood!" en duwt me met zijn voet omver. Ik begrijp daaruit, dat ik, op mijn rug liggend, met zijn schoen mag spelen. Dat schijnt echter de bedoeling niet te zijn, want als ik in het leêr bijt, zegt hij: „Neen, foei, schei uit." Wat moet ik dan toch doen?

Het kunstjes-leeren heeft één goede zijde: ik krijg er altijd wat lekkers door. Al snap ik het kunstje niet, toch geeft de Baas het me eindelijk.

Schrijf me nu spoedig weer eens en vertel me veel van Moeder en de anderen. Hoewel ik het hier heel goed heb, hoor ik toch altijd graag iets van huis, het oude home van je

FUN.

III.

Je hebt lang op een brief van me moeten wachten, maar *mijn* schuld was het niet. De Baas had mijn pennenhouder weggenomen, omdat die — volgens hem — gevaarlijk werd door de splinters. Na eenige dagen zoeken heb ik nu een potlood bemachtigd; vergeef me dus mijn „slechte inkt."

Ik weet nu wat er in het kussen van mijn mand zat: het was houtwol. Op een goeden dag kwam er een klein stukje uitkijken; ik begon er aan te trekken en er volgde een heele massa, het hield maar niet op. De lucht van eten was er nog altijd aan, het was saucijs geloof ik. Wat ze al in een hondenkussen stoppen!

De Baas was heel boos, toen hij de houtwol in zijn kamer verspreid vond bij het thuis komen, en liet me tot straf eenige nachten op den harden bodem van de mand liggen. Dat was me toch wat al te hard, en op een middag, toen hij, de Baas, uit was, haalde ik het tijgervelletje van vóór de canapé vandaan en sleepte het in de mand. (Het is niet van een echten tijger, hoor; het is maar van gewoon geverfd koehaar, de kleur en de spikkels zijn echter als van een tijger.)

Ik krabbelde het zóó in elkaar, dat ik er behoorlijk op liggen kon en nu had ik een heerlijk nestje. Twee dagen heb ik het gehad. De Baas had het, geloof ik, nog niet gemerkt, toen de Juffrouw hem vroeg:

— Meneer, heeft u dat kleedje voor Funnetje genomen?

— Welk kleedje, juffrouw? Ik weet niets van een kleedje.

Ik wist er wel van, en strekte mij er zoo groot mogelijk op uit.

— Wel, het kleedje in zijn mand, meneer.

— In zijn mand? vroeg de Baas verwonderd, en hij kwam nu naar me toe. Hij trok het kleedje onder me uit, waardoor ik als een rollend tonnetje er af tuimelde. Toen werd hij kwaad, geloof ik, en hij hief zijn hand op om me te slaan.

Gelukkig brak de bakkersjuffrouw zijn woede, door te zeggen:

— Och, meneer! Slaat u het arme dier maar niet. 't Is niets, 't is maar een oud kleedje.

Ik kreeg geen klappen. Die goede juffrouw! Ze heeft getoond werkelijk

medelijden met me te hebben, door mijn kussen opnieuw met houtwol te vullen en het gaatje te stoppen. Goed, hè?

Iets anders. Ik heb met een vreemden hond kennis gemaakt, een Kees. Hij is van een vriend van den Baas, een zekeren meneer Henri. Hij, de Kees, was nog al vervelend. Dadelijk legde hij zich lang uit op het tapijt en hoe ik hem ook uitnoodigde om eens krijgertje te spelen, door bijten in zijn dikke vacht, hij bleef maar saai. Hij is veel ouder dan ik; misschien vindt hij mij te jong om meê om te gaan. Andere kenissen heb ik nog niet. Je weet al, dat ik op straat nooit gelegenheid heb om iemand te spreken, en van uit de Baas z'n kamer nog minder. Nu het is gaan vriezen, zijn de ruiten dik met bloemen bezet — onze kamer is op het noorden — en kon ik met mijn tong maar een heel klein kringetje ontdooien. Daar kan ik nu wel doorheen kijken, maar van kennismaken op deze wijze is natuurlijk geen sprake.

Je begrijpt, dat mijn leven zoodoende wel wat eentonig is. De Baas komt laat van zijn werk en hij vindt het niet prettig om in het donker te wandelen. Dan gaat hij, vóór hij naar tafel gaat, meestal zitten schrijven: brieven. Hij schrijft veel meer dan ik, altijd aan „de Vrouw." Wat hij haar toch iederen dag te schrijven heeft, begrijp ik niet: er gebeurt hier niets.

Vóór er iets meldenswaardigs voorvalt, hoor je dan ook niets van je trouwen

FUN.

IV.

Ken je het spreekwoord van de ontmoetingen van bergen en dalen? Ik dacht altijd, dat het op menschen toepasselijk was; maar ik heb gemerkt, dat het ook voor honden opgaat.

Maar laat ik je een geregeld verhaal doen van de gebeurtenissen, die zoo'n omwenteling in mijn gemoed hebben teweeggebracht.

Gisteren zit ik vóór het raam op de canapé en gluur naar buiten in de stille straat. (Het is gaan dooien, dus kan ik weer naar buiten zien.) In eens... wat zie ik? Ik geloof mijn oogen niet... 't Is toch waar... waarachtig 't is waar!... Hoe is het mogelijk?... 't Is toch zoo!

Wat?

Wel, in eens zie ik op de stoep aan den overkant het smousje; het smousje, waarnaast ik in het hondenlogement logeerde. Ik trilde van schrik en vreugde.

Ik krab tegen de ruiten, ik jank, ik blaf zoo hard mogelijk. Maar ze keek maar niet. Er was iets aan den muur, waar ze al haar aandacht aan wijdde. Weer jank en blaf ik, en eindelijk kijkt ze omhoog, en kwispelt als bewijs van herkenning. Ik spring een paar malen tegen de ruiten omhoog, om haar te bewijzen, dat ik gevangen zat.

Ze zag er lief uit. Ze was in die twee maanden kolossaal gegroeid en had mooi glad haar gekregen en donkerbruine oogen. Ik wou haar bepaald spreken. Maar hoe?

Ik keek eens om, of er iemand kwam, die het raam eens openschoof en zie, daar ontdek ik, dat de kamerdeur openstaat. Eerst geef ik Smousje nog een knikje, als wenk om me te wachten en vlieg nu naar beneden.

Daar weer een obstacle: de winkeldeur was dicht. Jammer. Als er nu niet gauw iemand kwam, zou ik haar misschien *nooit* weerzien. De tijd van wachten leek me een eeuwigheid, maar er kwam redding: er kwam een meid om beschuit. Nauwelijks was de deur zoover open, dat ik er uit kon, of ik wring me door de opening en spring op smousje af.

— Wel, *jij* hier? begon ze verbaasd.

— Kom gauw mee, zei ik. Gauw den hoek om, dat ze ons niet zien.

— Wie niet?

— De bakker en de juffouw natuurlijk. Toe, kom, nu gauw meê: daar roepen ze al, hoor je wel? Kom nu, spring nu, net als ik doe, tegen me op en kijk niet naar die vrouw, die zoo schreeuwt. Als ik naar binnen moet, spreek ik je misschien nooit meer.

Nu huppelde ze naast me naar het steegje. Er werd maar aldoor „Fun!" en „Hier!" geroepen, maar ik was Oost-Indisch doof en we liepen hard door het steegje naar buiten, naar het plantsoen.

Wat we elkaar vertelden, kan ik je niet allemaal schrijven; het zou mijn brief te lang maken. Zij was met een familie hierheen gekomen, en woont niet ver van mij af.

Smousje is een alleraardigst... neen, dat woord is te banaal om uit te drukken wàt ze is. Ze is... enfin, ze is het liefste, het mooiste, het beste vrouwtjeshondje, dat ik ooit gezien heb. Ik zal 't je maar zeggen: ik heb haar lief, en... o, geluk! ze heeft ook mij lief. Ik had het dadelijk begrepen, al in het honden-hôtel, maar nu heeft ze het mij ook bekend, en ik ondervond nu wat het is lief-te-hebben? — Weet jij het al? — O, onze wandeling door het plantsoen was zoo heerlijk! We waren er ongestoord en konden elkaar onze wederzijdsche liefde verklaren zonder stoornis, zonder een altijd bedillend mensch, om ons te roepen of in een mand te sturen. Het was... enfin, het was het schoonste oogenblik, dat ik in mijn kort hondenleven doorleefd heb, en het zou de meest verrukkende herinnering achterlaten, indien niet een treurig toeval weer een hindernis op onzen weg gebracht had, in den vorm van... natuurlijk een medeminnaar. Wie denk je, dat ook werk maakt van Smousje? Die vervelende Kees van meneer Henri. In eens staat hij brommend tegenover me en wil, schuin tegen me aanduwend, om me op zij te krijgen, Smousje zijn compliment maken.

— O, die nare Kees, hoor ik haar zeggen, en onmiddellijk plaats ik me brommend tusschen hen in.

— Ga weg, vuile fox, zegt hij.

— Wat? Vuil? — Ring!!! — Die had hij te pakken: een flinke knauw in zijn nek achter zijn linkeroor. Nu werd hij kwaad en volgde een woest gevecht. Ik spaarde hem niet en hij liet er menig keezenhaar bij. Smousje riep maar:

— Och, foxje-lief! Pas toch op! Laat hem toch maar!

Ik liet hem echter niet los, en zou hem zeker doodgebeten hebben, als niet zijn baas hem te hulp was gekomen. Hij gaf me een tik met een stok tegen

mijn linker-achterpoot, waarvan ik vandaag nog mank ben. Het is een gemeene slag geweest, juist op dat fijne beentje boven mijn enkel.

Smousje was hard weggeloopen, toen ik den slag kreeg. Thuis stond de Baas me te wachten; dadelijk volgde arrest, en eerst van morgen heeft hij naar mijn pootje gevraagd.

Haar heb ik vandaag nog niet gezien, hoewel ik den geheelen dag vóór het raam zat. Zou ze niet eens komen vragen naar haar zoo smachtenden

FUN?

V.

We hebben dames-visite gehad; diezelfde juffrouw, die de Baas „de Vrouw" noemt en een andere, naar ik begreep, haar moeder.

De Baas had een vrijen dag en bleef den geheelen morgen thuis. Samen gingen we de twee dames van den trein halen. Ze zouden bij ons koffiedrinken.

De Vrouw aaide me heel vriendelijk; de oude dame zei telkens, als ik tegen haar op wou springen:

— Ja, hondje, je bent heel lief; maar je mag me niet vuil maken. (Haar vuil maken!).

Eigenlijk was die visite heel vervelend. De twee vrouwen deden niets dan bedillen en aanmerkingen maken.

— Gunst Mil, mag hij zoo maar op je canapé? En op de stoelen? — Bij ons niet, hoor.

Bij ons niet? — Ik kom immers niet bij haar. Hoe zou ik Smousje zien, als ik niet op de canapé mocht?!

— Mil, hij heeft iets in zijn bek. (Leelijk woord voor een dame).

— 't Zal niets zijn; een snipper uit mijn papiermand.

— Mag dat?

Waarom zou dat niet mogen? Waarvoor dienen die papiertjes anders dan om mee te spelen?

Toen we gingen koffiedrinken, moest ik in mijn mand.

„Nu, dacht ik, ik ben liever met den Baas alleen, hoor. Dan zit ik bij hem op een stoel." Ik jankte dan ook eens eventjes om mijn gedachte kenbaar te maken; maar nu werd me weer gelast te zwijgen.

O, 't was zoo saai!

Eindelijk mocht ik er even uitkomen om een stukje ossetong te halen.

— O, Mil, 't zit vol vet; dat is heel slecht voor honden, was 't nu weer.

De Baas sneed het lekkere vet er af en gaf me het kleine overgebleven stukje mager.

De vrouwen vonden het „vreeselijk leuk", dat ik zoo zachtjes kon spreken. (Dat heeft de baas me geleerd met voordoen; dat was, wat hij bedoelde met: „hoe spreekt ie?")

Op het klaarmaken van mijn eten hadden ze ook weer iets aan te merken.

— Geen melk, Mil! 't Is zoo slecht! Daar krijgen ze zeere oogen van.

Nu kreeg ik water.

Alle opmerkingen schrijf ik je maar niet; ze kwamen er alle op neêr, dat ik slecht „opgevoed" werd en *zij* (de vrouwen) me wel anders zouden drillen.

We brachten ze 's middags weer naar den trein. Blij dat de kritiek op mij nu spoedig zou ophouden, sprong ik vroolijk tegen de dames op, denkend: „ik ben blij, dat je gaat."

— Hij kent je al, verklaarde de Baas. De mensch is toch dom.

Thuis nam de Baas me tusschen zijn knieën en zei ongeveer:

— Funnetje, dat was nu de Vrouw. Die zal je later eten geven, en jij moet haar huis bewaken. Je moet veel van haar houden en heel gehoorzaam zijn. Bij haar mag je niet meer op stoelen springen of op de canapé een dutje doen. Ook mag je niet aan haar tafelkleed knauwen of de vloerkleedjes in je mand slepen. Onder het eten moet je leeren in je mand te blijven en niet te bedelen. Zul je dat allemaal doen?

Zeker bedoelde hij „niet doen".

„Als dat vrouwtje mijn „Vrouw" wordt, zal het wel uitzijn met mijn lekker leventje," was na dit bezoek het resultaat van de overdenkingen van je broer

Fun.

VI.

De zon krijgt al aardig kracht. Onze voorkamer is op het noorden, zoodat de zon wel in de straat, maar niet door onze vensters schijnt. Een klein stukje zon is 's middags toch te snappen op de canapé. Daar komt dan een klein ovalen stukje zonneschijn, een weerkaatsing door den spion. Ik kruip er altijd in. Vervelend is het echter, dat zoo'n plekje zoo klein is en telkens verschuift; met ieder kwartier moet ik van plaats veranderen. Zoodoende is het moeilijk dutten; ik slaap dan in, maar ontwaak periodiek als het licht-ovaaltje van me af is geschoven.

We gaan nu 's middags ook wat langer wandelen; het blijft langer licht.

De Baas schijnt van huis te willen veranderen. Voor ieder leegstaand huis, blijft hij staan, kijkt door de glazen naar binnen, of loopt er om heen, als dat kan.

— Zou het iets voor ons zijn, Fun? vraagt hij dan.

Ik hoop maar dat het niet te ver van Smousje zal zijn. Nu wonen we vlak bij haar en toch heb ik haar na de noodlottig-geëindigde eerste ontmoeting niet meer gesproken.

Een paar malen hebben we leege huizen bekeken ook. Dat is nog al leuk; dan ren ik de trappen op en af en snuffel overal rond. Soms ruik ik er oude honden-luchtjes of een verlaten muizennest. Eens zelfs heb ik een rat ontmoet, maar die was als de wind door een gat in den vloer verdwenen.

— Een oud canalje Fun, zei de Baas, een rattennest.

Ik had hoop, dat hij dit huis zou nemen; ten eerste om de ratten, ten tweede omdat er achter langs den tuin een steegje loopt, dat grenst aan Smousje's tuin. Hij heeft het niet genomen, want later zijn we nog wel drie andere huizen gaan zien.

Als we een huis hebben, hoor je het dadelijk van je

Fun.

VII.

Ditmaal een briefkaart. Antwoord me s.v.p. spoedig. De Baas is weggegaan. Hij heeft me goedendag gezegd, met de woorden: „Dag, beste Funnetje, de bakker zal voor je zorgen, hoor! Dag!..." Is hij bij jelui? Of heb je hem in de stad gezien? Schrijf me toch vooral dadelijk, als je iets hoort. Misschien weet Moeder er van; vraag het haar eens uit naam van je verlaten

FUN.

VIII.

Na je laatsten brief, waarin je me hoop gaf den Baas nog wel eens terug te zien, omdat Moeder het gezegd had, heb ik maar niet meer geschreven. Mijn stemming was niet opgewekt door het voortdurend alleenzitten in de bakkerij en er gebeurde ook niets. In de bakkerij verveelde ik me gruwelijk. Kon ik eens wegsnappen, dan liep één van de knechts me achterna en brulde de bakker vervaarlijk: „Hierr!" Ik weet zeker, dat hij me geslagen zou hebben, als de Baas hem het niet bij het weggaan verboden had. Ik verveelde me in dien tijd zóó, dat ik er over dacht goede vrienden met de poes te worden en bij haar wat afleiding te zoeken. Je ziet, waartoe een hond komt, die tot nietsdoen gedoemd is. Gelukkig echter is er verandering in gekomen. Ik zal je vertellen, hoe dat ging. Een paar dagen geleden nam een der knechts me aan een touw en bracht me naar een huis even buiten de stad. Aan de deur maakte hij het touw los en schelde aan.

— Daar is het hondje van meneer, zei hij tegen de meid, die opendeed.

Ik ging door de gang en een paar kamers naar achteren in den tuin. Een oogenblik stond ik verbaasd te kijken: daar zat de Baas gehurkt bij een bloembed. Hoe kwam die daar?

— Funnetje! roept hij, en ik spring met een geweldige vaart op hem af, dol van plezier. Ik likte hem op zijn neus en wangen en sprong maar aldoor om hem heen. Dat was een heerlijke verrassing. Ik rende een paar malen den tuin rond van pret, en ook om den Baas tot een „krijgertje" uit te lokken. De Baas begreep dat en liep me na.

Daar hoor ik een vrouwenstem:

— Denk je om het pas-gezaaide gras, Mil?!

Het was de Vrouw. Ze stond in de deur der serre naar ons te kijken.

Nu hield de baas in eens met het spelletje op.

— Kom eens hier, Fun; daar heb je de Vrouw. Ze zal heel veel van je houden; maar dan moet je heel zoet zijn.... Wat heb je daar?... Neen, geef eens gauw hier.

Het was maar een kurk, die ik in den tuin had gevonden.

De Vrouw haalde nu een stukje brood voor me en zoo vernieuwden we de kennis.

— Wat nu? vroeg ze.

— Nu?... Wat nu?... Wat bedoel je?

— Met Fun; waar blijft die?

— O, bij mij. We zullen samen wat tuinieren.

Dat vond ik leuk. Ik ging dadelijk naar hem toe, en trok hem aan een pand van zijn jas om hem mijn instemming met het plan te betuigen. Ik keek naar alles, wat hij deed, en rook aan de takjes, die hij afsneed of opbond. 't Was erg gezellig. Ook gooide de Baas steentjes weg, die ik dan naliep. Juist volgde ik wêer zoo'n keitje, toen ik onder den grond iets rook: bepaald een kluifje.

Ik begon uit al mijn macht te graven, het ding zat nog al diep.

— Och, mannetje!... hoorde ik nu de Vrouw roepen.

— Wat is het, vrouwtje? vroeg de Baas zonder op te zien.

— Och, kijk Fun dan toch!

Toen keek de Baas, en dadelijk was 't:

— Schei uit, Fun!

Ik had het bijna; als ik nog een paar roffeltjes met mijn voorpooten in den grond sloeg, was ik er; niettegenstaande het geroep, ging ik dus nog even door.

Daar kwam de Vrouw met een ketting en ik werd vastgelegd aan de serredeur. Waarom nu toch? Waarom mocht ik niet graven en de baas wel? Want de baas deed het, ik zag het duidelijk; kleine kuiltjes, met een kolenschop; hij zette aardbeiplantjes in de gaatjes. Hij mocht wel overal aankomen met zijn vingers, waar ik af moest blijven. Hij zette een voet in een bloemperk, waar ik juist uitgejaagd was, en dan plukte hij blaadjes. 't Was onrechtvaardig: hij alles en ik niets — ik vastgelegd. Waarom mocht ik het kippenkluifje niet opgraven? Want een kippenkluifje was het, onder het appelboompje, ik had het duidelijk geroken. „Enfin," dacht ik, „van avond, of straks misschien al, zal ik weer vrij gelaten worden; dan zal ik het dadelijk hebben. In de plaats kon ik me niet vergissen, al gooiden ze ook zand in het gat; als ik een beetje mijn best deed, rook ik het bij de deur al. Het was niet eens een erg oud kluifje. Flauw van de vrouw om me vast te leggen; dat zou de Baas nooit gedaan hebben. Ja, heel vroeger, toen ik nog niet zindelijk was, werd ik wel eens kort bij mijn mand vastgelegd door den bakker, maar door den Baas nooit.

Nu kwam de Vrouw bij me. Ze aaide me.

— Zul je nu zoet zijn, Funnetje? En niet meer graven?

Dat kon ze denken. Het kluifje zou ik nooit opgeven.

— Kom eens hier met je kopje; zóó, zoo ben je een lief hondje. Is dat lekker zoo koppiekrauwen?

't Was toch wel aardig van d'r, om me zoo aan te halen. Ze wou het weer goed maken.

— Wou je nog eens wat lekkers hebben? Kijk eens. Voor wie is dat? Wat zeg je dan?

Ik wafte zachtjes voor een stukje brood.

— Nu mag hij wel los, zei ze, de ketting losmakend. Ze had nog een stukje brood achter haar rug.

Ik bleef er natuurlijk op wachten.

De baas kwam nu naar ons toe.

— Hoe lever je 'm dat? vroeg hij met eenige verbazing in zijn toon, toen hij me zag zitten.

— Heel eenvoudig, en ze toonde hem het brokje.

— Ooo! zei de baas, 't ei van Columbus.

Daarom deed ik je het verhaal. Wat is „het ei van Columbus?" Schrijf het eens aan je weetgierigen

FUN.

IX.

Ik heb maar weer een poosje gewacht met schrijven, daar ik begreep, dat ik er niet dadelijk het goede begrip van had, wat die vrouw met haar manieren bedoelde, en ik je misschien een verkeerd denkbeeld van haar zou geven.

„Nieuwe boer, nieuwe wetten" zeggen de jongens als ze Boer-op-stut spelen. (Je kent dat spelletje wel; ze gooien met steenen naar een anderen steen, den stut, en schoppen daarna die steenen over een streep op den grond. Een naar spel, gevaarlijk voor honden).

Zoo was 't hier ook.

Op een morgen, toen de Baas kwam koffiedrinken, zei de Vrouw:

— Mannetje, ik moet eens ernstig met je praten over Fun. Zie je, zóó gaat 't niet.

— Hoe niet?

— Wel, hij is geheel in vrijheid gedresseerd en doet juist wat hem goeddunkt. Van morgen heb ik hem een paar malen uit den tuin gehaald, omdat hij er alles platloopt. In de voorkamer begon hij onmiddellijk met op de canapé te springen. Dat zal hij nu wel niet meer doen.

— Zoo?

— Neen, ik heb hem er tot tweemalen toe afgeduwd en toen begreep hij het.

— Ja, hij is slim, begon de Baas, hij . . .

— Maar wil jij nu eens je gezag laten gelden en hem in zijn mand zenden gedurende de koffie?

— In je mand!!

Daar had je het. De eerste dagen mocht ik nog naast den Baas op den grond zitten, (niet meer op een stoel, zooals bij den bakker) nu moest ik in mijn mand. Ik ging er schoorpootend in.

Toen ze allebei niet naar me keken, schoof ik er zachtjes uit en wilde naar buiten gaan.

— Zoo gaat 't niet, Mil.

— Neen, vrouw, zóó gaat 't niet.

De Vrouw nam me aan mijn halsband en haakte de ketting in. De Baas lachte.

— Neen Mil, niet lachen.

Dat vond ik ook. Hij behoefde niet om mijn ongeluk te lachen.

— Niets geven ook.

Dat vond ik niet.

— Funnetje krijgt straks heel lekker eten.

En dien middag kreeg ik melk over mijn brood, iets dat ik sedert mijn „thuiskomst" nog niet gehad had.

Zoo heeft ze van allerlei dingen veranderd. Een geheele nieuwe opvoeding heb ik (op mijn leeftijd!) nog eens genoten. Ze is wel goed voor me, best; ik kan het perfect met haar vinden. Ze heeft een gevoelig menschenhart en is nooit ruw of onverstandig. Maar... ze wil een jongejuffrouw van me maken. Dat ze netjes is op haar nieuwe meubels, en niet wil, dat ik er mee omga als met die oude spullen van den bakker, kan ik me begrijpen. Maar ik begrijp niet, waarom ik niet eens door den tuin mag rennen. Ik blijf zooveel mogelijk op de paadjes, en het gras kan best tegen mijn gewicht; de Baas loopt er met zijn reuzenvoeten ook wel over.

En waarom mag Smousje niet eens hier komen? Ze kwam een paar malen in den tuin om me op te zoeken, en dan vloog de Vrouw naar buiten met de zweep. Hoe lief ze ook is, ik geloof, dat ze Smousje zou slaan. Wat heeft ze tegen Smousje? Ik ga toch liever met *haar* om dan met dien naren Kees van meneer Henri, die te lui is om zich te bewegen. We zijn trouwens nu eenmaal kwade vrinden, dus negeeren we elkaar.

Zie je, de Vrouw wil, geloof ik, dat ik maar altijd zoet in mijn mand blijf. Ik denk maar: „de menschen zouden gek kijken, als ze altijd in hun bed moesten blijven, of op een bepaalden stoel zitten, en als ze eraf gingen, er altijd iemand was, die snauwend riep: op je stoel!"

Zij loopen ook wel in den tuin, als ze er zin in hebben. Wel mag ik dan mee, maar ik doe niet graag alles onder toezicht.

Komt er visite, dan mag ik nooit binnenkomen.

Waarom niet?... De menschen vinden me heel aardig; zelf heb ik onlangs die juffrouw van hierover hooren zeggen: „O, laat U hem maar, we hebben thuis ook een foxje — 't is een bastaardje met spikkels op zijn lijf — hij is heel aardig". Als nu zoo'n mensch het zelf zegt, waarom moet ik dan *toch* in mijn mand?

Ik krijg goed eten, dat is waar — ik zou wel heel graag wat meer vet bij mijn klein portietje vleesch willen, — maar mijn vrijheid, zie je; ze hebben er een duivelsch genoegen in me het kleine beetje te beknibbelen. Ik heb behoefte aan beweging, die krijg ik niet genoeg; ik mag graag eens in de blakende zon liggen, dat wordt me altijd verboden. Ik rol graag eens in het zand; doe ik het, dan volgt er een griezelig koud bad. Ik houd van haringkoppen (jij ook?) en als ik er eentje gevonden heb, wordt hij me altijd afgenomen, net als de opgegraven kluifjes. Wat hebben ze toch aan die haringkoppen, ze eten ze toch niet?

Neen, als ik een heel klein beetje meer vrijheid genoot, was volmaakt tevreden je

FUN.

X.

Ik ben heel ziek geweest. Wat voor ziekte ik had, weet ik niet. Ze noemden het hier „hondenziekte"; erg dom, vindt je niet? Hoe zou een hond nu een menschen- of een kattenziekte kunnen hebben? De dokter, die er bij geweest is, wist er, geloof ik, ook niet veel van. Hij zei zoo erg weifelend:

— Ja, een kleine verlamming. Hm, hm... een tikje hondenziekte; hm,... misschien een kleine rhumatische aandoening.

Wat was 't nu? Een verlamming, hondenziekte(?) of rhumathiek?... Wat kun je op zoo'n dokter opaan!

Wil ik je eens zeggen, wat ik denk, dat het geweest is? Een gevolg van het afsnijden van mijn staart. Door de opening is er kou in mijn ruggegraat gekomen en daardoor was ik van achteren verlamd.

's Avonds, toen de Baas me wou uitlaten, kon ik in eens niet uit mijn mand; mijn achterpooten weigerden dienst. De Baas tilde me op en zette me neer,... ik zakte in elkaar van achteren. Om me voort te bewegen, moest ik mijn achterlijf meêslepen; het deed geen pijn, maar ik voelde me toch heel machteloos en gebrekkig. Ik kroop maar weer naar mijn mandje om te beduiden dat rust me het liefst was.

Ik merkte nu, dat de Vrouw heel veel van me houdt.

— Arm Funnetje, zei ze, terwijl ze bij mijn mand knielde. Wat heb je nu toch? Hoe kom je er aan? Heb je pijn?... Mil, wat zou het zijn? Zou 't iets blijvends zijn?... Arm hondje, wat kijk je bedroefd. Zit 't daár? Daár in je ruggetje?... Man, zou je niet even naar den veearts gaan?

— 't Is al zoo laat, antwoordde de Baas. We zullen maar tot morgen wachten, vindt je niet?

— Maar als het eens iets is, dat dadelijk verholpen moet worden?

— Het zal wel niet ineens te verhelpen zijn.

Schrale troost, maar hij had gelijk.

Geruimen tijd nog bleef de Vrouw bij mijn mand zitten, aaide mijn kopje en sprak me met lieve woordjes toe. Uit dankbaarheid likte ik haar hand. Ze haalde ook nog een wollen doekje, vóór ze naar bed ging en dekte me er meê toe. Het was lekker warm, ik voelde dat het mijn stijven rug goed deed.

— We moeten naar bed, vrouw, zei de baas tegen half twaalf.

— Nacht Funnetje, beterschap hoor!

O, ze zei het op zóó'n lieven toon, dat ik in eens veel meer van haar ging houden. Terwijl ze opredderde, had ze het nog over me tegen den Baas:

— Hè, man, wat is het naar, dat hij niets zeggen kan. Het is zoo hard hem te zien lijden, en niet te weten hoe te helpen. O, ik kan me nu begrijpen hoe verschrikkelijk het moet zijn een klein kindje ziek te zien. Dat is nog veel erger, omdat het je kindje is; maar om Fun werd ik toch ook al heel treurig.

Goed mensch, hè?

De dokter gaf me den volgenden dag een bruin smeerseltje, waarmee mijn rug behandeld is. Het heeft gauw geholpen, na een paar dagen was ik weer

kant en klaar. Ik ben het nog niet met mezelf eens, of het smeerseltje of wel het wollen doekje me genezen heeft. Spreek er eens met Moeder over en schrijf haar meening eens aan je liefhebbenden

FUN.

XI.

Het zal het beste zijn je alles heel uitgebreid te schrijven. Misschien kun jij me de raadsels oplossen, die zich in den laatsten tijd hier voordoen.

De toestand bij ons is geheel veranderd.

Tot nu toe had ik geen klagen over mijn nieuw lot en de Vrouw. Zij (de Vrouw) is heel goed, zooals je reeds weet, en begrijpt wat een hond bedoelt met kleine kefjes en kreuntjes; ze liefkoost me, als ik mijn kop tegen haar knie aanvlij, of met mijn poot op haar arm tik, als ze aan haar schrijftafeltje zit. Als ik een poosje in mijn mand heb gelegen, roept ze me bij zich en praat dan wat met me. Is ze in haar provisiekast, dan geeft ze me heel dikwijls een stukje beschuit of een gedroogd appeltje; (wat kan je daar soms lang op knabbelen, hè? Of krijg je nooit zulke taaie?)

Zooals ik je schreef, ik was gewoon geraakt aan huis en tuin en de nieuwe leefregels mij door de Vrouw voorgeschreven.

Ons huishouden was dan ook heel gezellig. Als de Baas 's middags thuis kwam, gingen we met ons drieën wat wandelen. Dan kon ik me vrij bewegen en holde door het kreupelhout of rolde in het zand.

Soms gingen de Baas en de Vrouw wat zitten in het bosch en gooiden ze stokjes of denneappeltjes weg, die ik dan opzocht. Dat was verleden zomer, want van den winter wandelden we nog wel dagelijks, maar van die leuke spelletjes kwam niets meer in.

Maar nu over den veranderden toestand. Ik geloof, dat de Baas en de Vrouw iets met me voor hebben; wàt weet ik niet, maar ze doen heel vreemd met me. Oordeel maar zelf.

Onlangs kwam er een pak voor de Vrouw, terwijl de baas uitwas.

— Van tante Chris, riep ze en begon het te openen.

Ik kwam er bij, om eens te zien, wat er uit zou komen. Het rook duidelijk naar versch vleesch. Er kwam echter geen vleesch uit, maar een wollen buisje of manteltje voor een heel klein mensch.

— O, Fun, hoe mooi! zei ze.

Daar ik er geen verstand van heb, en het een heel gewoon menschenpakje vond, nam ik er geen notitie van, maar berook het papier nog eens: zou ik me zoo vergist hebben? Neen, bepaald, het rook naar vleesch. Zeker had het pak bij vleesch gelegen.

— Kijk toch eens Fun, zei de vrouw weer; en nu nam ze me aan een voorpoot mee naar het jakje en dwong me er naar te kijken. Ik rook er niets aan dan gewone geverfde wol.

— Vindt je het niet prachtig?... En weet je voor wie dat nu is?... Niet? — Dat is voor kleine Miltje, begrijp je?

Ik begreep er natuurlijk niets van, ik ken kleine Miltje niet.

Toen kwam de Baas thuis.

— O, Mil! riep de Vrouw. Kijk eens wat een keurig jakje tante Chris me gezonden heeft.

De Baas liep me voorbij zonder op mijn springen en kwispelstaarten te letten, en begon het wollen ding ook te bewonderen.

— Wel, wel. Hoe aardig van tante. Een smaakvol dingetje, vrouw.

— Zie je, man, van voren kan het dicht. Denk je dan, dat hieruit twee kleine vuistjes steken en daar het hoofdje.

— Kom eens hier, Fun.

„Hij schijnt me nu toch op te merken," dacht ik. Maar het was niet om me te aaien of op mijn rug te kloppen. Hij nam me bij een poot en begon me het wollen jak aan te doen, net als een mensch. Nu hadden ze beiden een pret, alsof er iets heel aardigs gebeurde. Ik vond het niets aardig. Ik houd niet van die dingen aan mijn lijf; mijn halsband is al genoeg. Als ik nu nog bij mijn dikke winterharen een wollen buis moet dragen, is het in 't voorjaar niet uit-te-houden.

Ik verzette me dan ook tegen dien aankleedpartij en probeerde het jakje van mijn lijf te bijten.

— Foei. Fun! Pas op, hoor! — en met een tik op mijn neus, verbood de Baas me het bijten.

— O, man, hoe doddig! riep de Vrouw maar aldoor uit.

Ik vond het niets „doddig."

En nu zijn er in den laatsten tijd telkens pakjes gekomen; volgens de Vrouw: alles voor kleine Miltje. Zoo kwamen er een tiental paren kleine wollen schoentjes, mutsjes en van allerlei japonnetjes. Telkens moest ik het goed aanpassen. Ik vond het heel onaangenaam om een muts op mijn kop te krijgen, waarvan de banden me het ademhalen beletten, en waardoor ik niets hoorde. Als er tegenwoordig dan ook zoo'n pak komt, blijf ik stilletjes in mijn mand, al ruikt het ook naar lever.

Ook in huis is er eenige verandering gekomen. Op de logeerkamer zijn van allerlei bedden gebracht, groote en kleine. Eén bedje kan heen-en-weer geschud worden. Ik ben er eens ingesprongen om het te probeeren; eerst dacht ik, dat de Baas berouw had gekregen, en me niet meer alleen beneden wou laten slapen, maar me nu bij zich op zijn kamer nemen en in dat kleine bedje. Maar jawel, nauwelijks was ik er in, of daar voer de Vrouw uit:

— Gauw er uit, Fun; pas op, hoor! Stoute hond. Dat mag je nooit meer doen, hoor! Foei!

Het bedje is dus niet voor mij bestemd.

Op een andere kamer, waar tot nu toe niets dan kleeren waren, is ook een bed neergezet en een waschtafel en stoelen en een kastje. Waarvoor in huis toch al die ledikanten dienen, begrijp ik niet. Me dunkt, de baas heeft genoeg aan één bed; bovendien heeft hij op z'n kamer (zijn studeerkamer, waar ik slaap, weet je) nog van die groote stoelen staan, waarin men best slapen kan. Ik heb er onlangs, toen mijn ketting heel lang was aangelegd, eens een nacht op één doorge-

bracht; 't ging best. Ik behoef je nauwelijks te zeggen, dat het bij één nacht gebleven is, want de vrouw zag den volgenden dag een paar witte haren op den stoel. Toen was 't uit, en nu staan alle stoelen 's avonds wel een mijl van mijn mand af.

Het spijt me, dat de Baas aanstalten maakt om me vast te leggen en het licht uit-te-draaien; anders had ik je nog eenige kleinigheden meegedeeld, waaruit je een verandering van hem tegenover mij zoudt kunnen opmaken. Zonder licht kan zelfs een hond niet zien, laat staan schrijven.

Spoedig hoop ik je meer van me te doen hooren en blijf intusschen je getrouwe vriend en broeder

FUN.

XII.

Het beddenvraagstuk is voor een deel opgelost. Grootmama — de moeder van de Vrouw, — is gekomen en heeft het vroegere kleerenkamertje gekregen. Je begrijpt, dat daarmede voor mij ook de toegang tot dat kamertje gesloten is. 't Is jammer. Van uit het raam kon ik gemakkelijk op het platje komen, waar die gemeene grijze kat van den molenaar telkens opspringt, als ik haar nazit. Nu ik er niet meer op kan, heeft het dier een veilige wijkplaats. Van middag nog vloog ze er langs de goot tegen op, en toen ze boven was, ging ze zoo gemeen, als katten dat doen kunnen, naar me zitten kijken. Heel bedaard hurkte ze in elkaar en keek sarrend, alsof ze zeggen wou: „daar kun je lekker niet opkomen, hè?! —"

Nu, gelukkig heb ik niet zulke kattepooten, dat ik tegen een goot op kan klimmen. Maar beneden komen durfde de flauwerd toch niet. Hoe ik ook schold, ze bleef maar rustig zitten kijken en wachtte tot ik weg zou gaan. Ze had echter buiten den waard gerekend, want ik bleef op mijn post, vast van plan toe-te-springen, als ze zich af liet glijden.

Eindelijk scheen Poesje zich toch te vervelen op het platje. Ze wandelde eens rond en ziende, dat ik niet van bedoeling veranderde, nam ze bij het raam van het kleerenkamertje een sprong en wipte er in.

„Nu, dacht ik, de deur is toch dicht en door het gat, waar je ingekropen bent, moet je terug." Dus ik wachtte.

Maar, begrijp je mijn verbazing, toen ik na een half uurtje de Vrouw het raam zie toeschuiven.

Ik veranderde nu van stelling.

De kat kon nu niet meer door het raam en moest dus door de deur. Ik begreep heel goed dat Mimi tegelijk met de Vrouw door de deur zou gaan, en me dan zou ontsnappen.

Zoo gauw ik kon, ga ik dus naar binnen en de trap op. Daar hoor ik de deur van het kamertje al opengaan.

„Nu is er haast bij, dacht ik; als ik poes niet in het kamertje snap, is het mis. Op de trap is ze me te vlug af.

— Wel Funnetje, ben jij de Vrouw eens boven opzoeken, zegt de Vrouw en sluit meteen de deur achter zich.

Ik snuffel eens aan den dorpel.

— Neen, vent, daar mag je niet in. Dat is Grootmama's kamer. Eigenlijk moesten we nu geen Grootmama meer zeggen, want je bent bijna kleinkind-af.

— Maar wat heb je toch?

Ik lette heel weinig op haar praten, maar jankte zoo zachtjes onder de reet tegen poes: „Flauwbek, lafaard!" —

Ik rook, dat ze zich verstopt had onder het ledikant.

— Fun, wat heb je toch? vroeg de Vrouw weer. Ruik je wat? Zou er wat zijn?

En nu opende zij de deur om te kijken wat er was. Ik wist het wel en schoot onmiddellijk onder het bed. Ik had haar bij haar staart, maar heel aan het puntje, het gleed af; een paar vieze katteharen hield ik in mijn mond. Poes holde weg over het bed, ik haar na. Toen op de tafel; ik ook.

— Koest, Fun! Schei toch uit! riep de Vrouw maar.

Maar nu was ik niet te houden. Ik had niet voor niets een heelen middag op dat kattebeest geloerd.

Toen ze even op den vloer sprong, had ik haar bijna, maar met een flinken wip zat ze weer boven op de waschtafel.

„Nu zal ik je laten zien, dat ik ook springen kan," dacht ik, en meteen ben ik er ook op.

— Och hemel! Fun, mijn kan!

Te laat. De kan viel om en op den grond kapot. Gelukkig kreeg Poesjelief nog juist het water over haar lijf. (Katten zijn nog banger van water dan wij foxen.)

Het nare beest maakte van mijn schrik gebruik om vlug door de deur te ontsnappen.

. . . .

En wat zijn nu de gevolgen van die kattenjacht?

Ik werd onmiddellijk naar beneden en in mijn mand gestuurd en de Vrouw was heel boos op mij.

Toen de Baas thuis kwam, was die ook boos en bromde erg. Ik mocht van middag niet mêe wandelen en lag den geheelen dag verder vast. Eerst heel laat in den avond moest ik excuus vragen en kreeg ik een beetje brood met water.

Hoe vindt je nu zoo iets?... Is dat billijk? Had ik niet groot gelijk dat gnieperige kattedier na-te-zitten?... Mag iedereen dan maar ongestoord ons huis binnenkomen?... Wat moet ik nu doen, als er morgen een vent het venster inklimt?

„O, hij is zoo waaksch!" zei de Baas onlangs. En nu geef ik er een bewijs van. Jawel, geen eten, niet uitgaan en brommen zijn mijn belooning.

Vindt jij dat billijk?... Zeker vindt dit niet je ongelukkige

Fun.

XIII.

Ik heb weinig te schrijven. Je zoudt het vervelend vinden om altijd hetzelfde te hooren, en dus zal ik maar niet meer schrijven over de onverschilligheid, waarmede de Baas en de Vrouw mij behandelen. Dat die onverschilligheid bestaat en langzamerhand grooter wordt, is een feit.

Gelukkig dat het zomer begint te worden en de serre dus meestal openstaat. Ik kan dus weer ongemerkt uitknijpen, om in den tuin of bij den buurman wat rond te snuffelen. Zijn er bij jelui ook zooveel vliegen? Hier is het verschrikkelijk. Als je eens lekker in de zon ligt te slapen, zijn er altijd een paar, die je de rust niet gunnen, en je telkens in je huid steken. Gemeen tuig is het; en ze zijn zoo drommels vlug, dat je er bijna nooit een snappen kunt. Jij wel?...

Er is hier weer een mensch meer bijgekomen. Het is een oude vrouw met een groote muts op en een boezelaar voor; ze slaapt op de logeerkamer met al die bedden. Ze is heel aardig voor honden. Ik rook dadelijk, dat ze thuis ook een hond heeft... een Kees geloof ik. Ze heeft me vriendelijk geaaid en op mijn kop getikt.

Eén ding begreep ik niet van haar. Kun jij er me misschien een uitleg van geven?

Het was den eersten dag. Ze had me gegroet, knikte toen tegen de Vrouw en zei:

— Ze benne soms niet te vertrouwen, Mevrouw.

Verbeeldt je, ik ben niet te vertrouwen!

— Deze is in 't geheel niet valsch, baker, antwoordde de Vrouw. Dat deed me goed. (Zeg, wat is dat voor een mensch: een baker?)

— Maar met de kleine, Mevrouw, zult u toch motte oppassen. Ze benne soms zoo sjaloers, weet u?

— Funnetje niet, wel? vroeg de Vrouw, terwijl ze mij naar zich toehaalde.

Ik begreep niet veel van het gesprek. Alleen schijnt die vrouw, die baker, met slechte foxen kennis gemaakt te hebben. Voor mij is ze echter goed gebleven, en geeft me dikwijls stukjes van haar roggebrood.

Het is toch vreemd, dat er zooveel menschen bij ons in huis komen. Eerst Grootmama en nu die oude vrouw weer. Dat de Baas dat maar goedvindt, snap ik niet. Vroeger zei hij altijd: „Het is toch maar wat gezellig zoo met z'n drietjes, hè vrouw?"

En nu zijn we al met „z'n vijfjes", en als ik het aantal bedden naga, die nog leegstaan, dan moeten er nog meer komen.

Ik vind het niets gezellig. Telkens als er weer een bijkomt, wordt er minder notitie van mij genomen.

Bij de Vrouw, die haar goed hart heeft behouden, zoek ik nog wel eens troost, als ik me erg verlaten gevoel. Maar dan is het meestal:

— Neen, Funnetje, nu kan de Vrouw zich niet met je bemoeien, nú moet ze naar Grootmama.

Of:

— Koest toch, Funnetje, de Vrouw is zoo moe, ze kan nu niet spelen. Ga in je mandje.

(Natuurlijk dat ze moe wordt van dat gedraai van al die menschen om haar heen.)

Ook de wandelingetjes worden hoe langer hoe kleiner. Niettegenstaande den zomer doen we maar heele kleine loopjes om de stad heen. Nooit gaan we meer eens door veld en bosch.

Neen, het wordt hier heel saai, ik word er down onder. Een brief van je beurt me nog wel eens wat op. Laat daarom spoedig weer eens iets van je hooren aan je veronachtzaamden

FUN.

XIV.

Het leven, zooals ik het in mijn vorige brieven beschreven heb, rolt kalm verder. Men geeft hoe langer hoe minder om me. Uren lang ben ik alleen in de Baas z'n kamer of de serre.

De Vrouw is 's middags meestal boven op de groote slaapkamer. Ik geloof, dat ze er slaapt. Het is tegenwoordig midden op den dag dan ook zóó warm, dat ik geregeld indut; ik begrijp dus best dat de Vrouw wat gaat rusten op haar koele slaapkamer.

Onlangs ben ik eens met de meid mee naar binnen geslopen. Toen lag de Vrouw te bed; een heerlijk bed. Ik voelde het, toen ik mijn kop er tegen legde, terwijl ik, op mijn achterpooten staande, naar de Vrouw keek.

Ze was heel saai van slaap. Ze liefkoosde me maar eventjes en zei toen tegen Sientje:

— Neem je hem weer mee naar beneden, Sien?

Die „hem" was ik.

Vandaag was het lekker mooi weer. Het was van dat zonnige weer zonder warmte, zoodat je neus en tong niet onmiddellijk droog zijn, wanneer je eens een beetje harder loopt dan een mensch. Ik zag het ook aan de hondenkarren, die hier bij massa's voorbijkomen; anders hijgen die arme trekdieren zoo verschrikkelijk. Aan trekhonden kun je dadelijk zien hoe warm het is.

's Morgens en 's middags blijft de serre meestal dicht, ik geloof voor het stof — enfin — dan blijf ik in de Baas z'n kamer. Zoo ook vandaag. De Baas was den geheelen dag thuis, hoewel het geen Zondag was. Ik weet niet waarom. De Vrouw is vandaag niet beneden gekomen en heeft op haar bed een kopje thee gedronken; de Baas zei tenminste, terwijl hij er mee naar boven ging:

— Dat is voor de Vrouw; jij blijft beneden, Fun. (Ik vind dat de Vrouw erg lui wordt).

Toen de Baas zoo thuisbleef, stelde ik me een genoeglijk dagje voor. Ik dacht, dat we, net als 's Zondags, een ochtendloopje in den tuin zouden maken. Dan gooit de Baas met een steentje en laat me er om loopen, en als ik het heb, loopt hij me na. We spelen dan soms wel een uur in den tuin. Soms ook plukt hij dorre blâren, en die verspreid ik dan door den tuin. Zulke spelletjes zijn vreeselijk leuk. Daar had ik me nu vandaag wêer op verheugd. Maar ik werd maar heel eventjes uitgelaten en toen in mijn mand gestuurd met de boodschap:

— Stilzijn, hoor, héél stil!

Ik dacht: „Och, ik zit in ieder geval vandaag niet alleen, want de Baas komt straks bij mij zitten in zijn leeren stoel. Dan kijkt hij toch telkens naar me, dat is gezellig."

Maar wat of hij had, weet ik niet; geen tien minuten had hij met de krant bij me gezeten, of hij ging weer naar boven. Toen hij terugkwam, ging hij voor het raam staan en keek naar buiten. Hoewel ik in mijn mand was, merkte ik best, dat er buiten niets te zien was: er ging kip noch kraai voorbij. Hij zal zoowat een kwartier naar buiten gekeken hebben, toen hij weer naar boven ging. Hoe lang hij daar geweest is, weet ik niet, want door het lange wachten ben ik ingesoesd en werd eerst wakker, toen de Baas met zijn hoed op vóór mij stond en vroeg:

— Gaat ie meê?

Je begrijpt, dat ik opsprong van vreugde; voor een wandeling ben ik altijd te vinden.

Weer viel het erg tegen, want we liepen heel hard naar een straat vlak bij de onze, gaven aan een huis een boodschap af en gingen toen regelrecht, heel hard, naar huis terug. Thuis werd ik opnieuw in mijn mand gestuurd en liep de Baas weer de trappen op en neer.

Nu een vraag: „Zou jij als er een vreemde hond in je tuin kwam, stilletjes in je mand blijven, en dat beest laten doen met je oude botjes en kluifjes wat hij wil?"

Mij was dat te machtig. Ik hoorde een grooten dog in den tuin en begon hem onmiddellijk door het raam toe te roepen, dat dit *ons* erf was, en hij er niets te maken had. Het hielp niet: de brutale indringer zocht één van mijn minst oude kluiven uit en ging er toen mee van door. Ik riep hem nog een paar hartige scheldwoorden achterna.

Intusschen was de Baas weer beneden gekomen en kreeg ik een paar snauwen, omdat ik geblaft had. De Baas was heel nijdig, geloof ik.

— Stoute, akelige hond! zei hij. Kun je dan nooit stil zijn, naar beest!? Allo, er uit! Naar buiten!

Hij maakte de serredeur open en joeg me den tuin in. Ik keek hem eens aan, verwijtend, om hem te beduiden, dat hij onbillijk was. Toen zag ik, dat hij tranen in zijn oogen had. „Zou het berouw zijn," dacht ik. Maar dat was het niet; want, hij zond me van zich weg met een gebaar van slaan en deed: „krrssch!"

Toen ben ik op een drafje weggeloopen. Ik vatte onmiddellijk het plan op, om een eind te maken aan die onverdragelijke tirannie en het huis voor goed te verlaten. Waar naar toe? — Wel, natuurlijk naar den bakker, daar had ik het ten minste altijd goed gehad. Om er het vlugst te zijn en een vroolijke wandeling te hebben, besloot ik dwars door alle tuinen te gaan, tot ik bij den Singel kwam. Zoo kwam ik dus het eerst in buurmans tuin.

Schreef ik je al, dat buurman kippen houdt? Als ik goed geteld heb, zitten er wel twaalf in één hok; en in een klein hok is er nog één met acht heele kleine kuikentjes. Bij het groote hok is een ren, daar loopen ze in.

Die kippen krijgen van allerlei lekker eten, allerlei overschotjes. Soms zijn er ook wel kluifjes bij, en pikken ze met hun allen aan een botje. Dat doen ze heel onhandig, want ze zijn niet slim genoeg, om zooals wij, met hun

pooten het bot vast te houden en er het vleesch af te knauwen. Als ze het bot dan zoo eigenwijs aan een velletje heen en weer schudden, gebeurt het wel eens, dat het losschiet en buiten het ijzergaas terecht komt. Dan vind ik ze.

In de hoop nog iets bij de kippen te vinden, liep ik dan ook nu weer eens rond het hok. Er was niets — ten minste, er was niets buiten de tralies. Maar binnen, neen maar! Daar lag een kippenkluif, met een heel jong luchtje er aan. Hij lag midden in den ren; geen bijkomen aan. Waar ik ook ging staan, het hielp niets. De kippen schenen niets meer aan het beentje te vinden, ze keken er zelfs niet meer na. Toen ik een paar malen om den ren had heengeloopen, ontdekte ik tot mijn groote vreugde een gaatje onder in het gaas. Mijn kop zou er juist door kunnen.

„Jongens, dacht ik, als je een beetje duwt, kun je het gaas misschien wel wegbuigen."

En zoo gebeurde het ook: het gaas boog naar binnen om, en ik kon er door.

Daar had je me dat kippenspectakel moeten hooren; haan en hennen, klein en groot kakelden en tukte-kèden dat het een aard had. Ik ging, zonder daarop te letten, op het botje af en kon de verzoeking niet weerstaan om er dadelijk aan te beginnen. Och, het deed er weinig toe, waar ik het opat, in of buiten het kippenhok. Ik vond het idée nogal leuk om daar, te midden van die kippenfamilie een kluifje te verorberen. De hoenders waren angstig in het hok gekropen bij mijn binnenkomen en staken nu telkens een kippekop door het poortje. Als ik dan eventjes bromde, verdween die kop weer. Alleen de haan had een oogenblikje een brutale opwelling. Hij stapte door het poortje en kwam al tukkend op me af. Maar ik hapte even naar hem, en toen vloog hij weer met een vaart naar zijn vrouwen. Het zijn toch echte schreeuwleelijken, die kippen; bij het minste wat er gebeurt, kakelt de heele gemeente. Nu ook weer, toen ik dien haan wegjoeg.

Toen het kluifje op was en ik nog wat brood met water genomen had, wou ik mijn wandeling weer voortzetten.

Verbeeldt je, daar kon ik er niet weer uit.

Telkens als ik door het gaatje wou kruipen, boog het gaas met me mee, kneep me als het ware vast en pikte geweldig in mijn rug. Ik kon er onmogelijk uit; als ik veel moeite deed, zou ik beklemd raken.

Ik was dus wel verplicht erin te blijven en te wachten tot de een of ander me verloste.

Hoe lang ik in dat ellendige kippenhok gezeten heb, weet ik niet. Hoeveel malen de kippen ieder hun kop door het poortje staken, weet ik ook niet. Maar de tijd duurde me erg lang, heel erg lang.

Eindelijk kwam er iemand. Het was de buurman, die zijn kippetjes eten kwam brengen.

Nog nooit heb ik een mensch zoo gek zien kijken als toen hij mij daar in het hok zag. Ik begreep, dat hij me er uit kon helpen en keek dus heel lief naar hem, en kwispelstaartte zooveel als dat met mijn kort stompje mogelijk was. Hij zette het kippebord neer en zei toen:

— Wacht, ik zal jou!...

„Hij vergeet er zeker bij te voegen: — eruit helpen," — dacht ik.

Ik heb nooit geweten, dat een mensch zoo valsch was. Eerst doet hij het hok open en laat me er half uit, pakt me toen bij mijn halsband en geeft me een paar trappen, die me deden duizelen. Daarna gooide hij me weg. Gemeen, hè?

Geheel overbluft en jankend van pijn, ging ik naar huis.

De serre was open en de Baas zat er met een meneer, die in den laatsten tijd wel meer bij ons is geweest.

— Zoo? Ben je daar ook weer eens? vroeg de baas zonder acht te slaan op mijn manken poot. — Ga maar gauw in je mandje en wees maar heel stil, hoor. De vrouw is ziek en kleine Miltje is er.

Ik ging in mijn mand en likte mijn poot. „Kleine Miltje is er!" — Zou die vreemde kerel kleine Miltje zijn? Het kan haast niet; zeker zijn al die kleertjes te klein voor hem.

Ik heb erge pijn in mijn rug en pooten, en eindig dus, ditmaal als je mishandelde

FUN.

XV.

Kleine Miltje is er.

Ik heb hem gezien, toen hij al ruim een week bij ons in huis was. Hij is binnengekomen, terwijl ik in het kippenhok zat.

Gisterenmiddag zei de Baas tegen me:

— Nu mag je wel eens meê naar de Vrouw en Miltje.

Ik had een pret als zes, dat snap je. In meer dan een week had ik de Vrouw niet gezien, die nog altijd ziek blijft; en ik was nieuwsgierig nu eens kennis te maken met dat kleine Miltje, waarvan al zoolang sprake is, en wiens kleeren mij aangepast werden. Ik sprong dan ook een paar malen, opgewonden, om den Baas heen.

— Heel stil zijn, hoor, en heel lief! zei de baas.

We gingen naar de logeerkamer. Het oude mensch, die baker, zat er en in een bed lag de Vrouw. Ze schijnt wel heel ziek geweest te zijn, want ze was erg bleek. Onze bedden zijn alle zóó hoog dat ik er, als ik rechtop sta, juist in kan kijken. Ik ging zóó bij de Vrouw staan en gaf haar door liefkijken en kwispelstaarten te kennen, dat ik heel blij was, haar weer te zien. (Hoe dom van de menschen om onze staarten af te snijden! Ze zouden anders veel duidelijker kunnen zien, of we schik hadden of bang waren).

De Vrouw aaide mijn kop met haar hand, zooals zij alleen dat doen kan: zoo heel zacht weet je, en toch innig. Ik zag, dat ze me begreep en legde mijn kopje tegen haar hoofdkussen aan. Zoo zouden we zeker een tijdje aan onze vriendschap lucht gegeven hebben, wanneer niet de Baas onze stemming verbroken had.

— Moet je nu Miltje niet eens zien? vroeg hij. Hé, ja: Miltje? Waar was

die? ... Ik keek al rond, maar er was geen mensch in de kamer dan die ik er dadelijk gezien had.

De Báas ging nu naar het bedje, — dat kleine, waar ik uitgejaagd was, toen ik meende dat het voor mij bestemd was. Hij schoof het gordijn wat weg en hield het bedje schuin. Ik keek er in.

Nog nooit heb ik zoo'n klein mensch gezien. Het was heelemaal aangekleed en lag half onder de dekentjes; maar aan zijn gezicht en zijn handjes kon ik zien, dat hij kleiner was dan ik, veel kleiner. Eerst kon ik niet gelooven, dat het vingertjes waren, die ik daar zag.

„Het zijn garnalen", dacht ik, en wilde me door mijn neus er eens van overtuigen. Maar toen ik mijn neus er dichtbij bracht, gaf dat oude mensch me een tik met haar magere knoken. Dat was valsch, niet waar? Ik bromde en hapte dan ook eens eventjes naar haar.

— Pas op, Mil, riep de vrouw uit haar bed Hij is zeker jaloersch.

— Ja, hij wou bijten, Mevrouw, zei het oude mensch.

De baas begreep me gelukkig beter.

— Neen, Funnetje is niet jaloersch, wel? Kom eens hier, vent, en zeg eens dat je veel van Miltje zult houden.

Nu liet hij me weer bij het bedje komen, en mocht ik aan het handje ruiken, ('t waren heusch vingertjes) en ik likte er even aan om te beduiden, dat ik volstrekt niet bijten wou.

— Brave Fun, zei de Baas nu.

— Wat doet hij? vroeg de vrouw.

— Hij likt de kleine, warentig, Mevrouw. Zoo'n beest! riep de baker uit.

En nu zei ze iets, waar ik niets van begreep:

— Het kost een fooitje voor de baker, hondje. Wat zou ze daarmeê bedoelen? Zou het weer iets hatelijks zijn, net als die valsche tik, die ze me gaf? ... Vroeger vond ik haar wel een goed mensch, maar waarom zegt ze altijd van die rare dingen en sloeg ze me? ... Kun jij het begrijpen?

Vandaag ben ik ook weer even boven geweest. De Vrouw zat op een grooten stoel. Miltje sliep nog in het bedje. Hij slaapt altijd, geloof ik, of toch niet, want ik hoor hem als ik beneden ben, wel eens huilen; dat kon hij toch niet slapende doen. Dat huilen (ik noem het maar zoo) is een heel vreemd geluid. In het begin blafte ik er natuurlijk tegen, maar dan deed de Baas me altijd zwijgen. Nu ik weet, dat dat kleine menschje het doet, kan het me ook niets meer schelen.

Voor heden genoeg. Steeds tàt FUN.

UIT DE STUDEERCEL.

„To Zealand, Holland, Friesland, hail! low lying by the sea,
„Ye lands between the Scheldt and Ems, that bred the brave and free!
„Now crossing from my England's coast I reach your sandy shore,
„I greet our kindred neighbours from an English heart once more!"

Zoo klinkt de heilgroet van een Engelsch dichter, Mr. Roger Acton, in „Midsummer 1897" uit Brielle — waar eene ongesteldheid hem eenigen tijd heeft opgehouden. Reeds vroeger werd hier van Mr. Roger Acton gesproken, toen zijne adaptatie van Schimmel's *Kapitein der Lijfgarde* in het licht verscheen. En terwijl hij te Brielle zich in historische herinneringen verdiept, brengt hij de volgende aangrijpende hulde, gemengd met eene herinnering aan de jubileefeesten van Koningin Victoria, aan Nederland en onze jonge Koningin:

„Thou Nurse of steadfast civic zeal, true toilful Netherland!
„I gratefully salute Thee, with my footsteps on Thy strand.
„First Home of Mental Liberty, of Learning freely taught!
„For what Thou gavest England, I will praise Thee as I ought!

„From million-peopled London, where our splendid festive scenes
„Adorn *her* Sixtieth Reigning Year, our best of Europe's Queens!
„I visit here a quiet Realm, great only in renown,
„Where soon a youthful Maiden Queen shall wear her rightful Crown.

„Here, in this lonely little town, men rising to be free
„Waved from its Tower the Orange Flag, a sign o'er land and sea.
„I wander by the ancient Church, I watch the swelling tide,
„Never be sacred Freedom's cause by weaker hearts belied!"

Dit schreef Roger Acton, de vriend van Nederland, te Brielle vol waardeering voor ons verleden, vol hoffelijkheid voor ons heden. Zoo iets komt ons van Engelsche zijde niet dikwijls toe. President Kruger zou dit gedicht zeker onder zijne *curiosa* bewaren. Kennis van onze taal en letteren komt maar bij uitzondering in Engeland voor. In het eerste vierde deel dezer eeuw wijdde Sir John Bowring zeer vruchtbare studiën aan de geschiedenis onzer letterkunde. In 1825 deed deze zijne *Batavian Anthology or Specimens of the Dutch Poets*, in 1829 zijn *Sketch of the language and literature of Holland* in het licht verschijnen. Later in 1872 en 1875 wijdde Mr. Edmund Gosse studie aan onze litteratuurgeschiedenis, maar dit alles blijft uitzondering. Enkele vertalingen onzer populairste boeken zijn aan te wijzen. In 1847 verscheen te New-York eene vertaling van Van Lennep's *Pleegzoon*: *The adopted son, translated by Hoskin*, — in 1847 te Londen eene vertolking van zijn *Dekama*, onder den titel: *The Rose of Dekama or the Friesian Heiress. Translated from the Dutch by Franck Woodley*.

In 1860 zag te Londen het licht eene vertaling van Koetsveld's *Pastorij te Mastland* door Thomas Keightley, getiteld: *The Manse of Mastland, sketches,*

serious and humorous, from the life of a village pastor in the Netherlands. De *Leidsche Peneraar* uit de *Camera* werd vertaald door J. I. Lockhart: *The Leyden eel-bobber. Het Huis Lauernesse* van Geertruida Toussaint werd vertaald in het Engelsch door Mr. Vogin. Te New-York verscheen in 1888 eene Engelsche vertaling van Ten Kate's *Schepping; The Creation, translated by Rev. D. van de Pelt.* Van Ter Haar's *Huibert en Klaartje* bestaat eene Engelsche vertaling.

Hier komt het zeer eigenaardige verschijnsel bij, dat een Engelschman, Mark Prager Lindo, zich ten onzent een uitstekenden letterkundigen naam maakte als de Oude Heer Smits, en tevens als vertaler uit het Engelsch hoogen lof verwierf door Sterne's *Tristram Shandy*, door meesterwerken van Walter Scott, van Lord Lytton, Dickens en Thackeray in smaakvol Nederlandsch over te brengen.

Voorts dient nog herinnerd, dat Vosmaer's *Amazone* door Miss E. J. Irving (Londen, 1884) in het Engelsch werd overgebracht, van welke Engelsche bewerking drie Amerikaansche nadrukken verschenen; — dat Busken Huet's *Land van Rubens* in het Engelsch werd vertaald onder den titel: *The land of Rubens: a Companion for visitors to Belgium* door Albert D. van Dam.

Alles te zaam genomen kan er juist niet gewaagd worden van al te groote belangstelling door Engelschen aan onze nationale letteren geschonken. En juist daarom komt het gedicht van Roger Acton: *An Englishman in Netherland*, mij des te heugelijker voor. In de tweede plaats voegt zich hierbij een reuzenwerk, dat Roger Acton, ondanks zijne zeventig jaren, nu vol moed onderneemt — de vertaling van Hooft's *Historiën* in het Engelsch. Reeds kwam een prospectus, aankondigende, dat zou verschijnen: *History of the Revolt of the Netherlands — 1555—1587 — by Pieter Corneliszoon Hooft. English Translation.* De zeer bescheiden Mr. Acton schrijft zijn naam niet op het titelblad.

De vertaling van Hooft is een ongemeen moeilijk werk. Menig Nederlander worstelt met den korten, gedrongen stijl, die zich zoo nauw mogelijk bij Hooft's vrienden, Sallustius en Tacitus, aansluit. Hooft had in Italië de bloeiende Italiaansche school van geschiedschrijvers leeren waardeeren, hij had met groote liefde de werken van een Macchiavelli, een Bembo, een Castiglione en een Guicciardini beoefend — hij werd de schepper van den historischen stijl in Nederland. Hij gaf zelfs aanleiding tot het verwijt, dat zijn Nederlandsche stijl al te zuiver was.

Ieder weet, hoe Hooft elk woord in zijne historie volkomen zuiver wilde houden van Latijnsche klanken, zoodat hij niet durfde spreken van Dictators, Pensionnarissen, Registers, Notarissen, Advokaten, Kantoren, Katholieken en Ingenieurs, maar daarvoor woorden koos, als: Hooggezaghebbers, loontrekkende Raadsmannen, Schriftwaranden, Beambtschrijvers, Voorspraken, Ontfangtafelen, Algemeen Geloovigen en Vernuftelingen, die in onze taal nimmer het burgerrecht hebben kunnen veroveren. Maar men vergete niet, dat Hooft, ondanks deze overdrijving, zijn historischen stijl vol gloed en leven heeft behandeld,

dat hij voor zijne dagen deed wat Macaulay, Motley en Ranke voor de onze hebben gedaan.

Het is dus zeer verklaarbaar, dat een Engelschman, die onze taal schrijft en verstaat, op het stoute denkbeeld kwam Hooft's *Historiën* te vertalen in zijne moedertaal. Roger Acton geeft een bewijs van onversaagden moed, dat hij zulk eene taak aandurft. Ten einde te toonen, dat hij niet te veel van zijne krachten vergt, geeft hij staaltjes van vertaling, en juist hieruit kan het blijken hoe zijne Engelsche vertaling van Hooft er zal uitzien. De billijkheid eischt, dat we bij de beoordeeling van zijn werk nauwkeurig vergelijken hoe de tekst van Hooft luidt, en hoe die in Acton's Engelsch klinkt.

Men vergelijke aldus *het Onzet van Leiden:*

Hooft.	Roger Acton.
„Zeeker jongen had, van den wal, bij duister op de glimmende *lonten* acht geslagen, hoe zy altzaamen van de schans afkuyerden, zonder te keeren.	„The was a boy who, as that night was drawing toward the dawn of day, got up on the city wall, and staring through the twilight saw the far glimmer of the *lanterns* carried by the enemy's soldiers around the blockhouse at Lammen. He noticed that they were now gathering and moving away from that post, and that they did not return.
„'T zelve knaapjen, gissende de waarheit hieruit, verworf oorlof, en zes gulden te loon, om de geleeghenheit te gaan bezightighen; in hoope, zoo 't daar anders stond, den Spaanschen diets te maaken, dat hij van honger verloopen was.	„Guessing what this meant, the boy asked leave to run out' and see; this was permitted and a reward of six gulden was promised him; but he was told, if he found the Spaniards were still there, to pretend that he had run away because he was suffering from hunger.
„Oovergekoomen en niemandt in 't blokhuis verneemende, wenkte hy met zynen hoedt.	„Having got to the besiegers' post and finding nobody in or around it, *the daylight having come*, he waved his cap for a signal;
„Echter darden de steedelinghen daar op noch niet vertrouwen, twyfelende oft het een loos teeken waar, dat hem de Spanjaarden doen deeden.	„but the garrison of the city dared not yet trust to it, doubting lest it were a trick of the Spaniards, who might have forced him so to beguile them from the ramparts.
„Dan, als men eenen man, die hem volghde met een springspiets, zynen wegh verby de schans zagh neemen, en tot de knien toe door 't waater den Ammiraal te gemoet loopen; greep er de gemeene wensch ter weederzijden niet alleen hoope en verquikking, maar de verzeekering en kraft eener volle vreughd uit."	„But he was followed by a man with a spear on leaping-pole, who was seen making his way along the entrenchment, and wading beyond, knee-deep in the water, towards the fleet of Admiral Boisot. Then were the hearts of the townsmen refreshed with hope, and soon comforted with joyfull certainty."
„Boisot nochtans, dien deeze tyding, terwyl de Kornellen en Hopluiden tot Zoeterwoude vast raadslaaghden, gebraght werd, nam ze niet lichtvaardelyk aan; maar houdende zich met het gros op zyn	„For Boisot, to whom tidings had been quickly brought, while the colonels and captains were consulting at Zoeterwoude, did not underrate their value. Collecting the main force of his vessels in readiness,

hoede, schikte twee galeyen voor heen, die de sterkte onbezet, en twee stukken schuts gezonken vonden.

he sent forward two galleys, which approached Lammen; the fortified post there was found empty and two guns of the enemy's battery had been sunk in the water.

„Daar werden zij ontfangen door Hopman Gerrit van der Laan, die zich met zyne vrybuiters daatlyk uit der stadt naa Lammen gespoeit had, ter plaats der afpaling toe."

„The galleys were met by Captain Gerrit van der Laan, with his company of volunteers, who had speedily marched out of the town to Lammen, and stood at the stockade that made a fence on that side.

„Naa 't oopenen derzelve, maakte de vloot veirt, mennende Boisot den voor-, d'Ammiraal Adriaan Willemszoon den achtertocht; en quaamen alzoo opgetooghen in genoeghen en dankzegging, des Zondags, derden van Wynmaand, 's morghens ontrent acht uuren, ter stad in vaaren."

„This fence being opened, all the vessels soon entered the Vliet *the waterway from the south leading into the city;* Admiral Boisot in command of the van, Admiral Adrian Willemszoon of the rear division. On Sunday, October 3, about eight o clock in the morning they entered Leyden, exulting with much gratitude to God that they were the happy instruments of this wonderfulf rescue."

Het is nu duidelijk gebleken, dat Roger Acton zijn tekst volkomen begrijpt, en in zeer vloeiend Engelsch vertolkt. Wat zou een billijk beoordeelaar hieromtrent kunnen aanmerken? Dat Hooft sprak van de „glimmende lonten" der Spaansche artilleristen en dat Mr. Acton er „lanterns" van maakt. Dat de Engelsche vertolker hier en daar wat uitbreidt, om de duidelijkheid te bevorderen — dat hij soms wat invoegt, altijd weer voor de duidelijkheid, zooals: „*the daylight having come*" door Hooft stilzwijgend verondersteld. Eindelijk, dat hij bij het vermelden van de Vliet er invoegt: „*the waterway from the south leading into the city*".

Hooft's *Historien* in het Engelsch te vertalen — het moet hier herhaald worden — is eene reusachtige en zeer moeielijke onderneming. Intusschen geeft het proefstuk, door Roger Acton aangeboden, zeer veel vertrouwen op het goed slagen van zijne dappere poging. Voor de eer van Hooft, van Nederland en van Nederland's luisterrijk verleden is het zeer te wenschen, dat deze kloeke poging worde gewaardeerd. Het is verwonderlijk en zeer verkwikkend te zien met welk een ijver de zeventigjarige Roger Acton bezield is, als hij spreekt van zijne Hooft-vertolking. Hij heeft de folio-editie van 1677 — de eerste geheel volledige editie der *Historien* — met geestdrift gelezen — hij heeft het *Uitlegkundig Woordenboek op de Werken van P. C. Hooft*, van 1825 tot 1838 uitgegeven door het Koninklijk Nederlandsch Instituut, onder toezicht van Van Lennep, Siegenbeek, Van Capelle, Wiselius, H. W. Tijdeman en anderen geraadpleegd. Hij heeft A. C. Oudemans *Vervolg* op dit *Uitlegkundig Woordenboek* (1868) nauwkeurig gevolgd, en alles in het werk gesteld, om deze zeer zware taak naar behooren te vervullen. Het zou van zeer laakbare onverschilligheid getuigen, zoo deze onderneming in Nederland niet met den meesten ijver werd gesteund. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VIII.

Ons Vaderland. Een beeld uit heden en verleden door J. J. L. ten Kate Jr. M. de Wekker, Uitgever, Apeldoorn. (Zonder jaartal, 1897.)

Men ontvangt hier een dramatisch gedicht van een jong dichter, die den beroemden naam van een zeer populair poëet uit het midden dezer eeuw draagt. Het goede in dit kunstwerk is het warm vaderlandsch hart van den artist. Drie allegorische figuren — Verleden, Heden en Toekomst — wisselen van gedachten over onze vaderlandsche geschiedenis, ons vaderlandsch heden en onze vaderlandsche toekomst. De nieuwe J. J. L. ten Kate is er nog niet volkomen in geslaagd, frissche vlekkelooze verzen te schrijven. Een enkel voorbeeld: het Heden zegt tot het Verleden:

„Uw De Ruyter, Tromp, Van Galen,
„Bentinck, Heemskerk *en* Van Speyk,
„Vondel, Rembrandt, Sweelinck halen
„*Zonder wankelen noch dralen*
„Lauw'ren voor ons dierbaar rijk."

In deze strophe is het *en* van den tweeden regel hinderlijk en de vierde regel een overbodige stoplap. De geheele gedachtengang is niet logisch. De Ruyter en de andere beroemde mannen kunnen die lauw'ren niet *halen*, tenzij ze als schimmen worden gedacht, die uit de Elyzeesche velden hunne verworven kransen *halen*, om die aan „ons dierbaar rijk" heden ten dage aan te bieden.

Nog een voorbeeld:

„Drie eeuwen zijn vervlogen
„Sinds *'t* eerst Wilhelmus rees:
„*'t* Klonk krachtig *tot* den hoogen.
„*Tot* God *'t* zijn gunst bewees."

In dit couplet komt driemaal: *'t* en tweemaal: *tot*. De jonge Ten Kate heeft een te goed Nederlandsch hart om niet toe te geven, dat zijn dichterlijke aanleg nog door veel studie en lectuur moet worden ontwikkeld.

Wat nu eindelijk de compositie van dit kunstwerk aangaat, het schijnt mij gevaarlijk Heden, Verleden en Toekomst als allegorische figuren te doen optreden! Dergelijke begrippen van tijd zijn zuivere abstractiën der rede, en kunnen moeilijk als personen gedacht worden. De dichter geeft er zelf het bewijs van. Hij kleedt het Verleden in een grijs, het Heden in een rosekleurig, en de Toekomst in een blauw kleed — en hiermee is de symboliek klaar. Het schijnt evenwel aan bedenking onderhevig, om het Nederlandsche Heden in rose kostuum te doen optreden. Voor hoevelen onzer is het Nederlandsche heden niet in het zwart gedost, of wel bloedrood? Waarom is de toekomst niet groen? Er ware hier eene zeer luid sprekende symboliek mogelijk geweest. Het verleden had moeten voorgesteld worden door eene grijze matrone met een statig kleed van zwart fluweel en eene stolpkraag van Mechelsche kant, naar het model van Rembrand's mevrouw Six. Het Heden had ten tooneele moeten komen op een rijwiel, eene jonge dame met een jaquet van rose satijn, een zouavenbroek van lichtblauw laken, en bruine sportkousen beneden de knie, naar het lieflijk model, dat alle dagen te zien is. De Toekomst zou door eene tweede jonge dame kunnen

worden voorgesteld in eene nauw sluitende huzaren-uniform, met electrische vleugels het tooneel rondfladderend, twee revolvers in den gordel, en een banier, waarop te lezen stond: Leve het Neo-Malthusianisme!

Maar de dichter van *Ons Vaderland* zou dan te recht beweren, dat zijne verzen voor zulke symbolische dames niet geschikt zouden zijn!

* * *

Dr. Amand de Vos. (Wazenaar). Van de Vlaamsche Academie. *Volkenmoord. In Godes naam. La allah ill-allah. Tweede druk.* Gent. *Boekhandel J. Vuylsteke.* 1897.

Dit gedicht is in 1896 geschreven, en beleefde in 1897 een tweeden druk. Hoofdinhoud is de uiting van des dichters hevige verontwaardiging over de moorden door de Turken op de Armeniërs bedreven. Hij heeft de feiten, die hij meedeelt, geput uit *Martyrologe Arménien. Tableau officiel des massacres d'Arménie dressés après enquête par les six ambassadeurs de Constantinople ... par le P. Fx. Charmetant, Dir.-Gén. de l'Oeuvre d'Orient,* voorts uit den *Times, le Bien public, Frankfurter Zeitung, Daily News, Kölnische Zeitung, Berliner Tageblatt, le Temps* en *Nieuwe Rotterdammer Courant.*

Dr. Amand de Vos, die als Wazenaar zich den naam van talentvol auteur verwierf met *Een Vlaamsche Jongen, Langs ruwe paden* en *In de Natuur*, onderscheidt zich door eene groote mate van forschheid, en een onverschrokken realisme in de keus en de schildering van menschen en zaken. Hij heeft indertijd zich bijzonder ongunstig uitgelaten over den dichter Jan van Beers, inzonderheid toen deze de vijfjaarlijksche staatspraemie met zijne gedichten: *Rijzende bladen* had verworven.

In het gedicht *Vorstenmoord* heeft Dr. Amand de Vos opnieuw den ouden, krachtigen toon getroffen. Hij deelt zeer veel mede uit de jammervolle geschiedenis der Armeniërs in de laatste jaren. Hij schildert met voortreffelijke *couleur locale.* Zijn gedicht maakt een zeer ernstigen indruk, mocht het ook, wat verstechniek en metrischen versbouw betreft, vrij hard en stroef klinken. Hij geeft zijn onderwerp op de volgende wijze aan:

„Waar de aloude, doorluchtige rijken bloeiden,
„in Al-Djezireh's palmentuin,
„en de sporen van hun stortval achterlieten
„in Babel's en Niniveh's ontzaglijk puin; —
„daar, in het uitgeschud Armenië,
„aan der tweelingstroomen verrukkenden boord;
„in die feeëngaarde van stralen en kleuren,
„wordt, stipt naar den eisch van het ordewoord
„een vreedzaam, vlijtig ras vermoord!"

En nu gaat hij voort met allerlei bijzonderheden uit den menschenmoord van het diep getroffen Armenië. Te Tamzara en Mézeré zijn al de mannen om hals gebracht. Men hield er driehonderd vrouwen en schreiende kinderen in het leven.

„Die bevoorrechten mógen niet vlieden;
„ze zijn het speelgoed van Turksche kazernepret,
„eer ze worden in betere wereld gezonden
„of, als gemeene sloeries, op straat gezet."

De zes gezanten te Stamboel hebben hunne consuls gelast eene enquête omtrent de menschenslachtingen in Armenië in te stellen. De verschrikkelijkste feiten komen daarin voor.

„Daarin leest men, rillend, van beleedigde zwan-[geren,
„van keizersneden, door slachters verricht,
„en foetussen op speren in de lucht gestoken,
„de genoodigde raven een verlekkerend zicht."

Reeds in zijn *Vlaamsche(n) Jongen* heeft Wazenaar een dergelijk tafereel, maar onder geheel andere omstandigheden verhaald. Het was eene herinnering uit den tijd, toen hij in de medicijnen studeerde, en in het ziekenhuis iets vreeselijks beleefde. Hij heeft in zijn gedicht de Turksche gruwelen met eene huiveringwekkende realiteit voor de oogen zijner lezers gebracht.

„Vrouwen, overhakt van kwetsuren, zieltogend,
„in gracht of groeve neergestrekt,
„zijn door lage, morsige moeskoppersbenden
„nog onder haar uiterste snikken bevlekt."

Armenische maagden wierpen zich van de rotsen te pletter om dit lot te ontkomen. Een van dezen ontrukte een Kurd zijn dolk, en stak zich den hartader af. De schoone dochter van Garabed wierp zich te Biredjik in een put, maar werd opgevischt, en als lijk onteerd. De Turken ontwijdden de kerken, martelden monniken en priesters, en dwongen velen door het zwaard hun geloof te verzaken. Men heeft jongelieden met touwen saamgebonden, met pek overgoten en in brand gestoken. Sommige Turken werd het moorden te bang.

„Te Kaïsarieh was een vijfjarig knaapje
„door eenen dier bezetenen vertrapt met zijn [paard,
„en het bloeiken had, onder den aanloop, dien [centaurus
„toch zoo zieldoorvlijmend aangestaard,
„dat het starre gezichtje bij dage en bij nachte,
„onuitstaanbaar verwijt, heeft voor zijne oogen [gewaard,
„tot hij zinneloos viel; en verkwijnend, ijlkoortsig
„de verschijning ontkroop in zijn kist, onder [de aard".

Dit alles houdt de aandacht en de belangstelling in het gedicht van Dr. Amand de Vos zeer levendig. Weldra komt er evenwel iets geheel anders, en begint de dichter de moorden door de Turken op de Armeniërs bedreven, gelijk te stellen met den strijd door de Italianen tegen den Negus van Abessinië ondernomen, of wel met den Nederlandschen oorlog op Lombok of Atjeh gevoerd. Hij heeft den moed te zeggen:

„Lombok, na heldhaftig worstelen,
„bezweek, het Hollandsch beheer ten buit.
„En al onze vader- en moederlanders
„bazuinen toch recht en vrijheid uit;
„zij vieren victories op *weerlooze broeders*,
„en *diefstal in 't gros*, met schaamteloos getuit".

Uit deze regels blijkt, dat Dr. Amand de Vos over dingen spreekt, die hem ten eenenmale onbekend zijn. Het is niet noodig voor Nederlandsche lezers het betoog te leveren, dat deze Vlaamsche dichter, gewezen officier van gezondheid, de klok heeft hooren luiden, maar niet weet, waar de klepel hangt. Het is zeer verrassend de uitstekend gewapende strijders van den ex-Sultan van Lombok te hooren voorstellen als „weerlooze broeders". Het is Dr. Amand de Vos waarschijnlijk niet bekend dat deze „weerlooze broeders" onder schijn van een vreedzaam verdrag een deel van ons leger naar het binnenland lokten, en te midden van den wapenstilstand plotseling een moorddadig vuur openden op onze troepen, terwijl zij zelven achter muren voor elk gevaar veilig waren. Dit is in en buiten Nederland algemeen bekend. De dichter gaat in zijne vermetelheid zoo ver van „diefstal in 't gros" te spreken, zonder daarbij te bedenken, dat hij met deze aantijgingen een geheel volk van stam- en taalverwante broeders op het grievendst beleedigt. Men heeft in Nederland weinig aandacht gewijd aan de beschuldigingen van Dr. de Vos — misschien omdat ze de moeite in geen enkel opzicht waard zijn.

* * *

Diepe Wateren, door Hélène Lapidoth-Swarth. Amsterdam. P. N. van Kampen en Zoon. (Zonder jaartal, 1897.)

Iederen die de gedichten van Hélène Swarth, later van mevrouw Lapidoth, heeft gelezen, zal deze boven zoovelen bevoorrechte kunstenares oprecht bewonderd hebben. Er is zooveel schoonheid in hare dichterlijke taal, dat ik niet weet, wie haar in Nederland of Vlaanderen zou kunnen overtreffen. Hare muze heet meestal: Melancholie, haar lied doet een mateloozen weemoed dalen in het hart harer hoorders en lezers. In dezen nieuwen bundel ruischt opnieuw de harptoon der dichterlijkste droefgeestigheid. Zoo leze men bijvoorbeeld het sonet: *Stervensangst*:

„O, de angst van elke omhelzing! Klem mij vaster,
„Dat ik niet glije in 't grafzwart uit uw armen!
„Ik gruw van 't grondloos Niet... O, God! nu [laster
'k Wellicht Uw liefde, maar waar bloeit erbarmen?

„Ik weet al waar ik slapen zal; nog wast er
„Mijn wilg niet en mijn rozenbed. Wij armen,
„Wij lachen luid, waar bidden waar gepaster,
„Verkleumde kindren, die elkander warmen.

„O, zingend gaan door 't zwarte woud van 't Leven,
„Tot al wat sluipt in duister moet verzwinden,
„En door den mist wij 't eeuwig licht zien beven!

„O, God! wie God zoekt, zal die God niet vinden?
„Zult Ge in Uw hemelhuis geen woning geven
„Aan wie U loofden, wijl zij Schoonheid minden?"

Een sonet, als het hier meegedeelde, is vlekkeloos mooi. In deze poëzie schijnt mij eene onbewuste echo te trillen van de liederen, die Novalis zong bij het graf zijner bruid. De diepe, gemoedelijke toon van Novalis, die alles, wat hij zegt, tot eene zeer oorspronkelijke openbaring zijner smart stempelt, schijnt na te ruischen in de schitterende verzen onzer geniale landgenoote.

Zoo men bij het lezen en herlezen van dezen bundel soms op eenige eigenaardigheden in taal en zegging van Hélène Lapidoth-Swarth stuit, is dit daarom nog geen bewijs, dat deze eigenaardigheid geen recht van bestaan heeft. Mij schijnt soms de symboliek dezer kunstenares te stout, een enkele maal zelfs onhoudbaar.

Zoo, bijvoorbeeld, twijfel ik of ieder lezer zich hetzelfde denkbeeld zal vormen van eene strophe als deze:

„Zacht valt, door 't zwartend nachteloof
„Der linde-arcaden,
„Maanlicht, *als spranken blank geloof*
„*Op stille daden.*"

Het is overbodig eene analyse der twee laatste regels ten beste te geven. De kunstenaar weet wat ze zeggen wil, maar zeer weinigen zullen haar terstond verstaan, daar deze symbolieke taal voor de rechtbank der logica zeker niet spoedig een welsprekend advocaat zal vinden.

Een klein bezwaar mag gelden tegen een volgend couplet:

„Zwaar zuchtend als, in weeënnacht
„Een moede *lijder*,
„Zwoegt stróómop, sleepend schepenvracht,
„Een bootje als *leider*."

Lijder en *leider* zijn geen rijmklanken, zelfs als men mocht beweren dat het een *rime riche* zou kunnen zijn. Ieder weet, dat de Hollandsche uitspraak van *lijder* niet overal in Nederland is aangenomen. Voor Friezen en Groningers rijmt dit vers niet.

Elders schijnt mij de kreet: „*'t Is of 'k mijn ziel hoor zuchten*," of deze aanhef: „*Hoog op den toren van mijn hartsverlangen*" wat al te stout van beeldspraak — maar genoeg, maar te over, zeg ik nogmaals met Potgieter, die in zijn *Gids* deze dichteres als een begenadigd kind der Muzen zou hebben begroet met de stoutste wendingen van zijn pittigen, degelijken stijl. En ik wed, dat Potgieter uit dezen bundel het mooist zou hebben gevonden de „*Zee-Sonnetten*." Vooral deze aanhef:

„Gij saploos-slap geslacht, dat veerkracht wilt
„Voor bleeke leden, door mijn doop verkloekt,
„Doch aan mijn hart geen heilger wijding zoekt
„Dan wuft gespeel in rollend golvenzilt!

„Gij strooit op 't strand uw speelgoed: zie hoe 't vloekt
„Met mijn eenvoudig groot-zijn, stil of wild.
„Mijn vrijheidsadem is aan u verspild,
„Uw geest is lam gecijferd en geboekt."

En niet alleen Potgieter — wij allen reiken onze lauweren aan eene dichteres, die al zoo vele jaren niet moe wordt, om telkens hare landgenooten met nieuwe kunstschatten te verblijden. T. B.

Maneschijn, naar een schilderij in olieverf.

ALFRED STEVENS

DOOR

POL DE MONT.

Alfred Stevens.

I.

Het kunstenaarsgeslacht, waartoe deze in 1824 te Brussel geboren meester dient gerekend te worden, en dat, ontegenzeggelijk, niet enkel een van de talrijkste, maar tevens van de krachtigste en veelzijdigste was, die Zuid-Nederland in deze eeuw opleverde, had al erg uiteenloopende lotgevallen. Ver-

scheiden van zijn vertegenwoordigers, niet steeds de minstbegaafden, vermits wij onder hen naast Dillens, van Lerius, van Kuyck, aantreffen de Groux en Lies, stierven in de eerste of de volle kracht van den mannenouderdom, nalatende, met een reeks voortreffelijke, deels geniale werken, het slechts al te gewettigde leed over een alleszins zeldzamen aanleg, nu niet tot zijn algeheele ontwikkeling gekomen. Anderen als Stallaert, Slingeneyer, die, in het stoutmoedige enthoeziasme van een geruchtmakend eerste optreden, al dadelijk waren aangezien geworden als de toekomstige hervormers en vernieuwers van onze school, bereikten wel een gezegenden ouderdom, doch zonder op noemenswaardige wijze de verbintenissen te hebben verwezenlijkt, door hen tegenover de toekomst aangegaan. Anderen nog, als Verlat en Lamorinière, zegevierden wel in een enkele richting een heelen tijd lang, doch sloten zich en hun kunst al te vroegtijdig en te angstvallig op in een al te starre toepassing van een te zeer geliefkoosde *manier*. Weer anderen gaven het op, te zoeken naar eigenaardigheid en personaliteit, en stelden zich tevreden met den titel van epigonen van Leys of de Groux.

De oorspronkelijkste, en — daardoor zelf — markantste figuren uit deze geheele generatie van 1820—1830 zijn, naast de Groux en Lies, wel zeker de landschapschilder de Knijff, de portretschilder Lieven de Winne, de hondenschilder Jozef Stevens, en — eindelijk Alfred Stevens zelf.

Ik geloof vast dat, in het gezamenlijke werk van deze zes tijdgenooten, de kunstdroom van dat geheele, onder den invloed van het romantisme opgegroeide geslacht, het hoogst en schoonst is verwezenlijkt.

En nu volgt hieruit al dadelijk dat — wat in dit werk heeft gezegevierd, zonderlingerwijs heel iets anders is dan het romantisme. Wel is waar verraden een paar schilderijen van de Groux duidelijk den invloed van Hugo en Sue; bij Lies gaat de aspirasie reeds zichtbaar terug waar ze, tegelijkertijd als — doch krachtiger dan bij hem, ook bij Leys plag te gaan — naar het tijdvak van Durer, Lukas en Kwinten; bij de anderen overheerscht, van den aanvang af, d. i. van rond 1850 reeds, de zucht om *waar* te zijn.

Bij twee van deze anderen, ofschoon bij ieder op geheel andere wijs, baarde, al van heel vroeg, deze zucht naar waar-zijn het verlangen, om tevens van hun tijd, om modern te zijn. De Winne verheerlijkt zijn tijd in een geheele, lange reeks, steeds interessante, soms machtige portretten van merkwaardige personen; aantoonen, hoe Alfred Stevens het deed — dat is het doel van deze bladzijden.

II.

Het valt onder geen voorwendsel hoegenaamd te betwijfelen: van eerst af, van zijn debuut af bijna, was het Stevens' welbewuste wil, de schilder te zijn van de elegante vrouw uit de tweede helft van deze eeuw.

De onderwerpen van zijn schilderijen uit de eerste jaren na 1850 zijn in nagenoeg elk opzicht te vergelijken met die van 1880. Wel is de *behandeling*

van deze laatste geheel anders; het gevoel daarvan veel meer verfijnd en komplex evengoed als het koloriet zelf; van een ander wezenlijk verschil kan er geen spraak zijn.

Nu weet ik wel dat — zoo Alfred Stevens van alle negentiendeeuwsche schilders degene is geweest, die het eerst van allen deze onderwerpen is gaan behandelen, dit nog geen reden is, om hem vooral en boven al de anderen te prijzen als een ontdekker van *noch nie dagewesene* dingen.

In mijn oog is hij, op een andere, aan hem zelf en onzen tijd eigen wijs, de rechtstreeksche voortzetter van Terburg en van der Meer van Delft; wat deze beiden aantrok in gindschen luxe-tijd van het Hollandsche gemeenebest, dat trekt hem aan in de tweede helft van dit negentiende jaarhonderd: het leven van degenen, die, zoo niet intellectueel, dan toch door stand en sensibiliteit boven de anderen verheven zijn, en — in de eerste plaats — onder deze uitverkorenen degenen die niet arbeiden, maar genieten. Doch *anders* dan Terburg of van der Meer ziet Stevens dit hoekje van de wereld: *anders*, met anderen, meer bepaald wijsgeerigen blik, scherper, dieper, veelzijdiger, vreemder ook.

Doch hiervan verder.

Intusschen, dat men hem juist deze keus van zijn onderwerpen heeft kwalijk genomen; dat men hem, óm die keus, ondanks al den eerbied, dien zijn ambachtelijk meesterschap ook toen reeds afdwong, gedurende de tien à twintig eerste jaren van zijn artistieke loopbaan meer dan eens heeft onthouden waarop hij recht had, is geschiedenis. En niet enkel zekere beoordeelaars, ook officieele jury's maakten zich aan dit onrecht schuldig. Slechts éen, maar dan ook treffend en typisch voorbeeld wil ik aanhalen. In 1861 had de meester aan het Parijzer *salon* deelgenomen met werken van zulk een koloriet en zulk een uiterlijke volmaaktheid, dat een eeremedaille, hoezeer in dien tijd nog gezocht en hoe hoog gewaardeerd, nauwelijks goed genoeg scheen, om de heerlijke gave van den 37-jarige te vereeren.

Toen was het dat Robert-Fleury, lid van het *Institut de France*, den jongen kunstgenoot uit naam van zijn collega's der jury op het volgende *speechje* onthaalde:

„Gij zijt een groot schilder, mijnheer Stevens, doch gij moest bepaald andere onderwerpen kiezen. Laat ons de hoop behouden, dat de zondaar berouw zal toonen, en wij zullen u, te zamen met de eeremedaille, onze vergiffenis verleenen."

Het antwoord van Stevens was kort, trotsch, afdoende.

„Behoud uw medaille, heeren! Ik wil echter mijn onderwerpen behouden!"

Overigens, Stevens was op dit oogenblik reeds driemaal gemedailjeerd geworden: in 1851 te Brussel, gouden medaille; in 1853 te Parijs, een medaille 3e klasse; in 1855 in dezelfde stad, een 2e (E. U.). In het laatstgenoemde jaar was hij ridder benoemd van het Leopoldsorde, waarin hij slag op slag, in 1863, 1867, 1869, 1878 tot officier, commandeur, groot-kruis en grootlint zou bevorderd worden. Ten andere, in 1867, verwierf hij te Parijs de medaille 1e klasse, terwijl hij er in 1878 nog met een *rappel* vereerd werd.

III.

Stevens noemde ik een voortzetter van van der Meer en Terburg — en ik neem dit oordeel niet terug. Noch voor hem zelf, noch voor deze beide uitnemende artiesten schijnt het mij in eenig opzicht vernederend. Terburg en van der Meer mogen al fijn- en kleinschilders zijn geweest, hun behandeling, hoe volledig en angstvallig ook, hoe tot in de bizonderheden doorgevoerd, bleef vrij van alle kleinzierigheid en kleinzieligheid; hun penseelstreek bleef los en zwierig, hun halen vrij en breed zelfs in de meest nauwgezet gedetailjeerde gedeelten van hun werk. Degenen, die deze twee overtreffen in ambachtelijk kunnen, zijn juist niet zoo buitengewoon talrijk. Hun smaak is die van fijn beschaafde, wereldgewone lieden: de smaak van schatrijke patriciërs, van zeventiendeeuwsche edelen. En heel de kracht en heel den omvang van het leven wisten zij saam te dringen, te kristalliseeren in figuurtjes, niet grooter dan een pop. Wie te Londen, in de *National Gallery*, *de Hollandsche Gentleman* (nr. 1399) en *The Peace of Münster* van Terburg en te Amsterdam *De lezende Dame* van van der Meer heeft gezien, zal toegeven, dat de plaats van deze meesters is — in de eerste rangen van de hoogste kunners onder de virtuozen van het penseel.

Er is een opvallend verschil tusschen Terburg en van der Meer aan den een — en Metzu, Dou, Mieris aan den anderen kant — natuurlijk daargelaten nog de keus van de onderwerpen en van de modellen. Zijn de eersten aristokratisch, de laatsten zijn niets dan burgerlijk; wat bij genen ruim en vrij is, wordt bij dezen eng en beperkt. Klein-schilderen, dat beteekent bij de twee eersten, kleine schilderijen, kleine figuren schilderen, schilderen op kleine schaal; bij de laatsten staat het gelijk met schilderen op *kleine* wijs, en ontaardt het in ellendig uitpieren, onmannelijk likken, huisbakken knutselen, op effekt berekend kunstelen.

Met de kunst van deze laatsten was die van Stevens nooit verwant. Hoogstens heeft hij van hen — of had hij het van de algemeene richting van zijn tijd? — zekere voorliefde voor diepe, bruine of zwarte tonen, in zijn eerste werken te herkennen, overgenomen. Rond 1875 verdwijnen deze konventioneele, donkere tonen meer en meer van zijn palet en reeds in 1880 blijft er in zijn schilderijen niet het geringste spoor meer van over.

IV.

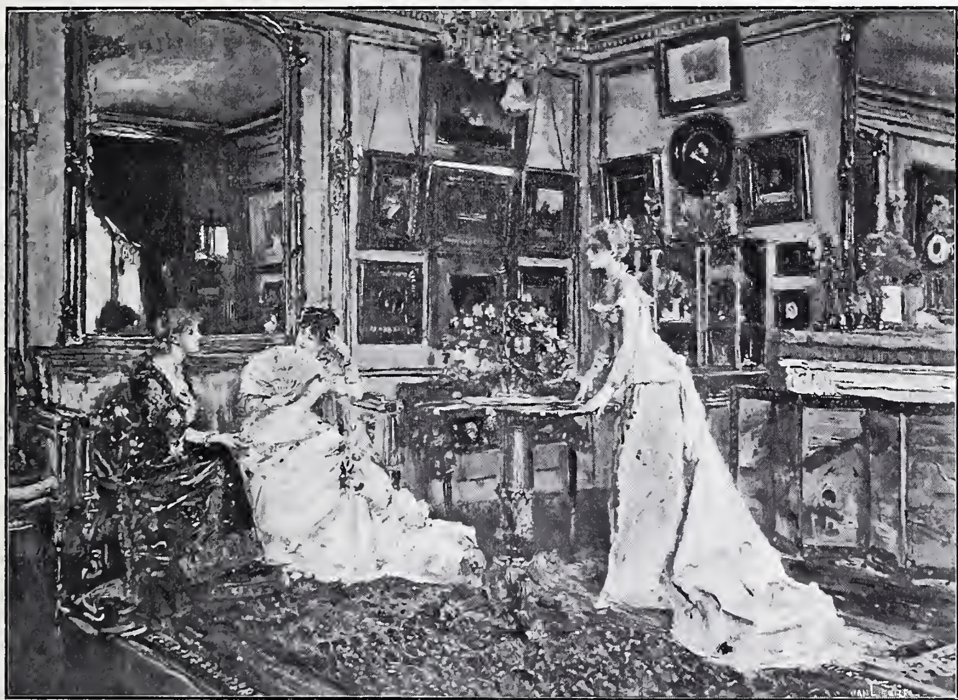
Dat het mogelijk is, uiterst uitvoerig te zijn zonder kleinzierigheid, bewijzen de werken uit Stevens' eerste periode, welke, dunkt mij, aanvangt rond 1850 om rond 1875 besloten te worden.

In die jaren werkte de schilder met heel effen, heel gladde tonen, in volle, volle verf, *en pleine pâte*, zooals de Franschen het noemen, doch zonder merkbare verdikking. Een dikke, glinsterende laag vernis maakt op de kleur het effekt van een heel dun, fijn glas. De schilder verlustigt zich met bizondere voorkeur in kleurtegenstellingen, waarin hij bijna steeds een ongemeen ge-

distingeerden smaak, soms bovendien een ongeëvenaarde stoutheid aan den dag legt.

In de verzameling van den heer Vimenet komt een in 1857 voltooid stukje voor, dat mij uitnemend geschikt voorkomt, om van deze zijn heele eerste manier een gedachte te geven.

Le Bouquet, eer klein dan groot, maakt op den eersten blik zoowat den indruk van een fijn afgewerkte achttiendeeuwsche *mignardise,* ja, zelfs van een zeer gepousseerden Bles of zoo. Bij nader toekijken is men weldra in bewondering voor het juweel van echt Nederlandsche schilderkunst, dat men vóor zich heeft. Op een brutaal-gelen muur, waartegen een verguld rococo-tafeltje,

In het Salon, schilderij in olieverf.

komt de silhouette uit van een dame, in de niet bizonder elegante kleederdracht van rond de helft onzer eeuw, in donkerbruin fluweelen kleed en bleekbruinen sjawl. Zulke kleurantithezen, schijnbaar zonder eenig opzet gevonden, in waarheid echter vruchten van grondige en veelzijdige studie, maken — naast de nooit afwezige degelijkheid van de teekening — de meest in 't oog springende verdienste uit van haast al wat Stevens vóor 1875 voltooide.

Ik wil zeggen — dat het schilderwerk is, schilderwerk van zeer hooge verdienste, maar zonder veel aanspraak op psychologische of wijsgeerige beteekenis.

De onderwerpen van al deze stukken zijn uiterst eenvoudig: twee dames

die een brief lezen, een dame naast een papegaai, een moeder bij de wieg van haar kind, een dame in een stoel, en wat dies meer.

Een van de volmaakste tafereelen uit dezen tijd is in het bezit van den heer Edm. Huyberechts te Antwerpen. Een dame, pas van de wandeling te huis, nog niet eens omgekleed, bukt zich, zoo 'k mij goed herinner, over den kleine, die in zijn wiegje zoo juist ontwaakt is. Het vertrek is helder verlicht; een heiligenbeeldje hangt, boven de wieg, aan den muur .. De vrouwegestalte is meesterlijk geteekend, — is het niet dezelfde, die we in *Le Bouquet* reeds leerden kennen? — en niets minder dan verrukkelijk. De soepele beweging van een welgevuld, volontwikkeld schoon vrouwelichaam speelt overal door het tamelijk zware en vlotte kostuum, dat — op zich zelf — een meesterstuk is van technische vaardigheid.

V.

Van eerst af, alzoo, schilderde Stevens vrouwen. In het begin meer de eerste de beste vrouw uit den meer bemiddelden burgerstand, later — vrij veel later — dat bizonder soort van vrouwen, dat men zou kunnen rubriceeren onder de volgende hoofdingen: *grandes amoureuses*, *grandes névrosées*, of, kortaf en eenvoudiger, *grandes mondaines*. Een andere benaming hing reeds aan den punt van mijn pen, ik laat ze echter, als niet zoo algemeen juist, ter zijde. Immers, al kon Alexandre Dumas *fils* als schrijver van *La Femme de Claude* Stevens, na de voltooiing van zijn *Sphinx parisien*, nog zoo terecht zeggen: *Mon cher Stevens, nous étions deux à peindre le monstre*, toch zou ik niet gaarne deze doodelijke zonde op mijn geweten laden, de vele en zeer heterogene *grant* en *little beauty*'s, door Stevens geschilderd, als *monstres parisiens* te doodverven.

Wel degelijk was het rond 1875—80, dat Alfred Stevens aan de Vlaamsche, — neen, er waren toen geen *Vlaamsche* dames meer, — aan de *Belgische* dames, zal ik dus zeggen, voor de *parisienne* verzaakte.

Als ik zeg de *parisienne*, dan bedoel ik geenszins dien *algemeenen* type van vrouwelijke gracie, welke, de wereld door, onder die benaming bekend is: een modeprent, zonder hart, ziel of zenuwen, waarover elkeen praat en die nooit iemand zag, — maar wel die speciale soort van parisiennes, welke haar hoogste uitdrukking vindt in een duchesse d'Uzès of een Sarah Bernhardt, in de groote aristocratische of de groote actrice, in de koninginnen van mode en kunst, welke men nergens in zulke majesteit en in zulken glans als te Parijs aantreft.

En — onder deze — zijn het vooral degene, die, bloedend, zelf, uit zoo vele, heimelijk trots verborgen wonden, op beurt verwonden willen en reeds verwond hebben. De vrouw, die geleden heeft en die heeft doen lijden en steeds van nieuws wil lijden zelf en wil doen lijden; zij, wier schoonheid is gerijpt en ontwikkeld onder den dauw van vele tranen, daarop vergoten door eigen oogen en nog meer door de oogen van den jongen minnaar, die, komende na den

van-zessen-klaren *roué*, aan het leven en de vrouw nog ideale eischen stelt, die geen van deze beiden kan of wil vervullen; de schoone, die de liefde *beoefent* zooals anderen fysica of mathesis; die mint om des minnens wil, zich laat beminnen zonder zelf lief te hebben; de *névrosée*, ijskoud van bloed en marmerkil van hart, die zich laat bewonderen, zich laat verslinden door bewonderende blikken, als een wonderbaar, prachtig of zeldzaam dier, en meer geniet van de blikken die loopen als streelingen over haar zachte huid dan van omarming of lippenkus; de zeldzame, exotieke, hypernerveuze, oververfijnde negentiendeeuwsche Parijzer-mondaine, ziedaar de vrouw, niet zoo als ze in *alle*, maar zoo als ze in vele van zijn later schilderijen wordt voorgesteld.

VI.

Het is boven allen twijfel verheven, dat — zoo Alfred Stevens van 1850 tot 1875 hoofdzakelijk op onze zientuigen werkte, hij, na dit laatste jaar, zonder er zijn koloristische gave bij in te boeten, voornamelijk is gaan werken op onze emoties.

Hoe en waarin zijn eigenlijke techniek zich gedurende deze nieuwe periode heeft gewijzigd, hoop ik nog verder uiteen te zetten. Het zou een bizonder aantrekkelijke studie zijn, de vrouwentypen, van 1875 tot nu geschilderd, te toetsen aan de algemeene gedachte, welk ik er hooger van poogde te geven. Daartoe echter zou ik een volledig album van reproducties van al deze tafereelen moeten kunnen raadplegen, en zulk een album — bericht aan de weinige etsers, die er, als Zilcken, in slagen, het fijne, vaporeuze, vlokkige van Stevens' schildering weer te geven, — bestaat er niet.

Fédora (verzameling Crabbe, Brussel).

Zeker behooren wel *Après le Bal*, in het Antwerpsch muzeum, *Sphinx parisien*, *La Bète au bon-Dieu*, beide in 't Brusselsch muzeum, *Fédora* 1882, behoorende aan mevrouw de barones du Mesnil, *L'Electricité*, 1880, eigendom van den heer Boeye, *Dame à la Colombe*, van den heer Vimenet, *Les Iris*, van den heer baron Goethals, tot de goede werken uit dezen tijd.

Après le Bal — vermoeid, uitgeput, vol van den zonderling-wrangen nasmaak van het genoten, doch nog niet geheel verduwde genot, de lichte kanten sjawl zorgeloos over den schouder geworpen — zit zij, in het diskrete salonnetje, waar, op de tafel, de lamp onder het zware scherm in snikken uitsterft. Dat aangezicht — bleek, grauw, vertrokken; de oogen diep, in donkere, loodachtige kringen; de blikken mat en flauw, bijna van een die weent, en toch met een vreemd, scherp licht heel diep in de iris; den mond glimlachend, met een halfzoeten, half spijtigen glimlach, — drukt het zooveel smart uit, zooveel machtelooze smart, machteloos omdat zij zich niet kan oplossen in toch dreigende, in toch vurig verlangde tranen.

Op Bezoek, schilderij in olieverf.

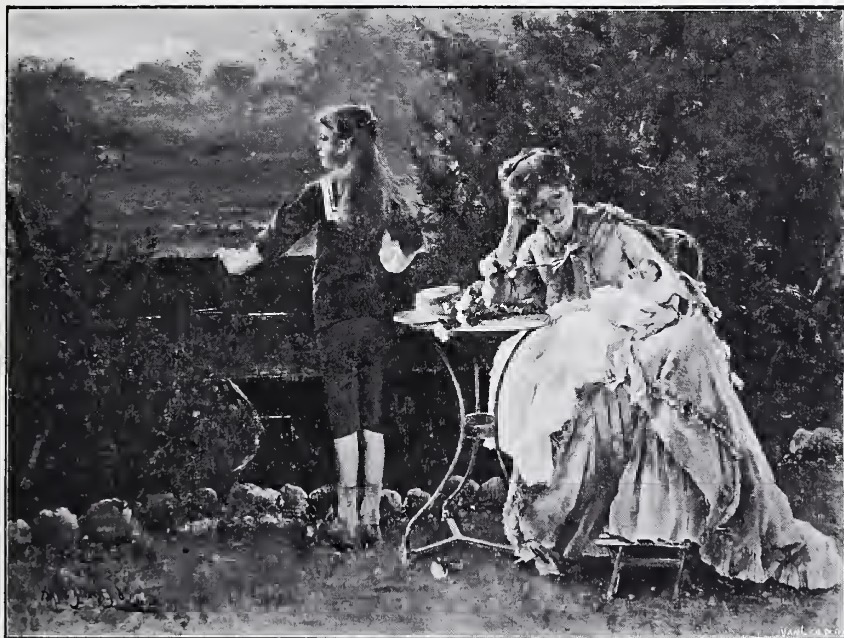
Zij, die verzaad is, en niet verzaad kon worden .....? Misschien wel.

La Bête au bon-Dieu — het krachtig, in stoute, bijna brutale lijnen besneden profiel van een mooie, blonde vrouw met rijkbloeiend, volbloedig vleesch; de oogen klein, met een vreemde, doordringende uitdrukking; de kin tamelijk zwaar, even afgeplat; de lippen dik, rood, zinnelijk: één beloven en één verlangen.

Fédora — de uiterste vrouwelijke elegantie; een karaktervolle kop, met een paar raadselachtige, in 't vage, als in verre herinneringen, wegkijkende oogen; de mond klein; heel fijne, dunne lippen, pruilerig gesloten; de vleeschtoon van hals, boezem en armen gedistingeerd mooi, niet mooi als bij de vrouwen van Rubens, *mièvre*-mooi, nerveus-mooi, met nauw iets meer dan een licht, heel licht roostintje op den aristokratisch bleekbruinen toon. De figuur in een artistiek samengebrachte omgeving — bloemen, schermplanten, uiterst fijn en helder van kleur en licht; een vlinder fladdert op — een juweel, dat levend wordt.

De wachtende — zij die wacht op haar prooi; *expectans, quem devoret.*

Zij, die leed, nóg lijdt, treedt op in *Dame à la Colombe.* Geheel in 't zwart,

De jonge Weduwe, schilderij in olieverf.

met wonderschoone armen schemerend door fijn tullen mouwen, in de handen wat bloemen, gaat zij door het bosch, heel traag, — een zweven maar, — een aangezicht vol weemoed en passie, om te kussen.

Is het nog eens de onverzadelijke, maar anders, in *L'Electricité?* Op een onweersachtergrond, vol roode, onheilspellende weerlichtsweerschijnen, hier en daar van vledermuizen doorfladderd, zit, superb in haar zegevierende volschoonheid van liefdekoningin, een krachtige, zwaarlijvige vrouw; het haar ros, roodros, vol vreemde refleksen; rooskleurig is haar *robe;* en in den onweersnacht doemen hier en daar de torens en koepels van de groote moderne stad, alsof zij het was, de moderne *fée Oriane,* die er het onweer over deed saamtrekken.

In tal van andere tafereelen als *Les Visiteuses*, muzeum te Brussel, *La Veuve*, *La mauvaise Lettre*, *Les Confidences*, toont Stevens ons moderne vrouwen, gezien in een oogenblik van ware, innige smart, in de vervulling van een louter mondainen plicht, in de verbittering van opwellende jaloezie.... Doch, — welk het geval ook zij, dat hij wil weergeven, — in één opzicht overtreft hij wel degelijk al degenen, die het hem hebben willen nadoen — hij slaagt er in, telkens en telkens weer in wát hij ook laat bijwonen datgene te doen uitkomen, waardoor zijn personages zich onderscheiden van de vrouwen der *Renaissance*, van die uit het Burgondische tijdvak, van die uit

Visscherssloepen, schilderij in olieverf.

de 18e eeuw, zelfs van die uit de eerste helft van deze eeuw — dat subtiele, dat zich niet zoo licht laat omschrijven, en dat zich openbaart in de fysionomie, de gebaren, de houding en de op deze inwerkende kostumen, in elk van deze dingen en in alle tegelijk.

VII.

En zie — naarmate de schilder den kring van zijn personages uitbreidde, verruimde hij mede zijn *manier*.

Wij zagen reeds hoe, van 1875 tot 1880, de konventioneele tonen van zijn

In Gedachten, schilderij in olieverf.

palet verdwijnen. Weldra vervangt hij de effen kleur door samengestelde; in de plaats van zijn gladde, diepe verflagen treden thans een rijkdom van vlug en licht aangetoetste toontjes en tintjes; de harde omlijning van de figuren gaat geheel op in een uiterst subtiele, bijna levende algemeene licht- en luchtathmosfeer; de figuren zelf zijn niet meer alleen pronkstukken van koloriet en teekening, doch star en zonder veel beweging en leven, — het zijn levende wezens nu, ziende uit echte, levende oogen, ademend door al de poriën van hun levend, bloeiend vleesch, tot bewegen en handelen bekwaam evenzeer als begaafd met gedachte en gevoel.

Brutale kleureffekten zoekt men bij Stevens vergeefs. Ook bij hem, ondanks een weergaloos meesterschap, blijft de virtuoos de ondergeschikte van den schepper; hij gebruikt de verf om zijn kunst, en niet de verf om de verf.

Vandaar dan ook dat zelfs de wonderbaarste kleurfantazieën uit zijn tweeden tijd meestal zoo voortreffelijk uit de verf zijn; dat men — zijn *Sphinx*, zijn *Bète au bon-Dieu*, zijn *Fédora* beschouwend, niet dadelijk gaat denken: Zie, zóo werd dit gedaan en dát effekt is verkregen, maar integendeel opgaat in de gedachte, neen, in de voorstelling zelf.

't Is net, als was het zonder penseelen gebeurd, als was de mooie kleur zich zoo van zelf gaan verdichten tot al die heerlijkheid.

Slechts met groote moeite neemt men hier en daar, even maar, iets waar, dat aan den streek van de kwastjes herinnert.

Mooi schreef van hem Lemonnier:

„Sa peinture évoque la profondeur translucide des pierreries, on la dirait faite de gemmes broyées et recuites, de légers et fermes émaux. Elle caresse la rétine comme un métal brillant, comme un tissu soyeux, comme la pulpe d'une chair ou d'un beau fruit.”

VIII.

Eenige jaren geleden, zeker zoo ongeveer rond 1885, heeft de schilder der moderne vrouwen-eleganties zich, bijna plotseling, onverwacht in elk geval, veropenbaard als een eigenaardig marinist. Nu mag het al waar zijn, dat de Alfred Stevens, die de toekomst bij voorkeur zal vereeren, die is wien wij het zeer verfijnde kunstgenot van de hooger beschreven meesterstukken verschuldigd zijn. Toch neemt dit niet weg, dat er ook onder zijn zeestukken verscheiden zijn aan te wijzen, die op zich zelf zwaar genoeg wegen, om hun maker een benijdenswaardige plaats onder zijn tijdgenooten te verzekeren.

Mijmeren, schilderij in olieverf.

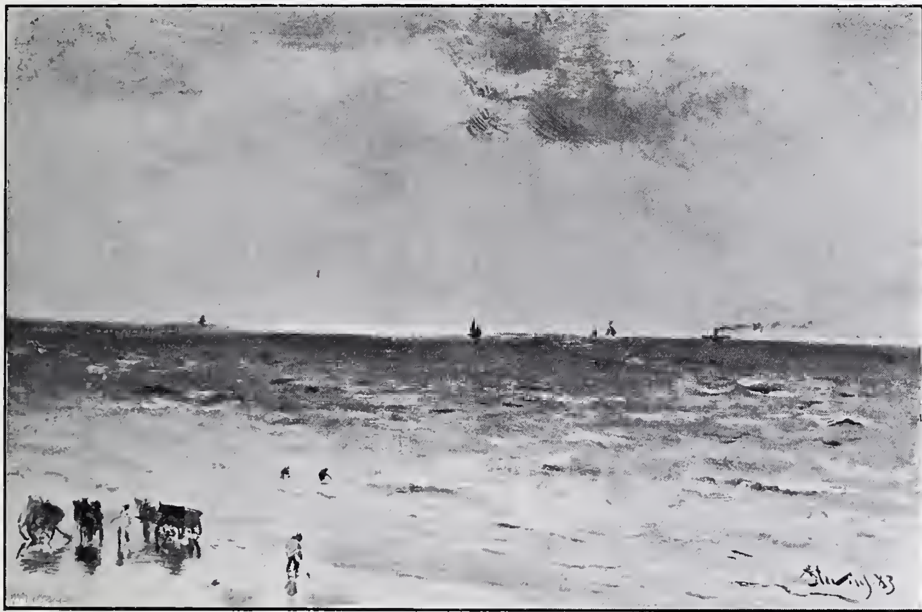
Ook in zijn *marines* is Stevens dezelfde dichter van eleganties en nog eens eleganties. Niet alleen — omdat hij, op zijn zeetjes, heel vaak laat aflosssn de bekoorlijke gestalte van een of andere *belle mondaine*; maar ook omdat hij de zee zelf schijnt te *verstaan*, te zien als een zeldzame, wereldsche schoone.

Juist wat de meeste marinisten aantrekt — de eindeloosheid, de majesteit, de oppermacht van de horizonlooze wateren, — versmaadt hij; wat de meesten voorbijzien — ik zeg dadelijk *wat* — geeft hij weder.

Hem bekoort het bij uitstek onbestendige, het grillige, het niet-vast-te-houden lichte van de zee; hij ziet ze wel en wis als een vrouwelijk wezen, verleidelijk en verraderlijk als zijn eigen sfinx, weemoedig liefelijk als zijn *dame à la colombe*. Hij schildert ze des morgens, als een weluitgeruste schoone, zacht wakker huiverend in een peignoir van veeltonig groen (*Le Matin*, van Em. Clarembaux); hij schildert ze bij avond, blozend, hoogrood, vlamrood, als

van het inwendig nagloeiend vuur van de voldane passie (*Coucher de Soleil*, van E. Leroy); of bij nacht, als zij zich tooit met starren als een byzantijnsche prinses met juweelen en gemmen; of, even na zonsondergang, nog eer 't geheel nacht is, als zij er uit ziet, heinde en ver in wit-wit schuim, als een bruid in louter mousseline en kant.

Ik herinner mij vooral *Rêverie* (van Ch. Hèle) en *Orage* (van Cam. Marlier). *Rêverie* — een uiterst fijne, doorzichtige lucht, bleek, subtiel, bleekblauw, bezeild door kleine roze wolken, wolken als zuchten, wolken als kussen, kuswolken; roos hangt, als een bekoorlijke lach, wat zonneschijn in de toppen van de boomen op het strand, waar, te midden van bloemen, in witte robe en sluier, een dame te mijmeren staat.

Marine, schilderij in olieverf.

Orage — onder wildwolkigen hemel, fluweelgroen, hier en daar met helderder schuimstrepen, de zee; achter de wit-uitrafelende wolken hangt ergens de zon, wier roode vuurlach er door heen schemert, heinde en ver; twee groote stormvogels drijven over 't water.... Donkerblauw, op den bleeken, blauwen achtergrond van het geheel, een kranig meisjesfiguur, ros van haar....

IX.

Is Stevens, beschouwd zoo als wij 't in deze vluchtige schets deden, een Fransch of een Nederlandsch schilder?

Het toeval, dat hij een door en door Vlaamschen familienaam draagt en in

de tot lang na 1830 nog door en door Vlaamsche stad Brussel het licht zag, doet natuurlijk niets af. Naar mijn opvatting is hij, ondanks de keuze van zijn onderwerpen, de Fransche opschriften van zijn werken en zijn jarenlang verblijf in de Fransche hoofdstad, toch niets anders dan een van de gloriën van onze hedendaagsche school.

Van *onze* school — en van geen andere!

Of zullen wij Rubens tot de Spanjaards gaan rekenen onder voorwendsel dat hij Spaansche grandezza's, van Dijk tot de Engelschen, omdat hij Engelsche prinsen en prinsessen, graven en gravinnen heeft gekonterfeit?

Verlaten, schilderij in olieverf.

Het morbiede gevoel, dat uit meer dan één van Stevens' werken spreekt, moge in het Frankrijk van deze eeuwhelft, meer dan overal elders te huis hooren; zij, die er aan laboreeren, werden nog wel elders dan op de oevers van de Seine geboren en verblijven even goed te Londen en te Berlijn als te Kopenhagen en te St. Petersburg. En — al was het ook specifiek, uitsluitelijk Fransch, ook dán nog zou Stevens, alleen om de uiterlijke hoedanigheden van zijn kunst, om zijn faktuur en zijn koloriet, om de kracht en den gloed van het leven, zoo als hij het schildert, nergens zoo ongedwongen en natuurlijk op zijn plaats zijn als in de rangen van onze Noord- en Zuid-

nederlandsche meesters, en wel — ik herhaal het — onmiddellijk naast en wellicht ook wel een enkel keertje vóor — den Delftschen van der Meer en den Zwolschen Terburg.

Zee en Berg, schilderij in olieverf.

Aanhangsel.

Alfred Stevens is Groot-officier van de Leopoldsorde, Kommandeur van het Eere-Legioen, Kommandeur van de Oostenrijksche Sint-Jozefs-orde, Ridder van den Nederlandschen Leeuw en van de Beijersche Orde van Verdiensten, Groot-officier van Kambodja, enz.

Hij is lid van de Koninklijke Akademie van België, en van de Akademiën van Antwerpen en Madrid.

GELUK.

DOOR

LIANE.

(Slot).

„Zoo? Heeft dat bezoek je werkelijk geïnteresseerd, Thea? Dat doet me genoegen!” zegt Dokter Herman van Walden op hartelijken toon, als Thea aan Nellie haar warmen lof uitspreekt, over al 't geen zij dien morgen onder zijn leiding van 't Kinderziekenhuis gezien heeft. „Nu, je bezoek en 't uitdeelen van al dat speelgoed heeft dan ook een levendigen indruk gemaakt op die kleintjes! Zoo iets overkomt hen niet dagelijks. En je hadt eens moeten zien Nellie, hoe handig en uitstekend Thea dat alles bezorgde. Alsof 't haar dagelijksch werk was met gezonde en zieke kinderen om te gaan En toch wed ik dat 't voor 't eerst was dat je met zooveel kinderen in een dergelijke inrichting te samen waart.”

„Ja, dat is ook zoo, maar de kinderen maakten me 't geven en 't vragen en vertellen zoo gemakkelijk en p ettig, 't ging zoo van zelf! Ze waren alleraardigst vroolijk en dankbaar.”

„Niet waar?” zegt Nellie, „is 't geen genot om daar bezig te zijn? Als ik niet door ziekte verhinderd ben, ga ik er vast tweemaal 's weeks heen.”

En ze vertelt Thea van haar vreugde tegen Kersttijd, als ze in de recreatie-zaal, omringd en geholpen door kinderen en pleegzusters, een groote kerstboom opsiert met allerlei gekleurds, zilver en goud. Van 't instudeeren der kerstliedjes dat een waar geduldwerk was, maar zóó loonend... Van al haar bezigheden dáár vertelt ze: van haar streven om naast Herman te staan in zijn mooie philantropie. Van hun samen-werken, om in de Werkelijkheid de Volmaaktheid der Idee zooveel mogelijk nabij te komen: overal Steunen, Helpen, Geven van het zijne...

Met steeds aangroeiende belangstelling luistert Thea. 't Is alsof ze nieuwe melodiën hoort ruischen in haar ziel, melodiën die zingen van onaantastbaar, ontwijfelbaar geluk, dat zich geeft en uitspreekt in het verrichten van barmhartigheid.

En grauw steekt daartegen af dat wat achter haar ligt, dat gebeurde met Dr. Löwe, die heele omgang met hem, dat kameraadschappelijk-intieme, quasi onschuldige, dat ze nu voelt op haar leven en op haar kunst als een vlek. Als ze nu aan Kunst denkt, ziet ze 't eerst die brutale vlek, die hardnekkig weer opkomende grauwe vlek. Dan zou ze aan stukken willen gooien, verbrijzelen, dat op een voetstuk staande hooge beeld van haar kunst. 't Was een leugenbeeld! 't Was de incarnatie van Schijn-geluk, van Schijn-voldoening!

En toch... o God, als ze haar kunst niet had! Als ze haar stem niet had, als ze niet in klanken zou kunnen uiten het stil geheime, wonderbare leven en voelen en roepen van haar ziel!....

En dan raapt ze weer bijeen die kapot verbeelde stukken, dan bouwt ze weer òp haar beeld van Kunst....

Maar 's morgens, als ze wat laat beneden komt, Herman reeds op weg, en Lili naar de fröbelschool, Nellie op de sofa ligt, bij 't zacht knappend haardvuur op haar wachtend met 't ontbijt — dan omhult haar zoo beschermend warm dat stil intieme van Nellie's geluk, dan dringt zich dat weldadig mooie van Nellie's liefdeleven weer zoo sterk aan haar òp, dat onwillekeurig dan weer wèg wijken die verzoenende gedachten aan kunst....

En als Nellie met haar zacht lieve stem van alles uitvraagt, steeds meer weten wil van haar leven en werken dáár in de groote kunststad, dan zegt ze ontwijkend: „Toe, laat me je daar alles later van vertellen, mag ik? Later! Ik ben nu zoo blij hier voor een poosje buiten alle muziek en kunst te zijn!"

„Ja werkelijk? Meen je dat?"

„Ja, heusch. Jou leven is me zoo nieuw, komt me zoo mooi voor, ik zou nu 't liefste alleen dàt willen zien en daarvan willen hooren."

Maar Nellie komt hiertegen op: O ja, haar leven is wel één gelukkig-zijn, maar de kunst in Thea's leven bracht toch óók geluk. Dat had Thea zelf verklaard. En waar bevrediging en voldoening was, daar kon men toch ook geluk veronderstellen. En lachend voegt ze er bij, dat die verschillende recenties haar verbazend geïmponeerd hebben, overal stond 't er positief in verzekerd, dat Thea's talent van groote beteekenis was, dat haar toekomst veel beloofde: ze zou nu nooit meer zoo onverstandig als vroeger oordeelen over Thea's opgaan in kunst.

Een vaag smartelijk lachje glijdt bij dit zeggen over Thea's gezichtje. „Zie je me al niet wereldberoemd, Nellie?" vraagt ze. „De beroemdste en de gelukkigste!"

„Ja zeker, mijn verbeelding ziet heel ver vooruit!" is 't gulle antwoord.

Dan, na even zwijgen, zacht schuchter: „Ik voel me soms zoo ver af van je staan, Thea, zoo dood, dood gewoon!"

Thea, met dien vagen smartenblik nog in haar oogen: „Maar Nellie!..."

„Ja, heusch! mijn leven is zoo anders dan 't jouwe, zoo stil, ik zou haast zeggen: zoo geluidloos... Je weet niet, hoe Herman en ik je bewonderen, Thea, hoe we dat energieke doen, dat doorzettende flink willende in je hoogstellen en roemen! En toch... is 't niet vreemd? In al m'n denken aan je, blijf je altijd hardnekkig die vroegere Thea, met haar heele andere illusies! Is dat eigenlijk niet ongerijmd?"

Met den rustigen trouwen blik harer staalblauwe oogen ziet ze vragend tot Thea op en half fluisterend zegt ze: „Heel diep in m'n hart heb ik toch nog altijd een andere wensch voor je, Thea!"

„Werkelijk waar?" en Thea lacht hartelijk om Nellie's geheimzinnig doen.

„Ik kan 't niet nalaten...."

„En altijd nog 't zelfde idée fixe van een huwelijk?"

„Altijd!"

„Klein eigenzinnig vrouwtje!" en ze kust herhaaldelijk Nellie's fijn kinder-

gezichtje. „Kom, vertel me liever alles van je eigen leven, van al je doen en laten, van Herman en Lili, want dat groepje gelukkige menschen dat ik hier om me heen heb gevonden is me in die paar dagen al zoo lief geworden, dat ik er alles van weten wil.”

„Ja? o, dat vind ik heerlijk om te hooren, want niet waar, Thea, ik heb je toch niet één woord te veel over mijn lievelingen geschreven, o, eer duizend woorden te weinig! . . .”

En opgetogen, met glanzende oogen, omsloten door de intieme gezelligheid van de stille huiskamer, opent Nellie haar levensboek van geluk voor Thea.

* * *

„. . . Is 't wáár? Heb je nog nooit zooveel succes gehad en heb je nog nooit zoo goed gezongen, zeg je? God, wat heerlijk, wat heerlijk Thea! . . .” zegt Nellie, de in wit gekleede gestalte naar zich toe vleiend, met beide armen om haar hals. „Wat ben ik nu trotsch op je!”

En Nellie's liefkozingen ontvangende lacht Thea zenuwachtig, de stralende oogen sluitend, om intenser nog na te leven dat zooeven ondervonden genot. „Ja, ja . . . zoo was 't! . . .” zegt ze tusschen sniklachjes. „Ik had zelf ook niet gedacht 't zoo te *kunnen* . . .”

„'t Was ook nog mooier dan gisteren avond op de repetitie, toen er iets mats in je stem was waartenemen. Nu heb je alles met een warmte en gloed uitgezongen die iedereen dadelijk pakte. Zie eens Nellie, hoe verrukkelijk mooi!” roept Herman, een groote corbeille bloemen op de gedekte soupertafel plaatsend. „Nu, over 't succes ben je zeker wel tevreden, niet? In Wagners „Treibhaus” kwam 't zelfs tot enthousiasme, maar dat klonk ook heerlijk van je Thea, daar waren 't juweelklanken van innige aandoening die je gaf. Jammer Nellie, dat je dit niet hebt kunnen hooren! Die snikkende klacht, dat wanhoop-verlangen naar vrijheid — je deed ons die smart zoo diep innig voelen!”

„Ja? . . . Deed ik zoo? . . . Heeft 't je ontroerd? . . .” vraagt Thea zacht, innig dankbaar voor zijn lof.

„O ja! en velen met mij denk ik. Dat heb je zeer, zeer mooi en diep gevoeld weergegeven!” En zijn heldere oogen blijven met sympathieke bewondering op haar rusten. „Overigens scheen 't publiek niet moe te kunnen worden naar je te luisteren, 't vroeg steeds meer. De arme pianist had groote moeite om zijn aandeel van de algemeene aandacht vast te houden.”

„Jammer genoeg en wèl ten onrechte!” meent Thea, 't een en ander uit zijn spel roemend. „Hij staat zeer gunstig bekend, scheen alleen van avond niet goed gedisponeerd, de arme!” En even duikt weer voor haar òp haar eigen verdeelde stemming toen op dien eenen avond . . .

Dan weer terugdenkende aan de weelde van haar jong succes: „De sympathie van 't publiek was allerhartelijkst, ofschoon voor mij haast veel te gul en te toegevend. Toch voelde ik er dadelijk iets oprecht gemeends in, vol spontaan opgekomen belangstelling. Hun geestdrift bezielde me, en dat is een heerlijk gevoel! Op zoo'n moment wordt men opgezweept, opgejaagd, opgetild, men

staat niet meer op den grond, men is wèg, ergens in de hoogte boven alle menschen, gelukkig en rijk met en door zijn kunst..."

„Dat geloof ik graag! Die oogenblikken jagen den artiest voort naar 't droomland van zijn glorie!" zegt Herman, haar stralende vreugde met voldoening gadeslaande. „Ik kan me begrijpen, dat zulke aandoeningen den artiest een noodzakelijken levensprikkel worden."

„O, deze genotvolle, rijke avond!" vervolgt Thea vol opgewondenheid. „Ik verwachtte zoo weinig en vond zooveel. Eén vonkje van belangstelling te hebben opgewekt en te kunnen achterlaten, is zoo onbeschrijfelijk weldoende!"

En ze vertelt van de kennismaking met verschillende bekende Amsterdamsche artiesten en recensenten. „Denk eens, die zijn allen tot me gekomen en hebben me vleiende dingen gezegd."

Waarop Herman haar van zijn heimelijk voornemen vertelt, om moeite te doen haar het volgende winterseizoen hier op een der Wagner-concerten te doen optreden. Hij kent zeer persoonlijk een paar leden van die commissie, zij maakte hedenavond ook reeds met twee daarvan kennis: die groote blonde, met dat prettige, joviale gezicht, die 't eerst naar haar toekwam in de pauze, Van Malten, dat is de groote muziekman hier. Dan die kleine, oude heer, met dien bril op... O ja, ze herinnert zich heel goed! Nu, hoe zou ze dat idée wel vinden? O, natuurlijk heel aanlokkelijk! Meer dan graag zou ze dat willen! En met stralende oogen neemt ze die belofte in zich op en ziet ze dat heerlijke reeds gebeuren in de toekomst, waar nergens plaats meer is voor de kleinste onaangename na-herinnering....

Dan, aan de soupertafel plaats nemend in hun stemming van vreugde, alleen Nellie stil treurig over haar zwak-zijn, dat alle feestvieren nu verbiedt en dezen avond zoo gewoon huiselijk moet doen voorbijgaan, spreken ze over alles, roeren ze alles aan wat hen wederkeerig van elkaâr belang kan inboezemen: van het doel, dat beiden gevormd hadden in hun leven, van al den strijd spreken ze, van twijfel, ontmoediging en teleurstelling, die alle ontwikkeling onvermijdelijk moeten voorafgaan... Van al zijn pogen vertelt hij, hoe hij — ook lang gewerkt heeft aan zijn Idée, eer het verwezenlijkt kon worden, eer de Illusie dáár kon staan, belichaamd in dat Thuis voor kleine martelaren, voor slachtoffers en misdeelden van het Leven, dat Thuis, dat hem en Nellie nu zoo lief geworden was, waarvoor ze werkten en streefden, en dat aan hun leven een zekere wijding had gegeven. Zij, die haar Kunst zoo hoog vereerde en liefhad, zij moest die warme toewijding voor dat zelf-tot-stand-gebrachte wel kennen, dat heerlijke, rijke gevoel, dat zoo geheel op zichzelf stond, dat niet met woorden was te omschrijven....

En ze zegt van ja, ze beweert die mooie toewijding te kennen en te voelen... Maar ze zegt 't machinaal, glad effen wèg, zonder zijn warme overtuiging, alsof ze nog zat na-te-luisteren naar al zijn zooeven gesproken woorden....

Tot zijn opgewekt verder vragen haar dat mijmeren onmogelijk maakte, en zij zich dwong zich te laten meeslepen door zijn blijde stemming.

Dan vertelt ze van haar aanstaande concert in Florence, de volgende week, waar ze gevraagd was om te zingen. Hoe ze vurig hoopt dáár evenzoo te zullen voldoen als hier, waar deze avond haar zelfvertrouwen gesterkt en een òpzweependen lust gegeven heeft om voort te gaan, verder, verder...

Van al haar plannen en illusies vertelt ze, wat ze al niet wil en hoopt: veel op te treden, veel en overal, de wijde wereld in te gaan en zoeken te bereiken het geluk van de glorie in de bevrediging van haar Kunst, háár Levensdoel!....

En bij dit vooruit-zien in haar leven is 't als voelt ze in haar ziel een wonderbaar opstijgen naar een lichtende hoogte, als werd ze gedragen door twee glanzende vleugelen, die zich breed hadden uitgespreid om haar met zich mee te voeren naar verre, verre vluchten....

* * *

„De vergissing is ongehoord, onvergeeflijk!" barst Thea driftig los, tusschen de vingers verfrommelend een pas ontvangen brief. „'t Is meer dan erg!"

„Ja zeker, onvergeeflijk!" stemt Nellie toe. „En onbegrijpelijk dat 't heeft kunnen plaats hebben, maar... 't is nu immers in een uitstel veranderd, niet waar, Thea? Schrijft hij niet van 5 November? Dus verloren is er niets... Spijt 't je voornamelijk zoo ontzettend, omdat 't nù niet zijn zal?" Ze waagt 't nauwelijks te vragen.

„En die manier waarop 't gebeurd is... Ach ja, Nellie, ik had op dat concert juist nù zoo graag willen optreden, juist nù... Ik had er me zóó op verheugd! Dat laatste concert hier heeft me zoo heerlijk geanimeerd... en ik wil, ik moet die stemming vasthouden...."

„Ja, dat begrijp ik, en 't is ook erg, erg jammer!" zegt Nellie zacht, door de kamer loopend, haar éérste dag weer beneden. „'t Is een desillusie voor je, dat is zeker, en daarom spijt 't me zoo innig— —"

Zwijgend, in de donkere oogen een glans van tranen, staart Thea naar buiten, vaag kijkend over de bedrijvige straatdrukte heen. In haar verbeelding spreken luide stemmen, die scherp veroordeelen, en woest aanklagen Dr. Löwe, zijn nonchalant boosaardig doen om haar tegen te werken, waar dit ongemerkt mogelijk was. — — Moretti's schrijven maakte haar dit toch duidelijk: zijn vriend Löwe, die hem in deze laatste dagen mededeeling had gedaan van haar afreizen en optreden te Amsterdam, juist op den overeengekomen datum van 19 April... „Hoe teleurgesteld ook, had hij de gelegenheid niet verloren willen laten gaan, om haar dadelijk te remplaceeren door eene juist hier vertoevende brillante Fransche zangeres, niet twijfelende aàn de exactheid der verklaring van Dr. Löwe. Hoogst onaangenaam was hem nu de gebleken vergissing....

En ze twijfelde geen oogenblik aan het booze opzet van Dr. Löwe, om verwarring te scheppen en te trachten haar te dwarsboomen... O, die leugenachtige, smadelijke handelingen en bedoelingen, waaraan zij blootstond! Dat onrechtvaardig laage willen miskennen van een talent, dat iedereen toch erkende

en dat bloesemde van belofte! Hoe machteloos en gekwetst voelde ze zich in haar kunst — — —

En geheel òpgenomen door de ergernis van haar teleurstelling over 't zoo goed gelukken van Dr. Löwe's opzet, alleen luisterend naar de stemmen van haar verbeelding, gaat Nellie's zacht troostend spreken aan haar voorbij en vangt ze vaag maar enkele klanken daarvan op.

Dan, zich beheerschende om kalm te schijnen, niets te laten blijken van de diepere oorzaak van haar grief, zet ze zich neer naast Nellie, aan de eettafel bezig met klein kindergoed te knippen voor 't Kinderziekenhuis. En snakkend naar een afleiding, zegt ze zenuwachtig, dringend: „Toe Nellie, geef me óók iets te doen, laat mij je met iets helpen... kan ik dit naadje zoomen? Geef maar wat je hebt!"

„Wil je? Ja, heel graag, maar wacht dan even... neen, dàt niet!"

En blij maakt Nellie iets eenvoudigs klaar, legt Thea uit hoe ze 't doen moet, en waarvoor 't dient.

Maar Thea, na even genaaid te hebben, legt 't werkje weer neer, leunt haar hoofd tegen Nellie's schouder aan, en zegt zacht met iets van vaag verwijt in haar stem: „Was je wel ooit eens ontevreden op je lot Nellie, of op iets anders in de wereld? Kan je wel zoo iets voelen?"

Nellie laat haar werk even rusten, Thea stil vragend aanziende met haar kinderblik. Dan zegt ze eenvoudig: „O ja!... een paar jaren geleden had ik oogenblikken dat ik me erg ongelukkig kon voelen...."

De ernstige toon der stem doet Thea opzien.

„Jij Nellie? Jij? Maar je hebt toch alles wat je van 't leven verlangdet!"

„Dat heb ik ook... de oorzaak van mijn verdriet lag toen in me zelf, in mijn eigen leven...."

Zwijgend kijken ze elkaar aan, een wijle. Dan zien ze in hun open blik schitteren een vonk van oude innige vertrouwelijkheid.

„Jou mooi gelukkig leven?..."

„'t Is niet altijd zóó geweest Thea! Eenigen tijd na Lili's geboorte werd ik heel zwaar ziek, doodziek... En toen ik weer beter was... wist ik dat ons een groote illusie was ontnomen.... Een tijd lang heeft 't me als een idee fixe achtervolgd, en verbeeldde ik me dat ik Herman's geluk in den weg stond, hij die dol is op kinderen.... Lili moest onze eenige schat zijn en blijven! Onze éénige..."

Even hapert haar stem, dan vervolgt ze: „En bij 't kleinste ziek zijn verrijzen dadelijk bergen van angsten om dat kind Hij draagt ze energiesch, mij knakken ze.... En in die slapelooze geagiteerde nachten stel ik me vóór dat we dat kind verliezen zullen, verliezen moeten, dat 't reddeloos zoo bestemd is.... God, God! Dan voel ik een waanzinnig, gloeiend verlangen om óók te sterven, dadelijk, met m'n kind samen, zonder verder nadenken of kiezen.... Alleen, zonder m'n kind, zou ik Herman's geluk misschien... Toch, toch Thea! Een andere vrouw zou hem meer kunnen geven dan ik.... En de tijd wischt alles uit!... In nachtemoties denkt men

soms zoo wreed, zoo vreemd duidelijk over alles, vind je niet, soms zoo martelend wreed, buiten allen invloed van teedere aandoening.... Tot op eens, door een kleinigheid, reactie binnenstormt in dat chaotische denk-leven en alles, omvergooit. Goddank! Dan adem ik weer rustig en voel van al dat overblijven één onwrikbaar palstaande zekerheid, één onverdelgbaar onsterfelijk verlangen: tòch bij hèm te blijven, bij hem, bij hem altijd, trots alles!... Want daar is voor mij geen grooter geluk denkbaar en bestaanbaar dan *zijn* vrouw te zijn, daar is voor mij geen levens-verlangen inniger en volkomener dan een zóó samen-zijn met hem, in alles met hem!..."

„Gelukkige rijke Nellie!" zegt Thea zacht. „Wat heb je veel dat je troosten en redden kan uit verdrietige oogenblikken: je hebt er maar de handen naar uit te strekken! Weinigen hebben zooveel steun buiten hun eigen zelf.... En wat heeft je verzoend met de onverbiddelijkheid van 't lot?"

„Herman. Zijn onuitputtelijke goedheid en groote menschenliefde. Sedert *hij* zich daarmee als 't ware een brug gebouwd heeft die heendroeg over die groote teleurstelling, sedert leerde hij mij 't leven anders zien, anders beoordeelen, anders dragen. Onvermoeid nam hij mij mee in al zijn trachten en zoeken en denken om wél te doen, om bevrediging te vinden in het leven, zijn kennis dienstbaar te maken aan het welzijn van armen en behoeftigen. Tot het denkbeeld van een asyl voor kinderen hem 't meest voldoening gaf. Toen heeft hij mij gevraagd dat doel ook als 't *mijne* te beschouwen, aan de verwezenlijking van zijn idee mee te werken, in alles samen, samen! Hij heeft mij, klein onbeduidend vrouwtje, als 't ware daarvoor verder opgevoed, in staat gemaakt te erkennen en te beseffen het innige en weldadige van ons zóó leven en laten leven.... Hij, altijd en overal hij!"

Thea is stil.

Ze staart naar buiten. Over de rumoerige straatdrukte kijkt ze heen, luisterend naar het lang na-echoën van Nellie's stem en Nellie's woorden: Hij, altijd, overal hij!...

Dan op eens, als ze Maretti's brief verfrommeld voor zich ziet liggen, dringt de werkelijkheid zich weer hevig aan haar op, en een gevoel van nooitgekende pijn, van grenzenlooze smart, sluipt in haar hart....

Eenzaam voelt ze zich, verlaten....

* * *

Na een namiddag theebezoek.

„Hoe vind je h'm nu Thea? Is 't geen prettig mensch om mee te praten, causeert hij niet aangenaam? En zijn muzikaliteit, is die niet onbetwistbaar?"

„Zeker, zeker, ik geloof ook werkelijk dat hij heel begaafd is. Maar wat sprak hij toch van een a-capella koor? Wilde hij dat ik daarvoor iets schrijven zou?"

„Maar Thea! Waar was je dan met je gedachten?... Hij vertelde 't ook wèl langs een omweg over zijn vriend, die directeur is van dat koor en zich bizonder voor je compositie-talent interesseerde. Maar 't essentiëele van 't verhaal was de propositie dat jij iets voor dat koor zoudt schrijven... waarom lach je? Vind je 't een dwaas idee?"

„Neen zeker niet! Maar zoo iets trekt me op 't moment heelemaal niet aan, niets!"

„Je verlangde zoo te werken en ik dacht dat dit misschien iets zijn zou voor je. Of heb je meer lust in die nieuwe cyclus Liebeslieder van dien jongen Pool, waar Herman je van sprak?"

„O ja! Die vind ik mooi, heel mooi, daar dacht ik juist aan...."

Even zwijgt ze, dan gaat ze voort: „Daarin spreekt alles zoo duidelijk tot me. Dat jonge veelbelovende illusie-geluk, dat alles denkt te kunnen trotseeren — dat terugvallen in de naakte ontgoochelde werkelijkheid vol bedrog.... Zijn 't geen echoklanken uit mijn eigen leven? Dat pakte me dadelijk, en ik begon er ook onmiddellijk aan. Sommige gewaarwordingen voel ik in tonen, ik bedoel, ze roepen muziek in me òp... en heele zinnendoor hoor ik muziek...."

„Werkelijk?"

„...Je weet niet hoe een werk, dat een stuk opneemt van je eigen bestaan, dat door je eigen ziel be-zield wordt, en waar men zich diep en heelemaal in-denkt en in-voelt, langzamerhand heelemaal je-zelf wordt, de essence van je eigen leven...."

Dan, na even wachten, met zachte stem, in haar oogen een ver-weg zijn: „Met zulk een wonderlijk vreemd genot bouw ik dat verleden weer op... Heele andere droomen schuiven zich in de plaats van die vroegere, heele andere..."

Ze sprak voor zich heen, wèg in een nieuwe wereld van gedachten, van droomen, waarin een andere dan de vroegere Maurits leefde....

„Ik ben blij dat Herman iets gevonden heeft wat je ijver zoo opwekt, Thea!"

„...Ja, ja, ik ook, o, ik vooral. Herman had geen gelukkiger greep kunnen doen. Dat opbouwen en afbreken — ik ken die emoties zoo goed!"

Met een blik van stil begrijpen ziet Nellie haar aan.

En zacht, zonder iets te zeggen, neemt ze Thea's hand in de hare, streelt die warm liefkozend.

„Ik ben zoo blij dat ik je bij me heb!" fluistert ze innig, „ik zou je wel voor altijd hier willen vastbinden."

Thea lacht haar dankbaar toe.

„Trouwe Nellie!... Je weet niet hoe ongezellig, hoe eenzelvig ik soms zijn kan, wanneer een ernstige bezigheid m'n gedachten in beslag neemt. Ik sluit me dan 't liefst ergens alléén op...."

„Maar dat kun je hier ook doen Thea! Waarom niet? Werk wanneer je wilt, hoe en zoolang je wilt, niemand zal je storen, toe, ik bid je!..."

„Hier?..."

„Ja, waarom niet hier? Je zult zien, hoe rustig je 't hier hebben kunt!... Weet je wat ik gedacht heb? Een heele combinatie: als je bijv. voorloopig nog wat bij ons kon blijven, een paar weken, en daarna met ons op reis gaan! Herman zou graag naar Tirol willen, hoe zou je dat idee vinden?"

„Hier?..." vraagt ze nog eens langzaam, Nellie vragend aanziende. „Hier werken?..."

En 't is op eens of ze iets flikkerends ziet openspatten, een visioen van lichtvonken. Dan beslist: „Neen, neen Nellie, dat zou niet gaan en zou ook in geen enkel opzicht samentreffen met mijn andere plannen. Ik heb nog zooveel andere dingen van werken en studeeren in m'n hoofd voor den aanstaanden winter!"

„Dat zou je alles bij ons kunnen doen!"

„Heusch niet, neen werkelijk niet, alles, 't minste, zou me afleiden, geloof me!..."

En bij Nellie's herhaald aandringen zegt ze telkens weer 't zelfde, beslist opnoemende een rei van voornemens, die samenhangen met allerlei studies en voorbereidingen voor nieuwe plannen. Van langer blijven kan zelfs nu al geen sprake zijn....

En als Herman thuis komt en van haar plan hoort om reeds spoedig heen te gaan, haar hoort herhalen al 't geen ze reeds aan Nellie heeft gezegd van studie en werken, bestrijdt hij haar argumenten met een hartelijke heftigheid. Hoe kwam ze op-eens aan zoo'n berg van nieuwe plannen? Dat nieuwe werk had toch zoo'n haast niet — of liet 't haar niet met rust, en werd ze meegesleept door dien innerlijken drang om te scheppen? Maar toch, hoe dan ook, hij wil zich sterk maken om haar overtehalen van een heerlijke rust te genieten, als 't noodig is, bekrachtigd door doktersvoorschriften.... Zou 't hem niet gelukken? Hij wedt van ja! Neen, neen! Thea zegt 't beslist. Nog een paar dagen wil ze heel graag blijven, maar dàn moet ze ook gaan: niets mag haar ijver in den weg staan. Zoo is haar leven en haar aard geworden; rusteloos, en zoo heeft ze zich al aangewend om alles ondergeschikt te maken aan de belangen van haar kunst, die de meester is geworden van háár leven....

En ze praatte levendig en druk, met veel woorden, in een soort van opwinding, als om zichzelf en de anderen krachtig te overtuigen, dat 't zoo was, dat 't niet anders kon....

Tot Nellie en Herman haar gelijk gaven....

Maar 's avonds, toen alles stil geworden was in huis, toen zij aan haar tafel gebogen zat over muziekpapier, toen kon ze geen enkele gedachte bepalen bij haar werk. Toen bemerkte ze telkens dat ze wèg waren, ver van alle muziek, dat ze beneden dwaalden in de gezellige huiskamer, waar ze Herman's stem alle denkbare argumenten hoort aanvoeren, om haar weggaan te beletten....

En dan hoort ze weer terug haar eigen zonderling gedecideerd opgeworpen motieven om heen te gaan, om te werken, werken... Motieven die niet heelemaal wáár waren, die verzonnen waren in diezelfde oogenblikken....

Tot ze opeens de oogen sluit en 't uitsnikt....

* * *

„... Mijn God, Nellie, Nellie!...."

Met een kreet van schrik vliegt Thea op de wankelende gestalte toe, haar tegenhoudende om te vallen. „Wat is er? Wat heb je?"

„... Duizelig... benauwd...."

„En dàt... dàt... God!"

Thea durft 't nauwelijks vragen, durft nauwelijks zien naar de bloedvlek op 't witte ochtendkleed.

„... Benauwd, benauwd..." herhaalt Nellie, in slap voorover gebukte houding, geleund tegen Thea, beproevend iets te slikken, iets terug te dringen in de keel. Dan opeens hevig weer een hap bloed uitbrakend, waarin bijna alle adem stokken blijft.... Daarna wijzend op haar borst, met flauw murmelende stem: „Zoo'n pijn!"

„Mijn arme Nellie...."

In ontzetting, in niet weten wat te doen, tilt Thea 't tengere slappe lichaam op, het languit neërleggend op den divan. Dan haastig buiten de deur Dina roepend om een arts te halen, wie maar ook, gauw, gauw...

En haar zakdoek dompelend in koud water, koelt ze daarmee Nellie's voorhoofd, haar slapen, langs haar mond en hals wegvegende lichte strepen rood, de dichte oogen met hun rand van tranen zachtjes bettend.

„Mijn arme, arme schat," zegt Thea bevend, Nellie doodsbleek, als in een droom van dood-zijn daar vóór zich ziende, met op het witte morgenkleed die helderroode vlekken...

En bang voor dat stil dood witte dat zich niet meer roert, roept ze zacht uitademend haar naam: Nellie! Nellie!

Kort daarop een klankeloos stemgeluid, dat beproeft wat woorden uit te spreken. „'t Is niet erg, Thea!... Herman...."

„Ik heb hem laten zoeken, roepen, hij kan gauw hier zijn, liefje... Nog altijd pijn dáár?" vraagt ze vol medelijden, als Nellie met een moede handbeweging wijst op hals en borst.

„Nog!..." klinkt 't zwak terug.

Dan, als Thea bezig is de knoopen los te maken van 't morgenkleed om een koud doorweekte zakdoek neer te leggen op de inwendig wonde plek, hoort ze een rijtuig stilstaan voor de deur en dadelijk daarop de welbekende stap van Herman.

„Wat is er gebeurd met Nellie?... God!"

Zijn kreet verstomt bij 't zien van alles. Verstijfd blijft hij staan, met hijgende borst, de hand voor de oogen.

„Dus toch!...." beeft 't smartelijk van zijn lippen.

En bleek, gebroken, buigt hij zich over de afgemat stil liggende, maakt hij bevend verder los het half geopend kleed, legt hij zijn oor te luisteren op haar borst, heel lang, aandachtig.

Diepe streepen rimpels komen op zijn voorhoofd, en vochtig waast 't in zijn oogen.

„... Wat is 't Herman? God, zeg toch wat..." smeekt Thea fluisterend, zijn doen en laten scherp bespiedend, hem alles aangevend waarnaar zijn blik maar even zoekt, in trachten te begrijpen wat zijn heimelijk denken is, haar vragen nauwelijks durvend te herhalen...

Terwijl hij, steeds zwijgend zijn doktersbezigheden verder doet.... heel ernstig.... Tot hij gedaan heeft. En haastig opstaande wenkt hij haar om hem te volgen buiten.

Daar zegt hij dan in kort uitgesnikte woorden dat 't heel ernstig worden kan, — — een herhaling levensgevaarlijk voor Nellie's teer gestel vol brooze kracht... Dat 't altijd zijn bange vrees, zijn grootste zorg geweest was dat *dit* komen zou, dit afschuwelijk opgeven van bloed...

* * *

Toen kwamen donkere stille dagen over 't huis.

Dagen waarin men onheil voelde naderen, waarin een noodlottige herhaling loerend scheen te wachten om los te breken bij 't kleinste kuchje...

Herman, Thea, waken beurtelings bij het ziekbed, waar Nellie om zich heen geen vreemde zien wil, meenend dat ze gauw weer beter zijn zal.

Doodzwak leeft ze haar toestand vol gevaar droomerig voort, met maar enkele oogenblikken van angstig radend inzien, van vermoeden wat met haar gebeuren kàn wanneer er geen verandering komt...

Dan zoekt en tast ze bevend naast zich, naar de een of andere hand of arm die ze angstig vastgrijpt. „Help me toch, o, ik bid je, kan niemand me dan helpen?... ik *wil* weer beter worden..."

En Thea buigt zich dan over haar heen, met zachte stem die bangheid wegstreelend van Nellie's ziel. „Zeker, zeker mijn goede lieveling dat zal ook komen, niet daaraan twijfelen! Maar geduld, vooral geduld!"

Even haalt ze ruimer adem, Thea dankbaar aanziende.

„Ik zou 't zóó graag willen!" lispelt ze zacht.

Maar een uurtje later wordt ze weer opnieuw onrustig.

„...Wil je nog wèg, Thea?" Er smeekt iets in haar stem.

„Neen, neen, ik blijf zoo lang tot je weer beter zijn zult, tot je me niet meer noodig hebben zult. Is dat nu goed?"

„O ja, zóó goed!" Ze zucht die woorden dankbaar uit, Thea toeknikkend, de oogen rustig sluitend.

Toch blijft die rust nooit lang...

Een paar dagen later was 't iets anders dat haar kwelde en dat haar alle rust verjoeg.

Ze had een boozen droom gehad.

Een droom, waarin ze haar jongste zusje had teruggezien, dat drie jaren geleden gestorven was aan tering. Ook heel op eens was dat gebeurd, begonnen zooals nu bij háár. En die had moeten sterven...

Van nacht nu, had Jeanne aan Nellie's bed gestaan, ze had geroepen en gewenkt: kom mee! kom mee! En Nellie's handen had ze uit 't witte dek gewoeld, die vastgeklemd gehouden in de hare, en telkens weer: kom mee! geroepen... Tot Nellie met haar was gegaan... O God, wie weet wat dat voorspelde!

En iederen dag lag ze er lang en stil over te zoesen, zich afvragend of dat visioen geen waarheid worden zou...

Toch wilde ze er met niemand over spreken.

Totdat die droom van sterven niet meer van haar wilde gaan. 't Telkens opdook, als een witte schim, als Herman of Thea maar even spraken van

haar gauw weer beter zullen worden... Ach neen, zei ze dan mat, ze wist wel beter dat dit niet gebeuren zou!...

En als Lili voor een poosje bij haar bed te spelen zat, samen met Thea een of ander heel stil spelletje, waarbij 't kleine mondje dan toch niet heele maal zwijgen kon, dan vermocht ze haar moederrijkdom niet meer zóó blij te voelen als eens, dan kon ze niet meer zóó innig van haar kind genieten... Dat kleine stemmetje kon haar op eens in huilen doen uitbarsten, en ze kon toch niet zeggen waarom, om welke smart 't was dat ze zoo huilde...

Tot, na verscheidene dagen zóó, in haar droomerig denk-leven zich iets verschoof, iets anders daarin kwam: een wondervreemde loop van gedachten...

Zij zelf was weg, verdwenen... In háár plaats zag ze Thea. Overal waar vroeger *zij* was, was nu Thea... Overal...

Naast Lili en naast Herman zag ze Thea... Thea naast Herman en naast Lili...

Dat beeld kwam telkens weer terug.

Zou dat zóó komen als ze dood was?

Even voelde ze een snikkende benauwde pijn. O, God, ze *wil*, ze *mag*, ze *kan* niet sterven!... Ze *kan* niet sterven!... Aan *niemand* wil ze haar plaats afstaan... En stil huilt ze, haar hoofd verscholen in 't kussen, huilt ze zoo geluidloos mogelijk voort, inslikkende haar tranen....

En toen, als kwam ze langzaam onder de bekoring van een zacht gezongen refrein, soesde ze in, met den klank van die twee namen in de ooren. Op de lippen een vaag gebed dat ze toch mocht gespaard blijven, o, gespaard blijven! — — —

Op een avond, na een langen dag van stille overpeinzing, na een steeds herhaald weer terugzien die wonderbare droomgestalten, komt er een matte berusting over haar.

En als Thea haar goeden nacht zegt, strekt ze op eens de hand naar haar uit.

„... Thea, toe blijf nog wat!..."

Ze laat haar neerzitten aan den rand van haar bed. Zwijgend ziet ze haar aan, lang, stil, met dien blik die van ziel tot ziel spreekt. Zacht streelt ze met haar hand over Thea's voorovergebogen gezichtje.

„Thea!"

„Liefje?"

En langzaam, met fluisterende, soms hokkende stem, vertelt ze van dien vreemden droom dien ze gehad heeft — — van Jeanne's roepen, dat ze nog altijd-door hoort en dat ze als een slecht voorteeken beschouwt... Hoe die droom in haar ziel allerlei gedachten heeft wakker geroepen, allerlei beelden...

En ze zegt Thea wat ze angstig bang vermoedt: dat ze haar plaats zal moeten afstaan, misschien al gauw...

En dan, als dat zoo zijn moet... hoe ze dan wenscht dat 't Thea zijn zal... Niemand anders dan Thea...

„...Om Gods wil, Nellie, wat zeg je toch!..." beeft 't verschrikt van Thea's lippen.

„Ik zou dan kunnen berusten, vrede kunnen hebben, als ik wist dat alles zóó gebeuren zou — —"

„O, ik bid je, Nellie, Nellie..." En Thea bedekt met haar hand Nellie's mond. „...Ik smeek je!"

„Laat me alles zeggen!..."

„Hoe kom je aan zulke gedachten?..."

„Nu voel ik me al lichter... heerlijk zorgeloos. . alsof ik vleugels had!"

„Maar Nellie, je moogt niet luisteren naar zulke droomstemmen! Die maken je zieker, gevaarlijk zieker dan je bent!..." en met haar bevende hand streelt ze zacht over 't klamme voorhoofd.

„Wie weet?..." lispelt Nellie moe.

„Vertrouw op Herman, op 't geen hij zegt."

„...Herman!..." Diep smartelijk klinkt haar stem.

Tot in de ziel geroerd, knielt Thea voor 't bed. En ze fluistert haar toe, dat er geen reden is voor zulke vreezen, dat Nellie niet aan dood moet denken: dat daarvoor niet de minste grond bestaat. Dat ze physiek zwak en mat is en dat alleen uit dezen toestand komt dat apathische en zwarte inzien van de toekomst.

„...Denk je?..."

Een bleek stil lachje van wel graag willen gelooven, maar niet durven, glijdt over Nellie's gezichtje.

„Belooft 't me, denk nooit meer aan dat akelige!..."

„Ik zal 't probeeren..."

En Thea gaat op denzelfden toon voort haar te zeggen, dat zij en Herman reeds de dagen tellen, dat zij weer beneden zal mogen komen, goed ingepakt, door Herman gedragen...

„Door Herman gedragen!..." trilt 't kinderlijk blij van Nellie's lippen.

„Ja, ja..." sust Thea teeder, „zoo zal 't gebeuren, Nellie, en je zult eens zien hoe gauw al!"

Maar telkens als ze haar bewering stellig en bepaald uitspreekt, krimpt haar hart ineen van innig berouw, dat ze zoo doen mòet en zoo doen kàn: want ze wéét, dat 't een onwaarheid is, die ze Nellie voorpraat, een valsche hoop, die ze haar geeft. Herman *is* vol bange zorg over de toenemende zwakheid, die bijna dagelijks erger wordt en die door niets is tegen te houden, trots al de middelen, die hij aanwendt. Vóór Nellie's ziekbed, in de ziekekamer, toont hij een opgewekt gelaat, heeft hij altijd een opgeruimden toon. Maar weg van haar wordt hij weer somber, in zichzelf gekeerd, vol grenzenloozen twijfel aan zijn wetenschap, dat machtelooze wapen, dat het liefste wat hij heeft, niet redden of beschermen kan...

Aan Thea spreekt hij al zijn zorgen uit, hij zegt haar al zijn leed, zijn volslagen ontmoediging in Nellie's toestand. Hij ziet in Thea geen artiest meer, alleen de zelfopofferende liefdezuster ziet hij, die zijn arme Nellie dagelijks verpleegt met voorbeeldige toewijding.

En zij, ze hoort hem al zijn klachten zeggen.

Ze lijdt met-hem al zijn lijden.

Ze is mee opgenomen in dien stroom van voortgolvende angsten om 't behoud van dat dierbare jonge leven, dat zij ook hoe langer hoe verder ziet wegdrijven naar 't land van mysterie...

En haar heele ziel stemt het tot mee-lijden, tot stil mee-schreien om dat groote, groote meedogenlooze leed, dat niet te verjagen schijnt, en dat Herman's leven vullen zal met innig diepe smart...

Geen gedachte voor iets anders heeft ze meer dan voor dit leed.

Haar eigen plannen, haar Kunst, haar ijver om zich aan een nieuw werk te geven,... alles is nu weggeschoven op een achtergrond van voorbij-zien en vergeten.

Een gordijn is daarvoor dichtgetrokken.

Een ander leven leeft ze nu...

* * *

En stil, ernstig als Herman, brengt zij lange bange uren door aan 't ziekbed, waarover ze 't donkere oog van Dood reeds glijden ziet, vol geheimen...

Bij 't minst geritsel, bij de kleinste benauwdheid of overeindbeweging der in koorts ijlende zieke, schrikt ze ontsteld òp, vol huiverende trillende vrees, meenende dat dat onvermijdelijke, dat onafwendbaar besliste, nu reeds dicht genaderd is, klaar staat om weg te grijpen uit 't leven...

„Help toch Herman!... o God, is er dan niets te doen?" smeekt ze vol angst de verschoven ijskrompressen weer in orde brengend, het losgewoelde dek zacht om Nellie weer heen plooiend.

En als hij diep verslagen 't hoofd schudt, zijn weten machteloos verklaart om hier te helpen, en zij elkander aanzien met in hunne blikken diezelfde groote stomme smart der vertwijfeling, dan is 't alsof iets geheimzinnigs hen vereenigt, onzichtbaar fijne draden van vage teederheid hen tot elkaar brengt in zachte omhelzing...

Dat bleeke vermoeide gelaat met die diepe groeven op 't voorhoofd, dat onzegbare door en door diep smartelijke dat stil weent in zijn denkersoogen — 't geeft Thea een wonderlijke aandoening, een echt vrouwelijk verlangen om hem te troosten, te steunen, te helpen dragen...

En boven de knagende smart en vrees voor Nellie's dood, omheen dat innig tragische sterfbed, richt zich langzaam overeind het ontwaakte verlangen om zorg en leed van hem weg te nemen, *zijn* smart in háár ziel op te nemen, hem op haar jonge kracht te laten leunen en te zeggen: steun op mij, geef mij dat zware, ik zal 't voor je dragen Herman!...

En als een trilling in die lauwe atmosfeer van altijd door weenende droefenis, van stil berustend menschenlijden, hoort ze Nellie's weeke zachte stem herhalen die wonderbare woorden: Plaats hem vóór je kunst Thea, plaats hem vóór alles... 't is 't Geluk dat ik je geef...

't Geluk!... Herman, die zij zóó hoog vereert, háár man... Zij, met in de diepte van haar ziel, dat zorgvuldig verborgen gehouden smachten naar de

weelde van liefde, zij, geroepen tot een nieuw rijk leven, een leven van liefde met hem, voor hem, door hem . . .

Die gedachte doet een vaag ver beeld verrijzen . . .

Een beeld dat nader komt en groeit in haar ziel, . . . een beeld dat zich beweegt, dat inademt de atmosfeer waarin zij leeft en handelt . . .

Dat alles in haar hervormt, de loop van haar gedachtenleven beheerscht . . .

* * *

Niet ver van 't ledikant, tegen de raampost aangeleund, staat ze te wachten op het eindbesluit, 't hart vol sidderende angst.

Aan weerszij van het bed staan twee doktoren over Nellie heengebogen, als twee zwarte vleugelen van dood.

Zij onderzoeken, ondervragen vol geduld, en luisteren naar het langzaam weeke zeggen van haar zwakke stem.

Daarna praten ze samen, stil, in zacht weg-doffend fluisteren, in een beteekenisvol zoeken elkanders blikken te begrijpen, te verstaan.

Dan buigen ze zich weer over dat fijne, witte teere heen, schuiven behoedzaam wèg de kanten plooien van 't bedekkend nachtkleed, kloppen ze opnieuw. En luisteren ze opnieuw . . .

Nellie stil liggende, moe, met gesloten oogen, vol onderwerping, zonder ééne klacht — — —

Eindelijk is 't gedaan.

Ze verwijderen zich van 't bed, behoedzaam loopend door de kamer, Thea groetend in 't langs haar gaan, haar zacht vragend waar of Herman is?

Zij keert zich om, zoekt hem met haar blik van angst . . . Zooeven nog had ze hem achter zich gevoeld, had ze hem gehoord aan het nerveuse ritselen van 't gordijn, waartegen hij geleund had. Nu is hij wèg. . . . Daar is hij weer. . . .

Op de teenen loopend, geruischloos, komt hij binnen, in zijn oogen dien angstig gespannen flikkerenden blik der onzekerheid. . . . Vrees of hoop? . . . En zijn lippen openen zich om te vragen. . . .

Maar de beide heeren duwen hem zacht bedaard terug buiten de deur, de een hem op zijn schouder kloppend, de ander zijn hand krachtig drukkend. . . .

En Thea ziet hem tusschen hen beiden in loopen, langzaam, traag. . . . Klanken van zich verwijderende stemmen hoort ze . . . Daartusschen een zacht onderdrukt gesnik. . . . Dan wordt 't stil. —

Alleen is ze in de verlaten, mat verlichte, troostelooze ziekekamer.

Om haar heen een koor van duizend stemmen, duizend geluiden, die opstijgen van uit overal, suisend, bruischend, met gegons vullend de stille kamer. . . . Oogenblikken die eeuwig duren. . . .

„. . . Thea! . . .”

„. . . Wat is 't? . . .”

Sprakeloos zien ze elkander aan, hun blikken vol van teedere aandoening. In zijn oog nog een waas van tranen die zij wegkust met haar blik.

Waarop hij, na een diep op-ademen, beide haar handen in de zijne, dankbaar: Goddank!... Goddank!...

Zij, eerst nauwelijks goed begrijpend, stamelt nà, als in een echo... Goddank!... Goddank!...

* * *

Toen, na nog een week van wisselende angst en strijd, enkele dagen van jonge hoop.

In Nellie's wezen, in haar oogopslag, een zacht blij herleven, als van een uitgedorst verdorde plant, die weer opfleurt in frissche lucht en zonneschijn.

Op de chaise longue in de andere kamer wordt ze overdag ge-bed, iederen morgen daarop gedragen door Herman's sterke armen, Thea achter hem, de kussens om Nellie heen schikkende zoolang, totdat ze makkelijk ligt.

„Zoo heelemaal goed?"

„O dank je duizendmaal!..." murmelt ze.

Haar dankbaarheid is grenzenloos.

Aan Herman's oor fluistert en herhaalt ze 't telkens weer en weer: „Je weet ook niet hoe ik gesméékt heb om te mogen blijven leven!..."

Hij, rijk in zijn weelde van angst en zorg bevrijd te zijn, antwoordt haar met al zijn teederheid.

En als hij haar verlaten moet, draagt hij aan Thea de verdere verzorging op van zijn herwonnen schat.

„Als we Thea eens niet gehad hadden, Nellie!" meent hij, vol sympathie Thea's doen en laten gadeslaande.

„Ja, wat dan?..."

En Nellie houdt niet op met de liefste, blijdste woordjes Thea haar innige vreugde te zeggen over de opoffering en geduld, waarmee ze haar heeft opgepast al dien tijd lang.

Maar haastig, onverbiddelijk legt Thea haar telkens 't zwijgen op: 't was immers niets, niets!...

„En daarbij heb ik je tijd en je gedachten in beslag moeten nemen, Thea, jij die zoo verlangdet te werken en nu niets hebt kunnen uitvoeren! Is dat óók niets?..."

„Dat is heusch zoo heel erg óók niet!" zegt ze zacht met iets moe's in de klank van haar stem. „Die ijver zal weer gauw terechtkomen hoop ik. Zoodra ik weer heelemaal alleen ben, ver van jullie af, zal mijn muziek mij weer alles worden, moeten worden... en zal ze me weer voorthelpen!"

„Ach neen neen, Thea," valt Nellie in de rede, „spreek nu niet zoo, ik weet wat je daarmee bedoelt. Stel dat nog wat uit! Herman sprak van zijn plan om zoo gauw mógelijk buiten een optrekje te huren en je bij ons te houden,... als je ten minste wilt! Hij zei dat jij ook rust noodig had na die vermoeiende dag- en nachtwaken. En dat zie ik zelf nu ook, ik, grenzelooze eigenzinnige egoiste, die geen vreemde aan m'n bed wilde zien en jou in die vermoeienissen meetrok... Maar Herman had me daarin ook niet mogen toegeven!"

„'t Heeft niets te beteekenen gehad, Nellie, heusch niets!" beweert Thea. „'t Heeft me niet eens vermoeid, geloof me, rust heb ik dus volstrekt niet noodig, integendeel, werken, werken, 't jaagt me weer voort!"

„Die ijver is ook heel mooi Thea, en je enthousiasme begrijp ik ook heel goed, vooral na die beslommeringen voor een zieke, die je zoo dood prozaïsch moeten zijn voorgekomen — maar ik zou 't toch zoo heel graag nog een beetje anders willen hebben!..." En na even wachten vervolgt ze: „Weet je, Herman heeft van Malten ontmoet, die pas terug is van zijn reis en eerstdaags naar zijn buiten gaat... Hij zal 't je wel alles zelf vertellen, ik heb 't niet meer zoo goed in m'n hoofd — maar de slotsom is dat je niet weg moogt, Thea, ja heusch, niet weg *moogt*!"

„Zullen we daarover nog eens gaan kibbelen vrouwtje?" vraagt Thea lachend.

Maar Nellie houdt vol dat Thea niet weg mag en dat zij, als reconvalescente, ook nog in alles moet worden toegegeven, zooals Thea tot nu zoo trouw en geduldig gedaan heeft. „O, je hadt Herman maar eens moeten hooren, met hoeveel lof hij over je sprak! In zijn oog was je bijna een volmaakte liefdezuster."

Dan, zich half oprichtende, Thea met beide armen naar zich toe vloeiend: „... O Thea, die benauwde, akelige droom die ik je toen vertelde, weet je nog, van Jeanne... Dat idee fixe dat ik had van te zullen sterven... dat heeft me toch zoo afschuwelijk achtervolgd!"

„Ja, wij óók, wij hebben zoo om je geleden Nellie!" antwoordt Thea fluisterend, haar hoofd wegschuilend aan Nellie's borst.

Dan op eens, met zachte beslistheid zich losmakende uit die omarming: „Maar dat is nu gelukkig alles voorbij en vergeten!"

„Goddank!" murmelt Nellie, weer terugvallende in de leuning van kussens, de oogen sluitend „Goddank!"

Maar na even, haar hand opnieuw uitstrekkende naar Thea, de kinderlijke blik der groote staalblauwe oogen vol van een stil om vergiffenis vragen... „En weet je nog Thea... die vreemde gedachte die ik had?... Ik beschikte maar over je leven!"

„Ja, 'k weet!..." knikt Thea, met oogen die peinzend staren „... 'k weet!..."

„... Ik zag alles zoo vreemd duidelijk gebeuren in mijn verbeelding!..." prevelt Nellie voort „Zóó duidelijk!"

„Stil, stil!... nu ook niet meer daaraan denken, Nellie! Zulke zieke droomen moet men dadelijk vergeten, die mag men niet met woorden in de werkelijkheid brengen!"

„Ja... maar ik kon dat toen niet! 't Achtervolgde me zoo, 't kwelde me zoo, ik moèst 't zeggen — En eindelijk vond ik 't alles goed, heel natuurlijk en gewoon. En 't was of ik van een hoogte uit op dat alles neerzag, vredig.... en jou en Herman zegende..."

„Nellie..."

„Ja, zoo was 't Thea!...."

Dan wordt 't droomerig stil om beiden heen.

Maar Thea's hart is sidderend van pijn en wroeging.

Ze buigt zich diep ter neer onder dat áánklagende gevoel van onwaardig zijn om Nellie's stem te hooren streelen om haar heen, zij, die dat fijne, witte teere al dood gezien had, diep in de aarde, wég uit Herman's leven....

Zij-ook had alles zien gebeuren, maar hoè gebeuren? O God, dat stelen en berooven, dat ze Nellie al gedaan had! Hoe slecht zou zij haar vinden, als ze haar binnen-leven van die dagen had kunnen gadeslaan, had kunnen zien met haar verlichten blik van stervende!

En als ze nù nog daarin zien kon...

Want niet één enkele herinnering van met Herman gedeelde zorg zou ze willen missen, geen enkele gedachte voor hem gedacht, aan hem gewijd, door hem opgewekt, zou ze willen uitwisschen of vergeten....

Onwillekeurig schuift Thea haar stoel een eind wèg van Nellie's chaise longue, in niet kunnen verdragen, dat de strook van haar kleed ook maar even aanraakt de rein witte deken van Nellie's rustbed.

„.... Toe blijf nog wat, ga niet weg!" smeekt Nellie, door die beweging opgeschrikt, en meenend dat Thea haar wil verlaten. „Ik zou je eigenlijk nog wel duizend vragen kunnen doen over alles en allerlei nietige en onbeduidende dingen. Mag ik wel?..."

„Natuurlijk, Nellie, vraag maar!"

En als Thea er bij zegt, dat ze over alles wat Nellie weten wil haarfijn zal uitweiden, vraagt ze ook van alles uit, over sommige gewoonten en eigenaardigheden van Herman, over Lili, of haar kleine schat wel altijd volgzaam geweest was? Over 't Kinderziekenhuis, of daar alles naar wensch gegaan was, en of de kinderen haar Zaterdagsche bezoeken en uitdeelingen niet hadden gemist? En of Thea er in dien tijd nog wel geweest was?....

Thea, ingewijd in alles, antwoordt uitvoerig.

Toch met dat beklemmende gevoel van schuld, dat hoe langer hoe luider in haar optreedt en op al haar daden en gedachten een ander licht laat vallen. 't Is of ze bij alles iets te verbergen heeft: die kleine oplettendheden voor Herman, dat tot in 't overdreven toe voor hem en Lili zorgen, dat ze te midden van die treurigheid toch een genot had kunnen vinden....

En als Nellie onder 't aanhooren haar vol liefde in de oogen kijkt, toelacht, dan komt weer boven die onzegbare vrees, dat Nellie haar tot op de ziel doorzien kan... en opeens zou kunnen uitroepen: maar Thea, dat alles deed je niet uit liefde voor mij, maar uit liefde voor hèm... voor hèm alleen...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

En dien avond, toen Nellie al rustig sliep boven, was er in de anders stille huiskamer nog laat een geruisch van stemmen.

„'t Is in je eigen belang, Thea, vergeet dat niet!"

„Ja, daar ben ik van overtuigd, Herman! maar nu hij me toch reeds gehoord en ontmoet heeft, kan de zaak toch wel schriftelijk verder worden behandeld.

't Plan is onloochenbaar hartelijk, en ik erken dankbaar je sympathieke belangstelling voor mijn kunst, maar werkelijk, . . . 't dwarsboomt te veel mijn plannen!"

„Een paar weken vroeger of later, is dat dan zoo bizonder ernstig? Naar mijn idee handel je onredelijk door hierop niet te willen ingaan. Van Malten zit in Amsterdam zoowat in de voornaamste muziek- en concert-vereenigingen, heeft veel invloed, en heeft haast alleen te beslissen over de keuze der solisten. Zijn belangstelling kan je, behalve aangenaam, niet anders dan nuttig zijn, en bovendien mag je die werkelijk hooger stellen dan je op 't moment wel doet!"

„Ik raad al, wie bij Van Malten die vriendschappelijke gevoelens voor de zangeres Theresa Friesen heeft opgewekt . . . Jij, niet waar?"

In de toon van haar stem ligt iets van een vaag zacht verwijt.

„Zijn ingenomendheid met je talent heeft hij op 't laatste concert herhaaldelijk te kennen gegeven, aan mij en vele anderen. Ik vertelde hem daarop wat ik van je kende en wist, en dat heeft zijn belangstelling niet verflauwd. De ernst van je opvatting over je levensdoel gaf mij toch 't recht zoo te doen, niet? Want zonder vragen maakte ik van dat recht gebruik, wetende welke steun zijn persoonlijke kennismaking je eventueel zou kunnen zijn."

„En toen?" Machinaal vraagt ze naar wat ze reeds weet.

„Nu, hij vond, zooals gezegd, onze aanstaande buurschap in Oosterbeek een uitstekende gelegenheid om een en ander met je te bespreken. Ik vermoed dus dat hij zeker plan heeft je te engageeren."

„Voor mij is dat zeker van veel belang!" meent Thea, iets tegenstrijdigs in zich voelend van vreugde en verdriet

„Wel natuurlijk, dat valt immers niet tegen te spreken, en dergelijke connecties doet men goed zooveel mogelijk persoonlijk aan te knoopen," zegt hij vriendelijk.

„Ja natuurlijk . . ." herhaalt Thea verstrooid.

Dan brusk opstaande, belooft ze lachend aan niets anders te zullen denken dan aan eigenbelang, zooals 't een jong artiest betaamt, die bekend wil worden en vooruitkomen.

„Ja, ziet 't zoo interichten Thea! in dit geval kan 't niet anders dan goede resultaten geven, en wij zien je dan het volgend jaar terug!" zegt hij, vol hartelijke vriendschap, haar goedenacht groet beantwoordende. „Je weet niet wat een genot 't voor me is je in iets te kunnen helpen! Ik vind je talent en je energie zoo prijzenswaardig, dat 't me werkelijk een behoefte is het door iedereen erkend en gewaardeerd te zien."

„Ik dank je, Herman, ik dank je voor die belangstelling, dat doet me innig goed!" zegt ze eenvoudig, met een zachte ontroering in haar blik, hem haar hand reikende.

Dan gaan ze zwijgend uit elkaar.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Maar boven gekomen in haar slaapkamer, valt ze mat néér voor haar schrijftafel en staren de oogen smartelijk voor zich uit.

„Artiest! altijd, voor iedereen artiest... Alléén artiest!...” klaagt ze dof. Dan bruischt in haar op een martelende ontevredenheid, dat ze heeft moeten toegeven, dat ze met geen geldige reden dadelijk heeft kunnen bedanken voor de persoonlijke kennismaking met Van Malten. Wat kon 't haar schelen of ze werd geëngageerd of niet? Wat ging 't haar aan of men haar talent prees en bewonderde, haar energie roemde? Wat gaf haar dat aureool van artiest-zíjn, van roem, dat zooveel moest bedekken, goedmaken, aanvullen? Bracht 't haar levensvoldoening, vreugde? Bracht 't haar liefde, geluk? Geluk zooals Nellie dat kende en inademde naast Herman en Lili? Wat kende *zij* van geluk? Niet anders dan de op-windende, op-jagende emoties van haar Kunst, stemmingen van vreugde en teleurstelling, zelden onverdeeld, zelden onvermengd, haar rijkste genot, dat zich daarna verloor in herinnering... Herinnering die achter bleef in haar leven, niet meé ging, niet naast haar bleef als steun... Dat was de eenige weelde van geluk, die Kunst haar tot nu gegeven had, de weelde waarvoor ze geleefd had, gewerkt, gewerkt toen ze alleen en verlaten stond in het leven, de ziel vol van smart, vol van die eindelooze, grenzenlooze begeerte naar troost, troost... Die ze eindelijk gevonden had in Muziek, in het ondoorgrondelijk rijke, barmhartige wezen van Muziek... Toen had ze het als een genade, als een voorrecht beschouwd, met haar stem Kunst te mogen vertolken, te mogen verheerlijken, en hierdoor alleen had ze zich reeds genoegzaam vergoed gevoeld voor haar tekort aan menschelijk geluk...

En om haar leven heen had ze een dicht bolwerk gemaakt van niets dan idealen voor haar kunst, alles voor haar kunst, voor haar toekomst van artiest...

Tot de grove hand van een egoist kunstenaar, dat fijne teere bouwsel omver geworpen had... En de heiligen-glans van die idealen verdween....

Toen had ze zich meer alleen gevoeld, dieper alleen dan ooit te voren, dieper eenzaam dan iemand op de wereld.

En vragend en zoekend en tastend had ze weer terug gezocht naar die ver weg geschoven vroegere jeugd-illusies van liefde en wederliefde....

Was ze er toe gekomen haar leven te vergelijken met dat van Nellie....

En zóó, heimelijk, onbewust, had ze Herman's beeld òpgenomen in haar droom-leven, had ze haar eigen leven van artiest herschapen, hervormd naar dat eenvoudige wezen van Nellie....

Had ze Herman naast zich zien staan, naast zich zien gaan... Nellie's Herman....

O God, was 't wel mogelijk geweest, dat monsterachtig wreede voorbijzien van wat nog leefde, nog ademde, nog woorden tot haar sprak?

Kon liefde zoo meedoogenloos, zoo nameloos wreed maken?

Nellie!... Nellie!...

Thea schrikt òp door de ruwe klank van haar eigen stem, die in de nachtelijke stilte scherp smartelijk opklinkt.

Nellie! Nellie! herhaalt ze zacht, week, haar armen voor zich uit-strekkend met een gebaar van smeeken...

Dan laat ze schreiend 't hoofd vallen tusschen de leege handen.

Zoo blijft ze een poos stil dóórschreien, haar ziel vol ootmoed, vol deernistranen om arme Nellie.

Tot egoïsme deze teedere aandoening langzaam wegspoelt...

En meer en meer naar voren dringt de duidelijke gedaante van haar werkelijk eigen Leven. Van haar reëele Leven, dat *alleen* staat in de groote samenleving, geïsoleerd, op een voetstuk prijkt van begaafd Artiest, geprezen, bewonderd, benijd. Haar Leven dat zij-zelf zoo gemaakt, zoo gevormd heeft, waaraan zij-zelf den inhoud heeft gegeven van alleen en alles Kunst en Studie. Dat Leven, waaraan zij jarenlang gewerkt heeft om met verdiend recht haar talent te hooren bewonderen, haar energie te hooren prijzen, aan de menschen zich vóór alles als Artiest te laten huldigen, als Artiest....

Daarnaar heeft ze gestreefd, jarenlang...

En nu men haar die bewondering ruimschoots geeft, nu men haar enthousiast toewuift, haar naam roemt en noemt, nu komt haar die eens vurig begeerde hulde leeg en koud en hol vóór... Alles schijngoud, stofgoud, dat door 't handgeklap van succes opwolkt in de lucht, dan spoorloos verstuift....

En wie vermoedt, in haar iets van die troostelooze leegte? Wie vermoedt in haar die woestijn van eenzaamheid, van dat eenzame, eenzame dat als een cirkel haar bestaan omknelt en dat nooit nog wijken wilde, nooit... Trots de emoties van Kunst, trots de heerlijk barmhartige Troost van Kunst, die zij ééns gevoeld had als de aanraking van zachte, witte handen die zegenden....

Dat gevoel van verlatenheid had ze vergeten naast Herman...

Die eenzaamheid had ze voelen sterven in heerlijk doodgaan....

Haar zelfzuchtige, zondige liefde voor hèm, haar liefde, die geen recht van bestaan gehad had, niet voor één dag, niet voor één uur, die liefde had haar toch rijk en nameloos gelukkig gemaakt...

In haar ziel had ze toen hooren vibreeren nieuwe, heerlijke zangen, een Halleluja van Liefde...

En gezongen had ze die stralende klanken in dat Lied van Geluk, dat Herman haar gegeven had. Dáár stonden ze geschreven, dáár lagen ze opgesloten in dat kille, stille zwart van noten....

Met haar stem kon ze dat doode weer doen leven...

En streelend glijdt haar hand over de bladen fijn beschreven muziekpapier, streelend koesterend. Zacht weemoedig laat ze haar oogen gaan over die regels noten... Langzaam proeft ze elken toon, elken zin, elke jubelende gedachte aan Geluk...

Met haar stem kan ze dat doode weer doen leven...

En zachtjes begint 't om haar heen te zingen, wolkjes muziek zweven om haar heen, nemen haar op, dragen haar voort op hun geluid van goud... Steeds verder, verder, voeren ze haar meê naar het land van Glorie....

En daar ziet ze, als in een openbaring, haar Leven zich ontvouwen als een boom die bloeien ging.

Haar Leven in de Kunst....

Smart ziet ze als Schepper, Liefde als Volmaker, als Zegenende Heiland van die Kunst — — —

Zij, de priesteresse, die haar liefde wijdt aan Kunst — —

Lang en sprakeloos ziet ze in dat beeld van toekomst.

Als in extase vouwen zich de handen.

O, heerlijk volbrengen, wijd bevredigen dàt wat men alleenelijk van haar verwacht, verlangt, wat men alleenelijk in haar ziet: Kunst, Kunst! Alles breken, vernietigen wat haar kan tegenhouden! ... De idealen van haar jong leven samensmelten met de idealen van haar Kunst ...

Maken tot één uiting van Geluk, tot één uiting van Liefde, tot één vreugde van Leven ...

„... Kunst! geef me liefde! Liefde ... geef me Kunst! ...” trilt 't van haar lippen.

En in haar geest hoort zij klanken van namen, dringen zich in wilden stoet gestalten om haar heen, die krachtig, met opgeheven hand, omhoog gericht houden de vaan van hun Kunst, de aan flarden gescheurde vaan van Glorie....

En Meta Volki ziet ze staan tusschen hen in, stralend, juichend in haar kleed van roem....

Door Thea's heele ziel huivert weer die sidderende begeerte, om haar nabij te streven, te overtreffen ééns....

't Bruischt wild verlangend in haar los ... Hevig, vurig, grenzenloos verlangend....

Grijpend strekt ze beide armen voor zich uit....

Dan opeens valt ze terug.

De vèr ziende warme blik in haar oogen verdwijnt, verglaast in een traan....

— — — — — — — — — — — — — — — — —

„... 't Echt eigenzinnig artiestenbloed zit er onloochenbaar in, dat zie ik wel!” meent Herman lachend den volgenden middag.

„Had ik dan geen gelijk het voorstel aan te nemen?” vraagt Thea zacht, zijn woorden met opzet voorbijgaande.

„Zeker, groot gelijk zelfs! Maar zeer jammer alleen, dat 't eene nu ten koste van 't andere moet gebeuren. Dat spijt me. Ik voor mij had 't liefst de beide plannen vereenigd en verzekerd gezien.”

„Ik ook, ontegenzeggelijk. Maar dat zal nu niet gaan.”

„'t Aanbod is ook niet te verwerpen, zeker, en daarbij draagt 't idee een eigenaardig verdienstelijk en interessant karakter, om in 't jonge muziekale leven van Australië mooie nieuwheid te willen brengen! Ik kan me begrijpen dat dit je aantrekt.”

„Bartosz, Grüning en Irma Holding ...” herhaalt Thea, den brief overlezende, die onverwacht, als een inmenging van 't lot, haar de beslissing had gebracht om weg te gaan, weg van hier, waar de grond haar brandde onder de voeten....

't Was een idee van Bartosz geweest, dat willen gaan naar Australië, waar de mooie proposities, hem en Grünig gedaan, om daar in een reeks concerten op te treden en nieuwe krachten te introduceeren, hen er dadelijk toe hadden doen besluiten. Iets onzekers was 't wel eenigszins, maar de ingewonnen berichten waren zoo bevredigend, dat de mogelijkheid van succes geen

oogenblik twijfelachtig was. Zou Thea nu voor hun idee te vinden zijn? Van háre medewerking wilden zij in de eerste plaats verzekerd zijn. Mochten zij op haar rekenen, dan moest ze onverwijld terugkeeren op haar post, waar men op haar zou wachten voor de verdere besprekingen en besluiten...

Als een bazuingeroep, uitgeschetterd in haar ziel, klonk haar die roepstem in de ooren! En 't weg van hier! echode telkens daarin terug.

Ja, ja! komen zou ze, wilde ze! Waar men haar Kunst aanriep om te geven van wat ze had — daar zou ze met vreugde gereed staan om te geven. Overal waar Kunst leefde, daar was immers háár thuis, daar kiemde immers de wortel van háár Geluk. Komen zou ze, dadelijk, binnen enkele dagen, enkele uren...

En ze zette aan Herman en Nellie haar plannen uiteen. Morgen avond op zijn laatst moest ze klaar zijn om te gaan: op zijn laatst! Dat was het onveranderlijk refrein.

Tot die beiden eindigden met goed te keuren en begrijpelijk te vinden haar nieuwe groote lust, haar enthousiasme, dat 't kenmerk was van ware liefde voor het beroep . . . .

Maar toen die laatste dag er was en het einde van alles bracht, toen bekroop haar weer dat smartelijke gevoel van verlatenheid, van alleen-staan.

Dat gevoel dat ze diep moest neerdrukken, verbergen, dat niemand van haar weten, zien mocht... Dat ze uitschreide in haar kamer boven, als ze heel alleen was — waar dan verdween die bedriegelijke opgewektheid, die luid sprekende vreugde voor die verre reis.

Toch deed ze vroolijk en lachte en schertste tot het laatste en toonde niets dan ingenomenheid met het nieuwe plan.

Ze zong wat men haar vroeg te zingen, ze gaf met brokstukken melodie áán de inhoud van haar nieuwe werk, waarin 't dartelde en jubelde van overmoed en geluk.

Ze zong 't een na 't ander, onvermoeid, alles kleurend met lichte tinten vreugde, die ze in haar stem deed schitteren als flonkerende druppels zon.

't Was, als schiep ze behagen met liefdelooze hand te martelen haar liefdesmart, met onmeedogenlooze wreedheid dat gevoel aan flarden te scheuren, opdat 't niet zou in leven blijven, niet haar gedachten belemmerend vast zou binden met banden van herinnering....

Zoo deed ze tot 't uur van weggaan sloeg....

Toen trilde die smart nog even weenend óp in haar woorden, in den handdruk dien ze gaf...

En met oogen, die stil baden om vergeving, zegenend met hun blik van liefde die beide menschen, die ze zoo verschillend lief had, ging ze heen...

Heen met den klank van zijn stem nog lang, lang in de ooren....

Berlijn, '96.

KONSTANTINOPEL

DOOR

MAURITS WAGENVOORT.

Een blinde die plotseling ziende wordt, zal van de schoone wereld, die de onze is, allereerst geen anderen indruk ontvangen, dan dat heerlijk is, wat hij ziet, maar verward, maar zonderling. Alles vloeit vreemd ineen: menschen, dieren en dingen bewegen zich vrij van elkaar en zijn toch aan elkaar verbonden. Het is àl een massa zonder verschiet, groot vooral, o, veel grooter dan hij dacht dat wereld was, beangstigend groot zelfs, maar licht ook, veel licht, overàl licht, en overàl schoonheid, en toch zoo vreemd alles, zoo volstrekt anders dan hij zich de wereld voorstelde, veel grooter, veel mooier, veel vreemder nog dan hij zich haar voorstelde. Ik ben die blinde geweest en Konstantinopel is die wereld!

Waartoe te trachten u de uiterste schoonheid te beschrijven van dat Konstantinopel, dat men in den dageraad aanschouwt, terwijl uit Azië het zonnelicht opstraalt, wanneer men uit de Zee van Marmora den Bosphorus invaart? Anderen hebben dat beproefd en de besten hunner hebben hun machteloosheid erkend, terwijl povere halzen aan 't beschrijven zijn gegaan, aan 't beschrijven van wat onbeschrijflijk is! Zeg wat *de* Schoonheid is — ik kan 't niet! Zeg wat, in den dageraad gezien, Konstantinopel is, ik kan 't niet! Drie wondersteden, door breede stroomen gescheiden, omkranst van frisch groen, opklimmende tegen de voorgebergten van twee werelddeelen: Stambeel — zelve een Byzantijnsche Keizerin — gesierd als een jonge bruid met onverwelkelijk groen, als een heiligenbeeld met weergalooze schatten; Skoetari: een Oostersche toovenares, fluisterende, lispelende, zuchtende van de geheimzinnige dingen des levens; Galata-Pera, een perverse boeleerster, gevaarlijk van schoonheid, verwoestend van passie, bedwelmend van wellust. Dat is Konstantinopel in het morgenlicht, besluierd door blauwe doorzichtige nevelen, die optrekken in den geel-doorlichten hemel van het Oosten, zuiver als de de godheid zelve. Dat is Konstantinopel in het gouden zonnelicht, dat is Byzantium, altijd vloekwaardig, altijd aanbiddelijk.

* * *

Honderd maal heb ik, op de brug die Galata met Stamboel verbindt, den Bosphorus en den Gouden Hoorn gezien. Ik heb Konstantinopel gezien, terwijl de groote, bloedige zon van het Oosten achter het mastenwoud der Levantijners in den Gouden Hoorn onderging en den teêr-gelen en teêr-blauwen hemel een oogenblik doordrong met hare laatste opsnellende stralen, die de stad in een glorie van kleur en van licht verjeugdigden.

Ik heb Konstantinopel gezien in den zilver-doorstraalden zomernacht, met zijne godsoogen van sterren trillioenen, als de maan was ondergegaan en de koepels en menarâ's van Stamboel inktzwarte vlekken waren tegen den lichten nachthemel. Ik heb Konstantinopel gezien aêmechtig in den goudlichten schijn der onmeedogende middagzon, wreed als een die heeft liefgehad en die haat. Door onweêrstaanbare kracht werd ik telkens naar dit ééne punt van Konstantinopel, de Brug over den Gouden Hoorn, heengetrokken. Nooit, docht mij, kon ik dat onvergelijkelijke schouwspel genoeg zien, dat Stamboel heet, Stamboel met zijne welvingen van Moskeekoepels en het lijnrechte puntige opsteken zijner menarâ's met hunne ringen van geciseleerde ommegangen: de eene menarâ al hooger dan de andere, alsof de hoogste niet hoog genoeg, hooger nog moest stijgen, midden op de heuvelen van groen, om 't daar over *de* Stad — *'s ten bólin!* — over de zeeën, over de werelddeelen, over de wereld hèèl uit te roepen, dat Allah God, dat enkel Allah God, dat er geen andere God is dan Allah en Mohammed de gezondene van dien God. Dan, terwijl ik twee werelddeelen raakte met mijn blik, scheen heel een wereld om mij te hoop te loopen om het wondere schouwspel te roemen in de veelheid harer talen. Hier was het oude Europa in haar kleurengetooide blankheid en ginds was het nog veel oudere Azië, zonnig bruin; het zwart gegloeide, zwijgende Afrika lag ginds verscholen; Amerika en Australië, Europa's dartele welpen, drongen zich op aan de gedachten, en al deze lievelingen van èèn Zon hadden hare kinderen afgestaan om met de blijheid van al hunne kleuren en de vroolijkheid van al hunne talen de prachtige samenkomst van twee werelddeelen in èèn stad te roemen!

Na het majesteitelijk Stamboel treft Galata-Pera niet door haar schoonheid, die de dichters niettemin zou bezielen, indien hun hart niet enkel voor haar keizerlijke mededingster aan den Gouden Hoorn gewonnen was. Ook zij breedt zich rijk en in majesteit uit in het groen harer terrassen, gekroond door den zwaren middeleeuwschen toren van Galata. En hier kan men voor Skoetari geen oog hebben. Het duikt weg aan de andere zijde van den Bosphorus. Maar ga Skoetari bewonderen tegen het ondergaan der zon, om hoog in de Taxim-tuinen van Pera, als de weerkaatsing der zonnestralen in de vensters dezer Aziatische stad als duizenden vlammen laait, en de brand schijnt doorgedrongen tot in hare reusachtige, betorende kazernes, hoog op de heuvels, tot in de blanke sultans-paleizen, laag aan de oevers van den Bosphorus. Dan is ook zij van onzegbare schoonheid, dan is zij schooner nog dan hare twee zusters, om haar onzichtbaar schoon: de lieflijke geheimzinnigheden die men raadt en nooit ziet; de zangerige fluisteringen die men hoort en nooit verstaat; de blijde reidansen der geesten van ouder dan het verleden, die men over de nevel-besluierde bergen van Azië vermoedt en nooit aanschouwt; dan wordt Skoetari Azië zelf en dit het ontwaken der Menschheid uit den eeuwigen slaap der Onbewustheid.

* * *

De groote zwaardvisschen bedreigden de ranke *kaïk,* de spelende dolfijnen vlogen voor haar vaart uit het zonneglinsterende water òp en doken weer weg, de windsnelle meeuwen scheerden in talrijke vluchten haar voorbij; maar snel, door den staal-gespierden *kaïkdsji* geroeid, sneed de smalle boot dansend en huppelend door de dartele golfjes van het kristal-doorzichtige water van den Bosphorus.

Konstantinopel is niet één stad: het is een vereeniging van vele steden en vele dorpen. Van den Gouden Hoorn tot de Zwarte Zee strekt zij zich uit, en urenlang is haar verschiet, aan beide oevers van den breeden zonlicht-spritsenden vloed, van wit-marmeren paleizen, schilderachtige dorpen, villa's, bouwvallen van het cyclopische verleden der Turkschheid, alles te midden van altijd-frisch groen, dat elke menschenwoning met bruiloftsslingers bekranst, aan en verspreid over golvende heuvels, waarboven de diep-blauwe lucht trilt met hare witte wolken, zachtekens wegdrijvende als de gedachte aan het geluk van eertijds.

Vrijdagsmiddags, in den zomer, naar Kandili, aan de Aziatische kust! De twee oevers van den breeden stroom, voorbij het Seraij-punt met zijne in eeuwenoude platanen verscholen paleizen, pronken in den zonneschijn. Als fijn-gesneden kameeën, in groene zijde gelegd, schitteren de paleizen: links Dolma-Bachtsjé en Tsjeregan, hooger-op, half-verborgen in zijne parken, Yildiz-Kiosk; rechts Beylerbey; links wederom de reuzendwinger met zijne gemantelde torens, door Moerad II voor Konstantinopel gebouwd, èèr nog de lang begeerde het bezit was geworden van Mohammed II, dáár waar eertijds Darius, de Perzer, een brug over den Bosphorus had geslagen, om zijne pletter-armeeën den overtocht te geven. De schoonheden van den Rijn en van den Donau, van de Zwitsersche en de Italiaansche meren zijn in den bochtigen stroom en zijne oeverlandschappen vereenigd. Naar Kandili, aan de Aziatische kust! Naar de Zoete Wateren van Azië, om er dat onvergelijke wekelijksche volksfeest te zien, dat de Turken zichzelf en den schaarschen vreemdeling Vrijdagsmiddags bereiden.

Om Gods wil, geen luidruchtigheid! Geen dans, geen zang, geen gelach! Maar kalmte, maar behagelijk glimlachen, maar stil keuvelen in de koele schaduwen van zeer-oude in hunne bladeren fluisterende boomen, maar genoegelijk het lieve leven aanzien en zich prettig blij-gevoelen geboren te zijn: kalmte, majesteit bijna, dàt is het wekelijksche volksfeest van de Turken, 's zomers aan de Zoete Wateren van Azië. Het is vooral een feest voor de Turksche vrouwen, die zich daar vereenigen: de armen, hier gebracht door den door stieren getrokken *arabà,* vervoermiddel van duizenden jaren, waarin zij lui op de kussens liggen uitgestrekt, zetten zich hurkend neer op kleurige tapijtjes in het groene gras en zitten, met de witte doeken om het hoofd geslagen, als musschen op een rij aan de oevers der murmelende stroompjes; de voorname pasjà-dames, of de *ikbals* van den Sultan rijden rond in hare victorias, gehuld in de kleurige satijnen *feredsjé,* den mantel die hoofd en lichaam beiden omplooit. In den smallen stroom zelf, half-overdekt door de

breede takken van duizendjarige platanen en eiken, spelemeijen of wachten honderden fijn-gesneden kaïks, sommigen belegd met goud-geborduurde tapijten, geroeid door bruine reuzen, wier bewegelijke bronskleurige spierbundels schijnen door wijde gazen hemden, en achteloos liggen daar te droomen de juweelen-getooide vrouwen, ijdelijk, lustig, bewaakt altijd en overal door de jonge eunuchen in hunne Parijsche modeprentjes-jassen. Dan de effendis, in hunne kaïks of te paard, gaan rond om stil de mooie gezichtjes te zien, om hier en daar een lonk, een lachje, een verliefde oogenkwijning op te vangen, om aan de dames te laten zien wat flinke ruiters ze zijn, wat vurige paarden ze weten te temmen. Want hier is de Turksche vrouw te

Gezicht op den Bosphorus.

zien, hier licht zij den sluier op, mits geen dsjaoèr, geen christenhond, in de nabijheid zij! Maar de christenhonden komen, àls zij komen, zoo onverwacht! Zoodat ook soms hun verachte blik snoept van de éclatante bleeke schoonheid der Turksche vrouwen aan de Zoete Wateren: oogen die allen gedroom der menschheid in hun donker lichten weerkaatsen, overboogd door wenkbrauwen wier zuivere lijn het werk is van natuur en kunst, het zwart der wimpers ietwat omtrokken nog door *Koh'l*, opdat uit het gedroom dier oogen de glans van den blik beslissend zij. In het parelmoer-bleeke gezicht de volle lippen rood als de hartstocht zelf, en daartusschen die kleine, kleine witte tanden, die, wanneer de kussen dier roode lippen bedwelmd hebben,

in het liefdespel bijten tot opnieuw-ontwaken. En in de zwarte haarkrullen om de kleine roode oorschelpen fonkelen diamanten, enkel om te bewijzen, dat oogen fonkelender zijn dan zij.

Een feest van schoonheid, van kleur, van licht in een landschap, dat eertijds een verblijf der zalige goden moet geweest zijn, beheuveld, rijk aan zeer zware boomen die kronen als werelden dragen, wier schaduwen uitlokken tot den *kêf*, de rust der gezondheid, die Allah den geloovige wel wil geven. Een marmeren fontein in de nabijheid drenkt de dorstigen; een koffieschenker, een ijsverkooper, een koekverkooper loopen roepende rond. Zij zijn de eenigen die de bekoorlijke stilte van blijde levensgenieting verstoren. Enkel, vèr weg, op een weide ginnegappen en duikelen Engelsche *clowns* en de rondomgezeten effendis verwaardigen zich om hunne grappen te lachen. Een fijnvoelend Europeaan schaamt zich bijna over deze vlek van Europeesch rumoer in de stille Muzelmansche genieting. Het is een stukje van onze pret overgebracht in de majesteitelijke blijheid der Turken: wat zijn wij toch grof, wat zijn we luidruchtig, kortom wat zijn we toch dorpers vergeleken bij deze edel-lieden, daar ginds aan de oevers der murmelende wateren!

In de lente gaat „men" niet naar de Zoete Wateren van Azië, doch naar die van Europa, aan het einde van den Gouden Hoorn. Waarom dit verschil? Ik weet het niet. Het tooneel is hetzelfde, maar iets meer vulgair door het wellustige doen der zigeunerinnen, die hier heen komen uit de Zigeunerlegers in het woud van Belgrado; vrouwen van fatale schoonheid, wulpsch als jonge tijgerinnen in den bronsttijd, die u in haar sirenengevlei om een aalmoes bedelen of de toekomst voorspellen uit de lijnen uwer hand, en, kinderen nog, den buikdans doen en zinnelijke liedjes zingen, verstaanbaar gemaakt door de oogen. Want er is geen reden om de idylle mooier te maken dan zij is: deze stille muzelmansche blijheid, dat voorname geluidelooze genieten met vage gebaren, droomende blikken, kwijnende lachjes is het ongerimpelde vlak van diepe stroomingen van hartstocht, zinnelijkheid en wellust. Tegen den avondstond, als van de menarâ in de nabijheid de stem van den gebedsroeper aanmaant den *maghreb* te bidden, als de mooie *kaïks* met de gaasbekleede roeiers naar het *seraij* terugsnellen, luisteren de majesteitelijke effendis, de kwijnend-glimlachende dames, lui-liggend onder het bewaak der zwarte eunuchen, naar liedjes, kijken zij met hare droom-oogen naar gebaren van Oostersche liedjes-zangers — in sloepen op het water — die in het grof-genoeglijke Europa voor den rechter zouden gebracht worden wegens schennis der openbare zeden.

Maar die zinnelijkheid van het Oosten is zoo natuurlijk, àlles is zoo natuurlijk onder dezen droomenhemel van den dag, onder dezen kwijningshemel van den nacht. Die in Konstantinopel geleefd heeft — ik bedoel geleèfd — zal zich voortaan over niets verwonderen.

Er zijn weinig plaatsen in deze stad, weinig woningen ook, die niet een uitzicht hebben, waarvoor men elders een belvedere zou bouwen, maar onder alle heerlijke gezichten van Konstantinopel, is er een zeer schoon, een dat Galata

met Stamboel, en den Gouden Hoorn daartusschen, in één oogenweiding doet zien: op de hoogte van Pera, bij de *Petits Champs*. Als gij hier in het avonduur, in den maneschijn komt zal de schoonheid van wat gij ziet u stil maken. Onder u ligt heel een avondstad met hare duizenden verlichte vensters, met hare donkere vlekken toch daartusschen van stille Turksche kerkhoven met stijl-opstekende beweginglooze cypressen, luisterende naar de stemmen van den nacht. Blanke menarâ's steken hoog boven de avondstad uit en tegen het uur van den *Asjâ* — het nachtgebed — zingt de stem van den moeëzzin over de stilte heen van den contemplatieven avond. Maar aan de overzijde van den stroom, met zijne ontelbare groene en roode lichtjes en zijn zilverflonkeren van den maneschijn, ziet gij de duistere schaduwen der koepels en menarâ's van Stamboel, grootsch als het verleden van den Islâm zelf. De lichten, heengestrooid over de nachtstad, kleurig en fonkelend, lijken roode sterren, zoodat gij nauwelijks zien kunt waar de stad eindigt en de sterrenhemel begint, wiens lichttrillen samenvloeit met de zachte, zangerige stemmen der gebedsroepers, die een lieflijken klank bezitten voor Gods oor.

Hier, in de avondstad, ten aanzien van deze schoonheid, na lang peinzen, begrijpt men Konstantinopel, begrijpt men waarom alles hier natuurlijk is. Men vraagt niet meer, men verwondert zich niet meer, men aanvaardt het leven der zinnen, waaruit lieflijke droomen opwolken als wierook uit de vlammen van sandelhout.

* * *

Er zijn menschen die de grens van veroorloofde kleinzieligheid overschrijden. Zeker, de straten van Konstantinopel, in haar wisselend op en neêr, zijn zoo slecht, dat sommige moeilijk-begaanbare bergpaden er heirbanen bij lijken. Over de groote steenen, die in 't midden zijn neergelegd, over de luie honden heen, huppelende en dansende, zoekt men zijn weg opwaarts en neerwaarts: een marteling voor de voeten, een voortdurende zorg voor de oogen. De huizen, meest allen van hout, en in de Turksche wijken met houten traliën voor de vensters, zijn op zich zelf onaanzienlijk. Maar is dit alles een reden om niet te zien hoe innig schilderachtig, hoe bekoorlijk bijna elke wijk van Konstantinopel, vooral in Stamboel, in Galata, in Kassim-pasjà is? Hier en daar met wingerden overdekt, die koele schaduwen geven, waarin de zon toch ontelbare gouden daalders uitstrooit, is 't ook hier altijd een kermis van kleuren. De mooie menschen van het Oosten: Armeniërs, Circassiërs, Grieken, Albaneezen, Montenegrijnen, Arabieren, Egyptenaren, Indiërs, Syriërs, Koerden, Perzen, en hoe die kinderen van Allah meer mogen heeten, hebben een heerlijken zin voor kleuren, die altijd bont en nooit gemeen zijne tinten mengt. Daar zitten ze, op lage stoeltjes, voor smerige en toch aardige koffiehuizen, of hurken op diwâns aan de deur, en spelen hun gemoedelijk trictrakje, slurpen met spitse lippen hun koffie of bollen mond en wangen om het water in de *nargileh* met zijn langen slang te laten borrelen.

Die menschen, in hun kalme doen, zijn zoo gemoedelijk, zoo kinderlijk! Zij lachen zoo helder, zoo vol uit, zoo hartelijk om de onnoozelste dingen, zeggen

hun aardig stopwoord *ia!* zoo goedig als een liefkoozing, dat men wel moet denken, dat hun ziel blank zij als de veeren van een witte duif. Is 't mogelijk, dat van deze lieden kwaad wordt verteld? Dat naargeestige puriteinen het hebben over de onzedelijkheid der Turken? De effendis, de pasjàs: ik wil niet voor hunne goede zeden instaan, maar het Turksche volk is te eenvoudig van ziel om onzedelijk te zijn. Men vindt altijd gemakkelijk wat men gaarne wil vinden. Als puriteinen onder het Turksche volk van Konstantinopel onzedelijkheid hebben gevonden, is dat hun zaak en moet ik hen gelooven. Ik heb wat men òn-deugd noemt enkel in Galata gezien, waar de Europeanen wonen, en ik ben heel bang, dat dezen er die gebracht hebben, zooals zij, met het etiket van beschaving, den jenever brengen in Afrika.

Galata! Dat is een grootsche hel van ziedende, bloedroode ondeugd! Het schuim van drie werelddeelen is er samengevloeíd in de danshuizen, tingeltangels, kroegen, duistere logementen en badhuizen, en viert er alle nachten zijn satanssabbath. En natuurlijk, voor geestes-zwakken is Galata een zeer gevaarlijke plaats, maar de sterken, de mannen gaan door deze vlammen van hartstocht en òndeugd heen en vatten er een wèten, een ervaring voor het leven uit op. Voor hen is er zelfs geen physiek gevaar: want dronken zijn er enkel de Europeesche matrozen, ruw enkel de Europeanen. De Oosterlingen zoeken geen ruzie, vloeken niet, lokken u niet uit om te vechten, drinken niet. Als gij hun verveelt steken zij u in een hand-omdraaien even dood, dat is alles. Maar waarom zou een verstandig man hen vervelen, die daar enkel komt om de wonderlijke muziek en de slepende psalmodiën der oasenachten te hooren, of om beschilderde negerinnen en getatoeëerde Circassische vrouwen, enkel gekleed in een kralen halssnoer, kronkelende Oostersche sjaal- en zwaarddansen te zien doen? Als gij Turksch kent of Grieksch, maakt ge een praatje met ze en presenteert hun uw tabak om een sigaret te rollen, en gij zijt voor een kwartier goeie vrienden met schavuiten, die veertig malen verdiend hebben te hangen en hun noodlot wellicht niet zullen ontgaan, maar in die omstandigheden uw gezelschap meer waard en in ieder geval minder zwaar zijn dan het gros der Hollandsche meheeren.

O ja, die ondeugd, die onzedelijkheid van de Turken! Weet ge wie uit den modder van Galata hunne verdiensten oprapen, wie er de onloutere vuren aan blazen? De Christenen, meneer! De Grieken, de Levantynen, nakomelingen dezen van de hier-gevestigde Europeanen, kinderen van het uitschot van Europa! Deze Christenen vinden niet gauw iets „zondig", en weten dat geld niet stinkt. Pera is hun hoofdstad, vooral de hoofdstad der Grieken, en Pera is interessant en banaal tegelijk. Vooral de Levantynen zijn een afschrik voor God en de menschen. Ze zijn Christenen, jawèl, en zien dus met minachting neer op den Muzelman; zij zijn beschaafd, op mijn woord. Maar indien het Christendom geen anderen leefregel had gegeven dan het verbod om meer dan een wettige vrouw te hebben, en de beschaving niets anders kende dan wat mooie kleeren en verlakte laarzen, zouden zij niet zorgen, dat er meer bij kwam. Als gij deze Creolen van Europa, tegen zonsondergang, in de Perastraat ziet

gaan, denkt gij overgeplaatst te zijn in een straat van Montmartre. Zij spreken het Fransch zoo goed, zij kleeden zich met de jongste Parijsche snufjes zoo goed — natuurlijk zijn ze meest allen mooi —, dat ge u allicht door den schijn laat bedriegen, en het gezelschap van die super-beschaafde menschen zoekt. Wat een teleurstelling! Wat zijn hunne woningen armoedig en ongezellig, of bont, maar àltijd ongezellig, en wat zit er die beschaving dun bij hen op! Dat is ook het geval met de Grieken. Een Centraal-Europeaan houdt 't in het gezelschap dezer over-getooide dames en heeren niet langer dan eenige weken uit. Dat komt ook, omdat, wanneer hij ongehuwd is en er jonge dochters uit

Straatscène in Stamboel.

te huwen zijn, de ouders en broeders van hem eischen, dat hij, na eenigen tijd de familie bezocht te hebben, een van die mooie meisjes trouwt, en hem van misbruik van vertrouwen verdenken indien hij 't nalaat, zoodat hem op een beleefde of onbeleefde manier de deur wordt gewezen. Als de familie dàt geweten had, zou zij haar woning niet voor dien Europeaan hebben geopend. Misbruik van vertrouwen, want de algemeene overtuiging is, dat hij met een van de dochters des huizes, die de verleiding tot een wetenschap hebben gemaakt, een amouretje moet hebben aangeknoopt. Wanneer er dus geen huwelijk volgt is de reputatie van het meisje voor het heele seizoen bedorven.

Pera is een vervelende stad, het is een dorp! Slechte theaters, slechte

koffiehuizen, onmogelijke tingel-tangels, en geen familieleven, waarin een Hollander of Engelschman of Duitscher zich thuis gevoelt. De *Petits-champs*, een muziektuin, begrenst daar een reeks koffiehuizen van slecht allooi, wier namen enkel — *Au rendezvous des amis*, de *grot van Calypso*, de *Eendracht* — hun aard verklaren, en de Groote Perastraat, dat is het kringetje waarin de Peroot zijn leven slijt. En die groote Perastaat! Die verdient een apart zinnetje.

Als men in sommige slechte reisbeschrijvingen en in reisgidsen gelezen heeft, dat in de Groote Perastraat temidden hunner tuinen de paleizen der gezanten liggen, dat in de Groote Perastraat de mooiste winkels, koffiehuizen, schouwburgen van Pera te vinden zijn, dan stelt men zich allicht één breeden verkeersweg voor met veel groen, en daarin de elegante villa's van de gezanten, schitterende koffiehuizen, breede, lichte winkels, in èèn woord, iets mondains, iets behagelijks. God, vrinden, wat 'n ontgoocheling! Nauw, donker, smerig, hier en daar met een stank die de menschen voortdrijft; kleine winkels, onaanzienlijke koffiehuizen, waar 's nachts gedobbeld wordt, gezantschapshôtels, waarvan men niet veel meer dan een hek ziet: een achterbuurtstraat van Londen, waarin van ieder ruimtetje partij is getrokken voor een negotietje, in kelders, in insteek-kamers, in nissen, in donkere hoeken, dat is de Groote Perastraat.

* * *

't Beste wat men in zijne ledige uren te Konstantinopel doen kan, is zich te amuseeren met de straathonden, zooals men zich in Athene, een nest, amuseert met de straatjongens. De straathonden van het Oosten zijn, te beginnen met het Oude Testament, honderdmaal beschreven; men leert nergens onze goede vrienden, de honden, beter kennen dan hier. Wat 'n intelligentie! Wat 'n voorbeeld voor menschen, en voor Turken vooral, in geregeld staatsbestuur! Gij weet, dat van overouden tijd de honden er op uit waren een vrije Platonische republiek bij zich in te voeren en dat zij aan Zeus een gezant zonden met een verzoekschrift, waarin zij den Oppergod verzochten hun een republiek te geven, zooals bij de menschen bestond. Maar om aan den voet van den Olympus te komen moest de gezant een breeden stroom doorzwemmen, en daar het verzoekschrift natuurlijk niet nat mocht worden, stopte men het onder den staart van den bode. Het antwoord van Zeus is nooit gekomen, van den afgezant is nooit meer iets gehoord, maar sedert dien tijd snuffelen de honden elkaar onder den staart om te zien of een hunner, zonder het zelf te weten, drager is van het antwoord van Zeus. Vele eeuwen zijn verloopen en de honden, althans in het Oosten, bezitten hun Platonische Republiek allang. Toch snuffelen zij elkaar nog altijd onder den staart: een verouderd gebruik, nu zinledig geworden, maar tevens een eerbiedwekkende traditie, wat men niet van alle verouderde en zinledige gebruiken der menschen kan zeggen.

Wat ik u van die hondenrepubliek kan zeggen is weinig, is niets, raakt

het oppervlak slechts. Wat weten wij, hooghartigen, van de dieren? Onze hoogmoed verblindt ons. Zeker is, dat de honden in Konstantinopel een prachtige wijkverdeeling hebben: een burgerlijken stand bijna, die er niet eens onder de menschen bestaat, en dat, zoodra een hond uit een andere wijk ook maar een puntje van snuit of staart laat zien, alle honden uit die wijk te hoop loopen om den indringer aan de andere zijde der limiet te houden, en wee hem, zoo hij die reeds heeft overschreden. Voor honden, die door hun eigenaar aan een touw worden meegevoerd, gevoelen die vrijgeborenen de grootste minachting. Men hoort ze duidelijk blaffen: „wat 'n armzalige hals! wat 'n lafaard! wat 'n slaaf! Aan 'n touwtje, beschermd door den stok van zijn baas, durft hij wel op ons terrein te komen! Maar laat hem eens los loopen! Laat hem eens zonder zijn baas komen!"

Om de waarheid te zeggen: 't zijn echte proleten, die honden van het Oosten, hoewel men onder hen toch ook goed-gemeste aristocraten vindt, die den broodnijd der meerderheid niet meevoelen, — zij hebben een ingeboren afkeer van elken goed-verzorgden hond, waaraan een *petit bout de toilette* merkbaar is. Zij kijken dien *gigerl* aan, blaffen smalend maar niet dreigend, volgen hem jouwend en joelend tot aan de grenslijn, waar de ongelukkige wordt ontvangen door een nieuwe hoop hondenproleten, die hem uitschelden. Helaas, ook onder de honden van het Oosten zijn het sterke beenen, die de armoede dragen. De honden van Konstantinopel zijn arm, hun diner komt meestal uit het 's avonds voor de deur omgekeerde vuilnisvat der huizen. Pas heeft het „creatuur," zooals de Turken hun altijd zwarte dienstmaagd, of de „slavin," zooals de Grieken hun blanke Grietje noemen, het vuilnisvat op straat gekeerd, of de honden uit de buurt, tien, vijftien, twintig vliegen er op aan. Om een lekker beentje, om een delicieus kaaskorstje, om een smakelijk stuk stinkend vleesch ontstaan gevechten op leven en dood, waarbij het gegil en gejank de menschen uit den slaap houden, gevechten die altijd eindigen met bloedige koppen, verscheurde ooren, hinkende pooten. De zaak is, dat die arme duivels meestal honger lijden; dikwijls heb ik ze zich zien vergasten aan het warme maal, dat een voorbijgaand paard toevallig achter zich had laten vallen. Eisch dus van deze menschen . . . dieren bedoel ik, geen groote eigenschappen van geest en hart. Daarvoor lijden ze te veel honger. Niet, dat ze elkaar niet bijstaan in den nood, niet helpen wanneer een hunner iets ernstigs overkomt, den kleinen makker niet bijstaan die door een groote zonder reden wordt aangevallen, niet het zeer lekken van een armen Lazarus in hun midden. Alleen voor den makker die dol geworden is zijn zij onverbiddelijk — juist zooals de menschen in sommige andere gevallen — dien maken ze allen te zamen oogenblikkelijk af. Maar hondsdolheid komt zoo goed als nooit voor in het Oosten. Ik verwijt hun enkel hun gebrek aan moed, hun grenzeloozen nijd. Als gij 's nachts in een vreemde straat loopt, waar gij niet thuis behoort, hebben ze wèl het hart om U, zooal niet aan te vallen, wat ze niet gauw doen, toch het gaan te bemoeilijken, wat zij niet durven in de straat waar gij woont en waar gij in hun be-

volkingsregister zijt ingeschreven. Dat komt omdat zij weten, dat gij hun daar den volgenden dag misschien geen eten zoudt geven, of een rammeling zoudt toedienen.

De straatreiniging in Konstantinopel is het officieele departement van de honden en zij betrachten hun plicht met ijver en nauwgezetheid. Niettemin zijn er enkele menschen, *dilettanti*, die met een mand op den rug 's avonds uitgaan en den treurigen moed hebben om met de honden te concurreeren. Voor die lieden nu, arme stakkers toch, voelen de honden den meest welgemeenden haat, de innigste verachting, den hart-grondigsten afkeer. Telken keer, dat een dier vuilniskrabbers den moed heeft met zijn haak in een belt te woelen, die daar voor de honden is neergelegd, spuwen zij al wat ze aan dood- en verderfwenschend gevoel in zich hebben over hem uit, zonder hem evenwel te durven aanvallen, waartoe zij zich niet sterk genoeg gevoelen. O, als ze dan maar niet zoo'n grensscheiding hadden getrokken, tusschen hunne hondenbuurten. Die van de naaste buurt komen ook wel aanstormen, schreeuwen hun haat ook wel over den nachtelijken zoeker uit, ontvangen hem met een koor van krankzinnigen afkeer, als hij hun wijk binnen komt, maar elkaar bijstaan, de limiet oversteken, dat durven ze niet.

Overdag daarentegen zijn ze stil, dan liggen ze in groepen op of aan den rand der trottoirs, lui, log, vadsig, zich koesterende in de zon, in wier heerlijken schijn ze hun armoede, afzichtelijke wonden en schurft schaamteloos uitstallen. Maar wat ze dan aan afkeer inboezemen, weten ze rijkelijk aan sympathie in te halen door de verzorging hunner jongen. Wat 'n liefderijk waarschuwen voor gevaar, wat 'n teeder voeden, wat 'n koesterend schoonhouden, hebben die hondenmoeders voor hare jongen! Natuurlijk niet meer en beter dan de moeders onder de menschen — die de godvolste wezens zijn van alles wat leeft —, maar even goed en even mooi, en evenzeer tot vroom aanzien uitlokkend. En het moet gezegd worden, dat de menschen in het Oosten, dank zij den grooten en wijzen profeet Mohammed, die hun gebood goed voor de dieren te zijn, hart hebben voor de honden. De hondenbescherming is in het Oosten een van-zelf-sprekend ding. Behalve dat de Oosterlingen de honden niet muilbanden, zooals door de beschaafde volken van het Westen wordt gedaan, voeden zij en drenken zij de dieren, en denken er niet aan ze te mishandelen. Nog weldadiger om aan te zien is hun zorg voor honden, die pas geworpen hebben: een kist, een mand wordt neergezet in een afgelegen hoekje, een bos stroo wordt daarin uitgespreid, dat is de kraamkamer, waarnaar niemand, en zelfs de straatjeugd niet, het waagt een hand uit te steken; men verstoort enkel de rust van moeder en kinderen om ze eten te brengen. Dan kan men dagenlang het verkwikkende en bemoedigende natuurschouwspel zien van een moeder, die hare kinderen voedt, schoonlekt en, als ze in hun blinde gewurm wat te ver weg zijn gegaan, ze, zich niet storende aan hun pieperig gekef, met den bek opneemt, om ze weer in het veilige nest terug te brengen. Dat is een van de beste dingen, die men in Konstantinopel zien kan.

* * *

Wat doen de Europeanen onverstandig, door te Konstantinopel in Pera bij de Grieken te gaan wonen! Wat zouden zij 't veel beter hebben in Stamboel, bij de Turken! Want behalve dat de Turken een volk zijn, wier deugden door ons, op gezag en naar het voorbeeld van domme en hebzuchtige Engelschen, worden miskend, is hun Stamboel oneindig mooier en interessanter dan Pera.

Daar is de Basáar, nu een schaduw van wat ze moet geweest zijn, maar altijd nog een stad zelve, waar alle waren en bedrijven hun eigen straten hebben, waar de goudsmidsstraat en de bontwerkersstraat en de smedenstraat

Aan den Bosphorus.

en de kistenmakersstraat is: het Oude Testament in het leven van heden. En dit is het eenige niet, dat u droomen doet van den tijd, toen de aartsvaders, toen de profeten, toen de rechteren nog wandelden op aarde. Daar zijn duizenden kleinigheden, die dat doen: allereerst in het voorkomen der menschen, de mannen met hun Oostersch gezicht en hun langen of grijzen, soms met *henné*-oranje geverfden baard, in hun kleurige *kaftàn,* in hun lange witte hemden, die op de breede, bruine borst geopend zijn. Echte kinderen der aartsvaders, die het oude leven hebben bewaard tot zelfs in hun groet: „Vrede zij met u!" en hunne uitgesponnen beleefdheidsbetuigingen. Daar zitten

ze in hunne open winkeltjes, die soms wel mooie salonnetjes lijken, op hun tapijtje, met de beenen onder het lijf, en rooken, in het genieten van hun *kêf*, hun waterpijp, het aan Allah overlatende of deze hun voor dien dag een goed zaakje wil geven. Laat toch uw Europeesche drukte, uw Westersche haast, uw malle „tijd is geld" thuis; die zijn bij deze achtenswaardige lieden, in de onzichtbare dingen van het leven verdiept, geheel en al misplaatst. „Tijd is geen geld, *tsjelebim!* — de tijd behoort aan Allah, en die heeft geen geld noodig, en de haast is des Duivels." Als deze wijzen het erbarmelijk gedoê van ons, Westerlingen, aanzien, altijd zoo in de weer om een paar ellendige daalders meer, altijd zoo gehaast om schatten te verzamelen, waar de mot aan knaagt, en die we ten slotte toch moeten achterlaten, dan krullen zich hunne lippen in een glimlach van verachting en prevelen zij een *masch-àllah!*, wat, naar den toon, een zegen of een vloek kan zijn.

Zij zijn nog niet van onze meerderheid overtuigd en als 't waar is, wat ik geloof, dat geluk het doel der menschheid en van haar streven is en moet zijn, en ik bedenk, dat wij dat in ons zoo gemouvementeerde leven van het Westen zoo weinig vinden, terwijl de eerste de armste bedelaar het hier in in zijn *kêf* vindt, dan ben ik dat ook niet. Intusschen, deze Achmeds en Machmoeds en Hassans mogen ons in ons moeizame leven, en niet enkel daarom, geringschatten, in 't voorbijgaan, en vooral wanneer wij ons aanmelden om een koopje te doen, zijn zij de hoffelijkheid zelve. Een muzelman begint altijd met den ongeloovige te verachten, maar als hij ziet, dat deze een eenvoudig man is, die den Islâm niet veracht, die zelfs moeite doet wat Turksch met hem te spreken, dan geven zij hun „dat uw namiddag gezegend zij!" met des te grooter hartelijkheid, of ge wat gekocht hebt of niet, wat niet hun zaak, maar die van Allah is. Zij kennen geen broodnijd, geen concurrentie. Gij koopt niet bij hen, maar bij hun buurman, die hetzelfde verkoopt? *Maschállah!* Dat is Allah's wil! Morgen of overmorgen zult gij iets bij hen koopen. Intusschen is 't de tijd van den *Aṣr*: zij wasschen zich aan de fontein van de naastbijzijnde moskee gezicht, handen en voeten en doen in hun winkeltje zelf, of, wanneer zij een draad er voor spannen, die beteekent dat het gesloten is, ergens op straat, met het gezicht naar Mekka gericht, hun derde gebed.

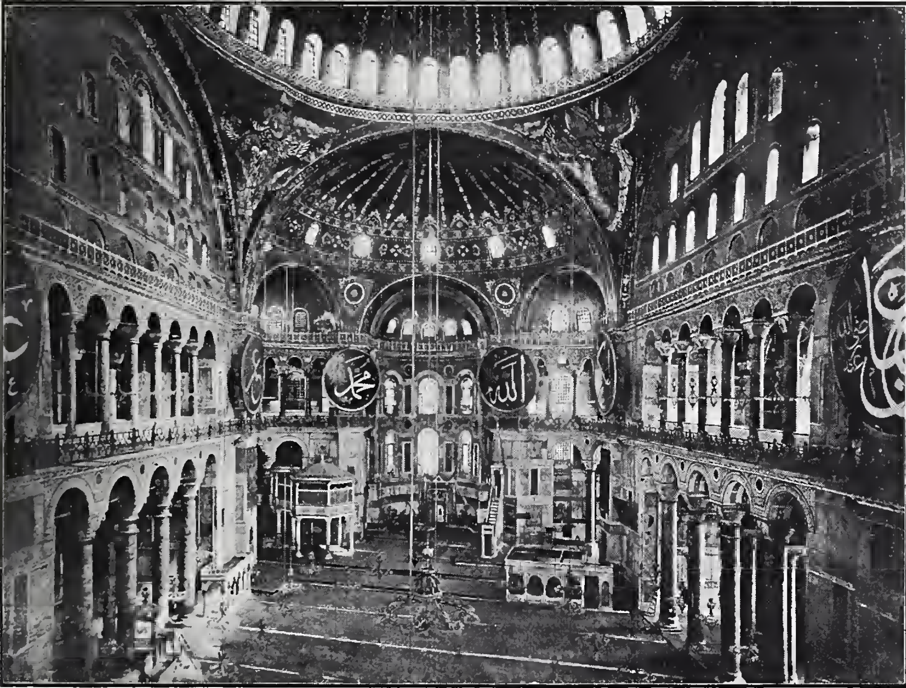
Inderdaad, uit de trillende blauwe lucht vloeit u een heldere galmende stem toe, als een stem uit den geopenden hemel zelf. Gij hoort niet wàt geroepen wordt, daartoe is de afstand te groot en verliest het geluid zich te veel in zijn volkomen verspreiding, maar gij weet, dat de *moeëzzin* op den ommegang van den menarâ is geklommen en met de handen aan de ooren naar alle windstreken, hoog boven de menschen en hun kleine leven uit, roept: „Allah is de allerhoogste; ik betuig dat er geen andere God is dan Allah. Mohammed is de gezant van God! Komt dan allen tot den dienst van God, want God is de allerhoogste, buiten Allah *is* er geen God!" Indien gij dan de straat uitloopt, ziet gij voor u de blanke menarâ, die zich fel afsnijdt tegen de diep blauwe lucht, en hoog op den ommegang de gele vlek van den *kaftàn*

en de roode van de *fez* van dien man daar, wiens stem klaar en ijl en zeer-lieflijk klinkt in de louterheid der lucht, en dan denkt gij, dat er in de Christenheid maar èèn stad is, waar van de hooge torens zulke lieflijke, hoewel daar zeer-andere geluiden, in het leven der menschen worden uitgezongen — die stad is Amsterdam.

In de groote moskeeën op dat uur bidden de geloovigen, op de knieën, hoofd en handen vroom opgeheven, of met het voorhoofd den grond rakende. Toch zijn 't maar weinigen, die juist daar bidden. Waartoe naar de moskee te gaan, indien het gebed van den geloovige overal als een blanke breed-gewiekte vogel tot Allah opstijgt? Die dat doen hebben gelijk, die het laten hebben òok gelijk. In de groote gewelven, onder de wereldhooge koepels der moskeeën, in de lichtstralen die door de vensters in 't rond binnendringen en er een vreemd beweeg als van duizenden onzichtbare en toch te vermoeden geesten brengen, zitten of liggen in groepen op de zachte vloermatten de de mollahs en luisteren naar de half-zingende, half-schertsende stem van den *moedarris*, die hun den Korán verklaart en de wijsheid van den Profeet. Aldus misschien zat in den tempel van Jeruzalem weleer Paulus aan de voeten van Gamaliël. De meester zit op een hooge zijden wolbaal, en voor hem, op dat eigenaardige, altijd mooibewerkte Korán-tafeltje, dat uit twee schuine in elkaar gestoken planken bestaat, ligt Het Boek, waaruit hij eenige verzen voor dien dag behandelt, om licht te brengen waar duisternis is, verklaring waar de eenvoudigen vragen stellen, voorbeelden voor wat moeilijk te vatten is. En gij behoeft niets van het Arabisch te kennen om met genoegen te luisteren naar het dartelend en zingend op en neer van diens grijsaards stem, die zich in de onmetelijke ruimten van de moskée verliest als een vlieg, maar door hen die rondom hem neerliggen of neer-hurken zeer duidelijk wordt verstaan. Maar in de vensternissen, hier en daar, verloren in de geweldige ruimte, zitten de ijverige studenten, afgezonderd, en lezen prevelend den Korán, half zingend ook zij, terwijl naar het rhytme van hun stem het bovenlichaam heen en weer wiegt als een door den wind bewogen halm.

Zoo is 't overal: in de Achmed-moskée, in de Bayazid-moskée, in den tempel der „Heilige Wijsheid" — de onvergelijkelijke *Aya Sófia* — die het indrukwek-kendste Godshuis der wereld is en in zijn sublieme schoonheid niet geschaad is, door wat de Islâm er aan ontnomen of toegevoegd heeft. In zijne grootste lijnen, in de teederheid zijner tinten, in zijne herinneringen aan heel het ver-leden heidendom, welks geest ommewaart aan die majesteitelijke kolommen van het Ephesische Artemiseion, heel de verleden Christenheid, heel den verleden Islâm, steen-geworden Λογος van drie godsdiensten, van twintig eeuwen geloof in de Godheid, stemt hij waarlijk tot devoot nederbuigen voor het Onzienlijke leven. Anderen geven de voorkeur aan den *Achmedjé*, dien zij rijker aan Oostersche schoonheid vinden, en ik erken, dat hij met zijne ontzachlijke blank-marmeren kolommen, zijne blauw-fayence gewelven en wanden van grootsche afmetingen en zijn schoone lijnen, tevens met zijn heerlijke voorhoven met

marmeren kollonaden en fonteinen meer het ieée van Oostersche weelde nabij komt. In alle moskeeën wordt de Korán onderwezen en sommige leeraars genieten een groote faam van geleerdheid; in de moskeeën is de *mektéb* — het college — en uit de cellen hunner *medressés* komen dagelijks de jonge *mollahs* luisteren naar de wijsheid, die de meester tot hen spreekt. Hier in het Oosten, leven de middeleeuwen voort. Daar ginds, in Pera, mogen de juffertjes en de heertjes doordrenkt zijn van de uiterste beschaving der wijde pofmouwen *Directoire* of de lange pandjassen *Prince of Wales*, in Stamboel, en elders in het Oosten te meer, leeft men nog in de volle scholastiek. Inderdaad, de wijsheid in de *mektéb* verkondigd wacht nog op een rénaissance,

De Aya Sófia.

die wellicht nooit komen zal, en de *medressés*, in de schaduw der moskeeën, zijn dezelfde cellen, waarin dezelfde studie in stemmen spreekt, en dezelfde studenten over zware folianten gebogen zitten als êertijds in Geert Groote's „school des gemeenen levens."

* * *

Het verleden is machtig in Konstantinopel, en misschien ook de toekomst. Aan het heden denkt men er niet, en zoo al een oogenblik, dan enkel in de algemeene erkenning, dat 't er een miserabele boel is.

Maar het verleden, dat grootsche, dat geheel eenige verleden van Konstantinopel, meer nog dan van Byzantium! Men wordt er telkens aan herinnerd

door het volk zelf, beter dan door tot puin verbrokkelde bouwvallen. Wat is Byzantium geweest? Een kookketel van afgrijselijke misdaden, meer dan de hoofdstad van een groot Rijk. Als hoofdstad van een wereldrijk heeft Byzantium nooit de beteekenis van Rome bezeten. Wat er nog in Stamboel van rest, toont, behalve de *Aya Sófia,* volkomen het verval, waarin een wereldbeschaving is ondergegaan. Van zijn overladen weelde, door overprikkelde fantasiën bedacht, van zijne paleizen van goud en porfier, van zijn theaters en renbanen, rijker en grooter dan de wereld ooit had gezien, is niets meer over dan de zoogenaamde verbrande zuil, midden-sieraad van een der forums, voetstuk van Konstantijn's reuzenbeeld, en de obelisken der spina van het hippodroom, nu begrensd door den Achmedjé, die de koperen slangenzuil flankeeren, die eertijds den gouden drievoet van het Delphisch orakel droeg. Van het oude Rome, van het nog oudere Athene is veel meer over dan van het zooveel jongere Byzantium, want wat er in het merkwaardige museum van Stamboel is te zien — Syrische en Grieksche oudheden, Grieksche sarcophagen met de schoonste haut-reliefs der wereld — brengt niet Byzantium, maar Athene, maar Rome in herinnering. De schoonste getuigenis van Konstantijns stad zijn de onvergelijkelijke bouwvallen der oude muren van Byzantium, even somber maar in hun onherstelbaar verval oneindig schooner te midden hunner schilderachtige en verlaten omgeving dan de Aureliaansche muren van Rome: cyclopen-muren door Arabieren, Russen, Kruisvaarders, Turken bestormd, die eeuwenlang voor onvernietigbaar golden, tot zij, het Byzantynsche keizerrijk herleid tot Stamboel en Pera, onmachtig bleken tegen de onweêrstaanbare kracht van Mohammed II, en met hun neerstortend puin het lijk bedekten van den laatste der Paleologen. Toen eerst is, terwijl voor Europa de dreiging kwam van de uit het Oosten opgerezen halve-maan, over Konstantinopel de zon opgestegen harer eigengeboren karaktervolle grootheid. Toen is dat Stamboel met zijne moskeekoepels en menarâpunten verrezen, dat nog heden een zichtbaar en niettemin onbegrijpelijk wonder is voor onze oogen. Toen is in volgende eeuwen Europa's hart verstijfd van ontzetting, telkens wanneer uit deze stad de Kommandeur der Geloovigen optrok, steeds verder Westwaarts, Weenen reeds voorbij .... ook het Turksche Rijk is vervallen: nergens is grootheid vergankelijker dan in de zeer-oude wereld van het Oosten.

Men kan dat niet beter waarnemen dan in het hart van het vroegere Byzantium zelf, de landtong, die nu het *Seraij*-punt genoemd wordt, in de schaduw van de *Aya Sófia,* waar eertijds, temidden der grootsche marmeren paleizen en tempels, dat porfieren huis stond, waaraan enkele Byzantijnsche Keizers den bijnaam ontleenden van den „in porfier geborene," die de beteekenis bezat van de uiterste macht en heerlijkheid op aarde. Dat alles is met den grond waarop het zich verhief gelijk gemaakt en nieuwe pracht en nieuwe heerlijkheid is op de oude fundamenten verrezen, het grootsche seraij der boven alle aardsche vorsten machtige *padisjahs.* En zelfs dit bestaat niet meer. In zijne heerlijke tuinen ligt nu het prachtige, maar kleine museum van Stamboel, eenzaam haast; hier en daar nog een klein paleis:

oude-vrouwenhuis van Keizerlijke favorites in haar dorre grijsheid; een paar kiosken, die met hunne rijke handschriftenbibliotheken, hunne smaakvol weelderige kleine vertrekken, wier vensters den Bosphorus en zijn Aziatischen oever beheerschen, de uitverkoren woning van droomende Arabische dichters zouden kunnen zijn, maar waarin slechts voetstappen en stemmen weerklinken, als een paar begunstigde vreemdelingen de Keizerlijke schatkamer komen zien. Wat spreekt dat alles van droëvig verval. Byzantium is dood en begraven, het Turksche Rijk brokkelt af.

Ik kan u met de doffe woorden, met de bleeke volzinnen waarover ik

De Achmedjé-moskee.

beschik niet zeggen, wat ik mij van de pracht der Sultans van voorheen voorstel. Is de zon ooit goddelijker, de schoonheid van vrouwen ooit aanbiddelijker, de geur van bloemen ooit lieflijker, de schaduwen van boomen ooit koeler, het geklater van fonteinen ooit harmonieuzer, het marmer van paleizen ooit blanker, de weelde van tapijten en gewaden ooit schitterender, het goud van schenkkannen en vaten ooit glanzender, het diamant van sieraden en tronen ooit fonkelender geweest dan voor den Khalif in Stamboel? En hier, met veel gerammel van sleutels en geknars van ijzeren deuren, worden zijne schatten en die zijner voorvaderen, bewaakt door verschrompelde eunuchen, voor u geopend. Mijn God, is dat alles?! Wij wisten dat heden

ook voor ons en voor ieder, goddank, de zon goddelijk, vrouwenschoonheid aanbiddelijk, bloemengeur lieflijk, boomenschaduw koel, fonteingeklater harmonieus zij. Maar zijn dit nu de marmeren paleizen, de zijde-geweven tapijten, de brokaten gewaden, de gouden schenkkannen, de diamanten agraffen van den Padisjah? De diamanten, de robijnen, de safieren, de parelen liggen in hoopen op schalen en zij schitteren niet; de gouden serviezen, de met juweelen versierde vazen staan op rijtjes, en zij slaan u niet met verbazing; de troon van gedegen goud met honderden Oostersche figuren van parelen en diamanten, waardig Salomo's troon te zijn, staat in een glazen kast, en hij dwingt u niet te knielen; die groote Khalivenzwaarden, die met hunne zwaarte van juwelen een reuzenvuist verlangen om ze te zwaaien, hangen daar en doen u niet sidderen; die brokaten en purperen gewaden van drie eeuwen *padisjahs* geven u geen andere gedachte dan die van een panopticum. Maar wat is ten slotte pracht als dit alles geen pracht is? Wat is ten slotte rijkdom als dit geen rijkdom is? Is dit goud, zijn deze steenen, zijn deze antieke kunstwerken tezamen tien of vijftig millioen waard? 't Doet er niet toe. Zij konden het dubbele waard zijn en zouden u toch niet treffen, u met geen ander gevoel bewegen dan dat van spottende nieuwsgierigheid, u geen ander denkbeeld geven, dan dat de tijden wel veranderd zijn.

Dat ligt natuurlijk aan de wijze waarop deze schatten zijn tentoongesteld: in banale glazen kasten, omgeven door dingen die noch kostbaar, noch mooi zijn: ivoren tooneelkijkers, reispendules, muziekdoozen. Wat er kostbaar en tevens antiek is, draagt het kenmerk van dien weelderigen en tevens fijnen Oosterschen smaak, dien de moderne kunst soms vergeefs heeft trachten na te volgen.

Dezelfde indrukken van verval, gezien door een glimlachende verwondering, ontvangt men van de wekelijksche *selamlik*, als de *padisjah* Abdoel-Hamid zijn paleis Yildiz uitkomt om zich in een koets naar de honderd meter afgelegen witte Hamidjé-moskee te begeven, waar hij 's middags zijn Vrijdagsgebed doet. Als een militair schouwspel is die plechtigheid in hooge mate opmerkelijk. Men weet, dat de Turksche soldaat de dapperste ter wereld is, dat hij elders in het rijk in lompen gekleed gaat, niet altijd goed gevoed wordt en nooit zijn soldij ontvangt. Maar de soldaten, die het kostbare leven van Abdoel-Hamid beschermen zijn bevoorrechten en, Vrijdags althans, bij den *Selamlik*, zien ze er uit als keurtroepen. Het Ortogroel-regiment met zijne witte paarden, het roode regiment der Arabieren, het Hamidjé-regiment der Koerden, de zeesoldaten en matrozen van Konstantinopel, dat zijn allen prachtige corpsen, door hunne Duitsche generaals zoo goed gedresseerd, dat zij de *Strammheit* van het Duitsche leger, althans bij deze parade, nog overtreffen. Voorafgegaan door de droomerige en tevens hartstochtelijke muziek van hunne marschen, trekken zij 's morgens in bewonderenswaardige marschorde op naar Yildiz, op een heuvel buiten Pera, en omringen de moskee, waar de „Schaduw Gods op aarde" straks zijn gebed zal doen. De pasja's komen in hunne rijtuigen aan, gevolgd door een knecht, die in een bonten doek gewikkeld

hun bundeltje ridderorden en gouden sieraden dragen, waarmeê zij zich eerst op het terrein, even voor de komst van den Sultan, tooien. Want Abdoel-Hamid heeft onder zijne andere misdaden ook die begaan, dat hij een belachelijk-overdreven Europeeschen eenvoud in de kleeding van zijn voornaamste hofhouding heeft ingevoerd: een krenterige bezuiniging bij een dolle verkwisting. Of men in het groote rijk der Geloovigen *sjeik-oel-Islâm*, grootvizier, hoofd der zwarte eunuchen, of ambtenaar aan het Ministerie der vrome stichtingen zij, men draagt de „stamboeline", de hoog toegeknoopte zwarte pandjas, zonder eenige versiering, die de *Padisjah* óók draagt. En zoo komt 't dat Abdoel-Hamid met zijn krom lichaam, zijn Armeniërsneus, die hem over den dunnen mond hangt, zijne uitgeteerde gore wangen en den zwart-geverfden baard, die dat gauwdieven-gezicht met zijne stekende, wantrouwende oogjes omringt, er uitziet als een schervenkoopman op de voddenmarkt van Stamboel. Wat 'n domme huichelaar! Te denken, dat hij één sterveling door zijn pastoorsjas bedriegt, terwijl iedereen weet, dat hij zijn volk uitmergelt. Als hij tenminste, omgeven door zijne buigende en hardloopende pasja's, verscheen als het afgodsbeeld, dat hij behoorde te wezen, in een gewaad stijf van juweelen en goud, zooals zijne voorgangers deden, dan was er nog iets aan hem te zien en te plunderen. Maar deze ouskleêr, met zijn gezicht van een woekeraar, wekt enkel afkeer.

Er is toch iets van de vroegere Oostersche pracht overgebleven: de goudomboorde gewaden der lakeien en de heerlijke paarden, die prinsen en pasjàs berijden, koninklijke dieren, trotsch de hals, fonkelend het oog, snuivend de neus, en met de lange staarten, in ongeduldig getrappel, wuivende. Belangwekkend is het schouwspel van den *selamlik* wèl, als geheel. Op het oogenblik, dat de Groote Heer het terrein komt oprijden en de *moeëzzin* op den ommegang van de menarâ verschijnt om tot het gebed op te roepen, wordt men getroffen door een zekere plechtigheid. Maar drâ gevoelt men opnieuw dien prikkelenden spot, die de teleurstelling en de vergelijking van heden en verleden oproepen.

Het aardigste van de geheele plechtigheid is het oogenblik als de *padisjah* door een dubbele rij van pasja's en generaals rijdt en deze allen, diep naar den grond buigende, met hun rechterarm zwaaien om den Turkschen groet te maken. Maar daarvan geniet men ook, wanneer men naar de »Verheven Porte" gaat en er een poosje in een hoofdlokaal blijft zitten. Dat is te gemakkelijker, omdat 't geen sterveling zal invallen u te vragen wat ge daar eigenlijk komt doen. De „Verheven Porte" is het grootste en tevens het leelijkste gebouw van Stamboel en de poorten zijner muren, in Moorschen stijl, zijn er het beste deel van. Hier zetelt Zijne Hoogheid de Groot-Vizier, hier zetelen zijne ambtenaren. Bij ons babbelen de ambtenaren en snauwen het publiek af. Dat schijnt hun roeping en hun arbeid. Een Turk snauwt niemand af, babbelt heel weinig, maar zetelt... zételt op zijn *diwân* met de beenen onder het lijf. Dat doen ook de ambtenaars aan de Turksche ministeries In groote zalen zitten ze op gemakkelijke stoelen, achter schrijftafels,

die enkel dienen als afscheiding tusschen de effendis en de bezoekers, en ze zètelen: ze drinken hun kopje koffie, en rooken hun *nargileh*, ze genieten hun *kêf*. Weet, dat 't in het Oosten niet de gewoonte is, dat de mindere 't eerst den meerdere groet, maar, omgekeerd en veel fijner gevoeld dan door ons, groet de meerdere 't eerst den mindere, en let nu op het ceremonieel dat hier heerscht. Er komt iemand binnen, die zich ergens, aan het onder-einde van de zaal, neerzet. Niemand neemt notitie van hem, niemand vraagt hem wat hij komt doen? Hij wacht tot de opperste van het gezelschap hem opgemerkt en meer of minder hoffelijk gegroet heeft. Dan zwaait hij de rechterhand een oogenblik van zijne voeten naar borst en hoofd en 't is gedaan. Allen zwijgen. De bezoeker richt nu het oog op den tweede in rang of ouderdom: zelfde ceremonieel. Allen zwijgen! Zoo krijgt ieder een beurt, de begroeting duurt tenminste een half-uur. Intusschen is een ander binnengekomen met wien dezelfde komedie herhaald wordt, met dit verschil, dat de vorige zijn beurt afwacht om zijn opvolger gelegenheid te geven hem te groeten. Als hij ziet, dat de *sjeïch* of de *pasjà* zich met niemand bezighoudt, en terwijl de laatst binnengekomene nog altijd bezig is te groeten, richt hij zich schoorvoetend — het spreekt van zelf, dat hij zijne straatschoenen buiten de deur heeft gelaten — tot hem, buigt zich voor over en begint te fluisteren. Dat fluisteren, in die houding, duurt zoo lang tot de *sjeïch* genadig genoeg is hem een plaatsje aan te wijzen naast zich op den *diwân;* is hij zèèr genadig of de bezoeker een man van gewicht, dan wordt dezen koffie en een *nargileh* gebracht. Eerst dàn heeft de bezoeker gelegenheid te openbaren waarvoor hij eigenlijk komt. Men begint hier, in Konstantinopel reeds, te begrijpen waarom Christus, toen hij zijne discipelen ter prediking van het Evangelie uitzond, hun aanraadde, zich onder weg niet met begroetingen op te houden: zij hadden wat te doèn, temeer daar deze begroetingen dieper het Oosten in nog ingewikkelder zijn en nog langer duren, zoodat men er het spreekwoord vindt, dat de eerste dag bestemd is voor *salâm* (den groet). de tweede voor *kalâm* (het praatje) en de derde eerst voor de zaken.

Poort van het paleis der „Verheven Porte."

Gelijke, zoo niet grootere plechtigheid heerscht in het huiselijk leven van den Turk. De heer des huizes wordt door vrouw en kinderen steeds aangesproken met „heer", de moeder door hare kinderen steeds met „dame", de oudste zoon door zijn moeder en jongere broêrs en zusters steeds als *A'Bey*, wat zoo iets is als „heer zoon" of „heer oudste zoon", de knecht krijgt altijd een *a'* achter zijn naam — „Hassan-à!" — wat „meneer Hassan" beteekent. Hem of iemand aan te spreken enkel met den naam zou een lompheid zijn. En zoo is alles navenant.

Ik kan natuurlijk al de kleine dingen van het Turksche leven niet meedeelen, die eigenaardige gewichtige kleinigheden die een volk zoo goed doen kennen: ten eerste omdat ze te talrijk zijn en ten tweede omdat ik ze niet allen bij ervaring ken. Want hoe hoffelijk een Turk ook zij en, ten lande vooral, hoe gastvrij tevens, tegenover een vreemdeling, niet 't minst wanneer deze een Europeaan dus een christenhond is, komt hij niet gauw los, en zeer zelden laat hij hem toe in zijn huis, nooit in zijn *harem*. Ja, 't zou zelfs als een ernstige beleediging opgevat worden, indien men vroeg hoe „mevrouw en de juffrouwen" het maken? Maar indien ik al weinig van het Turksche huiselijk leven afweet, dat is toch genoeg om te kunnen zeggen, dat 't in vele opzichten beter is dan het familieleven in het Westen, althans aartsvaderlijker, hoewel wij geleerd hebben er met minachting op neêr te zien.

De Turksche vrouw is volstrekt niet die beklagenswaardige slavin van haar „heer," die men in Europa van haar gelieft te maken, integendeel, vaak is zij de „baas" niet minder dan in het Westen. Haar man heeft het recht om nog drie andere vrouwen te hebben, maar van dat recht maken 98 pCt. der mannen geen gebruik, omdat de godsdienst gebiedt, dat iedere vrouw haar eigen afgesloten huishouden hebbe, en voor de meeste mannen één huishouding reeds kostbaar genoeg is. Al is veelwijverij dan in het Oosten gewettigd, in de praktijk komt zij er niet vaker voor dan in Europa, waar zij niet gewettigd is. Huwelijk en echtscheiding gaan zeer gemakkelijk in het Oosten: men kan er zelfs eenige keeren met dezelfde vrouw hertrouwen: het gevolg er van is, dat ongelukkige huwelijken er zoo goed als niet voorkomen. Voor 't overige begrijpt men, dat onder dit ceremonieuze en van nature goedmoedige volk ruwe huwelijksscènes, die bij ons de vroolijkheid zijn van de voorbijgangers, niet voorkomen en, indien de vrouw al gedurende den dag aan zichzelf wordt overgelaten, de „heer" heeft tot gebiedenden plicht om 's avonds, na het ondergaan der zon, in den *harem* te toeven. Inderdaad, de helft der Westersche vrouwen leeft onder minder-gunstige moreele verhoudingen dan de veel-beklaagde Oosterschen.

Ongelukkigerwijze ken ik de vrouwen van het Oosten slechts zeer oppervlakkig, maar ik heb wel eens wat gelezen van 't geen zijzelven over haar lot schreven — want er zijn ook schrijvende vrouwen in Turkije — en gemerkt dat zij niet zouden willen ruilen met het lot onzer vrouwen, dat zij, 't is waar, een beetje te somber inzien, juist zooals wij 't doen met het hare; dat zij zich althans niet beklagen, en ik heb tevens gehoord heb van doctoren,

niet-Turken, de eenige mannen die toegang tot de *harems* hebben, dat de Turksche vrouw, wel integendeel van den geheelen dag op een *diwân* neergehurkt te zijn of lui te liggen, zoetigheden etende en sigaretten rookende, net als ten onzent haar huishouden nagaan, en ter verpoozing dames-visites afleggen of ontvangen, een romannetje lezen of een mopje muziek spelen: niet aan de spits dus van een verfijnd intellectueel leven, maar ook niet wezenloozer dan nog de helft der vrouwen in de Westersche landen. De *harem* van sprookjesdichters en genreschilders, waar de in zijden broeken en gazen sluiers gehulde blonde Circassische vrouwen bediend worden in haar zinnelijk niets-doen door sombere eunuchen of halfnaakte Nubische negerinnen behoort voor goed tot het rijk der verbeelding en dan nog enkel tot dat der gewaagde kostschoolromannetjes. Al wat men van den *unspeakable* Turk vertelt is domme of boosaardige laster van *unspeakable* Europeesche ezels.

Niet veel, soms toch, ziet men de Turksche dames op straat wandelen, altijd in den *feredsjé*, de zwarte *jaschmak* voor het gezicht. Maar de *jaschmak* is niet altijd even ondoorzichtig, te minder als er een mooi gezichtje, dat gezien mag worden, achter wegschuilt. En als een nieuwsgierig oog wat onbescheiden door de voile heendringt, wordt het beloond door een paar sprekende oogen, overboogd door donkere wenkbrauwen en een gezicht van schitterende blankheid, die u vragend en even nieuwsgierig aanzien.

De Oostersche vrouwen hebben van de onzen geen enkel schoonheidsmiddel te leeren; de honderd en een middeltjes van de toilettafel hebben zij nog met eenigen vermeerderd: met *koh'l* om het oog schitterend te maken, met *henné* om zich de nagels te verven. Dit laatste evenwel wordt tegenwoordig enkel door de vrouwen uit het volk gebezigd: de pasjà-dames vinden het te zonderling om zich op den oordeelsdag aan Allah als geloovige vrouwen te doen kennen door het geel verven van de nagels, handpalmen en voetzolen door *henné*. Het is dus niet zoo onmogelijk om in de Turksche steden te zien hoe mooi de Turksche vrouwen zijn, zelfs al sluieren zij zich altijd het gezicht. Niettemin behoort 't toch tot den goeden toon hoofd en gezicht te bedekken. Zelfs zijn zij zeer zuinig op hare kleine handen en laten die maar niet aan ieder op straat zien. Daarentegen is *Mir-i-Dsjemal hanem* (dame Rozenknop) en *Zoelf-i-Naz hanem* (dame Weelderig-gelokt), *Mir-hanem* (dame Licht) en hoe de andere dames mogen heeten, zeer goedgeefsch met hare voeten en beenen, die zij onder het loopen tot aan de knie soms laten zien, en dikwijls ietwat stiefmoederlijk behandelen. Klaarblijkelijk zijn ze daar minder koket mee, dan met hare handen.

* * *

Hoewel Stamboel geheel Oostersch is, heeft het teveel van een groote stad om niet herhaaldelijk aan het Westen te herinneren. Bovendien: het ligt nog aan deze zijde van den Bosphorus. Het echte, onvermengde Oostersche leven ziet men eerst goed aan de overzijde, in Skoetari, dat de eerste voetstap is dien we in Azië zetten. Maar even buiten Skoetari is het Oostersche karakter

reeds weer verdwenen door de banale villaatjes van de Engelsche, Duitsche en Grieksche bewoners. Dat doet er niet toe, Skoetari is Aziatisch. Hier ziet men soms de kameelkaravanen aankomen, met koopmansgoederen uit het verre Oosten, die langs de groote heirbanen van duizenden jaren, uit de steden, die reeds in het Oude Testament worden genoemd en in het oudste spijkerschrift van steenen obelisken als centra, naar „de Stad" zijn gekomen en iets van de felle zon en het gloeiende woestijnzand met zijne blauwe schaduwen meebrengen. En naast die karavanen ziet men figuren als de Drie Koningen op de schilderijen der *Cinque Cento*: grijsaards met prachtige zilveren baarden, gekleed in lange gele of roode gewaden, moren koninklijk van gebaar, hoffelijk van woord. Op de lage stoeltjes voor de koffiehuizen gezeten maken zij gaarne een praatje met dat zonderlinge, verachte en toch zoo ìn-gevaarlijk wezen, dat de ongeloovige uit Europa voor hen is, mits hij Turksch of nog liever Arabisch spreke. Heel gemakkelijk is 't niet zich met hen te onderhouden, zelfs wanneer men deze talen kent. Want in hun zangerige spraak brengen ze den tongval en de weelderige taalvormen van zonnige berglanden mede, waar het ziele-leven één vasten vorm bezit, dien het van duizenden jaren her tot dezen dag heeft bewaard. Zij spreken de taal der profeten. van het Hooglied, van den Korán, en een Europeaan met zijne taalvormen in het practische leven tegelijk verlenigd en versleten, kan niet altijd de beeldspraak van deze menschen volgen, die zooveel van ons verschillen, dat ze best de bewoners van een andere planeet konden zijn.

Maar langzamerhand raakt men in hunne metaphoren thuis en kan het gesprek met horten en stooten voortgaan. Heel veel voor het banale leven zult gij uit hunne gesprekken niet leeren, die u gauw zullen doen glimlachen, wanneer zij u niet een innige sympathie inboezemen voor de kinderlijke naïviteit dezer grijsaards. Maar allengs zullen zij u toch doen verstaan, dat zij daar ginds in het contemplatieve leven van het Oosten meer van het leven der ziel, dat toch ons eigenlijke leven is, hebben geleerd, dan waarvan onze pedanterie droomde. Dank zij het kinderlijke geloof dezer menschen, heeft de ziel daar ginds een volkomen heerschappij over het lichaam, en evenals ten tijde van den Heiland, zwermt het Oosten van wonderdoeners, duivelbanners, chiromantisten, phrenologen en sterrenwichelaars. Het is zeer gemakkelijk deze kinderlijke grijsaards om hun geloof aan de wonderen in stilte te bespotten, maar 't is wel zoo verstandig aandachtig te luisteren naar wat zij zeggen: misschien blijkt 't, dat zij van de wetten des levens meer weten dan al de faculteiten van al onze hoogescholen te zamen.

Te paard of te voet maakt men heerlijke wandelingen in de omstreken van Konstantinopel. Dit uiterste punt van Europa, dat zich met het uiterste punt van Azie schijnt te willen vereenigen, heeft een slecht-gecultiveerden, maar zeer vruchtbaren bergachtigen bodem, waar kleine stroomen doorheen spoelen, rein, frisch en klaterend, onder het lommer van eiken en platanen. Even buiten Skoetari is het groote Turksche kerkhof met zijn bosch van hooge, dunne, stoffige cypressen, die de vervallen en schuinstaande grafsteenen over-

schaduwen mijlen en mijlen ver in 't rond, met groote heirbanen naar het hart van Azie er doorheen. Kleine Turksche kerkhoven ziet men in Konstantinopel haast in elke straat, soms niet grooter dan een kamer, midden in het gewoel der stad als een stukje gestorven eenzaamheid in het leven. En daar staan die kleine pilaren, twee aan twee op een graf, en, als 't een mannengraf is, gedekt met den *fez* of den *toerban* van den gestorvene in steen gehouwen, als 't een vrouwengraf is door een schelp gedekt. Een Muzelman is niets zonder zijn hoofddeksel, dat bij zijn begrafenis op de kist, daar waar zijn hoofd op de eeuwigheid rust, wordt neergelegd, opdat hij, voor zijn God verschijnende — ook deze natuurlijk van gedekten hoofde — zich het hoofd kunne dekken, zooals betamelijk is. Die twee opstaande steenen, waarvan de een onder de rood-geschilderde *fez* zijn naam en een wijze spreuk draagt, stellen de herinnerings-engelen voor, die uit het levensboek God de goede en booze daden van den doode voorlezen, en meestal hebben tijd en wind de steenen ietwat schuin geduwd, zoodat, wanneer de avondschemering over het kerkhof is neergestreken en uit de hooge cypressen zonderlinge stemmen omlaag lispelen, deze steenen levende wezens lijken, inderdaad herinnerings-engelen, die stilstaande en tot elkaar overgebogen elkaar de dingen des levens en des doods toefluisteren. En ik kan niet zeggen, hoezeer in het blank-briljante licht van den Oosterschen maannacht, die een droomendag lijkt, de ziel kalm en tevens poëtisch gestemd wordt — een gemoedstoestand, waarin men het leven zeer lief en zacht en zoo zachtekens-voorbijgaande vindt — in het aanzien van zoo'n klein Turksch kerkhof, met zijne vooroverbuigende fluisterende grafsteenen.

Maar het kerkhof van Skoetari is zoo uitgestrekt als een stad: vele menschengeslachten zijn hier verzameld en van vele graven zijn de herinneringsengelen reeds opgevlucht, heenwaarts. De steenen liggen verbrokkeld en halfbedolven onder de aarde. Want daar het Turksche volk geen Burgerlijken Stand en geen adel heeft vloeien de families na twee of drie geslachten zoo geheel uiteen, dat niemand de graven van eenige geslachten her eert of onderhoudt. Misschien is 't in deze verlaten graven, dat de brave Christenen plaats vinden, die, volgens het geloof van de *moslemîn,* indien zij een waarlijk goed leven hebben geleid, in den nacht van hun dood zich-zelf een graf geven temidden der Geloovigen, opdat, hoe groot ook hun afdwaling geweest zij tijdens hun aardsche leven, zij tenminste in het leven aan de overzijde van het graf met de Geloovigen vereenigd worden in den schoot van Allah.

De *dsjaoèrs* die een slecht leven hebben geleid blijven natuurlijk onder hunne doode mede-honden liggen.

* * *

In Konstantinopel is het verleden, op zonderlinge wijze met de moderniteit verbonden, nog in wezen. Tal van kleinigheden doen u telkens denken, dat gij één, twee, drie eeuwen of meer te ver zijt gegaan, en nu plotseling terugkeert, vooral 's avonds en 's nachts. Ik bedoel niet enkel de slecht-ver-

lichte en slecht-geplaveide straten en hare houten huizen met uithangende balcons. Maar kom in een nauwe, kwalijk-verlichte straat een draagstoel tegen, waarin een dame zit, die door twee *hamâls* naar huis wordt gedragen; kom dien zonderlingen nachtwacht tegen, den *bekdsji,* die met zijn houten staf met ijzeren knop zooveel lawaai op de straatsteenen maakt, dat hij u urenlang belet te slapen; ga in den vroegen morgen de brug over den Gouden Hoorn over en vindt daar een uwer geachte Armenische of Albaneesche medeburgers aan de galg hangen, dan denkt gij zeker aan het leven van een paar eeuwen terug.

Ik verklaar ernstig, niets te gelooven van de drama's, die men elkaar toefluistert: honderden Armeniërs, die in de Zee van Marmora 's nachts worden verdronken, ontrouwe favoriten, die in een zak worden genaaid en in den Bosphorus geworpen. Dat komt me wat te rococco voor; maar als ik in de Perasche kranten lees, dat men dezen of dien vermoord heeft gevonden en de misdaad blijkbaar is geschied voor rekening... van een derde, dan denk ik aan den onvergetelijken Dumas-père en aan *La Dame de Monsaureau,* dan ga ik informeeren, of dat waar kan zijn, en verneem ik, dat wanneer ik een vijand heb, ik hem voor één, op zijn duurst voor vier francs — een *medsjidjé* — uit den weg kan laten ruimen (extra-uitgaven worden in rekening gebracht), en dat ik slechts beneden naar Galata heb te gaan, om voor dat goede doel altijd een Albanees, die wat verdienen wil, klaar te vinden. De misdaden in Konstantinopel, waar ik alleen en ongewapend 's nachts in de afgelegenste en zonderlingste straten heb gedwaald, hebben bijna nooit hebzucht, meest altijd wraakzucht tot motief.

Plein in Stamboel.

Het meest middeleeuwsch van alles is de brandweer van Konstantinopel! 't Is waar, dat zij sinds den grooten brand van Pera, waarbij 6000 huizen werden verwoest en meer dan duizend menschen omkwamen, door graaf Szechenyi-pasjà gedeeltelijk is georganiseerd, zoodat er een brandweercorps is, dat, indien de plaatselijke gesteldheid het toelaat, zeer goed het vuur bestrijdt. Maar Konstantinopel is op zijne bergen op de zonderlingste wijze gebouwd. Over de bestrating sprak ik reeds: indien zij heelemaal mankeerde, zou 't veel beter zijn. Doch 't heeft allen schijn, dat men, even bezijden de hoofdstraten, een huis kan bouwen waar en zooals men 't wil, zoodat een voet-

ganger er 's avonds een halsbrekend werk aan heeft een duistere achterstraat op of af te klimmen, en een handlantaren dikwijls noodzakelijk is om den weg te vinden. Voor de achterwijken van Pera en Galata: San Dimitri, Kassimpasjà, Foendoekli, voor de achterbuurten van Stamboel, helpt de brandweer van graaf Szechenyi niet, daarvoor is het korps *toeloembadsji*, de zoogenaamde wilde brandwachten.

Een brand te zien blusschen door de *toeloembadsji* is niet enkel een der merkwaardigste dingen, die men in Konstantinopel, maar in zijn leven zien kan. Zoodra op den toren van Galata het sein wordt gegeven van brand, gaan de omroepers door de stad om te verkondigen, dat er en waar de brand is. In den nacht klinkt hun lang uitgehuilde *janghyn war!* — er is brand! — gevolgd door den naam der wijk waar de brand is, als de aankondiging van een naderend onheil. De honden worden angstig, op den weg der omroepers ontwaken zij, tegelijk met de menschen, uit hun slaap, en beginnen te blaffen; zij waarschuwen de honden in de overige buurten en zòò, na een kwartier tijds, stijgt er uit de straten der nachtstad een alles overluidend helsch lawaai op, dat over den kalmsten mensch een beklemmende vrees brengt. De *toeloembadsjis* zijn opgeroepen, halfnaakt, enkel met een onderbroek aan, rennen ze door de straten om zich ieder bij zijn groep en zijn spuitje te verzamelen. Hunne spuitjes zijn niet veel grooter dan kinderdoodkistjes en worden met water gevuld aan houten op de schouders gedragen door vier mannen, omringd en gevolgd door twintig anderen, waarvan, met een wild geroep, vier anderen het telkens overnemen. Aldus rennen zij door de straten, berg op berg af, druipende van het zweet, terwijl het geklets van hunne bloote voeten op de steenen als een regenval uit de verte is te hooren. Zij ontzien niets, noch hun eigen gezondheid en leven, noch van den ongelukkige die zich op hun weg bevindt. Grijsaards, vrouwen, kinderen loopen zij omver, zij loopen over den gevallene heen soms. Zij storten zich in de duisternis bergafwaarts met de zekerheid van slaapwandelaars. En inderdaad komen zij allengs in een toestand van woeste extase, die zich mededeelt aan de halve stad, vooral wanneer er overdag brand is. Zij moeten soms op kilometers afstand hunne spuitjes aan de fonteinen vullen, en de bevolking verzamelt zich in twee rijen op hun weg en moedigt hen door kreten en geroep aan. En een vreemdeling, die dat voor 't eerst en onverwacht ziet, denkt dat hij in het midden van amokmakers en koppensnellers is gevallen.

In de wijk van den brand is middelerwijl een woest gedrang ontstaan: jonge kerels hebben paarden gehuurd en werpen zich, dol geworden ook zij, maar onverbeterlijke en moedige ruiters, van steile straten, met paard en al, duisternis of niet, omlaag, enkel om den brand en de blussching te zien. In den nacht is dat een tooneel van ontzettende schoonheid: het is niet een brand en zijn blussching, het is een vuurfeest, een eeredienst van Moloch in de vallei van Tophet en de *toeloembadsjis* zijn dolle priesters, die in menschendoodende processies af- en aansnellen, in de vergetelheid van al wat zij menschelijks hebben. De houten huizen die branden zijn een laaie vuurzee,

waaruit de golvende vlammen bergenhoog opstormen, en er omheen rennen en springen en dansen die naakte kerels met hun door den hartstocht verwilderd gelaat, roepende, vloekende, schreeuwende, tot het vuur zich allengs, bij gebrek aan voedsel, dooft. Want deze brandweer, wetende dat het pogen nutteloos is om den brand in die uitgedroogde houten huizen te blusschen. tracht enkel de huizen in den omtrek te redden. Soms doet zij dat zelfs niet. De *toeloembadsjis* rantsoeneeren de bewoners van een door het vuur bedreigde wijk. Wordt hun niet genoeg naar hun zin gegeven, dan laten zij het vuur gaan waar het wil. Of zoo hun door een rijken bewoner veel is gegeven, zorgen zij enkel, dat diens huis niet verbrandt en laten zij de anderen aan hun lot over! Nog een uur daarna is de halve stad in beroering, want de hartstocht dier Molochpriesters en geloovigen legt zich niet zoo gauw neêr, en alleen door getuige te zijn van zulk een gebeurtenis begint ge te begrijpen dat deze mooie stad, die ge een uur te voren gezien hebt als een spelend, dartel kind, vreedzaam, goedmoedig, kan losbreken in een oogenblikkelijke satanswoede.

Waarlijk men kent Konstantinopel niet, wanneer men er niet een brand gezien of een menschenslachterij bijgewoond heeft. Deze stad is als een dier epileptische misdadigers, die waarlijk goede, zachtaardige, beminnelijke menschen kunnen zijn, vriendelijk voor menschen en dieren, zoolang zij niet in zich voelen die noodlottige kracht, waartegen zij zich vergeefs verzetten, die hen dwingt dood te slaan, te vernielen, te wurgen of te moorden, den eerste den beste, die hun op den weg komt, u of mij indien het ongeluk dat wil. Gisteren was zij rustig, kalm, gemoedelijk, heden druipen hare handen en kleeren van het bloed van duizenden onschuldigen. Zoo heb ik het Konstantinopel gezien, dat menschenbloed geroken had en dus dol was geworden. Ik heb bende krankzinnigen zien rondloopen met vochtig-uitpuilende oogen van gretigen wellust in bloed, met voorovergebogen lijven zoekende naar een slachtoffer, een Armeniër, dien ze konden doodranselen, doodsteken, doodsnijden met bloedbesmeurde stokken, met lange, puntige, vlijmende messen, die het lijf van weerlooze menschen binnendrongen, zacht als in een schede, en er bloed druppelend werden uitgehaald om er opnieuw in weg te glijden, terwijl het bloed uit het lichaam van den stervende opspoot en wegvloeide langs zijne kleeren, en nòg werd de ongelukkige geslagen, door knuppels op het hoofd, door bijlen op de schouders en, een lijk reeds, terwijl zijn bloed werd gedronken door afzichtelijke honden, werd het nog altijd geslagen, getrapt, vertreden, om straks aan de voeten voortgesleept en op een hoop geworpen te worden, waar roovers kwamen om het uit te schudden. Ik heb die afgrijselijkheid gezien en de menschheid, die mijn hoop op de toekomst is, zeer leelijk, zeer weerzinwekkend gevonden. Ook toen voelde ik terug te leven in de middeleeuwen, in den tijd van het kaas- en broodvolk, van den boerenoorlog, van de Jacquerie: ongelukkigen door de edelen beroofd, beroofd zelfs van hun menschelijkheid, zoodat ze waren geworden als de oêr-menschheid in de duisternis der ondoordringbare wouden, in het diep der holen van de wereld, levende met èn als de dieren.

Toèn heb ik gezien wat Konstantinopel *is.* En zòò is deze heerlijke stad altijd geweest: geregeerd door de Flaviërs, door de Comnenen, door de Paleologen, door de Selsjoeken. Van den tijd der wreede Byzantynsche keizerinnen, bloeddorstiger dan hongerende tijgers, tot op dezen dag heeft zij zich moeten en willen bezuipen aan het bloed van duizenden en duizenden, en zoo zal zij nog eeuwen blijven, òf zij geregeerd zal worden door puriteinsche Engelsche of grove Russen, tot de beschaving, onweêrstaanbare temster, ook háár tam maakt. Nu kan zij zich nog niet beheerschen, nu is haar nog te sterk dat geweldvolle, heete bloed, dat haar gewoonlijk indolent en dus vreedzaam maakt, maar zijne krachten verzamelt, tot den noodlottigen, alles-vernielenden hartstocht van èèn dag, die zich in de eerste eeuwen van Byzantium verlustigt in den wanhopigen strijd van menschen en hongerige tijgers in het arena, in de middeleeuwen genot vindt in de verfijndste en krankzinnigste wreedheden, later in den moord van drieduizend Christenen in de *Aya Sófia,* in deze eeuw in de slachting van twintig duizend Janitsaren in de tuinen van het Seraij, nu van duizenden Armeniërs in de Basàar, in Galata, in Has-kieu.

* * *

De hoofdstad van een Rijk is de distilleerketel van de goede en kwade eigenschappen van zijn volk, welks krachten verveelvoudigd en versterkt worden door de samenmenging der verschillende elementen van elke provincie. Aldus ontstaan door de vereeniging van de onschadelijkste stoffen de doodelijkste vergiften en de vernietigendste explosieven. De Islâm is een godsdienst van verheven schoonheid, maar in de naïeve zich-zelfgeving dezer hartstochtelijke lieden kweekt zij de dweepzucht niet minder niet meer dan het Christendom, dat in zijn Armenische en Grieksche toepassing met het onze enkel den naam en geloofsartikelen gemeen heeft. De muzelman drinkt geen bedwelmende dranken, maar zijn bloed is verhit door de bedwelmende zon van het Oosten.

De dansende derwischen in Pera zullen de gemoederen der geloovigen niet opwinden. Op een zachte, droomerige muziek, die aan loome woestijnnachten onder den van licht doorstraalden sterrenhemel doen denken, bewegen zij zich in 't rond, en bewegen zich draaiende voort in een cirkel: symboliek, zegt men, van de harmonie der sfeeren. Zij sluiten de oogen, neigen het hoofd ter zijde, strekken de armen recht uit, en zoo draaien zij, draaien zij, soms op één voet, terwijl hunne witte rokken wijd uitfladderen, en draaien zij, draaien zij steeds door, zachtkens, harmonisch, in slaap gezongen door de droommuziek van het Oosten van kweelende fluiten en kwijnende snaarinstrumenten, terwijl enkele op de hurken zittende derwischen in de handen klappen en de Geloovigen devotelijk toezien. Wat is daar in? De voorstelling doet aangenaam aan. Als men bedenkt, dat zij ter meerdere glorie van God wordt gehouden, behoort men zich te herinneren, dat ieder zijn eigen wijze heeft God te dienen en niemand onzer zeggen zal welke wijze de beste is. Maar opwindender en tevens meêslepender en afstootelijker zijn de huilende derwischen, die men

of in hun *tekké* van Skoetari of in die van Kassim-pasjâ bezoekt. De geweldige hartstocht van het Oosten breekt in hùn doen reeds in een oogenblikkelijke maar volkomen vernietiging van het verstand uit.

De ceremonie der huilende derwischen begint gewoonlijk met het zingend opzeggen van Koranspreuken en van de negen-en-negentig bijnamen van Allah, gedragen ook hier door dezelfde zachte, in slaap wiegende muziek van heete nachten, dan, op de maat van het handgeklap der vrouwen, zet zich een rij mannen, derwischen en andere Geloovigen — soldaten, matrozen, burgers — tegen een muur, het gezicht naar Mekka gericht, en nu begint

Straat in Skoetari.

het geroep: „er is geen andere God dan God!" — *lâ ilâha ill' allâh!* — dat allengs samenvloeit tot *lâ-il-llah*, langzaam, zeker, krachtig uitgestooten, terwijl bij elke syllabe het bovenlichaam zich beweegt, eerst links, zich dan opheft, dan rechts buigt, zich opheft, vooroverbuigt, zich opheft en weer links en rechts gaat, telkens met een bevallige en krachtige beweging van het been, waarop het lichaam komt te rusten, telkens met den roep: *lâ-il-llah*. Allengs, terwijl de Geloovigen met handgeklap voortgaan Allah's namen te noemen, of de derwischen door hartstochtelijke kreten aanmoedigen, terwijl fluiten, tamboerijnen en snaarinstrumenten een zachte muziek doen

hooren, klinkt de roep van den „heiligen oorlog": „Er is geen andere God dan God!" steeds luider, wordt het links- en rechts zwaaien van het lichaam steeds krachtiger. Iets als een verdooving maakt zich van allen, ook van de Christen-toeschouwers meester. Het *lâ-il-llah* is reeds ineengevloeid tot de enkele kreet *llâh!* steeds herhaald, steeds luider, steeds heftiger. Enkele derwischen, ondanks den schijn van verwildering, blijven zich blijkbaar volkomen meester en gaan van hun extase ieder oogenblik over in een kalm dit-of-dat doen: hun *kaftan* uittrekken, zich het gelaat afdrogen, want allen druipen van zweet. Maar er zijn anderen wier gelaatstint van bleek wordt tot groen, wier oogen wezenloos of verdraaid in hunne kassen staan, die den roep *llâh*! scandeeren door een zucht van martelaarschap, die uit de peillooze diepte van hun lijdend en woedend mensch-zijn opstijgt, tot dit *llâh* zelfs niet eens meer van hun met schuim bedekte lippen komt en telkens, die vreeselijke, dreigende en tevens medelijdenwekkende zucht door hun gepijnigde borst wordt uitgestoten. Als de *sjeik* in extase gekomen, niet op het rechte moment weet op te houden door in een kalmer rhytme over te gaan en opnieuw te beginnen met duidelijk, langzaam en overtuigend te zeggen *lâ ilâha ill' allâh!* vallen de ongelukkigen stuiptrekkend neer en worden door de toeschouwers, die in 't midden van de *tekké* op twee rijen zitten, in een devoot aanraken van hun door Allah-zelf gegeven gelukstoestand weggebracht. Zoo gaat 't een uur en langer door: deze knechten van een wreeden, menschenplagenden God kennen geen vermoeidheid. Zij komen in een staat van boven de materie uit te zijn, dienzelfden staat, waarin de *fakirs*, ginds in het zeer-verre Oosten, zich levend laten begraven, om na maanden eerst uit hun verdooving op te staan. En steeds gaat de roep door: een slapelied voor allen die haar vernemen, *lâ-il-llâh*; men gevoelt eerbied, medelijden en afkeer vermengd

Maar plotseling schijnt de sjeïch, die midden in de rij huilende derwischen staat, te ontwaken en verwijdert zich. De ceremonie gaat nog een poos door maar verloopt dan van-zelf. Straks komt hij weer binnen, verfrischt, kalm, waardig, met zijn gezicht van een jongen geestdriftvollen profeet. Nu zal hij zijne wondergenezingen doen. Alle zieken worden tot hem gebracht of komen strompelend op hem af: vaders brengen hunne jonge kinderen, zonen ondersteunen hunne grijze vaders. De zieken liggen met het gezicht ter aarde aan zijne voeten en hij, voor de *mihrab* — de heilige naar Mekka gerichte nis staande — zet voorzichtig den voet op nek, lendenen en beenen van den zieke die voor hem ligt: bevende grijsaards of schreiende kinderen. Na hem eerbiedig de hand aangeraakt te hebben met het voorhoofd en de lippen, verwijderen zij zich, gesterkt, hopende op een beterschap, die het geloof hun zal schenken.

Maar wat is de ceremonie der huilende derwischen in vergelijking met het Hosseïn-feest der Perzen, in de Perzische *kân* van Stamboel? Het is het feest van den tienden *Moharrem*, waarmeê men het lijden herdenkt van Hosseïn, den zoon van Ali, den schoonzoon van Mohammed den profeet.

De Sjiiten hangen, zooals bekend is, de nakomelingschap van Mohammed

aan. Zij beweren, dat alleen Ali de rechtmatige eerste opvolger van den Profeet was en zij eeren met dit *asjoera*-feest Ali en Hosseïn tevens. 's Avonds, terwijl de groote *kân*, die in den schemer wel een vreedzaam oud-Hollandsch Stadsplein, met een waag in het midden, lijkt, waar de Perzen anders hunne tapijten en reukwerken verkoopen, met vele lampen en kristallen kronen is verlicht en met tapijten behangen, beweegt zich om het middengebouw een optocht die aan de flagellanten der middeleeuwen herinnert. In den rooden schijn der flambouwen gaan deze mannen rond als de duistere wezens onzer afgrijselijkste nachtmerries. Twee kinderen zijn op blanke paarden gezet, versierd, onder bebloemde baldakijnen: de paarden dragen zwaarden, rondassen, zijden kleeden; de twee kinderen zijn in 't wit: hunne geschoren hoofdjes druipen reeds van het bloed der vooraf in den schedel gemaakte inkervingen, bloed dat hun over de wangen lekt. Zij stellen Hosseïn voor en Ali. Omringd door kleurige vaandels, door staven met zilveren handen, stappen de paarden langzaam voort, terwijl de kinderen, met een verwilderden, wezenloozen blik op de toeschouwers, de wonden van hun schedel met lange bloedige messen dieper insnijden. Maar reeds is het geweeklaag der mirza's te hooren, schreiende, klagende om de wreede martelingen en den droeven dood van Hosseïn. In zwarte gewaden, het gezicht verwrongen, met heftige gebaren van smart en wanhoop roepen zij Hosseïn, den heilige, aan in een rhytmisch herhalen: Hosseïn! — Hosseïn! — Hosseïn! Plotseling komt de stoet tot staan: een verheft er zich en leest voor hoe Hosseïn geleden heeft, gemarteld is, als een heilige is gestorven, en dan breken allen, en ook de omstanders, los in tranen, in geschrei, in wanhopige felle klachten, terwijl de optocht nu weer voortgaat, langzaam. Reeds hoort men het geklets van zware kastijdende handen op naakte borsten. Honderden mannen, in lange zwarte hemden, wijd geopend op de borst, beuken zich op het hart, zoo zwaar, dat hun bovenlichaam onder den schok, nog heviger gemaakt door een krachtig neerzetten van den rechter voet, achterover buigt, en op de plek waar de slagen neerkomen is de borst rauw van zeer. Sprakeloos, met ijzingwekkende kalmte stappen zij voort, rhytmisch ook zij in hun zelfkastijding, met zwaren voetstap en zwaar neerkomen van de vuist op de borst. Anderen volgen hen, die het zwarte hemd op den rug hebben open gescheurd en met geesels van ijzeren kettingen slaan zij zich den rug zwart en bloedig, rhytmisch, kalm, sprakeloos, gevoelloos. Opnieuw klinkt het geweeklaag, met dramatisch gebaar, met door wezenlijke of nagebootste smart verwrongen trekken komen andere mirza's om het lijden van Hosseïn te herinneren, om te zeggen hoe hij gemarteld is, hoe hij gedood is, de goede. En zwaarder vallen de kettingslagen op de zwart bebloede ruggen en heviger beuken de vuisten op de rauw geslagen borsten, terwijl de toeschouwers weeklagen en schreien, schreien om den goede dien men gemarteld heeft en die gestorven is...

Zij zijn in 't wit gekleed, hun hoofd is geschoren, de mannen die zich en elkaar met groote zwaarden sneden halen, bloed vloeiende, bloed sijpelende sneden over het hoofd, over het gezicht, zoodat de schedel bloot ligt, zoodat

de kaken open liggen. Hun gezicht, druipende van bloed, heeft niets menschelijks meer; hun hals, de rug van hun witte kleed is nat en glimmend van bloed en steeds verwoeder snijden zij zich en steeds gevoelloozer kerven zij in hun levend lichaam. Hunne vrienden loopen achter hen om het bloed met doeken te stelpen, doeken die zij moeten uitwringen; soldaten omscharen hen, met opgestoken sabels, opdat zij in hun bloedige extase niet inhakken op de toeziende menigte, en wanneer zij voorbij zijn gegaan als een afschuwelijke droom, klinkt opnieuw het rhytmisch gezang: Hosseïn! Hosseïn! Hosseïn! Hosseïn! als in een refrein van onze volksliederen het *hoezee!* De mirza's, in een kort stil staan van den stoet, gaan voort het lijden van den martelaar te zeggen, terwijl op hunne witte paarden reeds weer die ongelukkige wezenlooze kinderen verschijnen, die zich met de gehoorzaamheid en het volkomen vertrouwen hunner jeugd hebben overgegeven aan deze afgrijselijke plechtigheid. En wanneer men een oogenblik, weê van wat men gezien heeft, de oogen opheft, zooals de menschen doen wie het leven benauwt, wien de ongure werkelijkheid te zwaar een last op de borst legt, ziet men omhoog de zachte, aanbiddelijke sterren haar zuiver licht uitstralen in den donkeren nacht, dien zij met een onzegbaar-innigen schijn doorlichten.

* * *

Dit is het Oosten, dit is Konstantinopel: verrukkelijk van schoonheid, onbeschrijflijk van weelde, wonderlijk van geheimzinnigheid, vreeselijk van zelfvergetenden godsdienst, in dadelijk verband steeds met het geheimste leven der menschheid, dat de verheven godgewijde profeten en de heilige godgewijde krankzinnigen oproept uit droomerij, extase, zelfvernietiging, zinnelijkheid en bloedzucht.

Konstantinopel, October 1896.

OP WACHT.

DOOR

MAJOOR J. R. JACOBS.

„Rechts-om, voorwaarts-marsch!" Weg was 't linker been, onmiddellijk gevolgd door 't rechter en zoo om beurten. Het eentonig tellen één, twee, en dan weer één twee, was geheel onnoodig, omdat ze 't zoo goed deden, die wacht van één sergeant, twee korporaals, zes Europeesche en evenveel inlandsche soldaten. Dat kwam voor een groot gedeelte, omdat de oudste korporaal, die voorop marcheerde en den pas aangaf, de gewoonte had zijne beenen uit te gooien, alsof hij met iederen pas een Atjeher tegen de schenen schopte. Verder zwaaide hij met den rechter arm, alsof hij bij iedere schrede wilde zeggen: „praat mij er niet van." De linker elleboog was voorschriftmatig aan het lijf gesloten, of eigenlijk gezegd alleen de bovenarm; toch wel eenigszins krampachtig, zooals een verliefd matroos, die uit passagieren is, zijn meisje vasthoudt, dat hij vijf minuten te voren leerde kennen.

Toen de wachtcommandant „peleton-halt" commandeerde, stond de korporaal wederom zóó stil, alsof hij met zijn neus tegen een schutting was aangeloopen. Dat was ook alweer oorzaak, dat de achter hem aankomende troep 't zelfde deed, en als standbeelden de onbeweeglijkheid betrachtte. Op 't commando „rechts-front" draaiden allen, op den linkerhiel wendende, hun neus naar den sergeant.

Van af dat oogenblik had de burgerlijke stand opgehouden te bestaan, want Jansen's naam werd veranderd in No. 1 en zoo vervolgens, totdat met Kromodimedjo, die op den linkervleugel stond en No. 12 heette, de herdooping afliep

No. 1, 2, 3 en 4 kwamen voor en werden op post gebracht; de wacht werd overgenomen en de „oude", dat is de afgeloste, rukte in.

Een gendie *), een oude kom, een houten brits, met eene verhooging aan

*) Waterkruik.

het boveneinde bij wijze van hoofdkussen, een bank, een stoel en tafel, en daarboven een petroleumlamp maakten 't ameublement uit.

De geweren waren in de volgorde der nommers op 't geweerrek geplaatst. De manschappen van de wacht haalden hunne versnaperingen uit de zakken en legden ze op de plank boven de brits. 't Was niet veel bijzonders, wat te voorschijn kwam. Pakjes tabak, pijpen, een oude courant, waarin een stuk brood was opgeborgen, en dergelijke kleine geriefelijkheden. Een der Europeanen had ook een spel speelkaarten bij zich, erg beduimeld, grauw, met omgebogen hoeken. Er behoorde niet veel inspanning toe om hartenaas van schoppenaas te onderscheiden; dat was nog vrij duidelijk te zien. Enkelen hadden een leesboek uit de goed voorziene bibliotheek van de militaire cantine. Neen; er was niemand, die een fleschje — hoe klein ook — met jenever bij zich had, omdat een ieder zeer goed weet, dat dat bij het Indische leger niet toegestaan is. De overtreder zou zwaar gestraft worden. Of ze geen borrel lusten, als ze zoo 24 uren op wacht zijn? Wat graag! Maar dat mag nu eenmaal niet.

„Zie zoo," zei No. 5, „nu zijn we voor 24 uren onder dak. Vrije kost en inwoning, bewassching er onder begrepen, en dan bij 't einde van de vijf dagen *f* 0.85 in je zak, waarover je de vrije beschikking hebt. Daarover heeft zoowat niemand iets te zeggen, als alleen de gelukkige bezitter. Ik zet het den besten, om dat in den tegenwoordigen tijd met een eerlijk gezicht te verdienen."

„Kerel, kerel," verbeterde No. 7, die in de burgermaatschappij voor hulponderwijzer had gestudeerd, „je vergeet den coiffeur, of compagniesbarbier. Hij kapt je voor niets, scheert je voor 't zelfde bedrag en daarbij heb je nog het voordeel, dat je 't in den regel den volgenden dag nog voelt. Noem je dat soms niets? En dan is er bovendien nog groot onderscheid tusschen „vrije kost" en „vrije kost". Zooveel rijst als je maar bergen kunt en sambal *) ad libitum."

„Schei maar uit. Als jij met je Haarlemmerveensch begint, dan houdt je 't eerste uur nog niet op, en je speldt ons van alles op de mouw, wat je maar kwijt wilt wezen."

„Wel wis en waarachtig niet. Ad libitum is eigenlijk uitgevonden om je een juist denkbeeld te geven van de hoeveelheid sambal, die je krijgt. Dat wil zeggen zóóveel, dat je aan den binnenkant net zoo gloeiend wordt, als aan het meer oppervlakkig deel van je lichaam, wanneer je op 't midden van den dag in den gordel van smaragden een militairen marsch met den versnelden pas maakt."

„Wat heeft die gordel daarmee te maken?"

„Dat is eene uitdrukking, die door Multatuli is uitgevonden, om te laten zien, hoe warm 't hier in den Oost is."

„Multatuli heb ik niet gekend. Ik weet zeker, dat hij nooit bij 't 14[de] bataljon gestaan heeft."

---

*) Fijn gewreven Spaansche peper.

„Neen, dat kan wel. Daarom kan hij het toch wel gezegd hebben."

„Als jij met al die buitenplaatsen begint, dan kunnen wij het niet bijhouden."

„Kerel, 't is zoo leerzaam!"

„Ja, dat kan wel; maar daarmee poets je je geweer niet op. Zeg jij morgen, als je b. v. tegenover een Atjeher staat, eens: „dat en dat heeft die eene, die zeker nooit soldaat geweest is, anders had hij nooit zoo iets geks van den Oost gezegd, op een keer verteld." Ik verwed er een pakje zware onder, dat de vent je met zijn klewang mores leert. In den tijd, dat jij die apenkool verkoopt, vraag ik hem: „hoe smaakt je die peer" en stop hem twee handbreed bajonet in zijn baatje. Nou jij."

„Daar valt niet veel tegen te zeggen."

„Zie je wel; daar sta je nou met je gebakken peren. Neen, als ze dat niet kunnen, zoo iemand met een bajonet er om koud maken, of 't geweer uit elkaar nemen en in elkaar zetten, dan moesten ze liever hun mond houden. Als je me belooft je fatsoen te houden en je Haarlemmerveensch opbergt, totdat we van wacht komen, dan mag je van nacht tweemaal van mij stoppen. Want je zit in den regel niet dik in je tabak."

„Dat neem ik aan. Dan zal 'k voorloopig maar beginnen."

„Waarmee?"

„Wel met stoppen. Hier heb ik de pijp al."

„Dat denk je maar. Neen, dan moet je vroeger opstaan, als je mij bij den neus wilt hebben. Als 'k aanstonds van post kom en je zegt die „rede" nog eens weer op, die je laatst in de cantine op 't Koninginnetje gehouden hebt, dan mag je nog eens stoppen. Dat moet ik zeggen, eerlijk, kerel, dat was mooi! Verduiveld, wat zei je dat aardig, „dat lieve kind van Nederland, dat op onzen sterken arm vertrouwt." Ik kreeg er een lam gevoel van in mijn keel, en 'k heb het wel 25 keer bij mijn eigen nagezegd. Ik voelde, dat 'k veel sterker werd in mijn rechter arm; 'k had de tafel wel in splinters kunnen slaan."

„Wat had die armzalige tafel daar mee te maken?"

„Eigenlijk gezegd niks, niemendal. Dat weet ik ook wel. Maar ik weet het zoo net niet te zeggen als jelui, die van den tongriem gesneden bent, precies als de dominés; maar, zie je, er was geen vijand, die 'k in mekaar kon beuken, en dat had ik zoo graag gedaan. Want de Atjehers, die bennen nu eenmaal onze vijanden, dus ook de vijanden van Nederland; en de vijanden van Nederland bennen weer vijanden van Willemientje, en als ik daaraan denk.... neen, laat ze maar opkomen."

„En Emma dan?"

„Och, kerel schei uit. Als mijn tijd om is, dan ga 'k even naar huis, om mijne oude moeder nog eens te zien; dan ben 'k weer zooveel als burger. Dan teeken ik weer en dan ga 'k in uniform naar Den Haag en dan blijf ik net zoo lang voor 't paleis staan, tot 'k ze allebei gezien heb, Emma en Willemientje, en Willemientje en Emma. En dan kom ik weer hier en dan kan 't mij geen steek meer schelen, hoe 't dan met mij afloopt."

„Als ze er dan maar zijn."

„Ze! ze! Meer respect asjeblieft. Och kom, d'er niet zijn. Neen, dan moest mij ook alles tegenloopen. 's Winters, dat weet ik nog wel, dan wonen de Koninginnen in Den Haag. Ik kom net in den winter aan, dat heb 'k al uitgerekend; en al vriest het ook, dat 't kraakt, 't kan mij geen steek schelen. Zeg, jij weet nog al veel; als ik dan salueer, erg model, de knevel met slappe was in de puntjes, zouden de Koninginnen dan ook terugsalueeren?"

„Wel wis en zeker. Wilhelmien. . . ."

„Och, zit toch niet te zaniken met Wilhelmien. Willemientje vind ik toch veel mooier. Later, als ze ouder wordt, dan moet je zeggen Wilhelmien; nou is 't nog Willemientje. Maar wat wou je zeggen?"

„Als ik dan salueer, erg model."

„Je laat iemand niet uitspreken."

„Zeg dat niet. Maar als je 't over de Koninginnen hebt, zie je, dan kan 'k meedoen."

„Luister dan. Als Willemientje — is 't zoo goed — een soldaat voorbijgaat, dan maakt ze een buiging; net zoo goed als voor een generaal."

„Och kom kerel, je liegt toch."

„Neen, waarachtig 't is zoo."

„God, God; als mij dat eens overkwam!"

„Heb je niet gehoord, dat laatst, toen het eerste detachement van de koloniale reserve naar Indië zou gaan, die heele troep in den tuin van 't paleis bij de Koninginnen is geweest?"

„Neen, dat heb ik nog niet gehoord. En wat moest die daar doen?"

„Exerceeren. Wat anders?"

„'k Wou dat 'k daar bij was geweest. God, wat zou ik mijn knuisten tegen 't geweer gebeukt hebben!"

„En toen hebben de Koninginnen met de soldaten gesproken."

„Schei uit, kerel. Wat 'n geluksvogels!"

De posten moesten worden afgelost en 't gesprek werd gestaakt. Beiden kwamen op post.

„Zeg, je denkt aan de „rede" aanstonds, als we afgelost worden."

De mislukte hulponderwijzer glimlachte en beloofde het.

Het wachtlokaal vertoonde de gewone bedrijvigheid. Hier zaten eenigen kaart te spelen, daar werden gesprekken gevoerd, die in den regel Atjehzaken tot onderwerp hadden, weer elders zaten of lagen inlandsche soldaten in dolce farniente hun seroetoe *) te rooken, en bekommerden zich weinig over de bezigheden van hunne blanke kameraden. Trouwens, inlandsche soldaten vervelen zich niet spoedig op wacht. Als zij geen bezigheden hebben,

*) Inlandsche sigaret.

strekken zij zich uit op de hardste plank of den koelen steenen vloer en slapen, als zij willen, den slaap der rechtvaardigen. Die karaktertrek is zoo vrij algemeen, dat zij op post staande, tegenover den vijand, dikwijls gestreng moeten worden gesurveilleerd. Vier dagen provoost voor een inlander is vier dagen slapen. Natuurkinderen als zij zijn, leven zij bij den dag en kennen geen zorgen. Tegenover deze voor den soldaat slechte eigenschap van zich onder alle omstandigheden aan den geliefkoosden slaap over te geven, hebben zij ook weer vele goede hoedanigheden, die hen tot een gewaardeerd bestanddeel van het Indische leger maken.

Hier zaten eenigen kaart te spelen.

Wij hebben inmiddels onze twee vrienden vandaar straks een oogenblik uit het oog verloren. De een verheugde zich reeds op de „rede" van den „professor", terwijl de andere haar repeteerde. 't Was langzamerhand duister geworden; een bespiedende blik op den professor zou voldoende geweest zijn hem voor krankzinnig te houden; zoo gek stond hij daar op post te gesticuleeren. Beiden deden nochtans hun plicht en gaven oog en oor den kost.

„Ik kijk altijd goed uit", was de overpeinzing van No. 5, „als ik van die zwarte of bruine jongens tot nevenposten heb. Die kerels pakken, geloof ik, een uiltje, zonder dat ze 't zelf weten. Men behoeft ze heelemaal geen „slamat tidoer" *) te wenschen, want ze bronzen †) zonder dat toch goed.

*) Wel te rusten.
†) Een soldaten uitdrukking voor slapen.

Als ze van post komen, pakken ze even een seroetoe, die in een paar trekken op is, en „pats" daar slapen ze al weer als ossen. 't Is toch een raar slag volk."

't Was een heerlijke avond na den warmen dag. De verkoelende nachtwind speelde de schildwachten aangenaam om de slapen, zij haalden ruimer adem. De sterrenhemel glansde in al zijne pracht; de tallooze hemellichamen schitterden aan het firmament en verlichtten met behulp van het kleine stukje maan genoegzaam den omtrek. In één woord, 't was aangenaam wacht doen. Men behoefde zich met oog en oor niet zóó in te spannen dat men zich vermoeid gevoelt. De tijd vloog voor onze beide europeanen om en vóór ze er aan dachten, was de korporaal er reeds om hen af te lossen.

Nauwelijks stonden de geweren op het rek, of No. 5 herinnerde den professor aan zijne belofte.

„Eerst zal 'k mijn plat du jour gebruiken."

„Wat is dat nu weer voor Koeterwaalsch?"

„Dat zit hier in de courant. Kijk maar eens. Ook een stukje? 't Is brood met mijn ration soepvleesch van van morgen."

„Dank je; jij kunt je portie alleen wel op."

„En nu een glas Bourgogne er bij. Ook een glas?.... Neen sergeant, geen ongerechtigheid. Ik meende een kop thee." Zich daarna tot No. 5 wendende, vervolgde hij: „zie je, 't is maar, zooals je 't neemt. Jij drinkt dat nu voor thee, ik voor Bourgogne en aanstonds nà het diner drink ik uit diezelfde kan weer thee. Als je een beetje wilskracht hebt, dan kun je 't net krijgen, zooals je 't liefst wilt. Den laatsten dag van tractement heb ik nooit een cent op zak; dat regel ik zoo om geen hoofdpijn te krijgen van 't geld beleggen."

„Jij bent toch een zwetser. Jij bent den tweeden dag van tractement altijd al platzak en dan loop je op den schobberdebonk *) voor tabak."

„Ja, maar als *ik* tabak heb...."

„Die je nooit hebt."

„Dat is wel zoo; maar *als* ik ze heb, dan ben ik ook niets gierig. Ik heb in ieder geval een pijp."

„Met een grooten kop."

„Dat is voor 't gemak van 't stoppen."

„En om veel te bergen."

„Ook wel een klein beetje. Je moet mij toch toegeven, dat 'k er rond voor uit kom."

„Zeg, begin je nu haast?"

„'k Weet niet of de sergeant het hebben wil; want ik moet het hardop doen."

„Je behoeft toch niet te schreeuwen. De anderen hebben er niets mee te maken. Ik geef je alléén tabak."

„Dat is wel zoo; maar als ik nu b.v. zachtjes zeg „'t lieve kind van Nederland, dat op onzen sterken arm vertrouwt" dan is het toch lang zoo mooi niet."

---

*) Op den schobberdebonk loopen beteekent op iemands zak loopen.

„Wacht dan; dan zal ik het vragen.... Sergeant, een woordje asjeblieft."

„Wat is er?"

„Sergeant, u moet weten, dat de perfesser, hier No. 6, laatst op Koningin's verjaardag, zoo verduiveld aardig in de cantine gesproken heeft. Ik wou dat nog zoo graag eens hooren. Mag hij 't nog eens opzeggen?"

„Zeker; laat de professor zijn gang maar gaan; als hij maar niet te hard schreeuwt."

„Dank u, sergeant. Nou perfesser, vooruit met je rede."

„Ik neem nog eerst, om de keel te smeren, een glas bier.... uit de theeketel. ....Zie zoo. Krijgsmakkers!"

„Ben je gek? Wel wis- en waarachtig niet. Op de bank! U moet weten sergeant, dat hij in de cantine ook op een bank stond. 't Is maar jammer, dat de vlag er niet bij is. Ik weet wat! Hier, neem 't geweer in je rechterhand; dan moet dat de vlag verbeelden. Vooruit maar.... 't Is mooi sergeant; verduiveld mooi."

„Dan moet je mij ook niet weer in de rede vallen."

„Neen, dat beloof ik; vooruit maar."

„Krijgsmakkers! Wij vieren feest! Wij juichen en jubelen. Het bulderen der kanonnen weergalmt door de lucht; zij trilt evenals onze harten van vreugde trillen, omdat onze Koningin verjaart. Het lieve kind van Nederland, dat op onzen sterken arm vertrouwt...."

„Ben je heelemaal gek geworden, kerel?" riep de sergeant op eens.

„Neem me niet kwalijk, sergeant. Ik dacht er niet aan, dat u naast mij stond. Maar ik word ieder maal zoo raar, als hij dat zegt van 't lieve kind van Nederland."

Toen de „professor" n.l. tot zoover met zijn toast was gevorderd, werd het No. 5 weer raar te moede en er niet aan denkende, dat de sergeant van de wacht naast hem stond, gaf hij dezen zulk een stevige duw in de lendenen, dat het hem in ieder ander geval als feitelijke insubordinatie zou zijn aangerekend. Nu pardonneerde de sergeant hem gaarne, mits hij in den anderen hoek van 't wachtlokaal ging staan. No. 5 gehoorzaamde en verzocht den professor opnieuw te beginnen.

„Nu, vooruit dan maar."

Toen hij weer tot de geliefkoosde uitdrukking van No. 5 was gekomen, keek hij hem aan en schreeuwde meer dan hij sprak: „Het lieve kind van Nederland, dat op onzen sterken arm vertrouwt...."

No. 5 kon zich weer niet bedwingen. Hij stampte met den voet en met eenigszins hokkende stem zeide hij: „Verdomd kerel, 't is zoo mooi; laat ze maar opkomen, die gladakkers, ik beuk ze in elkaar."

„Houd je gezicht nu, of ik schei uit. Het lieve kind van Nederland, dat op onzen sterken arm vertrouwt herdenkt haren geboortedag, den dag, waarop Nederland en wij Nederlanders in haar verjongden. Zij, de lieve telg uit ons doorluchtig Vorstenhuis groeie op tot heil van het geliefde vaderland. Onder de zegenrijke leiding van hare dierbare Moeder, die wij allen lief gekregen

hebben, zal Zij eens de schutsengel zijn, die over Nederland waakt. Haar beeld, Hare lieve persoonlijkheid is voor ons, die ver van Haar verwijderd, Hare belangen met ons leven zullen verdedigen, innig vereenigd met de schoone driekleur, die ons in den strijd steeds vergezelt. Kameraden, laat ons in tijden van gevaar naar het „rood, wit, blauw" zien, dan zullen wij aan Haar en Hare lieve Moeder denken, en die gedachte is voldoende om ons met den waren krijgsmansgeest te bezielen, die ons ter overwinning zal leiden. Lang leven onze Koninginnen!"

„Hip, hip, hoera!" schreeuwde No. 5.

„Houd je bakkes," riep de sergeant. We zijn hier op wacht."

„Zeg, hou jij je gezicht," zei No. 5 tot een Duitsch soldaat, die zijne ingenomenheid met de speech te kennen gaf, door een „Sie leben hoch" aan te heffen. Hij sprak vrij goed de Nederlandsche taal, maar medegesleept door de gloeiende soldatentoast sprak hij zijn geliefkoosd Duitsch.

„Waarom zou ik mein gezicht houden?"

„Omdat dat Koeterwaalsch niet te pas komt, als er over de Koninginnen gesproken wordt."

„Zoo!? Weet jij wel, dat de Koningin-Moeder ook eine Duitsche ist?"

„Dat is ook zoo; daaraan had ik heelemaal niet gedacht. Geef mij je poot en de zaak is in orde."

„Nu professor," zei de sergeant, „ik moet zeggen dat heb je er uitstekend afgebracht. Steek die manilla sigaar van mij op. Ik heb wel niet veel, maar een sigaar heb je toch eerlijk verdiend."

„Dank je wel sergeant," zei No. 5.

„Neen; jij krijgt er geen."

„Dat weet ik wel sergeant. Maar het doet mij goed, weet u, dat u 't ook mooi vindt." En zich tot den professor wendende, vervolgde hij, hem het pakje tabak gevende: „Hier, stop op, zoo vast als je maar wilt. Je hebt het weer verduiveld mooi gezegd. Als ik wat te zeggen had, dan maakte ik je op staanden voet sergeant. Ik heb respect voor je. 't Is toch prettig, als je zóó kunt zeggen wat je meent. Weet je, ik voel 't wel; maar zoo iets zou 'k in mijn heele leven niet leeren, al werd ik ook honderd jaar. En zoo geen enkele knoop er tusschen! Als 't mij zoo raar wordt dan moet ik er altijd wat geks bij doen. Zooals zooeven sergeant, toen 'k u bij ongeluk dien opstopper gaf. Ik heb er nog spijt van, maar als de legercommandant in eigen persoon naast mij had gestaan, ik had precies 't zelfde gedaan. Of anders moet er bij mij altijd een „verdomd" bij en dat deed de professor niet en 't was toch zoo.... zoo..... zoo gloeiend mooi. Hoe heb je dat toch zoo geleerd?"

„Dat is een gave, die je, om zoo te zeggen, bij je geboorte meeneemt," zei de professor met eenig welbehagen.

„Begin je weer? Houdt die fratsen maar voor je. Je wilt mij toch niet wijs maken, dat je bij je geboorte al een rede hieldt. Voor zóó dom hoef je mij niet aan te zien. Zoo iets moet geleerd worden, net zoo goed als bajonet-

schermen. Zie je, daar ben *ik* nu een baas in; maar ik zal 't wel uit mijn hersens laten om te vertellen, dat toen ik zoo poedelnaakt, als 't maar kan, op de wereld kwam, dat ik toen al bajonetschermen kon. Neen, jonk; toen zongen wij allebei 't zelfde liedje en dat was niet mooi."

„Dat meen ik ook niet. Ik wilde maar zeggen, dat de eene mensch zoo'n aanleg heeft en de andere weer voor wat anders. Zoo heb ik aanleg gehad, om, zooals jij zegt, een rede te houden."

„Dan was 'k maar dominé geworden.... Zoo! Bedoel je dat? Had dat dan maar dadelijk gezegd. Ja dat begrijp ik; want ik heb geloof ik altijd aanleg gehad voor zoo'n verkorten stoot. Dat deed ik al met de verfkwast toen 'k nog bij de ververij was. Later kwam ik bij de metselarij om voor opperman te studeeren, maar ik bracht het niet verder, dan dat ik mijn kameraad den bak met kalk omgekeerd op zijn glad gestreken tronie zette. En toen, ja toen zeiden zij, dat 'k nergens voor deugde, alleen voor de galg misschien. Maar dat heb ik ze wel anders geleerd. 't Was op een Zondag, dat 'k met mijne kameraden uit was en toen werd er in een herberg wat van 't Koninginnetje gezegd. Dat kon ik toen ook al niet hooren; en 't duurde dan ook niet lang of de poppen waren aan 't dansen. Van 't eene woord kwam 't andere; van één opstopper kwamen er twee en zóó door, totdat ze allemaal doodstil waren. Toen dacht ik, Jan, 't deugt daar niet voor je. Veertien dagen later was ik soldaat en zoo ben ik nu hier. En 't bevalt mij opperbest, dat moet ik zeggen. Wie anders zegt, had nooit soldaat moeten worden. Die mopperaars, er zijn er goddank niet veel, zijn de waren niet.

Herr Kräler.

„Kom Herr Kräler," vervolgde hij, zich tot den Duitscher wendende, „zoo noemen je kameraden je immers, vertel nu ook wat de oorzaak is, dat jij uit Mofrika bent weggeloopen om bij ons rijst en sambal te proeven."

„Das kan ich ja moeilijk seggen," stotterde Kräler. 't Was waarheid, dat Kräler door de vele Duitschers, die bij 't Indische leger dienden, met „Herr" werd toegesproken. Ook was het velen bekend, dat hij als officier in de Duitsche gelederen een kranig figuur was en voor dames eene geliefkoosde verschijning op bals en partijen.

„Dan zeg je 't maar moeilijk. Gooi er maar wat Koeterwaals tusschen. 't Lijkt toch zoo veel op onze praterij, dat 'k het wel zoowat versta."

„Ich spreek daar lieber niet over."

„Zóó? Dan zal er wel een luggie aan wezen. Als ze bij ons daarover liever niet spreken, dan hebben ze in den regel 't land aan de politie."

„Je hebt je voor mij nicht noodig te schamen," antwoordde Kräler, moeite

hebbende zich kalm te houden. „En hier toe ich mein dienst, wie de beste."

„Geen onaangenaamheden," riep de sergeant, die medelijden gevoelde met den Duitscher. „God, Kräler; ik dacht er niet aan om je op je voorman te zetten. Wil je eens van mij stoppen, of wil je wat zware achter je Duitsche kiezen?"

„Nein, dank je."

„Nou, ook al goed. Zeg, professor, ben jij ook zoo geheimzinnig met het vertellen? Jij moet, dunkt mij, een heele Piet geweest zijn?"

„Wat zal 'k je zeggen? 'k Had altijd meer lust in 't soldaatjespelen dan in 't onderwijs, waarvoor de oude lui mij bestemd hadden."

„Zes maal gezakt voor huppelonderwijzer," bromde een der soldaten op de brits.

„Dat is gelogen," antwoordde de professor.

„Nou dan zeven maal; mij ook al goed. 't Komt er op een maal meer of minder niet op aan bij jou."

„Houd jij je gebakken snavel," kwam No. 5 tusschen beiden. „Jij brengt de heele boel in de war. Ik geloof nooit, dat de perfesser niet door een examen zou komen. Als de heeren zoo'n rede hooren, als hij op 't Koninginnetje kan houden, dan kan hij ook wel wat anders worden als soldaat. Vertel jij maar op; ik geloof alles, al lieg je ook, dat je geweer op 't rek er van begint te dansen."

„Pas op voor de andere geweren; want die doen ook mee, zoo gauw als hij zijn mond open doet," werd op de brits gezegd.

„Ik zal 't je eerlijk vertellen," zei de professor met een schuinen blik op de brits.

„Als hij dat zegt, dan liegt hij 't hardst," was 't antwoord.

„Zoo de waard is, vertrouwt hij zijn gasten."

„Dat spreekwoord heb je goed onthouden; omdat je „vertrouwt" op een van je vele examens met een *d* schreeft. Daar konden de heeren niet goed tegen."

„En de notaris kon jou op zijn kantoor niet meer gebruiken, omdat...."

„Omdat?" vroeg de man van de brits, driftig opspringende.

„Man, maak je niet dik, want dun is de mode."

„Als er ruzie gemaakt wordt, dan zet ik de ruziemakers op post," kwam de sergeant tusschen beiden.

„Goed sergeant; maar laat hem dan niet beginnen. Zeker, ik was klerk bij een notaris, maar dat stilzitten begon mij te vervelen en ik werd soldaat. Ziedaar alles. De professor weet zeer goed, dat er van mij niets anders te vertellen is, want wij zijn lansen *). Biecht jij nu ook op."

„Als je met je levensloop zoo gauw klaar bent, dan halen we de 24 uur niet," zei No. 5. „Lieg er maar wat bij; als 't je maar glad afgaat, dan kan 't geen kwaad. Beste jongens, die met een stuk koek in den zak in dienst

*) Die uit dezelfde plaats komen.

kwamen, zijn we geen van allen geweest. Als ik indertijd die verfkwast niet zoo hardhandig gebruikt had, dan was 'k nou misschien verver geweest. Als 'k later dien kalkbak niet omgekeerd, bij wijze van helmhoed, op den knikker van dien lammeling had gezet, dan was ik nou misschien al wel opperman. En als we geen Koninginnetje hadden gehad, wel dan was ik nooit soldaat geworden."

„Kleine oorzaken hebben groote gevolgen," merkte de professor op.

„Zeg jij hem dat zoo eens na, als je kunt," zei No. 5 tot den gewezen notarisklerk, „en dan nog zakken voor een examen. Dat geloof ik nooit."

„En toch is het zoo," antwoordde No. 6. „Zeker, ik ben ook gezakt, ... meer dan éèns; maar als ze iets tegen je hebben, dan kun je nog zoo knap wezen, maar dan kom je er eenvoudig niet."

„Dat is gemeen," beweerde No. 5, die vol bewondering was over de geleerdheid van zijn krijgsmakker. „Ik had ze de oogen bont en blauw geslagen."

„Dan ben je er nog niet."

„Neen, dat begrijp ik. Maar dan hadt je er ten minste wàt van. Wat kan 't eigenlijk schelen, of je een woord met een *d* of een *t* schrijft. Als ik aanstonds een Atjeher een ribbestoot geef met de bajonet, en ik schrijf „stoot" met een *d* of een *t*, dood is hij. Met die kniesoorderij zou ik het ook niet op hebben. Verder perfesser."

„'t Is uit. Toen 'k geen onderwijzer wou of kon worden, werd ik soldaat."

„'t Is mooi. Dat heb je er nou van, notaris. Als jij hem niet zoo op zijn vingers getikt hadt, dan hadden we een verhaal gehad, zoo lang als de heele wacht. Je moet toch wat doen om je niet te vervelen."

„Ik heb al wat," riep de sergeant. „Korporaal, ga met No. 5 en 6 eerst de posten langs en zeg hun, dat ik je op patrouille zend. Daarna ga je het terrein tot op een paar honderd passen voorwaarts verkennen. Van zelf zoo gedekt en zoo stil mogelijk. Zet je mutsen op. Je legt je hier en daar plat op den grond en dan blijf je maar eens uitkijken en luisteren. Wacht ik zal je ook een inlander meegeven. No. 7."

No. 7 was de inlandsche fuselier Sidin, die op het roepen van zijn nommer niet antwoordde.

„Die vent slaapt van zelf als een karbouw," riep nommer 5. „Wil ik hem even roepen. Hoe heet hij? Sidin? Wacht dan eens even .... Die kerels hebben allemaal dezelfde tronie, als 't donker is. Wacht, daar heb ik hem. Hé, Sidin, bangoon" *).

't Was meer de gevoelige aanraking dan 't roepen, die Sidin deed ontwaken. Hij wreef zijne oogen uit, stond op, waggelde een beetje en vroeg „apa" †).

„Apa," herhaalde No. 5. „Op patrouille. Die kerel trekt net een gezicht alsof we met zijn vieren op theevisite moeten bij zijn grootje."

„Je blijft niet langer weg korporaal, dan een uur hoogstens," gelastte de sergeant.

*) Wakker worden of opstaan.
†) Wat.

De patrouille marcheerde af, en het werd stil in het wachtlokaal; want No. 5 was er niet. Hij sliep bijna nooit op wacht, maar hij had behoefte om te praten of te luisteren. Hij wist in den regel door zijne op- en aanmerkingen het gesprek gaande te houden. Hij kon, zonder dat hij het wilde, wel eens scherp worden, maar goedig als hij was, was hij ook dadelijk bereid de goede verstandhouding te herstellen, als iemand kwaad werd. Er waren niet veel van zijne kameraden, die hem flink boos hadden gezien, ofschoon er algemeen beweerd werd, dat men voorzichtig moest zijn; want als hij eenmaal driftig werd, dan sloeg hij er op los. Daarbij kwam, dat hij ijzersterk was.

„Perfesser", zei hij, het wachthuis verlatende, „laat je tong maar hier; er valt niks meer te ratelen. Nu krijgt misschien de verkorte stoot het woord."

De patrouille marcheerde eerst langs de vier schildwachten en deelde hun mede, dat zij goed moesten uitkijken, omdat de korporaal met zijne drie manschappen aanstonds eene verkenning zou maken in het voorgelegen terrein. „In geen geval schieten, wat er ook gebeurt," zei de korporaal, „totdat ik met de patrouille aan de wacht ben teruggekeerd."

Daarna begon de patrouille met de verkenning. De koele avondwind deed vooral Sidin goed, die half slapende het wachthuis had verlaten. Hij begreep zeer goed, dat hij nu van dienst kon zijn, en keek van tijd tot tijd onderzoekend naar het voorterrein. Zoolang de tocht langs de posten duurde, deed hij evenwel niet veel moeite om iets te onderscheiden, omdat het er nog niet op aankwam. Toen de patrouille daarna kruipende het voorterrein begon te verkennen, was Sidin in zijn element. Al heel spoedig kroop hij vooruit en gaf met teekens te kennen om halt te houden, of vooruit te gaan, terwijl de korporaal, hoe gestreng ook op zijn dienst en gezag, gaarne de aanwijzing van Sidin volgde. Hier en daar bleef men een oogenblik onbewegelijk liggen, en vervolgde daarna al kruipende zijn weg. Eensklaps liet Sidin zich weer vallen en gaf de anderen een teeken om hetzelfde te doen. De korporaal kroop voorzichtig vooruit, totdat hij naast den inlander lag. Deze wees den korporaal op den kampong, die een 400 passen van hen verwijderd lag en fluisterde: „saja kira orang Atjeh kloewar kampong" *).

„Di mana?" †) vroeg de korporaal.

„Di sana" **).

Kort daarop maakte hij den korporaal opmerkzaam op eene donkere massa, die zich in de richting van het wachthuis voortbewoog. Deze was nu ook een en al gehoor, en meende vrij duidelijk te hooren en te zien, wat de inlander hem had medegedeeld. Ja, er was geen twijfel meer.

„Zoo ongemerkt mogelijk terug, om den sergeant tijdig van het gebeurde te verwittigen," fluisterde de korporaal.

Daaraan werd onverwijld voldaan. No. 5 keek nog eens achterom, hij had

*) Ik vermeen, dat Atjehers uit den kampong komen.

†) Waar.

**) Daar.

nog zoo gaarne wat gewacht, doch hij begreep dat het zaak was om de wacht tijdig te waarschuwen.

Toen de patrouille den postenketen tot op een 50 passen genaderd was, gaf de korporaal een teeken om te blijven liggen.

„Hé, No. 5," zei hij daarop, „ga naar de wacht en rapporteer den sergeant, dat ik zoo goed als zeker weet, dat een troep Atjehers naar hier komt; naar alle waarschijnlijkheid om de wacht te overvallen. Zeg den sergeant, dat ik in den kuil, links-voorwaarts van post No. 4 ga liggen, om hen in den flank aan te vallen, eerst met een paar salvo's en daarna met de bajonet, zoodra de sergeant is begonnen met schieten. Begrepen?"

„Jawel korporaal," fluisterde No. 5, „begrepen heb ik het en goed ook. Maar ik geloof nooit, dat ik dat zoo allemaal kan „overrapporteeren". Zou de perfesser dat niet beter kunnen doen; die praat veel beter dan ik en ik zou zoo gaarne — u weet wel — met dien verkorten stoot van wege 't lieve kind van Nederland."

„Vooruit dan No. 6; je hebt het goed gehoord. Als ik geen tegenorder ontvang, dan doe ik zooals ik je gezegd heb."

No. 6 had nu ook gaarne gebleven; doch toen hij een woord wilde zeggen, gelastte de korporaal zijn bevel zoo spoedig mogelijk op te volgen.

„Vooruit jongens, nu zoo voorzichtig mogelijk naar den kuil."

Hoogstens twee minuten later bespeurde de korporaal dat de wacht naar buiten kwam en dat alzoo zijn bericht was overgebracht. Hij hoopte geen tegenorder te ontvangen, omdat hij begreep dat hij daar, waar hij nu lag, uitstekende diensten kon bewijzen. Hij gelastte Sidin goed naar het vijandelijk terrein te zien, omdat hij wilde waarnemen, welke maatregelen de sergeant van de wacht nam.

Al zeer spoedig merkte hij op, dat de posten op het midden aansloten en de sergeant alzoo den vijand wilde ontvangen.

De korporaal, No. 5 en de inlander hadden hunne geweren, die geladen waren, voor zich op den grond gelegd. „Leg er een paar patronen naast," fluisterde hij, „dat laadt vlugger."

De Atjehers naderden inmiddels zeer langzaam, doch waren zoo goed als onzichtbaar. Alleen wanneer men wist, zooals de patrouille en nu ook de wacht, dat de vijand zich in het voorterrein bewoog, dan kon men eenige beweging bespeuren.

„Korporaal," fluisterde No. 5, „mijne vingers jeuken. Die zwarte gladmuizen komen van een koude kermis te huis. Denk er eens aan."

„Je mond houden en niet schieten vóór ik commandeer, en je gaat geen pas vooruit vóór ik 't je zeg."

„Jawel," zei No. 5, „maar niet lang wachten, alsjeblieft."

Zonder nog te kunnen vermoeden hoe sterk de vijandelijke troep was, die daar naderde, was het thans aan geen twijfel meer onderhevig, dat de wacht op het punt stond aangevallen te worden. In de eerste plaats was het zaak zich zoo stil mogelijk te houden, opdat de vijand niet vermoedde, dat de onzen

klaar waren om hem te ontvangen. No. 6 had, nadat hij het rapport van den korporaal had overgebracht, gevraagd om zich weder bij de patrouille te voegen, doch de sergeant had geweigerd. Hij vond het beter, dat er zoo min mogelijk beweging werd gemaakt en achtte den korporaal en de twee manschappen daar sterk genoeg. Hij ging n.l. van de veronderstelling uit, dat de vijand, plotseling door het vuur in front en uit de flank verrast, het hazenpad zou kiezen, doch ook wanneer hij stand bleef houden, dan zou de bajonetaanval onmiddellijk het handgemeen tengevolge hebben; en de afstand tusschen de patrouille en de wacht was zóó klein, dat men dadelijk bij elkaar was.

Ook de wacht lag, eenigszins gedekt, tot vuren gereed. Naar gissing was de naderende vijand nog een honderd passen verwijderd. Van tijd tot tijd hield hij halt en kroop daarna weer langzaam vooruit.

De Atjehers wreven zich reeds in de handen, omdat er nog geen schot viel. Hoeveel te dichter zij de wacht konden naderen zonder gezien te worden, des te zekerder was hun kans voor het welslagen van eene overvalling. Zij hoopten n.l. tot op 25 passen afstand ongemerkt te kunnen naderen; wanneer dan een der schildwachten schoot, dan zouden zij met den looppas vooruit snellen om de wacht te kunnen verrassen, op het oogenblik, dat zij buiten het wachthuis kwam. Zij dachten er geen oogenblik aan dat het kleine troepje van hunne nadering reeds op de hoogte was en gereed lag om hen te ontvangen. „Luister goed," had de sergeant gefluisterd, toen de vijand naar gissing nog twee honderd passen van hem verwijderd was. „Ik zal aanstonds, als de sloebers *) zoowat tot op 25 à 30 passen genaderd zijn, een schot doen. Maar jelui schiet niet vóór ik „aan" en „vuur" commandeer." Wel begrijpende, dat de soldaten dat vreemd zouden vinden, maakte hij hun zijn plan duidelijk. „Zij begrijpen er van zelf geen steek van, dat wij op onze hoede zijn; als ik nu schiet, dan denken ze, dat ik de schildwacht ben en hen nu eerst zie. Zij vliegen dan vooruit om de wacht te overvallen en daarvoor moet jelui je geweren geladen houden; want op dat oogenblik commandeer ik „aan" en „vuur." 't Spreekt van zelf, dat er dan dadelijk weer geladen wordt, we doen nog een salvo en ontvangen hen met de bajonet. In dien tusschentijd zal de korporaal hen in de flank met zijn vuur bestoken, zoodat we alle kans hebben, dat er geen steek van hen terecht komt. Opgepast dus!"

Allen verkeerden in spanning. De oude soldaten, die 't klappen van de zweep kenden en ontmoetingen met den vijand meer hadden bijgewoond, waren overtuigd, dat de Atjehers eene leelijke pijp zouden rooken. De jongeren daarentegen wachtten met meer ongeduld, en waren nog niet zeker, dat het succes zóó schitterend zou zijn; doch allen waren overtuigd, dat het voordeel geheel aan onze zijde was, ook al waren de Atjehers veel talrijker.

Men kon hunne bewegingen nu duidelijker waarnemen. Zij waren tot op omstreeks 50 passen genaderd. Ook nu weer hielden ze halt; zeker om te rusten en om zich te verzamelen. Vooruit ging het weer. De jonge soldaten

---

*) Een soort scheldnaam voor den Atjeher.

vonden 't vreemd, dat de sergeant zoo lang wachtte met schieten; doch niemand verroerde zich. Daar zagen zij den sergeant het geweer aanleggen. Hij richtte zoo goed, als dit in de duisternis mogelijk was, op het midden van den naderenden troep Hij meende n.l. te hebben opgemerkt, dat daar telkenmale eene hand werd opgestoken, als een teeken om vooruit te gaan of halt te houden.

Nog een oogenblik wachtte hij en schoot toen zijn geweer af. De knal deed als met een tooverslag het tooneel veranderen. De vijanden richtten zich n.l. eensklaps op, hieven hun krijgsgeschreeuw aan en stormden met opgeheven en zwaaiende klewangs vooruit. Doch op hetzelfde oogenblik als 't ware verrastte hen een krachtig salvo, die eenigen in het zand deed bijten. Verschrikt door dit onverwacht optreden van de wacht, deinsden zij een klein oogenblik

De hinderlaag.

terug, doch hielden bijna op 't zelfde oogenblik halt, om andermaal den klewangaanval te ondernemen, toen op datzelfde oogenblik bijna gelijktijdig twee salvo's vielen, waarvan één op de rechter flank. De uitwerking was verschrikkelijk. Slechts zeer weinig Atjehers stonden nog; eenigen trokken terug, doch weer anderen vlogen op de wacht toe, terwijl enkelen in de richting snelden, vanwaar het tweede salvo was gevallen.

„Attaqueeren," kommandeerde de sergeant zóó hard, dat hij zekerheid had, dat ook de korporaal zijn bevel hoorde, omdat het anders mogelijk zou geweest zijn, dat de wacht door een salvo van daar kon getroffen worden.

„Attaqueeren," herhaalde No. 5 en snelde met geveld geweer vooruit. „Perfesser," riep hij, op een Atjeher stormende, „hou ze daar maar aan den praat; wij zullen ze hier van wege 't Koninginnetje.... Hier smeerprop; dien

heb je vast, dat zul je je grootje niet oververtellen," zeide hij, den voorsten Atjeher een bajonetstoot in de borst gevende. „Jawel," ging hij voort, met een tweeden vechtende, „moet jij ook schermles van mij hebben?" Dat ging evenwel niet zoo gemakkelijk, want de Atjeher danste en sprong om hem heen, steeds trachtende hem met zijn klewang te treffen. „Spring toch niet als een jonge geit, leelijke zwartkop, want zoo prettig is 't voor jou niet." No. 5 stond met geveld geweer en volgde den Atjeher zoo goed in zijne bewegingen, dat hij iederen slag afweerde. „Wacht lummel, dat zal 'k je leeren. Het lieve kind van Nederland, dat op onzen sterken arm vertrouwt, en daar heb jij twee handbreed staal onder jou baadje." De Atjeher viel, waarop No. 5 hem voor alle zekerheid nog een kolfslag op het hoofd toebracht. „Ik geef altijd graag goeie maat. Jij hebt niks meer te reclameeren," zeide hij.

Ook de korporaal en Sidin waren slaags geweest, en hadden lustig van zich afgebeten. De wacht had er eveneens duchtig op losgeslagen; alleen had de professor eene vrij onbelangrijke klewangslag over den linker arm ontvangen, die wel bloedde, doch weinig pijn veroorzaakte.

„Nu voorzichtig uitkijken," gelastte de sergeant, toen de korporaal met de twee man zich met de overigen van de wacht hadden vereenigd. „De oudste korporaal met zes man gaan een dertig passen vooruit; doch kijk goed uit; want je kunt den vijand niet vertrouwen. Zoo'n gewonde zou je nog een leelijke jaap geven. Zij houden zich dikwijls dood."

Die raad was zeer goed, want tot tweemaal moest de bajonet nog dienst doen tegen een paar Atjehers, die de patrouille nog met den klewang trachtten te treffen. Men liet de vijanden verder liggen, en nam de wapens mede. Negentien Atjehers lagen dood over het terrein verspreid; 21 klewangs en 3 lansen werden buit gemaakt en in triomf naar het wachtlokaal gebracht.

De sergeant liet de wacht aantreden en bepaalde, dat in plaats van enkele nu dubbele posten zouden worden uitgezet, omdat hij verwachtte, dat de Atjehers — al was het slechts om hunne dooden weg te slepen — zouden terugkomen vóór de dag aanbrak. De manschappen zouden om de beurten om het uur worden afgelost; dus van iederen dubbelpost één man, zoodat ieder, totdat het licht werd, twee uur op post zou staan en één uur rusten.

„Ik zal wel voor den perfesser schilderen," zei No. 5.

„Dat is niet noodig," antwoordde de sergeant, „dat kan de jongste korporaal wel doen. Van rusten is voor geen van ons sprake. Alleen de „perfesser," zooals No. 5 zegt, kan gaan liggen, als ik hem verbonden heb. Korporaal breng de dubbelposten op."

„Sergeant," zei No. 6, „ik kan mijn dienst wel doen, als u mij een lap om den arm bindt."

„Wij zullen zien," zei de sergeant.

Ook No. 5 kreeg een uur rust en ging met den sergeant en de overigen, die niet op post kwamen, het wachthuis binnen.

„Trek jij jou jasje maar eens uit," zei hij, „we zullen dat zaakje wel eens in orde brengen."

„Laat dat maar aan mij over," zei de sergeant, uit de verbandkist eenige doeken nemende.

„Dat is goed," antwoordde No. 5; „dat kan u ook beter. Ik zal de pijp voor hem stoppen. 't Is nog al gemakkelijk dat ding te vinden, van wege den grooten kop. Zeg eens wat perfesser."

„Ga je gang maar; stop maar op."

„Dat zal 'k hem leveren; maar als de sergeant klaar is, dan moet je mij vertellen, hoe dat gekomen is. Je hebt zeker weer te veel met die kerels gepraat. Ik heb *dat* alleen gezegd, je weet wel van 't lieve kind van Nederland en toen gaf ik hem er een, die van raak was. De vent is nog van streek, wed ik. 't Is toch prettig, als je zoo met je geweer goed over weg kunt. Die vent sprong en danste om mij heen, net als zoo'n kerel uit eēn peerdenspul. Ik dacht „spring jij maar toe; je bent het toekijken wel waard; maar meer ook niet." Dat begon hem zeker te vervelen, want op eens sprong hij naar mij toe en toen.... ja toen kreeg hij dat gevalletje."

Het verbinden van den „professor."

„De korporaal vertelde mij, dat jij je uitstekend gehouden hebt."

„Och kom sergeant, 't mocht wat. Zelfverdediging noemen de groote oomes dat, geloof ik. Als ik mij minder uitstekend gehouden had, dan was ik er om koud geweest. O ja, ik had ook nog kunnen wegloopen, maar dan was ik geen knip voor mijn eigen neus waard geweest. Dat gezegde van 't Koninginnetje, groote God, wat maakt je dat sterk. En 'k heb er geen enkel maal bij gevloekt, sergeant; hoogstens zoo'n gewoon verdommetje; maar dat was dan ook alles."

„Ik zal in ieder geval over je rapporteeren. Zie zoo, daar is onze professor nu ook geholpen; je arm nu maar rustig houden en ga maar op de brits liggen."

„Zou ik mogen rooken, sergeant?"

„Zeker, ga je gang maar."

„Hier perfesser, hier heb je je pijp. Volgestopt met de beste tabak, die we in de cantine kunnen krijgen."

„Dank je. Nu nog een vlammetje."

„Wel wis en waarachtig; ik zal je netjes bedienen."

„Kerel, kerel; wat heb je dat vast gestopt. Ik kan haast niet trekken."

„Ik was bang, dat je anders reclameerdet, dat 'k je niet genoeg gaf. Trek maar flink, je hebt er voor den heelen nacht genoeg in. Je kunt net zoo lang van mij stoppen, totdat 'k niets meer heb. Vertel nu eens hoe het kwam, dat zoo'n leelijke zwartkop je dien tik gegeven heeft."

„Ja, dat weet ik eigenlijk zelf niet. Zie je, ik raakte slaags met een van die sloebers; hij hakte maar trouw toe en ieder keer, als ik stootte, sprong hij achteruit. Op hetzelfde oogenblik, dat mijn bajonet in zijn lichaam drong, gaf hij mij dien slag; maar de vent heeft hem duur betaald, want hij was dadelijk mors dood."

„Zoo, ik dacht dat je weer te veel met je Haarlemmerveensch aan den gang waart geweest. Want jij kunt je mond nooit houden."

„En jij zelf dan. Je vertelt dat je bij iederen steek wat gezegd hebt."

„Ja, maar dat was zuiver Hollandsch."

„Denk je dan dat de Atjehers, die jij om zeep hebt gebracht, dat verstaan hebben."

„Dat is ook niet noodig. Maar als je zoo met de geleerdheid begint, dan heb je je hersens niet bij 't vechten. Zie je, en dat is nommer één. Ik kijk zoo'n kerel maar trouw aan; springt hij, dan laat 'k hem stil springen; slaat hij, dan weer ik den slag af. Als hij zich een oogenblikje bloot geeft, dan zeg ik zoo: „Joris, hoe smaakt je die peer, en meteen heeft hij hem te pakken. Daarin zit hem nu de geheele kunst van 't bajonetvechten."

„Jij vergeet één ding en als dat er niet bij is, dan geeft je de kunst ook geen steek."

„En dat ding heet?"

„Kalmte, kalmte en nog eens kalmte."

„Dat is de eerste maal perfesser, dat 'k een gloeiende domheid van je hoor. Ik heb het al in de gaten; als 't op de vechterij aankomt, dan moet jij maar niet in het voorste gelid gaan staan, jongen."

„Waarom niet? En welke domheid heb ik gezegd?"

„Jij zegt, als de kalmte er niet bijkomt, dan heb je aan de vechterijkunst niets. Dat is dom; want als je erg goed bajonetvechten kunt, dan ben je tegenover zoo'n kerel met een klewang altijd op je gemak. En iemand, die op zijn gemak is, die is kalm. Nou jij?"

„Dat kan wel waar zijn; en ik beloof je, dat ik mij meer op het bajonetschermen zal toeleggen. Denk evenwel niet, dat 'k bang ben; ik durf net zoo goed vooraan als de beste. Is 't niet waar sergeant? Heb ik zoo even niet goed mijn partij meegeblazen?"

„Zeker. Jelui hebt beiden gelijk, Wat No. 5 zegt is volkomen waar; hoe beter je bajonetvechten kunt, zooveel te kalmer ben je in 't gevecht van man tegen man. Toch deed de professor zeer goed zijn best en hij heeft er flink op los gehakt; misschien wel wat te woest uit gebrek aan kalmte. En het is zeer goed mogelijk, dat hij daaraan de verwonding te danken had."

„U zei zoo even sergeant, dat u rapport zou maken, omdat ik mij zoo flink

gehouden heb. U wil daarmee toch niet zeggen, dat ik kans zou hebben op eene koninklijke belooning."

„En waarom niet?"

„Omdat dat de Militaire Willemsorde niet in de hoogte zou steken. Neen, ik stel me voor, dat je daarvoor wat anders moet doen, dan ik gedaan heb."

„Neen, zoo'n vaart behoeft het ook nog niet te loopen. Maar ik vind het toch goed, dat de officieren van de compagnie het weten en vooral de kapitein, dat jij een flinke kerel bent, op wien men kan rekenen."

„Nou sergeant, u moet het zelf weten. Ik vind het anders niets erg. Ik had schik als zes; wat is zoo'n Atjeher glad aan den binnenkant, de bajonet gleed er zoo gemakkelijk in en uit, dat 't net was, of er binnen niks anders in zat dan geweervet."

De vijand vertoonde zich dien nacht niet meer. De les was zoo gevoelig geweest, dat hij het niet waagde zijne dooden terug te halen. Daarom werd den volgenden dag een groote kuil gegraven, waarbij de sterke vuisten van No. 5 uitstekende diensten bewezen. Het duurde lang vóór de kuil groot en diep genoeg was. Men was er om 6 uur mee begonnen en tegen 11 uur had de plechtige teraardebestelling plaats. 't Was een indrukwekkend schouwspel toen de soldaten van de wacht met dezen treurigen arbeid begonnen. Ieder lijk werd door twee man gedragen tot bij de kuil, waarna het op aanwijzing van den sergeant in het graf werd neergelaten. De vijand, die deze bezigheid uit zijn kampong kon gadeslaan, deed geen schot. Toen alle lijken in den kuil waren neergelaten, liet de sergeant de acht manschappen en de twee korporaals aantreden, plaatste aan weerskanten een gelid en op commando werd voor het gemeenschappelijk graf van deze moedige krijgers, die zich den vorigen avond ten dood gewijd hadden, gesalueerd. Daarna werd de kuil dichtgeworpen en de aarde aangestampt.

Ook de gewonde professor was bij dezen dienst tegenwoordig. Hij wilde niet afgelost worden, omdat de wond, volgens hem, niet veel te beteekenen had en de sergeant gaf zich gewonnen, toen hij verklaarde, dat hij niet de minste pijn had. Hij wilde ook zoo gaarne bij de teraardebestelling tegenwoordig zijn

„Zoo iets zie je niet iederen dag bij ons in 't dorp," zei hij.

No. 5 had hem uitgenoodigd een lijkrede te houden bij het graf, hetgeen de sergeant onder één voorwaarde toegaf, n.l. dat de kuil eerst dichtgeworpen zou worden. Toen dat geschied was nam de professor het woord en sprak:

„Kameraden! Wij staan hier aan het graf van onze vijanden, die opgehouden hebben onze vijanden te zijn. Op dit oogenblik is het onze plicht te vergeten, dat zij nog geen twaalf uur geleden ons naar het leven stonden; omdat de strijd eerlijk was. In den oorlog zijn handelingen veroorloofd, die op andere tijden oneerlijk zouden zijn. Wij hebben eerbied voor den moed en de volharding, waarmede de Atjehers voor hunne vrijheid strijden; dat deden wij immers ook in den tachtigjarigen oorlog en daarop zijn wij nog steeds trotsch. Toen de macht van Napoleon I na den gedenkwaardigen tocht

naar Rusland gaandeweg begon te verminderen, toen onttrokken wij ons aan zijne dwingelandij en in vereeniging met andere Europeesche rijken streden wij voor onze vrijheid. Ons geliefd vorstenhuis streed er in de voorste rijen en Quatre-Bras en Waterloo kunnen getuigen met hoeveel geest onze voorouders bezield waren, omdat de vrijheid ons lief is. Zoodanig moeten wij ook het verzet van de Atjehers beschouwen. Niettemin is ook de strijd van onze zijde rechtvaardig; want zeeroof en beleediging, de Nederlandsche Driekleur aangedaan, eischten straf. Uit naam van Nederland straffen wij, de Atjehers verzetten zich.

Laat ons thans nogmaals met een echt militair saluut afscheid nemen van deze 19 Atjehers, die gisterenavond getoond hebben, dat zij een der grootste krijgsmansdeugden bezitten, n.l.: moed.

„Jongens! De hand aan den helmhoed!"

't Was een eenvoudig doch niettemin plechtig oogenblik, toen allen op uitnoodiging van een gewoon soldaat eerbiedig den militairen groet brachten en in de diepste stilte werd naar het wachtlokaal teruggekeerd.

Den volgenden dag werd bij commandementsorder het succes aan allen bekend gemaakt en de flinkheid van de wacht geroemd.

Bij de compagnie, waartoe No. 5 behoorde, waren de kapitein en de luitenants bij het voorlezen van die order tegenwoordig. Na afloop daarvan werd hij voorgeroepen en sprak de kapitein ten aanhoore van allen:

„Onderofficieren, korporaals en soldaten! Het voordeel, door een handje vol Neerlandsch-Indische krijgers op den verwoeden vijand behaald en waarvan in de commandementsorder gesproken is, geeft wederom het bewijs, dat door goede plichtsbetrachting alles bereikt wordt. Aan allen, die daartoe hebben medegewerkt, zoowel kader als manschappen, onze hulde; maar uw krijgsmakker, die thans vóór u staat, heeft daar getoond, dat een echt soldatenhart in zijn zijn lichaam klopt. Ik ben er trotsch op zulke mannen onder mijn commando te hebben; laat zijn voorbeeld u tot navolging strekken; legt u allen met vrucht op de edele schermkunst toe, opdat ge in den strijd van man tegen man uwen vijand staat. Ik wensch u persoonlijk geluk en schenk u dit namens de officieren van de compagnie."

„Dank u wel kapitein," zei No. 5, toen de kapitein hem de hand drukte en hem een gouden tientje gaf „en ook de andere officieren. 't Komt niet alleen van 't bajonetvechten, kapitein, ook van 't lieve kind van Nederland. Maar dat kan mijn kameraad, de perfesser, u beter vertellen."

UIT DE STUDEERCEL.

De journalisten klagen er over, dat de maand Augustus zoo weinig nieuws brengt. Ik geloof evenwel, dat men in Augustus vrij wat kan opmerken en waarnemen, wanneer men zich de moeite geeft te doen, wat in Augustus gewoonlijk gedaan wordt — een Congres te bezoeken. Juist terug uit Mechelen, waar het twaalfde *Congrès Archéologique et Historique* is gehouden, bied ik hier eenige indrukken aan, met de uitdrukkelijke belofte geene geleerde debatten over archaeologie, of historie te zullen aanroeren.

Mechelen is eene stad vol kerken, vol klokgelui, vol grijze en blonde *abbés*. Anders is er eene zeer sterke neiging tot rust en kalmte te bespeuren. De karakteristieke kleur van de stad wordt het best aangegeven door de prachtige cathedraalkerk, gewijd aan Sint-Rombout, en door het groote plein met het gebouw der Hallen. De Mechelaren zien er zeer ernstig uit, hunne huizen zijn smal en donker. Weinig vreemdelingen bezoeken Mechelen — daar de twee hoofdsteden van België, Antwerpen en Brussel, in de onmiddellijke nabijheid liggen. En toch zou Mechelen ook aanspraak kunnen maken op den naam van hoofdstad, wanneer men er op let, dat Mechelen een Aartsbisschop bezit, omringd door een staf van kanonniken.

De stad Mechelen heeft dus een zeer kalm plaatselijk leven. Het meeste gerucht maakt het prachtig *carillon* van de cathedraal; en het luiden van de groote klokken, die de gemeente ter misse roepen. Het *carillon* laat zijn vijf-en-veertig klokken om de tien minuten voor langer of korter pooze hooren. Hoe vroolijk dit klokgezang ook moge geacht worden, zullen vreemdelingen, die in de nabijheid der klokketoren logeeren, toch zeker gedurende hun eersten nacht wel geen oog toedoen. Het is zeer opmerkelijk, dat de meeste hôtels — indien men inderdaad dit woord mag gebruiken — juist in de onmiddellijke nabijheid van den hoogen, schoon onvoltooiden cathedraaltoren zijn gelegen. Den geheelen dag, den geheelen nacht, zwijgen de klokken niet. Het is als te Brugge — klokken, begijntjes en kant.

Onder de gebouwen, die de aandacht trekken, dient het eerst genoemd — het Gerechtshof, vroeger Paleis van Margaretha van Savooye, tante van Karel V, de bekende Landvoogdes der bloeiende Nederlanden, die Mechelen tot haar zetel koos. De Mechelaren houden deze Margaretha in hooge eer, daar zij in 1849 hun stadgenoot, den beeldhouder Tuerlinckx, opdroegen een standbeeld voor Margaretha te ontwerpen. Het verrijst nu op het groote plein, met den rug naar het massieve gebouw der Hallen, met het gelaat naar de cathedraal. Heel artistiek is het niet — daar de artist verzuimd heeft van de schilderachtige vrouwenkostumen der zestiende eeuw partij te trekken.

Het archaeologisch-historische Congres zetelde in het zeer goed gerestaureerde Gerechtshof, dat werkelijk een grootschen indruk maakt, en overal met Vlaamsche opschriften prijkt. Zoo stond op eene der deuren: *Onderzoeks-rechter*, een purisme, dat zeker door de schim van onzen grooten Drossaert met genoegen zal gelezen zijn. Het Vlaamsch wordt overal gesproken. Vraagt men

den weg in het Fransch, dan komt er geen antwoord. Na het Gerechtshof komt het gebouw der Hallen, waar nu het gemeentelijk museum gevestigd is. Dit museum bezit allermerkwaardigste kostbaarheden, vooral in oude meubels, oude gravuren en oude kleedingstukken. Eene collectie vrouwenschoenen uit de zeventiende en achttiende eeuwen maakt op zich zelf een *unicum* uit. De gotische Cathedraal biedt inwendig en uitwendig een grootsch schouwspel. De bestuurders van het Congres hadden zeer goed begrepen welk een gebruik van den hoogen Sint-Romboutstoren te maken was. Ze deden er een concert geven boven het hoofdportaal van de westzijde — een concert door de hoornblazers van het tweede regiment artillerie, door den *carillonneur de la ville*, den heer M. J. Denyn, en door de liedertafel *Aurora*, onder bestuur van den heer Cyrille Verelst. En toen ze aan het slot den geheelen toren in purperen Bengaalschen vuurgloed deden blaken tegen den met sterren bezaaiden zomernachtshemel, gaven ze wel het allermooiste te zien, wat de oude stad Mechelen den vreemdeling kon vertoonen.

Het archaeologisch-historisch Congres heeft altijd zekere plechtigheid, daar verschillende staten hunne officiëele vertegenwoordigers zenden. In de eerste plaats trok de aandacht de heer Charles Casati de Casatis, een Italiaansche Franschman, die te Parijs, „*conseiller honoraire à la Cour de Paris*" is, en nu optrad als „*délégué du ministre de l'Instruction publique et des Beaux-Arts de France.*" Het was een statig, stilzwijgend man, met zwierend, zwart hair en zwarte toegeknepen oogen, die des Zondags (8 Augustus) aan het banket een donkergroen commandeurslint droeg, dat hem — ingeval hij zijn portret zal doen schilderen — goede diensten zou kunnen bewijzen.

In de tweede plaats viel in het oog de heer H. Hildebrand, een Zweed — officiëel vertegenwoordiger van de Zweedsche regeering. Te Mechelen werd hij aangeduid als „*conservateur en chef des antiquités du royaume de Suède*, en ieder vond hem een ongemeen groot personage. Zijn gelaat was bruinrood, en zijn struikerige baard daalde tot op zijn horlogeketting. Hij was niet zeer spraakzaam, en bracht gedurende het banket eenige woorden in het Fransch te voorschijn, die zeer rijk met Zweedsch zand bestrooid waren. Voor het overige was de man bestrooid met ridderkruisen, die zijn versleten rok onzichtbaar maakten. Hij vertoonde ook een zeer gekreukeld grootkruislint, dat er uitzag, of het met den bestarden antiquaar schipbreuk had geleden. Het gezelschap der buitenlandsche grootheden werd nog aangevuld door een Russischen Prins, wiens naam eenigszins onduidelijk werd uitgesproken, zoodat ik niet met zekerheid kan verklaren of hij Lobanoff of Romanoff heet. In elk geval was deze Russiche archaeolog een allervriendelijkst congresbroeder, zonder in het oogvallende uiterlijkheden, en toonde hij evenveel belangstelling in België als in Noord-Nederland.

Het Congres werd midden op den dag in den schouwburg geopend bij zonneschijn en gaslicht. De kanonnik van Caster las als voorzitter van het Congres, eenige notitiën in het Fransch over de gebouwen te Mechelen. Zijne stem was niet zeer duidelijk, maar zijne figuur indrukwekkend. Hij

toonde een geestigen, fijnbesneden kop, herinnerende aan portretten door Holbein of Jean de Maubeuge (de Mabuse) geschilderd. Bij het bezoek aan het stedelijk museum in de Hallen bleek het, dat de eerwaarde heer van Caster uit zijne rijke verzameling van gravuren en platen de fraaiste exemplaren aan de gemeente Mechelen had ten geschenke gegeven. Op den eersten Congresdag werden alle groote en kleine leden zeer gastvrij ontvangen door Burgemeester en Schepenen van Mechelen ten stadhuize. Dit gebouw bevat weinig merkwaardigs, tenzij men eenige zeer uitvoerige historische doeken uit het romantisch tijdvak van 1830 tot 1850 zou willen uitzonderen. Het gebouw kwam mij zeer bekend voor. In 1879 hielden we er het zeventiende Taal- en Letterkundig Congres.... en straks wordt te Dordrecht het vier-en-twintigste gehouden.

Het scheen mij of Mechelen sedert 1879 niet in levendigheid was vooruitgegaan. Bij de opening van het Taal- en Letterkundig Congres (24 Augustus 1879) woei van bijna alle huizen een vlaggenpaar — de Belgische en de Nederlandsche vlag. En juist de laatste was fonkelnieuw, want de blauwe baan was van licht-azuur in plaats van zwartachtig indigo. Er werd een fakkeloptocht gehouden, die de geheele bevolking op de been bracht. Door al de muziekkorpsen werd het *Wien Neêrlands bloed* gedurig gespeeld. Burgemeester en Schepenen hadden het Stadhuis voor de sectie-vergaderingen, den schouwburg voor de algemeene afgestaan. De feeststoet van den eersten avond was verrassend in de hoogste mate. Drieduizend deelnemers, allen in feestgewaad of officiëel kostuum, allen met veelkleurige lantaarnen, met praalwagens, blazoenen, kartels, vaandels — allen bijeengekomen uit belangstelling voor het Congres — dit zag er heel wat anders uit, dan de plechtige kalmte van het twaalfde Archeologisch-Historisch Congres, nu onlangs gehouden.

In 1879 kwamen al de Vereenigingen van Mechelen te voorschijn: de Rederijkerskamer de Lisbloem, de Mechelsche afdeeling van het Willemsfonds, de liedertafel *l'Echo de la Dyle,* en de liedertafel Aurora, die ook nu weer op de meest artistieke wijze aan het concert op den Cathedraaltoren van Sint-Rombout deelnam. In 1879 had deze liedertafel een nog aardiger middel gevonden om de algemeene aandacht te trekken. Ze had gestudeerd in de oude geschiedenis der Mechelsche kamer: *de Boonbloeme* van 1522. Ze had gevonden, dat die kamer een esbattement had voorgesteld: *Die Clughte van Jonkher van Vindhelyne.* Al de leden der liedertafel Aurora, een kleine dertig, hadden toen het kostuum, groen en geel, van zestiende-eeuwsche kamerzotten gekozen. Ze zagen er allervermakelijkst uit met kunne rinkelende zotskappen, hunne kolven, hunne goed beschilderde gelaatstrekken.

Duidelijk herinner ik mij nog hoe één der Congresleden — Joh. C. Zimmerman — een man, wiens gelijke men nu zelfs met den lantaarn van Diogenes niet zou kunnen vinden, het woord nam om de oolijke, guitige kamerzotten te prijzen voor hun artistieken zang. In hoofdzaak was de toen te Mechelen getoonde geestdrift en goede smaak te danken aan de zorgen van den voorzitter der regelingscommissie, den beroemden schilder, Willem Geets.

In Augustus 1897 moesten deze souveniers wel weer opkomen, daar de stad

Mechelen ook ditmaal feestvierde. Het Taalcongres van 1879 greep dieper in het leven der Mechelaren dan het nu gehouden Archaeologische Congres. Daarom kon ik het juichende Mechelen van vóór achttien jaren niet terug vinden. In alle stilte aangekomen begaf ik mij naar een door de regelings-commissie opgegeven hotel. Toen ik over den drempel van dit huis was getreden, klonk mij een zeer levendig gezang in de ooren. Deze muziek kwam van eene binnenplaats, en ging uit van een gezelschap Leuvensche Studenten — die hunne vacantie vierden door des Zaterdagsavonds in het ongenoemd hotel (?) — luid te zingen. Den volgenden morgen zag ik op de vermelde binnenplaats een houten pop, groen geschilderd, het allermeest gelijkend op hetgeen men ten onzent een vogelverschrikker noemt. Daar ik aan den voet van dezen pop den naam van Sylvain van de Weyer aantrof, meende ik, dat de zingende studentenclub misschien werk maakte van politieke propaganda, maar de ijverigste nasporing gaf geene oplossing van dit raadsel. Er was iets mysterieus in dit Mechelsche verblijf. Er waren geene gangen — men moest door eene reeks kleine, zeer huiselijke vertrekken een trap bereiken, die krakend, bouwvallig, verveloos, naar eene hoogere verdieping leidde. Ik had de verzoeking met Amadis de Gaula de hulp in te roepen van de Fee Urganda, de Onbekende, om een enkelen lichtstraal in deze geheimzinnige wildernis. Een reeks van vier deuren gaf toegang tot vier kamers. De eerste kamer was even troosteloos als de tweede, de derde en de vierde, maar onderscheidde zich alleen daardoor, dat eene zwarte kat met witgele oogen op het bed lag. Men wees mij de derde kamer aan.

Ik was nu eenmaal in het tooverkasteel, en zelfs Urganda, de Onbekende, zou er mij niet uit hebben kunnen redden. Ik vond in mijn verblijf alles, behalve de gewone middelen, om mij met de buitenwereld in betrekking te stellen. De zomerwind deed de flodders van het afgescheurd behang aan den wand bewegen. En nu begon de zware stem van het *carillon* vlak boven mijn hoofd mij te herinneren, dat ik de eer had in het aartsbisschoppelijk Mechelen te logeeren. Gelukkig, dat de mystiek in de mode is, en dat ik mij kon voorstellen in een betooverd kasteel een slapeloozen nacht te moeten doorbrengen.

En toch — ook nu! — had ik een moment van zeer groot geestelijk genot. Het was gedurende het banket op Zondag 8 Augustus. Onder de gasten bevond zich de oud-minister A. Beernaert, nu Voorzitter der Kamer van volksvertegenwoordigers. Zijn gelaat biedt eene eigenaardige gelijkenis met onzen lang overleden dichter S. J. van den Bergh — maar zijn oog was schitterender, maar zijn kalme wijze van in het rond te zien, herinnerde mij onzen staatsman Cappeyne van de Coppello. Zijne toespraak klonk in het schitterendste Fransch, dat ooit door mannen als Burdeau of Méline is gebruikt — hij wees op de oude monumenten, die de archéologen willen behouden — en die door de meest onhandige restaurateurs worden verknoeid. Zulk eene rede maakte het Congresbanket tot een gewichtig feit. Het was maar jammer, dat ik mij weer moest begeven naar het droevig verblijf, waar zelfs de groote tooverfee Urganda, de Onbekende, mij niet kon helpen. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

IX.

Handelingen van het XXIIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, gehouden te Antwerpen den 24, 25 en 26 Augustus 1896. Antwerpen. *Drukk. Jan Bouchery. 1897* (Augustus).

Juist ééne week vóór het XXIVe Taalcongres, gehouden te Dordrecht, komt het boek der *Handelingen* van het Antwerpsche, verleden jaar gehouden. Dit boek geeft een zeer juist beeld van al wat geschied en gesproken is. Men heeft hier en daar de termen der sprekers wat beschaafd uit beleefdheid. Een der redenaars uit de eerste afdeeling, die ontevreden was, omdat men zijne denkbeelden niet uitvoerig genoeg besprak, zeide: „De heeren moeten niet denken, dat ik van zooverre kwam, om de vergadering te embêteeren," enz. Dit is weggelaten — en ook heeft men een sluier laten vallen over het feit, dat de leden der eerste afdeeling van het Congres den heer Roeland van de Casteele uit Nieuwpoort door luid geraas hebben belet zijne redevoering uit te spreken.

Het blijkt duidelijk, dat te Antwerpen in de eerste en de derde afdeeling het meest werd gesproken, ja zelfs getwist. De tooneelbelangen lokten de hartstochtelijkste woordenwisselingen uit. Elders werd het meest over spelling van eigennamen en vereenvoudigde spelling gesproken. Ik koester den hartelijken wensch, dat het aanstaande Congres te Dordrecht niet op al deze onderwerpen moge terugkomen. Als dit opstel in het licht verschijnt, is het XXIVe Congres reeds een historisch feit. Maar toch kan het zijn nut hebben nogmaals te herhalen, dat de Nederlandsche Congressen de meest begeerlijke gelegenheid niet aanbieden, om over nieuwe hervormingen in de spelling te handelen. Men overwege het volgende:

1° Tot de maatregelen van orde der Taalcongressen behoort de bepaling, dat alleen over vraagstukken mag beraadslaagd worden, welke met de belangen van den Nederlandschen stam (Nederland en Vlaanderen) in verband staan;

2° ijveraars voor vereenvoudigde spelling in Nederland zouden dus Vlaanderen moeten bewegen hun streven officieel te huldigen;

3° dat zal zoo gemakkelijk niet gaan, omdat het beste resultaat der drie en twintig voorafgaande Congressen juist geweest is — het ontwerpen van een groot Nederlandsch *Woordenboek*, waarin de geheele taalschat uit de beste Noord- en Zuid-Nederlandsche auteurs wordt te zaam gebracht;

4° omdat er jaren van ernstige voorbereiding zijn verloopen, waarin men met groote wetenschappelijke degelijkheid de tegenwoordige *eenheid van spelling* voor Noord- en Zuid-Nederland heeft tot stand gebracht.

Het is gewoonlijk vrij moeilijk iemand te bewegen zijne eigen glazen in te werpen. De Nederlandsche Congressen zouden haar geheel historisch verleden verloochenen, zoo er nu werd beslist, dat de nauwelijks verkregen eenheid van spelling — een der meest belangrijkste uitkomsten van vroegere jaren — aan eene herziening zou moeten worden onderworpen.

Het spreekt van zelf, dat de voorstanders eener vereenvoudigde spelling beweren, dat hun werk hooger staat dan de

arbeid van Dr. Matthijs de Vries en Dr. L. A. te Winkel, maar niemand is verplicht, dit op hunne eenvoudige verzekering te gelooven. Hunne beweringen zijn gewogen en weerlegd. Men leze het afdoend betoog van C. H. den Hertog, onder den titel: *Waarom onaannemelijk? Bezwaren tegen de voorstellen tot vereenvoudiging van onze spelling en verbuiging.* (1893).

Daarenboven in Nederland en Vlaanderen heerscht geen officiëele spellingsplicht. Men kan zooveel van De Vries en Te Winkel afwijken, als men verkiest. De kans, om zich beroemd te spellen, blijft dus. Het zonderlingste van deze spellingswoelingen is zeker het feit, dat eerlijke en achtenswaardige jonge geleerden zulk eene onweerstaanbare aanvechting gevoelen, om de uitkomsten van even eerlijken en even achtenswaardigen arbeid aan te vallen. Inzonderheid nu door samenwerking van Nederland en Vlaanderen in de twaalf eerste Congressen eindelijk de langgewenschte eenheid van spelling voor beide landen was verkregen.

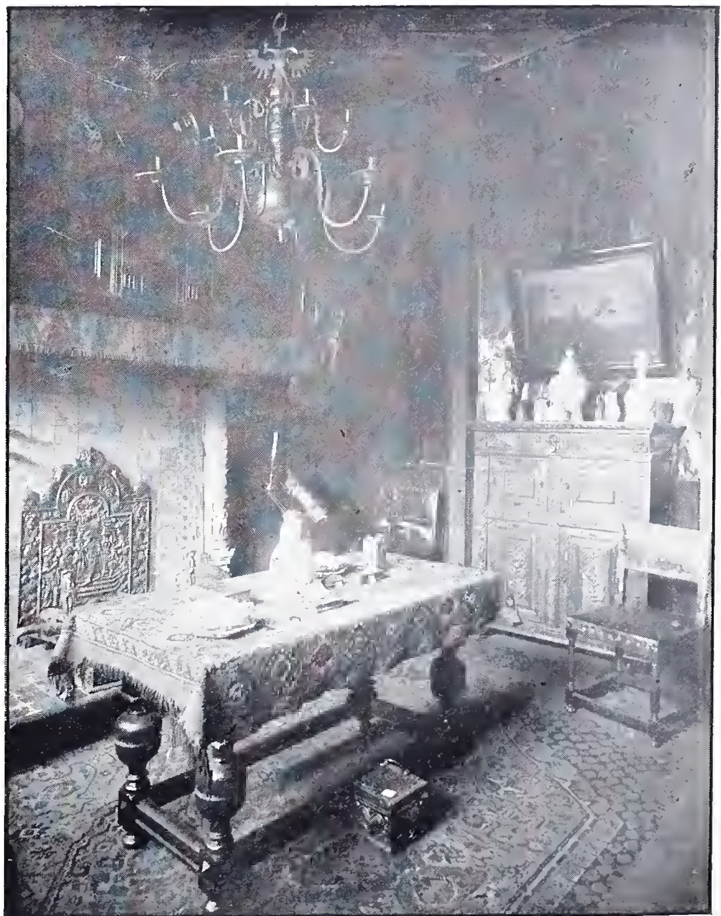
Doch — *paulo majora canamus!* De Antwerpsche *Handelingen* prijken met het portret — vrijgoed gelijkend — van Dr. F. A. Snellaert, den vader der Nederlandsche Taalcongressen. Toen ik te Gent in 1867 voor het eerst een Taalcongres op Vlaamschen grond mocht bijwonen, was Dr. Snellaert nog altijd de ziel van dit negende Congres, bijgestaan door een toen nog jongen geleerde, Dr. J. F. J. Heremans. Het zal moeielijk zijn twee meer beminnelijke, twee meer degelijke geleerden onder de gewone bezoekers onzer Congressen aan te wijzen. Snellaert was medicus; zijn ongemeene belangstelling in al wat Vlaamsch-Nederlandsch mocht heeten, bracht hem tot eene kennis van taal en letteren, die den hoogsten eerbied inboezemde. Zijne verzameling van Vlaamsche en Nederlandsche liedeboekjes uit de 16de en 17de eeuwen, was de volledigste, die ik ooit mocht zien. Hij schreef voor Vlaanderen de degelijkste en fraaist gestelde schets eener Geschiedenis der Nederlandsche Letteren. Hij gaf Dietsche teksten uit — en ging geheel op in het streven zijner vrienden: Willems, Serrure en Blommaert.

Het negende Congres te Gent (1867) was in vele opzichten allermerkwaardigst. Er kwamen allerlei incidenten voor. De meesten werden uitgelokt door het optreden van Multatuli, die door de Vlaamsche leden van het Congres met bijzondere sympathie werd ontvangen. Mr. J. van Lennep, door Multatuli in een vlugschrift aangevallen naar aanleiding der uitgaaf van zijn *Max Havelaar*, toonde zich op de nobelste wijze verzoeningsgezind, en aanvaardde de hand van den rumoerigen Douwes Dekker. Deze laatste werd in het Van Crombrugghe's Genootschap heftig aangevallen door den driftigen professor G. W. Vreede, zoodat eene opschudding ontstond, die bijna in een vuistgevecht eindigde. De aangenaamste herinnering van dit Congres was de schrandere leiding van den Voorzitter, Jhr. A. de Maere Limnander (Baron A. de Maere), die toen voor het eerst aan al de leden van het Congres zijne tactvolle leiding, en bewonderenswaardige onpartijdigheid openbaarde. In latere jaren heeft het Congres te Brugge in 1894, en heeft het Congres te Gent in 1891 den heer Baron de Maere andermaal aan het hoofd der Regelingscommissie van het Congres gezien — steeds met de meeste bereidwilligheid, offervaardigheid en gastvrijheid, zich wijdend aan de belangen der Congresleden. De verliezen door den dood van Dr. Snellaert en Prof. Heremans geleden, werden dezen voorstanders der Taal-Congressen, door den ijver van Baron A. de Maere veelzijdig vergoed.

T- B.

Altaar en communiebank in de afdeeling Kerkelijke Kunst.

Oud-Hollandsche kamer.

OUDE NIJVERHEID EN KUNST
OP DE TENTOONSTELLING TE DORDRECHT.

DOOR

MR. J. C. OVERVOORDE.

Een vreemdeling, die reeds vroeger Dordt bezocht en in de laatste maanden daar weder eens vertoefde, zal wel nauwelijks het kalme, deftige stadje herkend hebben. Eene ongekende drukte vertoonde zich alom, de anders weinig bezette tables d'hote boden soms nauwelijks ruimte voor de talrijke bezoekers en overal vertoonde zich eene opgewekte stemming, gelijk nooit tevoren.

Er was dan ook feest in Dordrecht; de nijvere vereeniging Voor Vak en Kunst vierde haar tienjarig bestaan en had ter eere hiervan eene tentoonstelling georganiseerd in het in aanbouw zijnde villa-park, waar, behalve een hoofdgebouw voor de nieuwe nijverheid en de afdeeling scheepvaart, een Oud-Dordt was ontworpen, geheel naar de nog aanwezige teekeningen van oude Dordtsche gevels ineengezet. Wie, die op dit oud marktpleintje vertoefde, kwam niet onder den indruk van deze intieme omgeving en dacht niet met leedwezen aan het vandalisme, dat zooveel schoone gevels deed verdwijnen, om plaats te maken voor de eentonige plompe huizenreeksen onzer negentiende-eeuwsche architectuur? Eere aan het drietal jonge architecten, die dit stukje Oud-Dordt ons weder voor oogen tooverden, doch ook een stil woord van erkenning aan den eenvoudigen, helaas reeds overleden teekenaar J. Rutten, die vol liefde voor zijn vaderstad, ons althans in beeld de schoone gevels bewaarde, waar hij niet in staat was de gebouwen zelf tegen de schendende mokerslagen te beveiligen.

Natuurlijk mocht ook het bekende oude stadhuis niet ontbreken, en het was eene goede gedachte van het tentoonstellingsbestuur, om het stadhuis van het om zijn kunstzin bekende Dordrecht te wijden aan de kunst en met eenige belendende gebouwen tot een tijdelijk museum in te richten

Thans behoort de tentoonstelling reeds tot het verledene en de werkzaamheden voor het inpakken en terugzenden der goederen zijn reeds in vollen gang, doch bij velen zal nog de herinnering blijven van de vele kunstschatten, daar bijeengebracht.

Gaarne voldoe ik daarom aan het verzoek van de redactie van dit tijdschrift, om een artikeltje te wijden aan de afdeeling oude kunst; — moge het voor de talrijke bezoekers eene aangename herinnering zijn aan de uren, daar doorgebracht, en aan het kunstgenot, bij de beschouwing van de daar aanwezige collectie gesmaakt.

* * *

Bij de commissie, die zich aan deze afdeeling wijdde *), stond steeds op den voorgrond, dat deze tentoonstelling van oude kunst niet slechts eene iets vergroote herhaling mocht zijn van wat reeds in 1892 was verkregen, toen tijdens de tentoonstelling in Kunstmin, een der corridors aan de oude kunst was gewijd, — geen aanhangsel slechts van de nieuwe nijverheid, om aan het bezoek meerder attractie te geven, — maar dat een hooger doel moest worden nagestreefd, met name om door het bijeenbrengen van kunstuitingen uit verschillende tijden een spiegel te geven, waarin zich de smakeloosheid van het heden kon afspiegelen, waarin de bezoekers konden zien, wat aan de hedendaagsche industrie nog maar al te veel ontbreekt en waardoor bij hen de begeerte kon ontwaken, om ook zelf voortaan meer te eischen dan in zijn eenvormigheid allen individueelen kunstzin doodend fabriekswerk, vol smakelooze overladenheid en zoogenaamde versiering, zonder verband met den aard en de stof van het te versieren voorwerp. Goede beoefenaars van de kunstnijverheid ontbreken niet in onze dagen, doch het groote publiek, dat de koopers vormt, is nog te zeer onder den invloed van de kunstelooze voldaanheid of verkiest nog ter wille van een klein prijsverschil de smakelooze bazar-artikelen boven die, welke werkelijken kunstzin bij den ontwerper verraden.

Waar dit ons doel was, zal het niet verwonderen, dat de zuiver historische voorwerpen slechts in gering aantal vertegenwoordigd waren. Wij meenden deze echter niet te mogen uitsluiten. Kunst en historie zijn dikwijls nauw verbonden en de aantrekkingskracht van enkel-historische voorwerpen mocht niet geheel ongebruikt gelaten worden.

Het is niet aan mij, die als voorzitter mijn aandeel nam aan de vele werkzaamheden voor deze afdeeling vereischt, om te beoordeelen, of dit gedeelte der tentoonstelling ook hierin geslaagd mag heeten; — het bezoek van bijna 30.000 betalenden, behalve nog de vele niet-betalende bezoekers, (20 Juni—7 September), en de vleiende beoordeelingen door verschillende deskundigen gegeven, wettigen mij echter om aan te nemen, dat ons werken niet geheel tevergeefs is geweest.

Velen bezochten het museum, en onder hen menig kenner, aan wien wij verschillende kunststukken konden toonen, die nog nooit in eene publieke verzameling waren tentoongesteld, doch daarnevens duizenden, die niet gewoon zijn musea van oude kunst te bezoeken. Zoude het ons gelukt zijn bij hen eenige belangstelling op te wekken? Wij weten het niet, doch waar wij ons oor te luisteren legden en soms bij eenvoudige bezoekers menigen uitroep vernamen, — geen geleerde opmerkingen, doch uit het hart gewelde blijken van een ontwakend kunstgevoel, — daar hopen wij een klein,

---

*) De commissie was samengesteld uit de H.H.: Mr. J. C. Overvoorde, Voorzitter; Mr. W. de Ridder, 2de Voorzitter; Piet Bos, 1ste Secretaris; G. J. van Rysoort van Meurs, 2de Secretaris; Mr. L. W. A. Colombijn, M. J. Dijke, J. S. P. W. Eerens, Mr. S. van Gijn, S. M. Hugo van Gijn, K. Hoogeveen, R. Larij, A. Mak, H. Nijland, C. J. van Olst, Jac. Schotel J.Rz., M. L. C. Staring en Mr. A. R. Zimmerman. De heer Eerens bedankte tijdens de tentoonstelling, waarna de commissie werd uitgebreid door de benoeming van de H.H. H. Bos en M. van Olst.

klein weinig bijgedragen te hebben aan de baanbrekende goede richting in de nieuwe kunstnijverheid.

Ten einde zooveel mogelijk eene aan ons doel beantwoordende collectie bijeen te krijgen, begon de commissie met een aantal bekende kunstkenners en verzamelaars in Nederland te verzoeken, om haar te steunen door als lid van de provinciale commissies zitting te nemen. Wel was bij eenige leden eerst de verwachting hiervan niet groot, na de teleurstelling in 1892 ondervonden, toen van de buiten-commissies nagenoeg niets werd vernomen, doch toen had men dan ook de fout begaan, van nagenoeg geen voeling te houden met personen buiten de stad. Thans begreep men echter, dat, wilde men slagen, in de eerste plaats vereischt was, zooveel mogelijk persoonlijk de commissieleden en de verzamelaars te bezoeken en voor het goede doel te winnen. Wij hadden dan ook het voorrecht, dat bijna allen ons steunden, en aan hun aller medewerking is zeker een belangrijk deel van het succes te danken. Hen allen te noemen, zoude ons te veel van de aandacht van den lezer doen vergen, doch ik mag niet nalaten hier een warm woord van dank te brengen aan mannen als Jhr. J. A. P. Repelaer van Spykenisse en Heshuysen te Haarlem, A. C. Loffelt en Mr. A. H. H. van der Burgh te 's Gravenhage en zoovele anderen, voor de niet genoeg te waardeeren medewerking en steun van hen ondervonden.

Na eenige bespreking werd van het uitvoerend comité een crediet van een paar honderd gulden verkregen om persoonlijk de voor ons belangrijkste plaatsen te bezoeken. De uitkomst heeft geleerd, dat dit een der eerste eischen is om te slagen. Overal werden wij met de meeste welwillendheid ontvangen en menig onwillige werd door ons bekeerd, doch ook bij hen, wier bezwaren onoverkomelijk bleken, werd ons menig leerrijke blik in zeldzame verzamelingen gegund.

In het voorjaar als een handelsreiziger het land door te trekken is niet aanlokkelijk, doch niettemin denken alle commissieleden, die een deel van deze reizen op zich namen, naast de schaduwzijden, zeker met genoegen terug aan het hooge kunstgenot, op deze reizen gesmaakt, en de aangename ontmoetingen met talrijke welwillende collectionneurs en deskundigen.

Wil een dergelijk reizen echter succes hebben, dan is eene degelijke voorbereiding noodig; men dient zooveel mogelijk te weten, waar het belangrijkste schuilt, daar de bezitters zelf dikwijls nauwelijks weten, wat zij bezitten. Natuurlijk moet men hierbij vaak op verouderde gegevens steunen en dan blijven de teleurstellingen niet gespaard; het droevigst was echter wel die in een onzer kwijnende Noord-Hollandsche stadjes, waar nagenoeg alles wegens den achteruitgang der familjes naar het buitenland was verkocht.

Onwillekeurig dachten wij toen aan de Italiaansche wetgeving, die, hoe dikwijls ook ontdoken, althans getracht heeft het vele schoone, uit vroegere tijden van welvaart nog overgebleven, voor het land zelf te behouden.

* * *

Eene groote belemmering ondervond de commissie voortdurend in de afhankelijkheid, waarin zij tegenover het uitvoerend comité der tentoonstelling verkeerde, dat wegens hare financieele aansprakelijkheid van hare zijde terecht in alles de beslissing wilde behouden, doch tevens, hoewel zelf op het gebied der oude kunst geheel leek, het slechts zelden noodig achtte om over voor onze commissie hoogst belangrijke punten haar gevoelen in te winnen. Tengevolge hiervan werd het plan van het museum buiten haar ontworpen en werd haar bij het bouwen, eerst na herhaald aandringen, toen het gebouw nagenoeg gereed was, de toegang hiertoe verleend. Hierdoor bleken op het laatste oogenblik eenige veranderingen noodig, die de toch reeds te late oplevering van het gebouw vertraagden, zoodat ongeveer vijf weken later met het uitpakken kon begonnen worden, dan voor een goede afwikkeling van zaken wenschelijk ware geweest. Onderwijl hoopten zich de zendingen steeds op, waardoor er een ware chaos van kisten was, toen eindelijk met het uitpakken der goederen begonnen kon worden, — hetgeen de werkzaamheden zeer belemmerde.

Door de kosten aan elke verandering verbonden, moest men zooveel mogelijk genoegen nemen met wat ons gegeven werd, en moest menige wensch onvervuld blijven, die, zonder verhooging van kosten, gemakkelijk was in te willigen geweest, indien tijdig overleg ware gepleegd. Ook maakte de beperkte tijd, dat bij het etaleeren er zelfs niet steeds maar gestreefd kon worden naar datgene, wat bij meerder tijd niet onbereikbaar ware geweest; doch door de ijverige etalage-commissie werd gedaan, wat onder deze omstandigheden te doen viel, en dank zij haar kunstgevoel werd aan het geheel een aangenaam en artistiek aanzien gegeven, dat niet naliet op de bezoekers te werken.

Wij mogen niet nalaten hier een woord van dank te brengen aan de uitstekende maatregelen van het uitvoerend comité en de betrokken commissies voor het vervoer, voor de bewaking en tegen het brandgevaar genomen, en de nauwgezette uitvoering, waardoor wij in staat werden gesteld, om niet slechts een museum bijeen te brengen, maar ook de ons toevertrouwde voorwerpen op behoorlijke wijze aan de verzenders terug te bezorgen.

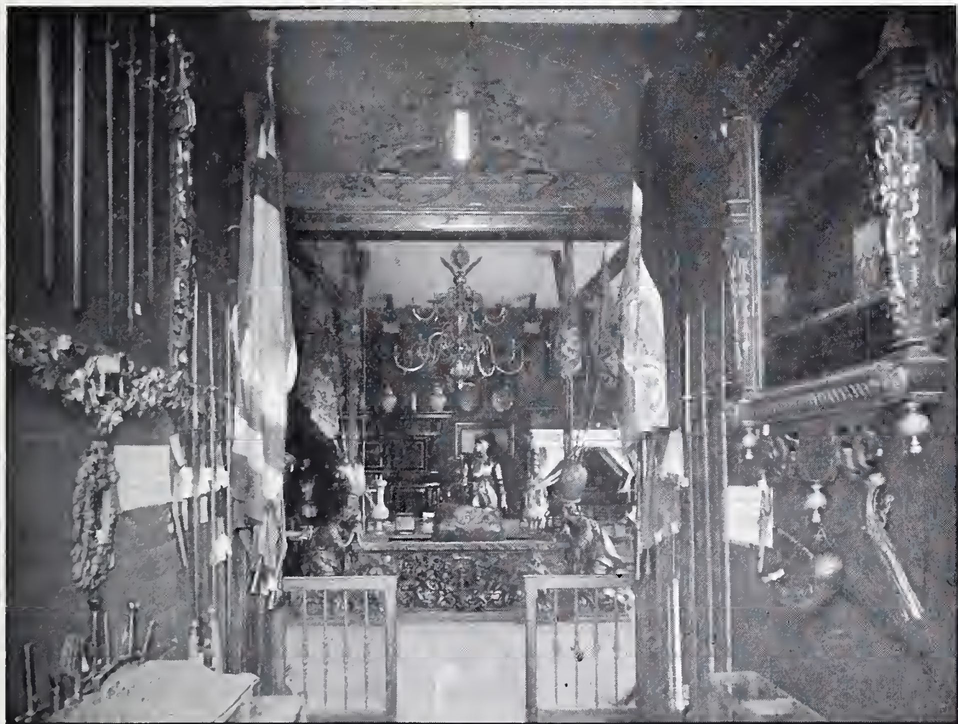
Ik zal den lezer thans niet vermoeien met de bespreking van de vele werkzaamheden voor een degelijke boeking en ontpakking der inkomende voorwerpen vereischt. Voldoende zij hier te vermelden, dat de catalogus 2381 nummers omvat, waaronder verschillende verzamelnummers, en dat hierbij nog niet zijn opgenomen de later ontvangen voorwerpen, waaronder de zeer belangrijke inzending der gemeente Kampen en de Hindelooper kamer. In het geheel werden alleen van buiten de stad 425 collis ontpakt en werden van 359 inzenders, uit 89 verschillende steden, inzendingen ontvangen.

Door aller krachtsinspanning kwamen den 3 Juni, bij de officieele opening, reeds een drietal vertrekken voorloopig gereed, terwijl op kunstige wijze het overige deel van het museum aan de oogen der bezoekers verborgen bleef. Wie echter ook daar een blik had kunnen werpen, had daar nog een paar honderd kisten gevonden, die op ontpakking wachtten. Voor het publiek bleef

dan ook het museum gesloten tot de definitieve opening op 19 Juni 1897. De opening van de Hindelooper kamer geschiedde nog geruimen tijd later, tengevolge van oponthoud bij de levering der tegels ondervonden.

* * *

Bij de indeeling van het museum trachtte de commissie zooveel mogelijk de wanden dusdanig te plaatsen, dat op de beste wijze partij getrokken werd van het invallend licht en rekening gehouden werd met een goede circulatie van de bezoekers door de verschillende zalen, waardoor zooveel mogelijk opstop-

Vestibule met gezicht in den Voorhal.

pingen vermeden werden. De talrijke pilaren, die voor het stutten van het dak waren aangebracht, schenen eerst een groot beletsel voor eene goede indeeling, doch het gelukte een plan te vinden, waardoor deze grootendeels aan het oog onttrokken werden, of dusdanig gemaskeerd, dat zij niet storend werkten.

Door een klein entree komt men in den grooten voorhal, waarnaast eene zaal met vitrines en vandaar door de geschilderde kamer langs de Hindelooper kamer in de achter-galerij, vanwaar men toegang heeft tot de twee aangebouwde vertrekjes, ingericht voor de kerkelijke kunst en voor eene Oud-Hollandsche kamer.

Zoodra men de entree gepasseerd is, met een gildebord der bakkers en een bord met gerechtszwaarden uit Deventer, geflankeerd door hellebaarden, wapens en vlaggen en een groot wapen van Dordrecht, valt het oog terstond op de gesneden 17de eeuwsche communiebank, ingezonden door den heer Muyser te 's-Gravenhage. De drie afdeelingen zijn versierd met toepasselijke voorstellingen en rijk lofwerk, terwijl de beide uiteinden zijn begrensd door twee knielende engelenbeelden; op de afscheidingen zijn kleinere beelden geplaatst. De lengte van deze bank (6½ Meter) maakte het wenschelijk om deze niet in het geheel te exposeeren; het hier staande stuk is dan ook slechts een derde van het geheel, waarvan de beide andere stukken geplaatst zijn voor het altaar in de afdeeling kerkelijke kunst.

Achter deze bank staat een tafel op bolpooten, ingezonden door Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, waarop oude oorkonden, zeldzame boekwerken en banden, waaronder de fraaie bijbel van den heer H. J. van Eeten te Arkel, gebonden in een band van marokko-leer met verguld en met zilveren sloten. Deze bijbel is op de snede versierd met een wapen van den oorspronkelijken bezitter; — o eenvoud van het Christendom, waarvan wij ook elders sprekende staaltjes aantreffen bij de rijk met goud versierde kerkboeken met monogrammen en wapens! Eenvoudig steekt hierbij af de folio bijbel door Prins Willem V gebruikt en ingezonden door den heer van der Poest Clement te Poortugael. — Verder ziet men hier kolossale eere-schenkkannen, een bewijs van den onleschbaren dorst onzer voorouders, waarvan ook de uitgebreide collectie bekers getuigt, en eene verzameling juweelkistjes en koffertjes, waaronder een palissanderhouten kistje van 1621, ingezonden door den heer Stoop te Strijen, met sierlijk inlegwerk van ivoor en gegraveerd perlemoer en een achttal verborgen laadjes, en de sierlijke gothische koffertjes van de heeren C. Bisschop te 's-Gravenhage en E. Horloos te Leiden. Speciale aandacht verdient hierbij ook een fraai ingelegde poederkist uit de 18de eeuw, ingezonden door Jhr. Reijgersberg Versluijs te s-Gravenhage, waarin niets ontbreekt, wat tot het weelderig toiletmaken uit die dagen kon dienen. — Boven deze tafel hangt een kolossale koperen kerkkroon uit de Groote Kerk te Nijmegen temidden van tropeeën van wapens en vlaggen. Het kerkbestuur te Nijmegen is nog in het bezit van eene serie van zulke kronen, die een sieraad zijn van de kerk, en waarvan de hier ingezondene nog maar een der kleineren is. Gelukkig de stad, waar het kerkbestuur niet ter wille van enkele zilverlingen de oude kronen verkwanseld heeft en vervangen door smakelooze producten zonder kunst en zonder verband met de omgeving, waarin zij den bezoeker slechts ergenis geven.

Op den achtergrond staan een drietal groote voorwerpen. Links een Spaansch-Moorsche loketkast, oorspronkelijk gepolychromeerd, waarvan de oude kleuren nog gedeeltelijk zichtbaar zijn, een zeldzaam stuk, dat echter met het overladen snijwerk en de onlogische constructie der onderdeelen, niet tot navolging aanspoort. Het voetstuk bestaat uit vier vierkante zuilen, van boven door Corinthische kapiteelen gekroond, en rust — o logica! — van onderen op gelijke, doch omgekeerde kapiteelen. De daarnaast staande uitstekend geconserveerde

ridderkast is rijk met snijwerk versierd, doch erg overladen en ook niet geheel logisch van constructie. Met het kranig blauw stel toont de kast echter zeer goed, vooral voor hen, die niet al te strenge eischen stellen. Beiden zijn ingezonden door den heer J. Schotel J.Rzn. te Dordrecht. Het derde groote stuk is een renaissance bedstede, ingezonden door J. A. de Klark te Arnhem, welke in haar eenvoud eene aangename afwisseling vormt bij deze vrij overladen meubelen. Ook dit stuk mag gerust in de onderdeelen bezichtigd worden, vooral de pilasterversiering is rustig en goed. Van het onversierde zijvlak en de binnenruimte is gebruik gemaakt om eenige stalen kant en kostbare stoffen te etaleeren, ingezonden door pastoor Klönne te Amsterdam en den Heer F. Stolzenberg te Roermond.

De overgang tusschen deze drie zoo verschillende meubelen is gemakkelijk gemaakt door hiertusschen een paar oude harnassen te plaatsen, ingezonden door de H.H. d'Aumale baron van Hardenbroek te Utrecht en N. N. te Haarlem. Vooral het laatste is een uitstekend stuk smeedwerk. Het is een geheel volledige ridderlijke wapenrusting uit de 16de eeuw, met maliehemd, los borststuk voor tournooi en tweehands slagzwaard. Met het harnas van Jhr. V. E. L. de Stuers geven deze stukken ons eene eerbiedwaardige getuigenis van de kracht onzer voorouders, die zich in dergelijke ijzermassa's nog gemakkelijk konden bewegen. Hiervan getuigt ook de tournooilans, welke zoo zwaar is, dat het moeite kost deze enkele minuten in de positie te houden. Vandaar dan ook de haken op de borststukken van de tournooi-harnassen, die de lans steunden en zoo het gewicht althans eenigszins verminderden. Deze lans en het bijbehoorend tournooischild behooren tot de inzending van N. N. te Haarlem, een bekend verzamelaar, aan wien de afdeeling Oude Kunst menig belangrijke inzending dankt, doch die uit bescheidenheid zijn naam niet vermeld wenscht te zien.

Aan den wand hangen rondom verschillende schilderijen, waaronder twee goede portretten van G. Schalcken in sierlijk gesneden lijsten, ingezonden door Jhr. Hoeufft van Velzen te 's Gravenhage, goede portretten van E. Peckenoy, ingezonden door Mr. B. W. J. baron van Pabst van Bingerden aldaar, en vier portretten van de familie Hasselaer, van onbekende meesters, waarvan vooral de beide vrouwenportretten door kenners zeer geroemd worden. Van de overige schilderijen noem ik hier slechts de collectie ingezonden door den Heer G. C. V. Schöffer te Amsterdam, een goede Jan Olis van Mr. A. H. H. van der Burgh te 's Gravenhage en een zeer goede triptiek van de familie Stoop te Dordrecht.

Een uitstekenden indruk maakt de linkerwand, welke grootendeels wordt ingenomen door twee zeer fraaie Brusselsche gobelins, vervaardigd door de gebroeders Leyniers. Met de twee in de achtergalerij geëxposeerde stukken maken zij een prachtig geheel. Het is zeer te betreuren, dat het door de constructie van de binten van het gebouw onmogelijk was deze vier stukken bijeen te exposeeren. Thans werd echter althans dit voordeel bereikt, dat drie afdeelingen hierdoor gebaat werden. Deze uitstekend bewaarde stukken, waarvan

de kleuren de volle frischheid behouden hebben, zijn het gelukkig eigendom van den Heer C. Cock te Leiden.

Tusschen de beide stukken prijkt een goed gesneden vroeg renaissance kastje van Graaf van Rechteren te 's-Gravenhage, waarboven de twee kolossale gedreven zilveren vruchtenschalen van Baron van Hardenbroek van Bergambacht en eene goede 17de Eeuwsche reederij-beker van Mr. F. H. Göbel te 's Gravenhage.

Ten einde het gezicht op de gobelins niet te belemmeren, heeft men hier slechts enkele lage voorwerpen geplaatst, waaronder twee kisten met zeer fraai

Gezicht in den Voorhal, linkerwand.

ijzerbeslag, waarvan vooral die van den Heer Mesdag te 's Gravenhage, uit het jaar 1704, uitmunt door zijn sierlijk smeedwerk.

Van de vele ramen in de rechter- en voormuur is gebruik gemaakt om enkele geschilderde en gebrande ruiten tot hun recht te doen komen. Het merkwaardigst zijn hierbij zeker de twee groote ramen uit het weeshuis te Gorinchem met de portretten van H. de Groot en R. Hoogerbeets, hunne wapens en tafreelen uit hunne geschiedenis, omgeven door sierlijk lofwerk, welke aantoonen, welke hoogte deze kunst in de 17de eeuw hier bereikt heeft. Eene zeer interessante verzameling dankt het Museum ook aan den heer C.

M. C. Obreen te Rotterdam, waartoe o.a. behooren de glazen met het wapen van Egmond, uit het jaar 1579, twee prachtige glazen met tafreelen uit de geschiedenis van Jozef, uit het jaar 1609, — welke met de twee glazen met wapens, uit het jaar 1653, de afdeeling kerkelijke kunst versieren, — en de twee 17de eeuwsche glazen met de evangelisten Marcus en Johannes.

Ten slotte blijven hier te vermelden de Gothische en Oud-Hollandsche kasten, ingezonden door den heer F. Stolzenberg te Roermond, de rijke collectie wapenen, waaronder kostbare ingelegde geweren en zeldzame pistool-

Gezicht in den Voorhal, met de glazen van Gorinchem.

soorten, naast de merkwaardige collectie 16de eeuwsche boerenwapens, gebezigd bij het beleg van Oudewater en thans door die gemeente ingezonden. Vergeleken bij onze hedendaagsche moordtuigen maken zij niet den indruk van veel tegenstand te kunnen bieden, doch in de 16de eeuw bleken zij, in de handen der vrijheidslievende poorters, voor de Spanjaarden een geweldige kracht.

In de rechter afdeeling treffen wij enkele goede kasten en kisten, waarop een gedeelte van de groote collectie kandelaars en koperwerk, van allerlei vorm en grootte, voor het meerendeel ingezonden door de H.H. F. Stolzenberg te Roermond, die alleen 89 stuks inzond, jhr. V. E. L. de Stuers en

A. C. Loffelt te 's Gravenhage; verder eenige reuzen-schenkkannen en eene verzameling kruiken, waaronder alle mogelijke soorten, gewoon aarden kruiken met baardmannetjes en wapens, Delftsch, Keulsch, Nassausch, Rouaansch werk enz. Vooral merkwaardig hierbij zijn de inzendingen uit de musea te Zutphen en te Assen, waaronder eene kruik uit 1598 met twee medaillons en eene doorsnede van 35 cM.

Vermelden wij nu nog een tweetal zeer goed geproportioneerde linnenpersjes van G. van Kuijk te Nijmegen en jhr. Mr. F. v. Rijckevorsel te 's Hertogenbosch, een Zeeuwsche kast van P. Schudelaro te 's Gravenhage en een hangkastje met koper email, Haagsch porcelein enz., ingezonden door jhr. Repelaer van Spijkenisse te Haarlem, dan komen wij bij het laatste kastje, dat als eene overgang vormt tot de tweede zaal.

Hierin toch staan een twaalftal prachtige blauw-Chineesche flesschen, zoogenaamde Fransche punt, welke ieder verzamelaar in verrukking brengen, — eene kostbare inzending van N. N. uit Haarlem, — eenige borden met wapens en twee borden met voorstelling van het Van Zuylen-oproer te Rotterdam, ingezonden door den heer C. M. C. Obreen. Deze borden werden in China vervaardigd naar de medaille ter herinnering aan de plundering van het huis van Van Zuylen (16 Sept. 1690), en zijn een typisch bewijs, hoe de Chineezen het Europeesche voorbeeld wisten te verwerken. De huizen prijken nog met topgeveltjes en doen aan eene Hollandsche stad denken, doch de personen zijn geheel in onderdanen van het Hemelsche Rijk veranderd. Ook van de kleine schoteltjes, die naar dit model gemaakt zijn, vindt men een tweetal aanwezig, waarbij een afslag van de penning, die als voorbeeld diende. Het pleit voor de Chineesche vervaardigers, dat zij niet machinaal copiëerden, doch, aan de hand van het gegeven voorbeeld, hun eigen fantasie en kunstgevoel deden medewerken.

Andere voorbeelden van slecht begrepen reproductie naar Europeesch model zijn de twee borden in rood met goud, van baron van Balveren te Arnhem, blijkbaar door een Europeesch landjonker besteld. Zij stellen een paar voor in een rijtuig, doch de vrouw heeft reeds geheel het Chineesche type en het vehikel is van eene soort, gelijk Europa wel nooit aanschouwd zal hebben, terwijl, om het geheel te volmaken, een jongen met den pajong achteraan draaft, om zijn heer koelte toe te wuiven. Typisch zijn ook twee borden in rood en goud, ingezonden door jhr. Repelaer, met de voorstelling van een ophaalbrug. Dit bij ons zeer bekende model schijnt in China in het geheel niet te te zijn voorgekomen, althans de teekenaar leverde ons een los in de lucht hangende brug, zonder verband met den wal, terwijl de schuit achter, in plaats van door de brug vaart.

De tweede of vitrine-zaal is hoofdzakelijk ingericht voor vitrines voor kleine zaken, daar deze zaal van twee zijden ruim verlicht wordt en hierdoor het geschiktst is voor expositie van de talrijke kleine pretiosa. Langs de ramen is eene doorloopende rij vitrines aangebracht, slechts onderbroken naar het

kastje met de koninklijke inzending, en in het midden staan twee dubbele rijen vitrines, waartusschen eene hooge glazenkast voor kleedingstukken en kostbare stoffen en eene hooge vitrine voor het kostbare glas en zilverwerk, dat niet onbedekt kon geëtaleerd worden, doch te groot van afmeting was, om het in de gewone vitrines te plaatsen.

Kastje met de inzending van H. M. de Koningin Regentes.

Langs de wanden staan verschillende groote meubelen en kasten, waaronder twee porceleinkasten, en hangen verschillende portretten en schilderijen. Aan de pilaren zijn tropheeën van spontons en hellebaarden en eenige van de redederijkersblazoenen uit de bekende collectie van de gemeente Vlaardingen.

De hier geëxposeerde collectie porselein en aardewerk munt uit door zeldzaamheid en verscheidenheid. Van H. M. de Koningin-Regentes werd een zevental rijk gekleurde Japansch-porseleinen ' borden ontvangen, met de wapens van Limburg, Braband, Zeeland, Overijsel, Groningen, Namen en Amsterdam, en eene serie van 12 zoogenaamde maandborden, met het bekende merk het Bijltje. Deze borden geven typische

tooneeltjes uit het leven in de betrokken maanden. Tot deze hooggewaardeerde inzending behooren ook een tweetal zilveren candelabres met branches en zes kandelaars, stijl Lodewijk XVI.

Van de particuliere inzendingen munten vooral uit die van den Heer Mr. A. H. H. van der Burgh te 's Gravenhage, die ons enkele stukken van zijne beroemde verzameling Delftsch afstond, alle typische en kostbare exemplaren, waaronder gekleurde en Delftsche kopjes en schoteltjes, fleschjes, spaarpotten, een tafelschuier, verschillende figuren, zeldzame borden en een drietal eigenaardige nabootsingen van Japansch werk, te weten een bord, een rolwagen en een theepotje. Zeer merkwaardig is hierbij ook een blauw bord met portret

Gezicht in de Vitrine zaal.

van prins Willem V, als jongen, uit het jaar 1760, hetwelk zeer groote gelijkenis vertoont met de vroegere portretten van onze jonge koningin.

Door Mevr. de Jong te Haastrecht en den Heer J. A. Frederiks te Middelburg werden verschillende zeldzame stukjes blauw en gekleurd Delftsch ingezonden, door Mevr. Blaauw van der Burgh te 's Gravenhage eene verzameling blauw Japansch, waaronder zeer zeldzame en door de kenners zeer gezochte merken, en door de Heeren Jhr. Repelaer en A. C. Loffelt eene verzameling Delftsche borden, die een aardig beeld geven van de rijke afwisseling van patronen en de schoone dessins en kleuren-combinaties, waardoor de goede fabrieken zich eene welverdiende reputatie wisten te verwerven.

Goede specimens mochten wij ook ontvangen uit de collecties van Mr. W. S. J. baron van Balveren te Arnhem, Mevr. A. A. E. Overvoorde Pronk en Mr. F. H. Göbel te 's Gravenhage, G. C. van der Want te Gouda, Mevr. van Reenen Völker te Alkmaar, J. Schulman te Amersfoort, G. C. Meerens te Haarlem, Mr. A. J. Dijckmeester en W. F. H. Baron v. Heemstra te Deventer, S. M. Hugo van Gijn en A. Mak te Dordrecht en tallooze anderen. Genoeg zij hier te vermelden, dat alleen het Delftsch aardewerk en het Oostersch porselein 417 catalogusnummers vormt. Natuurlijk ontbraken hierbij ook niet de traditioneele koetjes, met en zonder melkers, en de andere figuren, als een kind in een stoel of in de wieg, vogels, harlekeins enz. enz.

Speciaal te vermelden zijn nog een paar fraaie Japansche schotels met voorstelling van een musiceerend gezelschap, ingezonden door den Heer S. M. Hugo van Gijn, een paar zeer fijne eierschaal-bordjes met het wapen van Hardenbroek, toebehoorende aan Baron van Hardenbroek van Ammerstol te Amersfoort, vijf stuks van eene serie borden met voorstellingen betreffende de Haringvangst (merk Bijltje) van den Heer Cremer te 's Gravenhage en een kastje met een volledig miniatuur gekleurd Delftsch eetservies, met het merk 't Fortuyn, ingezonden door den Heer A. Tak te Middelburg. Ten slotte zij hierbij vermeld, dat ook het Haagsch, het Amstelsch, het Loosdrechtsch, het Arnhemsch, het Makkumsch en het zeldzame Schiedamsch fabrikaat niet ontbrak en dat van de vreemde soorten o. a. Sèvre, Saksisch, Luxemburgsch, Rouaansch, Wedgwood enz. vertegenwoordigd waren.

Onder het Saksisch waren ook een drietal borden met stadsgezichten uit het begin der 19de eeuw, waaronder een van Dordrecht. Een tweede exemplaar hiervan, waarbij ook een pendant, berust in het museum te Sèvre. Deze borden werden ingezonden door den heer F. Frenkel te Utrecht.

Behalve de bovengenoemde merken, die uit kunstoogpunt alle waardeering verdienen waren er ook verschillende herbergborden met luimige, doch ook zeer gewaagde opschriften en eenige voorbeelden van historisch aardewerk, meest Engelsch fabricaat. Hiertoe behooren verschillende prinsenbordjes, borden met Prins Willem van Oranje te Waterloo, met Van Speyk, Zoutman enz. en andere voorstellingen, zooals de brug bij Sunderland (1793) en eene satyre op de fransche revolutie.

Het is onmogelijk thans eenigszins uitvoerig stil te staan bij het groot aantal preciosa in de vitrines geëtaleerd. Buitengewoon rijk is de collectie horloges, in allerlei vorm en stijl, met kostbare gedreven en cantille kasten, met email en paarlen en kunstige miniaturen, van de kleinste werken tot reuzen-horloges als no. 1887, waarvoor thans moeilijk berging te vinden zoude zijn bij onze nauwsluitende kleeding. Zeer goed vertegenwoordigd zijn ook de waaiers, met heerlijk montuur en zeldzaam fijne beschildering, en verder de collecties snuif- en tabaksdoozen, goudpoederdoosjes en allerlei andere luxe-artikelen in filigrein, perlemoer, fraai borduurwerk, kostbare emails en miniaturen, rijk bewerkte boeksloten, waarvan haast elk voorwerp eene nadere

beschrijving volkomen waard is. Het verwondert ons niet, dat hierbij naast de vele bloemversieringen, de scheepjes voor de kunstenaars een geliefkoosd voorbeeld vormden. De scheepvaart, die Holland zooveel rijkdom bracht, zag men ook gaarne in allerlei vorm afgebeeld. Vandaar scheepjes in zilver, — waaronder vooral het kostbaar model van den heer Snoeck Hurgronje te 's Gravenhage te roemen valt, — en afbeeldingen van scheepjes op borden, glazen, lepels, doozen, boekbanden, ja waarop al niet?

Onder de overige hier geëxposeerde voorwerpen vallen speciaal te vermelden: het bij deskundigen algemeen bekende bekertje Lodewijk XIII met email en robijnen, toebehoorende aan den heer A. Bredius te 's Gravenhage, een gesneden topaas met buste van Julius Caesar, welke toegeschreven wordt aan Michel Angelo, ingezonden door N. N. te Haarlem, en enkele proeven van zeer goed snijwerk in ivoor, waaronder de door N. N. ingezonden beeldjes en een deksel van een spiegeldoos uit de XIVde eeuw.

Ruim vertegenwoordigd is ook het klein zilverwerk, zoogenaamd zilver speelgoed. Vermakelijk zijn hierbij vooral de straattypen en de nabootsingen van voorwerpen van dagelijksch gebruik. Ook de zeldzame grootere stukken, zooals een geheele winkelopstand, een theetafel met personen enz. ontbreken niet, waaronder vooral de inzending van den heer J. Overvoorde te 's Gravenhage te noemen valt. De naam speelgoed klinkt thans vreemd, nu men het gewoonlijk slechts achter slot in de porseleinkasten aantreft, doch nog voor slechts 30 à 40 jaren werd, althans te Dordrecht, dit zilverwerk feitelijk als speelgoed aan de kinderen gegeven, voornamelijk bij besmettelijke ziekten, als men bij het gebruik van het gewone speelgoed voor overbrenging der besmetting vreesde. Het is merkwaardig hoeveel van dit klein zilvergoed nog in ons land aanwezig is. Gemakkelijk hadden wij hiervan nog het tienvoud kunnen krijgen, doch de hoeveelheid werd ons nu al overstelpend. Op dit gebied is echter geen voorbeeld meer noodig voor de moderne industrie, want de Friesche en Schoonhovensche fabrieken weten het zoo goed na te bootsen, dat zelfs de kenners soms de grootste moeite hebben om echt van namaak te onderscheiden. Alles wordt dan ook in het werk gesteld, om het oude zoo bedriegelijk mogelijk na te bootsen, ja men gaat zelfs soms zoover van stukjes oud zilver, voorzien van de oude keuren, in nieuw werk in te voegen. Dit geldt voornamelijk bij het grooter zilverwerk.

Ook dit is hier in allerlei soorten vertegenwoordigd, waaronder zeer fraaie trekpotten, suikervazen, broodmanden, presenteerbladen, olie- en azijnstellen, zoutvaatjes, kandelaars, ja wat al niet. Onder de talrijke inzendingen wijs ik hier op die van het Zeeuwsch Genootschap te Middelburg, G. van Lanschot te 's-Hertogenbosch, Mr. M. Enschedé te 's-Gravenhage, P. J. Fennema te Bolsward, A. van Vollenhoven te Rotterdam, N. N. te Haarlem, — en voor Chineesch zilver van Jhr. D. de Graeff te 's-Gravenhage.

Er is hier stof genoeg voor eene afzonderlijke zilvertentoonstelling en de vele werkelijk goed gekozen en kunstvol uitgevoerde stukken toonen, dat de Hollandsche nijverheid ook op dit gebied een roemrijk verleden achter zich

heeft. Met vreugde mogen wij hier bijvoegen, dat ook het heden hier een hoogen trap van ontwikkeling heeft bereikt, die niet slechts het oude op nauwelijks te onderscheiden wijze weet na te bootsen, maar ook naar eigen vinding kunststukken weet te scheppen, die in de toekomst voor het heden zullen getuigen.

Zeer bezienswaardig was de collectie drinkbekers en glazen, waaronder zeer kostbare gestipte bokalen van Wolf en F. Greenwood, (o. a. twee bekers met de portretten van Cornelis de Witt en C. de Gijselaar, No. 1476 en 1477), en verschillende geslepen en gegraveerde bekers met wapens en voorstellingen, waaronder van zeer gewaagden aard. Het is trouwens genoeg be-

Eenige proeven van zilverwerk.

kend, dat onze voorouders hiervan niet al te afkeerig waren, getuigen sommige opschriften op de borden, de tabaksdoozen, met bijbelsche voorstellingen van buiten en van binnen zoo geheel hiervan afwijkende, en de speciaal voor Holland bestelde „horloges met viezigheden", om nog maar van sommige litteratuur-producten te zwijgen. De aandacht, waarmede dergelijke stukjes in stilte door de latere naneven worden begluurd, bewijst dat deze trek bij de Hollanders nog niet is verdwenen, al toont men die minder openlijk.

Doch, de luimige tafelgenooten verlangden meer dan een smakelijken dronk uit een kunstig glas en trachtten door vorm en inrichting van den beker aan den dronk nieuwe bekoring te schenken.

Zoo ontstonden naast de kunstige bokalen, als die van Roermond en Alkmaar, verschillende scherts-bekers, waarvan wij hier o.a. vertegenwoordigd zien: de molenbekers, waaraan als voet een molentje is verbonden, waarvan men de wieken door blazen in beweging kan brengen en die men moest leeggedronken hebben, voordat de wieken stilstonden, — de dobbelbekers, waarbij de dobbelsteenen in den voet het aantal dranken aanwezen, — de stortbekers, die dusdanig waren ingericht, dat zij bij het drinken moesten morsen, tenzij men met het geheim van de inrichting bekend was, — de klokbekers — en de schommelbekers, die alleen te gebruiken waren, als men het voetstuk geheel had omgekeerd en hierdoor het balanceerend bekerglas in rust gekomen was, — een glazen keerbeker, waarin op een staaf een glazen hert ronddraait, dat met zijn gewei het drinken belet, tenzij men het geheim kenne en door den mond van dit hert zelf den begeerden drank opzuige, — en een Hansje in den kelder, dat slechts bij aanstaande familie-vermeerdering gebruikt werd. Deze thans zeer zeldzame bekers of drinkschalen waren aldus ingericht, dat in den bodem een holte was, waarin een poppetje op een hollen bal rustte, dat door de daarvoor bestemde opening naar boven werd gedreven, zoodra de holte met vocht werd gevuld.

Wanneer men na deze opsomming er nog aan mocht twijfelen of de wijnkoopers hier vroeger goede zaken gemaakt hebben, dan is het zeker voldoende om te wijzen op de geweldige hensbekers, hier aanwezig, waaronder vooral de beide bekers van de Eendracht te Deutinchem, ingezonden door den Heer de Bruijn Tengbergen te Doesburg om hunne grootte de aandacht trekken. De houten beker met leer omkleed, die volgens den eigenaar ruim vier flesch wijn kan bevatten, heeft zelfs geen voet maar slechts een knop, en moest dus rondgaan tot de laatste droppel opgedronken was.

Naast de waarde voor de kennis van het leven onzer voorvaderen, hebben velen der hier besproken bekers ook groote kunstwaarde, waarbij vooral de reeds genoemde bekers van Roermond en van het waterschap der uitwaterende sluizen te Alkmaar, de zilveren beker van de Eendracht, de drinkschalen van Alkmaar en de heusbeker van Sneek genoemd mogen worden. Uit historisch oogpunt valt ten slotte nog te wijzen op den roemer, ingezonden door den Heer J. C. Enschedé te Haarlem. Deze werd gebruikt door de afgevaardigden ter Unie van Utrecht, die hierop hunne namen, monogrammen en wapens graveerden.

Ook het ernstiger deel van het leven vinden wij vertegenwoordigd, en ook hier bleven de vervaardigers der kunstwerken niet in gebreke hun aanleg en kunstzin te toonen. Hiervan getuigen de insignes en bodestaven van de steden, gilden en schutterijen, waaronder de naar buiten nog te weinig bekende halskraag van de Dordtsche kloveniers, ingezonden door de dames Bemolt, en de inzendingen van Bolsward, Zierikzee, Alkmaar, Tiel, Monnikendam en Eindhoven. Doch de mij gestelde ruimte noopt mij tot beperking. Ik ga daarom stilzwijgend de groote kast met kleedingstukken voorbij, waar te midden van kostbare stoffen en kunstige handwerken het eenvoudig metse

laarsbuisje is tentoongesteld, waarin Hugo de Groot ontvluchtte, om nog slechts te wijzen op de vitrine met Romeinsche en oud-Germaansche voorwerpen, die met zeldzame boeken en kostbare banden en de verzameling heraldiek, waaronder de cachetten van Johan de Witt en van Jacob Cats en de geslachtslijst van de graven van Culemborg, met uiterst fijn gekleurde afbeeldingen der graven en gravinnen uit het eind der 16e eeuw. Onder de hier geëxposeerde zaken zijn ook zeer eigenaardig twee gesneden houten stempels met wapens voor het stempelen van zout en boter, wel een bewijs, dat de ijdelheid ook in Holland niet tot de onbekende ondeugden behoorde.

Langs de van de kamer afgekeerde wanden staan verschillende kasten, waaronder vooral het primitief gesneden kastje, van den heer Reneman te Groningen, en het Italiaansch pronkkastje met op marmer geschilderde tafereeltjes, van den heer Schulman te Amersfoort, veler aandacht trekken en het kleine ingelegde kastje eind 16de eeuw, van Jhr. P. van Foreest te Heiloo, met op den bodem der laadjes geschilderde portretten van reformatoren en een gezicht in de kerk te Wittenberg.

Nauw hieraan verbonden is de zeldzame proefdruk op satijn van de plaat van de synode te Dordrecht, afkomstig uit het museum Catsianum. Onder de schilderijen zelf zijn als uit een historisch oogpunt merkwaardige stukken te noemen het origineel portret van de dappere verdedigster van Haarlem, de bekende Kenau Simons Hasselaer, hetwelk met de door haar gedragen sabel en piek is ingezonden door mevrouw Hooft Hasselaar te Nijmegen — de portretten van de gebroeders van Bergen, bekend door de verrássing van Breda, in Romeinsch veldheerscostuum, ingezonden door de gemeente Breda — en de afbeelding van de justitie van den baljuw van Zuid-Holland, door N. van den Heck (1618), uit het museum van Alkmaar. Dit laatste is vooral merkwaardig als een bewijs, hoe dit bij Dordt spelende feit tot ver in Noord-Holland algemeen bekend was. In deze streken was het met Salomo's eerste recht een der geliefkoosde onderwerpen voor schilderijen ter versiering van de kamer, waar de schepenbank vergaderde.

Ook als kunstwerken mogen verschillende dezer stukken genoemd worden, doch boven alles het aan Jordaens toegeschreven schilderij, ingezonden door den heer Mögle te Rotterdam.

Noode scheiden wij van deze afbeelding, waar nog zooveel merkwaardigs ons oog boeit, doch het is onmogelijk alles ook maar slechts aan te stippen.

In het volgend vertrek zijn de wanden bekleed met het doek van eene geschilderde kamer uit Haarlem. Het is een niet onverdienstelijk schilderwerk, hetwelk hier slechts half tot zijn recht komt, daar de groote kast met de belangrijke inzending van Kampen te veel het licht beneemt. Het was echter onmogelijk hiervoor eene andere plaats te vinden. Ook harmonieeren de vierkante kruisramen al zeer slecht met dit werk, stijl Lodewijk XV, doch hierin was geen verandering meer te brengen. Vooral zijn te roemen de schilderstukjes in grijs aan den zolder en de zeer fijn gebeeldhouwde en uitstekend gestylleerde lijsten en trumeaux. Eene bijgevoegde teekening toont ons de kamer

in haar geheel met een hier ontbrekende schoorsteen en deuren, welke nog te Haarlem op de oude plaats aanwezig zijn.

De inzending van Kampen is op zichzelf het bezoek overwaard, men vindt er de beroemde verguld zilveren gothische keten, waarvan de afzonderlijke, helaas uiteengenomen stukken zeer goed uitkomen op het donkerroode fluweel, doch waarbij zeer slecht voldoen de later hieraan gehangen gildeschilden, verder: kunstrijk bewerkte bekers en bodestaven, drinkhoorns met zilver gemonteerd, zeldzame boeken en kostbare handschriften, en eene geheele collectie zeldzaamheden, die echter niet geheel tot haar recht komt in deze vrij zware en sombere kast. Het was echter eene voorwaarde voor de inzending, dat alles bijeen in deze kast zoude geëtaleerd worden.

Collectie bekers.

Ten slotte zij vermeld, dat de nog beschikbare ruimte in dit vertrek gebruikt is voor het plaatsen van eenige meubelen, waaronder een kostbaar spiegelkabinet van den heer Snoeck Hurgronje en eenige pendules, waaronder een, in empire-stijl, ingezonden door den Heer W. H. v. Bilderbeek en vooral een, styl Lodewijk XVI, van den Heer D. F. Scheurleer te 's Gravenhage meerdere aandacht verdienen. Deze laatste pendule, die in alle opzichten een waar kunststuk mag genoemd worden, staat op een zeer massief onderstuk met speelwerk, dat hoewel zeer kunstig bewerkt, wel wat groot van afmeting is, waardoor de indruk van het geheel verkleind wordt.

Van de beschilderde kamer voert een slecht verlichte gang naar de achtergalerij. Door den achterwand van de Hindelooperkamer en de hooge kast

van Kampen wordt het licht hier grootendeels onderschept, zoodat dit een voor expositie het minst geschikte gedeelte van het museum vormt; — door de groote hoeveelheid aangeboden goederen waren wij echter genoodzaakt om ook dezen doorgang zooveel mogelijk te benutten.

Aan den ingang vindt men een welgeslaagde proeve van imitatie-inlegwerk door H. Busch te Leeuwarden, en een uit historisch oogpunt zeer merkwaardige allegorische prent gemaakt bij het huwelijk van Johan de Witt. De gelukkige bruidegom, die hier wordt voorgesteld omringd door rijkdom en overvloed, terwijl de tijdgeest zijne roemrijke daden vereeuwigt, droomde toen zeker niet van zijn vreeselijk einde, en de teekenaar vermoedde wel evenmin,

Gezicht in de Achtergalerij.

dat hetzelfde beeld van den tijdgeest in later jaren zoude dienen voor een der prenten, gemaakt ter herinnering aan den bekenden moord.

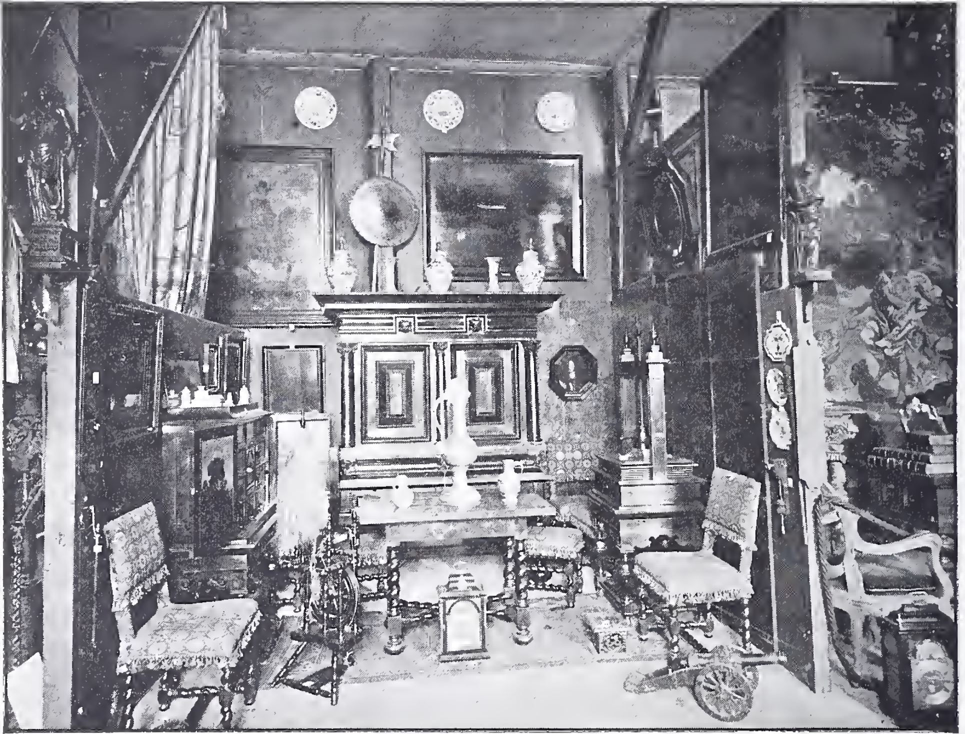
De doorgang is voornamelijk gebezigd voor het plaatsen van groote stukken. Naast een drietal arren en oude tuigen vindt men er een kabinet, dat van binnen tot linnenpers is ingericht, eene combinatie waarvan mij geen ander voorbeeld bekend is. Aan de wanden prijken gobelins met boschgezichten.

In de achtergalerij greinzen ons terstond de beulszwaarden van Deventer tegen en een tweetal reusachtige slagzwaarden, bevestigd aan een der middenpilaren. Hiernaast staat een goed gesneden en gepolychromeerde kaaspers, ingezonden door J. Schulman te Amersfoort. Een pendant hiervan vormt een

dergelijk stuk, ingezonden door Frenkel te Utrecht, aan het einde dezer galerij.

Van de hier beschikbare ruimte is gebruik gemaakt om rechts een paar vertrekjes in te richten. Het eerste bevat alleen eiken meubelen, terwijl in het tweede alleen ebbenhout en andere donkere houtsoorten zijn bijeengebracht.

Twee fraaie lage kasten versieren de eerste ruimte: een buffet, Italiaansch renaissance, met zeer rijk, haast te overvloedig snijwerk, en een zeer goed Zeeuwsch kastje met heerlijk vlak gehouden inlegwerk, c. 1600, ingezonden door het Zeeuwsch genootschap te Middelburg. Op het buffet prijkt een fraai Rouaansch servies, hetwelk evenals dit buffet toebehoort aan Jhr. Wes-

Tweede vertrekje in de Achtergalerij.

selman van Helmond te Helmond. Aan de wanden ziet men schilderijen, een rek met kruikjes en kannen en andere kleine zaken en een der reeds genoemde gobelins van Leyniers. Het midden van dit vertrekje wordt ingenomen door een eiken betaaltafel met zeer goed bewerkte verstekken en vlakversiering, eenige zeer fijn gesneden paneelen van een renaissance schoorsteenkap en een paar groote magistraatszetels van de gemeente Monnikendam.

Waar het eerste vertrekje door zijne verscheidenheid boeit en door zijn lichte kleuren het oog bekoort, — vooral wanneer de middagszon het geheel met hare goudtinten dekt, — imponeert het tweede door zijne smaakvolle rust en degelijken eenvoud. Een stemmige goedgebouwde kast van ebbenhout met

notenhout, een notenhouten tafel, een spiegel van ebben met schildpad en een zestal stoelen met oud trijp, een zwart pronkkastje, een linnenpersje en een spinnewiel vormen het hoofdbestandeel der meubileering, die zeer goed samenvloeit met de tegen den achterwand geplaatste twee kamerschutten van goudleer van eerste kwaliteit. Een fraai gekleurd stel op de kast en eenige schilderijen en versieringen aan den wand werken mede om het geheel tot een zeer aantrekkelijk geheel te maken.

Hindelooper Kamer.

Aan de linker zijde terugkeerende ziet men een groep 16de en 17de eeuwsche, rijk met lofwerk voorziene indische meubelen, ingezonden door Mevr. Oosterhoff Neys te Haarlem en de HH. Dr. C. H. Stratz en Mr. M. Enschedé te 's Gravenhage, waarbij het Chineesch zilver servies en het zeldzaam Kaga porselein, ingezonden door Jhr. D. de Graeff en de hoogst belangrijke collectie indische wapens, afgodsbeelden en tooverstaven van den heer IJzerman te Leerdam.

Het tweede vertrekje was oorspronkelijk bestemd voor eene ons toegezegde rijke verzameling porselein, die echter op het laatste oogenblik werd teruggetrokken, waardoor dit gedeelte bestemd werd voor eenige weinige samenhangende inzendingen, waarvoor nog plaatsing werd gezocht. Het eigenaardige cachet, dat de etalage-commissie aan het geheel wist te geven, kwam daardoor wel eenigszins te ontbreken.

Toch verdienen de hier geëxposeerde stukken ten zeerste aller aandacht. Links een gothieke aanrechtbank met eene collectie potwerk en urnen, waarboven eene tropee van tegels, waaronder hoogstzeldzame soorten, ingezonden door C. Bisschop en A. C. Loffelt te 's Gravenhage en A. C. Bon te Heemstede, drie antieke majolica plateelen van een kacheloven, ingezonden door de gemeente Deventer, en zeer goed gesneden gothische credencedeurtjes en paneelen van J. Monchen te 's Gravenhage. — Aan den achterwand eene loketkast met fraai koper beslag, waarop eene hoogst interessante verzameling antieke Grieksche, Romeinsche en Egyptische vazen, ingezonden door den heer L. A. M. P. de Laigue te Rotterdam, aan wien ook toebehoort de zeer schoone Etrurische urn in den vorm van een grafmonument, op den grond voor deze kast. Rechts is een hoekje ingericht voor een Hindelooper tapkast en enkele Noord Hollandsche en Friesche gekleurde meubelen, welke eenen goeden overgang vormen voor het bezoek aan de Hindelooper kamer van den heer Hidde Nyland te Dordrecht.

Hindelooper Kamer.

Reeds geruimen tijd verzamelde de heer Nyland, vol liefde voor zijn friesch vaderland, en hij completeerde zijne collectie bij deze gelegenheid, om het geheel tot een kamer te kunnen inrichten. Hierdoor werd nog niet alles geheel in stijl verkregen, zooals de deur en de kast, doch het geheel werd zoo trouw mogelijk weergegeven en ontleende juist dubbele bekoring hieraan,

dat deze kamer eenvoudiger en daardoor natuurlijker was dan de overvolle kamer, welke in 1892 door den heer Nieuwland hier werd geëxposeerd. Het succes van het geheel werd niet weinig verhoogd door het paar typische oude luidjes in het zeldzame Oud-Hindelooper costuum, die de bezoekers hier ontvingen en uitlegging gaven van de verschillende onderdeelen der verzameling. Vooral als het zonlicht langs de bontgekleurde, doch door den tijd verbleekte meubelen speelde, maakte het geheel een aangenamen warmen indruk.

Wij komen nu tot de afdeeling Kerkelijke kunst, ongetwijfeld de rijkste afdeeling dezer tentoonstelling, én door haren rijkdom én door het aantal

Gezicht in de afdeeling Kerkelijke Kunst

belangrijke nog niet tentoongestelde zaken, welke hier aanwezig waren.

Naast den ingang is een altaar opgeslagen, met kostbare stoffen bekleed, en geheel voor den dienst ingericht, waarvoor een gedeelte van de reeds genoemde communiebank van den heer Muyser. Het overvloedig licht wordt gedeeltelijk getemperd door een viertal rijk geschilderde ramen uit de collectie van den heer C. M. C. Obreen te Rotterdam, hetgeen medewerkt om aan het geheel eene gewenschte stemming te verzekeren.

In het midden prijkt eene groote vitrine vol kostbare kerksieraden, waaronder de kunstig bewerkte bisschopsstaf van Aegidius del Monte, thans in eigendom van den oud-katholieken bisschop van Deventer, mgr. Spitt te

Rotterdam, een juweel van goudsmidskunst, de sierlijk gedreven bisschopskan en schotel van den oud-katholieken bisschop van Utrecht, talrijke miskelken, monstransen lavabo-schotels, kandelaars, waaronder die van Limmen, een zeldzaam russisch gothiek kruis, avondmaalbekers, wierookvaatjes enz., enz. Elk dezer voorwerpen mag een meesterstuk genoemd worden en zelden was eene dergelijke collectie bijeen. Vooral kostbaar is de monstrans van Gouda, van ongeëvenaarde fijnheid van vorm en kunstig uitgevoerde versiering.

Boven de kast prijken een viertal beelden, afkomstig van den Dom te Utrecht en eenige kandelaars, waaronder een fraai stuk 15de eeuwsch werk uit de kerk te Druten, (N°. 75), en een zeer eigenaardige zilveren kandelaar in den vorm van een engel, ingezonden door het oud-Katholiek kerkbestuur te Gouda.

Langs de ramen staan verschillende vitrines met kostbare kanten, kunstig bewerkte en rijk met paarlen versierde velums en pluviaalschilden, zeldzaam snijwerk in ivoor, fraai versierde handschriften en hoogst zeldzame drukwerken, waaronder de eerste Hollandsche bijbel, in 1477 te Delft gedrukt, ingezonden door de firma Nijhoff te 's Gravenhage. Aan de wanden hangen antieke triptieken, godslampen, kerkvaandels en kerkbeelden, waaronder heerlijke voorbeelden van gothische kunst, ingezonden door Dr. P. J. H. Cuypers te Oud-Valkenburg en F. Stolzenberg te Roermond. Het zeer fraai gesneden ivoren Christusbeeld naast het altaar werd indertijd door Piet Hein op de Spanjaarden veroverd bij het nemen van de Zilvervloot.

Eene zeer rijke collectie kasuifels en dalmatieken vult een viertal groote glazen kasten; allerlei kunst-naaldwerk is hierbij vertegenwoordigd, zoowel de zeldzaam fijn bestikte medaillons uit de 15de en 16de eeuw als de sierlijke en kleurrijke bloempatronen uit de eerste helft der 17de eeuw, waarvan N°. 108 een uitstekend voorbeeld geeft, en de later hoog met gouddraad opgeborduurde en rijk met paarlen versierde kasuifels als Nos. 119 en 119*a*.

Zeer veel zijn wij voor deze afdeeling verschuldigd aan Mr. L. W. A. Colombijn te Dordrecht, die door zijn relaties met de oud-Katholieke geestelijkheid ons de medewerking wist te verzekeren van verschillende kerkbesturen, die tevoren nooit tot inzending op tentoonstellingen bereid waren bevonden.

Ook van den Israëlitischen eeredienst zijn hier eenige zeldzame lampen en kerk-ingrediënten aanwezig, waaronder een groote staande koperen luchter voor 9 kaarsen, uit het jaar 1775. Verschillende godsdiensten zijn in deze afdeeling vreedzaam bijeen en werken samen om den indruk te verhoogen van het schoone, van de kunst, die verre van alle godsdienstige geschillen, een vereenigingspunt kan vormen voor de idealen van belijders van alle gezindten.

Ten slotte rest ons de gezellig ingerichte Oud-Hollandsche kamer, nagenoeg geheel ingezonden door den heer H. J. Melis te Charlois, die zelfs een gedeelte van den schoorsteen deed uitbreken, om dezen hier te kunnen exposeeren. Talrijke hoogst belangrijke zaken zijn hier aanwezig en het geheel laat niet na een allerbekoorlijksten indruk te maken, zelfs na het bezoek aan de schitterende afdeeling Kerkelijke Kunst.

* * *

Hiermede eindigen wij onzen rondgang, waarbij wij trachtten een klein beeld te geven van de rijke verscheidenheid van het hier bijeengebrachte.

Thans is het museum gesloten en binnen enkele weken zullen de hier tentoongestelde kunstschatten weder tot hunne eigenaars zijn teruggekeerd. Wellicht zal het moeilijk vallen later eene dergelijke, in zoovele opzichten belangrijke verzameling bijeen te brengen. Moge zij aan de bezoekers de overtuiging gegeven hebben, dat elk voorwerp, van het kostbaarste tot het meest eenvoudige, onder de hand van den kunstenaar een kunstwerk kan worden en dat men ook voor de eenvoudigste zaken bij constructie en versiering goeden smaak en kunstzin kan eischen.

Een goed ontworpen stuk getuigt èn voor den maker èn voor den kooper. Laat daarom zij, die kunnen oordeelen, ook medewerken om een goede ontwikkeling van de kunstnijverheid te bevorderen, door alleen die voorwerpen zich aan te schaffen, die aan billijke eischen voldoen. Wanneer zij voorgaan en anderen inlichten en opwekken om hun voorbeeld te volgen, dan zal de industrie niet in gebreke blijven. Deze levert, wat het publiek haar vraagt, en de goede krachten ontbreken niet. Wanneer de koopers hiervan het belang gaan inzien en hooge eischen stellen, zal ook de kunstnijverheid er naar streven om hieraan te voldoen en zal een krachtig herleven van eene bloeiende kunstindustrie het beste verzekerd zijn.

Dordrecht, 15 September 1897.

WRAAK.

DOOR

STEPHANOTIS.

De groote, helder verlichte zaal der societeit is stampvol en de, om kleine ronde tafeltjes geplaatste stoelen zijn allen reeds ingenomen. De rook der sigaren begint alles in een wazigen nevel te hullen, en door de wijd geopende vensters dringt niet veel koelte binnen.

De bedienden hebben de handen vol met aan de talrijke bestellingen te voldoen, terwijl de woelige drukte die er heerscht, nog verhoogd wordt door het luide praten en lachen der gasten.

Het is kermis in het plaatsje G. en voor die gelegenheid is een wèlbekend opéretten-gezelschap uit B. overgekomen, dat ieder jaar hier hare voorstellingen komt geven. Op de affiches, die op alle hoeken der straten zijn aangeplakt staat ook, met groote vuurroode letters, de tooneelnaam van de meest gevierde lieveling van het publiek, de schoone Estella Maroni.

Op het met groen versierde tooneel zitten in een halven kring, eenige der chanteuses, in lange sleepjaponnen die zóó weinig hare halzen en ruggen bedekken, dat men gedurig vreest de smalle lintjes die over de geblankette schouders heen, de beide helften der puntlijstjes bij elkander houden, hun plaatsen te zullen zien verlaten. Op onbeschaamde manier monsteren ze het publiek, beantwoorden de vrijpostige blikken der heeren; lonken hier en daar een goeden kennis toe, en maken hafluide aanmerkingen over den een of ander, die haren lachlust schijnt op te wekken.

Zóó, voor de voetlichten met blanketsel en rouge op de fletse wangen en eene breede zwarte streep onder de oogen die daaraan een glans geeft die ze anders niet zouden hebben, zien ze er voor het meerendeel nog al aardig uit, hoewel men ze niet herkennen zou, als men ze in het volle daglicht zag.

Het orkest speelt eene opgewekte populaire wijs, en eene van de gedecolleteerde dames staat op en begint een Fransch lied vol geestige dubbelzinnigheden met de daarbij vereischte gestes voor te dragen. Zij wordt opgevolgd door eene andere, die er mager en ziekelijk uitziet en eene aandoenlijke romançe met eene reeds versletene, in de hooge noten zelfs valsche sopraan zingt. Doch het publiek luistert niet naar haar, en maakt zoo'n rumoer dat men de arme vermoeide stem van de zangeres bijna niet kan hooren.

Allen wachten op het oogenblik dat *zij* zal optreden, voor wie de meesten eigenlijk alleen hier zijn gekomen; al het andere is slechts bijzaak.

Er volgen nog twee liedjes, ook door dames gezongen, die al even weinig belangstelling ondervinden als hare voorgangsters, en dan eerst is de beurt aan de kleine chanteuse; de lang, neen, de eenige verwachte!

Ze komt! Van achter de coulissen met kleine stapjes langzaam aantrippelend, buigt zij bij het donderend applaus dat alleen door haar verschijnen al wordt uitgelokt, naar alle kanten der zaal gracieus het bevallige kopje, terwijl ze tegelijk het publiek kushandjes toewerpt.

De komiek, met het beschilderde gelaat in het ouderwetsche kostuum, met de korte spanbroek en de lange jaspanden, die tegelijk met haar op het tooneel is gekomen, en met wien ze een duo moet zingen, wordt bijna niet opgemerkt, hoewel hij ook één van de verdienstelijkste artisten van het gezelschap is.

Men heeft slechts oog en oor voor het bekoorlijke wezentje dat daar in het volle bewustzijn van haar jeugd en hare groote schoonheid, vrij en ongedwongen het grootste deel van hare mollige ledematen, aan de drieste blikken van het publiek prijs geeft.

Over het nauwsluitend tricot, is een lichtblauw fluweelen rokje heen geworpen, dat aan de eene zijde in bevallige plooien tot aan het middel is opgenomen, en waarvan de onderrand die nog niet tot aan de knieën reikt, met eene dikke streep sneeuwwit zwanendons is afgezet. Ook om het laag uitgesneden keurslijfje trilt het fijne dons, bij iedere ademhaling van den met haar in blanke molligheid wedijverenden boezem.

Een klein blauw mutsje eveneens met dons geboord, rust op de krullende blonde lokken. Het regelmatige, fijn besneden gezichtje heeft geen kleursel noodig gehad, de gezonde lichtrose kleur schemert door het fijne blanketsel heen. De groote zwarte oogen met de donkere wenkbrauwen steken vreemd af bij het lichtblond der haren. Ze fonkelen van overmoed en levenslust.

Een paar hooge blauw satijnen laarsjes omsluiten de kleine voetjes en voltooien het geheel.

Zooals ze daar staat, als het belichaamd ideaal van verleidelijke vrouwenschoonheid, kan het niemand verwonderen dat ze vele harten stormenderhand inneemt, nog vóór ze de lippen geopend heeft om op de haar eigene piquante manier, de min of meer dubbelzinnige liedjes voor te dragen, die de vervoering en bewondering der heeren voor de schoone zangeres zoo mogelijk nog vermeerderen.

Ze begint het duet te zingen met den onherkenbaar toegetakelden komiek. Men hoort het beiden aan, ze staan in hunne kunst ten minste op gelijken trap, en geven elkaar niets gewonnen. Alleen zou men kunnen zeggen dat de half schertsende, half scherpe plagerijen, die ze hem als haar wanhopenden minnaar in de rol van het stuk toevoegt, soms wel wat al te zeer op de werkelijkheid gelijken.

Want enkelen in de zaal weten het, ze heeft het hun op wreede, hartelooze manier verteld, hoe die verwaande komiek, die dwaze kwast, het heeft durven wagen op haar verliefd te worden, en wat nog het ergste en domste van hem is, hij heeft het haar durven bekennen.

Haar! Wier kussen met goud worden betaald!!! Haar! wie het maar een enkel woord zou behoeven te kosten, iemand van hoogen stand tot haar man

te verheffen, als ze slechts afstand kon doen van de zwijmelende toejuichingen die overal haar deel zijn, van het spelen met ontelbare mannenharten dat haar tot eene levensbehoefte is geworden; van het vrije dolle leven dat ze leidt en waarbuiten ze niet meer zou kunnen bestaan!

En wie dit weten lachen meêdoogenloos dol, bij de scherpe hatelijkheden die den armen dwaas door die trotsche roode lippen naar het hoofd worden geslingerd. En de arme hoort het aan met komieke wanhoop, met groteske gebaren zooals zijn rol het hem voorschrijft. Die anderen gillen het uit van pret, ze stampen als razenden met de voeten, omdat ze begrijpen wat hij in werkelijkheid lijden moet.

Het verhoogt ontzachlijk hun genot, te weten dat niet alles komedie is, en dat de geeselslagen die quasi den tooneelheld moeten treffen, hunne scherpe striemen achterlaten in het gepijnigde hart van dien éénen.

Eindelijk is het duo geëindigd en het tooneel wordt bedekt door de bouquetten die men het schoone wreede schepseltje toewerpt; de bravo's en het handgeklap doen de zaal dreunen en ze wordt gebisseerd! Nog eens en nog eens!

Ze heeft van avond dan ook bijzonder goed gespeeld. Háár ook schijnt de smart die ze dat eenvoudige, maar trouwe hart veroorzaakt, een prikkel geweest te zijn, om hare beste krachten in te spannen.

Haar ongelukkige aanbidder is bij het herhaalde applaus niet meer te voorschijn gekomen, hij wist wel dat het hem niet gold. Hij heeft zich bedaard naar de kleedkamer begeven, en daar hij dien avond niet meer behoeft te spelen, maakt hij zich klaar naar zijne kamer in het hôtel terug te gaan. Hij wascht zijn gelaat, en als hij zich opricht uit zijne gebogene houding, ziet men, zonder de dwaze vermomming zijn bleeke jeugdige gelaatstrekken die door hun vriendelijken ernst een aangenamen indruk achterlaten.

Bijzonder aantrekkelijk zijn zijne oogen, die lichtblauw van kleur, eene uitdrukking van naive oprechtheid behouden hebben, die men doorgaans alleen in kinderoogen ziet. Nu hij weêr zijne gewone kleêren aanheeft, slentert hij langzaam met de handen in de zakken terug, tot achter het tooneel en blijft daar rustig tegen een der coulissen aanleunen, vanwaar hij het bevallige spel van het coquette meisje met de oogen volgt.

Het enthousiaste publiek kan haar maar niet laten gaan. Ze wordt gedurig teruggeroepen, tot eindelijk de directeur van het gezelschap er zich mede bemoeit en haar verbiedt nog langer aan die roepstemmen gehoor te geven.

Als ze nu op hare beurt achter de schermen verdwijnt, ziet ze hem, die haar daar schijnt op te wachten; in het voorbijgaan geeft ze hem lachend een licht tikje op den schouder. „Zoo, sta je daar weêr, dolende ridder met het droevige figuur. Denk je dat jou ook wel eens de eer zal te beurt vallen om me t'huis te mogen brengen? Dan kan je lang wachten hoor! — Dat zal nooit gebeuren, of het moest zijn als ik al oud en leelijk ben geworden, dan zou ik nog altijd goed genoeg zijn voor zoo'n stumper als jij bent!"

De hoonende woorden zijn lachend haar mond ontglipt, terwijl ze tartend in het trotsche bewustzijn harer schoonheid, vlak voor hem is gaan staan en de zwarte overmoedige oogen, onbeschaamd in de zijnen staren.

Hij blijft rustig staan, als kromp zijn hart niet ineen, bij de minachting die er hem uit tegenstraalt; geen enkel woord voert hij haar tegemoet, hij ziet haar slechts zacht verwijtend aan. Hij zegt nog niets als ze zich met een lichtzinnig lachje, op de hooge hakken omdraait en met een bevalligen sprong in de kleedkamer verdwijnt, waar een menigte heeren haar reeds opwachten.

Eén van hen helpt haar den langen theatermantel omdoen, waarna hij haar zijn arm aanbiedt om haar naar huis te brengen. Ze neemt dien aan terwijl ze met eene coquetten oogopslag zich tot de achterblijvenden wendt en hun een „au revoir messieurs, à demain!" toeroept. Dan stijgt ze met haar cavalier vlug in de hen wachtende équipage, en is spoedig uit het oog verdwenen.

Nu ze weg is, maken de, het snel voortrollende rijtuig naziende heeren, ongegeneerd hunne op- en aanmerkingen, maar niemand let op den stillen jongen man, die nu eindelijk ook besluit weg te gaan. Geen van hen hoort ook de binnensmonds geprevelde woorden: „Ze moest eens kunnen hooren hoe ze nu over haar spreken, zij allen, die ze verkiest boven mij; maar

Eén van hen helpt haar den langen theatermantel omdoen.

geduld maar, de tijd zou *kunnen* komen dat ze me toch nog noodig had, en op *dat* oogenblik wacht ik slechts! — O! ik *kan* wachten!"

Was het eene bedreiging die haar gold, die met hare scherpe woorden hem zoo vernederd had? Als het zoo was, kon men er niets van bemerken, het kalme gelaat scheen even hartstochteloos als daar straks, en de oogen hadden hunne zelfde uitdrukking van trouwhartigen eenvoud behouden.

Onopgemerkt ging hij langs het groepje heeren heen en verdween in het duister van den zoelen zomernacht.

* * *

De zware zijden gordijnen zijn zorgvuldig voor de hooge ramen dicht getrokken en geven aan alles, in het rijke al te overdadig gemeubileerde slaapvertrek een rozigen weërschijn. Dat getemperde licht doet de oogen goed, vooral aan den binnentredende, die van de zonnige warme straat komt, een jongen dokter van naam.

Hij is wat men noemt een damesdokter, hij heeft er den slag van zich bij

haar bemind te maken, door aan al hare grillen met de grootste toegevendheid te voldoen.

Hij gaat zacht naar het ledikant, dat midden in de kamer staat, en waarvan de fijne kanten gordijnen aan het hoofdeneind door rose linten worden opgehouden. Als hij naderbij komt, staat er iemand haastig van het lage stoeltje op, dat aan het voeteneind is geplaatst, en uit het schemerlicht komt het bleeke gelaat van den ons bekenden komiek te voorschijn.

De dokter beantwoordt zijn beleefden groet met een nonchalant hoofdknikje, terwijl hij zich even, over de in bed liggende persoon heenbuigt. Zonder den jongen man aan te zien vraagt hij hem het een en ander over de patiente, waar deze hem op gedempten toon op antwoordt. Dan schrijft hij een recept, geeft nog een paar aanwijzingen voor de verdere behandeling.

Hij zegt dat het levensgevaar geheel geweken is, maar het gevaar voor besmetting nu juist het grootst is, raadt den droevig glimlachenden aan, de verdere oppassing nu maar aan de liefdezuster over te laten, en gaat dan even onhoorbaar als hij gekomen is, de ziekekamer uit.

Zoodra hij weg is, hoort de achtergeblevene fluisterend zijn naam roepen: „Paul!" — Hoe zacht het ook klonk, heeft hij het toch terstond gehoord en buigt zich nu op zijne beurt over háár heen, die daar neêrligt te zwak en machteloos om ook maar een vinger te verroeren.

„Wat is er lieveling?" vraagt hij teeder. „Paul, is die nuffige dokter weg, die bang schijnt te zijn mij aan te raken, vroeger was hij zoo niet, dat verzeker ik je." — Vies van *mij!* Goede hemel, zie ik er dan zoo schrikwekkend uit? Wacht maar als ik weêr beter ben, dan zal ik het hem vergelden! Hem, en al de anderen die zich mijne vrienden noemden en mij vergaten toen ik de pokken kreeg."

„Niemand heeft me eens opgezocht, of is eens komen hooren hoe het me ging. Alsof ze me vroeger niet hebben aangebeden, die ondankbaren. Wacht maar, als ik maar eerst weêr op het tooneel kan komen en weêr word toegejuicht, dan zal ik het hun betaald zetten! Dan ken *ik* hen niet meer!"

In hare opgewondenheid is haar stem schor en krijschend geworden. Zacht legt hij zijne hand op haar gloeiend voorhoofd als om haar te doen bedaren; maar hij antwoordt niets. Hij heeft het gevoel alsof zijne keel werd dichtgeknepen bij het hooren van de onherkenbare stem, en zijne oogen staan vol tranen.

Bij de zekerheid die de dokter hem heeft gegeven dat alle gevaar voor haar is geweken, heeft zich een nameloos medelijden vermengd met de dankbaarheid die zijn geheele ziel vervult. Het foltert hem wanneer hij haar hoort spreken over de toekomst, die ze zich voorstelt vol glans en bewondering zooals haar verleden is geweest. En als hij dan op het gezwollen, met tallooze roode vlekken bezaaide gezichtje en het vermagerde lichaam neêrziet, dan weet hij dat die verwachting bitter teleurgesteld zal worden.

De vreeselijke ziekte heeft bijna al haar schoon verwoest, en alleen de groote zwarte oogen gespaard. Maar nu zijn die oogen nog meestal gesloten, want het licht hindert haar nog.

Daarom ziet ze ook nu niets van de ontroering op het over haar neërgebogen gelaat.

Ze ligt een poosje stil, gekalmeerd door die koele hand op haar voorhoofd; dan hoort hij hare stem weêr, droomerig fluisterend: „Jij bent de eenige die me niet alleen hebt gelaten, waarom Paul?" „En," op verwonderden toon; „jij bent juist de eenige die ik niet goed behandeld heb!"

Ook nu komt er geen antwoord; alleen streelt zijne hand liefkoozend over het doodmoede hoofd. Als ze hare oogen eens kon openen, zou dat licht-

.... en buigt zich nu op zijne beurt over haar heen.

zinnige egoïstische hart dan niet zelf het antwoord op hare vraag kunnen geven? Zou ze dan begrijpen welk eene edele ziel er huist in dat tengere lichaam? Zou ze dan de grootmoedige vergevensgezindheid kunnen doorgronden die niets vraagt, niets hoopt voor zich zelven, die gedurende haar geheele ziekte haar niet heeft verlaten, en haar zelfs nu nog niet aan vreemde handen wil overlaten, hoewel hij weet, dat hij ook zijn leven in de waagschaal stelt.

In zijn hart is hij er van overtuigd dat zoodra ze beter zal zijn en, het onwaarschijnlijke toch eens mocht gebeuren, dat ze haar schoonheid zal terug-

krijgen, het oude leven vol verdriet en teleurstellingen voor hem weêr zal beginnen. De vriendelijke woorden die ze hem nu geeft, de hartelijke toon dien ze nu soms tegen hem aanslaat, hij gevoelt het, die komen slechts uit haar hulpbehoevendheid voort; dat zal verdwijnen met de oorzaak er van.

Maar neen! Ze begrijpt niet wat hem dwingt haar te helpen in nood en angst. Ze *kan* zich niet verheffen boven het peil van zelfzucht en berekening, waarin ze is opgegroeid, om de grootheid van dat mannenhart te waardeeren!

Ook nu denkt ze bij zich zelve, dat ze wel weet waarom hij dat alles gedaan heeft; welke belooning hij er eens voor zal vragen, en een flauw lachje speelt om hare lippen.

En hij wien het geldt, ziet dien glimlach. Hij weet wat ze er bij denkt, en nog grooter wordt het medelijden voor haar dat zijne ziel vervult. Heeft het gevaar waarin ze gezweefd heeft niet eens de macht gehad een edeler snaar in haar borst te doen trillen? Arme vlinder! Slechts tot het leven ontwaakt om te schitteren in zonneglans en geluk, waar zal ze de kracht vinden, dat leven verder door te gaan als het haar ook zijn donkeren kant zal toonen?

Maar nu ook denkt hij terug aan zijne eigene jeugd; aan de jaren die achter hem liggen.

Hij ziet zich weêr als knaapje van zeven jaren, in het veelkleurige met zilveren loovertjes bezette pakje, en met de lange blonde lokken die tot op zijne schoudertjes neêrvallen, aan de hand van zijn vader voor het publiek verschijnen, het hartje luid bonzend van het trotsche gevoel ook reeds zijne kunsten te mogen vertoonen. Hij ziet zich de hooge touwladder opklimmen achter zijn vader aan, en voelt zich door diens hand bij den stevigen lederen riem opgetild en vastgehouden, terwijl ze beiden hunne gevaarlijke toeren op de hooge trapèze verrichten, boven de hoofden der toeschouwers, die in ademlooze stilte, sommigen met eene angstige uitdrukking op het gelaat, hunne bewegingen volgen.

Hij ziet weêr de oogen zijner moeder die door eene kleine opening in het gordijn, dat het achterste gedeelte van de tent bedekt, met doodelijken angst naar hen opziet. Die twee, die ze boven alles liefheeft, en die daar in de hoogte hun leven wagen voor een weinig dagelijksch brood.

En het kleine ventje lacht haar toe, die arme bleeke vrouw, met een geruststellenden blik. Hoe klein hij ook nog is, gevoelt hij toch al eenigszins wat ze lijden moet, omdat hij haar zoo innig liefheeft.

Eindelijk is het afgeloopen, en eerst als beiden wêer veilig beneden zijn aangekomen, barst het applaus los. En menige moeder in het publiek die hare lievelingen veilig naast zich heeft zitten, werpt met gulle handen het aanvallige kunstenaarskind lekkernijen en bloemen toe, om hem den doorgestanen angst te doen vergeten.

Ze komen weêr terug, om het publiek buigend en glimlachend te danken, en als ze dan voor goed achter het bonte gordijn verdwijnen, ziet geen van hen allen hoe de moeder haar jongske in de armen drukt, en hoort niemand

het zacht gefluisterde woord van dank, dat hij weêr gespaard is gebleven, hetwelk haar van de bleeke lippen vloeit.

En avond aan avond moet de arme vrouw allen angst doorleven, tot straks de noodlottige dag kwam!! En de lang gevreesde!

Zijn vader en hij hadden hunne toeren verricht. Hij zelf was bezig den touwladder af te klimmen met de oogen naar beneden geslagen om de treden te tellen, toen hem op eens iets rakelings suizend voorbijgleed, en met een doffen smak op den grond rerecht kwam. Toen zag hij pas wat het was.

Die levenlooze klomp aan zijne voetjes was het verpletterde lichaam van hem, die zijne vrouw en kind, nooit anders als teedere liefde had bewezen! Dat bloed, dat het zand roodkleurde was het bloed van zijn vader, die hem daareven in de hoogte nog met krachtige hand had gesteund!

Was de arme man duizelig geworden, of had hij een misgreep gedaan bij het afstijgen; wie zal het zeggen? Onder het gegil der vrouwen en het haastig verdwijnen van het publiek, werd de zwaar gewonde op eene draagbaar gelegd en snel uit den circus verwijderd.

Het kind volgde met wijdopengesperde oogen. Hij had nog nooit den dood van nabij gezien; nu vertoonde die zich onder zulk eene afgrijselijke gedaante. Eerst toen hij bij zijne moeder kwam die, bewusteloos neêrgestort door eenige medelijdende vrouwen werd ondersteund, stroomden de tranen over het doodsbleeke verschrikte kindergezichtje.

Na dien tijd had zijne moeder er niet meer van willen hooren dat haar zoontje zou voortgaan op dien gevaarlijken weg; en uit liefde tot haar was hij geworden hetgeen hij nu was.

Ook later toen zijne moeder reeds gestorven was, was hij toch niet meer tot zijn vroegeren werkkring teruggekeerd, hoewel hij er vurig naar kon verlangen, want hij vond het een heerlijk vrij gevoel, daarheen te vliegen door de ruimte, slechts steunende op eigen kracht en behendigheid.

Zelfs de gedachte aan een voor hem ook mogelijken dood had hem er niet afkeerig van kunnen maken. Maar hij had het zijne moeder beloofd, en die belofte was hem heilig.

Hoe gelukkig waren toen die jaren voorbijgegaan in innig samenzijn met de zwakke liefdevolle vrouw, totdat haar dood er een eind aan maakte. Toen bleef hij alleen. Hij sloot zich niet bij zijn collega's aan omdat hij zich niet op zijn gemak gevoelde bij hunne luidruchtige feesten en het zedeloos leven dat ze meest allen leidden.

In dien tijd was die groote hopelooze liefde voor Stella in zijn hart geslopen, die hem zijn verlatenheid dubbel deed gevoelen, die hem ellendig maakte en zalig tegelijk.

Hij was het eens met den grooten Engelschen dichter, dat het beter is de liefde te leeren kennen, mocht zij dan ook al niet beantwoord worden, dan nimmer te weten wat liefde is!

En de teleurstelling kon dat edele hart ook niet verbitteren. Voor hem was zijne liefde te hoog, te heilig dan dat zij ooit eene drijfveer zou kunnen

zijn zich zelf te verlagen of vergetelheid te zoeken in voor hem vernederende afleiding.

Hij had haar lief met geheel zijn hart, en hij geloofde dat die liefde machtig genoeg zou zijn om langzamerhand het goede dat in ieder menschenhart verborgen ligt, met geduld en volharding ook in het hare te doen ontwaken. En terwijl zijne blikken nog altijd op dat misvormde gezicht gevestigd zijn, en hij bedenkt hoe weinig geschikt ze is voor groote teleurstellingen en verdriet, hoopt hij dat ten koste van de verwezenlijking van zijne eigene droomen van geluk hare vroegere schoonheid mag terugkeeren. Ondertusschen is de kregele ontevredene zieke weêr ingesluimerd, onverschillig voor de onbaatzuchtige liefde die naast haar waakt. Tot zelfs hare droomen zijn slechts vervuld van de schitterende wraak die ze nemen zal op hen die haar verlieten.

* * *

De directeur van het gezelschap waaraan ze beiden verbonden zijn, zit in zijne kamer druk te schrijven. Een luid tikken aan de deur stoort hem, en hij roept eenigzins barsch „binnen."

De deur wordt langzaam geopend en de stem van zijne beste actrice, Stella, roept hem een „goeden morgen" toe.

Aangenaam verrast keert hij zich tot haar. Het was toch haar stem, maar *dat* is zij niet! Dat, de mooie Stella, zijn favorietje, zijn lokvogeltje zooals hij haar placht te noemen!

Het elegante costuum dat hier en daar schijnt ingenomen te zijn, is nog veel te wijd voor het magere figuur dat het vroeger zoo goed paste. Eene witte voile bedekt haar gelaat, maar niettegenstaande dat en het vele blanketsel en rouge dat ze gebruikt heeft, kan men de onoogelijke diepe groeven nog duidelijk zien, te meer omdat hare wangen nog zoo ingezonken zijn.

Alleen de oogen hebben hunne vroegeren glans behouden, bijna al te groot schijnen ze nu in het vermagerde gezichtje.

Toch, alléén door de macht van die oogen durft ze op zich te nemen het publiek nog voor haar te doen knielen zooals vroeger, overtuigd dat haar vroegere schoonheid, mocht ze ook weêr gevulder worden, toch voor immer ontsierd en geschonden is door de onuitwischbare sporen harer ziekte. Maar de directeur deelt haar gevoelen niet. Hij kent het grillige publiek maar al te goed, dat heden bespot wat het gisteren nog hemelhoog verhief.

Het waren hare mollige vormen, de zachte ronding harer wangen, de bekoorlijkheid van haar geheele persoontje dat aantrok. Voor de pathetische schoonheid van die sombere oogen zou men ongevoelig blijven. Ze had nooit getracht door geest of verstand te heerschen en als ze nu daarmede wilde beginnen, zou men haar in die nieuwe rol niet begrijpen.

Maar ze smeekte zóó vurig dat ze tenminste in de gelegenheid zou gesteld worden haar kans te wagen; ze had zulk een onwrikbaar vertrouwen in haar eigen macht, dat hij haar ten laatste toestond den volgenden avond weêr op

te treden. En nu ze dat gewonnen had, geloofde ze ook aan haar verder succes. Geene enkele gedachte aan een mogelijk fiasco verstoorde haar rust.

* * *

Achter de coulissen staat ze, en nu het oogenblik dáár is, dat ze toonen zal hoe ver haar macht nog reikt, tracht ze zich even kalm en onverschillig

Hij kent 't grillige publiek maar al te goed.

voor te doen als vroeger. Een zwart satijnen kleedje, met gouden lelies doorweven, versiert haar gestalte. Maar al is het kostuum nog zoo goed gekozen, het kan haar de verloren schoonheid toch niet teruggeven, en het is slechts een droevige schaduw van de Stella uit vroeger dagen die daar haar beurt om te verschijnen afwacht.

Dicht bij haar staat haar trouwe ziekenoppasser, zijn gelaat weer onherkenbaar gemaakt, grotesk en bespottelijk in zijne vermomming. De goedige blauwe oogen zien nu en dan van ter zijde naar zijne gezellin, en ook daar is niet veel vertrouwen op haar succes in te lezen. Wanneer hij haar zoo vorschend aanziet opent hij een paar maal den mond, als wilde hij haar raden *niet* op te treden, zich *niet* bloot te stellen aan de teleurstelling die, hij is er zeker van, haar daar wacht. Doch voor hij de woorden heeft uitgesproken bedenkt hij zich en zwijgt.

Reeds dikwijls heeft hij getracht haar van haar voornemen af te brengen, maar ze heeft hem niet willen gelooven, wat zou het hem helpen of híj nog meer sprak!

Daar klinkt de bel ten teeken dat het gordijn is opgehaald, en met de haar aangeboren coquette manieren, treedt ze voor het publiek. Doch het handgeklap, dat vroeger haar komst begroette, barst nu niet los. Verwonderd en teleurgesteld zien ze haar aan, al die menschen in de zaal. Is dat die beroemde schoonheid, waar sommigen zooveel meê ophadden, dat magere squelette, zooals iemand haar hoorbaar noemt?

Ze voelt het wel, die voor haar ongewone stilte. Ze ziet wel het spottend lachje dat om de lippen van velen speelt. Ze heeft het wel gehoord, die minachtende benaming die haar naar het hoofd is geworpen. Maar nóg is ze niet overtuigd; nóg gelooft ze aan de macht harer oogen, aan de betoovering van haar spel. Ze geeft zich nóg niet gewonnen, ze zál triomfeeren!

Ze hebben te vroeg gejuicht die vrouwen, die haar het dolle succès nooit hebben gegund, al zwegen ze toen ook, omdat ze wel wisten dat zij de grootste macht bezat. Ze zien elkaâr nu veelbeteekenend aan en toonen onomwonden hoe ze genieten van haar nederlaag.

Ze begint te zingen, maar is het de zwakte die ze nog niet geheel te boven is gekomen, of is het de woede die haar stem doet beven? Schel en valsch klinken de eerste tonen die ze doet hooren.

Een luid gelach der toehoorders is haar loon; hier en daar hoort men zelfs een sissend gefluit. Dàt was te veel. Konden ze haar dan niet den tijd gunnen zich eerst wat te herstellen? Eene verwensching ontglipt haar mond en met één sprong is ze achter de coulissen verdwenen.

De komiek is gebleven, en hoewel hij beeft van bedwongen toorn bij het wreed onthaal dat haar is te beurt gevallen, als had men hem zelf op die wijze beleedigd, bedwingt hij zich toch, en tracht de attentie der aanwezigen af te leiden door het aantrekkelijkste liedje uit zijn répertoire voor te dragen. Dan volgt hij haar.

Hij vindt haar in een hoek der kleedkamer op een bank zitten, het gezicht met beide handen bedekt, het tengere lichaam geschokt door hartstochtelijke snikken.

Hij legt zacht zijne hand op haar schouder en zegt: „Stella, trek het je zoo erg niet aan, ze zijn het niet waard."

Ongeduldig schudt ze die hand van zich af. „Laat me met rust, ga jij nu

ook maar weg. Nu is het jou beurt, nu kan je mij vergelden wat ik je vroeger deed, bespot me dan toch ook, ik deug immers nergens meer toe!"

Hij knielt bij haar neêr en poogt hare handen van haar gelaat weg te trekken. Zijne stem wordt fluisterend door de groote ontroering die hij gevoelt.

„Voor mij ben je dezelfde als vroeger, lieveling!" En terwijl hij zijn gelaat nog dichter bij het hare brengt: „Wil je je nu aan mij toevertrouwen? Ik zal voor ons beiden het brood verdienen, je hoeft je nooit meer te laten vernederen. Mijn geheele leven zal ik trachten je gelukkig te maken. Zou het niet mogelijk kunnen zijn dat de trouwe liefde van één opweegt tegen de toejuichingen van die allen, die in werkelijkheid niets voor je zelve gevoelden?"

Hij heeft zijne beide armen om haar heen geslagen en wacht zoo op haar antwoord. Ze stoot hem nu niet meer terug zooals daareven, maar laat de handen in haar schoot vallen, terwijl hare, door tranen verduisterde oogen hem aanstaren, met eene vragende verwonderde uitdrukking, en ook met iets zachts er in dat ze vroeger misten.

Nu eindelijk begint ze te begrijpen hoezeer hij van de anderen verschilt, al is het ook vaag en onduidelijk, voelt ze toch dat hij op een hooger standpunt staat dan hare vorige aanbidders, en ook — dan zij zelve!

Hoe! Nu ze leelijk is geworden en uitgefloten en beschimpt, nu breidde hij nog zijne armen naar haar uit, om haar eene veilige schuilplaats aan zijn hart te geven!

Zóó grootmoedig kon hij zijn, om al het geleden onrecht, al de ondervondene smart te vergeten, en haar tot zich te nemen, om haar zoo te behoeden voor het lager en lager zinken op den levensweg, dat haar onvermijdelijk lot zou geworden zijn!

Ze antwoordt hem niet op zijne vraag, alleen blijven hare oogen doordringend op hem rusten; zóó tracht ze het raadsel op te lossen, dat er voor haar in zijn gedrag gelegen is. Eindelijk vraagt ze zacht:

„Waarom Paul?"

Ze vraagt nog waarom! Een droevig lachje komt op zijn gelaat. Laat liefde zich gebieden? Kan zij gaan en komen volgens eigen wil? Of wordt zij onbewust in ons hart gelegd, terwijl ze ons leven verheldert met bovenaardschen glans, of ons zoo diep wanhopend maakt, dat we ongevoelig worden voor al het andere, dat het leven ons nog te genieten geeft! En of het voorwerp van

Langzaam, als onwederstaanbaar tot hem aangetrokken.

die liefde haar waard is of niet, ze laat zich niet verdrijven. Liefde, die kan ophouden te bestaan, verdiende die naam niet.

Hij gevoelt dit alles, maar brengt het niet in woorden. Misschien zal de tijd eens komen dat ze het zelve begrijpt. Hij ziet haar alleen aan, en zóó, met geheel zijn eerlijk hart weerspiegeld in de blauwe oogen, wier schoonheid zelfs niet verminderd kan worden door het dwaas beschilderde gelaat, zegt hij eenvoudig:

„Omdat ik je liefheb."

Langzaam, als onwederstaanbaar tot hem aangetrokken laat ze het hoofd op zijn schouder zinken, met iets in haar blik als een stille bede om vergeving.

Als ze wat later stil weggaan, hij met zijn arm om haar heengeslagen, zij, met het bleeke gezichtje nog bleeker door het vele schreien, maar ook met die nieuwe zachtere uitdrukking er op, die veel goeds voor de toekomst kan doen hopen, dan denken ze niet dat ze er misschien belachelijk uitzien in hun bonte theatertooi, geheel vervuld als ze zijn van de lichtende toekomst, welke hen tegenlacht.

DOOR

Jhr. N. J. WESTPALM VAN HOORN VAN BURGH.

et was meer dan tijd! De wagen *) stond reeds voor het huis, de handbagage was achterop gesjord en het geheel vertoonde de bedrijvige drukte, die elk vertrek kenmerkt.

Alles zag er somber uit, allen waren in eene gedrukte stemming. De twee eenige jongens zouden het ouderlijke huis verlaten en de verre reis maken naar het vaderland; het was noodig voor hunne opvoeding, want, en dit blijft nog steeds de keerzijde van Indië, men moet de jongens voor hunne studiën uit gebrek aan geschikte inrichtingen naar Europa zenden.

Alle bedienden, en er zijn er in elk huis vele in Indië, waren naar voren gekomen. Daar stonden de kok met zijnen helper, de stal- en tuinjongens; zij moesten toch nog even hun groet brengen aan de sinjo's. Ja, zij hadden wel eens te lijden gehad van hun kinderlijken overmoed, maar toch.... zij hadden ze lief gekregen en een zeker ontzag voor hen opgevat. Boven aan de trap stonden de huisjongens en baboe's.

Daar komen zij! De oudste had nog eens even zijn poney gestreeld, de jongste zijn bokken vaarwel gezegd, op dezen laatsten rondgang gevolgd door de ouders.

---

*) In Indië gebruikelijk woord voor alle soorten van rijtuigen.

Het is voor deze een ontzettend zware dag. Wel brengt de moeder haar kinderen slechts weg, en zal, als zij eenmaal meent dat zij daar ginds goed bezorgd zijn, weer terugkeeren, maar stil en eenzaam zal dan het huis zijn zonder het vroolijk gegalm der kinderen.

Met een „komt kinderen, zegt nu de bedienden goeden dag" van den vader wordt het pijnlijk oogenblik verhaast.

En daar steken zij, die het anders nooit deden, de handen uit, grepen die van de kinderen en prevelden hun heilwenschen, de een wat luidruchtiger dan de ander.

Daar stond ook hun lijfmeid, die zoo menigmaal in angstige dagen van ziekten, nachten lang voor hun bedjes had gewaakt, die zich met de kinderen als vereenzelvigd had, zooals eene Oostersche alleen dat kan, wier bestaan met dat van haar „ati's" *) één was geworden. Nu was er een einde gekomen aan die dagelijksche zorg, nu werd zij overbodig en ver van haar naar dat vreemde land togen de kinderen, die zij had leeren liefkrijgen.

„Dag! ti!" †) sprak zij, in stille wanhoop, dan dezen dan genen omhelzend. Voor de ouders was dit tooneeltje. hoe eenvoudig ook, te roerend, te schokkend; zij wendden zich af.

Wel hadden zij steeds tegen dat oogenblik opgezien, wel begrepen zij reeds lang dat dit offer, al zoo menigmaal aan ouders in Indië opgelegd, ook door hen moest gebracht worden, maar dat het zoo zwaar zou vallen, neen dat hadden zij nooit gedacht!

Dat laatste oogenblik in het eigen „tehuis" het viel de moeder vooral zoo zwaar! En alsof zij bang was dat eene weifeling het toch ook door haar goedgekeurde besluit mocht doen veranderen, zocht zij de hand van haren man en hield die krampachtig vast, kracht puttend uit die stille aanraking.

Nog een oogenblik en daar klapte de lange zweep door de lucht en snelde de wagen, door het vurige vierspan getrokken, heen. Een lange rit moest nog gemaakt worden voordat het naaste station bereikt was. Vandaar ging 't naar de kustplaats en daags daarop de laatste tocht.... naar de haven.

Reeds stond de zon vrij hoog aan den hemel, toen de trein de talrijke passagiers aanbracht.

De statige stoomer lag gereed.

Nog een korte spanne tijds en het gevaarte zou langzaam aan de haven en het heerlijke Indië verlaten.

Daar was eene drukte, eene bedrijvigheid, die weldadig werkten op velen. Ook ons viertal was daar.

Reeds had de stoomfluit zich doen hooren, ten teeken dat de achterblijvenden het schip hadden te verlaten.

In een hoekje op het achterdek stond hij daar met de zijnen, de moeder en de jongens om beurten nog eens toesprekend.

---

*) Letterlijk vertaald „hartjes" — hier *lievelingen*.
†) Ti — verkleinwoord van „ati".

Maar waarachtige droefheid is niet spraakzaam, en eindelijk met een „Nu, dag jongens!" en eene innige laatste omhelzing rukte hij zich van hen los. En na nog eens ook de vrouw, de lieve moeder van zijn zoons, omhelsd te hebben, liep hij waggelend het dek af.

Daar bromt en gilt de stoomfluit weer — nu voor het laatst! Een snijdende dissonant, onbarmhartig-gevoelloos voor al het leed dat geleden wordt.

De trossen zijn losgegooid.

Langzaam, maar steeds den afstand vergrootend, verlaat het schip de haven.

Nog eens trilt daar in de verte maar al zwakker: „Dag! dag vader!"

Uit den gezichteinder was het schip verdwenen, en de nu eenzame staart, de handen gevouwen, naar het plekje waar hij het gevaarte het laatst nog meende te zien.

IN KAAPKOLONIE.

DOOR

JAN H. JUNIUS.

„En mocht ooit de wind je schip naar Zuid-Afrika voeren, dan zul je je wel herinneren, dat mijn huis voor je openstaat.”

Er waren al jaren verloopen, sinds ik die woorden gehoord had aan de Westerkade te Rotterdam, toen ik op een kouden, mistigen voorjaarsmorgen Kees van Dalen bij zijn vertrek naar Afrika een laatst vaarwel toeriep!

Hij wilde zich aan de Kaap als ingenieur vestigen; want de fortuin was hem hier niet gunstig geweest, maar uit de correspondentie, die we eerst trouw hadden volgehouden, doch welke op den duur van lieverlede verflauwd was, had ik tot mijn groote spijt nooit kunnen opmerken, dat vrouw Fortuna hem in zijn nieuwe omgeving vriendelijker toelonkte, dan zij in Oud-Holland had gedaan. De laatste brief, dien ik van hem ontvangen had en welke reeds dateerde van voor mijn reis naar West-Indië, scheen wat hoopvoller. Na langen tijd huisonderwijzer bij boeren te zijn geweest, had hij eindelijk een watermolen mogen bouwen en nu was hem, misschien wel omdat er toevallig geen Engelsch ingenieur ter plaatse was, opgedragen, den dam van het waterreservoir te Beaufort-West te herstellen.

De Gamka, het riviertje, dat langs Beaufort stroomt, of beter uitgedrukt, er in den regentijd hare onstuimige wateren langs stuwt, is een periodieke stroom en vertoont des zomers in den drogen tijd slechts een helder geel gekleurde geul tusschen de met noem-noem en doornbosch begroeide hooge oevers. Om ook in dien tijd drinkwater, vooral voor het vee en water voor huishoudelijk gebruik te hebben, is de dam aangelegd. Het behoud er van is natuurlijk voor het plaatsje een levenskwestie en zoo Kees dus het behoud van den dam. ook bij de zwaarste regens voor goed kon verzekeren, zou ook voor goed zijn naam als kundig ingenieur in den omtrek gevestigd zijn.

Den uitslag van zijn werk had ik nooit mogen vernemen. Maar ik kon mij wel eenigszins voorstellen, waarom de correspondentie zoo geheel was opgehouden; want na een zomerkruistocht op de Noordzee thuiskomend had ik een kaartje gevonden, waarop vermeld stond, dat de Heer en Mevrouw van Dalen de eer hadden kennis te geven van het voltrekken van hun huwelijk. Op de bij hen gebruikelijke wijze stond in den linkerbovenhoek, de jongemeisjes naam van mevrouw van Dalen doorgehaald, terwijl onderaan de datum vermeld stond benevens de naam van de plaats waar het huwelijk voltrokken was, nl. Beaufort-West. Lizzie Forster!?... Uit Beaufort-West? De naam kwam mij erg bekend voor, mogelijk was het wel dezelfde Lizzie, waarmede ik als kind had gespeeld en schoolgegaan. Als het zoo was, zou Kees finan-

cieel waarschijnlijk goed af zijn, want de oude Heer Forster, een Ier van geboorte en zoowel door zijn voorkomendheid en meerdere goede hoedanigheden als door zijn praktischen geest een onbetwiste autoriteit in zijn woonplaats, had veel geld verdiend in den tijd, toen de postweg nog de eenige verbinding was van Kaapstad met den Vrijstaat en Transvaal. Het Victoria-Hotel, waarvan hij eigenaar was, had in dien tijd schatten opgebracht en nadat de trein langs Beaufort reed, maakte de hotelhouder toch nog uitstekende zaken.

Gedurende mijn non-activiteit hoorde ik niets naders, doch toen na eenige maanden van het Ministerie mijn plaatsing af kwam op een schip, dat rond de Kaap naar Indië zou gaan, stuurde ik op goed geluk af een brief aan „Mr. Van Dalen, Care of Mr. Forster, Victoria-Hotel, Beaufort-West," met verzoek mij zijn juist adres te willen doen toekomen in St. Georges-Hotel, Capetown, tevens informeerende of zijn vrouwtje, zoo zij tenminste de jongste dochter van den Ierschen hotelhouder was, zich mijner nog kon herinneren.

In Kaapstad vond ik, tot mijn groote vreugde, een langen brief, voor een deel door Kees zelf, voor de rest door een dameshandje geschreven. In het eerste gedeelte vertelde Kees me, hoe hij, na uitstekend gelukte reparatie van den dam, een groote vermaardheid en tevens veel werk had gekregen, terwijl zijn naam van „jong, groen Hollander" tegelijk voor goed in het vergeetboekje was geraakt.

Kees had, toen zijn gelukster opging, niet lang geaarzeld een deelgenoote van zijn voorspoed te zoeken. Kort na het einde van den regentijd, toen zijn werk werkelijk goed had blijken te zijn, had hij bij gelegenheid van het trouwen der zesde juffrouw Forster, onder het dansen en aan het souper een zeer eigenaardig gevoel zijn hart voelen binnensluipen en niet lang na dien onvergetelijken avond in het Victoria-Hotel liep onze bouwmeester onder de accasia's en mimosas in den maneschijn met de jongste en zevende spruit van het waardige Iersche echtpaar, luchtkasteelen te bouwen voor de toekomst.

Lizzie, die eigenlijk Benjamine had moeten heeten, daar zij de oogappel thuis was geweest, kreeg voldoende mee om Van Dalen, met wien ze al vrij spoedig na de verloving getrouwd was, in staat te stellen, een farm in het westelijk deel der Kolonie te koopen en zich daar op zijn lievelingsvak, de veeteelt, te gaan toeleggen.

Reeds als student aan het Technicum te Aken was hij bekend geweest om zijn bijzondere belangstelling in allerlei diersoorten, waarom zijn medestudenten hem den bijnaam van Hagenbeck, naar den grooten Hamburgschen dierhandelaar, hadden gegeven.

In het vrouwelijk deel van den brief ontwaarde ik dat mijn veronderstelling juist was geweest en de tegenwoordige Mrs. Van Dalen wel degelijk hetzelfde persoontje was, als het toen zesjarige meisje, waarmede ik indertijd bij Mr. en Mrs. Marais op school had gegaan.

Zij haalde een massa oude herinneringen op, of ik niet meer wist, hoe ik eens over het hek bij den magistraat was geklommen om een mooien appel voor haar te plukken en hoe, toen we juist bezig waren in het gras onzen

diefstal gezamenlijk te verorberen, de konstabel (politieagent) ons naar den burgemeester had gebracht en hoe de goede heer Van Selm ons toen ieder een mandje met de mooiste vruchten had meegegeven met de vermaning niet weer over het hek van een ander te klimmen. Van die vermaning hadden wij in de blijdschap over het heerlijke cadeau weinig notitie genomen, maar we waren toch wel beginnen te huilen toen de kleine Alice van Selm ons had gezegd, dat we niet mochten overklimmen, omdat haar pa dan zoo'n verdriet had, waarna ze ons ieder een geconfijte chinaasappel had gegeven. Of ik me dat nog kon te binnen brengen?

„Die familie Van Selm zult u wel ontmoeten; want de oude heer is tegenwoordig te Kalkbay magistraat," was een der laatste zinsneden uit haar brief.

„Ons adres is," schreef Kees, „IJzerfontein bij Piquetberg. Het beste doe je met den trein tot Piquetbergroad te gaan en vandaar met de postkar over Porterville naar Piquetberg."

Zoodra ik den brief in handen en gelezen had, vroeg en verkreeg ik verlof om hen op te zoeken.

Ons schip lag geankerd in de Simonsbaai en zoo spoedig doenlijk liet ik mij naar den wal roeien.

Het was een heerlijke morgen, een beetje te warm, doch daar lette ik allerminst op. Wijl de postkar naar Kalkbay eerst om elf uur zou vertrekken en ik weinig lust had vier uren in Simonsstad te wachten, bezorgde ik mijn koffertje en vertrok te paard naar Kalkbay om allereerst de familie Van Selm een bezoek te brengen. Het zomerzonnetje, dat gedurende den rit met bijna tropischen gloed op mij scheen en de stofwolken, waardoor ik van tijd tot tijd moest rijden, hadden mijn halsboordje zoo moedeloos doen neerhangen en mijn geheele toilet zulk een grijze tint doen aannemen, dat ik inplaats van naar den magistraat te gaan rechtstreeks naar het station reed om daar mijn koffertje in te wachten en verder plaats te nemen naar Kaapstad.

Op den weg van het station tot St. George hotel, was een winkel waar boorden verkocht werden, in het hotel zou wel een borstel te vinden zijn.

Een paar uur later betrad ik het erf der Van Selms, nu in onberispelijke kleeding met een waarloos schoon boordje in den zak, doch tevens met eenige hartklopping. Eerst een ijzeren hek door en vervolgens de zes treden van het breede terras op, waarna ik plotseling tegenover een allerbekoorlijkste verschijning stond.

„Pardon, mevrouw, woont hier de familie Van Selm?" bracht ik er met een hoogroode kleur uit.

„Oh, how very amusing! No, I am not yet meffrouw, Sir, but the family Van Selm is living here. Please take a seat and tell me what may be the reason that we may enjoy the favour of a Dutch naval officers visit? Of course you speak Englisch but if you prefere your own language? Though I can't speak it. I understood you very well."

Bedwelmd door dien woordenvloed, zoo melodieus geuit, had ik moeite mij zelf kalm voor te stellen en te vertellen, dat het bezoek eigenlijk hoofdzakelijk

tot doel had de kleine Miss Alice terug te zien, die jaren geleden zoo vriendelijk voor mij was geweest te Beaufort.

„Little Alice! How romantic, that's my name, but as you may see, I am no more *little* Alice. And so I am your old friend, dear me, what an overwhelming emotion! Truitje! Truitje!" riep ze, in de handen klappende, „tell the old lady there's an aquaintance from Beaufort. — You must stay here till papa comes home and take lunch with us, you are not in a hurry I suppose; and now Sir, please tell me all you know about our first meeting now fourteen years ago. It is too pleasant. Fourteen years and still to remember!"

Eenige oogenblikken later kwam Mevrouw Van Selm op het bordes. Het was een statige oud-Hollandsche figuur, uit den regententijd. Het blozende, opgewekte gezicht was omlijst met zorgvuldig gekapt zilverwit haar en de oogen, die een oogenblik bescheiden onderzoekend op mij hadden gerust, waren zoo helder en vriendelijk, dat iedereen zich dadelijk in haar bijzijn moest thuisgevoelen.

Daar ik opstond en naar haar toeging om mij voor te stellen, zeide ze vriendelijk: „Be at home, Sir, in an easy chair talking is much more comfortable," maar toen ze hoorde, dat ik de zoon was van die dear Mrs. L. stond ze op en kwam naar mij toe, om mij een hartelijken zoen te geven.

Alice, die zich van Beaufort niets meer herinnerde, zette groote oogen op toen ze die intimiteit van haar moeder met dien wildvreemden Meneer zag en uitte haar verwondering door te roepen: „Oh, how very romantic!" terwijl ze in echt meisjesachtige opgewondenheid met haar luierstoel heen en weer schommelde.

In zeer korten tijd zaten we gezellig over vervlogen tijden te babbelen en werden mij allerlei verhalen gedaan omtrent mijn eigen jeugd, waarvan ik mij niets meer kon herinneren, o.a., hoe mevrouw Van Selm mij ten doop had gehouden en toen in haar armen had gedragen enz. enz.

Het sprak van zelf, dat ik bleef lunchen om kennis te maken met den ouden heer en de beide zoons, die nog aan huis waren, en zoo bleef ik drie volle dagen te Kalkbay logeeren, voor ik, begeleid door den oudsten zoon Douglas en voorzien van al het noodige voor een lange reis, naar Kaapstad vertrok om van daar met den trein van zeven uur 's avond naar Piquetbergroad te stoomen.

Douglas gaf me den raad mede vooral niet in te slapen daar aan de stations in Afrika niet wordt gewaarschuwd, maar ieder voor zichzelf maar moet weten wanneer hij moet uitstappen.

In den coupé overviel mij een minder vriendschappelijk gevoel voor Kees; veel liever dan de barre woestijn in te trekken, had ik in Kalkbay willen blijven, misschien wel voor goed!

Verdiept in zalige overpeinzingen over de laatste dagen sliep ik spoedig in en, niettegenstaande het hotsen en stooten van den wagen, bouwde ik de schoonste luchtkasteelen, waarin de bekoorlijke Alice natuurlijk als chatelaine optrad.

„Mister, you mot er hier uit, dis Piquetbergroad, hier, gauw, gauw!" en voor ik recht besef van mijn toestand had, stond ik, versuft door den slaap en nog dommelig van mijn zalige droomen, op een klein perron met mijn reiskoffertje in de eene en een wandelstok in de andere hand.

Wsssh — wsssh — en weg vloog de trein door den stikdonkeren nacht.

Nog even zag ik het zwakke schijnsel van een flikkerend lichtje en de schaduw van mijn ronden stroohoed op de steenen, toen was alles donker, neen zwart, ondoordringbaar zwart, zoo zonder den minsten schijn van schemering zelfs, dat de oogen van Meijers vrouw van Cadiz bij deze duisternis vergeleken nog vuurbollen zouden kunnen genoemd worden.

De stationschef en eenig vertegenwoordiger van het spoorwegpersoneel in deze halte, had in minimum tijds na het vertrek van den trein en zonder zich ook maar in het minst aan mij te hebben gestoord, het eenige licht uitgedraaid en was naar vrouw en kinderen gegaan.

Daar stond ik moederziel alleen in een wildvreemde plaats met het vrij zware koffertje, waarvoor natuurlijk geen witkiel aanwezig was om het te dragen.

Wie kon mij vertellen hoever de naastbijzijnde woning van Europeanen van het station verwijderd was.

De toestand was vrij hopeloos. Den nacht op dit Afrikaansch perronnetje doorbrengen was geen erg aanlokkelijk vooruitzicht en trouwens daar had ik niets aan. Ik moest verder!

Goddank, daar komt uitkomst: heel in de verte wordt even de flauwe schemering van een lichtje zichtbaar, het is echter zóó flauw, dat het even goed een glimworm als een wandelende lantaarn kan zijn geweest. In de hoop dat ik niet teleurgesteld zal worden en al mijn moed verzamelend; want juist toen ik het besluit nam er heen te gaan, was het denkbeeld bij mij opgekomen, dat het best een paar tijgeroogen konden geweest zijn, stapte ik dan op in de richting, waarin ik het schijnsel had gezien.

Honderdmaal struikelend over steenen en boomwortels, doch ook langzamerhand gewennend aan de duisternis kom ik na een goed kwartier voor een groot huis zonder een enkel raam. Op eenigen afstand bevond zich de stal, welke flauwtjes verlicht was door een half uitgedoofde lantaarn en daarop afgaande zag ik om den hoek van het huis een openstaande deur, waardoor eenig licht naar buiten viel uit een groote kamer die op de gang uitkwam en waar een lange tafel stond met eenige postzakken er op. Aan de tafel zaten twee jongens van 13 tot 15 jaar, met de armen onder het hoofd te slapen.

Waarschijnlijk moesten deze beide postklerkjes op de brievenzakken passen, want ze sliepen zoo vast dat het moeite kostte een van beiden wakker te krijgen.

Met een langen geeuw stond het knaapje op en met een paar verbaasde en door den slaap dik opgezwollen oogen omziende, vertelde hij, dat de postkar over een uurtje zou komen en van dit huis, het hotel, zou afrijden. Daarop sliep hij weer in.

Nu, ik was terecht, zooveel was zeker. Gedurende het uur dat er nog moest verloopen tot de postkar kwam, kon ik het mij op een nog onbezetten stoel aan de lange tafel zoo comfortable mogelijk maken.

Na het aansteken van een sigaar de kamer rondziende, ontdekte ik bij het schemerlicht nog twee menschelijke wezens, waarvan het eerste, verlicht door een olielampje, dat in het buffetje hing, een in een reusachtige cachenez gewikkelde hottentot bleek te zijn. In weerwil van deze belemmerende kleeding liet hij met groote behendigheid een glaasje kleurloos vocht in zijn keelgat leegloopen, daarna van een mysterieuse hand nog een tweede glaasje aannemend, deed hij ook dit even handig en snel verdwijnen om eindelijk ook een derde editie op dezelfde stille wijze te verorberen.

Het andere wezen liet zich meer gissen dan duidelijk onderscheiden. Eigenlijk was het niets anders dan een grijze lichtplek met een breeden, zwarten rand er onder, daarna groote ruitvormige lichtvlekken waarover een lange lichtstreep liep, welke eindigde dicht bij den met zand bestrooiden vloer.

Uit den grauwen chaos kwam een niet zeer opgewekt neuriend geluid voor dat veel geleek op het slot van het laatste couplet van Ma Normandie: „Lorsque ma muse refroidie, aura fini ses chants d'amour."

Toen door het afstrijken van een lucifer de stilte van het lokaal eenigszins was verbroken, kwam er wat beweging in de ruitenverzameling; onder den zwarten schaduwrand werden twee lichtpunten en een gele borstel zichtbaar, die echter spoedig weer in de schaduw verdwenen, waarop de grauwe massa begon te neuriën: „O my poor Nelly Gray, they have taken you away. I'll never see my darling any more," waar ik uit opmaakte, dat deze sentimenteele verschijning een Engelschman was, die het „spleen" had.

Benauwende stilte, slechts afgebroken door het regelmatig snurken der slapende postcommiesjes en het murmelende gezeurzang van de levende speeldoos in den hoek, die nu was overgegaan in:

„Eleonore, mon amour brave l'univers et Dieu, pour toi, pour toi!" en die ten laatste eindigde met „The last rose of Summer left blooming alone" om dan met een dissonnance, precies als een heusche speeldoos, te stoppen.

Na het slaken van dien diepen zucht, als veelzeggend slotakkoord, liet zich heel andere muziek hooren, namelijk het tra-ra, tra-ra van een posthoorn, het trappen van paarden, het ratelen van wielen en het roepen en schreeuwen van menschen buiten de deur, terwijl er binnen zuchten en geeuwen en alle mogelijke andere ontwakingsgeluiden meer vernomen werden.

„Daar is die postkar, mister en hier is die plaas voor tickets bij de missus aan die bar."

De missus bleek de eigenaresse van de nevelige hand te zijn, die zooeven de drie glaasjes den Hottentot had toegereikt. Gelijk met een glaasje „vuurwater" gaf ze mij het verlangde kaartje voor de reis naar Porterville.

„Twintig shillings sixpence!"

Ik kreeg er een doodschrik van.

„En hoe laat ben ik dan wel te Porterville, lieve missus?"

„Nou as jij nou grappies wil begin, gêe ik jou een hou met die sjambok; ik is nie lief, ik is getrouw, en as mijn man jou dit hoor zê, dat ik lief is, sla hij jou mors dood, vor jij op die kar klim, jou verflakste uitlander."

„Och, zoo," en met een sprong was ik het gastvrije hotel uit en de postkar in.

„Auw, dam' Sir, what are you about my poor feet, please Sir, take care!"

Wat een heerlijk land om te reizen, dat Zuid-Afrika, mijn dierbaar geboorteland! De arme Engelschman, die behalve het spleen ook nog likdoorns scheen te hebben, had die juist onder mijn koffertje neergezet, toen ik, bevreesd voor de woede van deze Zuid-Afrikaansche Megara, mijn heil in de vlucht gezocht had.

Na een plaatsje te hebben gevonden, maakte ik mijn excuses, waarin de duisternis en de vrees te laat te komen, als hoofdmotieven werden aangehaald, daarna stelde ik mij voor als Hollandsch zeeofficier, die een vriend ging bezoeken. Onder het aanbieden van een sigaar, welke hij gaarne aannam, maakte hij zich kenbaar als Dr. Markham uit York, als tegenbeleefdheid mij een glas Schotsche whisky uit zijn veldflesch reikend. De dokter, die op stuk van zaken erg spraakzaam bleek te zijn, deelde mij mede, dat hij uit de Kaap kwam en in Clan William geneeskundige hulp moest gaan verleenen. Hij was sedert een paar dagen in de Kolonie als assistent bij een Kaapsche dokter, die hem nu de buitenpraktijk had opgedragen. We zouden tot Porterville samen reizen, dus ongeveer vier uur. Met ons beiden waren we samen nog geen week in de Kolonie en daar het ongeveer half drie was en stikdonker, terwijl we alleen hier en daar in het gebergte het struikgewas zagen branden, maar om ons heen niets duidelijk konden onderscheiden, verloren we niets van de zalige illusie, dat we door een geheel onbevolkte en woeste streek reden.

Robert Markham was een flink gebouwde jonge man met een aangenaam uiterlijk. Hij was naar Zuid-Afrika gegaan omdat hij York en Engeland zoo spoedig mogelijk had willen verlaten. Hij scheen zoo goed als verloofd te zijn geweest met een jong meisje, dat zich echter door een dwaze, praalzieke moeder had laten verleiden haar engagement met den dokter te verbreken en haar hand te schenken aan een monstrueus leelijken man, waarvoor zij geen greintje liefde gevoelde, doch welke schatrijk was.

De koude nachtlucht en de veldflesch met whisky deden ten langen leste hun invloed gelden, zoodat we, toen de postkar eindelijk stil hield, beiden tot de ontdekking kwamen, dat we niets gemerkt hadden van het opgaan der zon, die reeds hoog aan den hemel stond. De wagen had opgehouden voor het huis van den postmeester, die nieuwe paarden bracht en deze met behulp van den koetsier en nog een Hottentot in plaats van de ouden voor de postkar spande. Markham nam afscheid tot over eenige dagen als de behandeling zou zijn afgeloopen en wij elkaar hier weer hoopten te vinden om gesamenlijk de terugreis naar de stad te maken, waarna hij in de richting van Clan William verdween.

Bij den postmeester, waar ik moest wachten op de postkar naar Piquetberg,

kreeg ik, na een frisch bad, een heerlijk ontbijt bestaande uit chops, brood en druiven. De kennis met den gastheer en diens familie, allerprettigste menschen, was spoedig gemaakt en de aanbieding om hun gast te blijven tot 's nachts drie uur, het tijdstip waarop de postkar zou vertrekken, nam ik dankbaar aan, te meer, daar de postmeester mij vertelde, dat het eenige logement, hetwelk te Porterville bestond, te slecht en te vies was om er te kunnen logeeren.

We maakten een mooien rit door den omtrek van het plaatsje en ik werd daardoor meteen genezen van mijn illusie de wildernis te zijn ingedrongen. De huisjes waren zoo netjes onderhouden en omgeven door zulke zorgvuldig aangelegde tuintjes, dat ik mij best kon verbeelden over de Veluwe te rijden, in plaats van in Zuid-Afrika.

Om een uur of vier thuiskomende wachtte ons een stevig maal, waarna de postchef mij uitnoodigde mee naar het kantoor te gaan en hem te helpen bij het sorteeren der brieven en zoodoende mijn kost te verdienen.

Na afloop kwamen we ieder met een postzak beladen terug om thee te drinken en daarna te gaan slapen.

Om twee uur 's nachts moesten de brieven en paketten voor Piquetberg worden uitgezocht, na welke bezigheid al zeer spoedig de nieuwe postkar kwam. Dit voertuig was al even ouderwetsch en aartsvaderlijk als dat waarin ik den vorigen nacht had gezeten en geradbraakt was geworden. Daar het rijk nu evenwel aan mij alleen was, hoopte ik wat te kunnen slapen nu ik mij ten 'minste kon uitstrekken. Ik had echter buiten den koetsier gerekend, die dadelijk na het vertrek eindelooze verhalen begon te doen, van spookgeschiedenissen, die alle op de heuvels in den omtrek waren afgespeeld. Hoewel het stikdonker was, wees hij mij toch in zijn ijver, met de zweep een punt in den donkeren nacht aan, als zijnde de plaats, waar „zijn eigen ou tante die levende satan zelf hè gezien; daar net bij die drift, zie mister wel?" Maar mister zag niets en hoopte verlost te worden van de ijzingwekkende verhalen, welke slechts van tijd even werden afgebroken, als de Hottentot het van de handsche paard, dat niet erg bij hem in de gunst scheen te staan, een bestraffend „Captain!" toeriep. Ten laatste scheen zijn repertoire toch uitgeput. Misschien ook begonnen hem mijn gemelijk gegeven antwoorden te vervelen, in allen gevalle, liet hij me verder met rust, waarvan ik dadelijk gebruik maakte om weer in te dommelen en te droomen van een paard, dat aldoor door den duivel aan zijn staart getrokken en met een gloeiende tang gepijnigd werd. Toen de wagen eindelijk stilstond, was de zon al flink boven de kim en verlichtte reeds helder de huisjes en het kerkje van Piquetberg. We hadden stilgehouden voor een laag, wit gepleisterd huis, waarop met groote blauwe letters vermeld stond, dat hier een zekere Tom een hôtel had ingericht.

Na het ontbijt, waarbij de jonge Mrs. Tom, met een mollig, blozend kind op schoot, de honneurs waarnam, werd mij verteld, dat Piquetberg het eindstation van de postbaan is en daar er dien dag waarschijnlijk wel geen trekwagen naar IJzerfontein, de plaats van Van Dalen, zou gaan en er ook wel

geen wagen zou te krijgen zijn, ik, indien ik plan had nog heden door te gaan, van een viervoeter gebruik zou moeten maken om er te komen.

Wat mijzelf betrof was dat zoo erg niet, maar mijn koffertje! O, dat was niets, men zou mij een Hottentot meegeven, die het bij zich op het zadel zou nemen en zoo vertrok ik, na mij eerst overtuigd te hebben, dat de Afrikanen mij niet 't gebruikelijke koopje lieten snappen, om op een merrie den rit te maken.

Het was ongeveer acht uur en zoolang de weg nog door het dorp leidde, was er nog eenige schaduw, maar op de vlakte!...

Uren en uren, nu eens in galop of draf dan weer stapvoets reed ik over de boomlooze vlakte, aan de eene zijde begrensd door de bergen, waarachter de zee lag, en aan den anderen kant door de nu droge geul van het riviertje, waarvan de naam mij ontschoten is. De zon scheen brandend op mijn stroohoed, aan den effen looden hemel was geen vlekje te bespeuren en IJzerfontein lag nog zoo ver weg! Men had mij gezegd dat ik een brug over zou moeten rijden en dan over een paar uur de plaats wel zou zien en nog steeds kwam die brug niet in 't zicht.

Mijn achterrijder, die dorst scheen te krijgen, kwam ten laatste wat naderbij en zeide bedeesd: „As mister nou wat wil drink en wat rus, daar is net nou achter die bultje een plaas, daar kan jong baas wel anrij."

Toen we het bultje, zooals de Kaaplanders een alleen staand heuveltje noemen, waren omgereden, vertoonde zich een uit ruwe steen opgetrokken landhuisje, met sierlijk groen en rood geschilderde luiken, binnen welks muren ik eenigen tijd in de koele voorkamer uitrustte, in gezelschap van een dikke boerenvrouw, die erg nieuwsgierig was en precies wilde weten wat ik kwam doen, maar ook de vriendelijkheid had een stuk geitenvleesch voor mij aan 't spit te braden.

Tegen twee uur werd de tocht voortgezet en ook spoedig de zoo lang verwachte brug ontdekt.

De brug zag er echter zoo vervallen uit, dat het verstandiger was door het droge bed van de rivier te rijden dan op de losse en vermolmde planken kans te loopen toch in de bedding er onder neer te komen.

De Hottentot, die zijn eerste poging om mij wat te laten rusten met goeden uitslag bekroond had gezien, meende nu meermalen den zelfden aanslag te kunnen wagen. Geen huis kwam in 't zicht, zonder dat hij vertelde, dat daar erge beste menschen woonden, die wingerds hadden en dus nu ook nieuwe most die toch zoo „banjang" lekker was, in huis hadden.

Daar de gevolgen van mijn langdurigen rit duidelijk merkbaar begonnen te worden en ook het paard sporen van vermoeidheid toonde, werd het lastig voortdurend aan den bruinen Mephistopheles weerstand te bieden, wilde ik niet, behalve in vrij droevigen staat wat mijn toilet betrof, ook nog eenigszins happy, door den krachtigen landwijn mijn entree bij de van Dalens maken. De zon begon juist de kam van het gebergte te vergulden toen de huizengroep, die volgens mijn begeleider, IJzerfontein vormde, in 't zicht kwam.

Dichterbij komende zag ik een man met een langen donkeren baard, de hand beschuttend boven de oogen, op een erf staan, doch plotseling zijn turende houding verlatend, in een soort drafje op mij toe komen loopen. Na het gebruikelijke handenschudden en het „kerel wat ben je forsch geworden, ik zou je niet meer herkend hebben!" bracht hij me naar de statiekamer, waar een kom ijskoud bergwater mij bepaald in verrukking bracht. Na de noodige zorgen aan mijn toilet te hebben besteed en den achterrijder met de paarden zijn congé te hebben gegeven, zaten we weldra bij mevrouw Van Dalen rond de gezellige theetafel in het achtertuintje, waar geen zon meer was, oude souvenirs uit Holland en Beaufort op te halen en te vertellen van wat er in de jaren van scheiding alles merkwaardigs was voorgevallen. Gezellig zat ik wel, maar niet gemakkelijk op den vrij harden tuinstoel. Van Dalen, die mijn ongedurigheid en slaperigheid spoedig had opgemerkt, haalde een fleschje uit de huisapotheek en stuurde mij daar lachend mee naar bed. Morgen, als ik wat uitgerust was zouden we wel verder kunnen babbelen.

Uitgerust! Het had er wat van! Net had ik een paar uur zalig geslapen of ik hoor gestommel aan de kamerdeur, eerst vaag, daarna al duidelijker en harder. Te suf om antwoord te geven en vrij verwonderd over die onverwachte rustverstoring, zie ik de deur opengaan, een breede streep licht valt naar binnen en door de deuropening verschijnen een paar hoofden die mij verzoeken op te staan om mee te kunnen dansen!

„Meedansen? aankleeden? jawel hoor: slapen!"

Meedansen... dat kunnen ze begrijpen, en het volgende oogenblik slaap ik weer zoo vast als te voren. Dit scheen allerminst te strooken met de bedoeling van die buiten de deur stonden en nu brutaal weg, binnen kwamen en mij wakker begonnen te schudden.

„Ga toch weg! laat mij met rust! wat moeten jelui toch van mij hebben? Ik ken je heelemaal niet!" tot de lachend om het bed staande jonge dames en heeren, die daarop nog vroolijker begonnen te lachen, en intusschen waschwater voor mij klaarzetten en mijn uniformkleeren uit mijn koffertje haalden.

Nu in Godsnaam dan, het scheen een komplot te zijn, oplichting, een schaking, veel begreep ik er niet van, doch daar mijn revolver buiten mijn bereik lag, was het het verstandigst maar gedwee de bevelen op te volgen en dan ongemerkt het wapen te bemachtigen, zoo er dadelijk gevaar dreigde. Wie weet, wat die Van Dalen geworden was; als ik eens in een roovershol was verdwaald, in zulk een woestenij als het gedeelte der kolonie waar ik heden door was gereden, konden de menschen misschien wel geheel verwilderen. Of als het Van Dalen eens niet was; het was al zoo lang geleden sinds ik hem het laatst had gezien. Lieve hemel, als ze mij de zeven pond, die nog in mijn bezit waren, eens afhandig maakten, dan kwam er van de terugreis niets, want wie zou mij helpen in dit barbaarsche land. Mijn schip zou wegzeilen zonder mij en ikzelf deserteur zijn!...

„Kom, mister, nou het jij lang genoeg gebid, nou mot jij er uit!"

Ja, zie spotten met den godsdienst ook nog en dat in zoo'n Godsdienstig land als Zuid-Afrika.

En er uit komen, er waren in allen gevalle dames bij en mijn kostuum was vrij zuinig! doch de schaamteloozen schenen daar niets om te geven en onder hevig lachen begonnen ze gewoon met de sprei van het bed te trekken, toen ze mij nog langer zagen talmen!

Na mij verfrischt en in mijn uniform gestoken te hebben, was ik klaar wakker en begreep, door de muziek in de aangrenzende kamer, dat er een feestje was, waarbij, daar het misschien wel ter mijne eere werd gegeven, ik zelf moeilijk kon ontbreken. De heeren en dames van daar even bleken bij nader onderzoek, niet deel uit te maken van een rooverbende, maar jongelui uit den omtrek te zijn, die gehoord hebbende, dat er bij Van Dalen een jonge Hollander was gearriveerd van over de groote zee, nu in grooten getale naar IJzerfontein waren gekomen om het wereldwonder te zien. Een paar Hottentotten met een viool en andere muziekinstrumenten waren spoedig genoeg gevonden en het bal was dadelijk georganiseerd. Weldra verlustigden we ons dan ook in de inheemsche Schotsche Drie en andere geliefde Kaapsche dansen. Om elf uur zag ik kans ongemerkt te verdwijnen en sliep nu rustig door tot een uur of vier, toen het lustige gezelschap genoeg van 't dansen scheen te hebben en zich gereed maakte voor een picnic te paard naar een plaatsje aan de Helena-baai.

Buiten stonden de jongens klaar met de paarden en binnen deelde de gastvrouw versche geitenmelk rond, terwijl de jeugdige „noois" druk bezig waren broodjes te smeren, en die met bulltong te beleggen. De veldflesschen werden gevuld en het noodige in de zadelzakken verpakt.

Daarna was het opstijgen, we moesten ons haasten, wilden we voor het te warm werd de kloof door zijn en er heerschte dan ook vrij wat drukte in het huis en op het erf, waar de meeste heeren, met de buks over den rug, al klaar stonden. Gewapend evenals de meeste anderen met een geweer van Van Dalen, doch inplaats van de inheemsche houten tabakspijp voorzien van een sigaar, is het, buitenkomende, gemakkelijk op te merken, dat de algemeene aandacht gevestigd is op den groenen Hollander, die als de gastheer uit de school heeft geklapt, natuurlijk niet voor een groote rijkunstenaar bij den in dit opzicht meer geharden Kapenaar moet gelden.

Algemeene nieuwsgierigheid, de lust om zich ten koste van zijn medemensch te vermaken, schijnt in de negentien eeuwen, na de invoering van het Christendom, nog alles behalve verdwenen te zijn. Gelukkig voor mij, hebben de omstanders geen enkele reden zich vroolijk te maken over het opstijgen en ook onderweg niet, daar ik steeds lustig met hen meedraaf en geen enkele maal in 't zand terecht kom, of het gezag over mijn paard verlies. Het geld, dat mijn rijlessen indertijd gekost hadden, bracht nu zijn rente op, want de heeren werden meer amicaal en de dames meer toeschietelijk tegen den vrij saaien danser van den vorigen avond.

Onderweg in de frissche morgenlucht werd de stemming van het gezelschap

steeds vroolijker, snuivend draafden de paarden tegen de helling op en de jongelui wedijverden in het toonen van hun behendigheid in het schieten en rijden, door in vollen ren vogels te raken, die opvlogen, of door enkele van de veelvuldig over den weg kruipende schildpadjes op te grijpen. Op 't laatst had ik een heele collectie van die diertjes in mijn zadelzak, waarvan de eenige die ik er zelf van behield, dat wil zeggen zijn ruggeschild, nu op een voetstukje als aschbakje dienst doet. De andere souvenirs aan den tocht: een vijftal mooie pennen, zooals struisveeren daar genoemd worden en een sjambok (karwats) uit rhinosceroshuid, sierden wat de eerste betrof, een tijd lang de hoeden van een paar nichtjes en wat het laatste aanbelangt, dit doet nog steeds dienst bij een neef, die als onbereden officier de rijlessen in de kazernemanege volgt.

Na een heerlijken rit van een paar uur waren we boven en zagen we den Atlantischen Oceaan in al zijn majestueuse pracht voor ons uitgestrekt.

Voorzichtig langs den bergwand afdalend, naar het zandige, dorre strand, behielden we steeds het uitzicht op de door de zon prachtig beschenen watervlakte, waarop een enkele kustvaarder, heel in de verte, bijna aan den horizon, met zijn helder witte zeilen zichtbaar was. Dichterbij in de baai oefenden eenige visschers hun bedrijf uit. De morgen was goddellijk, alles was zoo stil in de bergen, zoo heerlijk rustig. Het zonnetje was achter ons en wind was er juist genoeg om het niet te warm te krijgen.

Aan de baai was de woning van een trekboer en handelaar waar we de paarden kniehalterden en de vlakte inzonden en zelf gingen uitrusten en praten over den rit. Lang na het gebruik van de medegenomen versterkingen hadden we echter niet meer zitten babbelen, de heeren gingen een frisch bad in zee nemen en de dames hadden op de rustbanken een plaatsje uitgezocht om de nachtrust, die ze gemist hadden, in te halen. Later maakten we gezamenlijk een wandeling langs de kust en verzamelden schelpen of bloemen. Thuis gekomen werden de paarden weer opgevangen en gezadeld om den terugtocht naar IJzerfontein aan te vangen. Daar was het bijna algemeen afscheid geweest, slechts een paar jongelui bleven nog om te jagen, wat we in den tijd, die mij nog restte, dan ook dagelijks deden. Bijzondere jachtavonturen kwamen niet voor, hoewel we toch altijd een goeden voorraad wild voor Mrs. Van Dalen meebrachten. Meestal bestond de buit uit patrijzen, duiven en korhoenders. Eens hadden we een struisvogel gezien, doch die, in weerwil van een vervolging van ruim een uur, niet onder schot gekregen.

Hoewel het leven bij de Boeren, wat comfort en luxe aangaat, vrij eenvoudig kan genoemd worden, krijgt men toch spoedig den smaak weg van het vrije en weinig gebonden natuurleven. Het speet mij dan ook niet weinig toen eindelijk het uur van vertrek sloeg. Na een hartelijk afscheid van mevrouw Van Dalen togen we met ons vieren op weg naar Piquetberg, vanwaar ik op de postkar naar Porterville ging en de anderen naar huis terug reden. In Porterville vond ik wel weer de gezellige postmeestersfamilie en bleef daar een paar uur wachten op de reisgelegenheid naar Piquetberg-road maar Dr. Markham was nog niet weer gezien,

Vol prettige herinneringen aan den aangenamen tocht stapte ik den volgenden morgen te Kaapstad uit den trein en daar er nog tijd genoeg overbleef voor het vertrek van den trein naar Kalkbay, wandelde ik op mijn doode gemak langs Strandstreet, toen uit een herberg plotseling een in uniform gekleede onderofficier van ons schip op mij toekwam loopen en na de hand op mijn schouder te hebben gelegd, mij met rollende oogen mededeelde, dat ik onmiddellijk mee moest naar den kolonel! Niet weinig verschrokken over deze onverwachte vertooning, die veel van een arrestatie weg had, kwam het eerst het denkbeeld bij mij op, dat ik mijn verlof overschreden had en nu aan iedereen, die in Kaapstad zou komen, opgedragen was mij te zoeken.

Maar neen, dat kon niet zijn, mijn verlof zou eerst den volgenden dag eindigen, en bovendien zouden ze mij toch niet op zulk een manier naar boord terug laten halen.

Gelukkig werd ik spoedig uit mijn onzekerheid verlost door twee andere onderofficieren, die in allerijl naar ons toekwamen en waarvan de eene mij vertelde, dat ze in last hadden, hun rampzalige collega naar het krankzinnigengesticht te brengen. Hij was plotseling gaan malen, omdat hij te Simonsbaai komende, geen brief van zijn vrouw uit Holland had ontvangen.

De arme man had vervolgingswaanzin en had in den trein gedurende de reis steeds beweerd, dat als er maar een officier was, die hem wilde beschermen, zijn vervolgers wel van hem af zouden blijven.

Toen hij mij dan ook in 't zicht had gekregen was hij uit het kroegje waar hij met zijn bewakers even een flesch wijn was gaan drinken, ontsnapt en op mij toegeloopen.

Met behulp van den consul werd hij in een rijtuig naar Roseburry vervoerd, waar hij verder bleef tot een volgend oorlogschip hem weer naar Holland terugbracht.

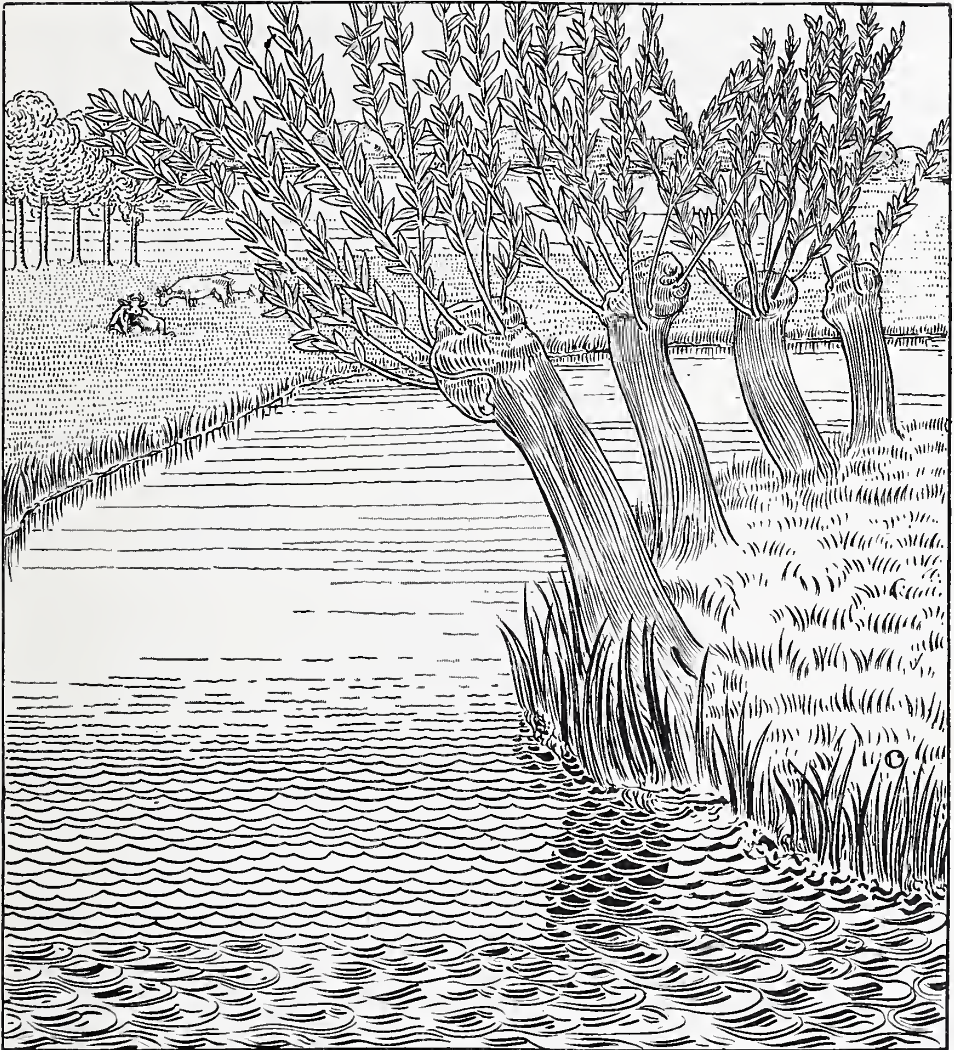
In Kalkbay bleef ik den laatsten avond bij de familie van Selm, waarvan ik bij het afscheid een menigte silverleaves meekreeg, om te beschilderen en het verzoek van tijd tot tijd eens wat van me te laten hooren uit Indië, wat ik eerst ook wel heb gedaan; maar toen na een jaar de verlovingskaart kwam van de bekoorlijke Miss Alice met een zekeren Crummacker, werd de correspondentie van lieverlede van weerszijden gestaakt.

Den volgenden morgen was het anker gelicht en het schip de baai uitgezeild naar het Zuiden, waar we de Westewinden hoopten te vinden, die ons naar Insulinde zouden voeren, Insulinde, dat we in den vorm van Sangian Sira, na een goede veertig dagen tusschen zee en lucht en mist, niet veel anders te hebben gezien dan albatrossen, boebies en zeezwaluwen, 's nachts te een uur bij helderen maneschijn verkenden.

LEIE-INDRUKKEN.

DOOR

POL DE MONT.

Leieland, teekening van Karel Doudelet.

I.

Aan m'n lieven Emiel Claus.

Zondagnamiddag.

Onhoorbaar stuwt de Leie
langs den groen begroeiden boord
in den stillen zondagnamiddag
haar donkere wateren voort.

Onhoorbaar vloeien de baartjes
in rimpelen duizendvoud,
onder den zongouden hemel,
zelf louter vloeibaar goud.

Overal, op haar zoom, weerspieglen,
gelijk een begrafenisstoet,
de lage, kruipende wilgen
zich in haar grilligen vloed.

Sneeuwpluimige eendjes drijven
in rotten langs den kant,
en bontgevlekte kudden
staan grazend op den rand.

En ver, zoover als de oogen
heenkijken, is alles groen;
en ver, zoover zij kijken,
ligt stralend de zomernoen.

En alles ademt kalmte,
alsof het slapen wou....
Enkel wat popels klateren
heel hoog in het heldere blauw.

Rust hangt in de wilgetakken,
rust groeit in het weidegras,
rust zweeft in het slapende luchtruim
en in den donkeren plas.

En in het menschenharte
gloeit het verlangen wild,
om in 't sterkende heil te deelen
van die wondere rust en stilt'....

Eenden op de Leie, teekening van Karel Doudelet.

II.

Aan Mevrouw E. Claus.

Eenden op de Leie.

Gij kleine, gij guitige eendjes,
gij smetteloos witte vloot,
wat snebbert en aast gij zoo ijvrig
in 't wordend avondrood?

Gij aast zoo ijvrig, zoo veilig,
en snatert zoo guitig en luid....
Gij kleine, gij snaakrige eendjes,
wat of wel dat snaatren beduidt?

Ik zit op den Leie-oever
onder lomrige boomen, en staar
u na met verwonderde oogen
en neem uwen handel waar.

En ik wou wel dat ik begrijpen
en in woorden zeggen kon,
wat uw snaatren wel mag beduiden
in de bloedende avondzon.

III.

Aan Anna Germonprez.

De hemel sluimert, louter azuur....

De zonne lacht haren lach van goud
over de Leieweiden.
De rietmusch piept in het oeverhout,
de koeien weiden, weiden.

De krekel kriekt in struik en struweel
weemoedig zijn zelfde liedje.
Schril klinkt als het hooge gesnor van een veêl
de stem van het karrekietje.

De hemel sluimert, louter azuur,
diep in de Leiegolven....
Ach, hart van verlangen, ach, passie van vuur,
waart gij ook in die bedding bedolven.

SNEEUWKLOKJES.

DOOR

M. BERKELBACH VAN DE SPRENKEL.

ieflijk het smetlooze kopje geheven,
Rein als de sneeuw in het rond,
Staan ze, en ze troosten 't treurende harte
Of mij er een engel ze zond.

Ach, mijn lief kindje, dat is er gestorven.
Henengegaan is mijn Al.
Sedert de zonne verscheen in 't Oosten
Zocht ik naar bloempjes in 't dal.

Lange reeds zocht ik, om 't lijkje te tooien
Bloemekens, rein als mijn kind....
Laat mij u plukken, vredige klokjes,
Dat ik een krans van u wind.

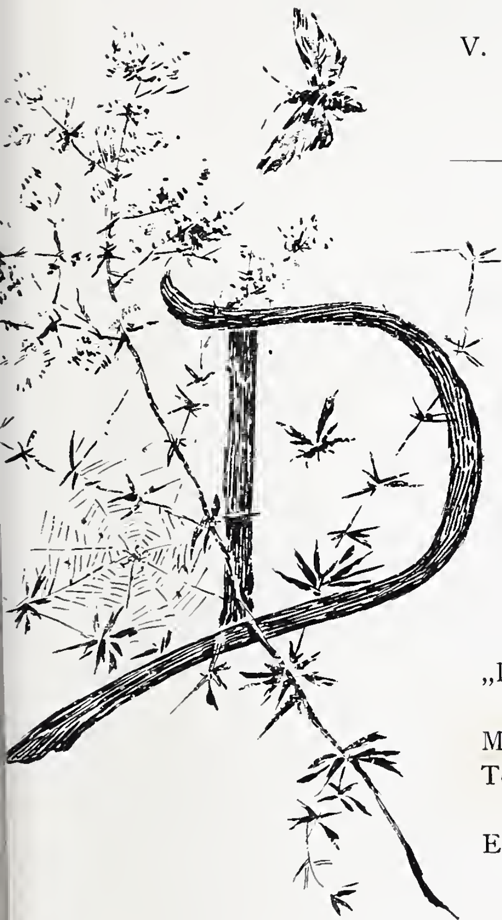
Op mijn lief kindeke's goudblonde lokken
Leg ik dat kransje, zoo teer;
In hare kleine, gevouwene handen,
Die mij zacht streelden, weleer....

Vredige klokjes, smetlooze bloempjes,
Tooit er uw zusterke klein.
Treurende harten troost aan te brengen
Zal steeds uw roeping hier zijn.

DROOM MEE.

DOOR

V. LOOSJES.

De herfst staart voor zich uit, in mijmeren verzonken,
En dringt met zachten dwang: „kom menschenkind, droom mee!
Der vogelen-gezang heeft ook voor u geklonken,
Ook gij zaagt bloem en plant van gulden sprankels vonken;
Droom mee, droom mee!"

„Droom mee, droom mee, want aanstonds ga ik sterven,
Mijn laatste blad, het stuiptrekt aan uw voet;
Te saam den afscheidsgroet der zonne nog ontvangen,
En dan het kleed des doods elkandren omgehangen, —
Droom mee, droom mee!"

Ja, droomen wil ik van vervlogen dagen,
Met starend oog en stillen weemoedstraan;
Maar niet als gij — *mij* is de hoop verbleven,
En — heeft de zon u d'afscheidsgroet gegeven,
Uw lijkwâ plooit zich om een wordend leven:
„Droom mee, droom mee!"

GEMEENTE-INSTELLINGEN TE AMSTERDAM.

DOOR

E. W. DE JONG.

II

De Gezondheidsdienst.

Daar is een tijd geweest — en hij ligt nog geen tientallen van jaren achter ons — dat als het eenig doel der medische wetenschap werd beschouwd het genezen van ziekten en kwalen, zonder meer. Wel is waar werd een behoorlijke diagnose van het ziektegeval vastgesteld; de aard der ziekte nagegaan, doch de vraag waaraan deze of gene ziekte te wijten was, hoe zij zooveel mogelijk zou kunnen worden voorkomen, was er eene van ondergeschikt belang.

In tijden van heerschende epidemiën, als cholera, pokken, zich verspreidden over een land of werelddeel, dood en verderf zaaiende allerwegen, rouw brengende in duizenden gezinnen, deed de medische wetenschap wat zij vermocht, om de uitbreiding der ziekte te beperken, door de lijders te isoleeren en allerlei middelen ter genezing toe te passen, maar wat hoofddoel moest wezen: na te gaan hoe de ziekte ontstond, hoe zij voortaan te voorkomen zou zijn, werd als bijzaak beschouwd.

Evenwel, in de laatste vijf en twintig jaren zijn andere begrippen omtrent het doel der medische wetenschap in de beschaafde wereld doorgedrongen. Sedert die wetenschap zich nauwer ging aansluiten bij die der chemie en physica; sedert het bactereologisch onderzoek van zoo grootsche beteekenis werd; mannen als Max von Pattenkofer, Virchow, Koch, Pasteur en zoovele anderen de wereld door hunne onderzoekingen voor altijd aan zich verplichtten, is de tijd aangebroken, dat de hygiëne, het voorkomen van ziekten door vooraf genomen maatregelen, voor den medicus van de grootste beteekenis is.

Terecht is de overheid gaan begrijpen dat zij in het belang van land en volk op dit gebied handelend had op te treden; dat men èn door wetgeving èn door de zorg voor goed drinkwater, door goede gemeente-reiniging, den gezondheidstoestand moest verbeteren.

Ook Nederland bleef op dit gebied niet achter. De wetgever trad handelend op o. a. door de wet ter voorkoming van besmettelijke ziekten zooveel mogelijk, hoewel nog niet genoeg, in overeenstemming te brengen met de nieuwere inzichten, aan te vullen met nieuwe voorschriften omtrent ontsmetting, enz. Hierdoor waren in de provinciën de inspecteurs van het

Geneeskundig Staatstoezicht en de Geneeskundige Raden, die dezen ambtenaren van advies dienen, in staat gesteld overeenkomstig de nieuwere beschouwingen te handelen.

En ook de gemeenteraden begrepen allengs dat het hun taak was in de plaatsen aan hun zorg toevertrouwd, den gezondheidstoestand door degelijke en doeltreffende maatregelen te verbeteren.

Te Amsterdam ging men in deze flink voor. Door goede regeling van het marktwezen, toezicht op den verkoop van voedingsmiddelen langs de straten, de oprichting van een abattoir, het verleenen van concessie voor de levering van zuiver drinkwater — later tot gemeentezaak gemaakt — e. a. heeft het gemeentebestuur getracht die hygiënische maatregelen te nemen, die noodig waren.

Niettemin was de toestand toch nog niet geregeld, zooals hij behoorde te wezen. Er was geen eenheid wat betreft de inrichting van den gemeentelijken gezondheidsdienst. Daar was wel de burgemeester, door de wet aangewezen tot handhaving en uitvoering der bovengenoemde epidemie-wet; daar was wel de gezondheidscommissie, die haar adviezen gaf; daar waren ook wel de politie en de ambtenaren van het marktwezen, die medewerkten tot het nemen van voor een goede gezondheid noodige maatregelen, doch deze verschillende lichamen kwamen dikwerf ten nadeele van het algemeen belang met elkaar in botsing. Men gevoelde dat er in deze voor de gemeente belangrijke aangelegenheid iets haperde; dat er ontbrak een bekwaam hygiënist, die met medehulp van een corps geschikte ambtenaren zou hebben te doen wat thans door verschillende, niet altijd even bevoegde personen werd gedaan.

Het is zeker voor het grootste deel aan den sedert eenigen tijd naar Straatsburg vertrokken hoogleeraar Dr. J. Forster en den afgetreden hoogleeraar Dr. J. W. Gunning te danken dat Amsterdam kan wijzen op een gemeentelijken gezondheidsdienst, die ontegenzeggelijk alle andere gemeenten in Nederland tot voorbeeld mag strekken. Zij waren het die, toen het inrichten van een Gemeentelijken Gezondheidsdienst aan de orde kwam, steeds hunne adviezen gaven; er op wezen dat allereerst aan het hoofd van dezen tak van dienst een hygiënist van erkende bekwaamheden diende te staan en het was ook Prof. Forster die, zoolang hij te Amsterdam toefde, zijn adviezen bleef geven en steeds de leidsman was van den bactereoloog-geneeskundige van den dienst. Evenwel voor den eersten directeur van den dienst, voor den in het vorig jaar als vervanger van Prof. Forster aan de Gemeentelijke Universiteit opgetreden hoogleeraar in de gezondheidsleer, Dr. R. H. Saltet, is het weggelegd geweest den dienst in te richten en deze hoogleeraar mag dan ook met recht de vader van den Gemeentelijken Gezondheidsdienst te Amsterdam worden genoemd.

Het was bij besluit van 22 Maart 1893 dat de Gemeenteraad van Amsterdam, den dienst bij verordening vaststelde en in artikel 1 van die verordening bepaalde:

„De Gemeentelijke Gezondheidsdienst omvat het onderzoek en toezicht op

sanitair gebied in het belang van de bevolking dezer gemeente; de keuring van voedingsmiddelen; het beramen en ten uitvoer leggen der maatregelen ter bestrijding van besmettelijke ziekten;"

terwijl drie en half jaar later, bij Raadsbesluit van 23 Sept. 1896, daaraan nog werden toegevoegd de woorden:

„het onderzoek van bebouwde erven, die een vermoeden van voor de gezondheid schadelijke toestanden opleveren, enz."

Op welke wijze wordt nu art. 1 dezer verordening uitgevoerd? Dat zullen wij thans verder nagaan.

De Gemeentelijke Gezondheidsdienst heeft zijn zetel in het vroegere scheikundig laboratorium van de hoogleeraren Gunning en Van 't Hoff aan den

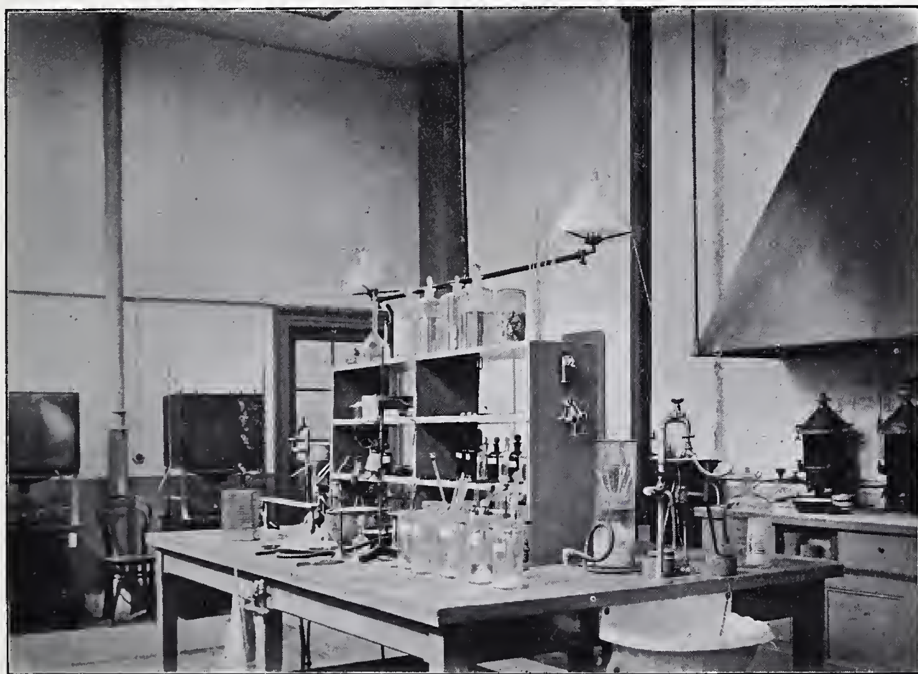
Scheikundig laboratorium.

Groeneburgwal. Het is een gebouw op den hoek van de Staalstraat, dat uitwendig niet veel indruk maakt. Op den gevel leest men: „Museum van voorwerpen ter voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen," omdat een aantal vertrekken in het gebouw door de gemeente in gebruik afgestaan zijn aan de *Vereeniging ter bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland,* die daarin hare merkwaardige verzameling van voorwerpen heeft bijeengebracht, welke dienen kunnen om den werkman in fabriek of werkplaats voor ongelukken te vrijwaren.

Zijn wij het gebouw binnen getreden dan vinden wij daar gelijkvloers de kamer van den scheikundige-botanicus Dr. L. Th. Reicher en diens adsistent en verder de vertrekken voor het bactereologisch onderzoek dat onder leiding

staat van Dr. Jenny Weyerman. Zijn wij de trap opgegaan naar de eerste verdieping, dan komen wij allereerst in de ontvangkamer, vervolgens in de archiefkamer, eindelijk, in de eenvoudige, ruime kamer van den directeur van den dienst, Dr. H. G. Ringeling.

Gelijk gezegd omvat de dienst in de eerste plaats de keuring van voedingsmiddelen. Dit onderzoek bepaalt zich tot: *a.* waren, welke bij den kleinhandel in deze gemeente zijn gekocht; *b.* waren, welke volgens het oordeel van een in deze gemeente gevestigd geneesheer de oorzaak van ziekte kunnen zijn geweest; *c.* water uit de openbare waterleidingen of uit een regenbak in deze gemeente. Ook op verzoek van openbare instellingen van liefdadigheid

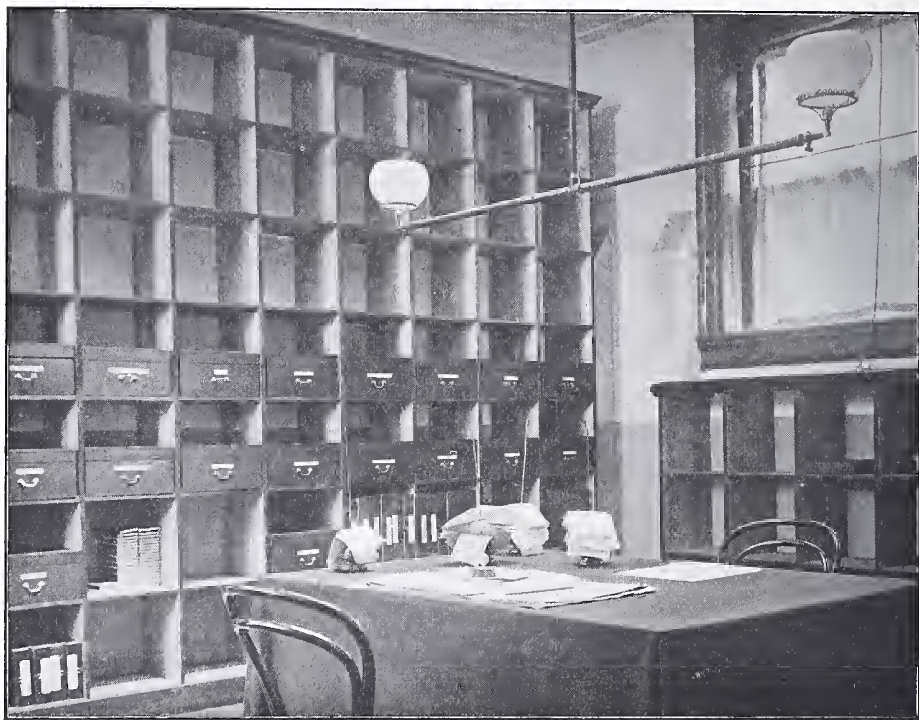
Bactereologisch laboratorium.

worden door den gezondheidsdienst de voedingsmiddelen aan eene keuring onderworpen; dit geschiedt geheel kosteloos, eveneens in die gevallen dat de politie het noodig acht, dat het een of ander artikel scheikundig wordt onderzocht.

Aan dit toezicht op voedingsmiddelen wordt de grootst mogelijke zorg besteed. Een achttal keurmeesters van vleesch, visch en gevogelte; van week- en schaaldieren, en van andere voedingsmiddelen gaan dagelijks rond. Zij houden toezicht op hetgeen aan de markten ten verkoop wordt aangeboden en op de waren, die langs de straten worden gevent. Twijfelen zij aan de deugdelijkheid van een of ander, dan leggen zij op de waar beslag en nemen die mede naar het laboratorium, waar zij scheikundig wordt onderzocht. Het

is aan dit strenge toezicht dan ook zeker te danken, dat men te Amsterdam zoo zelden waar van slechte hoedanigheid langs den weg ziet venten en een ieder kan begrijpen, dat dit in eene stad, waar de kleine burgerij zooveel aan de „deur" koopt, op den gezondheidstoestand niet anders dan gunstig kan werken. Voor het toezicht op vleesch staat de hoofdkeurmeester aan het gemeentelijk slachthuis, de heer D. van der Sluijs het keurmeesterspersoneel ter zijde.

Die keurmeesters hebben ook het recht — en zij maken daarvan ruimschoots gebruik — om in de winkels van de eene of andere waar, monsters te vorderen om die scheikundig te laten onderzoeken. Blijkt het dat er vervalsching

Archiefkamer.

gepleegd is, dat de winkelier zijn klanten in plaats van suiker, een mengsel van suiker en meel of krijt in de „maag" tracht te stoppen, dan wordt tegen hem geverbaliseerd. O. a. wordt ook gelet op den verkoop van boter, omdat het zoo dikwerf voorkomt dat winkeliers en vooral de z. n. „boertjes van buiten" de menschen voor veel geld willen verkoopen „puike natuurboter" die feitelijk een surrogaat van boter is. Hebben de keurmeesters iets dergelijks betrapt, dan maken zij daarvan verbaal op en leggen op een monster boter beslag. Aangezien echter het artikel boter valt onder de boterwet, moet een in beslag genomen monster aan het Rijksproefstation te Hoorn worden onderzocht en is daar de vervalsching gebleken dan kan de rechtbank tot

vervolging van den verkooper overgaan. Reeds heeft menig „boertje" op die wijze indirect aan de keurmeesters van den gezondheidsdienst een veroordeeling te danken en toch zouden er nog veel meer met den rechter hebben kennis gemaakt, indien het publiek den keurmeesters in deze boter-geschiedenis meer ter hulpe was. Want herhaaldelijk komt het voor dat de menschen maar liever bedrogen worden dan last te krijgen van een getuigenis voor de rechtbank. Misschien dat ook in deze verandering ten goede zal komen, wanneer wij in Nederland zullen mogen wijzen op een minder omslachtige en snellere rechtspleging.

De burgerij, die weten wil of de kleinhandelaars haar geen knollen voor

Werkkamer der Keurmeesters.

citroenen verkoopen, kan de gekochte waren door den Gemeentelijken Gezondheidsdienst doen onderzoeken en om zulks in de hand te werken is het tarief daarvoor uiterst laag gesteld, niet meer dan *f* 0.50 wordt voor een onderzoek in rekening gebracht, terwijl een wateronderzoek slechts *f* 0.10 kost. Toch wordt, jammer genoeg, van deze gelegenheid om waren te laten onderzoeken, niet zoo heel veel gebruik gemaakt. Lieten de koopers de waren meer onderzoeken, dan zouden allicht meerdere vervalschingen aan het licht komen, die nu voor de keurmeesters verborgen blijven.

De kleine winkeliers zouden van dit onderzoek wel gebruik willen maken, doch terecht is bepaald dat zij, willen zij hun waren onderzocht hebben, zich kunnen wenden tot de verschillende scheikundigen in de stad, die van het

doen van dergelijke onderzoekingen hun beroep maken. Immers, konden ook de kleinhandelaars van het gemeentelijk laboratorium gebruik maken dan zouden zij, was hun waar goedgekeurd — en zij zouden wel zorgen dat deze nooit afgekeurd werd — al spoedig hunne artikelen adverteeren met het opschrift: „goedgekeurd door de ambtenaren van den Gemeentelijken Gezondheidsdienst," en uitteraard mag de gemeente als zoodanig, niet tot een dergelijke reclame medewerken. Indien een winkelier niettemin op clandestiene wijze, door bemiddeling van een particulier, zijn waar in het gemeentelijk laboratorium laat onderzoeken, stelt hij zich daarmede bloot aan ernstige vervolging.

Het water uit de gemeentelijke waterleidingen wordt dagelijks onderzocht op kleur, helderheid, de tot oxydatie der organische stof benoodigde hoeveelheid permanganaat, het chloorgehalte en de totale hardheid, terwijl bovendien nog tweemaal 's weeks een meer uitvoerig chemisch en bactereologisch onderzoek van ons duin-, bron- en Vechtwater plaats heeft.

Hoogst belangrijk is ook het toezicht op de in deze gemeente ten verkoop aangeboden melk. Het is voldoende bekend, dat dit artikel van dagelijksch gebruik de drager kan zijn en dikwerf geweest is, van besmettelijke ziekten, en het is dan ook juist gezien, dat door de keurmeesters aan het toezicht op dit artikel bijzondere aandacht wordt gewijd. Dikwerf worden monsters melk van melkslijters scheikundig onderzocht en niet alleen de melk in slijterijen te koop geboden, doch ook dagelijks de melk, die aan de markt ten verkoop wordt gebracht. Zoodra zich een ziektegeval voordoet dat volgens opgave van den geneesheer het gevolg kan zijn van melkgebruik, wordt door den gezondheidsdienst een streng onderzoek ingesteld in de slijterij, waaruit de melk afkomstig was en ook de koeien, die de melk gaven, worden zoo mogelijk aan een onderzoek onderworpen, waarbij dan de Rijksveearts, de heer J. Mazure, als adviseur, zijne meening heeft uit te spreken. Bovendien wordt tweemaal 's jaars gewoonlijk, eenmaal in het warme, eens in het koude jaargetijde, een uitgebreid onderzoek ingesteld van de melksoorten, door de melkinrichtingen hier ter stede in den handel gebracht. De jaarverslagen door den directeur van den gezondheidsdienst telken jare aan Burgemeester en Wethouders uitgebracht, bevatten dan ook omtrent het melkonderzoek uitgebreide en belangrijke gegevens. Dat het onderzoek noodig is blijkt b.v. uit een aanteekening, die wij vinden in het jaarverslag over 1895 en waarin wij omtrent een monster melk lezen: „Verkocht onder den naam „gepasteuriseerde, afgeroomde melk" bleek deze melk gemiddeld 60 mG. formaldehyde per liter te bevatten. Bij staan zette zich uit de flesschen een bezinksel af, waarin bij microscopisch onderzoek o. a. zetmeelkorrels, haren van graankorrels en stroofragmenten werden aangetroffen." Een enkel staaltje, doch dat voldoende aantoont, hoe nuttig en noodig dit melkonderzoek is. Wij kunnen hieraan tevens toevoegen, dat het onderzoek ten vorigen jare in de melkfabrieken ingesteld over het algemeen gunstige resultaten opleverde, bewijs genoeg hoe zeer door de melkslijters en fabrieken met het onderzoek van wege den gezondheidsdienst gerekend wordt.

Trouwens er is geen artikel bijkans, dat aan de aandacht der keurmeesters ontsnapt. O. a. wordt ook spuitwater gekeurd en het bleek bij een dier onderzoekingen, dat een fabrikant, die dit water had aangekondigd als „bacteriënvrij", een spuitwatertje leverde, waarin juist duizenden en duizenden bacteriën voorkwamen! Trouwens volkomen bacteriën-vrij spuitwater is niet te leveren.

Een andermaal werd bevonden dat in een zeker soort van suikerwerk, z.n. pepermuntstukjes, van een zelfden fabikant afkomstig, belangrijke hoeveelheden gips voorkwamen en in 1893 kwam het voor dat volgens het oordeel van een geneesheer hier ter stede chocolaad-sigaren de oorzaak van ziekte konden zijn geweest. De keurmeesters namen een monster der sigaren in beslag en bij het scheikundig onderzoek bleek in het gedeelte der sigaren, dat de asch voorstelt, een belangrijke hoeveelheid (ruim 2 pCt.) eener zinkverbinding, hoogstwaarschijnlijk zinkoxyde, voor te komen. Door de keurmeesters werd toen de geheele hoeveelheid dier sigaren bij den verkooper en bij nog een anderen winkelier, die dit artikel verkocht van dezelfde fabriek, in beslag genomen en tegen hen proces-verbaal opgemaakt. Jammer genoeg sprak de kantonrechter beide mannen, wier namen in het verslag over 1894 vermeld zijn, vrij. Trouwens het gebeurt meer dat de rechter op juridieke gronden verkoopers van vervalschte en schadelijke waren vrijspreekt, waar zij volgens de resultaten van het scheikundig onderzoek schuldig zijn!

Maar het bovenstaande toont duidelijk hoe belangrijk de werkkring van den gezonheidsdienst op dit gebied is. Nog een paar cijfers uit het jaarverslag over 1895 mogen hier een plaats vinden om te doen zien wat er in een tijdsverloop van 12 maanden op dit gebied is geschied. De keurmeesters brachten in verschillende winkels, waar eet- en drinkwaren verkocht werden, 34.394 bezoeken, verdeeld over 8748 winkels; 1139 maal vonden zij bedorven waar; 272 maal vonden zij dergelijke waar op markten, 49 maal aan den weg; 53 monsters spuitwater werden geanalyseerd; er geschiedden 239 onderzoekingen van inlandsch, 2204 van Amerikaansch varkensvleesch, in welke 11 maal trichinen werden aangetroffen doch *nimmer* in levenden toestand. Dit laatste bewees men door stukken van het trichineuse vleesch aan ratten te eten te geven; dat deze voor trichine-ontwikkeling zoo vatbare dieren, na gebruik van dat vleesch niet de dragers van trichinen werden, was het bewijs dat de in het vleesch aangetroffen trichinen dood waren. Maar dit bovenstaande bewijst genoeg dat de liefhebbers van een hammetje te Amsterdam bijna nooit kans hebben trichineus vleesch te zullen eten.

Gaan wij thans beschouwen hoe de Gezondheidsdienst werkt op het tweede haar door de verordening voorgeschreven terrein: de uitvoering van de z. n. epidemie-wet en den ontsmettingsdienst.

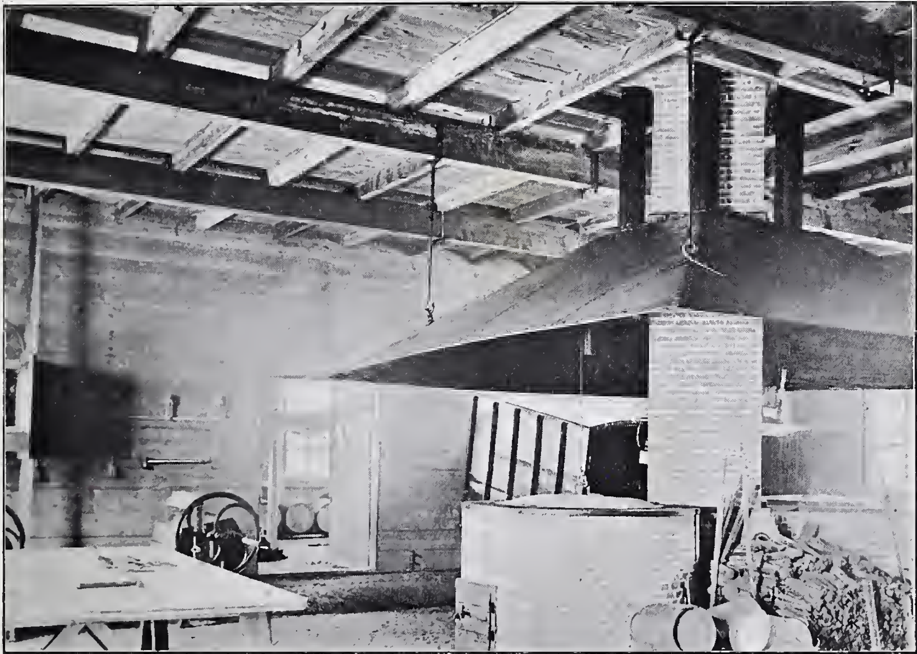
Dit is zeker niet de minst gewichtige taak van ons Gezondheidsbureau. Al komen de besmettelijke ziekten als cholera en pokken gelukkig niet meer zoo dikwerf, en dan nog niet epidemisch voor in stad of land, toch vertoonen zij zich nu en dan nog, en in elk geval zijn de andere door de epidemie-wet

genoemde besmettelijke ziekten, febris typhoïdea, vlektyphus, diphtheritis, mazelen, roodvonk en dysenterie, ziekten die in meerdere of mindere mate nog dagelijks te Amsterdam voorkomen. De wet op de besmettelijke ziekten gebiedt den geneesheer, die onder zijn patiënten een geval van een der genoemde ziekten opmerkt, daarvan aan den burgemeester kennis te geven. Deze aan het stadhuis ingekomen mededeeling wordt hier ter stede dadelijk aan het bureau van den gezondheidsdienst overgebracht en de directeur zorgt dan voor het aan het besmette huis aanplakken der bekende briefjes, waarop de aard der ziekte is aangeduid. En nu ik tot dit aanplakken gekomen ben, vind ik tevens gelegenheid om nog een en ander mede te deelen omtrent het „Kaartensysteem" dat in geval van besmettelijke ziekte door den gezondheidsdienst wordt toegepast en de gevolgen daarvan.

Gelijk boven gezegd deelt een geneeskundige, die onder zijn patiënten lijders aan eene besmettelijke ziekte heeft, dadelijk volgens een vastgesteld formulier aan Burg. en Weth. mede, dat zich in perceel no. — in deze of gene straat een geval voordoet van, laat ons zeggen, mazelen. Zoodra men hiervan door de witte kaart, waarop deze mededeeling is gedaan, aan het Gezondheidsbureau is ingelicht, gaat de controleur naar het besmette huis, plakt op de deur het bekende papiertje „Besmettelijke ziekte, mazelen" en onderzoekt tevens welke gezinnen in het huis wonen en waar de kinderen dier gezinnen school gaan. Alsdan wordt volgens mededeeling van den Gezondheidsdienst door B. en W. weder op een witte kaart aan de hoofden der scholen, waarop kinderen uit het besmette huis ter schole gaan, van den aard der ziekte mededeeling gedaan, tevens met kennisgeving, dat de kinderen tot nader bericht niet op school mogen worden toegelaten. Is de ziekte geweken, dan krijgen B. en W. van den geneesheer op een groene kaart daarvan mededeeling en op een andere groene kaart krijgen de hoofden der scholen ook daaromtrent bericht, met de mededeeling, dat acht dagen na deze kennisgeving de kinderen uit het perceel in quaestie weder op school mogen worden toegelaten. Dit alles geschiedt volgens de wet op de besmettelijke ziekten, maar die wet levert in deze stad, waar in één perceel soms zoovele gezinnen wonen, dikwerf heel wat bezwaren op. Zijn er nu mazelen b.v. één hoog-voor, dan is de moeder van één hoog-achter er lang niet over gesticht, dat *haar* kinderen nu ook niet naar school mogen, ook al zijn zij door en door gezond. De controleurs, die de moeders van deze bepalingen mededeeling hebben te doen, worden dan ook dikwerf door de mama's alles behalve vriendelijk ontvangen en er behoort voor hen heel wat tact en handigheid toe, die moeders te beduiden dat de wet het nu eenmaal wil en dat zij zich daaraan hebben te onderwerpen. Wie daaromtrent meer wil weten, kan ik aanraden eens te lezen wat Dr. M. W. Pijnappel daaromtrent schreef in de *Geneeskundige Courant* van 12 Nov. 1893; mijn bestek verbiedt mij hier over te nemen, wat hij daar vertelt, zooals hij het vernam van den toenmaligen controleur bij den Gezondheidsdienst, den heer Keijzer.

Door de aangegeven methode weet men in het bureau op den Groene-

burgwal dus steeds met juistheid hoe groot de omvang der besmettelijke ziekten in de hoofdstad elken dag is. Op het bureau van den Gezondheidsdienst is uit het buitenland een zeer practische methode overgenomen om dagelijks een overzicht te kunnen hebben omtrent den loop der besmettelijke ziekten. Men heeft er nl. in groene kleur gedrukte platte-gronden van Amsterdam en door middel van spelden, wier koppen een bepaalde kleur hebben, wordt dagelijks op dien platte-grond aangeduid in welke straat, op welke gracht, zich een geval van besmettelijke ziekte voordoet. Voor elke der ziekten door de epidemie-wet genoemd is een speld van bepaalde kleur genomen, zoodat dagelijks te zien is hoeveel gevallen van elke ziekte zich voordoen en in welk

Ontsmettingsloods.

deel der stad. Een paar jaar geleden kwam het o. a. voor, dat in de buurt van de Torensluis tal van spelden gestoken waren, die op gevallen van febris typhoïdea wezen. Het voorkomen van zóóvele gevallen in één bepaald stadsdeel moest natuurlijk opvallen en bij een ingesteld onderzoek bleek dan ook dat in alle perceelen, waar de ziekte voorkwam, melk gebruikt was van een in die buurt wonenden melkslijter. De Gezondheidsdienst had hierdoor gelegenheid een gestreng onderzoek in te stellen naar de zindelijkheid in die slijterij en omtrent de koeien, van welke de geleverde melk afkomstig was en het bleek dat de ziekte inderdaad aan de geleverde melk te wijten was.

De bedoelde platte-gronden hebben dikwerf de aandacht getrokken van geneesheeren en leeken, die het gebouw van den Gezondheidsdienst bezochten.

Heeft in een huis een besmettelijke ziekte geheerscht, dan kan men de woning of de bedden, waarop lijders lagen, mitsgaders andere voorwerpen, waarvoor men ontsmetting wenschelijk acht, door den Gezondheidsdienst doen ontsmetten. Dit geschiedt daar, waar de bewoners niet in staat zijn, eenige vergoeding te betalen, geheel kosteloos en wel in de daarvoor bestemde gebouwen, welke zich bevinden op de stadsbelt aan de Kostverloren Wetering.

Aldaar bevindt zich het desinfectie-gebouw met den ontsmettingsoven. De besmette goederen worden aan de eene zijde van het gebouw op een wagentje in den oven gereden. Daar worden zij 30 minuten blootgesteld aan een stroomenden waterdamp van ongeveer 105° C.; daarbij dringt die stoom tot in

Ontsmettingsoven.

het hart der besmette goederen door, waardoor deze worden ontsmet. Alsdan worden zij aan de andere zijde van het gebouw, waar de controleur van den oven zich bevindt, daaruit verwijderd. Dat in den bovengenoemden tijd de smetstof gedood is, is proefondervindelijk bewezen, o. a. ook met boeken, die men tusschen dekens, kussens, enz. in het centrum van den oven had gelegd. Daartoe werden midden in het boek, in een stukje filtreerpapier, en hierom heen perkamentpapier, miltvuursporen gedaan, waarvan men vooraf op dieren bewezen had dat zij levend waren. Het bleek nu dat deze sporen, nadat zij 30 minuten in den oven verhit werden, niettegenstaande zij lagen in een gesloten boek, volkomen dood waren, want uitgezaaid op een gunstigen voedingsbodem kwamen zij niet meer tot ontwikkeling. Boeken aan een dergelijke

ontsmetting blootgesteld hebben — wij hebben ze na de ontsmetting gezien — bijna niet te lijden en ontegenzeggelijk is ontsmetting van goederen in den oven te verkiezen boven het ontsmetten van vertrekken met formaline. Dit middel in den laatsten tijd soms toegepast in woningen, is nog geenszins geheel betrouwbaar gebleken en bovendien onpractisch, omdat het gedurende eenigen tijd volkomen afsluiting der kamer eischt en omdat de formaline-dampen, die toch tot aangrenzende vertrekken doordringen, niet te verdragen zijn, waardoor de bovenburen last ondervinden.

In het desinfectie-gebouw op de belt bevindt zich behalve de oven nog de woning van den concierge, terwijl de zolders ingericht zijn tot verblijf van gezinnen van schippers, op wier vaartuig een besmettelijke ziekte is uitgebroken. Het kan nl. voorkomen, dat de een of andere besmettelijke ziekte uitbreekt op een vaartuig, dat in de Amsterdamsche wateren ligt. In dat geval wordt de besmette persoon in het Wilhelmina-Gasthuis opgenomen en het schip wordt door de havenpolitie verhaald naar eene daarvoor aangewezen plek aan de overzijde van het IJ om ontsmet te worden. Maar gedurende dien tijd moeten de overige leden van het schippersgezin toch ergens verblijven: zij krijgen dan, na ontsmet te zijn, een tijdelijk en geriefelijk logies op de zolders van de desinfectieloods. In deze loods treft men verder nog aan de badinrichting voor het personeel, dat met de ontsmetting belast is, alsmede groote waterketels, mangels, wasch- en wringmachines, enz. Er worden daar bovendien ontsmet voorwerpen, die niet aan de stoomhitte kunnen worden blootgesteld, zooals hoeden, bont, en daarom door middel van scheikundige middelen worden ontsmet.

De ontsmetting geschiedt in den regel alleen op aanvrage van een hier ter stede wonenden geneeskundige, toch komt het voor, dat zij ook plaats heeft op verzoek van particulieren, b.v. bij het betrekken eener woning, waarvan de huurder weet, dat daar kort te voren eene besmettelijke ziekte heeft geheerscht. De kosten der ontsmetting voor hen, die haar betalen kunnen, zijn zeer billijk berekend; zij bedragen *f* 3.— voor elke ovenvulling van 2 K.M^3 en *f* 1.— voor elke $^1/_{10}$ K.M^3 door scheikundige middelen; voor de ontsmetting eener kamer wordt berekend *f* 4.—; voor het weghalen van elke karrevracht *f* 1.— en kunnen de goederen worden gedragen *f* 0.50. Sedert 15 April jl. zijn van wege de gemeente wagens in dienst gesteld, waarmede de besmette goedëren uit de huizen worden gehaald en naar de belt gebracht en andere wagens, waarmeê zij na de ontsmetting weder naar den eigenaar worden terug vervoerd. Met den ontsmettingsdienst zijn belast een controleur, twee desinfecteurs, twee hulp-desinfecteurs en twee knechts.

Slaan wij wederom een blik in het jaarverslag over 1895 dan blijkt daaruit, dat in dat jaar op aanvragen van geneeskundigen 397 maal werd ontsmet; dat 36 maal ontsmetting plaats had, zonder dat een aanvrage van een geneesheer was ingekomen, terwijl 4 maal ontsmet werd voor andere gemeenten. Ontsmet werden in dat jaar 184 kamers, terwijl het bedrag der vergoeding een som beliep van *f* 1190; over 1896 bedraagt dit *f* 1900.

Het derde gedeelte van de werkzaamheid van den Gemeentelijken Gezondheidsdienst omvat, zooals in den aanvang van dit opstel is gezegd, het hygiënisch toezicht op bebouwde erven.

Men weet het, daar zijn helaas te Amsterdam nog honderden woningen, die feitelijk voor een mensch niet bewoonbaar mogen heeten. Zij die de grenzen van de Jordaan wel eens overschreden hebben, die wel eens doorgedrongen zijn tot de sloppen en steegen van dit werkmanskwartier der hoofdstad; die wel eens hebben betreden de vele ellendige woningen van Kattenburg of Wittenburg, of de afzichtelijke kelders en hokken van Batavieren Jonkerstraten, die men nog durft bestempelen met den naam van *woning*,

Onbewoonbaar-verklaarde kelderwoning (*a*).

zij zullen erkennen dat er op dit gebied niet *something* maar *very much rotten is in the city of Amsterdam.* Doch hoe dergelijke woningen op te ruimen? Onze onteigeningswet is in dit opzicht veel te inschikkelijk. 't Is waar, de Gemeenteraad van Amsterdam heeft reeds dikwerf huizen of kelders voor bewoning ongeschikt verklaard, indien de Gezondheidscommissie in vereeniging met den Reinigingsdient en de Politie voldoende hadden aangetoond dat de een of andere woning inderdaad in het algemeen belang niet langer als verblijf voor menschen zou mogen dienst doen. De gravure van een huis (sic!) aan de De Wittenkade in den tekst van dit opstel opgenomen, toont voldoende dat er toestanden bestonden en wellicht nog bestaan, die ten hemel schreien. Edoch, het is niet gemakkelijk goede en gezond werkende

bepalingen te dezen aanzien te maken zonder dat men over voldoende gegevens beschikt. Het is zeer gemakkelijk gezegd: „deze of gene stadswijk moet worden afgebroken; de gemeente moet er flinke arbeiderswoningen voor in de plaats stellen," maar de uitvoering van zoo iets is zoo eenvoudig niet. Waar zal men de sommen vinden om geheele wijken te onteigenen en daarna te herbouwen in beteren staat, en bovendien wie geeft de gemeente de bevoegdheid tot onteigening op groote schaal, zonder dat zij met sprekende gegevens kan aantoonen dat die onteigening is in het algemeen belang?

Om in deze tot een betere regeling te komen begaf zich een paar jaren geleden, de toenmalige directeur van den Gezondheidsdienst, Dr. Saltet, naar Engeland om daar in verschillende steden de woningtoestanden en de verordeningen, die er op het woningtoezicht bestaan, te bestudeeren. Het resultaat dezer reis was een uitvoerig en zaakrijk rapport aan B. en W. van Amsterdam uitgebracht, en gevolg daarvan wederom, een voordracht van dit college aan den Gemeenteraad, strekkende om den Gemeentelijken Gezondheidsdienst te belasten met het hygiënisch woningtoezicht hier ter stede. De Raad nam die voordracht aan en op dit oogenblik is de regeling van dezen tak van dienst bij het Gezondheidsbureau in voorbereiding. Voorloopig zijn een hoofdopzichter en een opzichter voor den dienst aangesteld en de aanstelling van nog vijf opzichters zal volgen, zoodra het gebouw van den Gezondheidsdienst in de Staalstraat de noodige verbouwing zal hebben ondergaan om dezen nieuwe ambtenaren voldoende kantoorlokalen te kunnen verschaffen.

Onbewoonbaar-verklaarde kelderwoning (*b*).

Het spreekt van zelf dat ook dan het woning-vraagstuk te Amsterdam nog niet dadelijk zal zijn opgelost. De eerste jaren zullen de opzichters zich hebben bezig te houden met het verzamelen van de noodige gegevens; zullen zij hebben na te gaan in welken toestand de woningen in verschillende gedeelten der stad zich bevinden. Reeds nu zijn de in functie zijnde opzichters bezig op aan-

wijzing van den directeur uitgebreide gegevens in bepaalde wijken te verzamelen. En wanneer nu over een paar jaren deze hoofdambtenaar zal kunnen beschikken over de noodige statistieken, die een juisten blik geven op de woningtoestanden te Amsterdam, dan zal hij aan Burgemeester en Wethouders en zullen deze op hun beurt aan den Raad de noodige voorstellen kunnen doen om een einde te maken aan misstanden, die de hoofdstad, helaas, reeds te lang aankleven.

Wordt daarmede een aanvang gemaakt dan zal de burgerij nog meer dan nu dank mogen weten aan het Gemeentebestuur dat op zoo degelijken grondslag een Gezondheidsdienst schiep, waarop Amsterdam met rechtmatigen trots mag wijzen. De jaarverslagen van den dienst bewijzen bovendien het belangrijke van dezen tak van dienst. Reeds in het *Tijdschrift van Geneeskunde* van Juli 1894 schreef een tot oordeelen alleszins bevoegde, de Utrechtsche hoogleeraar Dr. van Overbeek de Meijer als zijn oordeel over het jaarverslag van 1893, dat toen slechts over zeven maanden kon loopen, het navolgende:

„Ofschoon slechts 23 bladzijden groot, getuigt het verslag in hooge mate van het organiseerend talent en de wetenschappelijke geschiktheid van den directeur van den Gezondheidsdienst, Dr. R. H. Saltet, die alles met vaste hand geregeld heeft en in stand houdt. De Amsterdamsche Gemeenteraad mag wel met groote voldoening terugzien op zijn besluit van 22 Maart 1893, waarbij deze dienst en tevens ook die der keuring van de te Amsterdam te koop aangeboden voedingsmiddelen op nieuwe grondslagen gevestigd werden, als ook op zijne keuze bij het benoemen van een hoofd voor dien tak van dienst. Aan het Departement van Binnenlandsche Zaken zal men vermoedelijk wel eenige „Gewissensbisse" gevoelen bij de beschouwing van het flinke voorbeeld door Amsterdam gegeven Immers een regeling ongeveer gelijk aan deze Amsterdamsche, doch geldende voor het geheele Rijk, is reeds zoo menigmaal met aandrang aanbevolen, en had reeds vóór vele jaren vastgesteld kunnen zijn. Evenals Duitschland behoorde ook Nederland zijn „Reichsgesundheitsambt" te hebben, beheerd door een kundigen, als Saltet in *laboratorium-arbeid doorkneden* directeur, met talrijke en zeer bekwame helpers, en toegerust met goede hulpmiddelen; in plaats daarvan sukkelen wij echter nog altijd voort met het Geneeskundig Staatstoezicht van 1865, waarvan de regeling geheel verouderd is, overvleugeld door de ontzaglijke ontwikkeling der gezondheidsleer en der openbare gezondheidsregeling in de jongste verloopen jaren."

Aan dezen lof voor den hier beschreven tak van gemeentelijken dienst heb ik zeker niets toe te voegen, ik meen er bovendien mede te kunnen besluiten.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Als men een paar maanden gezwegen heeft, is het moeilijk weer aan de praat te komen. Ook is er zoo ontzaglijk veel gebeurd in het afgeloopen kwartaal, dat ik verlegen zit met een begin en misschien nog meer met een eind.

Ik knoop dus maar aan bij wat het belangrijkste was, toen ik mijn laatste overzicht schreef: de staking der Grieksch-Turksche vijandelijkheden. Wat den vrede aangaat, zou men niet zeggen, dat we vier maanden verder zijn. Toen — 24 Mei — wachtte men op het vredesverdrag en eenige dagen geleden wachtte men nog. Als een verrassing is zij ten slotte nog gekomen, de tijding van het voorloopige tractaat. En het zou kunnen zijn dat de onderteekening van het definitieve weinig minder voeten in de aard had, ware het niet dat de voornaamste weifelaar, de Turk, er nu belang bij schijnt te hebben niet te zeer te dralen.

De Sultan had zijn eischen gesteld, de mogendheden hadden een tegenbod gedaan. Griekenland pruttelde nu en dan nog zoo wat, maar het vond geen gehoor. Te Konstantinopel zou het lot van den overwonnene beslist worden. De zes ambassadeurs hielden er vergadering op vergadering, eerst gezamenlijk, toen met des Sultans vizier. En deze verstond de kunst van rekken en trekken — als alle Oostersche diplomaten — uitnemend. Intusschen vertoonde ook de Padisjah zelf zijn welbekende kunstjes tegenover het Europeesch concert, hierin bestaande dat hij de instrumenten of een ervan van de wijs of in disharmonie met de andere wist te brengen. Het lukte ditmaal niet. Gelijk men weet, was een van de eischen aan welke de ambassadeurs het hardnekkigst hebben volgehouden, dat Turkije van zijn overwinning geen landaanwinst zou genieten, althans niet meer dan een als zeer onbeduidend voorgestelde grensverbetering (die ten slotte niet zoo onschuldig uitgevallen is, als men haar doet voorkomen). Abdul Hamid heeft daarover brieven geschreven aan al de zes staatshoofden der mogendheden, maar, mocht zijn vriend de Duitsche keizer hem al een oogenblik hoop gegeven hebben, de poging bleef zonder succes. Al de souvereinen en president Faure rieden hem, dat idee van Thessalië behouden maar uit zijn hoofd te zetten en de Sultan, na aarzelingen en terugkrabbelingen, gaf toe.

Het Turksche leger echter stond en staat in Thessalië. Dit was een rijke bron van chicanes; zoo kon b.v. dat leger altijd, hetzij uit eigen beweging, hetzij op geheim bevel, weigeren heen te gaan. Maar ook zonder dat maakte het toegeven van den Sultan geen einde aan het gezeur te Top-Hané, de vergaderplaats der ambassadeurs. Want nu kwam de Turk met een anderen eisch: Thessalië zou langzamerhand ontruimd worden, naarmate de oorlogsschatting betaald werd.

Deze eisch scheen niet onbillijk. Het bedrag der schatting is niet alleen

allengs tot een klein gedeelte ingekrompen van wat de overwinnaar aanvankelijk eischte, het is zelfs veel lager geworden dan het oorspronkelijke tegenbod van de mogendheden. En Griekenland is altijd zoo'n slechte betaler geweest, dat, tenzij er een buitenlandsche controle over zijn geldmiddelen ingesteld werd, er slechts in een bezetting van grondgebied eenige waarborg voor Turkije bestond dat het land aan zijn verplichtingen zou voldoen. Van controle echter wilde Griekenland geheel niet hooren en van blijvende bezetting de ambassadeurs niet. Behalve Duitschland, dat verklaarde er nog eens over te moeten denken. En natuurlijk de Sultan dadelijk achter Duitschland aan.

Het is wel waar, wat Francis Charmes in de *Revue des Deux Mondes* zeide, dat deze moeielijkheid al van het begin af bestaan heeft, maar dat men haar eigenlijk doodgezwegen heeft, tot zij, zooals gebeuren moest, plotseling opkwam. Alweer moesten dus de ambassadeurs hun arme hoofden pijnigen met de oplossing van een nieuwen *puzzle. Puzzle* is het woord. Men kent het door glas overdekte doosje met de zes plakkaatjes die men ieder door met een kwikzilver-bolletje handig te manoeuvreeren op hun plaats moet brengen. Vijf liggen er netjes op hun post, bijna is de zesde er . . . daar schiet het bolletje naar rechts of links en alles ligt weer dooreen!

Niet anders ging het te Konstantinopel. Voorzichtig schoven al de mogendheden naar hun plaatsje toe, ze lagen er al stil te wachten, tot Duitschland of Engeland evenver zou zijn . . . daar verklaarde eensklaps baron Saurma von der Jeltsch of sir Philip Currie dat hij er zijn regeering nog eens over schrijven moest en al de mogendheden weer van hun plaats! Er tusschen door intrigeerde de Sultan, stelde nieuwe dingen voor, schreef particuliere briefjes, liet nieuwe menschen er hun neus in steken, vroeg opeens, belangstellend, in blanke onschuld, of de heeren niet vonden dat het nu tijd werd hervormingen op Kreta in te voeren. De heeren antwoordden dat zij daar nu geen tijd voor hadden. En de Sultan: Zie je nu wel . . .

Kreta moest wachten. De admiraals zijn er nog, maar hun positie wordt meer dan belachelijk. De mogendheden hebben flauwtjes beproefd een gouverneur voor het eiland te vinden: Numa Droz, de ex-president van Zwitserland, heeft geweigerd en er is zelfs van een Napoleontischen prins gesproken. De Sultan, *vieux farceur*, heeft toen zelf een gouverneur naar Kreta gestuurd, Djewad Pasja, die door de admiralen wel en niet erkend is. Eerst hebben ze hem tegen willen houden, toen hebben ze hem doorgelaten; eerst hebben ze geen notitie van hem willen nemen, toen hebben ze zijn in klein tenue afgelegde visite in hetzelfde kostuum beantwoord. Djewad heeft gedaan, alsof hij er niets van merkte; hij heeft zelfs verzocht een revue op den verjaardag van Frans Jozef te mogen bijwonen en dezen eerbiedwaardigen vorst voor een intiemen vriend van den Sultan uitgemaakt. Onderwijl is hij bezig het Turksche gezag op het eiland te versterken; hij schijnt het met kennis van land en volk en met handigheid te doen en de goede herinnering die men er aan zijn vroeger bestuur heeft, helpt hem niet weinig.

Kreta — het bakerkind der mogendheden, dat de aanleiding tot den oorlog

geweest is, dat met teedere zorg neutraal gehouden is tegen alle regels van volkenrecht in; Kreta, dat Europeesch zou worden en den Grieken als een „rijpe appel" — bijna schreef ik als een rotte — in den schoot zou vallen; Kreta schuift allengs tusschen de vingers der christenen door, naar den Turk terug.

Het is een glorierijk jaar voor den Sultan. De minachting die veel christenen voor den mohammedaan koesteren, weegt niet op tegen de verachting die deze over heeft voor den ongeloovige, den *ghiaour*. In de diplomatieke kunst is hij hem verre de baas. Hebben niet de Grieksch-Turksche vredesonderhandelingen onder het hooge patronaat van het Europeesch concert het ten overvloede bewezen? Zeker, van zijn aanvankelijke eischen heeft Turkije veel moeten laten vallen, maar er was op afdingen gerekend. Het voorloopige verdrag helt op bijna alle punten, die in de laatste drie maanden in behandeling zijn geweest, naar de zijde van Turkije over. Voorwaarden waarin, naar het heette, òf Griekenland òf een der mogendheden nooit zou bewilligen, zijn thans grif toegegeven, met niet meer dan formeele wijzigingen.

Turkije krijgt:

1°. een grensverandering, welke nagenoeg al de gevaarlijke hoogten die de Grieken bij het begin van den oorlog bezetten en waaruit zij zich hebben laten verdrijven, in de handen van den overwinnaar stelt: Zarkos, Kritiri, Meloena met den pas, Rapsani, misschien zelfs Nezeros en het Nezeros-meer. Een commissie, bestaande uit een Turkschen en een Griekschen militairen attaché en gevolmachtigden der mogendheden, zal de grens vaststellen. Gelukkig is bepaald dat zij bij meerderheid van stemmen beslist en haar werk reeds binnen weinige weken begint. Het is dus mogelijk dat zij voor het einde van het jaar gereed komt.

2°. een schadeloosstelling van vier millioen Turksche ponden, dat is ongeveer 45 millioen gulden. Veel minder dus dan de vroegere eisch, maar ook met veel grootere kans op geregelde en geheele betaling. Want te Athene, waar men wat controle op de Grieksche geldmiddelen betrof, *nooit* zou toegeven, te Athene wordt kalmpjes een internationale commissie ingesteld, die toezicht zal houden op de inning der gelden, welke door de volksvertegenwoordiging voor den dienst der schadeloosstelling en van de andere nationale schulden zullen worden aangewezen. Een volledige controle dus, minstens even scherp als die van den Raad van Beheer der Turksche staatsschuld krachtens het Moeharrem-decreet.

3°. inwilliging van den eisch dat de bezetting van Thessalië zal voortduren tot na de volledige betaling van de oorlogsschatting. Dit is een zeer groote overwinning voor de Porte, die alzoo een dubbelen waarborg bezit, dat zij zal krijgen wat zij het meest noodig heeft: geld. Thessalië wordt tot de linie van de Pinios ontruimd, zoodra de Grieksche Kamer de inkomsten voor den dienst der leening bestemd zal hebben; de geheele ontruiming volgt eerst na de geheele betaling.

De overige vredesvoorwaarden, die den toestand der wederzijdsche onder-

danen in het vreemde land betreffen en de beslechting van geschillen welke zich tijdens de verdere onderhandelingen mochten voordoen, kan ik met stilzwijgen voorbijgaan. De vrede is niet vernietigend voor Griekenland, maar voor Turkije is hij een zegepraal, een apotheose. De zenuwen van den Sultan kunnen tot rust komen. Zoo goed als thans heeft hij het sinds 1876, het jaar van zijn troonsbestijging, nog nooit gehad. Er is dezen zomer veel minder gemoord in zijn rijk dan in de laatste jaren; een enkel bijna onopgemerkt bloedbad mag niet meetellen. De binnenlandsche ontevredenheid is gesust door zijn „roemrijke oorlogsdaden". Hij heeft het Europeesch concert van de wijs gebracht. Kreta blijft tot zijn rijk behooren. Hij krijgt wat geld in zijn leege kas. Zijn staatsfondsen rijzen. Het is of Allah zelf de machtige hand heeft bewogen.

Zelfs de angst dat zijn half-onafhankelijke Balkan-vazallen hem zullen afvallen of zich tegen hem zullen verzetten, is den Padisjah van het hart genomen. Vorst Ferdinand van Bulgarije, die een avontuurlijk man is en eenige der kleine eigenschappen, geen van de groote, van Wilhelm II schijnt te bezitten, heeft een lange reis naar verschillende hoven gemaakt. Hij heeft overal, vergezeld van zijn eerste-minister Stojilof, lange conferenties gehad met leidende staatslieden en zoo ging het gerucht, dat hij een plannetje in den zin had. Hij zou zich namelijk op 14 Augustus, den tienden gedenkdag van zijn verheffing tot vorst, koning van Bulgarije laten maken en zijn land onafhankelijk verklaren. Of hij op zijn reis hiervan afgeschrikt is, of dat het verhaal een verzinsel was, zeker is het dat de vorst op het onverwachtst naar Konstantinopel is gekomen; zelfs voor de ambassadeurs was het een geheim. Hij is er twee dagen gebleven, zonder iemand te spreken dan den Sultan, den Grootvizier en den Russischen gezant. Abdul Hamid heeft hem en zijn volgelingen met gunsten en eerbewijzen overladen, als de beste vrienden zijn zij gescheiden en de 14de Augustus is voorbijgegaan zonder dat er iets bijzonders gebeurd is, tenzij men het van belang mocht achten dat het Grieksch-katholieke prinsje Boris een heiligenbeeldje cadeau heeft gekregen van den Tsaar.

Vorst Ferdinand zal, behalve de hooge ridderordes voor Stojilof en Markof, nog wel andere voordeelen van den Sultan behaald hebben als belooning voor zijn goed gedrag gedurende den Turksch-Griekschen oorlog en tegen de belofte dat hij zich ook verder rustig zou houden. Mocht hij zijn gezag over Oost-Roemelië bevestigd en het tribuut aan den Sultan afgeschaft zien, dan zou dat zulk een belofte wel waard zijn. Ook heeft hij een steuntje noodig tegenover Oostenrijk.

Stojilof heeft zich namelijk tegenover een paar Duitsche reporters onhebbelijk over Oostenrijk en keizer Frans Jozef uitgelaten. Zijn woorden kunnen overdreven weergegeven zijn, rechtstreeks teruggetrokken zijn ze op Oostenrijk's eerste aanvraag niet. Daarbij kwamen nog andere onaangenaamheden met dat rijk, een misdadigen adjudant van Ferdinand betreffende die zich in de gunst van zijn zonderlingen heer bleef verheugen, nadat hij zijn Hongaarsche minnares vermoord had — en het eind is geweest dat de diploma-

tieke agent van Oostenrijk-Hongarije op bevel van zijn meester Sofia heeft verlaten, terwijl Bulgarije te Weenen vertegenwoordigd bleef. Stojilof heeft toen toegegeven; de officieele intrekking der beleedigende woorden is gevolgd en de Oostenrijksche agent is teruggekeerd. Maar de verhouding is er natuurlijk slechter op geworden.

Ferdinand heeft zijn troon aan keizer Frans Jozef te danken, maar van dankbaarheid is er bij hem geen spoor. Hij wil een Oostersche vorst worden, heeft hij verklaard, en keert het Westen den rug toe. Met Rusland en Turkije wil hij het vinden en het zou wel kunnen zijn dat dit de beste politiek voor hem was, al is zij dan ook met bandieten- en kwajongensstreken begonnen. De Tsaar is de machtigste in Europa en zal het hoe langer hoe meer worden. Zeker strekt zich zijn hand met groot gezag over den Balkan uit. Naar hem luistert de Sultan met gretig oor en de kleine staten dingen om zijn gunst.

Wie had vermoed, toen de „grootvorst der Moscovieten" nu juist twee eeuwen geleden bij den timmerman logeerde in het huisje van Zaandam, dat in het Europa van de negentiende eeuw zijn nazaat den hoogsten toon zou voeren, als de machtigste en de onafhankelijkste? Zeker niet de hovelingen van Lodewijk XIV, wier spot hij in Parijs te verduren had om zijn berenmanieren en barbaarsch uiterlijk. Nu heeft de Tsaar van alle Ruslanden geen scheepsbouw meer te leeren, maar zijn vloot luidt met kanongebulder de aankomst der staatshoofden van Duitschland en Frankrijk in.

De hartelijkheid, waarmee Wilhelm II in Rusland is begroet, scheen den glans van Faure's reis naar zijn vriend den Tsaar eenigermate te zullen verzwakken. Er is in de pers veel onzin over die twee bezoeken geschreven; er zou geen kopeke meer voor Faure uitgegeven worden dan voor Wilhelm, zeide men in Duitschland, en in Frankrijk: Faure zou door de geestdrift van het Russische *volk* begroet worden, terwijl Wilhelm die had moeten missen. De kosten van Faure's ontvangst zullen wel niet tot op den laatsten cent berekend zijn, evenmin als die welke voor Wilhelm gemaakt werden. En wat de geestdrift van het Russische volk aangaat: een Rus, die wat aan politiek doet, zal Faure wel liever dan Wilhelm hebben zien komen, — maar niet veel Russen doen aan politiek, 't is te gevaarlijk. Toch, Engelsche berichtgevers hebben gemeld dat het enthousiasme te Petersburg bij Faure's komst zoo algemeen en zoo spontaan geweest is als daar zelden werd aanschouwd. De moezjieks behoefden geen ribbestooten van de politiedienaren te krijgen om te juichen op het oogenblik, dat de commissaris daartoe het teeken gaf. Zij hebben gejuicht en getierd, zonder ribbestooten.

Wat is dit geweest? Vreugde over het Tweevoudig Verbond? Ik geloof het niet. Iets van vereering misschien voor een zoon des volks, daarginds in het verre Westen gekomen tot de grootheid van hoofd van een machtigen staat met een geheimzinnigen regeeringsvorm, zonder alleenheerscher, met zoo iets als invloed van iederen staatsburger op den gang van het bestuur en als verantwoordelijkheid van de „heerschers". Wellicht ook enkel de herinnering aan de buitengewone geestdrift, waarmede de Russische Tsaar ten vorigen

jare ginds, in het land van Faure, is begroet. Of het besef dat deze vriendelijke man in zijn eenvoudige kleeding, wit en zwart, de beste vriend is van „vadertje"...

De President is gekomen, over zee om den Duitschen bodem niet te betreden. Het was de eerste maal na het ongeluksjaar, dat het hoofd van den Franschen staat in zijn hoedanigheid vreemden grond betrad. En hoe! Na de keizers van Oostenrijk en van Duitschland en als hun gelijke; ontvangen door den Tsaar en de grootvorsten aan een der ontoegankelijkste hoven van Europa.

Parijs heeft hem vrij onverschillig laten heengaan. Mooier dan de feesten van October 1896 kon het toch niet zijn; het was daarvan een aanvulling en men was het bezoek aan Peterhof met den koelen afgunst, waarmee de hoofdstad gewoon is haar regeeringspersonen te bejegenen, gaan beschouwen als een persoonlijk pleizier voor den President. De Duinkerkers hebben het beter begrepen. Zij hebben hem een hartelijk afscheid bereid en van toen af is de reis een stijgend succes geweest. Het ongeluk met den kruiser *Bruix* — *mali ominis* bij den aanvang der reis — werd vergeten voor den subliemen spoed, waarmee de kruiser *Dupuy de Lôme* het vrij snel varend eskader heeft ingehaald. Kopenhagen passeerend, ontving de President het bezoek der Russische keizerin-weduwe, die haar rechtmatig aandeel wilde hebben in het feest, door haar gestorven echtgenoot zoo lange jaren en met zooveel wijsheid voorbereid. Daarna kwamen de telegrammen uit de Russische hoofdstad: de ontmoeting, de vreugde en de hartelijkheid ondanks den regen en bovenal, de kranige houding van den President, volkomen op zijn gemak, met de voornaamheid van een geboren vorst en al de hoffelijke beminnelijkheid van den geboren Franschman.

Maar men wachtte te Parijs. Zou het niet komen, *le mot d'or?* Vroeger, bij zijn reizen, bij zijn bezoek aan Frankrijk, was de Tsaar aan zekere reserve gebonden geweest. Maar nu, in zijn eigen paleis, in Peterhof, stralend van den glans waarin het hoofd der bevriende natie werd gehuldigd, aan het eind der dagen van verbroedering... *Sire, ce serait comme une illumination!*

Het zou niet komen, meende de Duitsche pers, en treurig was weer de minne spot en de schampere eigenwaan der *Kölnische Zeitung*. De Franschen maakten zich blij om een doode musch. De Tsaar wist wel wat hij deed. Monsieur Faure zou wel zijn zinnen kwijtraken, doch als „vriend" en niets meer zou hij naar huis gaan.

Maar het kwam. Op den laatsten dag en op Franschen bodem, aan boord van het oorlogsschip *Pothuau*, kwam het: *le mot d'or.* Eerst de President zeide het, met trilling in zijn stem, bewust dat hij zijn eerste historische woord ging spreken. Toen de Tsaar, na een langen, ernstigen blik op Faure en naar de Keizerin: *nos deux nations amies et alliées*...

Nations alliées beteekent nog niet hetzelfde als *alliance*, heeft de oude Bismarck naderhand gezegd; maar hij is thans brombeer van beroep. Bovendien, het ligt voor de hand dat de oude heer, die gewoonlijk zoo goed op de hoogte is, wel niet tot de personen zal behooren, die het eerst ingelicht zijn over de intimiteit der Fransch-Russische verhouding. Die uiting is dus te beschouwen

als voortkomende uit spijt, nu de oud-kanselier zijn politiek van vele jaren: toenadering van Duitschland tot Rusland en afzondering van Frankrijk, averechts uitgeloopen ziet. *Nations alliées* op dát oogenblik en onder die omstandigheden gezegd, terwijl de Tsaar en zijn gast tezamen waren op een Fransch schip in de Russische wateren, terwijl heel Europa het oor angstig te luisteren legde — beteekent: verbond. Men was daar niet bijeengekomen om woordspelingen te maken. Het Tweevoudig Verbond werd er den volke verkondigd. Van dat oogenblik af had de Triple Alliantie haar tegenwicht.

Het komt er weinig op aan, of het verdrag eerst thans te Peterhof geteekend is of reeds bestond en pas na de beantwoording van het bezoek van den Tsaar bekend gemaakt. Het eerste is het waarschijnlijkste. En dat maakt de positie van Faure zoo sterk en zelfs ook die van het kabinet Méline, op twee na het taaiste ministerie dat de derde Republiek gehad heeft. Het viert reeds bijna zijn anderhalfjarig jubilee. Maar Faure is er geheel bovenop. De lasterlijke aanvallen van een deel der pers kunnen hem nu niet meer deren; hij is een man van internationale beteekenis geworden, de „vriend en bondgenoot" van den Tsaar.

Zoo heeft Parijs hem ontvangen, Parijs dat nu niet meer koel en onverschillig was, maar de drie roemruchtige dagen van October andermaal scheen door te leven. De President was trotsch en gelukkig over dit geheel ongewoon onthaal. Men licht nauwelijks den hoed gewoonlijk, als hij voorbijkomt. Nu werd hij schier verdoofd door een overweldigend gejubel.

Toen is de leerlooier, die het tot vriend van den Tsaar aller Ruslanden heeft weten te brengen — waar blijft nu de fabel van het arme jongetje, die de klokken hoorde verkondigen dat hij lord-mayor van Londen zou worden? — toen is Félix gaan uitrusten onder zijn goede burgers van Havre en gaan jagen bij zijn gewone burgervrienden. Hij is daar even in gestoord, weer door een koning, maar ditmaal was het slechts Chulalongkorn, de beheerscher van het kleine Siam, dat in het verre Oosten als een prop vastgekneld zit tusschen de Fransche en Engelsche bezittingen. Een reis door Europa is van dien vorst zeker een verstandig plan geweest en ons wereld-deel heeft hem geen eerbewijzen gespaard. Slechts in de Republiek, wier schepen nog in 1893 de Mei-Nam opvoeren en Bangkok bedreigden, heeft de Koning het wel eens een enkele maal moeten hooren dat hij vooral voorzichtig moest wezen en bescheiden en dat zijn Rijk eigenlijk nog alleen als bufferstaat reden van bestaan had. Faure heeft vriendelijke toasten tegen hem gehouden, een beetje neerbuigend — *dame, ce n'est pas le Tzar!* — en de Oostersche koning is vermoeid maar voldaan onder het bulderen der Fransche kanonnen het Kanaal overgestoken.

Dit waren niet de eenige opzienbarende reizen in het reisseizoen. De Tsaar ging na de bezoeken van Frans Jozef, van Wilhelm en van Faure, naar Polen. Het wreede, maar groote werk der russificatie van de grensprovinciën bleek niet tevergeefsch geweest te zijn. De opstand van 1863 en zijn verschrikkelijke demping schenen vergeten. De vivisectie, op het land toegepast, de opheffing

der oude provinciën, de verdeeling in gouvernementen en districten, de overbrenging van het bestuur uit Warschau naar Petersburg, de inlijving der roomsche kerk van Polen bij de Russisch-orthodoxe, de strijd tegen de taal — Polen heeft het tegen dat alles niet kunnen houden. Het heeft bewezen, door zijn jarenlange rust, maar vooral door de hartelijkheid, de geestdrift bijna, waarmee het thans Nikolaas II heeft ontvangen, dat het niet meer bestaat. Het is deel van het Russische rijk geworden. Het woord van Kosciusko: *Finis Poloniae!* is in Augustus te Warschau bezegeld. Meer nog misschien dan de Russische hardheid heeft de Oostenrijksche lankmoedigheid daartoe medegewerkt. Zagen de Russische Polen niet, hoe hun Oostenrijksche landgenooten geëerd en gevleid werden, hoe Polen als Badeni en Goluchowski tot de hoogste staatsambten werden geroepen en de Poolsche club een doorslaanden invloed oefende in den Rijksraad. Daar durfden zij zelfs, in verbond met de Tsjechen, de aloude Duitsche macht bekampen; daar dorst Badeni, onder het patronaat van den keizer uit het huis Habsburg, het wagen met de rechterzijde te onderhandelen over een regeeringscoalitie tegen de Duitschers. Hoever konden de Polen het niet brengen door gedweeheid en loyale onderwerping! Zoo'n voorbeeld werkte aanstekelijk en het heeft er zeker toe meegewerkt het bezoek van den Tsaar aan de Poolsche hoofdstad mogelijk te maken, waar de oude oproerige adel hem ontving en de voormalige „rooden," de democratische partij, zwegen — of meejuichten.

Wel niet zoo merkwaardig — de Keizer reist zooveel — maar toch opmerkelijk is de reis van Wilhelm II naar Hongarije geweest. Zij heeft den toch al zeer ontwikkelden trots der Magyaren gestreeld, die gewoon zijn hun koning tegenover andere souvereinen en in de buitenlandsche aangelegenheden der dubbele monarchie te zien optreden als „keizer van Oostenrijk". Van het jonge Hongarije, dat bezig is in de monarchie een overwegende rol te gaan spelen, bemerkt het buitenland weinig en juist daarom valt een bezoek van den machtigen nabuur er in zoo goede aarde.

Tusschen zijn bezoeken aan Petersburg en Budapest in heeft keizer Wilhelm zijn anderen bondgenoot, koning Humbert van Italië, met koningin Margaretha, ontvangen. Het was noodig na de proclamatie van het Fransch-Russische Verbond de wereld te laten begrijpen, dat de Triple Alliantie niets van haar kracht had verloren. Er is beweerd dat het met haar op een einde liep; maar dit zijn slechts oppervlakkige praatjes, want het is duidelijk dat het Drievoudig Verbond door zijn tegenhanger aan invloed kan verliezen of zelfs dat het overwicht in Europa naar de zijde van het Tweevoudig Verbond kan worden verplaatst, maar dit alles zou juist eer moeten strekken om de hechtheid van het eerste te bevestigen dan om die te verzwakken. De Duitsche keizer had evenwel behoefte dat nog eens overluid te zeggen en de gelegenheid daartoe is hem volledig geschonken, toen hij het Italiaansche koningspaar te gast had. Zelfs heeft hij bij dat bezoek een kleinen triomf behaald, doordat koning Humbert er op zijn aandringen in geslaagd is den minister van buitenlandsche zaken, markies Visconti Venosta, mee naar Duitschland te

krijgen. Dit was wat moeilijk, doordat di Rudinì juist bezig is met een langzame maar gestadige toenadering tot Frankrijk, en in die politiek komt een reis van een lid van het ministerie naar Homburg, om daar niet zoo heel ver van de westelijke grens groote Duitsche legermanoeuvres bij te wonen, niet van pas.

Het is alsof keizer Wilhelm in een drukken omgang met zijn gelijken de strubbelingen tracht te vergeten, die den kring van zijn dienaren beroeren. Von Marschall, de flinke en eerlijke staatssecretaris van buitenlandsche zaken, heeft ondanks zijn kranig optreden in de geheime-politie-processen, tegen de kabalen en schandalen niet opgekund. Men heeft den politie-commissaris Von Tausch niet recht weten aan te pakken en het proces tegen dien onwaardigen ambtenaar is in een nederlaag voor Von Marschall uitgeloopen. Hij is wel niet in ongenade gevallen, maar hij heeft toch „groot verlof" gekregen en de Duitsche gezant te Rome, Von Bülow, heeft zijn nalatenschap aanvaard. Aan die verandering hebben zich dadelijk nieuwe geruchten betreffende een kanselierscrisis vastgeknoopt; Hohenlohe is zeer oud, de keizer houdt van afwisseling. Maar de keizer houdt ook van het doorzetten van zijn eigen wil en Hohenlohe is zeer volgzaam. Een Bismarck kan niet dienen onder Wilhelm II en zelfs voor een Caprivi is het moeilijk anders onder hem te dienen dan als krijgsman.

De kanselierscrisis is nog uitgebleven en zal misschien uitblijven tot na de algemeene verkiezingen voor den Rijksdag, aan welker voorbereiding de partijen, niet te hard, beginnen te werken.

Een monarch, die zich dezen zomer niet verplaatst heeft, maar die niettemin de aandacht van Europa heeft getrokken, is koning Oscar II van Zweden en Noorwegen. De kleinzoon van generaal Bernadotte heeft zijn zilveren kroningsfeest gevierd. Niet „gedragen door de liefde van heel zijn volk", want Zweden moge getrouw monarchaal zijn, het radicale Noorwegen leeft al sinds jaren en jaren met zijn koning in open conflict.

Koning Oscar is — het is weer gebleken bij het groote Journalisten-congres te Stockholm — een beminnelijk man, een zeer genaakbare koning, een goed redenaar, iemand van Fransche levendigheid en smaak. Hij heeft zich veel met letteren en geschiedenis bezig gehouden, gaf gedichten en geschriften uit en schreef artikelen in tijdschriften. Men zegt dat hij het nog kort geleden niet heeft kunnen laten in een album, ik meen te zijner eere uitgegeven, den Noorschen dichter en volkstribuun Björnsterne Björnson over den hekel te halen door hem voor te stellen als de redenaar, die zijn gaven misbruikt. Het artikel was O . . . . geteekend en men proefde er den Koning uit.

Hoe dit zij, meer lof dan zijn letterkundige en journalistieke arbeid verdient de belangstelling en de krachtige steun, die van 's Konings zijde te beurt viel aan alle wetenschappelijke ondernemingen, waarbij zijn landen betrokken waren of die overigens zijn hulp inriepen. Twee tochten rondom de wereld, de vaart van Nordenskjöld naar Spitsbergen, de reis van de Vega, de Poolondernemingen van Nansen en Andrée, de Aziatische en Arabische onderzoe-

kingsreizen van dr. Soemedin en van graaf Landberg — al die expedities van pioniers der wetenschap genoten zijn hulp, werden soms door hem alleen mogelijk gemaakt. Moge dus al zijn eigen werkzaamheid dilettanten-werk genoemd worden, de wetenschap kan zulk een koninklijken vriend niet te zeer op prijs stellen. De vele eere-doctoraten en andere wetenschappelijke onderscheidingen, welke Oskar bij zijn zilveren feest te beurt vielen, zijn dan ook welverdiend.

Het schitterend jubilee van koningin Victoria's zestigjarige regeering is wel te lang geleden om er nog over te schrijven. Londen gaf een tentoonstelling van Engeland's wereldmacht te zien. Het Engelsche volk wacht, met het Iersche, nog steeds op de jubileumsgift van *Her gracious Majesty.*

De prins van Wales, de oudste kroonprins van ons werelddeel, mag zich gelukwenschen dat hij in 1897 de kroon van het Vereenigde Koninkrijk nog niet heeft gedragen. Engeland heeft geen reden juist in dit jaar het hoofd bijzonder hoog te dragen. Zijn parlement, zijn oud en groot en eerbiedwaardig parlement, heeft een fiasco gemaakt zonder wederga. Het heeft een „onpartijdige" commissie benoemd die een opruiming zou houden in den Zuid-Afrikaanschen rommel. Zelden heeft een verzameling van hoog ontwikkelde lieden van goede faam een jammerlijker komedie te zien gegeven dan die Zuid-Afrikaansche commissie. Zelfs een man als sir William Harcourt, tegenstander van het kabinet, staat onder de verdenking dingen te hebben helpen verzwijgen, die de commissie juist geroepen was aan de kaak te stellen. De kleine Labouchere, de nijdige redacteur van *Truth,* heeft zich beter gehouden; brutaal en onvoorzichtig, maar doortastend en dapper, heeft hij getracht den draad vast te houden en al verder naar zich toe te trekken. Vergeefs, de commissie zelf sneed hem door. En zoo werd alweer bewezen, gelijk in het Panama-proces, gelijk in de Duitsche politieke schandaalprocessen, gelijk in de Giolitti- en Crispi-processen, dat geen natie, van hoe hoogen rechtvaardigheidszin ook, ooit bereid is haar eigen misdrijven tot den wortel na te sporen, uit te roeien en te straffen, maar dat zelfs de meest onverdachte personen, politieke vijanden van de vervolgden, zich ten slotte laten bewegen het licht te smoren, waarbij vreemde omstanders de schande der landgenooten in heel haar diepte zouden kunnen peilen.

Hongersnood en pest in Indië hebben nauwelijks uitgewoed, of een nieuwe plaag teistert Britsch Azië. De volken rondom Afghanistan en in Beloedsjistan staan op en brengen het Engelsche gezag een nederlaag toe. De Engelschen zullen meester blijven; de geduchte Sepoy-opstand is wel gesmoord en de ledematen der welgebouwde volgelingen van Nana Sahib zijn stukgeschoten met ladingen kanonnenschroot. Sir Bindon Blood — welk een naam! — heeft de halve Indische krijgsmacht naar de bedreigde streek samengetrokken en met sir William Lockhart zal hij den veldtocht aanvangen. De Emir van van Afghanistan heeft de wijste partij gekozen en zijn niet onverdachte betuigingen van trouw zijn thans door daden gevolgd.

Ten slotte zij Spanje genoemd in dit onvolledig relaas der gebeurtenissen

van het laatste kwartaal. Opnieuw heeft daar een anarchist doel getroffen; de revolver blijkt een zekerder wapen dan de dynamietbom. De oude Canovas del Castillo, eerste minister van Spanje, is het slachtoffer geworden van een man, wiens welluidende naam, Angiolillo, gisteren nog geheel onbekend, heden op aller lippen was en als een martelaarsnaam zal voortleven onder de *compagnons*, nu hij binnen de gevangenismuren van Vergara geworgd is.

In den kerker van Monjuich zijn gruwelen gepleegd. Het moge dan niet zoo erg zijn als Engelsche »Spanish Atrocities Committees" en Fransche anarchisten-bijeenkomsten ons willen doen gelooven, er is daar een wijze van rechtspleging gevolgd die ons naar de middeleeuwen terugbrengt. Angiolillo heeft de broeders van Monjuich willen wreken op Canovas en het is hem gelukt.

De gevallen premier is niet als Carnot was, een sympathiek slachtoffer van het anarchisme. Herhaaldelijk premier, nadat hij met Martinez Campos de Bourbons op den Spaanschen troon teruggebracht had, heeft hij Spanje en de koloniën met harde hand geregeerd. Een man van wil en van heerschzucht, dien Spanje misschien noodig had, maar die met dat al niet het verrotte staatsbestuur heeft gezuiverd, niet de verwarde financiën hersteld, niet de oproerige koloniën bevredigd, niet de binnenlandsche onlusten beteugeld en niets, o geheel niets gedaan heeft voor het arme Spaansche volk. Cuba en de Filippijnen hebben hem het einde van zijn leven verbitterd en steeds is de oude conservatief voortgegaan met troepen te zenden en de vrijheidskreten der opstandelingen te beantwoorden met kogels. In Spanje werden de jonge mannen van het land gehaald en naar Oost of West gezonden en intusschen kwam de veldarbeid handen te kort en stierven de gezinnen. Het gevolg is dat generaal Weyler nog altijd snorkende telegrammen zendt over de pacificatie van Cubaansche provinciën, die weer in lichte laaie staan, zoodra hij zijn aangezicht naar de andere gewesten wendt. En wederom heeft de Amerikaansche Unie met tusschenkomst gedreigd, reeds in November, als voor dien tijd de rust niet op Cuba zal zijn teruggekeerd — hetgeen onmogelijk is.

Inderdaad schijnt thans de Unie met haar reeds lang broeiende plannen van tusschenkomst ernst te willen maken. Haar nieuwe gezant te Madrid, Woodford, heeft een onderhoud met den minister van buitenlandsche zaken, den hertog van Tetuan, gehad, dat allerhoffelijkst geweest is, maar waarin de gezant toch dingen gezegd heeft, die heel Madrid in opschudding gebracht hebben. De regeering te Washington herhaalde haar vroeger, toen Cleveland nog President was, gedaan aanbod om gezamenlijk Cuba tot rust te brengen. Aldus de lezing van de Spaansche officieuse bladen, maar deze is weinig minder erg dan de andere. Immers, iedere inmenging is vroeger door Spanje hooghartig van de hand gewezen en de conservatieven die de politiek van Canovas voortzetten, kunnen thans niet aanvaarden wat Canovas nog zoo kort geleden van de hand wees. Maar herhalen zij de weigering, dan acht de Unie zich gerechtigd in November haar eigen weg te volgen, welke waarschijnlijk niet evenwijdig met dien van Spanje loopen zal.

Waarschijnlijk zal men de onderhandelingen over deze nieuwe moeilijkheid slepende houden. Het publiek is opgeschrikt uit den dommel, waarin de geruststellende berichten van den Spaanschen gezant te Washington en de mededeelingen van den altijd hoopvollen Weyler het hadden gesust. Als er bij alle rampen ook nog een oorlog met de Vereenigde Staten moest komen! Men behoeft daaraan nog niet te gelooven om den ernst van elke spanning tusschen de twee rijken te beseffen. Elke kans op een geschil geeft den Cubanen nieuwen moed en maakt het gevaar op definitief verlies van de Antillen grooter.

Het conservatieve ministerie, dat zich na den dood van Canovas voorloopig gehandhaafd heeft, wacht dus met zorg den terugkeer van het hof uit San Sebastian naar Madrid. Dit zal dezer dagen geschieden en, naar men verzekert, zal dan aan den langdurigen toestand van crisis een einde gemaakt worden. De pogingen van de voorzitters van Kamer en Senaat om weer een grootconservatieve partij te vormen, bestaande uit de regeeringsconservatieven, den weerhaan Romero Robledo en diens aanhang, en Silvela met de afgescheiden behoudsmannen, zijn niet geslaagd. Silvela blijft eischen van zuivering van het binnenlandsch bestuur en matiging van de koloniale politiek stellen, waaraan de mannen van Canovas niet willen voldoen. Zoo zal men weldra generaal Azcarraga, die niet meer dan de legataris van den vermoorden premier is, zien plaats maken voor Sagasta en de liberalen, zeker tegen den zin van de reactionaire Regentes. Ook met Sagasta heeft Spanje te vaak de proef genomen om nog veel van hem te verwachten. Maar hij schijnt althans de man om het dreigend geschil met de Vereenigde Staten te voorkomen door generaal Weyler terug te roepen van Cuba en een ernstige hervormingspolitiek op het eiland in te voeren, welke de leiders van den opstand wel niet zal tevreden stellen, maar toch van het Spaansche dwangjuk maken kan een Spaansch koloniaal bestuur.

22 September. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

Een denkbeeld van groote waarde werd uitgesproken door Prof. Dr. Paul Frédéricq in de derde algemeene vergadering van het Taal- en Letterkundig Congres, gedurende de laatste Augustusdagen te Dordrecht gehouden. Hij richtte zich tot ons Noord-Nederlanders met de woorden:

„Over het algemeen beschouwt gij den taalstrijd van ons Vlamingen eenigs-„zins uit de verte, en soms ook ietwat uit de hoogte. Slechts *ééne* instelling „bestaat tot hiertoe om lucht te geven aan het besef der eenheid van den „Nederlandschen stam. Het is de instelling der Nederlandsche Congressen. „Beantwoorden deze aan het verheven nationale doel? Slechts ten deele. „Vooral in Noord-Nederland koestert men veelal een soort van voorname „minachting tegen de Congressen. Toch hebben de Congressen van de Noord-„Nederlandsche geleerden meer dan eens verrassende blijken van belangstelling „mogen ontvangen. De Congressen zijn vooral het terrein geweest, waarop „Hollanders en Vlamingen elkander persoonlijk hebben leeren kennen. Daarom, „oude congres-vrienden, laat niet na getrouw op te komen. Laat maar een paar „geslachten zonder Nederlandsche Congressen, en de zoo gewenschte toenade-„ring tusschen Noord en Zuid zal met reuzenschreden achteruit zijn gegaan."

Duidelijker, dan hier gesproken werd, het eigenlijk doel der Nederlandsche Congressen te omschrijven, is niet mogelijk. Benoorden den Moerdijk wordt de dappere kamp der Vlamingen voor de rechten hunner taal door geene schitterende meerderheid gesteund. Dit verschijnsel is allereerst te verklaren uit onkunde. Men heeft in Noord-Nederland de geschiedenis der Vlaamsche Beweging niet gevolgd. Toen die Beweging in Duitschland de hoogste belangstelling wekte, omdat men er een strijd van het Germaansche tegen het Romaansche ras in meende te ontdekken, toen de opgewonden Hoffmann von Fallersleben in 1856 zijn geschrift: *Die Vlämische Bewegung* uitgaf, werd dit vertaald door Dr. A. de Jager te Rotterdam — en daarbij bleef het. De drie deelen van Gravin Ida von Düringsfeld: *Von der Schelde bis zur Maas* bleven in 1861 onvertaald. De Duitsche belangstelling klom in vlugschrift op vlugschrift, waarin zonnehelder bewezen werd, dat Vlaamsch en Nederlandsch ten nauwste verwant zijn aan het *Nieder-Deutsch* (Plat-Duitsch), zoodat niets natuurlijker zou zijn dan eene zeer nauwe alliantie tusschen Nederland, Vlaamsch-België, en Zwitserland met het Duitsche Rijk, waarbij van zelf zou spreken, dat de Nederlandsche, Belgische en Zwitsersche legers in het Duitsch zouden gecommandeerd worden, terwijl de Duitsche en Nederlandsche vloten in het Nederlandsch zouden worden bestuurd.

Tegenover deze Duitsche illusiën kwam de Nederlandsche onverschilligheid treurig uit. De hoofdleiders der Vlaamsche beweging: Snellaert, Serrure, David, Rens, Blommaert, Van Duyse — Ledeganck en Willems waren overleden — brachten het eerste Taal- en Letterkundig Congres in 1849 te Gent tot stand. Het doel was duidelijk. Bij volkomen eerbiediging van Nederland's en Belgie's staatkundige onafhankelijkheid, zocht Vlaamsch-België toenadering

en steun bij het stamverwante Nederland in den moeilijken strijd tegen het oppermachtige Fransch. Nederlandsche geleerden en letterkundigen steunden van het begin de zaak der Congressen. Men zag er: Mr. J. van Lennep, Prof. M. de Vries, Dr. Nicolaas Beets, Prof. G. W. Vreede, Dr. J. van Vloten, Prof. H. E. Moltzer, Prof. W. J. A. Jonckbloet, Mr. C. Vosmaer, Jhr. Mr. de Jonge van Ellemeet, Multatuli, Dr. Schaepman en nog zoovele anderen. Van den beginne af bleek het, dat de Congressen een nationaal doel beoogden — nadere aaneensluiting op taal- en letterkundig gebied tusschen Nederland en Vlaamsch-België. Het ware zelfs beter geweest, als men de Congressen ronduit Nederlandsche Congressen had genoemd — maar men wilde alles, wat aanstoot zou kunnen geven in politiek opzicht, vermijden.

De groote arbeid der Congressen — het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* en de *eenparigheid der spelling* — werd alleen ondernomen met het nationale doel de Nederlandsche en Vlaamsche talen — tijdens de middeleeuwen samenvloeiende in het Dietsch der menestrelen en klerken — opnieuw zoo dicht mogelijk tot elkander te brengen. Die arbeid heeft nu in vier-en-twintig Congressen plaats gehad. Hebben die Congressen hun doel bereikt? Met Paul Frédéricq past het ons te verklaren: „Slechts ten deele!" De vurige Vlaamsche strijder klaagt, dat men in Noord-Nederland eene soort van voorname minachting koestert tegen de Congressen.

Hij heeft geen woord te veel gezegd.

Die voorname minachting doet zich voor in verschillende kringen onzer maatschappij. In de eerste plaats vindt men alleen als uitzondering geestdrift voor de Congressen bij de hoogere klassen der Nederlandsche samenleving. Als heugelijk blijk van belangstelling mag niet vergeten worden, dat gedurende het Haagsche Congres van 1868 H. M. de Koningin Sophie eene geheele namiddagzitting met haar gevolg bijwoonde. Tijdens het Brusselsche Congres van 1876 ontving Z. M. Koning Leopold II de congresleden met de meeste voorkomendheid in zijn paleis. Baron A. de Maere — edelman van Nederlandschen bloede — was voorzitter van het Gentsche Congres in 1867. van het Brugsche Congres in 1884 en het Gentsche Congres van 1891. Gedurende het Arnhemsche Congres in 1893 ontving de Commissaris der Koningin-Regentes, Baron Mollerus van Westkerke, de congresleden op een schitterend avondfeest ten zijnent, terwijl de Burgemeester, Jhr. van Lawick van Pabst, hun een even schitterenden maaltijd aanbood. Het Gentsche Congres van 1891 had zich evenzeer onderscheiden door beleefdheden den congresbezoekers bewezen door Jhr. de Kerckhove d'Exaerde, Gouverneur van Oost-Vlaanderen, en door den Burgemeester Lippens. En bij ons laatst Congres te Dordrecht noodigde Mr. S. Hugo van Gijn, lid der Tweede Kamer, al de congresleden aan een luisterrijken disch.

Voorname minachting openbaart zich niet alleen bij *the upper ten-thousand.* Ze komt elders eveneens voor. Op verschillende wijze bleek nu en vroeger, dat er eene groep van Nederlanders bestaat, die uit de hoogte neerblikt op de Congressen. Ze zagen het nationale doel voorbij, en wendden

zich af, omdat zij niet weten wilden van genootschappelijke bijeenkomsten in het algemeen, en de zittingen der Congressen beschouwden als onder-onsjes, waar alleen *camaraderie* den scepter zwaaide. Een van dezen werd op merkwaardige wijze bekeerd, toen hij een congres bezocht. Het was Joh. C. Zimmerman, die op reis door België in 1879 het Taalcongres te Mechelen bijwoonde, en in eene uitvoerige rede zijn veranderd inzicht openbaarde. De *camaraderie* heeft met de Nederlandsche Congressen weinig uit te staan. Niet over personen, over Nederlandsche belangen wordt beraadslaagd.

Later vertoonde zich ten onzent de richting, die in het vierde kwartaal dezer eeuw op vele plaatsen het hoofd verheft. Het is de partij, die met mijn-haan-moet-koning-kraaien-achtige drukte den oorlog verklaart aan de historie. Het zijn de lofredenaars van het heden, voor zoover zij er zelven bij betrokken zijn; het zijn de revolutionnairen, die den historischen schakel van verleden, heden en toekomst willen doorhakken. Lodewijk XIV zeide: *L'état c'est moi!* Deze beminnelijke autocraten zeggen: „De staat, de maatschappij, de wetenschap, de kunst, de letteren, dat zijn wij!" Het spreekt uit den aard der zaak, dat bij de voorstanders van dit schrikbewind weinig sympathie bestaat voor de Nederlandsche nationale belangen. Voor hen is er geene historie, tenzij alleen die, welke met hen zelven begint. Dat de leden van deze bent met voorname minachting op de Nederlandsche Congressen neerzien, is een noodzakelijk gevolg van hunne achtenswaardige wereldbeschouwing.

Is het te betreuren, dat de wakkere Gentenaar Paul Frédéricq dus te recht klaagt over gebrek aan samenwerking van Noord-Nederland en Vlaamsch-België, hij gewaagde er tevens van, dat de Congressen van de Nederlandsche geleerden meer dan eens verrassende blijken van belangstelling mochten ontvangen. Wie denkt niet aan den volhardenden ijver en de ongemeene werkkracht, ontwikkeld door Prof. M. de Vries, toen hij eenmaal de taak aanvaard had een groot wetenschappelijk Woordenboek der Nederlandsche taal te beginnen. De Congressen riepen hem tot dezen arbeid — hij hield vol met taai geduld tot aan zijn dood. Gedurende het Amsterdamsche Congres van 1887 wist hij met zooveel klem te pleiten, dat zich toen eene commissie van bijstand vormde, die, voorgelicht door uitstekende mannen als H. P. G. Quack en A. C. Wertheim, de toekomst van het Woordenboek voor goed verzekerden.

Dat door de Congressen niet alleen toenadering van Nederlanders tot Vlamingen, maar ook tot de taalgenooten in de Zuid-Afrikaansche Republieken bevorderd werd, was het werk van Prof Bellaar Spruyt en Jhr. Beelaerts van Blokland. De Zuid-Afrikaansche Republiek is begonnen het Woordenboek geldelijken steun te verleenen. Bewijzen van groote belangstelling werden op het jongste Congres te Dordrecht gegeven door ingezetenen der Zuid-Afrikaansche Republiek, en door den Consul-generaal van den Oranje-Vrijstaat, Dr. Hendrik P. H. Muller. Het is zeer te betreuren, dat de nobele en beminnelijke Beelaerts van Blokland te midden van zijn vruchtbaren arbeid werd weggenomen — hij althans stelde het nationale doel der Congressen op hoogen

prijs. Dat op het Dordtsche Congres de staatssecretaris der Zuid-Afrikaansche Republiek niet aanwezig kon zijn, werd zeer betreurd.

Paul Frédéricq zei daarenboven volkomen terecht, dat de Congressen het terrein geweest zijn, waarop Hollanders en Vlamingen elkander persoonlijk hebben leeren kennen, en dat, zoo men een paar geslachten zonder Nederlandsche Congressen liet, de zoo gewenschte toenadering tusschen Noord en Zuid met reuzenschreden achteruit zou gaan. Inderdaad twee zeer gewichtige opmerkingen. Het waren de Congressen, die de aanvoerders der Vlaamsche Beweging met de meeste Nederlandsche geleerden en geletterden in kennis brachten en vriendschap deden sluiten. In Gent (1867) was het vooral Snellaert, die met de grootste hartelijkheid ons allen de hand drukte. De kloeke Gentsche arts had heel zijn leven getracht op het voetspoor van zijn vriend J. F. Willems voort te gaan. Hij had op het studieveld van Nederlandsche lettergeschiedenis zich een uitstekenden naam verworven. Het doel van zijn arbeid was niet alléén de wetenschap — het was hem voornamelijk te doen om de herleving der oude Vlaamsche letteren, om het goed recht der nog krachtig levende Vlaamsche taal te handhaven. Gedurende het Haagsche congres (1868) bewonderde ieder de patriottische welsprekendheid van Hendrik Conscience, die een groot kunstenaar was geworden uit brandende liefde voor zijne moedertaal. Zoo ging het telkens, waar de jongere leden der Vlaamsche Beweging verschenen, toen Frans de Cort, de schoonzoon van Dautzenberg, aller hart won door zijn gemoedelijken eenvoud; toen Julius de Geyter ons het lichtgroene boek ten geschenke gaf, dat het eerste deel van zijn epos *Drie Menschen* bevatte; toen Max Rooses en Paul Frédéricq, leerlingen van Heremans, ons als oude vrienden de hand drukten; toen de gezusters Rosalie en Virginie Loveling ons verzochten enkele harer roerende gedichtjes met onze Hollandsche uitspraak voor te lezen.

Jan van Beers, Julius Vuylsteke, Tony Bergman, Sleeckx, Pol de Mont, nog tallooze anderen, sloten met Nederlandsche kunstbroeders vriendschap op de Congressen. De heugelijke aaneensluiting van Hollandsche en Vlaamsche taal- en letterkundigen is tot stand gekomen, en heeft voor beide partijen zeer heugelijke gevolgen gehad. Het gevoel voor taal- en stamgemeenschap is ontwikkeld en tot rijpheid gekomen, de vervreemding gedurende de 18de eeuw tot 1832 heeft opgehouden. Terecht meent Paul Frédéricq, dat de nu gewonnen gunstige uitkomsten zouden verloren gaan, wanneer men ophield de Nederlandsche Congressen bijeen te roepen. En daarom zullen de Congressen leven ondanks de christelijke voorzeggingen van eenige Noord-Nederlanders, die op smalende wijze verklaren, dat de Congressen ten doode zijn opgeschreven, wanneer zij voortgaan te zijn, wat zij waren. Als de Congressen konden gehouden worden naar de inzichten dezer christelijke profeten, dan natuurlijk zouden zij een schitterend leven leiden. Maar daartoe zouden de tegenwoordige leiders der Congressen uit de deur moeten geworpen worden, en zouden de christelijke profeten hunne plaats moeten innemen. Het is maar goed, dat zij het niet voor het zeggen hebben. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

X.

Op Verkenning. Schetsen van Eduard Röpcke en Willem van Hoytema. Deventer, *Joh. H. W. Kreunen,* 1896.

In den titel van dezen novellenbundel schuilt eene zekere geestigheid. „*Op Verkenning*" heeft geene betrekking tot den inhoud van het boekje — hier is alleen aanduiding van het denkbeeld der auteurs, dat in de volgende bewoordingen zou kunnen uitgesproken worden: „Is onze letterkundige arbeid geslaagd? We weten het niet. Laten we de proef nemen, en de stukjes „*Op Verkenning*" in het licht zenden." Zoo althans schijnt me de keus van den titel tot stand te zijn gekomen.

Het eigenaardige van deze verzameling is, dat zij door twee auteurs is saamgesteld. Het gaat hier evenwel niet als bij de Fransche tooneelschrijvers. Geen kunstwerk, dat uit vier handen komt, maar twee novellen van Willem van Hoytema, twee novellen van Eduard Röpcke, en éene novelle door beiden saamgesteld. In de eerste plaats dient gezegd, dat de laatstgenoemde auteur ongetwijfeld lang in Duitschland moet hebben vertoefd, daar hij zich zeer sterk toont in de topographie van Berlijn, Hamburg, München, zelfs van Londen. In de novellen van Eduard Röpke wordt zeer veel nadruk gelegd op de namen van bruggen, straten, stations, pleinen — en gezorgd voor de meest nauwkeurige *couleur locale.* De novellen van Willem van Hoytema verraden iemand, die zeer goed officier bij een regiment Nederlandsche huzaren zou kunnen zijn.

De beide auteurs hebben samen éene novelle geschreven onder den titel *Bij den Vettisfos.* De handeling grijpt plaats in een nauw dal aan de kust van Noorwegen tusschen hooge, sombere rotswanden. Het is wel mogelijk, dat de schildering der Noorsche natuur door Röpcke en het verhaal zelf door Hoytema is ontworpen. Het bevat de geschiedenis van twee berggidsen: Ole Lindseim en Gudbrand Vole, die des zomers aan Engelschen den weg wijzen over de rotsen, om den grooten waterval van Vettisfos te zien. Beide gidsen hebben hun oog laten vallen op de blonde Alvilda. Ole was spraakzaam en opgeruimd, Gudbrand zwijgend en norsch. Zij ontmoeten elkaar des nachts op het rotspad — en Gudbrand zoekt twist met zijn makker. Het schijnt mij twijfelachtig, of de Noren in hunne taal eene uitdrukking bezitten, die met het zeer leelijke woord „verdommen" zou moeten vertaald worden — het ontsiert deze kleine, overigens goed geschreven novelle.

Na den twist volgt eene worsteling. De vroolijke Ole valt in een afgrond. De boosaardige Gudbrand bekent Alvilda, dat hij met Ole geworsteld heeft, en dat deze door een ongeluk in den afgrond gestort is. Als hij haar nu vraagt zijne vrouw te worden, jaagt ze hem — den moordenaar van Ole — uit de sennhütte. De novelle heeft niet veel te beteekenen — de Noorsche kleur is met bekwame hand aangebracht.

De twee novellen van Eduard Röpcke onderscheiden zich door de reeds genoemde nauwkeurige kennis van Duitsche steden, zijn in eenvoudigen, helderen stijl geschreven, maar laten een weinig bevredigenden indruk na. De eerste grijpt in hoofdzaak te Berlijn plaats. Het is eene geschiedenis, die gewoonlijk maar bij uitzondering stof schenkt aan eene Nederlandsche novelle. Een Hollandsch schilder en een Weener volontair op een bankierskantoor maken des avonds te

Berlijn wandelingen met modistes. De Hollandsche schilder wil de kennismaking met Grete afbreken — en vlucht naar München. Dan komt Grete te München, en na korten tijd roepen de Hollandsche ouders den schilder naar huis. Grete keert naar Berlijn terug — en neemt dienst in het legioen der Berlijnsche *pierreuses*.

Mij schijnt, dat deze novelle voor een klein deel gered wordt door de juiste schildering van het Berlijnsche straatleven, de voorstelling der helden en heldinnen is zeer oppervlakkig, en biedt in geen enkel enkel opzicht iets ongemeens. Het tweede verhaal van den heer Röpcke heet *Fatum*, en zou zeer in de verte kunnen zweemen naar Couperus' *Noodlot*. Ditmaal is wederom de schildering van Hamburg's besneeuwde straten gedurende een Nieuwjaarsnacht, zeer goed geslaagd. Het verhaal zelf is al te romantisch. De held — een Hollander — heeft overhelling tot allerlei buien van melancolie. Hij verdedigt zijn pessimisme met een ziertje wijsbegeerte — en vindt eindelijk de oplossing van alle raadselen in het gezelschap van eene Engelsche jonge dame, die te Hamburg logeert. Nadat hij een feestavond — Oudejaarsavond — aan de zijde van Miss Hilson heeft doorgebracht — keert hij door de besneeuwde straten naar huis, struikelt en tuimelt in de donkere wateren van de Buiten-Alster.

De novellen van den heer Van Hoytema zijn van eene eenigszins anderen aard. De eerste, *Geluk*, is zeer uitvoerig. Het verhaal berust op een gedicht van Seidl, waarin een sprookje verhaald wordt van een koning, die het leven zou willen prijzen, wanneer het een enkel gelukkig oogenblik zou hebben aangeboden. Hij had een zilveren klok aan het dak van zijn paleis doen aanbrengen met het plan door luiden te kennen te geven, dat hij gelukkig was. Dit moment komt echter pas op het oogenblik van zijn dood. Zoo is ook de geschiedenis van Dokter van Maeren, die door een ongeluk met zijn rijtuig sterft op het oogenblik, dat hij met eene geliefde bruid in het huwelijk zal treden. Hierbij is een tweede verhaal gevoegd van een broer des dokters, die acteur is geworden, en van armoede en ellende sterft. Dit laatste is alles zeer romantisch en *schön da gewesen*. De auteur vertrouwt meer op zijne fantasie, dan op zijne waarnemingen — hij beweegt zich soms buiten de realiteit.

Juist daarom is het des te aangenamer te kunnen verklaren, dat de tweede novelle van den heer Van Hoytema: *Op Manoeuvres* veel beter geslaagd is, juist omdat de auteur zich streng gehouden heeft aan de realiteit. Het geldt hier de schildering van een typig militair: korporaal Kastanje.

„Een militair Don Quichot, dat *is* korporaal Kastanje" — zegt de schrijver — „allereerst wat zijn uiterlijk betreft. Zijn lange, magere gestalte en het beenige, hoekige gelaat met den droef-neerhangenden knevel en het spitse baardje, vormen te zamen de bekende figuur — die van den krijgshaftigen dolenden ridder. Hij huldigt hetzelfde beginsel van strenge plichtsopvatting; maar hij is vroolijk, soms tot het uitgelatene toe. Evenals die beroemde held, heeft ook korporaal Kastanje zijne eigenaardigheden; maar 't zijn nobele donquichotterieën, opgemerkt en gewaardeerd, evenals eenvoud, trouw en moed aan de karikatuur van Cervantes die aantrekkelijke tint geven, vol waren humor."

Dit is het voortreffelijk begin van eene militaire schets, die inderdaad met talent geschreven is. Indien de auteur op dit terrein ijverige studiën maakt, zal hij zeker slagen.

* * *

Liederen en Gezangen voor groote en kleine kinderen door Emanuel Hiel, werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, Gent 1896.

Emanuel Hiel behoort tot de Vlaamsche dichters, die omstreeks 1860 naam

maakten. Hij schreef herhaaldelijk dichterlijke teksten, waarbij zijn vriend Peter Benoit de fraaiste muziek voegde. Toch onderscheidde hij zich van den beginne meer door melodieuse woordschakeering dan door helderen, aangrijpenden gedachtengang. Zijn glanspunt bereikte hij met zijn oratorium *Lucifer*, doch ook hier openbaarde zich de meest pathetische woordenrijkdom ten koste van de gedachte. In 1866 schreef Hiel in zijn oratorium *Lucifer* een koor voor de „menschheid", die zich verheugt over de schoonheid der schepping. Het is niet te onkennen, dat er iets zeer stouts en zeer frisch in deze verzen tintelt en fonkelt, maar reeds hier op de beste bladzijde van den dichter — treft het woelig woordconcert. De „menschheid" van Emanuel Hiel zingt:

„Hoog in den eeuwigen stralengloed,
„diep in de oneindige levenszee,
„springen miljoenen planeten op
„*sedert oeonen in rondgedans*
„ter eere van God!

„De winden verkonden een eindloos lied,
„een hemelsch en krachtig heilgezang,
„de blakende bronne des ethers lacht,
„*de onnoembare schoonheid van liefde trilt*
„*en 't grondlooze ruim van weelde juicht*
„ter eere van God!

„En de zeeën bespoelen met frischheid het woud
„en de wouden doorgeuren met balsem *het vuur*,
„en de vlammen doorblaak'ren den killigen berg,
„en de bergen verhalen der dalen hun min
„en de liefde bezaligt het nietigste dier,
„*en de dieren gebruiken hun teelende kracht*
„ter eere van God!"

Zeker, de dichter zelf verkeerde in zekere bezielingsgeestdrift, toen hij deze regelen schreef — maar bij ernstige overweging der woorden blijft iets zeer duisters — eene zekere pantheïstische mystiek, die moeielijk te omschrijven valt. Dit alles maakte evenwel in 1866 nog een vrij goeden indruk. In den hier aangegekondigden bundel *Liederen en gezangen* schijnt de dichter tot veel lagere sferen te zijn afgedaald. Men leest er:

„Thans is het Nieuwe jaar begonnen
„*Bedenk het wel*, o liefste kind,
„Uwe ouders deden *wat ze konnen*,
„Voor u voor u, zoo diep bemind."

Later wordt het ijsvermaak aldus geschilderd:

„Snel op het ijs, laat ons nu glijden
„*Op stoute wijs*, *Fel* ons verblijden,
„Als vogel vlug, zweven en vliegen
„*Zonder gekuch*, als winden vliegen."

En dan maant de dichter ons aan sneeuwballen te werpen, maar niemand te raken:

„Maar o, niemand mag men treffen;
„'t Spel moet onzen moed verheffen,
„*'t Moet de spierenkracht vermeerd'ren*
„*Ook daarbij de ziel verteedren.*"

De dichter van 1866 schijnt in 1896 zijn woordenrijkdom verloren te hebben. En niets blijft ons over — zegt Hamlet — dan een diep stilzwijgen.

* * *

De laatste Radjah van Lombok. Oorspronkelijk treurspel in vijf bedrijven, door Paäli. Batavia, *G. Kolff & Co.*, 1896.

Eene zeer eigenaardige kunstschepping! De Lomboksche oorlog en de Radjah Ratoe Agoeng G'dé Ngoerah Karang-Asem zijn tot stof gekozen voor een treurspel, waarin ook Goesti Djilantik, Generaal Vetter en Kapitein Lindgreen optreden. De dichter schijnt geïnspireerd door de lezing van Shakspere en Schiller. Hij schrijft in verzen van vijf iamben of in proza naar mate meer of minder aanzienlijke personen het woord voeren. In het begin van het derde bedrijf geeft hij een soldatentooneel, dat zeer verdienstelijk in den geest van *Wallenstein's Lager* geschreven is. De voorstelling der feiten is historisch getrouw — de verraderlijke aanval van de Lomboksche vorsten op ons legerkamp komt aan het einde van het derde bedrijf. De ondergang van Lombok wordt in de twee laatste bedrijven geschilderd.

De dichter toont een hoogst achtens-

waardig, maar wild en ongeschoold talent. Als geheel staat dit drama zeer hoog. De compositie, de dramatische effecten, de climax der handeling — dit alles getuigt van een bijna genialen aanleg. Maar in de bijzondere tooneelen doen zich zonderlinge zwakheden en onhandigheden voor. De Radjah van Lombok en zijne beide zonen: Anak-Agoeng K'toet en Anak-Agoeng Madé spreken als vorsten, en toonen zich beschaafd en humaan. Goesti Djilantik, de vorst van Karang-Asem op Bali, leenman van den Radjah, speelt zijne verradersrol met veel beleid. Het hartstochtelijk element wordt vertegenwoordigd door Anak-Agoeng Madé, en diens echtgenoot Boasie.

De Nederlandsche Controleur had van den Radjah gevorderd een miljoen in goud en de uitlevering van Anak-Agoeng Madé. Goesti Djilantik raadt nu, dat de dappere zoon van den Radjah zich eenigen tijd op Bali schuil houde — en deze raad wordt door den vorst aangenomen. Maar Anak-Agoeng Madé wil de schande eener ballingschap niet ondergaan, en laat zich dooden met een enkelen krissteek door een trouw dienaar. De auteur legt der weduwe van den vorstenzoon zeer dichterlijke woorden op de lippen:

„De hooge palm verheft zich fier in 't woud,
„En zie, een bliksemstraal velt hem ter neer!
„Aldus verhief zich fier mijn Echtgenoot.
„Er flikkert als een bliksemstraal een kris
„En ach, daar ligt mijn dierb're Prins in 't stof.
„Gelijk mijn Duifje blij te moede kirt,
„Niet denkend aan gevaar, dat wellicht dreigt;
„Gelijk de padi lachend groeit op 't veld,
„Volkomen onbewust, van 't geen haar wacht,
„Zoo bracht ik onbezorgd mijn dagen door,
„Genietende van wat het leven biedt;
„Maar even als de leguaan op eens
„De duif in zijne wreede klauwen grijpt
„En 't mes de aar snijdt van den slanken halm,
„Zoo is op eens mijn levensvreugd gedood."

De dichter, die deze regelen schreef, heeft aanspraak op onderscheiding van zijn talent. Niet overal slaagt hij zoo goed. Zijn woordenschat is nog niet groot. Djilantik spreekt in zes achtereenvolgende regels (blz. 44) van: „groet"—„gegroet"—„gegroet"—„begroeten". In het tooneel waar generaal Vetter met den Radjah en Goestie Djilantik onderhandelt, wemelt het van: „Ik groet u!"—„Vaarwel!"—„Vaart allen wel!"

In het zeer goed geslaagde soldatentooneel wordt zeer wel te pas Maleisch gesproken. De Inlandsche soldaten zingen zeer sleepend: *„Tabeh, Nonna, tabeh! —Saja mahoe pigi—Djangan sakit hati— —Saja datang kombali."* Het tooneel van den plotselingen verraderlijken aanval is zeer goed geslaagd, en zou bij eene mogelijke vertooning een grooten bijval vinden in de hoogste verdiepingen van den schouwburg. Ditzelfde effect wordt bereikt in het vierde bedrijf, als het granaten begint te regenen in het paleis van den Radjah. Zeer treffend heeft de auteur de plotselinge edelmoedigheid van de Lomboksche vorsten geschilderd, wanneer deze den kapitein Lindgreen en zijne soldaten in vrijheid stellen.

Van de verovering der hoofdstad zegt een luitenant tot een trompetter:

„Vlug! kom hier,
„En blaas 't signaal, dat afgesproken is;
„Doch blaas zoo hard, dat men 't in Holland hoort!
(De trompetter blaast heel hard)
„Zegt, jongens, nu terug naar 't gros! Vooruit!"

In dit alles schuilt een nog niet ontwikkeld, maar frisch talent. Het drama is een vrucht van Indischen bodem, en daarom voor ons des te belangrijker. Een ondernemend tooneeldirecteur zou door de vertooning van dit stuk heel wat beweging in den lande kunnen doen ontstaan.

T. B.

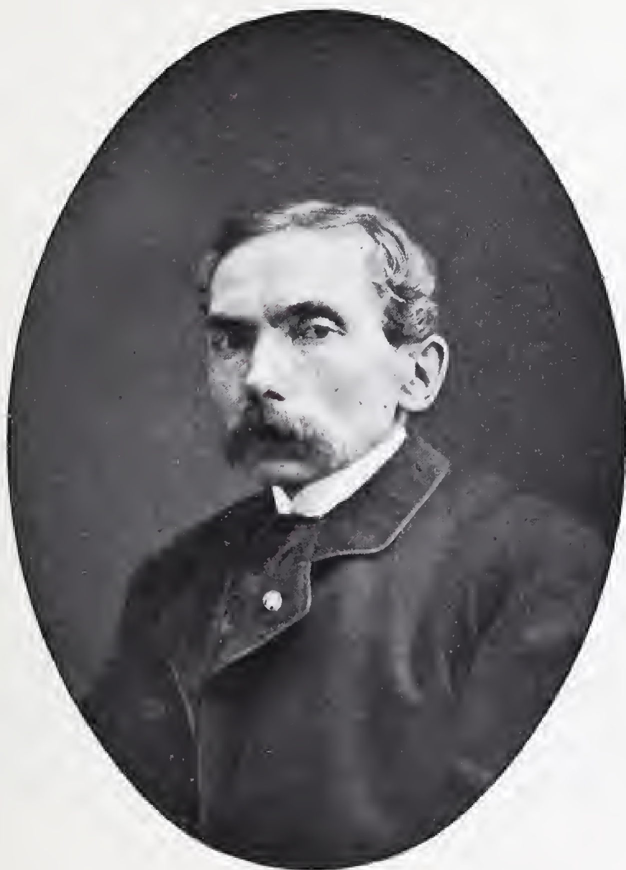

Landschap te Harscamp (Gelderland), naar een aquarel.

JAN WILLEM VAN BORSELEN.

DOOR

P. A. HAAXMAN JR.

J. W. van Borselen.

Het was eenige maanden na Van Borselen's dood (24 Sept. 1892), dat onder leiding van den heer H. J. Tersteeg, in *Pulchri Studio* 's meesters nalatenschap geveild werd. Op de kijkdagen van de met smaak geordende tentoonstelling was veel toeloop geweest, want de kunst van dezen meester van het Hollandsche landschap had zich in een voor die dagen buitengewone populariteit mogen verheugen. Zijn persoon kende men slechts weinig, daar Van Borselen door zijne zwakke gezondheid slechts weinig aan het openbare leven had kunnen deelnemen: maar des te meer kende men zijn werk van de tentoonstellingen. Er zijn zeker onder zijne tijdgenooten schilders van het

landschap, die grootscher effecten bereikten en de natuur meer idealiseerden door een persoonlijk sentiment, maar slechts zeer weinigen onder de modernen evenaren Van Borselen in smaakvolle keuze, nauwkeurige teekening, stijlvolle compositie en vooral in zorgvuldige en eerlijke vertolking van de natuur. Dat verklaarde den grooten toeloop naar *Pulchri*, toen daar zijne artistieke nalatenschap geveild werd. Er waren daar eenige groote, zelfs kapitale schilderijen, o. a. de zonnige landweg van Polsbroekerdam, dat uit de veiling door Teyler's Museum werd gekocht, het landschap bij Polsbroek en de molen bij Benschop, die beiden overgingen in de particuliere verzameling van H. M. de Koningin-Regentes. Maar behalve deze schilderijen, die allen respectabele sommen opbrachten, hingen aan *Pulchri*'s wanden een gansche reeks studies van den overleden meester, waarin men eerst recht zijn intiemen omgang met de natuur kon waarnemen. Voor vele bezoekers, die nooit Van Borselen in zijn atelier bezochten, waren deze kleine doeken, die zoo coquet in hun gouden kaders deden, eene ware verrassing. Het waren alle compleete schilderijen, door Van Borselen direct naar de natuur geschilderd op zijne zwerftochten langs den Hollandschen IJssel en de Gouwe, waar hij bij voorkeur toefde om het water- en wilgenland en de mooie lucht- en lichteffecten te bestudeeren. De heer Tersteeg had er een greep uit gedaan, wel wetende dat de Van Borselen-expositie voor de kenners aan die door en door rijpe studies haar cachet van voorname artisticiteit zou ontleenen. De liefhebbers hebben zich dan ook die paneeltjes op de verkoopdagen letterlijk betwist. Eene andere verrassing waren de reeks teekeningen in sapverf en houtskool, die op deze expositie getuigenis aflegden van Van Borselen's degelijkheid als artist. De verkoop had dan ook een groot succes en was in alle opzichten de nagedachtenis van den knappen landschapschilder volkomen waardig.

Wie Van Borselen in zijn werkzaam leven kenden, verwonderden zich over de mate van energie in die tengere persoonlijkheid. Het was die geestkracht, die hem tot zijn langdurigen en vruchtbaren arbeid in staat stelde en waardoor zijn werk tot het einde toe het frissche en oorspronkelijke cachet behield, dat op de tentoonstellingen algemeene waardeering vond. Hij had zich zoo vertrouwd gemaakt met de lachende Hollandsche beemden, dat men op de wandelingen in de omstreken van Gouda of Zoetermeer menigmaal stil stond voor een fraai plekje, waarin men een schilderij van Van Borselen herkende. In de door en door kundige compositie van zijne landschappen werd hij niet geëvenaard, evenmin in het juiste zien en weergeven van de groote lijnen in de natuur, waardoor hij steeds bij uitnemendheid slaagde in het opzetten en het doen schuiven van de verschillende plans in zijne landschappen. De perspectief in zijne schilderijen is steeds onberispelijk, en daarin lag het geheim, dat zij op den toeschouwer eene aantrekkingskracht uitoefenden, als zag men die schoone en bekende plekjes in de werkelijkheid voor zich. Men heeft Van Borselen wel eens genoemd den schilder van de wilgen, en inderdaad komt deze boomsoort veelvuldig op zijne werken voor. De reden ligt natuurlijk voor de hand: wilgen zijn de eigenaardige en teekenachtige stoffeering van

het Zuidhollandsche landschap, waartoe Van Borselen zich bij voorkeur voelde aangetrokken. Die boomen met hunne grillige stammen en zilveren twijgen zijn op vele zijner doeken met smaakvolle uitvoerigheid gepenseeld, en wanneer die wilgen of de hooge riethalmen aan 't bewogen water op zijne landschappen zwiepen en wuiven, gevoelt men dat er ook een flinke bries waait, en niet alleen de boomen, maar het geheele landschap trilt onder de beroerde atmosfeer.

Ook aan 't Haagsche bosch en aan 't eiken kreupelhout der Scheveningsche boschjes heeft Van Borselen vele zonnige tafereelen ontleend. Maar bovenal zal hij in de Nederlandsche schilderschool bekend blijven als de landschapschilder van het Hollandsche waterland, wanneer bij roezige westenwinden uit koele, grauwe luchten een rijkdom van tonen over de vlakte wordt uitgegoten.

Landschap bij Gouda, naar een schilderij.

Jan ter Gouw schreef eens een gedicht bij een Hollandsch landschap van Th. de Bock, dat volkomen past bij de kunst van Van Borselen:

„Hollandsch landschap aan de zoomen
Van een ruigbegroeide vliet,
Ranke, slanke wilgenboomen
En een tintelend verschiet,
Groene velden, malsch en zacht,
Dat is Holland's pronk en pracht."

* * *

Van Borselen, die 20 September 1825 te Gouda geboren werd, was leerling van Schelfhout. Maar toen hij op het atelier van dien meester kwam, had hij reeds heel wat studie achter den rug en zelfs reeds eenigen naam in de kunstwereld gemaakt. Zijn vader beoefende namelijk als dilettant het landschapschilderen en naar verzekering van tijdgenooten deed de oude heer Van Borselen dit niet zonder talent. Onder zijne leiding beoefende Jan Willem de kunst reeds op jeugdigen leeftijd en de vlijt en volharding schijnen er bij hem al vroeg in gezeten te hebben, want de kronieken vermelden, dat hij als knaap van 13 jaar een door hem geschilderd landschap op een tentoonstelling te Groningen verkocht. Onder den invloed van den toen nog zeer gerenommeerden Schelfhout, maakte Van Borselen, evenals zijn medeleerling J. B. Tom, zich die zorgvuldigheid in de afwerking zijner schilderijen eigen, die hem bij allen vooruitgang in zijn kunst steeds bij gebleven is. Vooral in die dagen waren frischheid en helderheid in een schilderij een eerste vereischte voor succes, en bij den netten en correcten Van Borselen vonden het voorbeeld en de raadgevingen van den meester gereeden ingang. In 1857 had Van Borselen een vrij groot boomrijk landschap voltooid, dat hij op de Haagsche tentoonstelling van dat jaar inzond. Zijn leermeester vond dat doek zoo uitnemend gelukt, dat hij Jan Willem aanraadde er een flinke som voor te vragen. Reeds van den aanvang der tentoonstelling maakte het frisch geschilderde landschap een ongemeenen opgang en eenige dagen na de opening kwam Van Borselen's vriend J. G. Smits bij hem oploopen en vertelde hem dat baron Van Brienen van de Groote Lindt, in die dagen een groot maecenas in de residentie, hem op de tentoonstelling over het mooie landschap gesproken had. Van Borselen moest 's middags maar eens op de tentoonstelling aanloopen, hij zou het wel verkoopen. En werkelijk was een paar uur later zijn eerste voorname werk, voor de kapitale som van *f* 1200, het eigendom van baron Van Brienen geworden.

Studie in potlood.

Van dien tijd dagteekent Van Borselen's reputatie en zijne populariteit bij het publiek. In 1859 behaalde hij den eereprijs van *f* 500, uitgeloofd door het kunstlievend genootschap *Pictura* te Groningen. Twee jaar later was het wederom baron Van Brienen, die op de tentoonstelling te 's-Gravenhage zijn

met de gouden medalje bekroond „landschap bij Gouda" kocht. En om nog enkele episodes te noemen: in 1866 schilderde Van Borselen voor het kabinet van baron van Hardenbroek van Bergambacht „het kasteel van Bergambacht"; in 1867 zag hij een „landschap nabij Gouda" door het Museum Boymans aangekocht, en in 1868 werd een schilderij, op de tentoonstelling te Amsterdam met goud bekroond, aangekocht voor het Rijksmuseum te Haarlem, vanwaar het later naar het Museum in de hoofdstad werd overgebracht.

Het was vooral tusschen de jaren 1865 en 1885 — de bloeiende periode in Van Borselen's kunst — dat zijne schilderijen en aquarellen als om strijd door particulieren in en buiten ons land gekocht werden.

Zooals gezegd, bleef de zorgvuldige behandeling steeds het kenmerk van

Gezicht bij Gouda, naar een aquarel.

Van Borselen's kunst. Als men in die dagen zijn atelier aan de Veenkade bezocht, vond men er zijne omgeving in volkomen harmonie met zijne nette, correcte persoonlijkheid en zijne nauwgezette kunst. Op een zeer fraaie antieke kast een paar mooie oude pullen en opgezette vogels; op den schoorsteenmantel eenige in gips afgegoten knap gemodelleerde dieren; daarboven en verder langs den wand geëncadreerde aquarellen en eenige studies, en te midden van dien keurig geordenden inboedel de net gekleede meester voor zijn ezel, niet meer verf gebruikende van zijn keurig onderhouden palet dan strict noodig was, en terwijl hij met rustige zekerheid voortarbeidde, causeerende over de onrustige beweging in de jonge kunstenaarswereld, een beweging die zich in die dagen soms in zeer zonderlinge uitingen manifesteerde.

Het kleine manneke geraakte dan dikwijls in vuur en critiseerde er ongemakkelijk raak op los. Maar tevens welk eene waardeering voor die jongelui, die werkelijk talent hadden. Mij dunkt, ik hoor hem nog over den toen pas uitkomenden De Josselin de Jong spreken. Dat was een jonge man naar zijn hart; die zou het ver brengen, omdat hij begonnen was met de moeilijkheden het hoofd te bieden, die anderen niet telden of met een schijntje van coloristisch effect, naar knappe meesters gecopieerd, trachtten te bemantelen.

En dan placht Van Borselen, als hij recht op zijn gemak was, de kleine schilderkist voor den dag te halen, waarin opgetast waren tal van kleine studies, niet grooter dan 13 bij 20 cM., allen van 't zelfde formaat. Hij noemde die studies zijn kapitaal; de vruchten zijner zomer- en herfsttochten in de om-

Kasteel te Neerrijnen, naar een studie uit het atelier.

streken van Gouda of elders in het waterrijke Holland. Men genoot van die door en door rijpe kunst, de natuur zoo direct afgekeken en met een verbazende technische bedrevenheid zoo driest op het doek geschilderd. De leerling van Schelfhout had hier alle herinneringen aan zijn meester laten varen, behalve de correctheid: overigens had hij blijkbaar nooit een anderen leermeester gehad dan de natuur in hare volle frischheid en wisselende nieuwheid. Van Borselen zag met zijn eigen gezonde oogen, evenals Hobbema en Ruysdael het deden. Vooral met eerstgenoemde had hij in den bouw zijner landschappen veel gemeen, en het is geen gewaagde onderstelling dat die overeenstemming zich nog meer zal openbaren, wanneer ook zijn werk van den tijd de rijpe tinten zal hebben verkregen, die aan het werk der ouden zulk eene ongemeene

bekoring bijzetten. Men behoeft zich slechts voor den geest te roepen zijne landelijke tafereelen in de omstreken onzer Hollandsche steden en dorpen, de met wuivende wilgen begroeide slootkanten, de zonnige landwegen en pittoreske boerenerven. Vóór er nog van *plein-air* schilderen sprake was, liet van Borselen den koelen wind reeds waaien door de toppen zijner boomen en het slanke riet in de plassen, de zomerzon tintelen over de beemden of den storm loeien door 't gebladert. Dat was Van Borselen. Die mooie doeken dagteekenen uit zijn bloeitijd, die bij Van Borselen een langen zomer heeft gehad. De kunsthandel, om in de eerste plaats het Huis-Goupil te noemen, vond steeds gretige koopers voor deze onopgesmukte, eerlijke kunst, die zich flink staande hield te midden der nieuwerwetsche en dikwerf excentrieke loopjes, welke de jongeren met de natuur nemen.

Gezicht bij Oudewater in sepia, naar een studie uit het atelier.

Ik hoorde dezer dagen nog Van Borselen's vriend en tijdgenoot Smits vertellen van beider zwerftochten in gezelschap van den marineschilder De Haas (te New-York overleden), Theodoor Kruseman en Henri Bource, die zich later te Antwerpen vestigde, waar hij zich zijne Scheveningsche studiën ten nutte maakte en bij voorkeur de stoere deerne van het Noorsche zeestrand op het doek maalde. Het zal wel een kleine veertig jaar geleden zijn, toen Van Borselen er met zijne vrienden op uitging om in de omstreken van Oudewater en Gouda, Moordrecht en Haastrecht intieme kijkjes te betrappen. Van Borselen was van zijne vrienden de minst physiek bedeelde, en aamechtig stond hij nog aan den voet van een duin, als de anderen reeds lang boven waren. Maar een leeuw was hij in zijn werk. Als hij eenmaal voor zijn schilderkistje zat, had hij in een paar uur de mooiste en compleetste studie geschilderd, en

Landschap bij Alblasserdam, naar een schilderij.

zijne vrienden plachten te zeggen, dat hij met het penseel schreef. Maar het kostte hem niet geringe lichamelijke inspanning, daar aan het einde van den arbeid de droppels zweet hem van het voorhoofd liepen.

* * *

Bij wijlen Z. M. Koning Willem III stond Van Borselen in hoog aanzien. Meermalen was hij, met Rochussen, de Ten Kate's, de Stortenbekers en enkele andere Hollandsche en Fransche kunstenaars, de gast van Z. M. op „het Loo" en Van Borselen ondervond dan, gelijk hij mij dikwijls verhaalde, de ondubbelzinnigste blijken van 's Konings kennis en liefde voor de kunst. Toen in 1871 het huwelijk van Prinses Marie der Nederlanden met den Vorst van Wied op

Landschap bij Moordrecht, naar een schilderij.

handen was, noodigde de Koning Van Borselen op „het Loo" en droeg hem op een 12-tal aquarellen te teekenen van de schoonste gezichten in de omstreken van het lustoord, die Z. M. bestemde voor een huwelijksgeschenk aan Zijne Nicht. Van het verblijf in die dagen op „het Loo" had Van Borselen steeds de aangenaamste herinneringen. Menigmaal verhaalde hij zijnen vrienden — en zijn oog tintelde dan van geestdrift — van de groote hartelijkheid en den gullen eenvoud waarmede de Koning hem met Zijne vriendschap vereerde. De Koning wees hem persoonlijk de mooiste gezichtspunten van het landgoed, en toen Van Borselen op zekeren dag zich liet verontschuldigen, dat de groote afstand van de plek waar hij studeerde, hem belette op tijd aan 's Konings tafel waar hij de dagelijksche gast was, te verschijnen, gelastte Z. M. dat voor

den artist een generaalstent zou worden opgeslagen, waar hij op 't uur dat hem dit 't best schikte den maaltijd kon gebruiken. Het behoeft geen betoog, dat onze kunstenaar dit royale aanbod gretig aannam. Wanneer hij dan eenige verpozing van zijn studie zocht, vond hij die in zijne onmiddellijke nabijheid, en Z. M. liet het hem daar aan het noodige comfort niet ontbreken. Daar beleefde Van Borselen ook een avontuur, dat hem eenige oogenblikken in een zeer netelige positie bracht. Buiten schilderende — 't was een drukkend heete dag — brak er plotseling een flinke donderbui los. De schilder pakte zijn biezen en verborg zich in de generaalstent. Maar de wind stak steeds feller en feller op en op een gegeven oogenblik woei tent en toebehooren omver en Van Borselen lag hulpeloos onder het natte zware zeildoek. Het was een ware uitkomst, dat er toevallig spoedig een boschwachter voorbij kwam, die den artist fluks uit de verlegenheid hielp.

Het gebeurde ook meermalen, dat de Koning, die zeer vroeg in de weer was, Van Borselen in het vroege morgenuur op zijn kamer kwam opzoeken en met zijn gast lange wandelingen in de Loo-dreven maakte. En als de kunstenaar dan getroffen voor een schoon vergezicht stilstond, noodigde Z. M. hem uit om van dat oogenblik te profiteeren en zijn schetsboek ter hand te nemen. De Koning bleef dan geduldig wachten en genoot niet minder dan Van Borselen. Bij zoo'n gelegenheid was het, dat de Vorst een tak afsneed en daarvan een wandelstok maakte, dien hij zijn medgezel aanbood.

Landschap bij Gouda.

Gezelliger heb ik nooit buiten gewerkt dan in die dagen — placht Van Borselen dikwerf te zeggen. En hij liet er op volgen: Toen ik een portefeuille schetsen gereed had, legde ik ze Z. M. ter keuze voor, en niet zonder vrees, daar ik maar al te goed wist welk een kenner de Koning was. Het liep echter nog al goed af. De Koning was zeer ingenomen met de schetsen en koos er een 12-tal uit, waarnaar Van Borselen even zoo vele aquarellen zou teekenen. Van vertrek naar den Haag was echter geen sprake. De Koning vond zulk een behagen in het gezelschap van den schilder, dat deze Z. M. nog steeds dagelijks op zijne wandelingen te voet of per rijtuig vergezelde. Intusschen naderde de dag van het huwelijk waarvoor het vorstelijk geschenk

bestemd was, en hoe aangenaam en vereerend voor Van Borselen het verblijf bij zulk een vriendelijken Gastheer ook was, hij dacht aan zijne aquarellen. Nu, toen de Koning van die zorg hoorde, kon hij zich dat best voorstellen en nam Z. M. 's middags aan tafel op allerhartelijkste wijze afscheid van zijn landschapschilder.

Men moet het zelf uit den mond van Van Borselen gehoord hebben, hoe dat afscheid hem getroffen had. Het schilderde, beter dan eene groote levensbeschrijving, het gouden hart van den Vorst en zijne warme liefde voor de kunst.

Studie in waterverf (Gelderland).

De punctueele Van Borselen zorgde natuurlijk dat de aquarellen tijdig gereed waren. Prinses Marie, de sympathieke bruid van den Vorst van Wied, was op haar huwelijksdag met geen geschenk meer ingenomen dan met dit album sapverfteekeningen van den knappen meester, dien Zij zoo hoogelijk waardeerde. Eenige jaren vroeger — het was in 1866 — had Van Borselen van haar vader, Prins Frederik, de opdracht gekregen om eenige schilderachtige punten op het buitengoed „Groot Hazebroek" in beeld te brengen. De Prins had die aquarellen bestemd voor een geschenk aan zijne dochter, die zelve met veel talent de kunst beoefende, waartoe zij was opgeleid door de lessen van haren leermeester J. G. Smits, die in die dagen ook naar hartelust op de buitengoederen onder Wassenaar teekende en o. a. een knappe teekening maakte naar het oude kasteel „Ter Horst" vóór het gesloopt werd. De Prinses bewaart deze aquarellen en

het album van het Loo, als kostbare souvenirs uit hare zonnige jeugd.

Later is Van Borselen nog eens op „het Loo" geweest, om in opdracht van H. M. de Koningin Regentes, die zijn kunst ook zeer genegen was, een aquarel te vervaardigen, voorstellende een der vier tafereelen voor het prachtige kamerscherm dat de Regentes, nu een zestal jaren geleden, bestemde tot Kerstgeschenk voor hare dochter, Koningin Wilhelmina. Zijne kunstbroeders Bakhuijzen, Roelofs en Jan Vrolijk teekenden de drie andere gezichtspunten.

Van Borselen behoorde ook indertijd tot de artisten, aan wie Willem III opdroeg het beheer over het Koninklijk subsidiefonds ten behoeve van jonge kunstenaars, dat na het tweede huwelijk van den Koning ook onder het patronaat stond van Koningin Emma. Sedert het overlijden van den Koning

Landschap bij Haastrecht, naar een schilderij.

bleef Van Borselen met dat vertrouwen vereerd, en hij vervulde die taak met zooveel liefde en toewijding, dat hij, ofschoon reeds ernstig lijdende, van de reis niet was terug te houden, toen de Commissie voor de subsidiën eenigen tijd vóor zijn dood werd opgeroepen om te Amsterdam op de Driejaarlijksche eene keuze te doen uit de daar geëxposeerde werken. Hij ging met zijne kunstbroeders, maar men kon het hem aanzien, dat het hem zwaar viel. Ook die laatste gang teekende Van Borselen.

In alle opzichten was hij een man van ernstig plichtsbesef en van toewijding aan eene hem toevertrouwde taak. Van het Genootschap *Pulchri Studio* was hij jaren lang de ijverige penningmeester, ook van het fonds voor weduwen en weezen van dat Genootschap. Indertijd was hij een der stichters van het slechts korten tijd bestaan hebbende „Koninklijk Genootschap van Neder-

landsche aquarellisten", dat onder bescherming stond van den Koning en zijne tentoonstellingen hield in de Gothische zaal in de residentie.

Ziedaar mijne herinneringen van den knappen landschapschilder. Ik zou er nog alleen aan willen toevoegen, wat ik indertijd schreef in het voorwoord voor den catalogus van zijn nagelaten werk:

„Van geen modernen meester zijn misschien meer schilderijen en aquarellen in particuliere en openbare verzamelingen overgegaan, dan van Van Borselen. En toch lijkt het wel, bij het overzien van deze rijke nalatenschap, alsof hij het beste wat zijn talent vermocht te geven, zuinig in zijn atelier bewaarde. Van de aquarellen en kleine olieverfstudies, die hij van zijne zomerexcursies meêbracht en waaraan hij in zijn atelier niets behoefde toe te voegen, bewaarde hij de best geslaagden en verkwikte zich aan die frissche natuurindrukken in de donkere winterdagen. Van die werken in de volheid van de natuur bestudeerd en weergegeven, die Van Borselen opvoerde tot voltooide kunstwerken, heeft hij nooit afstand willen doen en slechts enkelen zijner kunstvrienden waren bekend met den schat van kunst, dien hij zoo zorgvuldig bewaarde om er tijdens zijn werkzaam leven van te genieten en zich daarmeê onbewust een kapitaal te verwerven, dat na zijn dood aan de kunst en aan zijne betrekkingen ten goede zou komen."

Als kunstenaar heeft Van Borselen veel en goed gearbeid; als mensch was hij zijn gezin tot zegen en zijn kunstbroeders steeds een vriend en raadgever.

Zijne nagedachtenis zal in eere blijven en zijn werk voortleven tot bij 't verre nageslacht.

IN DE BERGEN.

DOOR

A. W. SANDERS VAN LOO.

Ze was een klein rijderesje, dat met hééle korte, gazen rokken aan en een héél engsluitend tricot, kunsten deed op een dik paard, dat roode stippels had op zijn glinsterend wit vel, vochtige, glanzige oogen met donkere diepten en een breede, bewegelijk zachte neus. Want zijn grootvader van moederszij was een Arabier geweest en hij vertoonde dus nog enkele kenteekenen van „ras.”

De kunsten die ze deed werden door het publiek altijd luid toegejuicht. Niet omdat ze zoo heel kunstig waren die kunsten, maar omdat zij zelf er zoo lief uitzag.

Het paard had een echten schommelrug, met plooien van vet, waar haar voet haast in wegzonk, als het ongezadeld was; maar gewoonlijk droeg het een breed zaal, eigenlijk een soort plank, waar een mooi, groenfluweelen kleed overheen hing, met loovertjes geborduurd.

Haar kunsten bestonden in hoofdzaak daarin, dat ze om beurten op het rechter en het linker been ging staan — lange, tengere beenen, die pas dik begonnen te worden boven de kuit. Dan maakte ze kushanden tegen haar vele bewonderaars, oud en jong, — met een vaag lachje, — zonder dat zij ze eigenlijk zag. Ook tegen enkele oude dames lachte ze. Zij (voor zoover zij den leeftijd der nijdigheid te boven waren) hadden ook schik in 't onschuldige kindergezichtje, zoo rond en rimpelloos als een perzik, waarin twee groote, blauwe baby-oogen verwonderd uitkeken onder de lange, zwarte pinkers en het donzig-blonde kroeshaar.

Ze had Iersch bloed in zich en alleen bij Ieren vindt men die buitengewoon lange, omgekrulde oogharen, die bij 't neerslaan der oogen op de wang liggen met een tedere zweef schaduw en aan de zachte gezichten zoo iets onbeschrijfelijk lieflijks geven.

In de wandeling heette ze Baby, en zij zag er ook zoo lief en onschuldig uit als een kind, al was haar onschuld al lang vergaan.

Ze kende echter ook nog andere kunsten dan op een been staan en kushandjes maken!

Ze kon ook door een hoepel springen; als de piqueur en de clown den hoepel heel laag hielden, als ze springen moest, en heel hoog als ze er doorheen was en dan een „hoe is 't mogelijk” gezicht zetten.

En dan kon ze één heele moeielijke kunst.

Ze ging, als ze die wilde doen, eerst op het paard zitten, de beenen los afhangend langs den breeden rug, en dan plukte ze aan de strikjes op haar ronde schouders alsof ze geheel alleen in den circus was en of ze niet wist,

wat ze heel goed wist, dat er honderd en duizend jonge en oude mannen-oogen begeerig op haar waren gericht.

Zoo reed ze dan een paar malen rond, op het goedige dier, dat ze heimelijk nu en dan met een fijne naald tegen het weeke van het oor prikte, eerst zacht, dan een beetje harder, totdat hij eindelijk ging draven.

En dan haakte ze haar eene voet, waaraan, door de rose kous heen, iedere teen apart zichtbaar was, in den stijgbeugel vast.

En dan liet ze zich vallen.

De menschen op de eerste rangen zeiden dan: „hê, hoe akelig," of: „verduiveld kranig", al naarmate ze tot het zwakkere of het sterkere geslacht hoorden, en op de hoogere rangen zeien ze: „'t Is zonde mensch, ik kan er niet naar kijken."

Maar ze keken toch! — door een heel klein kiertje van de oogen keken ze toch! want als 't akelig is, is 't wel heel mooi.

Zoo vloog ze dan, schijnbaar dood op haar gemak, den circus door.

Altijd hangende aan dat éene, teere voetje en met de zachte haren zwevend, slepend over het gele zand.

Ze werd niet eens merkbaar rood in haar gezicht en nam onderwijl bedaard en doodleuk de omgeving op. Ik begrijp niet, hoe vooral al die mannen het konden aanzien dat ze dáár, met haar heele gewicht, aan dat éene, teere voetje hing. Maar zij keken er begeerig naar en moedigden haar zelfs aan, door luid applaus en stampen met hun stokken. En ik geloof toch niet dat mannen zooveel van vrouwen houden als er wel eens wordt beweerd, want dan zouden ze zoo iets dunkt mij niet rustig kunnen aanzien. Zij vond deze kunst echter schijnbaar heel prettig en als ze eindelijk moê was, klom ze weer op het paard, liet het weer stappen, plukte aan haar strikjes en dan zei ze: „hup, jolly — old Nell!" 't Paard heette Nell, en verdween met een galopje achter het gordijn, dat de clown met een diep eerbiedige buiging voor haar openhield.

Gewoonlijk verscheen ze dan dienzelfden avond niet weêr, zelfs niet na lang, dringend applaus, want ze was een nukkig, verwend ding. Maar wel bleef ze dikwijls nog heel lang in haar kapellenpakje rondloopen. Ze leek in dat teergazige tarlatan, met haar slanke beenen en armen, precies op een libel, en zoo zag ik haar eens, toen ik in de pauze naar de paarden ging kijken, bezig met Nellie klontjes te voeren.

Zij keek mij met groote oogen aan — en toen ik haar weêr aankeek, want niemand met eenig schoonheidsgevoel had een oog van het lieve schepseltje af kunnen houden, kwam ze naar mij toe. Langzaam, met kleine, voorzichtige stappen.

Ik bleef staan om op haar te wachten, maar kreeg een vreemd gevoel toen ik dat zacht rose lichaam, bijna zonder eenige bedekking, zoo dicht bij mij zag.

Ik kreeg een kleur. Zij niet.

Nog een oogenblik bleef ze mij strak aanzien, toen zei ze op eens: „Are you English?"

„No dear, I am not English."

„But you speak English, don't you?"

„Yes, I speak a little English."

„Why did you call me dear, just now, you don't know me."

„Ik weet niet, ik denk omdat je nog maar zoo'n kindje bent."

„Ik ben geen kind," zei ze en werd nu zelf rood, door de akelige, witte poeder heên, dat ze op haar zachte wangen had gesmeerd.

„Is u een dokter?" ging ze voort, „u lijkt op een dokter."

Ik knikte toestemmend.

„Ik heb mijn vinger bezeerd," zei ze, en ze hield een tenger ringvingertje in de hoogte.

Ik ging naast haar op de haverkist zitten, haalde mijn verbandtaschje uit den zak en begon den vinger te verbinden. Zelden had ik zoo'n snoezig handje gezien. Het was niet buitengewoon klein of mollig, zooals men zich hier te lande meestal een mooi dameshandje denkt, maar heel fijn, heel teer — bijna doorschijnend — met rose nagels en een vreemde, achterwaartsche beweging van de lenige gewrichten.

Dicht bij was ze nog mooier dan in de verte. Slank en elegant als een wezel, maar toch zoo gevuld, dat men geen beentje zag.

Ik begon nu langzaam aan die nudité, die mij eerst zoo getroubleerd had, te wennen, en keek haar oplettend aan, terwijl ik den vinger in een lapje gutta perchapapier wikkelde en er daarna een vingerverband omheên lei.

Dat meel op haar gezicht gaf zoo'n akelige uitdrukking aan de groote, blauwe oogen. zoo'n vertwijfeld, hopelooze uitdrukking, zooals men ze ook bij vrouwen van de demi-monde ziet.

„Waarom kijkt u me zoo aan?" vroeg ze, „'t is heel onbeleefd om iemand zoo aan te staren."

„Ik zat te denken hoe jammer het is dat je je gezichtje door dat afschuwelijk blanketsel bederft, je bent toch nog te jong om rimpels vol te smeeren niet waar? en 't geeft je zoo'n griezelige uitdrukking, zelfs op een afstand.

„Weet u waarom ik dat doe?"

Ik merkte dat ze het ergens anders om deed dan om mooier te lijken en keek haar dus vragend aan.

„Dan kan ik het er afwrijven als ze mij hebben gekust, zie je, dan is 't niet op mijn eigen vel."

„Wie kussen je dan?" vroeg ik.

„Those beasts, — those men."

„Maar kindje," protesteerde ik, „niemand zal je toch tegen je zin kussen?"

„Don't they! Ik móet mij wel door hen laten kussen, ik verdien hier maar 250 gulden in 't jaar en mijn moeder is zoo oud en zoo arm en.... met een grooten snik, Johnny is dood. Johnny was my Sweet heart you know, en dan komen die mannen en kijken mij aan, alsof zij hongerige honden waren en ik een kluif en dan zeggen ze dat ik zoo mooi ben en dat hoor ik natuurlijk heel graag, want ik vind 't heerlijk als iemand tegen mij zegt, dat ik mooi ben,

en dan geven ze me braceletten en colliers en andere mooie dingen, en dan willen ze mij daarvoor ook kussen.

„Ik wou veel liever dat zij zich door mij wilden laten kussen, op een plekje dat niet meêtelde, hun voorhoofd of hun neus bijvoorbeeld maar dat willen ze niet, ze willen *mij* kussen, — zulke griezelige, oude mannen soms, die heelemaal niets van mij houden, écht houden bedoel ik, en die mij alleen maar willen kussen omdat — well because I am rather good to look at

„Chch," zei ze, met dat eigenaardig Engelsche keelgeluid, „I hate them."

Ik keek haar lang en ernstig aan.

„Brandewijn drinken zal 't in ieder geval niet beter maken."

„Ik drink geen brandy," zei ze, maar toen ze mijn verwijtenden blik ontmoette, sprongen haar de tranen uit de oogen en bergde ze 't kopje weg in de dikke, rosblonde manen van Nell.

Inderdaad had ik, al van den aanvang van ons gesprek af, gemerkt dat ze onder een lichte brandy narcose was, — niet sterk genoeg om de beweging-zenuwen te verlammen, integendeel de vitaliteit was verhoogd, maar toch duidelijk merkbaar, vooral voor een medicus.

Arm kind! wat zat ze nu bitter te schreien, met haar blond kopje stijf tegen Nell aangedrukt, die haar voorzichtig met haar fijne neusvleugels besnuffelde, terwijl diepe snikken als van een kind de zachte schouders deden deinen.

„Ik moet het wel doen, ik moet het wel doen." — Anders durfde ze haar éene gevaarlijke kunst niet verrichten.

En als ze geen gevaarlijke toeren doen wilde, kon de directeur van den circus haar niet langer gebruiken!

Wat moest ik doen? Met al de hulpeloosheid van een man, die een vrouw ziet schreien, stond ik naar haar te zien, terwijl de lange, slanke vingers zich wanhopig vastklemden in Nelly's lange, zijdezachte manen.

Graag had ik de donzige armen om mijn hals gelegd en het kroeskopje gestreeld, zooals men een kind of een jongen hond liefkoost.

Maar ik was nog tamelijk jong en mijn vrouw een beetje erg jaloersch.

Wàt moest ik doen? De christelijke liefde verbood mij toch om haar zoo met haren jammer alleen te laten. Een man, een oude vrouw, een kind had ik wel mogen helpen, maar haar niet, omdat ze een meisje was — en mooi en jong — zoo aandoenlijk mooi en jong.

Ik wist echter wel zeker dat als ik getracht zou hebben om bij mijn vrouw belangstelling voor haar te wekken, zij alleen zou hebben gezegd:

»Wat doe je ook in die stallen bij Renz, 't is al erg genoeg dat je er dokter bent."

En toch *moest* ik iets voor 't kind doen.

Een oogenblik dacht ik aan een zekere inrichting, waar men „onbeheerde

vrouwen" tijdelijk opneemt, om ze dan, 't zij een dienst te bezorgen, 't zij ergens anders heen te sturen.

Maar hoe goed bedoeld en christelijk die inrichting ook zij, 't was daar toch geen plaats voor háar.

Ik kon het denkbeeld niet verdragen dat die teere gewrichten zouden schuren tegen het grove linnen van het leelijke pak, dat de verpleegden daar, evenals in vele ziekenhuizen, *moeten* aantrekken en dat ze 's avonds als een krankzinnige zou worden opgesloten in het wel nette en zindelijke, maar o zoo lugubere kamertje. — Zou dat wel de wijze zijn om „gevallen" meisjes op het „rechte" pad terug te brengen?

Bovendien wist ik ook volstrekt niet zeker of ze „gevallen" was.

Trachtte ik haar elders onder dak te brengen, dan was het met mijn reputatie gedaan. — De wereld gelooft nu eenmaal niet aan belangelooze belangstelling van jonge dokters in jonge ecuyères en wat moest ik dan nog met haar beginnen? Ze had niets geleerd dan om er lief uit te zien en die paar kunsten, waarvan ze de eene dan nog onder brandy narcose moest doen.

Arm kind, en ze verdiende den kost voor haar oude moeder in Ierland, en als ze niet genoeg winnen kon met die eene, gevaarlijke toer, moest ze zich door oude en jonge gekken om de kin laten strijken!

Ik rilde. — En ik dacht aan Hem, den Menschenzoon, — die zich niet door het oordeel der wereld van goede, van opvallende, van in de oogen van Zijnen en onzen tijd eccentrieke daden liet afhouden. En die zich neerboog tot het geringste — en die volhield tot het einde, en die „Zum Lohne, wie gebräuchlich von der Welt gekreuzigt ward."

Maar Hij kon dat doen. Hij stond hoog, als een God — in Zijn onbesmette reinheid.

Ik was maar een mensch — en ik had een vrouw.

't Eind was natuurlijk dat ik niets deed.

Ik zei dat ze den volgenden dag haar vinger moest laten verbinden, zooals ik had gedaan en ik gaf haar wat verbandgaas en wat gutta perchapapier en een windsel — en ik gaf haar ook wat geld, dat ze eerlijk, als van een vriend, van mij aannemen kon en ik zei haar nog eens nadrukkelijk dat ze het brandy drinken moest laten. En toen ging ik weg.

Ik had een vervelend, onbevredigd, nerveus gevoel, maar ik deed verder niets en het laatste wat ik van haar zag, waren de hooggeheven, melkwitte armen en de zachte blonde krullen, tegen den slanken nek van het gespikkelde paard.

De volgende dagen dacht ik nog dikwijls aan haar, en ik schijn zelfs 's nachts eens luid van haar te hebben gedroomd, want mijn vrouw onderhield mij daar den volgenden morgen zeer ernstig over. Echter ten onrechte. Want juist van die ons het liefst zijn, droomen wij bijna nooit. En als wij het nog doen, verschijnt hun beeld in een vagen schemersluier op den spiegel van onze ziel en

als onze slapende oogen zich inspannen om 't liefste één oogenblik, al is 't maar in den droom, vast te houden, dan lossen ze zich op in een nevelbeeld.

Langzamerhand ging mijn vriendinnetje mij echter uit de gedachte. Alleen als ik een vlinder zag moest ik altijd aan haar denken.

Vroeger leken alle vrouwen min of meer op vlinders, de mooie en jonge ten minste. Nu schijnt dat veranderd te zijn; men ziet tegenwoordig meer jonge meisjes met overhemden, heerendasjes en dikke schoenen. Ze hebben jongensstemmen en dragen gewoonlijk een dik pak boeken onder den arm en vele — héèle jonge meisjes nog — dragen brillen! In mijn jeugd leken de meisjes mij mooier toe en ook liever, ze spraken niet zoo over alles meê, — en ze konden zoo verrukkelijk luisteren! — wij mannen zijn nu eenmaal zoo egoïst dat wij zelf graag aan 't woord zijn en heel aardig vinden — een meisje dat luistert! — met half geopend mondje en vochtige roode lippen.

Het kàn wel dat dit toe te schrijven is aan het atavisme. Wij zijn nu zoo lang alleen aan het woord geweest, dat de luisterrol, die we ons voortaan zullen moeten getroosten, ons nu nog, uit ongewoonte, wat moeilijk valt, maar alles went en we zullen langzamerhand zeker ook wel aan die gedécideerde meisjes gaan wennen, die de lippen stijf op elkaâr sluiten en mannenbuisjes dragen en over dingen meêpraten waarover een vrouw zoo niet placht te spreken.

En als ze het doen moest kreeg ze altijd een erge kleur!

Dat stond heel lief bij de zachte, teêre gezichtjes, hoewel men tegenwoordig beweert dat het een bewijs van „selfconsciousness" en zenuwzwakte is.

Het stond echter aardig, en ik, die langzamerhand ook al tot de oude garde ga hooren, zag het graag; bij jonge en ook nog wel bij oudere vrouwen.

En ik vond ook zoo'n klein, teer schepseltje, dat schijnbaar alleen leefde om anderen, bijv. ons mannen, te behagen, wel heel lief, al was ze misschien niet zoo heel nuttig.

Maar zooals ik zei, ik behoor al tot de oude garde.

Vijf jaar later maakte ik met een vriend een tocht naar Engeland, naar het zoogenaamde Lake district in Lancashire, Cumberland en Westmoreland, dat bij ons Hollanders en zelfs bij vele Engelschen nog veel te weinig bekend is.

Ik ken geen lieflijker plekje op God's schoone aarde.

Wij hadden gehoord dat het er bijna altijd regende en den eersten dag na onze aankomst lazen wij dan ook in het vreemdelingenboek:

„The weather depends on the moon as a rule,
And we deem that this saying is true,
For in Keswick it rains when the moon's in the full
And it rains when the moon is new,
When the moon is fast going —

Then down comes the rain!
When t'is rising, t'is no better I ween
When t'is in it's last quarter, it is at it again
And besides it rains mostly between.

't Versje, door een misantropischen Schot gemaakt en door mij uit het geheugen opgeschreven, is lang niet onberispelijk wat het metrum betreft, maar 't is ook wel verdrietig als men acht dagen voor zijn plezier uitgaat en niets dan regen heeft! Men kan dan niet op 't metrum letten.

Maar wíj troffen het heerlijk met het weer.

Wel regende het den dag na onze aankomst héél hard, zóó dat het water van de hooger gelegen wegen stroomde, de bergen in een wolkensluier lagen en we ons nauwelijks konden voorstellen dat we in een bergland waren, maar den volgenden dag, toen ik eenigszins mistroostig het gordijn optrok, lagen ze voor ons in al hun groene pracht — de lieflijke heuvelen om het stille meer....

Een stukje van den hemel op aarde!

En zoo stil en vredig was 't hier! niet afgetrapt door toeristen, bijna door geen menschenvoet ontwijd.

Alles zag er zoo frisch uit na den zwaren regen en op een rozentwijg voor mijn raam, zat een roodborstje te zingen.

Statig stonden daar de bergen, halverwege met frissche bosschen van beuken en eiken begroeid en aan hun voet lag het duistere, diepe meer, dat ieder tochtje, ieder wolkje van den hemel weerspiegelde, maar nooit een drenkeling teruggaf, want het water was zoo diep.

In de bosschen groeiden wilde aardbeien en frambozen en de bergkruin was bezaaid door kleine, witte wolkjes, die later, toen ik een top had beklommen, witte schapen bleken te zijn, die de geurige heiplanten opknabbelden en voorzichtig, met uitgerekte halzen, kwamen drinken uit de plassen (tarns) vol groote, blanke waterlelies, die midden op den berg lagen en de rose wolken en de blauwe lucht weerkaatsten.

We maakten heerlijke tochtjes in het mooie land. Wij waren geen van beiden zoo heel jong meer, maar wij genoten als schooljongens en niemand zou ons voor de deftige dokters, met hooge hoeden en gekleede jassen, hebben gehouden, die wij te huis vertoonden.

Gewoonlijk gingen wij te voet, maar soms maakten we verre tochten per coach, naar Thirlmere of Keswick en amuseerden ons met het grappige engelsch van den bruinverbranden coachman, met zijn roode buis, die maar niet wilde gelooven dat wij Hollanders waren, omdat mijn vriend, met zijn kleinen neus en gouden bril meer op een Duitscher leek en ik, met mijn platten hoed en lange, zwarte haren op een Italiaan.

Hij had een beetje meer van de wereld gezien dan de meeste Engelschen en maakte dus onderscheid tusschen de verschillende natiën en tongen van het vasteland. Anders houden de meeste bewoners van Albion, ons „Continentals", gewoonlijk voor éen groote horde van barbaren.

Deze vriend was echter wat verder geweest dan zijn eigen dorpje en onderhield ons zeer aardig over het wisselende landschap en de avonturen van zijn veelbewogen koetsiersbestaan.

De mooiste weg ging van Ambleside, over Rydalwater en Grasmere naar den Helvellyn, een heerlijken berg, gedurende een groot deel van 't jaar met sneeuw bedekt, die als een reus naast het woeste, donkere Thirlmere omhoog rijst.

We gingen langs een smal, gemakkelijk pad, dat overal overgroeid was door de lieflijkste bloemen. Wilde rozen, met hun zachtrose en hoogroode bloemblaadjes, kleine klokjes hyacinthen als een blauwe nevel over de verre heuvelen en hier en daar nog een enkele, lichtgele sleutelbloem.

Hooger tegen de bergen aan, half verborgen tusschen het zachte mos, vonden we „clergymen in the pulpit" (wilde Aaronskelken) en columbijntjes, een aardige soort van goudbruine anemonen en duizenden andere, kleine en groote bloempjes, waarvan ik de namen niet eens meer weet.

Dicht bij den Helvellyn, dien wij te voet wilden beklimmen, kwamen wij een vreemde, armzalige karavaan tegen. Een kermiswagen, zooals ze geloof ik over de geheele wereld dezelfden zijn.

Een gele wagen, met twee echte en twee geschilderde venstertjes, een groote, grauwe bungelzak onderaan en voorop een voerman met een intens gemeen gezicht, die met zijn ellebogen op zijn knieën een armzalig, mager paard bestuurde. Een jongen en een meid met vuile gezichten en verwilderde haren liepen er achter en gooiden elkaar met hazelnoten, die ze onderweg hadden geplukt. Over het halve deurtje, achter in den wagen, keek een verlepte vrouw mij met haar groote, blauwe oogen oplettend aan. Zij kwam mij zonderling bekend voor, maar ik plaagde toch vergeefs mijn onwillig geheugen, ik kon haar niet thuis brengen.

En spoedig had een wending in den weg het geheele gezelschap aan onzen blik onttrokken.

We stegen af, beklommen den berg en zagen het lieflijk meerenlandschap aan onze voeten liggen, in den tederen droom van de nevelzon, van Keswick af tot aan de Iersche zee.

's Middags daalden wij weer en kwamen tegen den avond in ons logies te Ambleside terug.

Na een goed diné wilde mijn vriend het dorp nog eens in. Ik was veel meer geneigd om mijn schatten van bloemen en paddestoelen te rangschikken, die ik onderweg had geplukt, maar eindelijk liet ik mij toch overhalen en samen wandelden wij den weg op naar het aardige dorp, dat in een nestje van groene bosschen, aan den voet der heuvelen lag.

We namen onzen weg over het kerkhof bij het meer, en lang zat ik daar te droomen in de heerlijke, gouden lichtschemer, die de dalende zon, als een glinsterenden sluier, zachtjes neerlei over het donkerviolette water. En gaarne zou ik daar den heelen avond zijn blijven zitten, in de reine zomerlucht, die ons lauwstreelend omving, als mijn vriend niet ongeduldig was geworden. Hij

had gehoord dat er een doortrekkende circustroep was aangekomen en hij, die in de opera te Parijs en te Amsterdam bij Carré, zat te gapen over den knop van zijn stok, vond het piquant om hier, in dien uithoek van de wereld, naar een kermisgezelschap te gaan kijken.

We offerden onzen shilling, gingen op het verschoten, roode katoen zitten en hadden, na eenigen tijd, werkelijk schik in den clown die op twee hemelhooge stelten en met een tarlatan baljapon aan, dwaasheden stond te debiteeren tegen een collega, die als „Londenmasher" was verkleed.

Genoemde masher *) droeg een jas naar de laatste mode, een wijde maskerade broek, hoogen hoed en heele hooge boorden

Hij trachtte te vergeefs een raadseltje te raden, dat de clown hem met buitengewone radheid van tong voorzei:

„Which is the beast that looks like a cat, has a head like a cat, nose like a cat, paws like a cat, skin like a cat, tale like a cat, drinks like a cat, sleeps like a cat, walks like a cat, mews like a cat, — is n't a cat."

„A tiger," zegt na lang peinzen dien van den hoogen hoed; hij zegt eigenlijk „tigha", omdat hij een Londenmasher is.

„No, not that tigha, which you saw in India, but a beast that purs like a cat, spits like a cat, laps up milk like a cat, wipes her nose on your trousers like a cat, is n't a cat, etc. etc."

Eindelijk als de botte uitdrukking op het gelaat van den masher bijna het idiote nadert, roept hij triomfantelijk uit: „a kitten!" †)

De steltenlooper wordt opgevolgd door een geleerd varken, het geleerde varken door een boer, die zich, na een achttal vervellingen, ontpopt tot een slanken Amerikaan, met zeer schamele bedekking. Totdat er eindelijk een groot, zwart paard wordt binnengebracht.

Op zijn rug zit een griezelig magere vrouw, met geblankette wangen en breede, zwarte kringen om de droeve, diepliggende oogen, een wezen zooals men ze anders geloof ik alleen ziet, in matrozenkroegen en circussen van den derden rang. Maar toen ik scherper keek, zag ik toch sporen van vroegere buitengewone schoonheid.

En mij kwam zij zonderling bekend voor....

Ze zag er hideus uit, in haar doorschijnende magerheid. De bovenarm, tot aan het schoudergewricht ontbloot, was dunner dan de onderarm, waarin men de twee beenderen duidelijk kon onderscheiden. Maar een zeker charme had zij toch behouden, door haar lange glanzigblonde haren, met glanslichtjes in de schaduwen en de wonderschoone, diepblauwe oogen, achter de lange, gekrulde wimpers.

Nu en dan vestigde ze die oogen met een wanhopige uitdrukking op mij, ik begreep niet waarom.

*) Modegek. †) Jong poesje.

Eenige malen reed ze den cirkel rond.

Toen hief ze zich, met een wilden kreet, als van een gejaagd dier, in den stijgbeugel omhoog, sprong op het zadel, en liet zich vallen.

En weer voort holde het paard, terwijl zij met den eenen voet in den stijgbeugel hing.

En toen herkende ik haar!

Ik had als dokter, vooral in mijn gasthuispractijk, natuurlijk dikwijls het treurig snelle proces gezien, dat van een rozig, onschuldig jong meisje een akelig verlepte, naar brandewijn riekende prostituee maakt. — Maar zoo!

Zelfs mijn geharde oogen moesten zich afwenden.

Ik kón haar niet aanzien, terwijl zij daar hing aan den nog altijd schoonen, teer fijnen voet.

Hoewel ik voelde dat zij zelfs onder het voorthollen haar treurige oogen op mij gevestigd hield.

Daar hoorde ik een doordringenden gil!

Ik keek op. En toen ik mij wat van den schrik, die mij duizelig maakte, had hersteld, zag ik het paard alleen voorthollen en zij lag stil, doodsbleek in het zand.

Ik knielde bij haar neer; mijn vriend was er al. Hij was niet geschrikt. En samen onderzochten wij haar voorzichtig. Een wond was nergens te zien, maar er liep een weinig bloed uit den linker mondhoek en de peezen van den voet waren gescheurd.

Wij droegen haar achter in de tent, maar daar op het stroo kon zij toch niet blijven liggen en mijn vriend en ik — en de clown — wien de tranen neervloeiden langs het melige gezicht, brachten haar naar het vriendelijke ziekenhuis in de bergen, waar de kleine „matron" met haar madonnaoogen mij beloofde haar onmiddellijk op te nemen en zorgvuldig, geïsoleerd, te verplegen.

Later bleek mij dat zij haar eigen kamer aan mijn patientje had afgestaan. Mijn vriend en ik droegen haar de trap op en spoedig lag zij in het witte bedje. Hij bleef tot elf uur bij haar en ik bleef den heelen nacht.

Langzamerhand verdween de akelige foezellucht, als van een kamer waar den vorigen avond feest is gevierd, die ons telkens, als wij ons over haar heên bogen, was tegengewalmd uit den blauwbleeken mond.

En tegen twee uur werd zij wakker. Want haar bezwijming was langzamerhand in een onrustigen slaap overgegaan, waarin zij telkens had geglimlacht.

„Johnny," murmelde ze, „doe het raam open, ik zie licht, — breede stralen van licht, ik wil zien vanwaar ze komen — en die heerlijke muziek, waar is die?"

En zachtkens begon ze te zingen, met dat bovenaardsch geluid, dat men alleen van stervenden en gehypnotiseerden hoort:

„With every morning, we see gleaming brighter
The clear, bright lamp, that lights the road to God."

Ik stond op en trok het gordijn weg.

En daar lag het gouden landschap, dat waarlijk wel een „weg naar God" geleek in den lichtblauwen maneschemer.

De maan zelf lag nog achter de boomen, maar zij goot haar witten schijn uit over de donkere bergen, die fijn, zuiver, ieder lijntje tegen den lichten hemel afteekenden en over het blanke meer, dat op ieder golfje een lichtvonkje droeg.

„Johnny," zei ze nog eens, half slapend.

En toen, — wakker — „Dokter."

Ze verwonderde zich niet dat ik bij haar was, stervenden verwonderen zich nooit.

„Ja — wat is er?" ik stond bij haar bed.

„Ik ga sterven niet waar?"

„Ja, je gaat sterven. Ik wist dat zíj niet schrikken zou van die tijding! En ze was stervende. Want al had ze zich niet zoo heel ernstig bezeerd, haar gestel was zoo door brandewijn ondermijnd, dat een geringe breuk de ernstigste gevolgen kon hebben. Ze was óp!

„Ik ben gevallen omdat ik dronken was, erger dronken dan gewoonlijk."

Ik zei maar niets, ik wist het wel.

„U hadt mij toen kunnen helpen, toen, u weet wel, — vijf jaar geleden, in Amsterdam, — waarom hebt u het niet gedaan?"

Ja, waarom had ik het niet gedaan!

„Ik ga sterven," ging ze voort en ik ben heel slecht geweest. — Denkt u dat die dame het heel naar zal vinden dat ik in haar bed lig?"

Neen, ik wist wel heel zeker dat zij geen nacht minder goed in haar wit bedje zou slapen, omdat dit moede hoofd er in had gerust.

„Ze is heel goed, niet waar? Zij is wat de menschen noemen: „een reine vrouw?"

„Ja," zei ik, „ik geloof wel dat zij een reine vrouw is."

„Denkt u dat God 't heel erg zal vinden?"

„Wat heel erg vinden?" vroeg ik, hoewel ik eigenlijk wel wist wat zij bedoelde en eer zij dan ook tijd had gehad om te antwoorden, zei ik: „Neen, ik denk dat God het wel zal vergeven."

„Hij begrijpt alles," zei ze met een blij lachje.

„Ja, Hij begrijpt alles, en daarom vergeeft Hij zeker alles."

„Zal ik Johnny ook weer zien?" vroeg ze na een poos.

„Ja, ik denk wel dat je Johnny ook weer zult zien."

„Hij zal 't ook begrijpen, Hij weet wel dat ik nooit van die anderen heb gehouden."

„Ja, dat weet hij stellig wel," zei ik met een zekerheid, alsof ik een geloof had dat bergen verzette en ik had volstrekt geen gevoel alsof ik iets zei waarvoor ik geen vasten grond had.

De maan ging onder, en het grijskille licht van den komenden dag wierp zijn koud schijnsel op de bergen en deed ze dichterbij schijnen. Stil stonden ze daar, als reuzen, die wachtten.

„Bent u daar nog, dokter?" vroeg ze, en ik ging weer bij haar staan.

Maar welk een verandering zag ik! Het vervallen, vroegoude gezicht was veranderd, — gegloried tot een schoonheid zooals ze nooit had bezeten. De magere wangen waren weer gevuld, de armen weer blank, vol en zacht. De oogen, die nooit hun schoonheid hadden verloren, straalden nu met een teder, schitterend licht dat niet meer van de aarde was.

„U hadt me wel willen helpen en u hadt me ook kunnen helpen," zei ze met een stil lachje van vergeving, als van eene, die reeds ver boven mij en al wat aardsch was, stond. Maar u durfde niet, niet waar?"

„Neen, ik durfde niet."

„Als u eens weer een vrouw kunt helpen, zoo'n vrouw als ik was, — dan moet u niet weer bang zijn."

„Keer mij nu met mijn gezicht naar het licht, ik wou graag het licht zien."

Ik keerde het ledekant om. Ze was zoo licht als een donsvlokje.

De zon ging op.

Teder violet, topaas geel, zachtkens uitvloeiend in goud, viel het eerste licht op de hooge toppen, de schaduwen op het meer en de donkere bosschen nog zwaarder tintend als wolken van smaragd. Achter de bergen scheen ze al, de zon!

In smeltend rood, als Ibisveeren, dreven de wolkjes over den kruin.

Daar klimt ze boven den top. En het licht is zoo hel, dat ik een oogenblik de oogen moet sluiten. Maar de hare zijn reeds als die van den adelaar. Wijd staren ze in 't licht.

En de slanke armen legt ze naast zich neer, en het hoofdje valt op zijde, als van een kind dat slapen gaat.

„Johnny", zegt ze nog eens.

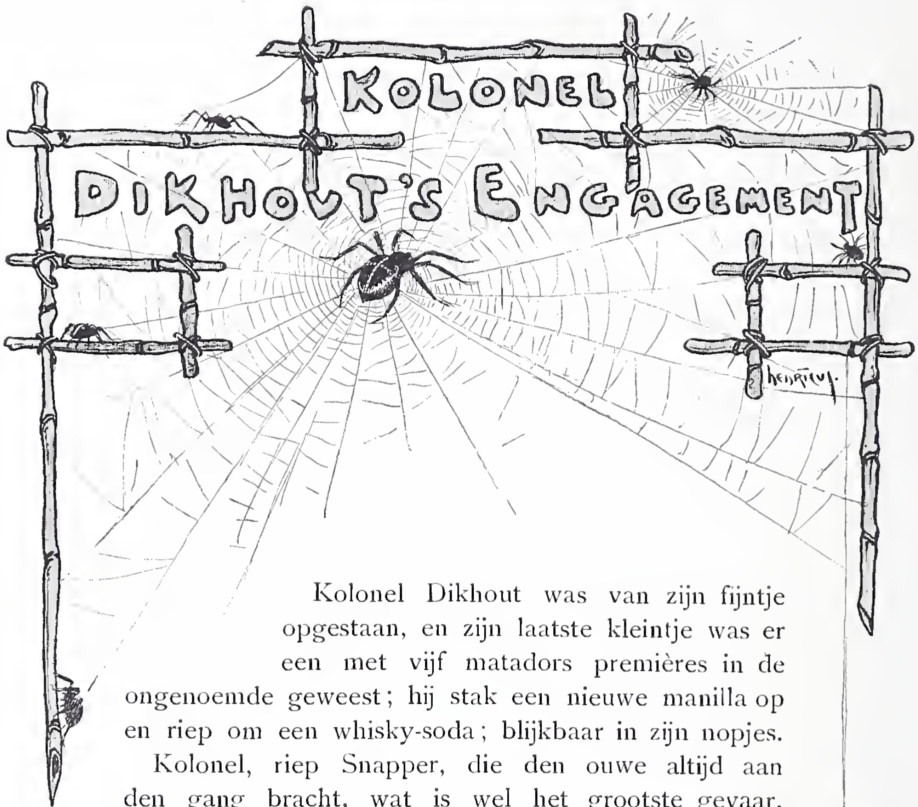
En ze is dood.

Drie dagen later begroeven de clown, mijn vriend en ik, haar op het kerkhof in de bergen.

KOLONEL DIKHOUT'S AVONTUREN.

DOOR

L'ANGE HUET.

Kolonel Dikhout was van zijn fijntje opgestaan, en zijn laatste kleintje was er een met vijf matadors premières in de ongenoemde geweest; hij stak een nieuwe manilla op en riep om een whisky-soda; blijkbaar in zijn nopjes.

Kolonel, riep Snapper, die den ouwe altijd aan den gang bracht, wat is wel het grootste gevaar, waarin u geweest is?

Mijn grootste gevaar — pf! pf! aan de manilla — dat zou ik zoo dadelijk niet kunnen zeggen. Ik zat er te Boni leelijk in, en in de Indische Zee was ik ook niet op mijn gemak, maar het heetste vuur, waarvoor ik gestaan heb, dat was hier te Batavia, nu al, jà, hoeveel jaar geleden? Het was in den tijd, dat hier nog races waren, en nog een flinke afdeeling cavalerie. Wij waren met vier jonge luitenants nieuw bij het eskadron, en wij hadden van den commandant de noodige terechtwijzingen en raadgevingen al beet, waaronder in de eerste plaats de formeele order, om te zorgen, dat wij ons niet aan de meisjes verslingerden. In de laatste zeven jaar had de cavalerie te Batavia niet één getrouwden luitenant gekend, en de kommandant was niet van plan daarin verandering toe te laten. Wie geëngageerd wou raken, zou overgeplaatst worden. Hij zei het ons vooruit.

Nu woonde er in dien tijd, niet heel ver van het kampement, een kolonels weduwe, mevrouw Poekaroffski, met zeven dochters, in een donker ruim ouderwetsch huis achter op een groot erf vol hooge boomen. Vooral tegen dezen huize, in de wandeling het Spinneweb genoemd, was de waarschuwing van den kommandant bedoeld. Al de zeven Poekaroffskietjes droegen een bijnaam. Mama heette „De Spinnekop", de meisjes „Streepie", „Beursje", „Vliegenvanger", „Zuurtje", „Poppie", Gembertje" en „Joo".

Altemaal oude rotten, zei de kommandant, waar jullie vlasbekken van recruten het dadelijk tegen aflegt; houdt je dus op een afstand! Je hebt maar driemaal in een week met een uit het nest te praten en je bent er bij.

Wij stelden den kommandant omtrent onze voornemens gerust en verzekerden, dat wij in allen gevalle wel beter terecht konden dan in het Spinneweb.

Alles ging goed. In April werden de races gehouden. Ik reed mee, won den gentlemen race, en mijn opgewondenheid was nog in vollen gang op het race-bal, waar ik de champagne de betamelijke eer bewees, mij dol amuseerde en op een oogenblik met zekeren schrik tot het bewustzijn kwam, dat ik midden in een wals was met een van de Poekaroffski's. Al tweemaal, als wij mijn kommandant voorbijtolden, had ik een van zijn krachtigste uitdrukkingen meenen te verstaan. De derde maal stampte hij er nog bij met zijn laars, waarop ik begon te begrijpen, wat er te doen was. Maar ik stak den neus in den wind, lachte wat om mijn chef en begon hoe langer hoe drukker tegen mijn dame te praten.

Toen de dans uit was, stelde zij mij voor in een der bijzalen wat te gaan uitrusten; zij vond een gezellig eenzaam hoekje; en, nadat ik nog een paar minuten doorgerateld had, hoorde ik op eens mijn juffrouw iets op een zeer ernstigen toon zeggen. Ik luisterde en verbleekte haast bij het hooren van de woorden: „Dus, mijnheer Dikhout, nu ik dit dan uit uw eigen mond gehoord heb, wil ik niet weigeren uw vrouw te worden". — Beursje had mij waarachtig aan den haak. Ik was nog maar half bekomen, en dacht nog te protesteeren toen zij opsprong, ten afscheid mijn hand beteekenisvol drukkende en op een vriendin toesnelde, met wie zij verdween. Geheel ontnuchterd sloop ik, als een aangeschoten stuk wild den tuin in, waar ik een van mijn kameraden, mijn besten vriend, vierkant tegen het lijf liep. Ik nam hem bij zijn arm, voerde hem in een donker laantje en snikte: Karel ik ben geruïneerd! — Hoeveel heb je verloren? — 't Is geen geldquaestie, ik ben geëngageerd! — Dat 's erger! véél erger! en tegen wie? — „Met Beursje", bracht ik zuchtend en beschaamd uit. Karel floot zachtjes tusschen zijne lippen. — Is het zóó erg? Daar kom je niet van af! Maar wacht! Een idee! Waarachtig! Gauw naar binnen, en vraag de rest! Vraag dadelijk de rest! — Vraag de rest? stotterde ik. Wat bedoel-je? De rest? — Ik bedoel dit, dat je de andere zes één voor één, ook ten huwelijk moet vragen. Zeven tegen één, dat je dan in de verwarring nog vrij komt.

Ik klampte mij aan die stroowisch vast. Ik zag het balboekje in. Er waren nog juist zes dansen. Tijd tot beraad was er niet. Ik stoof naar binnen, vroeg

de zes dansen van de zes zusters, en bij iederen dans vroeg ik behoorlijk mijn partner ten huwelijk, en werd, onnoodig het te zeggen, even behoorlijk telkens geaccepteerd. De kracht der wanhoop had zich van mij meester gemaakt; en ik geloof, dat als er nog een extra-dans geweest was, ik de oude Spinnekop zelve ten slotte ook nog ten dans en ten huwelijk zou gevraagd hebben. Mijn zeven meisjes hielp ik bij het heengaan in haar twee wagens en zag ze met een satanischen glimlach onder een koor van „goede nacht, goede nacht, mijnheer Dikhout" en een bescheiden gewuif van zeven zakdoekjes wegrijden, om daarna een gevoel te krijgen, alsof ik eigenlijk een pak slaag verdiend had.

Den volgenden ochtend wekte mijn oppasser mij met zeven rooskleurige kleine couverten, die ik eenvoudig ongeopend in de snippermand wierp. Ik weet tot op den huidigen dag niet, wat er in stond. Pas had ik mijn koffie, of daar kwam een groot wit couvert, met een adres in groote hoekige letters. Mijn eerste beweging was, ook dat denzelfden weg te doen volgen; maar het ding zag er zoo uitdagend uit, het keek mij zoo nijdig aan dat ik het ten slotte, als onder een soort van biologischen invloed wel moest openmaken.

„Mevrouw Poekaroffski verzocht mij zoo spoedig mogelijk bij haar aan huis aan te komen voor een zaak van het uiterste gewicht."

Al die brieven waren blijkbaar nog den vorigen nacht geschreven, want al voor het ochtendschot waren zij naar mij op weg. Ik zond den geopenden brief aan Karel, mijn raadsman, met de vraag wat nu te doen, en kreeg hem terug met in potlood er overheen gekrabbeld: „Zeg, dat je een stuk in had."

Makkelijk gezegd, maar geen aangename boodschap. Ik begon met een Waterloopleintje om te rijden om wat op te frisschen, en toen ik het boschachtig erf van het Spinneweb opreed, kwam ik Joo tegen op het ochtendwandeling uitgaande. „U is een net jong mensch, dat moet ik zeggen," riep zij mij toe, „om zeven arme onschuldige meisjes op een avond te vragen, als of u de sultan van Turkije of de man in de gelijkenis was." Welke „gelijkenis" zij bedoelde, weet ik niet. Misschien koning Salomo. In den bijbel zijn sommige indische meisjes zoo precies niet thuis.

„Wil ik u wat zeggen, mijnheer Dikhout," ging zij voort, „u verdient, dat u er duchtig van langs krijgt, en u zult er van lusten ook. Daar in dat huis is op het oogenblik alles zoo afschuwelijk op stelten, dat ik u raden zou om maar direkt om te keeren, en een eindje met mij te gaan wandelen.

„U is wel vriendelijk," zei ik, want ik begreep niet waar zij heen wilde, en waarom zij niet erger boos was; „maar ik moet naar binnen en uw mama spreken en de zaak uitmaken."

„Uitmaken?" lachte ze. „Uit? U schijnt er nog al licht over te denken. Eerst ons allemaal vragen, en dan even 's morgens aankomen met de boodschap van spijt mij wel, niets dan een vergissing! Laat ik u zeggen mijnheer Dikhout, dan kent u Mama en mijn lieve zusjes niet."

„Juffrouw Poekaroffski" zei ik, opeens hoop vattende uit hare lachende oogen.

„Ik zie wel, dat u de zaak begrijpt, en mij wilt helpen. Zegt u mij, geeft u mij raad, hoe ik mij uit deze onaangename geschiedenis moet redden."

Zij stond een oogenblik te denken, en zei: „Nu dan zal ik u ten beste raden. Uw plan is zeker te zeggen, dat u gisteren wat veel gedronken had. En ik geloof zelf, dat daar wel wat van aan is. Maar dat zal u daar binnen niet helpen. Beursje en Gembertje (Joo was de eenige die haar eigen zusters ook bij haar bijnamen noemde) hebben al om u gekibbeld, de één zei, dat u haar het eerst gevraagd hebt, en zij dus de oudste rechten heeft, en de andere, dat zij het laatst gevraagd is en dus die propositie nog geldt. En daar kunt u opaan, dat Mama geen ooren zal hebben naar praatjes boven uw theewater geweest te zijn, òf u moet zeggen, dat dit het geval was met de andere zes, maar niet met mij. Dan zal zij zeker de grap aardig vinden en de anderen uitlachen. Wees maar niet bang, dat ik u aan uw woord zal houden. Na uw schandelijk gedrag zou ik u niet willen hebben, al vroeg u mij honderd maal voor eens, u is met mij dus volmaakt veilig. Later, als de herrie thuis weer bedaard is dan bedank ik u weer kalm. Kan dat dienen?"

„Belooft u, mij te zullen bedanken, juffrouw Poekaroffski?"

„Op mijn woord" en zij stak haar hand uit, die ik schudde; en zoo werd ons verbond gesloten en stapte ik met looden schoenen de voorgalerij in.

Ik was pas negentien, vergeet dat niet, en het was geen kleinigheid op te komen tegen zeven rechtmatig vertoornde dames, stuk voor stuk een eind ouder dan ik en oneindig radder van tong.

Ik werd in de binnen-galerij geroepen en een poos aan mijn gedachten overgelaten. Een aantal hooge stemmen waren nog een oogenblik achter de deur der achter-galerij hoorbaar, doch verstomden spoedig en ik gevoelde, dat de aanval niet lang uit kon blijven.

De deur vloog met een indrukwekkende vaart open en naar binnen zweefden de zes juffrouwen Poekaroffski met mama aan het hoofd en streken neer op de zeven klaar gezette stoelen. Na een plechtig „hm!" begon de Spinnekop.

„Ik geloof, mijnheer Dikhout, dat ik spreek met een fatsoenlijk man en een officier." Ik boog. „Een luitenant van de dragonders." Ik boog weder. „Welnu, dan verzoek ik u, mijnheer, om een verklaring van uw ongehoord gedrag jegens mijn dochters, de dochters van wijlen den gepensionneerden majoor Poekaroffski, u hooger in rang."

„Ik vrees, mevrouw, dat ik moet bekennen een jeugdige onbezonnenheid . . . ."

„Jeugdige onbezonnenheid!" riep mevrouw op tragischen toon uit, met opgestoken handen als om den hemel tot getuige te roepen. „Mijn dochters één voor één te vragen, het rijtje af, zoo hard gij maar kunt, noemt gij dat jeugdige onbezonnenheid!"

„Ik moet u zeggen, mevrouw," antwoordde ik, „en ik schaam mij het te moeten zeggen, dat ik gisteravond wel wat veel champagne gedronken had, en ik ben hier gekomen om mijn nederige excuses te maken aan uw dochters en u zelf."

„Te veel champagne" krijschte de dame schamper in dreigend crescendo, „dan

mijnheer, behoort u voor een Raad van Eer; behoort u uit den dienst gezet te worden wegens een gedrag, een fatsoenlijk man en officier onwaardig. Maar dat moet uw commandant en uw chefs weten! Ik heb u maar één ding te zeggen, en dat is: Gelief mij dadelijk, in het bijzijn van haar allen, te doen weten wie van mijn arme lieve meisjes, (hier werd de stem door tranen haast verstikt) u tot uw vrouw wilt maken."

Ik wilde zeggen: Geen een. Maar de blik der Spinnekop was zoo versteenend, en het volle dozijn mij aanstarende grijze oogen maakte mij zoo verlegen, dat ik die twee woorden niet uit kon brengen.

Ik moest er aan gelooven.

„Om de waarheid te zeggen, mevrouw, ofschoon ik al uw bekoorlijke dochters bewonder, is mijn hart verpand aan een van haar"

De Kolonel zijn engagement.

„En dat is?" vroeg de Spinnekop eenigszins minder uit de hoogte.

Ik aarzelde nog; ik durfde mijn toekomstig lot nog niet overleveren in handen van een bewoonster van het Spinneweb.

„Laat ik u al vast dit zeggen," viel mevrouw in, „dat mijn dochter Marie (dit was de ware naam van Joo) al dadelijk alle recht op u heeft opgegeven; zij heeft gezegd, dat niets ter wereld haar ooit zou kunnen bewegen om een man te trouwen, die een zoodanig gebrek aan hart getoond heeft; dus laat mij hopen, dat het niet Marie is."

Dit gaf den laatsten stoot.

„Welk een noodlottig toeval, mevrouw," mompelde ik, de grootste neerslachtigheid veinzend. „Het is uw dochter Marie, die ik bemin."

Hierop rezen de zes jonge dames met één enkele beweging op, en zonder mij zelfs met één blik te verwaardigen, zeilden zij, als beleedigde zwanen, de galerij uit, mij met mama alleen latende.

„Nu, mijnheer Dikhout, zeide zij, u moet den moed niet dadelijk laten zakken. De aanhouder wint. Marie heeft zeker in overijling gesproken. Ik zal zelf uw voorspraak zijn, en ik kan u zeggen, dat tot nog toe in gewichtige zaken, mijn lieve Marie zich altijd door mij heeft laten leiden."

Ik rilde, en nam afscheid.

Denzelfden namiddag kreeg ik van mevrouw Poekaroffski een brief vol van de warmste gelukwenschen en of ik dien avond kalm *en famille* wilde komen eten. „Mijn andere lieve dochters willen vergeten en vergeven, en zullen u als een broeder ontvangen."

De Kolonel zijn engagement.

Ik schreef dat ik erge hoofdpijn had, en liet in geen week meer van mij hooren, kwam nergens, en hoopte, dwaas die ik was, op die wijze nog aan mijn lot te ontkomen. Maar mevrouw Poekaroffski had niet het stilzwijgen bewaard over de vangst van haar eerste kakap, ofschoon, wat ik het meest vreesde, mijn kommandant gelukkig nog van niets gehoord had.

Maar een avond op straat, daar loop ik Joo tegen het lijf, die mij staande hield, en mij meenam, en zei, dat ik mij niet mooi hield na den dienst dien zij mij bewezen had met mij uit de klem te helpen. Neen zei zij. Geëngageerd is geëngageerd; 't is waar, dat ik beloofd heb, je in tijds weer te zullen bedanken, maar tot zoolang moet van uw kant ook eerlijk gespeeld worden; anders bedank ik je heelemaal niet. Het engagement moet publiek zijn, of ik maak het niet weer af. Ik moet een ring hebben. U moet driemaal 's weeks

mij afhalen om te wandelen of te rijden. En u moet mij Marie noemen, en ik u?... — „Adalbertus." — Alleen op die condities houd ik mijn belofte om u weer te ontslaan van uw woord.

Ik was verloren. Binnen een week was ik het praatje van heel Batavia. Een boodschap om bij den kommandant te komen bleef niet uit; die, altijd krachtig in zijn uitdrukkingen, ditmaal zoo woedend losbarstte, dat ik mij nog verwonder, hoe de pannen niet van het dak vlogen. Je hebt maar je overplaatsing te vragen, was al wat ik mij, weer buiten gekomen, van het geheele woordenonweer herinnerde.

En sedert had ik geen leven meer in den dienst. Gedonderd bij de oefeningen, gezocht door den kommandant, het voorwerp van zijn aardigheden op de sociëteit en van zijn steken onder water in deftig gezelschap.

Ik vroeg mijn overplaatsing, wandelde met Marie, at bij de oude Spinnekop en haar zes dochters, gaf eindelijk den moed op, en mij aan mijn noodlot over.

Toen arriveerde er een assistent-resident met verlof te Batavia, die in het Spinneweb visites maakte, die een kennis van de familie was, een ongetrouwd assistent-resident, die met mijn meisje een jaar geleden op Sidanglaja samen geweest was.

Op zekeren ochtend kreeg ik een briefje: „Ik kan vandaag niet wandelen!" Een anderen dag weer dezelfde boodschap. De derde maal met „waarde Dikhout," in plaats van „Adalbertus lief." En eindelijk, wat was dat? Een brief van Mama, met mijn ringetje er in, en met de mededeeling dat zij tot de ontdekking gekomen was, dat het verschil in onzen leeftijd en ons karakter blijkbaar aan ons toekomstig geluk in den weg stond, en ik dus mijn woord terug kreeg. En of ik ook lust had dien middag kalm *en famille* te komen eten. Hieronder had Joo met potlood in de haast geschreven: „Blijf uit den radius," daaronder, blijkbaar achterna nog: „Zeg nu eens, dat ik mijn woord niet houd."

„Nu was u er uit, kolonel," zei Snapper.

„Nu, dat zeg je zoo, maar wil je gelooven, dat ik integendeel mijn bendy liet inspannen en mijn zondagsche fourragères aandeed, en op staanden voet het Spinneweb in wilde rennen, om te verklaren, dat ik zóó niet met mij liet sollen en doen, dat ik mijn meisje niet op wilde geven of aan een ander afstaan, en dadelijk den trouwdag wilde bepalen. Nu ik haar kwijt was, voelde ik in eens, dat ik van Joo was gaan houden. Maar wat wèl een bof mag heeten was, dat, juist toen ik het erf af zou rijden, Verlinden en een paar andere kameraads opkwamen om mij mee te nemen naar de varkensjacht op een der chineesche landen in het Tangerangsche; verlof en alles was al in orde, dadelijk mee! En wat ook nog een bof mag heeten, is dat ik daar met mijn paard over een kuil struikelde en stortte, en op mijn hoofd neerkwam, zoodat ik twee dagen buiten kennis en zes weken in bed kwam te liggen en toen buiten komende, hoorde, dat Joo al assistent-residentsvrouw geworden was.

Maar tot op dezen dag is het voor mij nog niet uitgemaakt, of Joo in die zaak eerlijk spel speelde, of mij van den beginne af aan 't lijntje heeft willen houden.

DE KOLONEL ZIJN DUEL.

„Kolonel, hoe was dat toch eigenlijk met dat standje van u met kapitein Beulinger indertijd?"

„O, die malle geschiedenis," glimlachte de kolonel. „Och, ik kan het jullie wel vertellen, maar begrijpt wel: ik ben in 't geheel geen voorstander van duelleeren. Zonder die vervloekte gewoonte zouden zulke pesten voor de maatschappij niet bestaan, als die kapitein Beulinger was. Je kunt er op de onschuldigste manier inloopen. Het was aan tafel met de kameraden; ik vertelde een eenigszins zonderlinge toevalligheid, mij dien eigen ochtend op de snippenjacht overkomen, een nietigheid: Ik had met één schot een snip en een heulang, zoo'n kiekendief, en een haas gedood; en zonder één van de drie te raken.

Ik schoot op een snip, terwijl vlak voor het beest een kiekendief vloog. Ik zag den grooten vogel vallen en de snip was weg. Op de plek gekomen vond ik onder den roofvogel een haas liggen met gebroken ruggegraat, en onder den vleugel hing de snip, ook dood en met zijn lange sneb recht door het hart van den anderen vogel. Alles heel eenvoudig. Op mijn schot was de snip blindelings weggevlogen, had zijn sneb den kiekendief in het hart gestoken, was zelf gedood door den laatsten vleugelslag van zijn slachtoffer, en de beide waren, toevallig, juist op een haas neergekomen, die door dezen plof zijn ruggegraat brak. De natuurlijkste zaak van de wereld. Maar jawel, kapitein Beulinger moest daar hardop bij gaan zitten lachen. „Zeg liever dat je snip een tijger doodgestoken had" grijnsde hij. Ik trachtte kalm te blijven. „Neen kapitein, want dat zou in strijd zijn met de feiten" zei ik. „En daar ben jij nog al bang voor" grinnikte hij. Dat begon ernstig te worden. „Wat meent u daarmee?" zei ik natuurlijk. Kapitein Beulinger begon zijn vechtgezicht te trekken en antwoordde luid: „Ik meen, mijnheer Dikhout, dat de verhalen, waarop u goed vindt ons dagelijks te vergasten, enkel geschikt zijn voor het boek van" — hier keek onze kolonel geweldig ernstig en voltooide den zin half fluisterend: — „van Baron Münchhausen!" en na zijn glas geleegd te hebben stond kapitein Beulinger op en ging weg.

Algemeene stilte, alsof er een ongeluk gebeurd was. Ik was de eenige niet zenuwachtig. Ik liet champagne komen en stelde met een vroolijke stem de gezondheid in van mijzelven en den ondergang van Beulinger. Luid applaus, dat hij nog net kon hooren, want zijn dos à dos reed net weg. Hij ging altijd vroeg naar bed, als hij een duel had uitgelokt; dan had hij den volgenden ochtend een vaste hand.

Ik begon in de leeskamer een uitdaging op te stellen zooals destijds de mode was, en maakte met den een en den ander een praatje om hem te vragen den brief over te brengen. Maar niemand wilde; want, terwijl ik aan het schrijven was, hadden zij afgesproken het duel te beletten, door gebrek aan getuigen. Zij wilden mij niet vermoord zien door Beulinger; dat was de zaak. Burger-secondanten in officierszaken halen, daar was nooit quaestie

van. Er bleef mij dus niets anders over dan mijn uitdaging op de post te doen, nog wel ongefrankeerd in mijn haast. Je kunt denken hoe verontwaardigd Beulinger was. Maar het ging hem net als mij: niemand wou zijn secondant zijn. Hij zond mij zijn antwoord dat hij de uitdaging aannam, per oppasser te paard; en sedert, als wij elkaar ontmoetten, waren wij één en al stijve beleefdheid. Later, zoodra wij in een ander garnizoen kwamen, zouden wij wel secondanten vinden en de zaak uitmaken. Beulinger had er al zóóveel in zijn talrijke duels omgebracht, dat hij het niet waagde zonder secondanten mij te vermoorden. Maar zijn geduld begon aan zijn gezondheid kwaad te doen; hij werd galachtig, kon niet meer eten en niet meer slapen, en toen eindelijk ons regiment order kreeg om plotseling uit te rukken en 's avonds om 9 uur aan te treden en af te marcheeren, achtte hij het oogenblik gekomen om het duel zonder getuigen te wagen. In de drukte van de gevechten toch zou men het geval zoo gauw niet nagaan, en de zaak wel weer vergeten worden meende hij.

Zoo kwam ik den dag van de order nog niets afwetend, tegen den avond van de eendejacht terug en voorbij onze manége, een open ommuurde plek met een overdekte verhoogde tribune aan 't eene einde, toen ik mij hoorde aanroepen, en kapitein Beulinger's stem herkende. Ik hield mijn paardje in, en kwam nader.

„Het is uitrukken" zei hij, „om 9 uur. Ik sta hier van 4 uur af op u te wachten. In den veldtocht kan een van ons beiden licht wat overkomen. U zult mij dus verplichten met onze zaak eerst even af te doen. Over een half uur komt de maan op. Getuigen hebben wij wel niet, maar dat is niet onze schuld. Ik heb de wapens meegebracht."

Ik koos een van de twee rechte cavaleriesabels, die hij bij zich had, en volgde hem binnen de manége, op de tribune, waar hij aan 't eene en ik aan 't andere einde ging zitten.

Ik voelde, dat er iets op de bank lag, en mijn hand uitstekend, vatte ik een sigarenkoker, die iemand daar had laten liggen, en dien ik dadelijk herkende voor dien van majoor Baaskamp. Frans Isidor Baaskamp ging, zeiden de grappenmakers, met rooken nooit boven zijn maat; want, als de sigaren die hij op één dag verdampte, eind aan eind gelegd werden, maakten zij een lengte van vijf voet, en de majoor stond er zes. Zijn sigarenkoker was dan ook buiten model; een klein valiesje, een vijftig stuks houdende, van dik leer met een zilveren monogram op het midden, en dadelijk zelfs in donker herkenbaar. Ik stak er een op, en zag het vlammetje weerkaatsen in de loerende tijgeroogen van mijn antagonist. „Een sigaar?" vroeg ik hem, zoo luchthartig mogelijk. „Ik heb hier Baaskamp's koker gevonden."

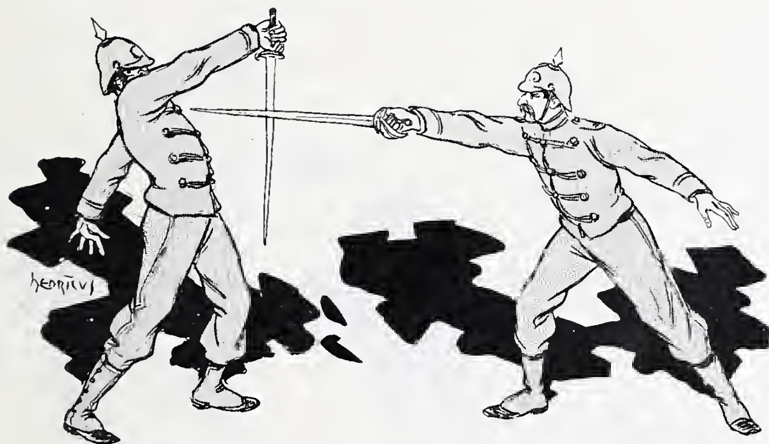
Er volgde een pauze, en toen het antwoord: „Ik rook nooit, mijnheer, bij zulke gelegenheden en ik zou u raden, de volgende minuten liever aan uw laatste gebed te besteden dan aan kwajongens bravade."

Ik voelde mij wel wat op mijn plaats gezet; maar bleef toch door rooken, al waren mijne gedachten niet van de vroolijkste soort. Eindelijk kwam de

maan over den muur kijken en maakte weldra een helder lichte plek in het midden. „Als u er niets tegen hebt, zullen wij naar beneden gaan" zei Beulinger, de daad bij het woord voegende en ik volgde.

Wij gingen tegenover elkaar staan en kruisten de sabels. Ik kende wel wat van schermen, maar tegenover den befaamden duellist was ik zoo goed als geleverd.

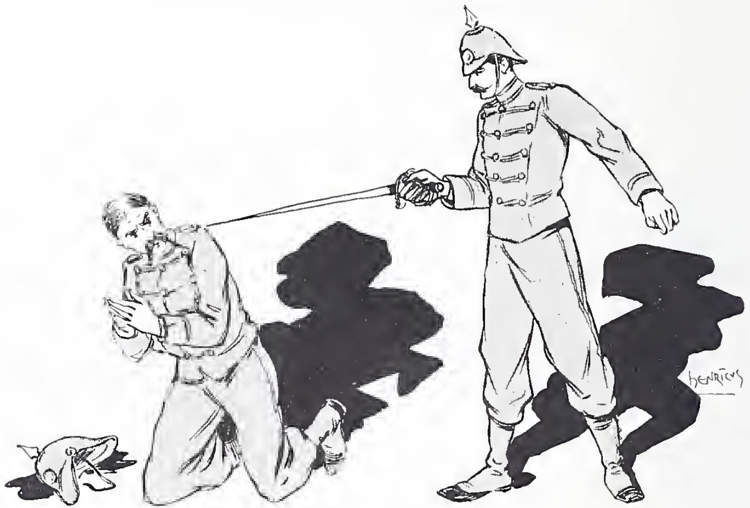
Ik herinnerde mij van mijn Franschen schermmeester zekeren slag, dien hij den coup de grisier noemde, tegen den elleboog van den tegenstander, waardoor deze ontwapend moest worden en zelfs als de coup met kracht aankwam, voor goed het gebruik van zijn arm kon verliezen. Maar ik moest daar gelegenheid voor hebben; en die gaf Beulinger mij niet. Ik pareerde een paar slagen; ik volgde al zijn bewegingen. Hij scheen verrast over mijn vaardigheid. Zijn gelaat werd duivelsch. Zijn oogen flikkerden; de lippen schoven uit elkaar en toonden de witte rij zijner tanden; zijn vierkante kin stak vooruit, en hij gaf een geluid van onafgebroken gesmoorde vloeken, als opborrelend uit een onuitputtelijke bron. Opeens, snel als de bliksem schoot zijn degen vooruit en voelde ik mij getroffen juist op de plaats, waar het hart zit. Maar, vreemd genoeg, ik voelde slechts een onbeduidend prikje. Hij stond alweer en garde, en was blijkbaar verbaasd, dat ik niet al lang in een plas bloed op den grond lag te spartelen. Eenige oogenblikken later voelde ik den prik weer, en na nog eenige feintes, ondanks mijn parades, nogmaals, en nog eenige keeren. Ik begon er allengs niet meer om te geven, en toen hij voor de zevende maal uitviel, had ik eindelijk gelegenheid voor mijn coup de grisier. Het resultaat was tooverachtig; de arm zakte, hing slap, en de degen viel in het zand. Binnen een halve seconde had ik het wapen te pakken en slingerde het over den muur naar buiten.

De Kolonel zijn duel.

Ik kon mijn eigen oogen nauwelijks gelooven. Beulinger, de onweerstaanbare, was verslagen. Voor de eerste maal in zijn duel-carrière was hij in de macht van zijn tegenparlij; maar hij trachtte zich goed te houden. Hij ging kalm naar de deur. Maar ik sprong er voor en hield hem de punt van mijn sabel voor. „Nu, wat ben je nu van plan?" vroeg hij min of meer verrast. Ik hield de sabelpunt tegen zijn voet. „Ons geschil loopt zóó niet af," zei ik.

„O! Dacht u misschien," antwoordde hij uit de hoogte, „dat ik mijn apologie zou maken? Geen denken aan! Wees zoo goed, die degenpunt wat op zij te houden". „Ik zal het wel zonder apologie doen"; sprak ik „maar u zult de noodzakelijkheid inzien van mij in iets anders mijn zin te geven". — „Noodzakelijkheid, is wel wat veel gezegd", grinnikte hij. „Maar zeg maar wat u verlangde?" — „Daar straks op de tribune raadde u mij te bidden. Dat heb ik gedaan, met het resultaat wat u ziet. Mag ik nu van u hetzelfde verlangen?" „Wat in 's hemelsnaam bedoelt u?" vroeg hij uit de hoogte. — „Ik bedoel, dat u hier zult nederknielen en bidden voor de zielen van al de ongelukkigen, die u aan een ontijdigen dood geholpen hebt." — „Loop naar den duivel!" — „Dan zal ik in de droeve noodzakelijkheid zijn, u daarheen te zenden." Hij was blijkbaar verrast door mijn ferme houding; maar nog meer kwaad. „Denk je, dat, al heb je, door weet ik wat voor toeval, nu aan 't langste eind getrokken, je mij de wet kunt gaan voorschrijven? Je speelt gevaarlijk spel mannetje, je deed verstandiger, mij pardon te vragen, dat je mij uitgedaagd hebt, en alsnog te erkennen, dat je snippenverhaal onbeschaamde nonsens is" en weer trachtte hij naar de deur te komen. Maar ik hield mij flink. Hoe meer hij dreigde, mij binnen een week mijn verdiende loon te geven, hoe grimmiger ik hem de punt van mijn degen tegen zijn borst en zijn hals hield, zoodat hij wel naar een hoek moest wijken. Ik zette net zoo'n leelijk gezicht als hij zelf onder het vechten gedaan had, en dat scheen hem tot nadenken te brengen. „Als ik u hier doorsteek", riep ik, „zal iedereen gaarne gelooven, dat ik het in wettige zelfverdediging tegen u gedaan heb. Uw eigen sabels zullen tegen u getuigen; en ieder zal mij dankbaar zijn, het regiment verlost te hebben van een gevaarlijken twistzoeker, een vergiftige slang, een moordenaar. Kniel vampier" riep ik, mij meer en meer opwindend, „bid voor uw slachtoffers, of daar gaat gij!" Eindelijk lag hij neer.

De Kolonel zijn duel.

Hoe speet het mij nu, dat er geen enkel kameraad bij was om dit schouwspel te zien. Ik sprak hem een gebed voor, en met mijn degenpunt tegen zijn keel sprak hij het woord voor woord na, al de namen opnoemend van zijn twee dozijn slachtoffers, voor zoover ik ze mij kon herinneren.

Op dat oogenblik hoorde ik de trompet in de verte het signaal voor aantreden geven. De verwonnene stond op en zwijgend gingen wij naar buiten. Toen hij op zijn vijf voet acht duim hoogen zwarten sydneyer zat leek hij een duivel, en, terwijl ik mijn paardje besteeg siste hij: „Je hebt nog vergeten mij voor één ziel te vragen te bidden, die het eerstdaags hoog noodig zal hebben?"

„Wiens ziel bedoelt u", vroeg ik leuk met één voet in den stijgbeugel.

„De uwe" donderde hij, en galoppeerde weg.

Gelukkig voor mij, dat kapitein Beulinger in de eerste week van den veldtocht sneuvelde.

„Maar, kolonel, hoe verklaart u uw wonderlijk ontkomen aan de gevolgen van die zeven stooten in de hartstreek?"

De kolonel knipoogde: Dat heb ik waarachtig vergeten er bij te zeggen. Oude Baaskamp's sigarenkoker had ik in gedachten in mijn borstzak gestoken. Ik haalde het ding te voorschijn.

De vóórkant was een soort van franje van reepjes leder geworden; sigaren waren er niet meer in; zij waren in rooktabak fijn snee veranderd en het monogram, dat mij eigenlijk meer speciaal het leven gered en al de acht steken opgevangen had, zóó doodelijk onfeilbaar was Beulingers hand, was zoo gedeukt en gekruld en gedraaid, dat Baaskamp er zijn eigen initialen niet meer uit kon herkennen. Er zijn maar heel weinig menschen geweest die, als ik hun deze interessante reliek liet zien, de letters F. I. B. er uit hebben kunnen ontwarren."

DE SNELLE RIT.

„Kolonel, ik heb majoor Thomas ontmoet," zei Snapper.

„Mijn oude schat? En waar had hij 't over."

„Hij zei, ik moest u eens vragen naar den rit, waarbij u indertijd eens op één nacht een afstand van wel zeventig paal had gereden, en wat het toen door u bereden beest voor voêr kreeg."

„Jongelui," antwoordde de kolonel, „om u de waarheid te zeggen, heb ik weinig lust in dat oude verhaal. Niet omdat ik er mij over zou hebben te schamen, goddank niet, of omdat mij de herinnering zenuwachtig zou maken, zenuwen ken ik niet. Ook niet omdat het een onaangenaam geval was; integendeel. Maar, als je 't weten wilt, omdat, de drie malen, dat ik in mijn leven er mijn beste vrienden deelgenoot van gemaakt heb, ik telkens de onpleizierige ondervinding heb opgedaan, dat zij moeite hadden het gulweg te gelooven. En daar houd ik niet van. Ik vertel eenvoudig wat mij gebeurd is, en dan vind ik het niet aangenaam, wanneer op een zeker oogenblik de een begint zijn neus te snuiten, de ander zijn sigaar aan te blazen, de derde iets op te rapen onder tafel, de vierde met zijn vinger tusschen zijn boordje te voelen, de vijfde een hoestbui te krijgen, de zesde zijn aandacht te wijden

aan een tjitjak tegen het plafond, de zevende in zijn grog te turen, als of zijn jongste zuigeling er in verzopen lag, en wat dies meer zij. Maar, zoo gaat het met de waarheid in de wereld!"

„Ik was dan gedetacheerd te Palembang in dien tijd, en had een dag of tien verlof om te gaan jagen op olifanten en zulk goed. Er zou juist een groot feest bij den Resident wezen, maar ik liet mij daarom niet lijmen. Ik ging olifanten schieten, diep in het Binnenland, de kanten van Tebing Tinggi uit.

„Je zult nog wel intijds voor het feest terugkomen Dikhout?" noodigde de residents-vrouw. „Maar Mevrouw! honderd paal is geen eindje om even heen en weer te doen!"

Na een jacht, waarvan ik nu geen bijzonderheden zal vertellen, begon ik den dag voor het feest met kleine etappes de terugreis. Ik had nog een brief afgezonden om mij te excuseeren.

Ik was ver van de rivier, en had ook geen lust in het saaie schuitje varen, zoodat ik besloot zachtjes aan over land den terugweg te nemen en genoegelijk langs dikwijls moeielijke paden op mijn paard voortscharrelde.

Ik had dien eersten dag een vijf en twintig paal afgelegd, en keek uit naar een of andere kampong om te overnachten, toen ik, op eens, met paard en al de hoogte inging, een duikeling achterover maakte en in het volgende oogenblik, bij wonder en geluk, zonder gebroken nek in de struiken lag en bemerkte, hoe een koningstijger, die, terwijl ik rondkeek, ongemerkt mijn paard naar den strot gesprongen was, thans zich bezighield met dit kostelijke dier op te peuzelen."

Ik verroerde mij niet en wachtte eenvoudig tot de heer tijger of, gelijk later bleek, mevrouw de tijgerin, haar souper geëindigd zou hebben en naar huis zou gaan. Eindelijk begon het dier zich de knevels te likken en met een poot langs den muil te strijken; toen gaapte het eens en rekte zich uit. Ziezoo dacht ik, dat zal niet lang meer duren."

Maar al dien tijd was het toch een weinig ongezellig, dat de grijze tijgeroogen telkens naar mijn kant loerden. En waarachtig, toen zij gedaan had met eten, kwam met een geluid als een spinnende poes, maar grover natuurlijk, het verraderlijke dier op zijn gemak naar mij toestappen."

„Tweede gerecht, Dikhout!" zuchtte ik.

Haar tanden begonnen reeds voorzichtig langs mijn rug te kauwen als om de malschte cotelet, doch eindigden goddank met niet mijn vleesch, maar enkel mijn jachtvest beet te pakken. Toen, wip! daar ging ik, met een zwaai, van den grond, en kwam languit te liggen op het mollige tijgervel, dat een goed genoeg bed geweest zou zijn, als de tijger er maar niet nog ingezeten had, en met zijn huid en mij er op, aan den haal was gegaan.

De gang van het beest was niet onaangenaam. Geen sukkeldrafje, maar een flinke handgalop, afgebroken door een sprong nu en dan over iets wat in den weg lag. Het vel was zacht, en de beweging lenig, alsof het op veeren ging. Alleen was het onaangenaam, dat ik nog al eens tegen een langen boomtak slierde; het was donker, er was niets te zien; het raars ging er

gauw af, en ik begon mij al gauw erg te vervelen, totdat de volle maan den omtrek kwam verlichten.

Nu werd de rit bepaald interessant.

Tweemaal namen wij water in. Ik werd daarbij even op den grond gelegd, en dacht er natuurlijk niet aan om mijn strikt passieve houding op te geven.

De eerste maal bij een plas werd de dronk gestoord door een schot van een inlandsch jager, de kogel raakte even het linkeroor van mijn tijgerin.

Met een verontwaardigd gebrul snelde zij naar een boom, waar haar belager in zat. Ik hoopte, dat de man haar nu zou dooden; maar geen schot volgde, en in een oogwenk was het dier weer bij mij terug en pikte mij weer op.

Een eind verder dronk zij op haar gemak aan een beek, en ik maakte van die oogenblikken gebruik om in het bekertje van mijn veldflesch ook wat brandy te mengen met het water uit de beek.

De snelle rit.

Dat was alle hartsterking, die ik op mijn tocht genoten heb.

Nu ging het weer voort, en sommige einden met duizelingwekkende vaart. Waarschijnlijk waren er dan andere tijgers in de buurt. Eens vlogen wij zóó, dat ik moeite had adem te halen. Dat was, toen wij op eens dicht langs een reusachtigen olifant gekomen waren, midden op een open grasplek. Donker afstekend tegen den hemel leek het machtige dier wel een bronzen kolossus, in zijn eenzame staatsie, te midden van de nachtelijke wildernis."

De kolonel vond dat blijkbaar een mooi zinnetje en dronk een slok, om ons tijd te geven het te genieten.

„Ja die olifant was een majestueus gezicht, en het speet mij wel, dat ik niet te voet was met mijn buks in de hand. Dadelijk rook hij ons en met opgestoken snuit en staart, maakte hij, onder luid getrompet, een charge op de struiken, waartusschen wij onbemerkt dachten door te sluipen; zijn lange

gebogen slagtanden glinsterden als reusachtige sikkels in het maanlicht.

Je kunt begrijpen, of wij beenen maakten; hij rende niet heel lang achter ons aan, maar wij hielden wel een kwartiertje nog de volle vaart, toen wij een weinig minderden, daar wij tusschen een kudde slapende wilde karbouwen moesten heen scharrelen.

Waarschijnlijk hebben de heeren nooit een slapenden karbouw hooren snurken. Misschien doen de tamme karbouwen het niet. Maar dit kan ik u zeggen, dat het zware dreunende snurkende ademhalen van die heele kudde de blaren aan de boomen deed ritselen.

Op zeker punt troffen wij een grooten toetoel, bezig een hert op te eten. Het dier gromde, maar begon al te retireeren. Maar er was voor ons blijkbaar geen tijd, om eens aan te leggen en wat te gebruiken, wij lieten den toetoel zijn hert en sprongen met een wip over de heele groep weg.

Een eind verder joegen wij een school apen de boomen in; zij waren juist op marsch in rotten van vier, met een ouden grijzen aap voorop. Je had je ziek gelachen, als je gehoord en gezien had, hoe zij ons uit de boomen naschreeuwden.

Eens sprong, zonder dat ik een reden daarvoor kon merken, mijn beest wel twintig voet recht in de lucht, ik denk dat het voor een slang was. Hoeveel slangen, reusachtig groot, hangende als guirlandes aan de boomtakken, wij in 't geheel wel gepasseerd zijn dien nacht, dat weet ik niet.

Het moet zoowat acht uur 'savonds geweest zijn, toen wij op weg gingen, en wij snelden onophoudelijk voort, tot even over 4 uur 's morgens, toen de tijgerin, aangekomen op een gedeelte, dat rotsig en niet dicht begroeid was, opeens links uit de flank maakte, met één sprong als een hert over een kolossaal rotsblok heen stoof, en in het volgende oogenblik mij neerlegde in een wijd en vrij hoog hol.

De laag gedaalde maan scheen vlak naar binnen, zoodat het er daghelder was en ik duidelijk kon zien, dat de geheele bodem één bed van beenderen was en in een hoek twee gestreepte welpen, over elkander gerold, lagen te slapen.

Alles werd mij nu duidelijk. Ik was eenvoudig mee naar huis genomen als kindervoedsel. Nu was ik in die dagen goed in 't vleesch, en werkelijk voor een jeugdigen tijger geen verwerpelijk kluifje.

Een mooie positie! Daar lag ik, als een stuk koud vleesch op schotel, in afwachting dat iemand trek mocht krijgen in een stukje! Mijn eenige zwakke troost was, dat nabij de lieve diertjes in den hoek een massa pauweveeren lagen, ten bewijze, dat zij althans goed gesoupeerd hadden, en vooreerst nog niet van honger zouden ontwaken.

Ik ben vast overtuigd, dat de tijgerin mij van den aanvang af voor dood heeft gehouden, en mij alleen daarom zoo ongemoeid liet en ik zorgde wel niets te doen om haar uit haar vergissing te helpen.

Eindelijk... viel het dier in slaap. Daar had ik al dien tijd op gehoopt, overtuigd, dat de verre wandeling in versnelde pas met mij op haar rug, zelfs voor een tijgerin vermoeiend moest geweest zijn.

Nu waagde ik het mij te bewegen. Zij werd niet wakker. Ik trachtte mij op te richten; maar al mijne leden deden mij hevige pijn.

Het kolossale dier lag dwars voor den ingang van het hol. Ik moest er over heen om buiten te komen. Doch wie niet waagt, niet wint, dacht ik. Dus wilde ik den gevaarlijken tocht ter ontsnapping beginnen

Maar hoe schrikte ik terug! Mijn beide beenen waren als geslagen en gekneusd van al de stooten, in den dollen rit opgeloopen; en, ik mocht probeeren wat ik wilde, ik kon mijn hiel niet hooger dan een halven voet van den grond krijgen en geen stap voorwaarts doen wijder dan anderhalven voet. Hoe zou ik in dien toestand over een meer dan volwassen tijgerin stappen zonder haar aan te raken!

Mismoedig ging ik weer liggen, en trachtte een middel te bedenken om een soort van brug te maken over het slapende dier; want in zulke critieke oogenblikken overdenkt men het onmogelijkste.

En er was haast bij, want de dag begon reeds aan te breken en daarmee het oogenblik te naderen, dat over mijn lot beslissen moest. Met het helderder licht herkende ik klappertandend tusschen de beenderen op den bodem van het hol, een groot aantal van menschen afkomstig. Het monster was blijkbaar gewoon, haar welpen dagelijks vleesch van de heeren der schepping thuis te brengen. Ik zag, ik voelde mijzelf al door de twee nog slapende duivels gemarteld en geknauwd, gerold en gesleurd, als een muis door de poes!

Het al hooger rijzend licht van mijn laatsten morgen deed mij de haren al hooger te berge rijzen. En toch had ik tot op dat oogenblik nog het geheele gevaar niet overzien.

Ik had er nog niet aan gedacht, dat de terugkeer van den dag ook den terugkeer zou ten gevolge hebben van den heer des huizes, van den mannetjes tijger in eigen persoon.

Daar weerklonk een vreeselijk gebrul uit de wildernis. Een tweede meer van naderbij volgde, een kraken van takken en ritselen van blaren en daar stond de tijger tegen het daglicht buiten de opening van het hol. Hij kreeg mij dadelijk in het oog, zijn lippen trokken zich terug, zijn witte hoektanden bewogen zich op en neder en hij kwam al nader.

Maar de trouwe moeder — steeds zal ik het liefelijk instinct loven — gedoogde niet, dat het lekkers harer kleinen zou worden opgepeuzeld door haar luien brutalen man; en met al haar nagels vloog zij hem in het gezicht.

Op hun achterpooten rezen zij tegen elkaar, rolden buiten het hol, al vechtend; zij één en al vlugheid, hij één en al kracht! Geen gebrul, doodelijke ernst, waarmee zij scheurden aan elkaars strot, en met de machtige achterpooten in elkaars lichaam sloegen en krabden.

Ik heb rampok-partijen gezien, en gelezen van gladiatoren-gevechten tegen wilde dieren in het Arena van het keizerlijk Rome; maar als je van dierengevechten spreekt, neen, dan moet je er zóó een hebben; in de eenzame wildernis, met een levend mensch als prijs, en die levende mensch de toeschouwer zelf!

Dan eerst kun je meêpraten over tijgergevechten!

Doch het interessante van het schouwspel moest mij mijn eigen veiligheid niet doen vergeten. Dus ontrukte ik mij aan de spannende bekoring en sloop vlak langs de door woede verblinde vechtende dieren het hol uit, het kreupelhout in, en, zoo snel het ging recht vooruit maar. Nog lang hoorde ik in de verte of verbeeldde mij nog iets te hooren van het geluid der verwoede tijgers.

Waarschijnlijk hadden zij elkaar zoo toegetakeld, dat zij geen kracht meer hadden mij te vervolgen.

Na een uur ongeveer geloopen of gestrompeld te hebben, kwam ik het bosch aan den anderen kant uit, op een sawah, waar een paar inlanders gras sneden. Ik vroeg hun, van wat kampong zij waren, en barstte uit in een lachbui, toen zij mij zeiden, dat zij gras sneden voor de paarden van Kandjeng's resident zelven.

Dat pad daar, zeiden zij, zou mij in een half uur, door een kampong, achter op het erf van den resident brengen.

In een klein uurtje, — zei de kolonel, opstaand na zijn glas leeggedronken te hebben — kwam ik daar werkelijk aan en vond mevrouw juist bezig rozen te knippen voor het feest 's avonds.

„Ziet u wel, dat u terug is gekomen? Waarom schreef u dan dat u eerst gister den terugweg zoudt beginnen?"

„Omdat dit de waarheid was, mevrouw! En ik ben ook eerst gister op weg gegaan."

„En hoe is u dan nu hier? Per boot toch niet?"

„Neen, mevrouw, de eerste 25 paal te paard."

„En de rest dan?"

„Te tijger, mevrouw."

„Te tijger! Hoe flauw."

En daar had je het; dat was de eerste maal, dat ik het feit meedeelde, maar ik kon zien, dat mevrouw mij maar half geloofde.

„En," vroeg Snapper, „zal dit nu de laatste maal . . . ."

„'n Avond, heeren!" zei de kolonel en verdween.

DE OMWENTELING TE 's-GRAVENHAGE, IN NOVEMBER 1813.

DOOR

L. WICHERS.

Eenigen tijd geleden werd de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage door schenking verrijkt met een handschrift, dat in hooge mate belangrijk is voor een helder begrip van den juisten gang der omwenteling te 's-Gravenhage in November 1813.

Veel wat mij bij de lezing der bestaande werken over de gebeurtenissen dier belangrijke revolutiedagen, duister en onverklaarbaar was gebleven, wordt door dit handschrift — de autobiographie bevattende van Jhr. Mr. J. G. van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh, Kolonel der Haagsche Nationale Garde tijdens de Fransche overheersching — opgehelderd. Naast de drie bekende groote figuren van die dagen, die hun namen door hun kloek optreden hebben vereeuwigd, verdient de Kolonel Tullingh gesteld te te worden, die, volgens de eigen woorden van Gijsbert Karel van Hogendorp, „door zijn beleid, zijne standvastige houding en werkzaamheid oneindig veel heeft bijgedragen tot het gelukken der groote zaak, welke men beoogde." Het was de Kolonel Tullingh, die, toen v. Hogendorp, v. d. Duyn van Maasdam en v. Limburg Stirum zich in het beslissende oogenblik door al hun vrienden zagen verlaten, door zijn krachtig, vastberaden optreden het edele drietal den zoo hoog noodigen steun verzekerde voor de instelling van het lang verbeide Tusschenbestuur. Aan zijn voorzichtig, beleidvol handelen was het te danken dat te 's-Gravenhage een omwenteling tot stand kwam zonder bloedvergieten, zonder verstoring der rust en orde.

Bij de vereering, die wij gevoelen voor den grooten vaderlander, die het denkende hoofd was van den opstand, past ons een eerbiedige hulde aan de nagedachtenis van den Kolonel Tullingh, die door zijn handelend optreden tegenover de Fransche Autoriteiten zulk een schoon voorbeeld gaf van zedelijken moed en oprechte vaderlandsliefde. Uit de volgende studie, waarbij behalve het genoemde manuscript, de werken van Theod. Jorissen over de revolutie van 1813 en de Gedenkschriften van G. K. van Hogendorp, 3e en 4e deel zijn geraadpleegd, zal blijken welk belangrijk aandeel Mr. Van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh in het gelukken van de November-revolutie van het jaar 1813 heeft gehad.

De volkerenslag bij Leipzig — 18 Oct. —, waar Napoleon's gelukster daalde om niet meer te verrijzen, had in weinige dagen geheel Duitschland

bevrijd van de Fransche overheersching. De vorsten van het Rijnverbond schaarden zich onder de vanen der geallieerden en den 5den Nov. deden de monarchen van Rusland, Oostenrijk en Pruisen onder de levendigste toejuichingen der bevolking hun zegevierenden intocht binnen Frankfort. En terwijl Duitschland juichte, wachtten de bewoners der Hollandsche departementen in angstige spanning het oogenblik af waarop ook voor hen het uur der verlossing zou slaan. Aller hoop was gevestigd op het leger der bondgenooten, dat, zooals men meende, Holland even als Duitschland van de gehate Fransche overheersching zou bevrijden. Doch de verbonden vorsten dachten er toen anders over. Met hun legers tot den Rijn genaderd, waren zij niet voornemens deze rivier over te trekken, maar openden uit Frankfort vredesonderhandelingen met den Franschen Keizer.

De overtocht van den Rijn en het voorwaarts rukken op het vijandelijk grondgebied, voor dat de Franschen uit de Hollandsche departementen verdreven waren, zou eene groote strategische fout zijn geweest. Holland was het linker bolwerk, dat Frankrijk's oostelijke defensielinie flankeerde, even als Zwitserland het rechter.

Wilde men den Rijn forceeren, dan moesten eerst de beide bastions vernietigd worden. Zwitserland was den bondgenooten bij hun doordringen tot Bazel zonder noemenswaardigen tegenstand in handen gevallen, zoodat de rechtervleugel van Frankrijk's verdedigingslinie met eene omtrekking werd bedreigd. Door de vermeestering van het bastion Holland zou die linie op haar linkervleugel omgetrokken en de toegang tot Frankrijk's noordelijke grens voor het leger der bondgenooten geopend zijn. Engeland kon dan de zaak der vrijheid mede helpen bevorderen en de toevoer van alle behoeften over de geopende zee langs de rivieren en kanalen ongestoord geschieden.

Maar een aanval op Holland was niet in het oorlogsplan der verbonden monarchen opgenomen daar hiervoor te veel tijd en inspanning vereischt werden. In dat land zaten de Fransche gezaghebbers nog te vast op hun zetels. De krijgsmacht, waarover zij konden beschikken, was, ofschoon te gering een zegevierenden vijand tegemoet te rukken, toch krachtig genoeg om een weerlooze bevolking in bedwang te houden en, gebruik makende van de natuurlijke gesteldheid van den Nederlandschen bodem, den verbondenen een krachtigen tegenstand te bieden wanneer eene ernstige onderneming tegen Holland werd uitgevoerd. Die krijgsmacht kon bovendien dagelijks aangroeien omdat de gemeenschap met Frankrijk nog niet verbroken was, de tegenstand zou daardoor toenemen, het oorlogstooneel, in plaats van in Frankrijk, naar de Hollandsche gewesten verplaatst en een groot deel van het geallieerde leger nutteloos opgeofferd worden. Een opstand der bevolking, welke hun inval in Holland zeer zou verlicht hebben, hielden de vorsten voor onmogelijk, te meer daar het bekend was dat de Prins van Eckmühl, die te Hamburg vier divisiën commandeerde, bij den terugtocht van het Fransche leger na den slag bij Leipzig, door Napoleon gelast was Hamburg te ontruimen en op

Holland terug te trekken *). Bij de bondgenooten bestond derhalve toen noch het voornemen, noch de gezindheid de Hollandsche natie van het Fransche juk te bevrijden.

Die vrees van de vorsten voor een hardnekkigen tegenstand bij een inval in de Hollandsche departementen was niet ongegrond. Aan het behoud van Holland was Napoleon alles gelegen. De gegeven bevelen ten opzichte van het in staat van verdediging stellen der vestingen en van de opstelling der troepen, zijn orders omtrent de vloot, het opbergen van alle in de magazijnen voorhanden wapens in een paar daartoe aangewezen vestingen bewijzen zulks. Na door nieuwe lichtingen zijn bij Leipzig geslagen leger aangevuld te hebben, is zijn eerste gedachte aan Holland „Gorkum," schrijft de Keizer den 11[den] Mei aan zijn minister van oorlog „is in de tegenwoordige omstandigheden van het grootste belang †). Gelast den Generaal Rampon te Antwerpen het garnizoen van Gorkum met 3000 nationale garden te versterken en te zorgen dat die vesting zich in een uitmuntenden staat van tegenweer bevindt. Zend de Duitsche krijgsgevangenen naar Antwerpen, zij deserteeren toch bij een aanval op Holland, en geef order aan de terugtrekkende troepen van Davoût dat zij Deventer, Delfzijl en den IJsel moeten bezetten" §). Bovendien worden Schoonhoven en Nieuwpoort bezet en in krachtigen staat van verdediging gebracht, ten einde als bruggehoofden te dienen bij een mogelijken terugtocht der Fransche troepen achter de Lek, terwijl de Generaal Molitor den last ontvangt bij gebiedende noodzakelijkheid het land om Gorkum, Schoonhoven en Nieuwpoort door het doorsteken der dijken te inondeeren. Ook Arnhem wordt in staat van tegenweer gebracht. De Minister van marine krijgt order de bezetting van Den Helder voorloopig te versterken met 1500 man van het Tesselsche eskader, totdat zij afgelost zullen worden door andere troepen. „Voor half December" meldt de keizer, „zullen er in Holland meer troepen zijn dan ik er noodig heb. Van de kanonneerbooten moest een krachtig gebruik gemaakt worden op al die punten waar zij tot de verdediging van Holland zouden kunnen medewerken en de bevolking in bedwang houden. Al deze maatregelen doen genoegzaam zien dat het behoud van Holland voor Napoleon van veel waarde was **).

Tot een winterveldtocht achtte hij het leger der verbondenen niet in staat. De winter zou voorbijgaan met onderhandelingen, ten einde in het voorjaar op te breken en den oorlog op nieuw te doen ontbranden. Er bestond dus vooreerst geen gevaar voor Frankrijks natuurlijke grenzen. De Rijn was de

---

*) Die order is echter niet in handen van den Maarschalk Davóût gekomen. Hij bleef, geheel geïsoleerd, Hamburg bezet houden, waardoor Holland gelukkig verschoond is gebleven van het bezoek van den man, die zijn naam door zijn wandaden te Hamburg heeft berucht gemaakt.

†) Over Gorkum liep de terugtochtsweg der Fransche troepen in Holland.

§) Wij weten dat Davoût de order tot den terugtocht niet heeft ontvangen, waarvan echter de Keizer onkundig was.

**) Bij eene ontmoeting met R. J. Schimmelpenninck, die zich als lid van den Senaat te Parijs bevond, zeide de Keizer: „Laat men in Holland wel op zijn hoede zijn en begrijpen dat ik eerder de dijken zal laten doorsteken om dat land aan den Oceaan terug te geven dan er afstand van te doen."

courtine voor Frankrijk geflankeerd door de beide bastions Holland en Zwitserland. Geen vijand zou het wagen die aldus geflankeerde rivier over te trekken.

Maar bij die grootspraak had Frankrijks gebieder gerekend buiten den man, die, als ambteloos burger te 's-Gravenhage wonende en zijn land niet willende dienen onder de heerschappij eens vreemdelings, zijn tijd had besteed om in de stilte van zijn studeervertrek de middelen te bepeinzen zijn vaderland van de Fransche overheersching te verlossen. Die man, die verheven figuur in onze vaderlandsche historie, de ziel van de Nederlandsche staatsomwenteling van het jaar 1813 was Gijsbert Karel van Hogendorp.

Hij was het, die bij het vernemen van die grootspraak in zijn hart juichte over de mijn, die heimelijk door hem was aangelegd om het eene bastion te doen springen, voor welker ontsteking nog het juiste oogenblik moest afgewacht worden.

G. K. VAN HOGENDORP.

De opstand der Hollandsche gewesten in de tweede helft van November 1813 zonder eenige afspraak en zonder de geringste verstandhouding met het buitenland tegen de Fransche heerschappij ondernomen, had eene verrassende uitwerking op de plannen der verbondene mogendheden en het afbreken der vredesonderhandelingen met Frankrijk tengevolge. De geallieërde vorsten gaven hunne legerkorpsen bevel den Rijn over te trekken, brachten daardoor den oorlog op het Fransche grondgebied over en waren besloten thans den vrede in Frankrijk's hoofdstad te dicteeren *).

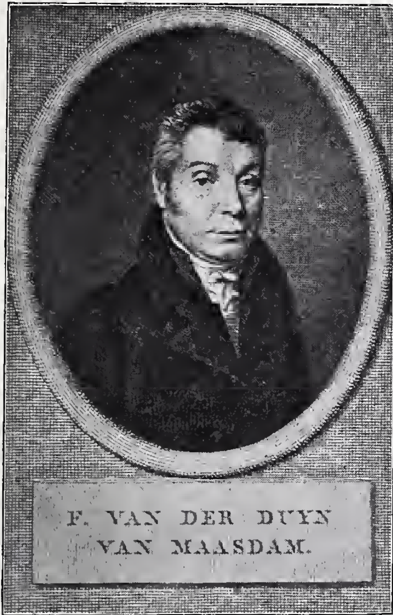
Aan dezen opstand en zijne schoone resultaten voor de algemeene Europeesche zaak heeft Nederland het te danken, dat het zonder eenige onderhandeling en op eigen verklaring weder door alle mogendheden als een vrije, onafhankelijke staat in Europa's statenstelsel is erkend geworden †).

„Van het oogenblik af dat de Franschen in het land zijn gevallen, heb ik mijne gedachten laten gaan over de wijze waarop zij er weder uit zouden

*) Toen de Oostenrijksche Generaal von Meerfeldt Den Haag passeerde, op zijne reis als Ambassadeur naar Londen, zeide hij tot G. K. van Hogendorp: „*Si les alliés sont au coeur de la France, c'est à vous Hollandais que nous le devons.*"

†) Lord Castlereagh verklaarde den Heer Repelaer te Londen, dat er over ons land en aanstaand lot onderhandeld zou geworden zijn, indien de wapenen der bondgenooten ons bevrijd hadden; maar dat de Hollanders thans, tengevolge van den opstand, staat konden maken op den bijstand en alle hulpmiddelen van Groot-Brittanje.

geraken," schrijft G. K. van Hogendorp in zijne *Gedenkschriften*. Aan de voorbereiding van dit grootsche plan wijdde hij zijn ambteloos leven, toen hij in 1795 door de Franschen van zijne waardigheid van Pensionaris der stad Rotterdam was ontzet geworden. Terwijl Napoleon steeds meer en meer tot de wereldheerschappij scheen te naderen, zijn veroveringen zich consolideerden, en menigeen wanhoopte aan een omkeer van zaken, arbeidde Van Hogendorp in de stille afzondering van zijn studeervertrek aan het ontwerp eener grondwet voor het toekomstige *herstelde* Nederland.

Na de mislukking van den Russischen veldtocht achtte hij het oogenblik gekomen zijn plannen mede te deelen aan eenige zijner meest vertrouwde vrienden. De eerste, wien hij deze mededeeling deed, was Frans van der Duijn van Maasdam, de eenige uit de Ridderschap, die zich met hem aan het hoofd van een nieuw te vestigen bestuur kon stellen.

Na de vele bestuursverwisselingen, welke sedert den inval der Franschen in de Nederlandsche gewesten hadden plaats gehad, beschouwde Van Hogendorp de oude erfelijke Regenten als de bevoegde en dus aangewezen personen om, na het gelukken van den opstand, de leiding der revolutie op zich te nemen, ten einde daardoor regeeringloosheid te voorkomen.

Eveneens had hij een openhartig onderhoud met den Graaf Leopold van Limburg Stirum over de militaire voorbereidende maatregelen. Daar de Graaf Van Stirum niet tot de Ridderschap had behoord, hield Van Hogendorp hem buiten de politiek, maar begreep dat de oud-militair hem bij de uitvoering zijner plannen gewichtige diensten zou kunnen bewijzen. Militair in zijn hart, hield Van Stirum niet van staatkundige beschouwingen en verhandelingen, maar zocht het gelukken eener omwenteling in de kracht der wapenen. Hij toont ons geheel het beeld van den man, die, kort van overleg, handelt zooals hij meent dat gehandeld moet worden.

Zulke karakters zijn in beslissende oogenblikken onmisbaar; zij stellen de weifelaars voor een feit.

Ook de heeren Van Repelaer van Driel, De Jonge en Changuion werden, elk afzonderlijk onder de diepste geheimhouding, met de grootsche onderneming in kennis gesteld. Van het onderhoud met Van Stirum werd door Van Hogendorp met geen woord gerept. Hij achtte het voor het gelukken der zaak van het hoogste belang, alle voorbereidende maatregelen zoo lang mogelijk geheim te houden. Ten einde discussiën te vermijden vereenigde hij zijn vrienden niet, maar sprak met hen elk afzonderlijk en deelde zijn denkbeelden slechts spaarzaam en in 't algemeen mede. Te Amsterdam schonk Gijsbert Karel zijn vertrouwen aan den Oud-Fiskaal Van der Hoop en den Kapitein-ter-zee May, die hij overhaalde de goede zaak te steunen, den volksgeest voor te bereiden en op het beslissende oogenblik eendrachtig met hem te handelen. Door Changuion werd de gemeenschap met Amsterdam mondeling onderhouden. Van Rotterdam, waar J. F. van Hogendorp burgemeester was, was Gijsbert Karel even zeker als van Den Haag wanneer het uur der beslissing geslagen had. Op gevaar van ontdekking werd vooreerst geen verdere uitbreiding aan het plan gegeven.

Met zekerheid kon G. K. van Hogendorp bovendien rekenen op de hulp van het buitenland. Hij was te goed bekend met de Europeesche staatkunde om niet te weten dat alle mogendheden de onafhankelijkheid van Nederland ten opzichte van Frankrijk begeerden.

Maar niet alleen van Frankrijk, ook in betrekking tot de andere mogendheden moest Nederland, na de verlossing van het Fransche juk, geheel vrij en onafhankelijk zijn. Van Hogendorp doorzag het groote gevaar, dat uit eene geheime verstandhouding met Engeland of met de verbonden vorsten aan den Rijn voor Neerland's onafhankelijke positie zou voortvloeien. Door deze daad zouden de Hollanders hun vrijheid van handelen opgeofferd, zich van de mogendheden afhankelijk gemaakt en de beschikking over hun toekomstig lot in vreemde handen gelegd hebben.

De Nederlanders moesten alleen, zonder hulp van anderen, het Fransche juk afschudden, ten einde daarna, zonder inmenging van anderen, over hun toekomst te kunnen beschikken en wederom de plaats in te nemen, die zij vroeger in de rij der Europeesche natiën hadden bekleed. De hoofden van den opstand moesten niet de beschermelingen zijn van de geallieërde vorsten, maar zelfstandig handelen om hun grootsche plannen te verwezenlijken. Zoo begrepen het de wakkere vaderlanders, aan wie Nederland zijn herleving dankt.

Een man, die in de dagen vóór den opstand een belangrijke rol heeft vervuld, die door zijn werkkring met Hollanders en Franschen in gedurige aanraking kwam en in dien moeilijken tijd een buitengewonen tact en groote menschenkennis ontwikkelde, was de Commissaris van politie te 's-Gravenhage A. Ampt.

Ampt had zich het vertrouwen weten te verwerven van drie zijner Fransche chefs: de Prefekt De Stassart, de Directeur-Generaal van politie te Amsterdam Devilliers-Duterrage en de Commissaris-Generaal van politie te Rotterdam De Marivault. Daar de Fransche politie in Holland veel door Hollandsche oogen moest zien, werd Ampt door de genoemde gezaghebbers zeer gezocht en was hij voor hen een onmisbaar persoon. Eenmaal dit groot vertrouwen genietende, kon hij in zijn betrekking veel meer doen en laten ten gunste van de goede zaak dan ieder ander persoon.

Standvastig weigerde Ampt te voldoen aan het bevel om de verspreiders van de voor de Franschen zoo nadeelige geruchten op te sporen. Toen men hem daartoe wilde dwingen, verklaarde hij ronduit dat, indien hij een zijner landgenooten moest aanwijzen en daardoor ongelukkig maken, hij gemeden en veracht zou worden en derhalve de Fransche regeering geene inlichtingen meer zou kunnen verschaffen omtrent den algemeen heerschenden geest. De Fransche autoriteiten, voor wie het van te veel belang was van dien geest op de hoogte te blijven en daarvan de inzichten te vernemen van een oordeelkundigen en betrouwbaren Hollander, waren wel genoodzaakt van verdere bedreigingen af te zien. In alle rapporten, welke Ampt indiende, deed hij doorstralen dat de vrije Hollanders haakten naar hun onafhankelijkheid en dat zij met geduld den tijd afwachtten, die hun de vrijheid zou teruggeven. Hij voedde voortdurend het wantrouwen zijner chefs in de Hollanders, vestigde hun aandacht op een mogelijke vergelding voor de vernietiging van de welvaart waaronder het land door het Fransche bestuur gebukt ging, wees hun op de Hollandsche volharding in den worstelstrijd tegen Spanje, op den moord der De Witten als de uitbarsting eener lang onderdrukte volkswoede en schilderde de Hollanders af als ware kannibalen wanneer de volksgisting losbarstte.

Deze voorstellingen van Ampt misten hare uitwerking op de Fransche gemoederen niet. Er ontstond vrees voor de Hollanders, welke niet weinig toenam door het bekend worden van den mislukten tocht naar Rusland en de daarop volgende volksbewegingen in ons land. In zijn rapport van 8 Oct. 1813 schrijft de Haagsche Commissaris van politie: „De volksgeest toont zich buitengewoon vijandig tegenover de Franschen. Men gelooft algemeen dat het met hen in Duitschland slecht gesteld is. De heerschende ontevredenheid zal echter niet uitbreken; zij morren en verlangen naar een nieuwe orde van zaken; de volksklassen zijn zonder werk, zij lijden een plantenleven en kunnen nauwelijks bestaan. De achteruitgang van vroeger gegoede ingezetenen neemt toe, en moge dit verschijnsel, oppervlakkig beschouwd, weinig beteekenen, inderdaad is de toestand van vele brave en eerlijke burgers hopeloos. Alleen het uitzicht op den vrede ter zee heeft hun lot dragelijk gemaakt; doch dat uitzicht wordt helaas bedriegelijker dan ooit, zoodat de verslagenheid ten top is gestegen en men slechts droomt van rampen, ongeluk en tweespalt."

De slechte tijdingen, die kort daarna van het leger uit Duitschland kwamen, benevens de door Ampt geschetste volksgeest beangstigden de zich te 's-Gra-

venhage bevindende Franschen zoozeer, dat zij toen reeds overlegden welke de beste wijze zou zijn om, in geval van nood, het land te verlaten.

Ampt schrijft: „In de intimiteit der Franschen was ik ooggetuige hoedanig, de zonen van de groote natie souffreerden. Hun geweten brak los en zij zagen klaar genoeg dat de dag van wraak gekomen was, zij konden zich aan niemand vertrouwen want vrienden hadden zij niet."

Uit het hier medegedeelde blijkt genoegzaam welke belangrijke rol de Haagsche Commissaris van politie Ampt in die dagen speelde. Sterk door zijn ambt en door het in hem gestelde vertrouwen was hij de eenige, die den moed had zijnen Franschen superieuren de waarheid te verkondigen. Ofschoon in Franschen dienst zijnde, was Ampt Hollander in zijn hart. In zijn betrekking heeft hij onschatbare diensten aan zijn vaderland bewezen door het vertrek van den gehaten vreemdeling uit Den Haag te verhaasten. Hij was het, die van Hogendorp voortdurend op de hoogte hield van den geest der Franschen en van de door hen genomen of te nemen maatregelen.

Intusschen hield geheel Nederland in angstige spanning het oog gevestigd op den worstelstrijd in de vlakte van Leipzig, een strijd, die, in den beginne met afwisselende kansen gevoerd, eindigde met de nederlaag van het Fransche leger.

Den 3den Nov. 1813 kwam de Moniteur van 30 Oct. in Holland aan, welke de officieele tijding der nederlaag bij Leipzig behelsde. De indruk op de Franschen was verpletterend, op de Hollanders verheffend. In de meeste groote steden van ons land durfde men, uit vrees voor de Fransche politie, zijn vreugde niet openlijk te toonen; men juichte binnenshuis. Alleen in Den Haag uitte zich de volksvreugde ook naar buiten. In weerwil van de overal tegenwoordige kwaaddenkende Fransche politie drukte men elkaar in het openbaar de handen, wenschte elkander geluk en verbreidde men zooveel mogelijk den inhoud van den Moniteur onder hen, die de Fransche taal niet verstonden. Weinig scheelde het of men had zich in den roes der algemeene vreugde aan een onderneming gewaagd waarvoor het oogenblik nog niet was aangebroken. Een enkele misstap der Franschen zou toen reeds den opstand hebben doen uitbreken. En terwijl de lang onderdrukte volksgeest zich uitte in gejuich en vreugdebetoon, namen de vrees en de onrust der Franschen toe. Met angst zagen zij het oogenblik naderen dat zij door het zegevierende leger der geallieërden van hun vaderland zouden afgesneden worden. Het hoofd der politie te Amsterdam schreef dan ook den 4den Nov. aan den Commissaris van politie te 's-Gravenhage: „Wij moeten verwachten, mijnheer, dat de legerbulletins, voorkomende in den Moniteur van 30 Oct. ll. aanleiding zullen geven tot publieke besprekingen. De kwaadwilligen, die in alle noodlottige gebeurtenissen hun heil zoeken, zullen deze niet laten voorbijgaan. Laat niets uw aandacht ontgaan, zie alles, wees tevens actief en voorzichtig, houd mij zeer nauwkeurig van alles op de hoogte, houd een wakend oog op het volk, op de plaatsen waar het zich verzamelt, op hen, die invloed op het volk uitoefenen; geen hunner handelingen moet u ontgaan noch mij

onbekend blijven. De goede orde is aan uw zorg toevertrouwd en ik hoop daarop en op uw toewijding niet te vergeefs gerekend te hebben."

Dat de Commissaris van politie Ampt niet draalde de opgewonden volksgeest aan zijn superieuren te rapporteeren, laat zich begrijpen. Dienzelfden dag schetste hij hun den opgewonden toestand van het volk, welke zich bij het bekend worden van het laatste legerbericht had geopenbaard „Het volk roept om Oranje als zijn beschermengel. Ieder wenscht de oude orde van zaken terug. Vrees voor de gestrengheid der wet houdt het van daden terug. Daden van geweld moeten vermeden worden, daar deze een opstand ten gevolge zouden hebben." Om de vrees der Franschen te vermeerderen, vergelijkt Ampt in zijn schets den toenmaligen toestand van het land met dien tijdens de minderjarigheid van den Stadhouder Willem III. Hij wijst hun er op hoe het volk, in weerwil van de uitvaardiging van de Akte van Seclusie en het Eeuwig Edikt, door de Staten van Holland, oranjegezind bleef en eindelijk door het geheele land den oranjekreet deed hooren waardoor men genoodzaakt was geweest aan den algemeenen wensch der natie te voldoen. Hij wijst hun op de gruwelen, die bij die gelegenheid in ons land plaats hadden en geeft ten slotte als zijn overtuiging te kennen dat alleen overreding, kalmte en voorzichtigheid hun gedragsregels moeten zijn in de tegenwoordige omstandigheden.

De heerschende, met den dag toenemende gisting onder het volk maakte Van Hogendorp voorzichtiger dan ooit.

Het oogenblik om van die gisting gebruik te maken was nog niet gekomen. Het Fransche leger was nog op zijn terugtocht. Elken dag verwachtte men het legerkorps van den Maarschalk Davoût wien de verdediging der Hollandsche departementen was opgedragen. Eén onberaden stap kon oorzaak zijn dat Holland aan dezelfde gruweltooneelen werd blootgesteld als Hamburg, dat zich te vroeg voor de bondgenooten had verklaard.

Aan den geopenbaarden volksgeest zijn loop latende, verzuimde Van Hogendorp niet de doeltreffendste maatregelen te nemen voor de groote gebeurtenis, die hij voor onvermijdelijk hield. Hij riep voor het eerst zijn politieke vrienden te zijnen huize bijeen, welke bijeenkomst voorzichtigheidshalve des nachts plaats had. Eveneens vergaderde hij met de beide militaire leden der verbondenen, den Graaf van Stirum en den Majoor de Jonge, broeder van den reeds vroeger genoemden Frans de Jonge.

Om den loop der komende gebeurtenissen geheel in de hand te hebben, moest hij zeker zijn van de Nationale garde en in de eerste plaats van haar commandant den Kolonel J. G. van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh. De Kolonel Tullingh, die het vertrouwen genoot van den Prefekt, was zoowel aan diens bevelen, als aan die van den Garnizoens-Kommandant van Den Haag, den Generaal Bouvier des Eclats ondergeschikt. Van Hogendorp verzocht nu den omzichtigen en bedaarden Changuion den Kolonel aangaande diens gezindheid te polsen. Hoewel het moeilijke zijner positie inziende, bedacht Tullingh tevens van welk onberekenbaar nut hij juist door zijn positie voor

zijn vaderland zou kunnen zijn en aarzelde niet Changuion van zijn gehechtheid aan de goede zaak te verzekeren. Na deze verzekering stelde Changuion den kolonel Tullingh met den Graaf van Stirum in kennis opdat beiden verder de te nemen militaire maatregelen zouden kunnen bespreken.

Bij deze bespreking deed zich een groote zwarigheid voor. Men had geen wapens. Den 28sten October van het vorige jaar waren, wegens de oprichting der Nationale garde, op last van den Gouverneur-Generaal de schutterijen in alle departementen afgedankt en al haar geweren ingenomen geworden; alleen waren voor het betrekken der wachten een zeker aantal geweren verstrekt. Naar aanleiding van dat bevel waren, volgens order van De Stassart, slechts 58 geweren voor de op wacht trekkende manschappen der Nationale garde van Den Haag uitgereikt; de overige waren in de stadsgeweerkamer op het Binnenhof geborgen. Met het oog op de te verwachten gebeurtenissen was het van het grootste belang de geheele Haagsche Nationale garde van wapens te voorzien, en moest men dus op de eene of andere wijze trachten zich in het bezit dier 800 geborgen geweren te stellen *).

De bedachtzame Van Hogendorp meende tevens dat bij den algemeenen opstand de geheele natie gewapend moest zijn en daarvoor was het zaak te weten waar zich de groote bewaarplaatsen der wapens bevonden. Dit onderzoek, benevens een mondeling rapport van den toestand der vestingen in de departementen aan de Monden der Maas en van de Zuiderzee werd door hem opgedragen aan den Majoor De Jonge. Deze bedankte voor die opdracht †), zoodat Gijsbert Karel zelf handelen moest en bevond dat de forten bij Den Helder, Naarden, Gorkum, Den Briel en Hellevoetsluis in goeden staat en behoorlijk van voorraad en garnizoen voorzien waren, dat men de wapens in de vestingen Naarden en Gorkum had bijeengebracht en dat er bovendien nog in bewaring waren bij de Marine te Amsterdam en Rotterdam. Hij vertrouwde bovendien dat bij een algemeenen opstand de Fransche bezettingen hunne garnizoenen zouden verlaten, waardoor al het oorlogsmaterieel in de genoemde vestingen in de handen der Hollanders zou vallen en de onbelemmerde invoer van wapens uit Engeland zou kunnen geschieden.

Intusschen nam de opgewondenheid der lagere volksklassen te 's-Gravenhage met den dag toe. De aanzienlijke stand hield zich echter stil. Van Stirum verklaarde in een onderhoud met Van Hogendorp: „dat van de fatsoenlijke lieden weinig te verwachten was en dat het streelende van zichzelf te redden geen vat op de meesten hunner had. Onder den burgerstand was daarentegen een groote drift gaande; menigeen hield hem en Changuion op straat staande om hun te vragen: „of het dan nog geen tijd was?"

Deze vragen gaven duidelijk blijk van het ongeduld der volksmenigte om de stad hunner inwoning van Franschen bevrijd te zien en de hulp der

---

*) Weldra zal blijken op welke wijze de Kolonel Tullingh zich in het bezit dier wapens stelde.

†) Van Hogendorp zegt in het 4e deel zijner *Gedenkschriften:* „Hij stond eenigzins verbaasd."

bondgenooten in te roepen, die zich niet ver van de grenzen bevonden.

Van Hogendorp en Van Stirum achtten echter het oogenblik voor den opstand nog niet gekomen wegens den zeer geringen steun en bijval van de voornaamste ingezetenen. De geheele bevolking moest in verzet komen en zich voor Oranje verklaren, wilde de voorgenomen opstand goede gevolgen hebben.

Toen nu de mindere klassen der Haagsche bevolking meenden geen steun te zullen vinden bij den eersten stand, besloten zij een volksoploop te bewerken, teneinde het Fransche bestuur daardoor schrik aan te jagen en tot ontruiming der stad te noodzaken.

Den 9den Nov. verspreidde zich het gerucht dat Napoleon vermoord was, dat er een capitulatie met Frankrijk was gesloten omtrent de overgave der Hollandsche departementen aan de bondgenooten, dat de Franschen het land onverwijld moesten verlaten en dat dit bericht dienzelfden avond van de pui van het stadhuis door den Oud-Burgemeester Slicher aan het volk bekend gemaakt zou worden.

Dit gerucht, dat geheel den volkswensch bevredigde, had onmiddellijk groote samenscholingen ten gevolge, welke den Franschen geen geringe vrees en schrik bezorgden. Geen Franschman waagde zich op straat zonder een pistool bij zich te steken.

De Prefect De Stassart ontbood den bij het volk zeer geachten Oud-Burgemeester Slicher bij zich, en verzocht hem van zijn invloed op het volk gebruik te maken het tot bedaren te brengen en van het leugenachtige der loopende geruchten te overtuigen. De bezadigde lieden sloegen aan de woorden van den waardigen Slicher en van den Adjunct-Maire Faber van Riemsdijk, die zich met eenige invloedrijke burgers onder de menigte begeven had, geloof, doch het eigenlijke Haagsche gemeen, met oranjelinten versierd, schoolde ongeveer te 5 uren 's namiddags voor het stadhuis samen, het oogenblik afwachtende dat de begeerde publicatie zou geschieden.

De Prefekt nam nu zijn toevlucht tot Ampt. Hij stelde de *Etrangers* *) ter beschikking van den Politie-Commissaris en droeg hem op de rust te herstellen. Ampt kweet zich uitstekend van zijn taak, sprak de opgewonden menigte in krachtige taal toe en wist door zijn goede maatregelen een botsing met het volk te voorkomen. Onder het geroep „Oranje boven!" ging de menigte langzaam uiteen: doch, in plaats van huiswaarts te gaan, begaven zij zich naar de herbergen. Vergezeld door eenige agenten van politie, — gendarmen durfden zich niet meer te vertoonen — begaf Ampt zich naar de door het volk bezochte kroegen en wist het door takt en beleid ook daaruit te verdrijven en huiswaarts te doen keeren.

Aan den Haagschen Commissaris van politie was het dus te danken dat deze volksbeweging zonder bloedige gevolgen en zonder beleediging der aanwezige Franschen afliep.

Ondank was echter het loon, dat Ampt inoogstte van zijn Fransche superieuren. Men verweet hem dat de herbergen niet bijtijds gesloten waren;

*) Krijgsgevangen Pruisen in Fransche dienst.

hij moest daaraan de hand houden en de bestaande reglementen niet schenden. Terwijl geen Franschman het wagen durfde de volksmenigte tot rust te brengen, had men van Ampt als Hollander verwacht dat hij van de hem ter beschikking gestelde militairen gebruik had gemaakt; men verweet hem den volksoploop niet door geweervuur uiteengedreven te hebben — „la douceur n'est pas toujours le moyen à réussir et pour en espérer d'heureux résultats."

Waardig en flink was het antwoord *) van Ampt op deze lage verwijten. De Stassart trok daarop schriftelijk zijn woorden in en betuigde thans zijn volkomen tevredenheid over de door Ampt genomen maatregelen.

Twee dagen later — 11 Nov. — openbaarde zich de verbittering van het volk tegen de Fransche ambtenaren der vereenigde rechten in het voornemen van eenige slagers om zich, van de Delftsche markt met hun vee terugkeerende, met de wapens te verzetten tegen de voldoening der inkomende rechten. De Ontvanger dier rechten, A. Van Citters, verwittigde hiervan den Kolonel Tullingh, die zijn Adjudant, den Luitenant I. Hulst, naar den Garnizoens-Commandant zond om dezen te overreden geen geweld te gebruiken, en de zaak over te laten aan den Commandant der Nationale garde. Tevens zond hij zijn Onder-Adjudant Van Westreenen †) naar den Adjunct-Maire §) Faber van Riemsdijk, om met dezen de gepaste maatregelen te beramen de opgewonden slagers tot rede te brengen. Beiden kwamen overeen twee lieden van het slagersgild de van Delft komende slagers tegemoet te zenden om hen de gevolgen van een verzet voor oogen te houden en hun mede te deelen dat de betaling der rechten hoofdelijk en binnen den besloten tuin van het Leprozenhuis moest geschieden; van hen, die aan de betaling niet wilden voldoen, zou aanteekening gehouden worden. Van Westreenen begaf zich in burgerkleeding naar den Rijswijkschen weg en had de voldoening dat alles naar wensch en zonder rustverstoring afliep.

Intusschen had de Fransche politie achterdocht gekregen in de bezoeken, die de bekende Hoofden der Oranjepartij overdag en zelfs des nachts bij elkander aflegden. De Directeur-Generaal Devilliers had den Commissaris van politie te 's-Gravenhage de huizen van Van Hogendorp, Van Stirum, Repelaer en Slicher aangewezen waar nachtelijke bijeenkomsten gehouden werden, welke er in gewone tijden niet plaats hadden. Ampt was gelast geworden zulks te onderzoeken, te ontdekken wat er in die huizen omging en daaromtrent te rapporteeren. Tevens was hij op zekeren nacht bij den Prefekt ontboden, die hem op aandringen van den Garnizoens-Commandant, den Generaal Bouvier des Eclats, de arrestatie had opgedragen der genoemde

---

*) Bijlage 1.

†) Jhr. Mr. W. H. J. Baron van Westreenen van Tiellandt was als grenadier opgeroepen bij de Nationale garde. De Kolonel Tullingh stelde hem aan tot Onder-Adjudant, waardoor hij werkzaam werd gesteld op het bureau van den Kolonel.

§) De Maire J. Van Schinne was met de Maires der beide andere „goede steden" van Holland in October naar Parijs vertrokken om de Keizerin-Regentes de nederige hulde dier steden te brengen, en, zooals het toen heette, „goed en bloed aan te bieden."

heeren, benevens van den Kolonel Tullingh en de Gravin Athlone, die, uit Engeland overgekomen, verdacht werd in verstandhouding met de opgegeven heeren te staan.

Met de hem eigene handigheid en tact had Ampt zich van deze voor hem zoo moeilijke opdracht gekweten. Terwijl hij rapporteerde dat het waarheid was dat de bewoners van 's-Gravenhage naar een andere orde van zaken verlangden, verweet hij den Franschen daarentegen hun groote ergdenkendheid. Het speet hem dat zij zulke slechte kanalen hadden en daardoor misleid werden, daar die bijeenkomsten op zeer overdreven wijze waren voorgesteld. Een arrestatie keurde hij ten sterkste af en gaf met bescheidenheid te kennen dat er met omzichtigheid gehandeld moest worden. Door lieden van dien stand gevangen te nemen, zou men het volk in oproer brengen. Bovendien achtte hij het onwaarschijnlijk dat Van Hogendorp, die steeds lijdende was aan podagra en daardoor zich bijna altijd thuis bevond, zich aan het hoofd eener revolutie zou stellen. Repelaer stelde hij voor als iemand, die zich zeer gelukkig gevoelde te midden van zijn talrijk gezin en veel te weinig eerzuchtig om een opstand te leiden. Evenzoo schetste hij Slicher als een bejaard man, die zijn geluk zocht in zijn familie. „Is het dus niet te belachelijk," zoo rapporteerde Ampt, „zulke personen aan het hoofd eener revolutie te stellen?"

Met dit rapport namen de Directeur-Generaal der politie te Amsterdam en de Prefekt genoegen, waardoor dus een groot gevaar, dat de Hoofden der verbondenen bedreigde, was afgewend. Ampt, die de verbondenen van alles op de hoogte hield, haastte zich hun ook deze ontdekking mede te deelen.

Thans achtte Gijsbert Karel het oogenblik gekomen, niet langer te dralen, maar hun eigen veiligheid en het gelukken van hun plan te redden door stoutmoedig op te treden en het voornemen ten uitvoer te brengen.

Hij werd hierin echter verhinderd door Repelaer, die, onder den indruk van de ontdekking hunner geheime voornemens en van de volksbeweging op den 9den November zich dienzelfden dag naar de woning van Van Hogendorp spoedde om een, volgens zijn zienswijze, ontijdig handelen te voorkomen en thans meer dan ooit tot voorzichtigheid in hun maatregelen aan te sporen. Hij drong bij Van Hogendorp aan op een bijeenkomst van vier of vijf vrienden, waarbij dan tevens de militaire leden van het bondgenootschap tegenwoordig zouden zijn. Van Hogendorp, die tot hiertoe steeds de politieke leden van de militaire gescheiden had gehouden, stemde, tot behoud van de eensgezindheid, in deze bijeenkomst toe.

In deze gewichtige vergadering, den 9den November ten huize van Van Hogendorp gehouden, werd wegens de weinige medewerking en steun der aanzienlijke ingezetenen een stoutmoedig optreden afgekeurd, maar besloten zich zoo voorzichtig mogelijk op een andere wijze van dien steun te verzekeren. Men kwam overeen dat elk der aanwezigen onder zijn bekenden vier personen zou kiezen, die, zonder onderlinge afspraak en zonder elkaar te kennen, zich verbinden moesten hun verkiezer blindelings te gehoorzamen

als zij door dezen werden opgeroepen; ieder van deze vier aangeworven personen moesten zich op dezelfde wijze van vier andere lieden verzekeren, die zich eveneens op het gewilde oogenblik ter beschikking moesten stellen. Aan niemand hunner mocht eenige mededeeling gedaan worden van het bestaande voornemen tot opstand; het was alleen geoorloofd hen met het doel der vereeniging in kennis te stellen. Om ontdekking te voorkomen, moesten alle afspraken mondeling geschieden.

Een tweede besluit, dat genomen werd, bestond in de zending van vertrouwde officieren naar den IJsel, ten einde de verbonden Orangisten nauwkeurig op de hoogte te houden van de nadering van het leger der bondgenooten. Tot bestrijding der kosten zouden vrijwillige giften in een kas gestort worden, waarvan het beheer werd opgedragen aan den Majoor de Jonge.

Ofschoon Van Hogendorp tot de uitvoering van beide besluiten zijn toestemming had gegeven, was hij er echter niet mede ingenomen. „Ik zelf," schrijft hij, „stelde geen prijs hoegenaamd op die aardigheden en deed er niets aan." Zooals de zaken thans stonden, bestond volgens hem de veiligheid niet meer in afwachten, maar in doortasten, daar alleen stoutheid hen redden kon.

Hij stond echter met zijn zienswijze alleen in de vergadering; althans hij meldt niet dat iemand hem bijviel — zelfs de stoutmoedige Van Stirum niet — maar wel dat zijn vrienden anders oordeelden en het gevaarlijk vonden thans door te tasten. Discussiën willende vermijden, welke zoo licht aanleiding tot oneenigheden zouden kunnen geven, en vóór alles de eensgezindheid willende bewaren, zweeg Gijsbert Karel en legde zich bij het gevoelen zijner vrienden neer *).

Het was omstreeks dezen tijd dat het bericht zich verspreidde van de nadering der Kozakken tot den IJsel. Op eenige dagmarschen door het leger der bondgenooten vooruitgezonden, hadden deze Russische ruiterbenden de geheele landstreek van de Elbe tot den IJsel van Fransche ambtenaren gezuiverd, die in de grootste overhaasting over Groningen, Friesland en de Zuiderzee naar Amsterdam gevlucht waren. De schrik voor deze Kozakken had zich weldra eveneens aan alle Fransche ambtenaren hier te lande medegedeeld; overal waren zij bezig hun goederen te pakken, hun gezinnen naar Frankrijk te zenden, in afwachting van het oogenblik waarop zij order zouden krijgen het land te verlaten. Wegens de oproerige bewegingen te 's Gravenhage waren velen hunner op eigen bescherming bedacht en wapenden zich zelfs in hun woningen.

De Fransche autoriteiten inziende, dat het hun onmogelijk zou zijn een volksopstand, die elk oogenblik dreigde uit te breken, te bedwingen, begrepen dat er geen ander middel overschoot om een uitbarsting te voorkomen dan een zekeren graad van macht te verleenen aan die ingezetenen, welke het

---

*) G. K van Hogendorp heeft de redenen zijner zienswijze neergelegd in een stuk, dd. 10 November 1813. Zie Bijlage 2.

vertrouwen der burgerij genoten, en uit deze burgers, onder voorwendsel van bewaring der algemeene rust en ter voorkoming van een staat van regeeringloosheid, een Provisioneel Gouvernement samen te stellen.

Tot de deelneming aan dit bestuur, dat zooveel mogelijk uit Franschgezinde leden moest bestaan, moesten ook de Hoofden der Oranjepartij uitgenoodigd worden, ten einde den invloed, dien deze partij bij het volk bezat, te gebruiken tot voorkoming van een opstand tegen het Fransche bestuur.

Daar dit Provisioneel Gouvernement met de Fransche autoriteiten in voortdurende aanraking moest blijven, meenden de laatsten het middel gevonden

Kozakken aan den IJsel.

te hebben om, indien de militaire gebeurtenissen ten nadeele der geallieerde mogendheden mochten afloopen, hun gezag weer te kunnen doen gelden. Kreeg echter de Oranjepartij de overhand, dan zou het voor de Franschen van groot belang zijn velen hunner aanhangers onder de leden van het revolutionair gouvernement te tellen, daar deze Franschgezinde leden de door de Oranjepartij te nemen maatregelen zouden kunnen tegenwerken en een finale uitbarsting van den opstand tegen Frankrijk verhoeden. Indien eindelijk de Franschen hun gezag in Holland niet konden handhaven, dan moesten de Franschgezinde leden vóór alles zorgen, dat de aanhangers van Oranje zich niet tot een afzonderlijke partij opwierpen.

Volgens deze overwegingen had De Stassart met den Adjunct-Maire Van Riemsdijk besloten eenige goedgezinde burgers over te halen om de rust te helpen verzekeren, voor de veiligheid van personen en eigendommen te waken en desnoods met geweld de orde te handhaven.

Verscheidene der meest aanzienlijke ingezetenen, op wien Van Stirum „geen vat" had gehad, omdat zij in de plannen van Van Hogendorp en de zijnen een gewelddadigen omkeer van zaken bevroedden en bevreesd waren òf voor mislukking van die plannen, òf voor een volksoproer en mogelijke regeeringloosheid, verklaarden *ofschoon het gouvernement vijandig gezind*, zich bereid elke ongeregeldheid te beletten en de Fransche autoriteiten voor beleedigingen te vrijwaren. *)

Op denzelfden avond van den 9den Nov. waarop de gewichtige vergadering ten huize van Van Hogendorp plaats had, vereenigden zich in de woning van Van Riemsdijk, de heeren: Van Heeckeren, Van Maanen, Slingelandt, Van Hees, Slicher, Harting, Van Leyden van Westbarendrecht, Bijleveld, Van der Haer, Patijn en 't Hoen. Deze invloedrijke burgers verbonden zich *om niets te verzuimen hetgeen strekken kon tot handhaving der orde en rust en om elk in zijn kring de noodzakelijkheid te doen gevoelen, in ieder geval tot dat doel mede te werken.*

De uitnoodiging aan de hoofden der Oranjepartij werd op de ronde verklaring van den Graaf Van Stirum afgewezen. „Als ik daar ging," zeide hij, „zoude ik zoetjes aan met de Franschen moeten mededoen en mijn eigen volkje onderdrukken."

Door deze weigering had de Oranjepartij thans duidelijk haar gezindheid geopenbaard; uit vrees voor het volk durfde De Stassart echter geen maatregelen tegen haar te nemen. De Kolonel Tullingh, die, zooals reeds gezegd is, door Changuion aan Van Hogendorp de plechtige verzekering van zijn gehechtheid aan de grootsche onderneming had te kennen gegeven, verschilde echter met dit Hoofd der Oranjepartij in de wijze van uitvoering. Terwijl Van Hogendorp niet terugdeinsde voor een *gewelddadigen* omkeer van zaken, was Tullingh het volkomen eens met den Adjunct-Maire Van Riemsdijk en de door dezen vereenigde aanzienlijke burgers, die, wars van elk geweld, zich verbonden hadden de rust en orde te handhaven. Tullingh's streven was om, *al was het dan ook slechts voor den schijn*, met de Fransche autoriteiten op den meest vriendschappelijken voet te blijven, ten einde langs den weg van minzame onderhandeling, gepaard met overtuigende drangredenen, alle botsingen en daaruit voortvloeiende rampen te voorkomen, die bij een tegenovergestelde houding niet achterwege zouden blijven.

„Hoezeer," zegt Tullingh, „mijn hart ook toestemde en deelde in het grootsche en edele van de bedoeling der rechtgeaarde Oud-Vaderlandsche

---

*) Hun vijandige gezindheid tegenover het Fransche gouvernement geeft echter reden aan te nemen, dat zij bij een geleidelijken overgang van het onverdragelijke Fransche juk tot de algemeen gewenschte verlossing, hun steun aan de goede zaak niet zouden onthouden.

mannen, hield ik mij innig overtuigd dat, alzoo van hunne bijeenkomsten en derzelver uitwerking naar buiten nog geen *dadelijke* gevolgen te wachten waren, ik niet te ernstig er op bedacht konde zijn om steeds op den weg, dien ik tot hiertoe had ingeslagen, voort te gaan, daardoor krachtdadig de openbare rust en de bescherming van personen en goederen, waaraan zoo veel gelegen lag, te handhaven en te verzekeren, en eindelijk niet door een oproerige, bloedvergietende, maar door een *zachten, geleidelijken* overgang van het Fransche tyrannieke juk tot een voor ons gezegende en verlossende omwenteling des te gelukkiger en met te mindere rampzalige botsingen en wraaknemingen te helpen bevorderen"

Ten einde zoo mogelijk elken ontijdigen opstand, die de goede zaak in groot gevaar zou brengen, te voorkomen, had de Kolonel Tullingh, met het oog op de te 's-Gravenhage heerschende volksgisting, den Prefekt verzocht de Nationale garde te mogen wapenen met de geweren uit de stadsgeweerkamer, doch een weigerend antwoord ontvangen. Tullingh, voor wien het bezit dier geweren van het grootste belang was, deed nogmaals een poging den Prefekt over te halen tot de afgifte der geweren, ten einde plundering en andere daden van geweld krachtdadig te kunnen beletten, Wederom weigerde De Stassart; evenwel verkreeg Tullingh machtiging de 800 geweren *) der nationale garde, welke zich in slechten toestand bevonden, in bruikbaren staat te brengen.

Tevens werd hem en den voormaligen chef der schutterij — Van der Goes — toegestaan om, afgescheiden van de nationale garde, *andere welgezinde ingezetenen uit te noodigen, in geval van oproer, de rust te helpen bewaren en handhaven.*

Nog dienzelfden dag — 11 Nov. — zette de Kolonel twee bekwame geweermakers in de geweerkamer aan het werk, waarbij hij hun tevens opdroeg drie duizend scherpe patronen voor die wapens te vervaardigen.

De werving van Tullingh en Van der Goes van welgezinde burgers van Den Haag om mogelijke oproerige bewegingen tegen te gaan en personen en eigendommen te beschermen, geschiedde in overleg met den Adjunct-Maire Faber van Riemsdijk en sloot zich aan bij de reeds door dezen genomen maatregelen.

Aldus ontstonden er te 's-Gravenhage twee partijen. De *eerste*, door de Franschen de Oranjepartij genoemd, zou zelfs niet voor gewelddadige middelen terugdeinzen om de revolutie tot stand te brengen en wachtte slechts het gunstige oogenblik af om zich aan het hoofd eener volksbeweging te stellen; de *tweede*, bestaande uit de door Faber van Riemsdijk, Tullingh en Van der Goes geworven burgers, wilde eveneens de revolutie, doch was

---

*) Er waren bij de afdanking der schutterij 900 geweren ingenomen. Hiervan waren 58 verstrekt voor den wachtdienst, welk getal later op een der eerste dagen van November was uitgebreid tot 100, nadat de Prefect het verzoek van Tullingh, om de geheele garde te wapenen, had geweigerd. Er waren dus thans nog 800 geweren in het depôt voorhanden.

afkeerig van gewelddadige maatregelen en trachtte, onder den schijn van het Fransche bestuur te steunen, alles voor te bereiden om die omwenteling geleidelijk, zonder rustverstoring te doen plaats hebben.

Aan de uitstekende maatregelen van den Kolonel Tullingh heeft de tweede partij het te danken gehad, dat haar streven met den schoonsten uitslag werd bekroond en dat, terwijl elders rust en orde verstoord werden, de ingezetenen van 's-Gravenhage getuigen zijn geweest van den gang eener omwenteling, welke zeker eenig in de geschiedenis mag genoemd worden.

Den 12den Nov. verzamelde Tullingh zijn officieren en onderofficieren — de eersten in de hoofdwacht op het Buitenhof, de laatsten te zijnen huize — om hun onder stipte geheimhouding zijn plannen mede te deelen en hen in kennis te stellen met de maatregelen, welke hij voornemens was te nemen ter bereiking van zijn doel.

Door de onderofficieren werd de vrees uitgedrukt, dat, in geval van oproer, hun verschijnen in de uniform der Nationale garde en met hun schako's voorzien van den adelaar en de driekleurige kokarde, de oproerige geest der bevolking niet weinig zou doen toenemen. De Kolonel hun bezwaar inziende, gelastte hun daarop om, even als de officieren, in den kapotjas te verschijnen en de foudraals over de schako's te doen. Daarna deden zij hun Commandant nog de volgende vraag: „Kolonel, zoude het niet goed zijn wanneer wij ons voor alle securiteit van een eindje oranjelint voorzagen, ten einde in geval van nood van hetzelve gebruik te kunnen maken?" Waarop de Kolonel antwoordde: „Welnu dat zoude ik dan maar doen."

Dit door Tullingh in goed vertrouwen gegeven bescheid had bijna zijn arrestatie ten gevolge gehad.

Den Prefekt was namelijk bericht dat twee onderofficieren *) der Nationale garde aan hun manschappen den last hadden gegeven om, *volgens order van den Kolonel*, zich in geval van oproer te verzamelen in het Lange Voorhout voorzien van een oranjekokarde.

De Stassart, meenende dat hij door Tullingh, in wien hij tot dusver vertrouwen had gesteld, verraden was, belegde nog in den nacht van den 12den Nov. een bijeenkomst met den Procureur-Generaal Jacquinot de Pampelune, den Commissaris-Speciaal Eymard en den Commissaris van politie Ampt om mededeeling van het voorval te doen en de arrestatie van den Kolonel Tullingh te bewerken.

Door den invloed van Ampt en voornamelijk doordat de Prefekt zelf, bij nader inzien, dezen strengen maatregel in de gegeven tijdsomstandigheden een zeer gevaarlijk waagstuk beschouwde, had de arrestatie niet plaats †). De beide onderofficieren werden echter in den vroegen morgen opgelicht en gevankelijk naar Amsterdam vervoerd. Het mocht den Kolonel Tullingh evenwel gelukken hen spoedig uit hun hechtenis te bevrijden, door den

*) De Sergeant G. P. C. Cheriex en de Fourier C. I. Hupscher.

†) *Bijlage* 3.

Commissaris-Speciaal te Amsterdam zijn ernstig leedwezen over de arrestatie zijner onderofficieren te betuigen en hem de verzekering te geven, dat hun gehouden gedrag eerder aan onbezonnenheid dan aan kwade bedoelingen was toe te schrijven.

Niet weinig verergerde de toestand der Franschen, toen zich den 13[den] November het gerucht verspreidde, dat de *Moniteur* van den 10[den] het officieel bericht bevatte van Napoleon's gevangenneming door den Senaat, en de sluiting eener conventie met de geallieëerde vorsten, waarbij Holland vóór den 26sten November moest overgegeven worden.

Dit artikel, waarvan tal van afschriften werden verspreid en dat overal als volkomen waar werd aangenomen, bleek weldra weder een verzinsel te zijn. *) Het had veel overeenkomst met het gerucht, dat tot de volksbeweging op 9 November aanleiding had gegeven. Ofschoon thans geen volksoploop plaats had, verwekte het toch in verscheidene steden uitbundige vreugde, voornamelijk te Rotterdam, waar het volk zich met oranje tooide †). Onder de Franschen nam de angst zoodanig toe, dat voor het vervoer hunner goederen geen voertuigen en schuiten genoeg te krijgen waren; alle geldsommen, die invorderbaar waren, werden ingevorderd, het goudgeld gewisseld en alle geldkassen in veiligheid gebracht. Om hun onrust voor de oproerige Haagsche bevolking te verbergen en haar zoo lang mogelijk ontzag in te boezemen, werd door den Generaal Bouvier des Eclats den 14[den] November een groote parade gehouden van het Fransche garnizoen, waarbij zelfs de douaniers van Scheveningen tegenwoordig waren, benevens twee stukken geschut, die des nachts van Delft naar Den Haag waren vervoerd. Na afloop der parade deed men eene militaire wandeling door de voornaamste wijken der stad, plaatste de beide stukken geschut op het Binnenhof vóór de Stadhouderspoort en deed de andere toegangen tot het Binnenhof door wachten afzetten. Tevens werd ten strengste verboden het voormalig Stadhouderskwartier, destijds ingericht voor militair hospitaal en bewaarplaats van de geweren en ammunitie der Nationale Garde, te passeeren.

Nadat de 14de en 15[de] November in spanning, doch zonder rustverstoring, voorbijgegaan waren, werd in den laten avond van den 16[den], door een ordonnans der Amsterdamsche bezoldigde garde, den Prefekt De Stassart de tijding gebracht, dat het Fransche garnizoen, de Gouverneur-Generaal, de Prefekt De Celles en de overige Fransche geëmployeerden Amsterdam verlaten en over Utrecht de wijk naar Gorkum genomen hadden, wegens in den nacht van den 14[den] in de hoofdstad aangevangen en sedert dien tijd ernstiger geworden oproerige bewegingen. Hoewel de Franschen zorgden aan deze tijding zoo min mogelijk ruchtbaarheid te geven, konden zij echter niet be-

*) G. K. van Hogendorp hield het voor een „Valckenaersstukje", en zegt: alle reden te hebben om te gelooven, dat Falck een der verspreiders was.

†) *Bijlage* 3.

letten, dat verscheidene Amsterdammers zich naar Den Haag begaven, om ook in die stad een opstand tegen het Fransche gezag te bewerken.

Terwijl Van Hogendorp en Van Stirum dadelijk op middelen bedacht waren om zich meester te maken van het garnizoen, dat nog geen aanstalten maakte om af te trekken, en zelfs het plan vormden De Stassart gevangen te nemen, begrepen Faber van Riemsdijk en Tullingh dat het thans meer dan ooit zaak was door afdoende maatregelen voor de handhaving der rust en orde te zorgen.

Het plan van de Hoofden der Oranjepartij kwam tot geen uitvoering. H. De Perponcher, die in den nacht zich van de waakzaamheid der Franschen overtuigde, verklaarde dat zij op hun hoede waren. Het voorstel tot omkooping van de Etrangers werd door Van Hogendorp afgekeurd als te onvoorzichtig. „Wij zouden", zeide hij, „daardoor een zwakheid toonen, die den schrik voor den volksopstand bij de Franschen zoude verminderen."

In dienzelfden gedenkwaardigen nacht van 16 op 17 November had er ten huize van Tullingh een bijeenkomst plaats van eenige burgers, waaronder de Adjunct-Maire en de Raden van Prefektuur Stratenus en Van Hees. Achtereenvolgens begaven deze zich naar den Prefekt om hem den neteligen en gevaarvollen toestand, waarin hij verkeerde, onder het oog te brengen en hem in bedenking te geven of het niet raadzaam zou zijn onverwijld het voorbeeld der Fransche autoriteiten van Amsterdam te volgen.

De Stassart, die den Garnizoens-Commandant bij zich had ontboden om met hem de te nemen militaire maatregelen voor den 17den te beramen, begreep dat zijn veiligheid groot gevaar liep, doch wilde eerst de aankomst der post van den 17den afwachten, welke hem wellicht de order tot vertrek zou brengen, alvorens de stad te verlaten.

Voor het geval dat de Oranjepartij na zijn vertrek en dat van het Fransche garnizoen het hoofd mocht opsteken, droeg hij den Adjunct-Maire op alsdan alle mogelijke maatregelen te nemen om de rust en orde te handhaven zonder ongelukken of nutteloos bloedvergieten te veroorzaken, en personen en eigendommen der Fransche ambtenaren voor elke beleediging te vrijwaren tot het oogenblik van hun vertrek. Tegen het *oranje dragen* zou hij zich niet langer verzetten, omdat hij het toch niet beletten kon, maar de *oranjevlag* mocht niet uitgestoken worden zoolang het Fransche gezag nog erkend werd. Mocht dit gezag niet langer erkend worden en wilde men den Adjunct-Maire dwingen tot handelingen, die met zijn plicht in strijd waren, dan deed hij het best voor het oogenblik toe te geven aan de macht waartegen hij niet bestand was en voorloopig de uitoefening van zijn ambt neer te leggen, waarin hij zich toch niet zou kunnen doen eerbiedigen.

Daar de Generaal Bouvier evenmin de stad wilde verlaten zonder daartoe verkregen bevel, gaf hij den Kolonel Tullingh de schriftelijke order *) om, daar hij voornemens was het garnizoen te 5 uren onder de wapens te doen komen, de Nationale garde eveneens te laten aantreden en de posten te ver-

*) Bijlage 4.

dubbelen overal waar hij zulks noodig mocht oordeelen. Hij vertrouwde verder dat de Kolonel met hem zou medewerken tot de handhaving van de openbare rust en de bescherming van personen en eigendommen.

Om aan deze order en opdracht te kunnen voldoen, verlangde Tullingh de wapening der nationale garde. Hij verzocht daarom den Prefekt hem een schriftelijke machtiging te geven om de in de stadsgeweerkamer geborgen geweren in ontvangst te nemen. De Stassart bezweek voor den drang der gebeurtenissen en droeg den Adjunct-Maire op den Kolonel een schriftelijke authorisatie ter hand te stellen. *)

In tegenwoordigheid van den Prefekt gaf Tullingh den commandeerenden Generaal daarop de verzekering dat alles door hem aangewend zou worden de openbare rust te handhaven en personen en eigendommen te beveiligen en te beschermen, onder voorwaarde *dat hem volkomen vrijheid moest gelaten worden en dat de Generaal van zijn kant de verzekering moest geven geen pogingen te doen het oranje dragen tegen te gaan.*

Zoowel de Prefekt als de Generaal aarzelden, wegens de gedrukte stemming waarin zij verkeerden, geen oogenblik deze door Tullingh gestelde voorwaarden in te willigen en hem van de getrouwe nakoming daarvan te verzekeren.

Na het vertrek van den Kolonel en den Adjunct-Maire hielden de vier overige heeren (de Prefekt, de Garnizoens-Commandant en de beide Raden van Prefektuur) nog een langdurige conferentie, waarvan het resultaat was dat tot het vertrek van den Prefekt en den Garnizoens-Commandant met het Fransche Garnizoen besloten werd.

Te $6^1/_2$ ure 's morgens deed De Stassart den Adjunct-Maire ontbieden en stelde hem met zijn besluit in kennis. Hij herhaalde de reeds vroeger aan Van Riemsdijk gegeven instructiën en raadde hem enkele invloedrijke personen, b. v. Repelaer — waarbij Stratenus, om den Prefekt schijnbaar ter wille te zijn, Van Stirum noemde — aan zijn persoon te verbinden, ten einde zich van hen te bedienen om het volk rustig te houden.

Om de ons bekende redenen was van Riemsdijk hiertoe niet te bewegen. Hij gaf voor de hoofden der Oranjepartij niet genoegzaam te vertrouwen en liet daarom zijne keus vallen op Van Hees, Slingelandt, 't Hoen en Slicher, bij welke keuze de Prefekt zich neerlegde. Hij beloofde echter den Prefekt de heeren Repelaer en Van Stirum te zullen polsen.

In den vroegen morgen van Woensdag den 17den November begaf de Kolonel Tullingh zich naar Van Hogendorp en Van Stirum om hen met het vertrek van De Stassart en met de door hem aan den Prefekt gestelde en door dezen ingewilligde voorwaarde betreffende het oranje dragen in kennis te stellen. Eveneens deed hij hiervan mededeeling aan Van der Goes, die op zich genomen had hem in de bewaring der openbare rust ter zijde te staan.

Tullingh verzamelde daarna de Nationale garde benevens de door hem en den Maire geworven burgers op het Buitenhof, waar zich eveneens Van der

*) Bijlage 5.

Goes met zijne rustbewaarders bij hem voegde, en gelastte zijn beide Adjudanten I. Hulst en Van Westreenen, zich met eenige manschappen naar de Stadsgeweerkamer op het Binnenhof te begeven om de geweren in ontvangst te nemen.

Nadat de in bezitneming der geweren niet zonder moeilijkheden van den kant der zich bij het wapendepôt bevindende Fransche wacht geschied was, deed Tullingh de hoofdwacht en alle andere posten sterk bezetten en gaf den Commandant der hoofdwacht order streng het oog te houden op het Binnenhof, waar het Fransche garnizoen zich had opgesloten, en van al hetgeen hem slechts eenigszins verdacht mocht voorkomen onmiddellijk rapport te maken. Tevens zorgden patrouilles van de Nationale garde, de kustbewaarders en een twintigtal bereden jongelieden, onder het bevel van den voormaligen Kapitein der Schutterij W. Van der Wyck voor de rust en orde in de stad.

Zoodra de Graaf van Stirum door den Kolonel Tullingh van den radeloozen toestand der Fransche autoriteiten en van het niet tegengaan van oranje dragen onderricht was geworden, spoedde hij zich te 8½ uur naar de woning van Gijsbert Karel en zeide binnentredende: „Nu hebben wij het in handen, nu is het onze tijd.”

Reeds had zich dienzelfden ochtend te 8 uren een der zonen van Gijsbert Karel, met de oranjekokarde versierd, naar een vriend *) zijns vaders begeven om dezen de heugelijke tijding van den Kolonel Tullingh mede te deelen, toen de Graaf van Stirum ongeveer te 9 uren de woning van Van Hogendorp verliet met de oranjekokarde, die hij uit de handen van diens oudste dochter ontvangen had, op den hoed. Onder trommelslag deed hij thans de reeds eenigen tijd te voren door Van Hogendorp gestelde publicatie †) afkondigen en aanplakken, waarvan hij reeds bij de oproerige bewegingen van den 9den Nov. gebruik had willen maken.

Onbeschrijfelijk was de geestdrift. Ieder tooide zich met oranje. De straten weergalmden van het „Oranje boven!” en van het „Wilhelmus van Nassauen.” „Iedere straat,” schrijft een ooggetuige, „leverde een waarlijk aandoenlijk schouwspel op. De menschen waren als losgebroken uit een gevangenis, die voor 't eerst de zon weder mogen aanschouwen en de vrije lucht inademen. Het bleef nu bij geen broederlijk handen drukken, maar men vloog elkander verrukt om den hals, de vriend zelfs zijn vijand en men noemde zich dankbaar welkom in het herboren vaderland. Ik zag zelfs volwassen menschen en kinderen hand aan hand en zonder op stand of rang te letten op de straten dansen, terwijl de lucht opnieuw van het blijde „Oranje boven” weergalmde.”

Terwijl de volksvreugde zich aldus op de meest ongedwongen wijze openbaarde, begaf de Kolonel Tullingh zich met de oranjekokarde op de borst — welk voorbeeld weldra door de geheele Nationale garde gevolgd werd — naar

---

*) Mr. C. J. van Assen, Advokaat te 's-Gravenhage.

†) Bijlage 6. Deze publicatie was weldra over het geheele land verspreid en wekte overal de natie op het Fransche juk af te schudden. Zelfs in Londen werd zij in het Engelsch vertaald en op de pleinen en hoeken der straten aangeplakt. Geheel London juichte over Holland's verlossing.

den Generaal Bouvier, ten einde te voorkomen dat deze wellicht tot maatregelen van geweld zou overgaan om de geestdrift van het volk tot bedaren te brengen. De Kolonel verzekerde den Generaal nogmaals met zijn Garde en Rustbewaarders voor de persoonlijke veiligheid der Fransche ambtenaren in te staan. Hierop vertrouwende, begaf de Generaal zich, zelfs met zijn

De Generaal Bouvier des Eclats en de Kolonel Tullingh.

driekleurige kokarde, in gezelschap van Tullingh, die met de oranjekokarde versierd was, op straat.

Na de afkondiging der publicatie had Van Stirum zich naar den Oud-Burgemeester Slicher begeven om hem uit te noodigen met hen, die in 1795 leden van den Raad waren geweest, te vergaderen en in naam van Z. K. H. den Prins van Oranje het bestuur over de stad te hernemen. De oude Slicher, ofschoon

Van Stirum's daad met geheel zijn hart toejuichende, kon echter op dat oogenblik aan 's Graven uitnoodiging geen gevolg geven, daar hij door den Adjunct-Maire was opgeroepen tot het houden eener conferentie met eenige andere burgers over het bewaren der orde en stedelijke rust. Bovendien maakte hij bezwaar zijn vorige waardigheid te hernemen, zoolang Faber Van Riemsdijk nog het ambt van Maire bekleedde. Van Stirum ging daarop met Slicher, nadat deze zich eveneens de oranjekokarde op de borst had gehecht, naar de woning van F. Van Riemsdijk. De Maire, die den Prefect De Stassart beloofd had de heeren Van Stirum en Repelaer te zullen polsen of zij genegen waren mede te werken tot handhaving van de orde en rust en de beveiliging der Fransche autoriteiten, richtte thans tot den Graaf de vraag, of hij daarin op zijn invloed op de bevolking zou mogen rekenen. Van Stirum antwoordde: „dat hij geen ander middel zag om de rust te handhaven en ongeregeldheden te voorkomen dan door dadelijk het oude gouvernement te herstellen en de oranjevlag te hijschen." Hij verklaarde tevens: „dat een aantal der voornaamste ingezetenen zooals de heeren Repelaer, van Hogendorp en anderen, evenzoo dachten en de oude Regeering wilden herstellen." De Maire en Slicher, benevens Van der Goes en Slingelandt, die zich ook ten huize van F. van Riemsdijk bevonden, brachten Van Stirum onder 't oog dat de uitvoering van zijne plannen de grootste onheilen ten gevolge zou hebben; „dat het eenige middel om de rust te bewaren hierin bestond, dat allen medewerkten tot hetzelfde doel namelijk de bestaande autoriteiten te ondersteunen, al moest men dan ook toegeven aan de omstandigheden en de oogen sluiten voor de oranjekokarde en andere dergelijke zaken, welke het volk mocht eischen en welke men niet bij machte was te beletten."

Van Stirum keerde daarop weder naar de woning van Van Hogendorp terug waar hij de andere leden de oranjepartij: Van der Duijn van Maasdam, Repelaar van Driel, J. F. van Hogendorp, Changuion en F. De Jonge bijeen vond. Ieder achtte thans het tijdstip gekomen de afschudding van het Fransche juk op krachtdadige wijze te moeten bevorderen.

Steunende op de Nationale garde, op een uitgelezen bende *) onder het bevel van den geweermaker Bronkhorst en op de geestdrift van het volk gevoelde men zijn zedelijke overmacht op het Fransche garnizoen.

„Wij waren bereid," zegt Gijsbert Karel, „tot een strijd, die moorddadig kon worden. Bij de geestdrift in den opstand was de kans in ons voordeel; maar als dezelve bekoelde, moest een garnizoen van omstreeks 500 man met 2 stukken geschut de overhand behouden." Van dit oogenblik van geestdrift moest partij getrokken worden. Indien het Nederlandsche volk zich thans niet openlijk en plechtig vrij verklaarde, had het alle aanspraak op een onafhankelijke beslissing omtrent zijn toekomstig lot verloren.

Zoo had G. K. van Hogendorp altijd gedacht, zoo dachten thans ook zijn

---

*) Deze bende had zich bij de eerste volksbewegingen gevormd, met goedkeuring van Van Stirum, uit de burgers, om de orde te handhaven. Zij had zich zelf gewapend.

vrienden. Geen uitstel meer, alle bedenkingen ter zijde, en openlijke verklaring als Hoofden van Neêrland's herstelling.

Ten einde regeeringloosheid te voorkomen, waaraan Amsterdam gedurende twee dagen was blootgesteld geweest, werden onmiddellijk de beide volgende besluiten genomen. Het eerste behelsde de benoeming, in naam van den Prins van Oranje, van Graaf Leopold van Limburg Stirum tot Gouverneur van 's-Gravenhage *); het tweede gold de belegging eener vergadering van voormalige Regenten, die in de jaren 1794 en 1795 leden van verschillende staatscollegiën waren geweest, welke bijeenkomst op den volgenden dag — 18 Nov. — werd bepaald †).

Gelijktijdig met deze vergadering in de woning op den Kneuterdijk had er een samenkomst plaats op het stadhuis.

Nadat de Graaf van Stirum den Adjunct-Maire ongeveer te 11 uren had verlaten, was deze met Slicher naar het stadhuis gegaan om volgens de instructiën van den Prefekt een Provinciaal Bestuur samen te stellen.

Daartoe hadden zij de heeren W. 't Hoen, A. Bachman, van der Burg van Spieringshoek en J. van Hees, als invloedrijke mannen, uitgenoodigd op het raadhuis te vergaderen.

Alleen 't Hoen en Bachman hadden den moed aan de oproeping gevolg te geven, de beide anderen lieten zich verontschuldigen.

Terwijl alzoo F. van Riemsdijk, Slicher, 't Hoen en Bachman alles aanwendden om de voor het stadhuis verzamelde menigte, die steeds op het uitsteken van de oranjevlag uit den stadstoren aandrong, tot kalmte en orde aan te manen, ontvingen zij de tijding dat de Prefekt De Stassart de stad had verlaten.

Deze had den Kolonel Tullingh bij zich ontboden om te overleggen op welke wijze hij ongehinderd het woelige 's-Gravenhage zou kunnen verlaten. Tullingh bood den Prefekt zijn paard aan, ten einde achter de buitenplaats van de familie Fagel om naar Voorburg te rijden en van daar per rijtuig verder te reizen, waarbij hij hem bovendien een zijner officieren als sauvegarde tot Voorburg medegaf.

Tusschen 1 en 2 uur verliet de Prefekt De Stassart zijn residentie en werd nog dienzelfden dag door den Onderprefekt De Gestas, den Procureur-Generaal en alle andere Fransche burgerambtenaren gevolgd.

Toen het vertrek van den Prefekt in de vergadering op den Kneuterdijk bekend was geworden, werd dadelijk een afschrift van het tweede in die bijeenkomst genomen besluit naar de vergadering op het stadhuis gezonden met een bijgevoegd schrijven §), waaruit blijkt dat de Graaf Van Stirum mededeeling had gedaan van zijn bezoek bij de heeren Slicher en Van Riemsdijk.

---

*) Bijlage 7. †) Bijlage 8.
§) Zie het extract uit het verbaal van den Maire der stad 's-Gravenhage in Bijlage 10.

In dat schrijven toch wordt, na de mededeeling der benoeming van den Graaf Van Stirum tot Gouverneur van Den Haag, op de erkenning van deze benoeming en het uitsteken van de oranjevlag aangedrongen, en ten slotte een beroep gedaan op de eensgezindheid en de medewerking van het Provinciaal Bestuur.

Na kennisneming dezer schriftelijke mededeelingen gaf de Adjunct-Maire te kennen dat, hoezeer hij nimmer zou medewerken tot iets hetwelk met zijn plicht en zijn aan het Fransche Gouvernement gezworen eed in strijd was, hij echter door den onweerstaanbaren drang der omstandigheden gedwongen werd zich lijdelijk te gedragen. Hij verzocht de heeren Slicher, 't Hoen en Bachman om, terwijl hij in de onmogelijkheid werd gesteld zijn gezag verder uit te oefenen, in het belang der stad en voor het welzijn hunner medeingezetenen werkzaam te blijven om de rust en orde te handhaven en alle ongeregeldheden te voorkomen *).

Nu van Riemsdijk ter wille van de goede zaak afstand had gedaan van zijn waardigheid, waren voor Slicher alle bezwaren opgeheven en stelde hij zich met de Oud-Burgemeesters Bachman en 't Hoen aan het hoofd der stedelijke regeering.

Hun eerste daad was een aankondiging aan de Haagsche ingezetenen dat zich een Provinciale Raad had gevormd tot behoud van rust en orde, en een waarschuwing aan ieder om zich te wachten personen of eigendommen te beleedigen of te benadeelen †).

Verder beantwoordden zij het ingekomen schrijven van Van Hogendorp met hun erkenning van Graaf Van Limburg Stirum als Provisioneel Gouverneur van 's-Gravenhage, doch maakten bezwaren tegen het uitsteken der oranjevlag zoolang daarvoor niet de toestemming was verleend door den nog altijd te 's-Gravenhage aanwezigen Franschen Generaal.

Dit deed den Graaf Van Stirum besluiten zich naar den Generaal Bouvier te begeven en er hem op te wijzen van welke goede gevolgen het uitsteken der oranjevlag uit den toren zou zijn voor het behoud van de orde en rust, aangezien het volk daardoor een zijner dringendste wenschen bevredigd zou zien. „Qu 'est ce que cela me fait," antwoordde de generaal, „je dois bien le voir flotter d'ici" §). Aan den volkswensch werd dus voldaan en te 4 uren wapperde de oranjevlag van den stadstoren.

De Kolonel Tullingh, steeds krachtig medewerkende het stedelijk Provisioneel Bestuur in de handhaving der orde te steunen, zag deze in groot gevaar gebracht door verscheidene dronken Etrangers. Hij verzocht daarom den Franschen Generaal het geheele garnizoen, benevens de douaniers, op het Binnenhof te consigneeren, daar hij anders niet voor de handhaving der openbare orde kon instaan. De Generaal gaf onmiddellijk aan Tullingh's

---

*) Bijlage 11. †) Bijlage 9.

§) De Generaal, wonende op den hoek van de Korte Houtstraat en Fluweelen Burgwal, had uit zijn woning het gezicht op de oranjevlaggen, die van de masten der schepen in de Turfgracht woeien.

verzoek gevolg, maar deed toch in zijn schriftelijk antwoord eenig gezag gelden *). Tevens zond Bouvier den Kapitein der Fransche gendarmerie en gewezen Secretaris van den Prefekt Van Hogendorp naar Gijsbert Karel met verzoek de noodige bevelen te willen geven voor een fatsoenlijke behandeling van hem en zijn manschappen. Deze stelde den overbrenger van het verzoek een briefje ter hand voor den Gouverneur Van Stirum en gaf tevens van het verlangen des Generaals kennis aan het stedelijk bestuur †). De kapitein deelde verder mede: „dat de Generaal de *manoeuvres der Orangisten* zeer mooi vond, maar tevens vraagde of de heeren niet *te vroeg* begonnen waren?" §).

„Ik antwoordde hierop met een kalm lachje," schrijft Gijsbert Karel; „in mijn hart voelde ik wel, hoe hachelijk het stond."

Na de ontvangst van het schriftelijk antwoord van den Franschen Generaal had Tullingh zich naar den Gouverneur Van Stirum begeven om van het voorgevallene te rapporteeren. Daar beiden niet zonder vrees den nacht te gemoet zagen nu de Generaal Bouvier al zijn troepen ter sterkte van ongeveer 600 man en twee stukken geschut op het Binnenhof geconcentreerd had, kwamen zij overeen de hoofdwacht op de dubbele sterkte te brengen en eenige huizen in de nabijheid van het Binnenhof door nationale gardes en rustbewaarders gedurende den nacht te doen bezetten, terwijl Tullingh zich met zijn officieren alsdan zouden bevinden in het hotel: „De twee Steden" in de onmiddellijke nabijheid van het Binnenhof.

Om $10^1/_2$ uur 's avonds werd den Kolonel door den Commandant der hoofdwacht gerapporteerd dat een soldaat van het korps Etrangers hem had medegedeeld „dat de hoofdwacht midden in den nacht overrompeld en daarna eenigen der voornaamste ingezetenen als gijzelaars opgelicht zouden worden."

Onmiddellijk begaf Tullingh zich, vergezeld door zijn Luitenant-Adjudant J. Hulst, naar den Generaal Bouvier en gaf te kennen dat, ofschoon vertrouwende op de gegeven verzekeringen van den Generaal als man van eer, het belang der ingezetenen echter medebracht hem stellig af te vragen of het ontvangen rapport waarheid of onwaarheid behelsde. Tevens voegde de Kolonel er bij dat, indien de inhoud blijken mocht waar te zijn, hij hem, Generaal, aansprakelijk stelde voor alle rampzalige gevolgen, daar hij, Kolonel zich op alles had voorbereid en de zekerste en geduchtste maatregelen had genomen.

De Generaal antwoordde, dat wel is waar zoodanig voorstel door een zijner officieren was gedaan, doch dat hij, na eenmaal zijn woord gegeven te hebben, de voorgestelde daad in strijd achtte met de goede trouw en ze daarom had afgekeurd. Toen de Kolonel daarna nog eenige zwarigheden maakte, gaf de

---

*) Bijlage 12. †) Bijlage 13.

§) Met deze *manoeuvres der Orangisten* doelde de Generaal op de 's morgens plaats gehad hebbende publicatie door Van Stirum.

Generaal ten antwoord: „Welnu indien mijn woord van eer niet genoeg is, dan bied ik mijn eigen persoon als gijzelaar aan."

Hiermede voldaan, begaf Tullingh zich met zijn Adjudant weer naar het hôtel „De twee Steden". Des nachts te 3 uren werd de Kolonel door den Generaal verzocht zich bij hem op het Binnenhof te vervoegen. Hier gekomen vernam hij dat de General Molitor het garnizoen van Den Haag gelast had een beweging te maken in de richting van Krimpen en dat dientengevolge de Generaal Bouvier voornemens was 's morgens te 8 uren zijn nieuwe bestemming te volgen. Vooraf wenschte hij echter een onderhoud te hebben met den Provisioneelen Gouverneur Van Limburg Stirum.

De Gouverneur verschenen zijnde, deelde de Generaal hem eveneens den inhoud der ontvangen order mede, droeg hem het commando van 's-Gravenhage over en stelde den Kolonel Tullingh onder de bevelen van den Gouverneur. Verder werd aan Tullingh de zorg voor het hospitaal aanbevolen met den last om de van hun ziekte herstelde Franschen op Gorkum te dirigeeren, terwijl van Stirum zoowel als Tullingh door den Generaal bedankt werden voor hun goede handhaving der rust en veiligheid van personen en goederen.

Den 18den November, 's morgens te 8 uren, riep de Kolonel Tullingh de Nationale garde en de Rustbewaarders onder de wapenen om de laatste eer te bewijzen aan het aftrekkend Fransche garnizoen.

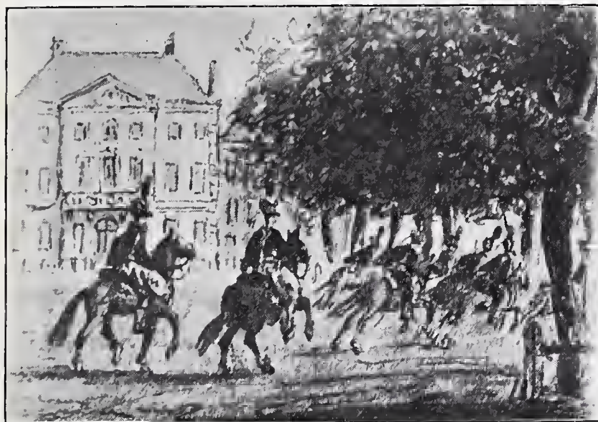
Op verzoek van den Generaal plaatste de Kolonel zich mede aan het hoofd der afmarcheerende Fransche kolonne, geleidde haar van het Binnenhof naar den Rijswijkschen weg en wilde hier afscheid nemen van den Generaal, meenende thans genoeg krijgsmanseer bewezen te hebben. De Generaal verzocht den Kolonel echter hem tot Rijswijk te willen vergezellen. Deze voldeed, ofschoon ongaarne en niet zonder vrees als gijzelaar medegevoerd te zullen worden, aan Bouvier's verzoek.

In de nabijheid van het dorp gekomen, liet de Generaal de colonne halt houden, geleidde den Kolonel tot het begin van den Rijswijkschen weg terug, steeg daarna van zijn paard, verzocht den Kolonel zulks eveneens te doen en nam onder het overreiken van een brief afscheid van den Kolonel Tullingh.

Vóórdat de Kolonel den brief geopend had, was de Generaal reeds uit het gezicht verdwenen. Uit den inhoud bleek dat het plaatselijk commando van 's-Gravenhage niet aan den Gouverneur Van Stirum was opgedragen, zooals des nachts mondeling was geschied, maar aan den Kolonel Tullingh. Hierdoor bleef de Kolonel dus onder de bevelen van den Franschen generaal. Daar dit schrijven blijken gaf van kwade trouw, beschouwde Tullingh den brief als *niet* ontvangen.

Op het Buitenhof teruggekomen gaf hij aan de Nationale garde order de schako's van de foudraals te ontdoen, den adelaar en de driekleurige kokarde af te rukken en de witte borstlap der uniform om te keeren, zoodat daarmede allen aanstoot van de Oranjegezinden was weggenomen. Daarop begaf Tullingh zich naar den Gouverneur om den aftocht van het Fransche garnizoen te melden.

Onmiddellijk deed nu — 18 Nov. 's morgens — de Gouverneur van Stirum afkondigen, dat het tijdstip naderde waarop weldra de wenschen der Haagsche ingezetenen vervuld zouden worden, dat aanstonds een Provisioneele Regeering zou optreden om de behartiging der algemeene belangen op zich te nemen en dat elkeen werd aangemaand de orde en rust te handhaven *).

Het Fransche garnizoen verlaat 's-Gravenhage.

Evenals Van Hogendorp begreep Van Stirum dat onverwijld een Provisioneel Landsbestuur moest optreden, dat openlijk, in naam der geheele Nederlandsche natie, den afval van Frankrijk en de vrijheid van het volk kon toonen, en dat den terugkeer tot zulke beginselen op den voorgrond kon stellen, waarop alleen de bijstand der verbonden mogendheden kon verwacht worden.

De groote vraag was echter: hoe dit bestuur in te richten opdat zijn gezag niet den geringsten twijfel van wettigheid overliet? Deze belangrijke questie meenden Van Hogendorp en de zijnen opgelost te hebben door een oproeping te richten aan allen, die vóór de komst der Franschen, dus onder de Staats-stadhouderlijke Regeering openbare ambten hadden bekleed. Zij achtten hen, die vóór den inval der Franschen, toen de Nederlandsche Republiek nog geheel onafhankelijk was, regeeringsposten hadden bekleed, — derhalve de oude Oranjeklanten — meer dan de aanhangers der vroegere Patriottenpartij bevoegd om het voorloopig landsbestuur samen te stellen onder den titel van Staten-Generaal. Daar de eersten het vertrouwen van het volk bezaten, zou de wettigheid hunner roeping door de natie niet betwist worden, terwijl zulks evenmin te verwachten was van den kant van Engeland en de bondgenooten.

.... den adelaar en de driekleurige kokarde af te rukken.

*) Bijlage 14

Toch baarde de beschrijving opzien en argwaan. De uitsluiting van allen, die na de komst der Franschen hier te lande regeeringsbetrekkingen hadden vervuld, deed bij menigeen de vrees ontstaan voor het herleven der oude partijschappen. Daarbij was zij in strijd met den geest, die bij de samenstelling van het Amsterdamsche Tusschenbestuur had voorgezeten, welke een geheele verbroedering ademde, terwijl zij bovendien een hinderpaal was voor de thans zoozeer gewenschte algemeene samenwerking waarvoor zich overal de grootste gezindheid openbaarde.

De vergadering van den 18den Nov. had dan ook geen gevolgen. Ongeveer een vijftigtal had aan de oproeping gevolg gegeven en was op den bepaalden dag te 12 uren in de woning van G. K. van Hogendorp bijeen. Velen waren weggebleven, enkelen verontschuldigden zich wegens hoogen ouderdom, ongesteldheid of noodzakelijke afwezigheid uit de stad. De Heeren *Hope, Steengracht van Oosterland, Van Spaen van Voorstonden* en *Van Heeckeren van de Cloese* zonden een protest *) en oordeelden zich onbevoegd tot het ontzetten eener erkende regeering en nog meer tot het aanstellen van eene andere.

Over het algemeen heeft vrees de genoodigden weerhouden de vergadering bij te wonen. Ze waren overal door Fransche troepen omringd. Naarden, Utrecht, Gorkum, Dordrecht waren nog door Franschen bezet. Elk oogenblik konden de voor het oogenblik uit Amsterdam en 's-Gravenhage naar Gorkum teruggetrokken Fransche troepen versterking krijgen en dan zou 's lands ondergang beslist zijn. Zoo dachten de vreesachtigen, die weggebleven waren, zoo dachten ook de meesten van hen, die nog den moed hadden gehad te verschijnen.

Gijsbert Karel opende de bijeenkomst met de volgende aanspraak tot de vergaderde heeren:

„Wij hebben de reden van deze bijeenkomst aan de heeren opgegeven en wij kunnen nu gezamenlijk van gedachten wisselen over den staat van zaken. De heeren komen van andere steden en provinciën, zij hebben ook van elders tijdingen ontvangen en zij kunnen ons daarmede voorlichten. Wij kunnen aan de heeren mededeelen wat hier geschied is. Daar was in Amsterdam een geest wakker geworden, die herwaarts overwoei, en gisteren ochtend den prefect bewoog om de wijk te nemen. Hij liet door den commandant van de sedentaire garde aan den heer van Stirum weten, dat men vrij uit naam van den Prins van Oranje de noodige maatregelen tot behoud van de rust nemen kon. Ook de Fransche generaal zeide in den loop van den ochtend: *Vous ferez ce que vous voudrez, mais ménagez moi les insultes.* Wij hebben onze partij genomen, met oogmerk om de rust te bewaren, en zij is bewaard. Onze personen, onze eigendommen in deze volkrijke stad omgeven van volkrijke dorpen, zijn ongeschonden bewaard; daar is vrolijkheid geweest en geen overlast. Vierentwintig uren na den prefect is de generaal pas met het garnizoen vertrokken, zijne hoogste verwondering en lof betuigende

*) Bijlage 15.

over zulk een orde, zulk eene houding en ons zijne zieken met een chirurgijn-majoor latende en aanbevelende.

De middelen om zulk een heilrijk einde te bereiken, waren niet aan onze keuze overgelaten; er was maar één voorhanden en de prefect zelf had het erkend. Dit middel was *Oranje boven*, waardoor wij alle de harten aan ons verbonden en aan alle de gemoederen de behoorlijke richting gaven.

Wij namen de zaak van den Prins op, wij deden uit zijn naam hetgeen hij zou gedaan hebben, en de uitkomst heeft onze pogingen bekroond. De rust alhier zal nu denkelijk geen verder gevaar loopen; ons voorbeeld dient tot behoud der rust op andere plaatsen en wij hebben eindelijk ook dit voordeel behaald, dat wij hier in veiligheid met de heeren kunnen overleggen, hoe de omstandigheden geschapen zijn en wat wij nu naar de omstandigheden doen moeten."

Deze aanspraak lokte bij de aanwezigen verscheidene vragen uit. Wist de Prins van Oranje van de zaak? Waren van Hogendorp en de zijnen door de Prins gemachtigd? Wist men waar de Prins zich bevond?

Op deze vragen moesten de hoofden der revolutie ontkennend antwoorden. In de verwachting te zullen vernemen dat een legerafdeeling der bondgenooten reeds de grenzen van het land overschreden had en dat een Engelsche vloot weldra op de kust zou verschijnen werd men eveneens teleurgesteld.

Gaarne wilde ieder tot de verlossing van het vaderland van de vreemde overheersching medewerken, maar zij moest mogelijk zijn. Aan die onmogelijkheid nu twijfelden de oude Regenten. Zij wilden wel *de rust helpen handhaven gedurende de afwezigheid van het Fransche bestuur*, doch van *het uitroepen van den Prins en het instellen eener provisioneele Regeering*, gelijk het program van van Hogendorp luidde, wilde men niet hooren.

Zoo zag de brave wakkere Gijsbert Karel het oogenblik naderen dat de groote zaak zou moeten opgegeven worden, toen *Falck*, uit Amsterdam, de vergadering binnentrad en Van Hogendorp uit zijn moeielijken toestand redde.

R. Falck en *J. C. van der Hoop* waren uit Amsterdam opgeroepen tot bijwoning der vergadering, en hoewel hun beider tegenwoordigheid te Amsterdam dringend noodig was, was Falck toch wegens het groote gevaar, waaraan hij meende dat de zaak des vaderlands blootgesteld zou worden door de uitsluiting van hen, die vóór 1795 geen Regenten waren geweest, naar Den Haag gesneld. Hij verschilde met Van Hogendorp in meening omtrent de samenstelling van het Provisioneel Landsbestuur. Terwijl deze een kern wilde vormen uit de Oud-Regenten vóór 1795, welke kern daarna door toevoeging van andersdenkenden uitgebreid en versterkt zou kunnen worden en aldus een *onpartijdig* bestuur vormen, wilde gene de vroegere partijschappen geheel vergeten beschouwen en dadelijk de eerste vergadering zoowel uit de Regenten vóór als na 1795 doen bestaan.

(Wordt vervolgd).

BIJLAGEN.

BIJLAGE 1.

La Haye, le 11 Novembre 1813.

Mr. le Baron.

J'ai l'honneur de vous accuser la réception de votre réponse sur mon rapport daté d'hier. Je suis mortifié de ce que vous désapprouvez ma manière d'agir pendant la nuit du 9 au 10 de. ce mois, par suite du rassemblement devant l'hôtel de ville et de la fermentation qui règnait partout. J'ai cru au contraire avoir mérité toute votre bienveillance en agissant avec — prudence et persuasion, puisque ce précepte est le seul à adopter dans un moment où toutes les têtes étaient échauffées. J'ai réussi avec douceur et tout le public m'en sait le plus grand gré. Il est décourageant pour un homme, qui se voue entièrement pour le bon ordre et pour son devoir à ne pas l'encourir le suffrage de ses supérieurs quand il a bien agi. Je me rappelle en ces circonstances toujours avec indignation à la journée de la sédition des marins de Scheveningen, journée où je n'ai pas seulement été l'égide des malheureux, mais je m'y suis voué entièrement pour votre personne à risquer d'être assommé par les mutins, l'oubli obstiné qu'on a fait de moi en cette circonstance ne s'effacera jamais de ma mémoire.

Nos forces sont plus que suffisantes, Monsieur le Baron, pour contenir le peuple, le nombre n'en fait rien; il nous faut que la force morale pour réprimer le désordre et nous aurions pu entièrement nous y borner si les fonctionnaires français mêmes n'avaient pas donné l'ombrage au public, qu'on veut évacuer de ce pays. C'est vous même Mr. le Baron, qui a bien à se reprocher de ne pas suivre les principes du gouvernement; je me réfère quant à ce sujet a mon rapport du 7me sur l'esprit public, que j'ai eu l'honneur de vous adresser.

Je me suis permis cette observation Mr. le Baron, parceque cela entre dans mes attributions. La police doit être sincère, elle ne doit pas dissimuler, et cette qualité requise s'allie entièrement avec mon caractère.

(signé) A. Ampt.

BIJLAGE 2.

10 November 1813.

Ik heb mij bijna een jaar lang bezig gehouden met al wat noodig was om te dienen op het oogenblik geschikt voor onze verlossing, wel begrijpende dat alles dan moest gereed zijn, ten einde dat oogenblik behoorlijk waar te nemen. Dit werk heb ik met weinigen moeten overleggen, niet alleen hier, maar ook in andere steden en provinciën op de allergeheimste wijze. Ik heb veel moeite gehad om sommigen te bewegen tot een bloot gesprek over de zaak, omdat zij dezelve als al te gevaarlijk beschouwden. Nogthans kan men zonder te spreken niets voorbereiden, en onder anderen is een vriend mij heden nog een gesprek schuldig over eene belangrijke zaak, zoo dat mij onbewust is wanneer hij eindelijk goedvinden zal het te houden. Onvermoeid ben ik voortgegaan en heb alles gereed gemaakt zonder ontdekt te worden, totdat de omstandigheden hebben medegebracht om ons aan meer anderen te openbaren en zelfs werkzaam te zijn bij de burgerij. Daaruit is sedert acht dagen noodzakelijk voortgevloeid, dat wij bekend zijn bij vrienden en vijanden. Als die tijd kwam heb ik altijd gedacht

dat de veiligheid niet meer bestond in stil te zitten, maar in voort te gaan en de zaak uit te voeren. Doch mijne vrienden oordeelden het anders, en vinden dat het gevaarlijk zou zijn nu door te tasten. Ik zal dus de gevaren van beide partijen, die wij nemen kunnen, eens tegen elkander opwegen. De Bondgenooten hebben geen leger meer achter zich en kunnen vrij op ons afkomen, doch marcheeren met omzigtigheid, omdat zij niet weten hoe het hier gesteld is. De Engelschen kunnen ons schepen, cavallery en bijstand van allen aard zenden, doch oordeelen dat zij nog met een vijandelijk land te doen hebben en tegenstand kunnen vinden, zoodat zij eene expeditie moeten gereed maken. De Franschen zijn in de war en kunnen op het oogenblik niet om ons denken. Maken wij nu de Revolutie, zoo spoeden zich de Bondgenooten met op te marcheeren, zoo zenden de Engelschen alles wat wij noodig hebben naarmate het gereed is, en zoo komen de Franschen te laat als zij een weinig verademd zijn. Dan is het land in staat van tegenweer en wij beginnen in het voorjaar een geregelden oorlog.

Laten wij dit oogenblik voorbijgaan, zoo komen de Bondgenooten en de Engelschen met de hulp langzaam op, en de Franschen krijgen tijd om zich te bezinnen. Het kleinste voordeel aan den Neder-Rijn brengt ze in staat om eenige duizend man in Holland aan te voeren en wij worden het tooneel van den oorlog. Onze personen, thans volkomen bekend zijnde, worden de eerste slagtoffers. Ik besluit dus, dat het meerdere gevaar bestaat in stil te zitten en de meerdere veiligheid in door te tasten.

Men heeft mij gezegd, *gij* wilt alles wagen, en *wij* willen zeker spel spelen. Ik keer dit om en antwoord *gij* brengt ons in grooter gevaar en *ik* wil het zekerste spel spelen.

BIJLAGE 3.

De Stassart aan den Intendant van Binnenlandsche Zaken Baron d'Alphonse.

La Haye, le 14 Novembre 1813.

Monsieur le Baron!

On a débité hier des nouvelles horribles et quoique démenti par le moniteur, elles circulent toujours et les têtes exaltent de plus en plus, surtout depuis qu'on a connaissance du mouvement de l'ennemi sur l'Issel.

Hier au soir à Rotterdam sur la chute du soir on s'est porté en foule dans les boutiques pour y acheter du *ruban orange*. Beaucoup de rassemblements se sont formés, mais les patrouilles les ont dispersés; aucun excès d'ailleurs n'a été commis, mais le peuple se livrait à une joie excessive et parcourrait les rues en chantant la nuit. Tout a été néanmoins fort tranquille tant à *Rotterdam* qu'à *la Haye* et dans les autres villes; la journée du dimanche jusqu'ici n'offre rien de nouveau.

Agréez je vous prie Mons. le Baron les nouvelles assurances de mon respectueux dévouement.

(*signé*) G. de Stassart.

P.S. L'ordre donné aux Gardes-Nationaux de se munir d'un *ruban orange* est bien certainement l'ouvrage, du moins est sous ordre de Mons. d'Oldenbarneveld, Chef de Cohorte de la Garde Nationale. Si l'on avait l'Issel bien garni de troupes et quelques centaines d'hommes plus à la Haye, on le ferait arrêter et l'on l'enverrait à Paris avec 4 à 5 messieurs, mais dans la situation actuelle des choses comment hasarder un semblable coup d'autorité; cela aurait vraisemblablement des suites les plus désastreuses.

BIJLAGE 4.

La Haye, le 17 Novembre 1813,
à 3 heures du matin.

Monsieur le Colonel!

Je fais venir mes troupes sous les armes demain matin à cinq heures; faites en autant; doublez les postes où vous jugerez que cela sera nécessaire et concourrons ensemble au maintien de l'ordre et au respect des propriétés et des individus.

J'ai l'honneur de vous saluer avec la plus parfaite considération.

Par ordre de Mr. le Général
l'aide de Camp,
(*signé*) URB. BENOIST.

BIJLAGE 5.

Le Maire de la bonne ville de la Haye antorise Mr. van Oldenbarneveld gend. Witte Tullingh Chef de Cohorte de la garde nationale de disposer en cas de besoin des armes qui se trouvent au dépôt pour armer les citoyens honnêtes, tant de la garde nationale qu' autres qui sont destinés à maintenir la tranquillité dans cette ville.

La Haye le 17 Novembre 1813
(*signé*) FABER VAN RIEMSDIJK.

BIJLAGE 6.

Oranje boven!
Holland is vrij.
De bondgenooten trekken op Utrecht.
De Engelschen worden geroepen.
De Franschen vluchten aan alle kanten.
De zee is open.
De koophandel herleeft.
Alle partijschap heeft opgehouden.
Al het verledene is vergeten.
En vergeven.
Alle de aanzienlijken komen in de Regeering.
De Regeering roept den Prins uit
tot Hooge Overheid.
Wij voegen ons bij de Bondgenooten
en dwingen den vijand tot vrede.
Het volk krijgt een vrolijken dag
op gemeene kosten,
Zonder plundering noch mishandeling.
Elk dankt God.
De oude tijden komen weerom
Oranje boven!

BIJLAGE 7.

'S-Hage 17 November 1813.

Alzoo ons kennelijk is dat het naderend oogenblik van regeeringloosheid een geheele omkeering van deze stad zoude kunnen na zich sleepen en wij ons inzonderheid verpligt achten om zulk een onheil voortekomen, zoo is het dat wij bij dezen den Heer Leopold Graaf van Limburg Stirum magtigen om op te treden als Provisioneelen Gouverneur van *den Haag* en uit naam van Z. H. den Prins van Oranje, de openbare rust en goede orde te bewaren, opdat wij in veiligheid en op eene geregelde wijze in staat mogen zijn om al de oude Regenten van het Land die zich hier in den omtrek bevinden, bijeen te roepen en gezamenlijk te besluiten tot welzijn van den Lande.

F. VAN DER DUIJN VAN MAASDAM.
G. K. VAN HOGENDORP.
J. F. VAN HOGENDORP.
O. REPELAER VAN DRIEL.
F. D. CHANGUION.

BIJLAGE 8.

'S-Hage 19 November 1813.

Alzoo de regeeringloosheid voor de deur staat en de droevigste gevolgen van plundering en bloedvergieten daaruit kunnen voortvloeijen, al was het slechts gedurende weinige dagen, zoo hebben wij noodig geoordeeld de voornaamste Leden en Ministers van de oude Regeering, zooals die in de jaren 1794 en 1795 bestond, met den meesten spoed bijeen te roepen, en diensvolgens eenige van dezelve aan te schrijven om het verder bekend te maken. De bijeenkomst zal zijn alhier ten huize van den Heer Gijsbert Karel van Hogendorp op den Kneuterdijk, Donderdag den 18den November, om twaalf uur.

(w. get.) F. VAN DER DUIJN VAN MAASDAM.
GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP.
O. REPELAER VAN DRIEL.
J. F. VAN HOGENDORP.
F. D. CHANGUION.
F. C. DE JONGE.

BIJLAGE 9.

'S-Hage, 17 November 1813.

De Fransche authoriteiten vertrokken zijnde, hebben wij geoordeeld dat het land niet kan behouden blijven zonder de zaak op te nemen in qualiteit van Oude Regenten en uit naam van den Prins van Oranje. Uit de ingesloten convocatie, die bij expresse alomme verzonden wordt, blijkt dat er morgen eene vergadering zal zijn geschikt om alle zaken af te doen tot de komst van Zijne Hoogheid toe.

Inmiddels verrigten wij het noodige, en ten dien einde hebben wij den heer Leopold Grave Van Limburg Stirum gemagtigd om op te treden als *Gouverneur van den Haag* en uit naam van Zijne Hoogheid werkzaam te zijn. Hij heeft reeds 14 dagen krachtiglijk medegewerkt om de rust te bewaren; wij zijn verzekerd dat dezelve door hem zal behouden blijven en wij zien geen ander middel om dit te verkrijgen

dan dat hij aanstonds erkend worde door de Regeering van den Haag, dat de beste harmonie onder allen heersche en dat de Oranjevlag aanstonds worde uitgestoken.

Op dit oogenblik, daar alles aankomt op eensgezindheid, verwagten wij van de Haagsche Regeering eene medewerktng die aangenaam zal zijn aan Zijne Hoogheid en aan het volk.

G. K. VAN HOGENDORP.

BIJLAGE 10.

Woensdag 17 November 1813.

De Heer Adjunct-Maire Faber van Riemsdijk reeds eenige dagen bevorens den Heer Slicher hebbende verzocht om, daar ZijnEd. invloed bij het volk zoo bekend was, mede te werken om ingeval van oproerige bewegingen binnen deze stad, dien invloed tot bewaking der rust en voorkoming van alle ongeregeldheden te gebruiken, heeft vervolgens heden ochtend uit hoofde der plaats hebbende bewegingen gemelde Heer Slicher verzocht om dadelijk tot bovengemeld einde op het stadhuis te komen, vervolgens heeft gemelde Heer Adjunct-Maire met den gemelden Heer Slicher aangemerkt de vermeerderende bewegingen en het door den Heer Prefect aan gemelden Heer Adjunct-Maire medegedeelde besluit van den Heer Prefect en van den kommandeerenden Generaal om deze stad te verlaten, goedgevonden nog eenige Heeren, welke bekend waren om veel invloed op het volk te hebben, te verzoeken om tot bovengemeld einde mede te werken en zich daartoe op het stadhuis te vervoegen en zijn hiertoe verzocht de Heeren Jan Slicher, Willem 't Hoen, Van der Burgh van Spieringshoek, Joan van Hees en Adriaan Bachman, waarvan dan ook de Heeren Willem 't Hoen en Adriaan Bachman zich tot bovengemeld einde bereid getoond en op het stadhuis vervoegd hebben, terwijl de Heeren Van der Burgh van Spieringshoek en Van Hees zich om bijzondere redenen hebben geëxcuseerd.

De Heer Adjunct-Maire heeft vervolgens al die orders gesteld, welke tot behoud der rust en orde en beveiliging der personen en eigendommen dienstig zouden zijn, en voorts met gemelde Heeren de vergaderde menigte, welke op het uitsteken der *Oranjevlag* aanhield, tot stilte en bedaardheid aangemaand.

De Heer Adjunct-Maire vervolgens de tijding hebbende bekomen van het vertrek van den Heer Prefect en bijna gelijktijdig de tijding zijnde ingekomen, dat eenige Heeren de oude Regering bij elkander hadden geroepen en den Heer Leopold Graaf van Stirum zich in naam van den Prins van Oranje tot Gouverneur Generaal dezer stad had gesteld, terwijl de menigte meer en meer onstuimig op zijne vorderingen insteerde en zelve ten dien einde het stadhuis trachtte op te dringen, heeft gemelde Heer Adjunct-Maire verklaard, dat in aanmerking nemende aan de eene zijde dat al de superieure authoriteiten hem verlieten zonder hem eenige verdere instructiën gegeven te hebben, dat de militaire magt hem gene bijstand bood, maar integendeel zich lijdelijk gedroeg en zich alleen en zonder magt buiten staat bevond om datgene tegen te gaan hetwelk door al de inwoners gevorderd werd, en om de authoriteit van het Gouvernement te maintineeren, doch hij aan de andere zijde nimmer zoude medewerken tot iets hetwelk met zijnen pligt en zijnen aan dat Gouvernement gedanen Eed strijdig was, hij door den onwederstaanbaren drang der omstandigheden gedrongen werd zich lijdelijk te gedragen, verzoekende tevens gemelde Heeren om, terwijl hij in de onmogelijkheid gesteld werd zijn gezag verder uit te oefenen en zich uit dien hoofde moest verwijderen, tot belang der stad en welzijn hunner mede-ingezetenen te blijven werkzaam zijn om de rust en orde te behouden en alle ongeregeldheden te voorkomen.

(w. g.) FABER VAN RIEMSDIJK.

JAN SLICHER.
W. 'T HOEN.
A. BACHMAN.

BIJLAGE 11.

Aankondiging
van de Provisioneele Raad dezer stad
tot behoud van Rust en Orde.

Daar het publiek gezag door de omstandigheden verhinderd wordt ,werkzaam te zijn, is op instantelijk verzoek van een aantal der voornaamste Ingezetenen van deze stad geformeerd een provisioneele Raad, ten einde alles in het werk te stellen wat doenlijk is om de rust en orde te behouden.

En heeft dezelve provisioneele Raad dienvolgens goed gevonden een iegelijk op het vriendelijkst, doch tevens met al den ernst, welke het belang der zake vordert, aan te manen van zich rustig en vreedzaam te gedragen, en zoo er onverhoopt eenige kwaadwilligen mogten zijn dezelve te waarschouwen, dat zij zich zorgvuldig hebben te wagten van eenige personen te beleedigen of derzelver bezittingen te benadeelen, zullende de schuldigen naar exigentie van zaken rigoureuselijk worden gestraft.

In den Haag, den 17 November 1813.

JAN SLICHER.

BIJLAGE 12.

La Haye, le 17 Novembre 1813.

Monsieur le Colonel!

Les ordres ont été donnés pour ce que vous me demandez.

Quand au tumulte qui a eu lieu ce matin j'ai tout arrêté sur la prudence, je désire bien sincèrement qu'on ne me mette pas dans le cas de faire usage de la force. A cet effet je vous invite à maintenir la tranquillité.

J'ai l'honneur de vous saluer avec une haute considération.

Le Baron Général
A. BOUVIER DES ECLATS.

BIJLAGE 13.

'sHage, 17 November 1813.

WelEdGeb. Heer!

Zoo even ontving ik een boodschap van den Franschen Generaal, door den mond van mijn neef den commandant van de gens d'armes, waarbij die heer verzoekt om gedurende zijn kort verblijf alhier ordentelijk behandeld te worden, en niet bloot te staan voor beleedigingen van het gemeen. Ik heb aanstonds de gevraagde verzekering daaromtrent gegeven; ik heb mijn neef met een open briefje gezonden aan den graaf van Stirum, die er in medewerken zal, en ik verzoek UWelEdelGeb. en de heeren van den Haag om er ook de hand aan te leenen.

Ik neem deze gelegenheid waar, om de heeren te verzoeken mijne dankbetuiging aan te nemen voor de afdoening van de zaak van den gouverneur van den Haag, waaruit ik verzekerd ben, dat de rust van deze stad voort zal vloeijen.

Hebbe de eer met de bijzonderste hoogachting te zijn,

WelEdGeb. Heer,

UWelEdGeb. gehoorzame dienaar
G. K. VAN HOGENDORP.

BIJLAGE 14.

Uit naam van Zijne Hoogheid den Heere Prince van Oranje. Leopold Graaf van Limburg Stirum Gouverneur van den Haag.

Alzoo de gezegende herstelling van zaaken met vaste schreden nadert, zoo geef ik kennis aan alle de Ingezetenen van den Haag, dat hunne wenschen binnen kort bekroond zullen worden, en dat aanstonds eene Provisioneele Regeering zal optreden, om in alles te voorzien, totdat Zijne Hoogheid zich in eigen persoon aan ons vertoonen zal.

Inmiddels roep ik op alle goede Burgers om te waaken voor de Rust en Orde; ik beloof aan den geringsten zelfs eenen dag van vreugde en vrolijkheid op Stadskosten, maar ik waarschuw elk, die zou willen rooven en plunderen, dat de zwaarste straf op hem zal vallen.

ZEGT HET VOORT.

BIJLAGE 15.

WelEdele Geboore Heer!

Wij hebben ieder in den onzen, onder couvert ontfangen een gedrukt papier, op welk staat (was geteekend) F. van der Duyn van Maasdam, G. K. van Hogendorp, O. Repelaer van Driel, J. F. van Hogendorp, F. D. Changuion, F. C. de Jonge, inhoudende: „dat alzoo de regeeringloosheid voor de deur staat, en de droevigste gevolgen van plundering en bloedvergieten daaruyt kunnen voortvloeyen, wij het noodig geoordeeld hebben, de voornaamste leden en ministers van de oude Regeering, zooals die in de jaaren 1794 en 1795 bestond, met den meesten spoed bijeen te roepen en diensvolgens eenige van dezelve aan te schrijven om het verder bekend te maaken" — de bijeenkomst zoude zijn ten huijze van den Heer G. K. van Hogendorp op heden den 18en dezer ten twaalf uren.

Wij zijn onkundig welke wettigheid aan dit stuk te hechten, en zullen aan die oproeping niet voldoen; dan indien eene zoodanige vergadering ten UwEdelen huyze plaats heeft, verzoeken wij UwEdele, aan dezelve uit onzen naam te willen verklaaren, dat, zoo er wezenlijk eene regeeringloosheid plaats heeft, door welke wij gedreigd worden met de onheilen, van welke melding gemaakt wordt, waarvan wij nochtans niet overtuigd zijn, wij alle bereid staan zoo veel moogelijk in ons is toe te brengen ter handhaving en bevordering der algemeene rust, veiligheid en goede order in ons Vaderland, ons verzeekerende geen vreedzaam ingezeeten zich zulks zal onttrekken, dan wij verzeekeren ons teffens er geen regeeringloosheid plaats heeft, en oordeelen ons onbevoegd tot het ontzetten van eene erkende Regeering, veelmin tot het aanstellen van eene andere, of het aanmatigen van eenig bestier bij ons zelven. Wij laaten dus de Regeering en de voorziening tegen alle wanorder over aan die, aan welke dezelve is toevertrouwd, en de verantwoording der gevolgen aan zoodanige, welke zich die onwettig zouden willen toeëigenen.

's Hage, den 18en November 1813.

AD. HOPE.
STEENGRACHT D'OOSTERLAND.
G. C. VAN SPAEN VAN VOORSTONDEN.
L. VAN HEECKEREN VAN DE CLOESE.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Er gaat een verhaal van twee mannen aan het sterfbed van Koning Alfonso XII. In een der hooge kamers van het sombere kasteel „Pardo" lag de jonge Koning te sterven. De Koningin, wier toestand volkomen rust eischte, was afwezig. De priesters hadden hun laatsten dienst verricht; de hovelingen waren in een voorvertrek verzameld. In het bed lag de Koning, buiten bewustzijn. Voor het bed stonden twee mannen naar elkander heen gebogen, en fluisterden haastig, angstig: Canovas en Sagasta.

Aan het sterfbed werd het „tractaat van Pardo" beklonken. Als de weduwe, die moeder ging worden misschien van een zoon, het regentschap zou aanvaard hebben, dan zou de regeeringsmacht beurtelings zijn aan Canovas en aan Sagasta. Twee jaren zouden de conservatieven het voordeel hebben van macht en rijke ambten, twee jaren de liberalen. Er zou in die tijdperken telkens door de andere partij maar zooveel oppositie gevoerd worden als noodig was om geen argwaan te wekken en tegen het eind zouden òf de oppositie sterker worden, òf het regeerende kabinet vrijwillig heengaan, òf — de omstandigheden medewerken.

Dit verhaal, in het land van Don Quixote en van Don Carlos geboren — is een legende. Zij is blijkbaar verzonnen, nadat de kabinetten Canovas en Sagasta elkander eenige malen om de twee jaren opgevolgd waren. Maar zij is toch ook ontstaan onder het sterk en klimmend besef, dat het land gelaten werd, zooals het was en dat het er eigenlijk voor het volk niet op aan kwam, wie regeerde: Canovas of Sagasta. Als men nagenoeg om de twee jaren den een met een heele drom van ambtenaren de regeeringsgebouwen, de prefecturen, de gemeentehuizen zelfs verlaten zag en den ander met een gelijke drom op buit belusten er zegevierend zag binnentrekken, terwijl de algemeene ellende dezelfde bleef — wat wonder, dat men aan het „tractaat van Pardo" ging gelooven? Zelfs de dood hield er zich aan. Twee jaren was Canovas aan het bewind; toen de kogel van Angiolillo hem doodelijk trof, was het Sagasta's beurt.

Inderdaad, welk verschil kon het land zien tusschen een regeering van conservatieven en eene van liberalen? In 1895 was het kabinet Sagasta bijna drie jaar aan het roer; de opstand op Cuba en de beschuldiging dat de gevangen anarchisten gemarteld werden om bekentenissen, bracht het ten val. In 1897, voor den dood van Canovas, wankelde het conservatieve kabinet. Waren het niet wederom de Cubaansche oorlog en gruwelen van de kerkers van Monjuich, die zijn ondergang voorspelden?

Nauwelijks was het Hof van San Sebastian te Madrid teruggekomen, of de conservatieven moesten het veld ruimen. Men zegt dat generaal Azcarraga die tot dien terugkeer het premierschap waarnam, zich zeer behagelijk gevoelde in zijn rol en volkomen bereid was haar voorloopig te blijven spelen, waartoe de voortdurende oneenigheid tusschen de conservatieve groepen onderling hem in staat gesteld zou hebben. Maar de Regentes die, hoewel zeer vroom,

geen conservatieve sympathieën schijnt te hebben (hetgeen zij vooral in de eerste jaren van het Regentschap bewees) en die thans verontrust was door den dood van Canovas, door een brief van den Oostenrijkschen keizer over de gruwelen van Monjuich, door den banvloek van den bisschop van Majorca tegen den minister van financiën Navarro Reverter, en door de dreigende houding der Vereenigde Staten — de Regentes handelde zelf. Toen Azcarraga haar den binnen- en buitenlandschen politieken toestand en de plannen van zijn kabinet had blootgelegd en haar goedkeuring wachtte, gaf zij te kennen „dat dit alles nadenken vereischte." De verbaasde generaal trok zich terug, riep zijn collega's samen en diende ontslag in. Sagasta werd geroepen.

De liberale staatsman is begonnen met aan eenige van zijn oud-collega's opnieuw portefeuilles aan te bieden. Het meest trok de aandacht de toewijzing van die van koloniën aan Moret, niet alleen omdat zij op dat oogenblik de belangrijkste was, maar ook omdat deze een roep van betrouwbaarheid bezat als waarop niet alle leidende staatslieden in Spanje zich kunnen beroemen. Ook was nog een bijzondere moeilijkheid in het laatst opgekomen: Gamazo, wiens hulp men niet scheen te kunnen missen, wilde geen minister zijn als Maura niet koloniën kreeg. Maura nu was de ontwerper van een autonomistisch plan voor Cuba, dat op enkele voorname punten van het koloniaal program van Sagasta afweek. Maura kon dus niet dienen, om Maura werd Gamazo opgegeven en Moret kreeg koloniën.

Ook nu weer legde de verbetering der ellendige binnenlandsche toestanden: van het verdorven, omkoopbaar ambtenaarswezen, van den veel te harden druk der militaire lasten, van het diep verval der landbouwers, van het wanbeheer der gemeenten — bij de kabinetsvorming bijna geen gewicht in de schaal. Het voornaamste, het eenige schier wat in het binnenland dadelijke bemoeiing scheen te vragen, was de kerker van Monjuich.... omdat de vreemde pers er zich mee bemoeide. De dossiers werden opnieuw onderzocht, de gevangenen, die vrijgesproken waren of alleen maar onder de verdenking van anarchie opgesloten zaten — want zoodanigen waren er! — werden losgelaten en de overigen zullen althans gevonnist worden.

Maar alles overheerschend was de Cubaansche quaestie. Gold het vroeger de demping van den opstand, nu stond rechtstreeks en dadelijk het behoud of het verlies van het eiland op het spel. De nieuwe Amerikaansche gezant, generaal Woodford, had verzocht te mogen weten, wanneer de bevrediging van Cuba voltooid zou wezen. Den eersten Dinsdag van December kwam het Congres te Washington bijeen en Mac Kinley en Sherman moesten weten, wat zij den Cubanen- en Cuba-tabak-en suiker-lievenden afgevaardigden en senatoren te antwoorden hadden. Dit alles werd in fluweelen bewoordingen gezegd, onder herhaalde *démentis* aan de opgewonden pers die in Woodford's kennisgeving een ultimatum zag. Het was geen ultimatum, maar het was toch een ongewone inmenging en een dringende vraag. Noemde het Spaansche kabinet een datum voor de beëindiging van den opstand en was op dien datum, gelijk te voorzien was, de oorlog nog aan den gang, dan stond de

verklaring voor de deur, dat de Unie zich onder zulke omstandigheden gerechtigd achtte tusschenbeide te komen.

Een stellig antwoord op de belangstellende vraag van den gezant werd onnoodig gemaakt door het optreden van Sagasta. Nu kon de Unie wel weer moeilijk anders doen dan afwachten of de kabinetswisseling eenigen invloed zou hebben op den loop der Cubaansche gebeurtenissen; de regeering te Washington was tegenover het Congres voorloopig verantwoord.

Al dadelijk werd een der grootste grieven van de Amerikanen, of wat als zoodanig gold, weggenomen door de terugroeping van generaal Weyler. Het uur van dezen modernen hertog van Alva, opvolger van maarschalk Campos als gouverneur en opperbevelhebber van de Antillen, was geslagen. Hij poogde nog zijn diensten ter beschikking van Sagasta te stellen, maar deze wees ze terug.

In generaal Weyler is het schrikbewind verpersoonlijkt, waarmee Spanje anderhalf jaar lang den opstand vergeefs getracht heeft ten onder te brengen. Letterlijk alle middelen van geweld heeft de wreede generaal beproefd. Toen het vechten niet meer baatte, noch het doodschieten van alle gevangenen, heeft hij den honger te hulp geroepen en ook de rustige bevolking ten volle in de rampen van den oorlog laten deelen. Steden en dorpen werden op hoog bevel verlaten en verwoest en de inwoners werden saamgepakt in de *concentraciones*, door Spaansche troepen omringd en beheerscht door de militaire wet, kweekplaatsen weldra van ziekte en misdaad, ontoereikend van levensmiddelen voorzien, waar voor zoo ongewoon groote menigten samenlevende menschen de middelen tot aanvoer van leeftocht ontbraken, terwijl de velden in den omtrek braak lagen. De suikerplanters, voor de grootste meerderheid „welgezinden" uit eigenbelang, werden verbitterd door het verbod de plantages te bebouwen; het land moest een woestenij gelijk worden, waar de rebellen geen plek zouden vinden om het hoofd neder te leggen.

Aldus werden duizenden uit wanhoop of woede in de armen van de opstandelingen gedreven. Generaal Weyler mocht van het eene einde van Cuba naar het andere, van Pinar del Rio naar Santiago trekken, hij mocht grachten graven en ze versterken met aarden werken, steeds trokken de rebellen voor hem uit, achter hem aan, om hem heen. Zij voerden de guerrilla met groote terreinkennis en bekwaamheid, nooit verlokt door den roem van een veldslag, waarin zij een verpletterende nederlaag hadden kunnen lijden. Zij vochten met kleine troepenafdeelingen, werden hier verslagen, wonnen daar, namen een stad, verlieten die weer en leefden van buit. Daarbij waren zij zoo verstandig betrekkingen in Amerika te onderhouden en de sympathieën welke velen voor hen koesterden aan te kweeken door de gevangen Spanjaarden in 't gemeen met zachtheid te behandelen.

Maarschalk Blanco, die Cuba kent van vroeger, maar op de Filippijnen geen gelukkigen veldtocht achter den rug heeft, is thans als opvolger van Weyler naar Cuba op weg. Hij neemt een grooten staf mede, waaronder zes generaals, hetgeen men zóó uitlegt, dat hij zelf zich meer met het vreedzame en politieke werk zal bemoeien, terwijl de generaals zullen doen wat er nog

met de wapens gedaan moet worden. En dit zal ook nu, helaas, niet weinig zijn. Er gaan opnieuw twintigduizend man naar Cuba; opnieuw worden jonge, zeer jonge krachten aan den zoo hoog noodigen veldarbeid in het moederland onttrokken om ginds onder de tropische zon vernietigd te worden of te verkwijnen. Men heeft ze noodig daar; dertigduizend man liggen ziek in de hospitalen van Havana.

De autonomie invoeren op Cuba — ziedaar de taak van maarschalk Blanco. Maar is het niet te laat? Men heeft er personen voor noodig, die wetgevenden arbeid kunnen verrichten, althans kunnen besturen en waar die te vinden dan onder hen die juist niet in aanmerking mogen komen — de Spanjaarden? De onverzoenlijken kunnen wel vechten; maar, stel dat zij het wilden, regeeren niet. En waar zouden de anderen, de autonomisten, het geleerd hebben, zonder zoo geheel onder Spaanschen invloed te geraken, dat zij daardoor alleen reeds voor een dergelijke taak ongeschikt zijn geworden. Bovendien, er zijn op Cuba veel negers, bijna evenveel als blanken. Zullen dezen, als het land uit een toestand van oorlog en anarchie tot een min of meer geregeld zelfbestuur overgaat, zich vergenoegen met een ondergeschikte rol, waar de negerrepubliek Haïti zoo dicht in de buurt is?

De autonomisten willen niet eens helpen. Eerst vernam men hoopwekkende tijdingen; de junta's in Amerika waren welwillend gestemd jegens het nieuwe kabinet en de ballingen die generaal Weyler op bevel van de regeering terugriep, zouden met haar de handen ineenslaan om hun eiland uit den nood te helpen. Maar nu blijkt dat de autonomista's zelf in drie partijen verdeeld zijn, verbitterd tegen elkander en in geen geval tot samenwerking bereid.

Een andere moeielijkheid wacht misschien Blanco bij zijn aankomst te Havana. De *New-York Herald* ontving van daar een — echt of gefingeerd? — telegram, volgens hetwelk generaal Weyler niet van zins was, ondanks het uitdrukkelijk bevel van de regeering, het opperbevelhebberschap uit handen te geven. Bevat dit bericht waarheid, men zou geneigd zijn te vragen of de man nu nog krankzinnig is geworden op den koop toe. „Is dit waar," zoo schrijft een buitenlandsch blad, „dan evenaart niets het misdadige personalisme, het egoïsme zonder gemoedsbezwaren, den buitensporigen hoogmoed en het gebrek aan vaderlandsliefde van generaal Weyler. Te weigeren het gezag over te geven aan den bevelhebber, door de regeering van het moederland tijdelijk benoemd; als voorwaarden voor een gehoorzaamheid welke een allereenvoudigste wettelijke plicht uitmaakt, het afgeven van een getuigschrift te eischen waarbij geattesteerd wordt dat de orde in vier der Cubaansche departementen hersteld is; dan met de koelbloedigheid van een vooraf beraamd verzet een kommando te behouden dat hem niet meer toebehoort — een dergelijk gedrag zou, als het werkelijk gevolgd is, den hoofdofficier die er zich schuldig aan gemaakt had, bij zijn eersten stap op Spaanschen bodem voor een krijgsraad moeten brengen."

Men kan dan ook bijna niet gelooven dat het waar zou zijn. Misschien heeft de markies de Weyler het niet van zijn fierheid kunnen verkrijgen het kommando aan den in rang op hem volgenden officier over te dragen —

en ook daarvoor zal hij strafbaar zijn — maar zal hij het doen aan maarschalk Blanco. Op wie zou hij steunen in zijn verzet? Men zegt dat hij op 30,000 vrijwilligers te Havana rekenen kan. Maar dit is zeker bravoure. Er zijn nauwelijks 30,000 gezonde soldaten in heel Havana, en zóó populair is de generaal nooit geweest, dat hij een heel leger tot verraad zou weten te bewegen. Naar de rebellen zal hij toch wel niet willen overloopen; ze hingen hem dadelijk aan den hoogsten boom!

Als Weyler zich werkelijk verzette — de Amerikanen hadden een voorwendsel tot dadelijke tusschenkomst gevonden. Ze liggen al zoo lang op de loer, de Yankees; ze laten al zoo lang vrijbuitersschepen, welbewapende expedities om de Cubanen te helpen, ongehinderd uit hun havens vertrekken; maar telkens worden ze gedwongen in te binden. Als het tot een oorlog tusschen Spanje en de Unie kwam, waarbij het formeele onrecht aan de zijde der laatste was, zou Europa dan rustig blijven toezien, hoe het afliep? Ik weet het niet, en de Amerikanen weten het ook niet. Er is een chevalereske en romaneske keizer Wilhelm in Europa, die wel eens aan gene zijde van den Oceaan de lauweren zou kunnen willen plukken, die hij in ons werelddeel niet bekomen kan zonder de ontzettende verantwoordelijkheid van een algemeenen oorlog te dragen.

Dan zou Spanje, het rijk van Karel V en Filips II, het behoud van zijn bezittingen te danken hebben aan vreemde hulp. Herinnert men zich de woorden die de biechtvader Domingo tot Don Carlos sprak:

Ich stand dabei, als in Toledos Mauern
Der stolze Carl die Huldigung empfing,
Als Fürsten sich zu seinem Handkusz drängten,
Und jetzt in einem, einem Niederfall
Sechs Königreiche ihm zu Füszen lagen. . .

Een knaapje op den troon van Spanje. De oude staatsman, die het roer moet houden, ziek; ten halve vertrouwd; niet geheel één met zijn partij. Het volk ellendig; het land arm. Het anarchisme sterk en gewapend. De koloniën in opstand; staatsdienaren ontrouw; de Unie gereed tot den sprong. . .

Die schönen Tage in Aranjuez
Sind nun zu Ende.

De Fransche Kamer, van ouds om haar rumoerigheid en onhandelbaarheid bekend, heeft de vlag moeten strijken. Zij is overtroffen door den Oostenschen Rijksraad.

Het is in de laatste weken niets ongewoons, dat de beraadslagingen in de prachtige zaal van het Oostenrijksche parlement uren achtereen onverstaanbaar worden gemaakt door geschreeuw, gefluit en geklapper met lessenaars. Als het te bar wordt, vormen de aanhangers van den spreker een dichtgesloten muur om hem heen en weren met de vuisten af wie er door mocht willen dringen. De spreker vuurt, volkomen onverstaanbaar, zijn speech af en den volgenden dag staat die, zoo goed en zoo kwaad als 't gaat, in de couranten.

Maar soms tracht een tegenstander te naderen of kiest zich een plaats op de banken, waar hij niet thuis hoort. Dan wordt er gevochten; met vuisten, met voetbankjes zelfs. De voorzitter slaat zijn bel aan stukken; hij wordt uitgescholden en bedreigd en zelfs hij is niet veilig voor de projectielen. Dit bewijst het voorbeeld van Oostenrijk: men behoeft niet in een democratisch land te zijn om in de hoogste vergaderzaal tooneelen bij te wonen als in een herberg bij kermis.

De aanleiding tot deze ontketening der hartstochten behoef ik nauwelijks meer te noemen. Zij bestaat in de taalverordening voor Bohemen en Moravië en in het brutale optreden — brutaal als van den rat in de val — van graaf Badeni. De oorzaak van dit alles ligt in de scherpe antipathie, in den rassenhaat, tusschen de verschillende onder den schepter van Frans Jozef vereenigde volken. Hen bindt slechts één band: de grijze Keizer, wien zij het volgend jaar, op den vijftigsten gedenkdag van zijn machtsaanvaarding gezamenlijk zullen huldigen.

De taalverordeningen voor Bohemen en Moravië, welke den Duitschers hun taalsuprematie ontnemen, zijn zuiver politieke wetten. De Tsjechen hadden ze nooit gekregen, indien Badeni hen niet noodig gehad had voor de meerderheid, welke hij als iedere leidende minister in Oostenrijk niet in de samenstelling van het parlement gereed vond, maar zelf moest maken. Maar nu die verordeningen eenmaal het kabinet van den premier verlaten hebben, nu houden de Tsjechen ze vast als een buit waarom ze jaren en jaren gestreden hebben. Al lang hebben zij in Bohemen de numerieke meerderheid; maar de groote grondeigenaars en de steden hielden de Duitschers in den zadel, die ook in beschaving en kennis hun tegenstanders overtroffen. Er werd tegen den geest van de Slavische volken der monarchie in geregeerd; zij hooren tot Oost-Europa en willen niet weten van Duitsche bondgenootschappen. Bohemen was van het Slavische verzet de bakermat. Bohemen is een citroen — zeide eens Gregr — door Oostenrijk uitgeperst; de Tsjechen bevinden zich als in een Babylonische ballingschap; de Slavische volken worden verstikt door de Oostenrijksche centralisatie als in de omhelzing van een vampier.

Zóó gevoelen het de Tsjechen. Een sterke man die hun de eens verkregen taalverordeningen uit de handen weet te wringen.

Om de Boheemsche Tsjechen scharen zich al de vijanden van de Duitschers in Oostenrijk. Zij zijn gezamenlijk veel sterker. De officieele statistiek stelt het aantal Duitschers op 8,840,000 tegen 14,805,000 Slaven. Nu is het waar, de Duitschers zijn Duitschers; en de Slaven zijn Tsjechen, Moraviërs, Slovaken, Kroaten, Serviërs, Polen, Roetenen en Slovenen, over het Noorden, Noordoosten en Zuidwesten verspreid, bijna als geheel afgezonderde stammen levend en stellig nog niet genoeg door een eenheidsidee bezield om in duurzaam en krachtig bondgenootschap aan de Duitsche heerschappij een eind te maken. Maar sinds Oostenrijk uit den Duitschen Bond gestooten werd, heeft het gaandeweg meer zijn Duitsch karakter verloren en de Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie is geheel niet Duitsch meer.

De cijfers over de *geheele monarchie* genomen, zijn welsprekend *):

Duitschers	10,960,000
Tsjechen, Moraviërs en Slovaken	7,770,000
Magyaren	7,508,000
Kroaten en Serviërs	4,879,000
Polen	3,900,000
Roetenen	3,668,000
Roemeniërs	2,940,000
Slovenen	1,325,000
Italianen	729,000

Al die stammen waren er vroeger, toen de monarchie nog wèl een overwegend Duitsch karakter had, natuurlijk ook. Maar behalve dat zij meer in getalsterkte toegenomen zijn dan de Duitschers, zijn zij èlk voor zich tot meerdere maatschappelijke en staatkundige ontwikkeling gekomen. Ook werkt de wassende wereldmacht van Rusland mede. „Oostenrijk," dat altijd slechts een geographische uitdrukking is geweest, is thans, als Benoist zegt, nog minder: een diplomatieke uitdrukking, een formule in het Europeesche protocol.

Het klinkt stout te beweren, dat de naaste toekomst van Europa zich voorbereidt in een driehoek, waarvan Weenen, Praag en Boedapest de punten zijn. Maar toch, ook de Parijsche *Times*-correspondent De Blowitz (ik herinnerde er reeds vroeger aan) heeft eens gezegd, dat de Europeesche vrede het meest gevaar zou loopen bij den dood van keizer Frans Jozef. Een betere toelichting tot dat woord kan niet gegeven worden dan door hetgeen thans de Rijksraad te Weenen te aanschouwen geeft. Terwijl de Hongaren wachten op de goedkeuring van den *Ausgleich*, die ongeveer om de tien jaar, behalve wat de gemeenschap der beide landen in buitenlandsche aangelegenheden, leger en bekostiging daarvan betreft, vernieuwd moet worden, hebben de Duitschers den strijd om hun bestaan te voeren tegen de verwoede aanvallen der Slaven. Wat, indien na 's keizers dood, het Vergelijk niet vernieuwd wordt en de Boheemsche Tsjechen de gelegenheid schoon achten ter bereiking van hun ideaal, een eigen koninkrijk?

Voorloopig wordt nog de strijd, op hoe onparlementaire wijze ook, binnen de muren van het parlement gevoerd. Het voorstel om graaf Badeni in staat van beschuldiging te stellen — een voorstel, waaruit duidelijk blijkt hoe „jong" de parlementaire partijen in Oostenrijk eigenlijk nog zijn — werd met 161 tegen 141 stemmen van de baan geschoven. Het was gedaan wegens de uitvaardiging door Badeni van een geheime ordonnantie en het onderdrukken van vergaderingen van Duitschers te Eger, waarbij menschenbloed vergoten is. De Duitschers hebben dus weer een nederlaag geleden. Maar zij hebben

*) Deze cijfers en eenige dezer beschouwingen zijn ontleend aan een artikel in de *Revue des deux Mondes* van 15 October, getiteld: *La Monarchie Austro-Hongroise et l'équilibre européen* — I *Les nationalités et l'Empereur* — door Charles Benoist, den welbekenden schrijver van: L'organisation du suffrage universel.

het geduchte wapen van obstructionisme zonder eenig voorbehoud opgevat en zij hanteeren het meesterlijk. Zij dwingen den voorzitter uren achtereen stemmingen te houden en maken allen wetgevenden arbeid onmogelijk. Het eind zal zijn dat de Keizer den Rijksraad naar huis stuurt en voorloopig tehuis laat. Maar wie zal dan het Vergelijk bekrachtigen?

Badeni, op wien bij zijn optreden zooveel liberale verwachtingen gebouwd werden, blijkt een echte Poolsche edelman te zijn, bereid om zijn keizer als minister te dienen, onverschillig of hij de noodige meerderheid rechts of links vindt. Met trotsche minachting ziet hij de *tobende* Duitschers zich in het zweet werken en hoort hij den storm van verwenschingen om zijn hoofd gieren. Zoo koelbloedig is hij echter niet of, als hij den persoonlijken beleediger voor zich ziet, grijpt hij naar het pistool. Hij is door den Duitscher Wolf in den arm geschoten, heeft dadelijk vergiffenis van den keizer en absolutie van de kerk gekregen en zit nu weer, bleek en hooghartig, in den ministersstoel het spel der nationaliteiten gade te slaan, die hij, de Oostenrijksche Pool, veracht.

Het zou, had ik meer ruimte en ware de beschouwing in een overzicht als dit op haar plaats, de moeite loonen een vergelijking te trekken tusschen de groote werkstaking in het machinevak in Engeland en de gelijktijdige behandeling van het ontwerp betreffende de beroepsvereenigingen in de Belgische Kamer. Hier tracht men met katholieke voorzichtigheid vereenigingen van alle bij bedrijven van handel, nijverheid en landbouw betrokkenen in elkaar te zetten; ginds werkt een reusachtige organisatie als de *Amalgamated Society of Engineers* zich door het hardnekkig aanhouden op een nog onbereikbaar doel, vrijwillig in den grond. Duizenden ponden worden wekelijks aan de stakers uitgekeerd; daartegen is zelfs de millioenenrijke kas der *Engineers* niet bestand. De patroons weigeren alle bemiddelingsvoorstellen; een meer verwoede oeconomische strijd tusschen machtiger tegenstanders werd zelden aanschouwd.

De oorlog in Indië houdt aan. Er zijn al enkele stammen in de landstreken om den Khaiber pas onderworpen, maar het werk dat met Engelsche trouweloosheid begonnen, met Engelsche geestkracht voortgezet wordt, is ondanks den heldenmoed der bergenbestormende Highlanders, nog niet voleindigd.

In aansluiting aan wat ik in mijn vorig overzicht over de winsten van den Koburger zeide, zij nog de aandacht gevestigd op het bericht van de *Standard,* volgens hetwelk het verdrag tusschen Bulgarije en den Sultan nagenoeg beklonken zou zijn. De Sultan blijft souverein; het gouvernementschap van Oost-Roemelië wordt erfelijk in Ferdinands huis. Turkije waarborgt Bulgarije's integriteit en komt bij oorlog met 200,000 man te hulp. Als Ferdinand nu nog afleert met ridderorden te smijten en kwaad te praten van eerbiedwaardige souvereinen, begint hij werkelijk op een monarchje te gelijken.

23 October. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

Te Lund in Zweden is een boek verschenen, dat naar het mij voorkomt, de aandacht in Nederland behoort te trekken. De titel luidt: *Sveriges Litterära Förbindelser med Holland. Särdeles under 1600-talet af E. Wrangel, Lund, 1897. E. Malmströms Boktryckeri.* (Zwedens letterkundige betrekkingen met Holland, inzonderheid sedert 1600).

De hoogleeraar E. Wrangel heeft in een zeer uitgebreid boek van meer dan 200 groot-kwarto bladzijden een uitmuntend historisch overzicht gegeven van Hollands invloed op de beschaving en de letterkundige kunst in Zweden. Het uitstekende van dit werk schijnt, dat alles bijna geheel nieuw is. Verscheidene Nederlanders, die gedurende de XVII en XVIII eeuw in Zweden hebben vertoefd als geleerden, kooplui, industriëelen, staatslieden of kunstenaars in den tijd van Gustaf Adolf en de Koningin Christina, treden uit de vergetelheid te voorschijn. De invloed onzer Latijnsche auteurs en dichters: Erasmus, Barlaeus, Grotius, Heinsius, Vossius, wordt zeer uitvoerig en grondig behandeld. Van de Nederlandsche auteurs wordt vooral op den invloed van Cats gewezen. Het boek vloeit over van wetenswaardige en verrassende feiten. Het zou voor het grootste deel der Nederlandsche lezers zeker aangenaam zijn, zoo er spoedig eene vertaling verscheen, eene onderneming, die zeker in ruimen kring bijval zou winnen.

Prof. E. Wrangel heeft zijn boek in tien hoofdstukken gesplitst, die allen belangrijk zijn. In het eerste geeft hij „*Inledning: Sveriges yttre förbindelser med Holland. Det nederländska inflytandet på Sveriges handel, industri, bildande konst.*" („Zwedens vroegste betrekkingen met Holland. De Nederlandsche invloed op Zwedens handel, industrie en beeldende kunst."). In dit hoofdstuk (blz. 1—24) geeft de auteur een overzicht van Zwedens politieke betrekkingen met Holland sedert 1600; over de Zweedsche regimenten, die in den dienst der Staten traden; over den invloed onzer Republiek op Zwedens scheepvaart en handel; over de Nederlanders, die zich in Zweden vestigden; over Hollandsche ingenieurs, die in Zweden groote industriëele werken ondernamen; over den Hollandschen invloed op Zweedsche schoone kunsten. Hij toont aan, hoe Vlaamsche goudsmeden bloeiden onder de regeering van Johan III, hoe Nederlandsche architecten als Dominicus Verwilt onder Erik XIV aan het slot te Kalmar bouwden; hoe er tal van Hollandsche en Vlaamsche schilderijen door Zweedsche koningen en edelen gekocht werden.

Het tweede hoofdstuk handelt over: *Sveriges litterära förbindelser med Holland under Gustaf Adolfs' regering* (bl. 24—48) (Zweden's letterkundige betrekkingen met Holland onder Gustaf Adolf's regeering). Hier wijst de auteur inzonderheid op de Zweden, die in Holland kwamen studeeren. Hij schildert den opbloei der Leidsche Hoogeschool, en maakt melding van de voornaamste hoogleeraren aldaar uit het tijdvak van Gustaf Adolf. Hij wijdt zijne aandacht aan den bekenden professor Daniel Heinsius en zijne verhouding tot Zweden. Daarna wordt het Synodus-Nationael te Dordrecht en de rol van Hugo Grotius beschreven. Eindelijk worden de Zweden genoemd die tijdens Gustaf Adolf te Leiden studeerden: Carl Baner, Gustaf Horn, Sten Bielke, C. G. W. Wrangel, Joh. Oxenstierna, Joh. Matthiae en Lars Fornelius. Het derde hoofdstuk

heet: *Svenskarnes studier i Groningen och Franeker* (Zweedsche studenten te Groningen en te Franeker) bl. 49—59, en het vierde: *Svenskarne i Amsterdam* bl. 60—82. In dit hoofdstuk wijdt Prof. Wrangel zijne aandacht vooral aan Vossius en Barlaeus. Hij herinnert aan de betrekking der Zweedsche familie Skyttes tot de doorluchtige Schole van Amsterdam. Drie zonen van Johan Skyttes, en een broerszoon, Lars, studeerden te Amsterdam. Hij beschrijft het bezoek van Axel Oxenstierna te Amsterdam en de betrekkingen van Barlaeus met de familie Oxenstierna.

In het vijfde hoofdstuk gaat hij voort met: *Svenskarnes studier i Leiden under drottning Christina's tid* (Zweden, studeerende te Leiden, in Koningin Christina's tijd) bl. 83—99. Hij wijst op de hooge beteekenis van Leiden's Universiteit voor de Zweedsche beschaving. Hij spreekt over Leidsche hoogleeraren, als Salmasius en Boxhornius, over het Leidsche studentenleven en de Luthersche kerk te Leiden. Hij vermeld verschillende Zweden, die te Leiden als student ingeschreven zijn geweest, als Johan Jespersson Kruus, Gabriel Oxenstierna, J. Forthelius en E. Figrelius. Hij wijst er verder op, dat Daniel Heinsius gedurende Christina's regeeringstijd de voornaamste hoogleeraar in staatsrecht en geschiedenis was. („*Den främste läraren i politic och historia var fortfarande under Christina's hela regeringstid Dan. Heinsius*").

Het zesde hoofdstuk is vooral zeer belangrijk, omdat het over Koningin Christina's hof en de uit Holland geroepen geleerden handelt. (*Drottning Christinas hof och de från Holland inkallade lärde*). Vrij uitvoerig wordt beschreven de hofhouding der letterlievende Koningin Christina, die onzen Joost van den Vondel een gouden keten vereerde. Er wordt op gewezen, dat Cartesius uit Holland naar Stockholm kwam, dat Salmasius en Isaac Vossius aan Christina's hof leefden, maar, dat Salmasius, strijdende met Vossius, naar Holland terugkeerde; dat Nicolaas Heinsius de sekretaris van Christina werd voor de Latijnsche brieven en tevens Latijnsch hofdichter; dat Joh. Wullenius en H. Conring lijfartsen waren van Koningin Christina.

Wij vernemen van Prof. Wrangel, dat Joh. Wullenius was „*en holländare från Amsterdam*". Hij toont aan, dat Wullenius te Leiden in de medicijnen gestudeerd heeft. In 1628 en 1629 werd deze te Leiden ingeschreven als: „*Jo. Wullen, Amstelodam*" en als: „*Jo a Wullen, Amstelodam*". Er bestaan verschillende Latijnsche brieven van Nic. Heinsius aan Wullenius. In 1652 schrijft Heinsius aan Bourdelot te Stockholm: „*Salveas Wullenium*". Toen kwam Nic. Heinsius te Stockholm in betrekking tot eene dochter of eene zuster („*dotter eller syster?*") van den lijfarts Wullenius, genaamd Margaretha Wullen. Weldra komt in een brief van Heinsius omstreeks 1653 de uitdrukking: „de list en godvergeten bedrog van Margr. Wullen".

Uit deze feiten blijkt het, dat er in de geschiedenis onzer Letterkunde eene merkwaardige vergissing is begaan. Men heeft den romanschrijver Dr. Nicolaas Heinsius Jun. eene Zweedsche moeder gegeven, en aan zijn vader Nicolaas een wild huwelijk met Margaretha Wullen, de dochter van een Zweedsch Luthersch predikant, toegedicht.

In 1870 gaf Dr. J. van Vloten eene *Bloemlezing uit de Nederlandsche Prozaschrijvers der zeventiende eeuw*, en voor het eerst schonk deze eene plaats aan Dr. Nicolaas Heinsius Jun. en aan zijn roman *Vermakelijken Avanturier*. Zeer welkom was voor velen de kennismaking met dezen snaakschen verteller. In een kort biographisch overzicht over Heinsius' leven verhaalde Van Vloten, dat Heinsius' vader te Stockholm kennis maakte met zekere Margareta Wullen, dat uit een „wild" huwelijk met deze dochter van een Luthersch predikant de romanschrijver geboren was.

Men heeft Van Vloten op zijn woord geloofd — ik deed er zelf aan mede — daar het onderzoek naar deze gewaande Zweedsche Phryne bijkans onmogelijk scheen. Nu evenwel bewijst ons Prof. Wrangel uit Lund, dat deze Margareta Wullen eene Hollandsche was, dochter of zuster van Dr. Johannes Wullenius, een Amsterdammer, lijfarts van Christina van Zweden. Prof. Wrangel heeft volkomen gelijk, als hij zegt: „*Denna „zweedsche Phryne" var dock rätteligen holländska.*" Ze was eene echte Hollandsche van afkomst, misschien niet van inborst.

Al het zonderlinge in de geschiedenis van den ouderen Nicolaas Heinsius en Margareta Wullen is nu op te lossen. Hij kwam met haar in kennis sedert 1645 te Stockholm, omdat haar vader of broeder, zijn vriend, aan 't hof leefde van Christina. Zij volgde Heinsius naar Holland in 1648, en schonk in Den Haag het leven aan haar oudsten zoon Daniel in 1650, terwijl aldaar in 1655 ook haar tweede zoon, de latere romanschrijver, geboren werd. Het is zeker, dat de ouders niet met elkaar in den echt verbonden waren. In 1657, toen Heinsius Secretaris van Amsterdam was, begon Izaac Vossius, zoon van den beroemden Gerard Vossius, hem in zijne brieven de oogen te openen, en te verklaren, dat de dochter of zuster van Doctor Joh. Wullenius, een uiterst zedeloos leven had geleid. Dit was te Stockholm en te Amsterdam bekend. De oudere Nicolaas Heinsius had haar geene trouwbelofte gedaan, en wilde haar nu aan haar lot overlaten, doch Margareta deed hem een proces wegens verbreking van huwelijksbelofte aan, die zij uit brieven van Heinsius meende te kunnen bewijzen. Dit proces werd door haar te Amsterdam gewonnen, eene uitkomst, die door eene Zweedsche vrouw, onbekend met onze taal, zoo licht niet zou verkregen zijn. Heinsius schreef hare overwinning toe aan hare intriges met een Schepen van Amsterdam, en kwam in appel bij den Hove van Holland. In Den Haag bleek op nieuw de listige overredingskracht dezer vrouw, daar zij allerlei exceptiën wist op te werpen — hetgeen gemakkelijker van eene Hollandsche dan van eene Zweedsche vrouw in haar toestand kon verwacht worden. Eindelijk werd Heinsius door de Staten als gezant naar Zweden gezonden, en werd het proces in zijne afwezigheid door de erotische intriges van Margareta Wullen ten haren voordeele beslist.

De studie van Prof. Wrangel noopt ons dus de zaak uit een geheel ander standpunt te beschouwen. Daarenboven wordt het nu duidelijker, waarom de romanschrijver Heinsius zulk een voortreffelijken Nederlandschen stijl schreef, ondanks een lang verblijf in Duitschland. Als zijne moeder eene Zweedsche ware geweest, zou dit wonder onverklaarbaar gebleven zijn.

Het is niet mogelijk in een beknopt bestek aan te toonen hoeveel winst de historische wetenschap met dit Zweedsche geschrift heeft gemaakt. Om de degelijkheid van Prof. Wrangel's studie te staven, behoort nog melding gemaakt te worden van het tiende hoofdstuk, getiteld: *Den nederländska skönlitteraturen och dess inverkan på den svenska.* (De Nederlandsche schoone Letteren en hare inwerking op de Zweedsche). In de door Nederlanders geschreven beknopte schetsen eener geschiedenis onzer letteren komen herhaaldelijk vele misstellingen; — bij dezen Zweed is bijna geene enkele aanmerking te maken.

Hij geeft een overzicht over onze letterkundige geschiedenis, om te staven, dat Hollandsche dichters belangrijken invloed oefenden op de Zweedsche — dat Zweedsche auteurs als Lucidor en Keder Cats hebben vertaald, dat Zweden verplichtingen heeft zoowel aan de Nederlanders, die Latijn, als aan de Nederlanders, die hunne moedertaal schreven.

Prof. Wrangel begint met Hendrik van Veldeke, en wijst maar even op de vertaalde Frankische, Britsche, Classieke en Oostersche epische verhalen. Met oordeel wordt gewag gemaakt van Maerlant, Hein van Aken en Dirc Potter van der Loo, die staven, dat men in Nederland een open oog had voor de letterkundige gebeurtenissen in den vreemde. Van de latere lyrische litteratuur prijst hij aan als „*speciellt nederländska*" de „*ganzenzangen*" (door een drukfout van Geuzenzangen), waarvan de meeste ontstonden gedurende de worsteling met de Spaansche overmacht („*som tillkommo under stridîgheterna med dat spanska öfverväldet.*")

In het Renaissance-tijdvak prijst hij Erasmus, en vermeldt eene Zweedsche vertaling van zijn *Laus Stultitia*, onder den titel *Dumhetens beröm* uit de 18de eeuw. Zij, die in het Latijn schrijven, staan hoog bij den Zweedschen hoogleeraar aangeschreven. Maar ook de nationale auteurs worden geroemd, Marnix vooral. Coornhert mag eigenlijk niet met den naam van *Montaignes afterföljare* (navolger van Montaigne) worden aangeduid, omdat bij de punten van overeenstemming tusschen deze beiden, ook zeer groot verschil kan worden waargenomen. Bij Roemer's „*emblemverser*" herinnert Prof Wrangel aan den grooten opgang door zinnebeelden en minnebeelden in Nederland gemaakt tijdens de 16de eeuw.

Bij Hooft wordt terecht in 't licht gesteld, dat hij na zijne reizen zich zeer goed op de hoogte toonde der Fransche en Italiaansche letteren. Het blijkt, dat de Zweedsche hoogleeraar zelf tevens zeer goed op de hoogte is van de nieuwste berichten, daar hij Hooft's *Granida* geschreven acht: „*i Guarinis och Tassos stil samt med intryck från Sidney's Arcadia.*" Dat de stof van de *Granida* verwant is aan eene episode van Sidney's *Arcadia* is eerst in de laatste jaren gebleken. Bredero's sterfjaar is niet 1622, maar 1618. Dat maakt evenwel niets uit. In het algemeen geeft dit hoofdstuk de resultaten van eene ernstige studie onzer letterkundige geschiedenis met zooveel nauwkeurigheid, dat sommige handboeken van Nederlanders er ver bij achter staan. Prof. Wrangel heeft aanspraak op Nederlandsche erkentelijkheid, daar hij voor heel Scandinavië den lof onzer voorouders gesproken heeft. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

XI.

Van Koetsveld's Werken. Romantische Schetsen. Novellen en Fantasiën. Goedkoope uitgave van Gebr. *E. & M. Cohen,* Arnhem—Nijmegen. 1 afl. 1897.

Toen Cornelis Eliza van Koetsveld het tijdelijke zegende, heeft men in de studeercel van *Elsevier's Maandschrift* gepoogd zijn letterkundigen arbeid te waardeeren (November 1893). Het bleek toen, dat Koetsveld's groote verdiensten en kleine zwakheden uit dezelfde bron sproten. Hij was geen kunstenaar uit de behoefte om iets moois in het leven te roepen — hij werd kunstenaar, ten einde hij de vrucht zijner scherpe waarnemingen in boeienden vorm aan het publiek bekend te maken, om er nut mee te stichten. Hij bleef vóór alles dominé en philantroop. Zijn kunstwerk moest er onder lijden. Gebrek aan smaak, aan artistieken zin, ontsiert zijne *Schetsen* — maar zijn scherpe blik op menschen en zaken maakt veel goed.

En nu komt eene goedkoope editie, die een kompleten Koetsveld — als letterkundig auteur — voor *f* 7.50 aanbiedt. Dit schijnt zoo kwaad niet gezien, omdat in 1864 Busken Huet terecht heeft gezegd: „Sedert ruim twintig jaren worden twee boeken in ons vaderland, twee Hollandsche boeken, meer gekocht en vlijtiger gelezen dan de vele andere werken van smaak te zamen, en van één dier twee is de heer Koetsveld de schrijver." Het is mogelijk, dat iemand beweert, hoe er van 1864 tot 1897 wel eens eene verandering in den letterkundigen smaak zou kunnen ontstaan zijn. Hier zou kunnen geantwoord worden, dat de *Pastory van Mastland* in 1874 haar zevenden, in 1884 haar achtsten en in 1891 haar negenden druk beleefde. Daarenboven Van Koetsveld toonde zich in sommige schilderingen zoo uitstekend naturalist, dat men enkele zijner bladzijden met Flaubert en Zola heeft kunnen vergelijken. Hij heeft de Nederlandsche achterbuurten (*Ware armen* 1847), de afgelegenste dorpen (*Schijn bedriegt* 1863), zelfs de keeten der *Polderjongens* (1868) zoo scherp bekeken, dat zijne kunstscheppingen nog in lang niet vergeten zullen worden.

* * *

Calypso, door Fiore della Neve. 's Gravenhage, *Loman & Funke* (zonder jaartal, 1897).

Er worden zeer vele boeken in Nederland geschreven, waardoor het mogelijk schijnt, dat niet allen onmiddellijk in het oog vallen, dat sommigen te snel worden verdrongen door later gekomenen. Daarenboven het *odium litterarium* heeft in de laatste lustra dezer eeuw zich even fel doen gevoelen als weleer het *odium theologicum* — kan er zelfs zonder eenige vrees de plaats van innemen. Onze boeken worden niet meer beoordeeld naar den inhoud, maar naar den naam van den schrijver op den omslag. De letterkundige critiek kan hier en daar in Nederland inslapen op haar hoogen zetel, evenals in het tijdvak van den Raad van Beroerten kan zij, gelijk Hessels uit den slaap gewekt, bij het zien van den naam des schrijvers eenvoudig: „*Ad patibulum!*" roepen.

Na de lezing van Fiore della Neve's *Calypso* scheen het mij vreemd, dat van dezen schrijver en van dit zijn kunstwerk nog maar weinig melding werd gemaakt. Misschien ligt de schuld eenigszins aan de manier, waarop de titel is aangegeven. Het boek heet *Calypso*, maar bevat nog drie novellen: *Jeanne, Jeannette en Jeanneton, De Colibri-armband* en *Herberts Menu's.*

Deze vier verhalen zijn elk op zich zelf belangrijk. *Calypso* is evenwel de eerste novelle, en geeft daarom den titel aan het boek. Wat hiervan zij, de auteur dezer vier novellen heeft uitstekend werk geleverd. Telkens weet hij beslag te leggen op de levendigste aandacht zijner lezers, telkens bereidt zijn artistieke smaak in de schildering der *accessoires* ons aangename verrassingen. En juist daarom schijnt het mij noodzakelijk wat uitvoeriger van deze vier novellen te spreken.

Calypso verplaatst naar de wereld der kunstenaars. De hoofdpersoon is een schilder Hans Heribert, die trouwt met Suze Kortenaal, de dochter van een rijk geworden koopman in manufacturen. Deze houdt zich voor een Macaenas, en koopt werken van jonge aankomende schilders. De schilder is een droomer, maar een oprecht en eerlijk karakter. Suze munt uit door verstandige en ernstige levensopvatting — zij heeft den schilder lief met heel haar hart, en besluit hem door hare liefde gelukkig te maken. Het bijzondere in dezen schilder is, dat hij een groote verwachting heeft van de toekomst. Hij zegt: „Ik geloof, dat ik bestemd ben om een Fee, een Calypso, een Märchen, een Viviane, een Sfinx te maken, die de schilderij van de toekomst zal zijn! Ik zoek... ik zoek... ik heb nog niet het model gevonden, dat ik droom!" De schilder Hans Heribert behoort tot een club jonge artisten, die zich de Botticelli-club noemt, en gevormd wordt door louter onbekende, maar luid schreeuwende genieën.

Deze club komt ten huize van den rijken ex-koopman Kortenaal, en draagt veel bij, om de bruidsdagen van Hans en Suze op te vroolijken. Daarbij is aanwezig eene gast, mevrouw Eva Parlson, eene mooie weduwe, die met de jonge schilders op zeer vrijmoedige wijze omgaat. Na het huwelijk blijft de schilder altijd zoeken naar het schilderij der toekomst — eene vrouwenfiguur, liefst Calypso genoemd. Hij heeft daarvoor een sterk didactisch mythologisch plan. Hij zegt met Botticelli-pedanterie: „Wat ik in Calypso schilderen wil, is de dochter van Atlas, de vrouw, die Ulysses zeven jaar wist gevangen te houden. Met die zeven jaar is bedoeld de wintertijd van zeven maanden; met Ulysses is bedoeld de zon. Calypso is dus de duistere, geheimzinnige, onheilspellende godheid, die de zon gedurende den winter in haar grot opsluit en hem niet weg laat gaan. Hiertoe behoort wel wat verleidingskunst, maar ook vooral imposantheid. Zij boeit hem door liefelijkheid, maar meer door geweld. Daarom heb ik mijn model zoo moeielijk kunnen vinden onder al de academiemeisjes; ze zijn te vulgair."

Misschien zit deze geleerdheid den schilder wel wat in den weg. Na zijn huwelijk blijft hij zoeken — en komt niet tot een resultaat. „Mijne Calypso lijkt altoos te veel op mijn lief vrouwtje; — die zit haar in den weg." Voor een jong getrouwd man is dit woord zeer zelfzuchtig en onheusch, zoodat Suze er bitter door wordt gekrenkt. De schilder meent nu, dat de eenzaamheid hem baten zal, en vestigt zich in eene afgelegen villa op de Veluwe. Hij schildert nu zonder model, zooals de groote meesters, Henner of Puvis de Chavannes, doen. Het jonge vrouwtje leeft eenzaam.

De schilder wenscht, dat zij logées vrage. Als zoodanig verschijnt nu de coquette mevrouw Parlson. En nu komt wat de auteur al deed vermoeden — mevrouw Parlson zal model worden voor Calypso. Suze heeft het zelve geraden, en meent daarmee afstand te hebben gedaan van haar levensgeluk. Wanhopend wendt ze voor naar hare familie te moeten reizen, omdat haar vader ongesteld is. Ze wil als eene heldin van Ibsen een eind aan haar leven maken, om haar man gelukkig te doen worden.

Suze behoefde eigenlijk het voorbeeld van Ibsen niet te kiezen — Georges Sand

had in *Jacques* voor zestig jaar al geheel hetzelfde gedaan. Jacques maakt een eind aan zijn leven, opdat zijne vrouw met den man moge blijven leven, dien zij meer lief heeft dan hem. Gelukkig volgt Fiore della Neve noch George Sand noch Ibsen. Suze komt onderweg tot betere inzichten, keert naar huis terug, en verbergt zich, eenigszins romantisch, in een torenkamertje, dat aan het atelier paalt. Zoo is zij tegenwoordig bij de zitting, als mevrouw Parlson voor Calypso poseert. En juist nu blijkt de doortrapte koketterij van deze dame, die, als ze bemerkt, dat al hare verleidingskunsten bij dezen braven Hendrik niet baten, hem met verwijtingen en beleedigingen overstelpt, en met haar peignoir om de ooren slaat. Natuurlijk geeft de schilder nu zijn Calypso op — en keert tot verstandiger arbeid terug.

Het Calypso-idee is al meer voorgekomen in de letterkundige kunst — en dit strekt in geenen deele tot verwijt aan Fiore della Neve. Gelijke stof kan door verschillende kunstenaars op geheel verschillende wijze worden behandeld. Honoré de Balzac schreef in 1831 eene novelle: *Le Chef d'Oeuvre*. De handeling werd geplaatst in het atelier van den schilder Pourbus in 1612. Er verschijnt een kunstbroeder, Frenhofer, leerling van Jean de Maubeuge. Frenhofer heeft een meesterstuk geschilderd, dat hij niemand wil laten zien, alleen Nicolaas Poussin, die zijne minnares Gilette beweegt voor Frenhofer te poseeren, ziet het meesterstuk, dat uit een verward gesmeer van verven bestaat.

Geheel dezelfde stof behandelde Zola in *L'Oeuvre*, wanneer hij Claude Lantier een stuk laat schilderen, dat hem nooit voldoet, en dat hij telkens van nieuws begint, waarvoor zijne ongelukkige en geduldige vrouw steeds moet poseeren. Dat bij het poseeren ook eene liefdesbetrekking tusschen schilder en model kan ontstaan, is eene stof, die menigmaal door kunstenaars is behandeld. Zóó mevrouw Bosboom—Toussaint in haar *Graaf Pepoli*, wanneer zij het atelier van den ernstigen beeldhouwer Minganti teekent, zóó de auteur der *Bredero's*, wanneer Hildegond Adriaansdr. poseert voor Francesco Badens. Fiore della Neve heeft aan dit motief eene nieuwe kleur gegeven, door de schildering der schildersvrouw en hare angsten voor de zwakheid van haar man. Deze auteur denkt niets gunstig over de trouw der mannen. Hij zegt: „mannen laten zich zoo influenceeren, zoodra ze werkelijk overbluft zijn door het uiterlijk." Elders heet het: dat Suze vreest voor Hans, „die toch een man was, dus zwak en zinnelijk." Het is waarlijk of Mina Kruseman deze woorden aan den auteur van *Calypso* heeft ingefluisterd.

Niet minder boeiend is de novelle *Jeanne, Jeannette en Jeanneton*. 't Is de geschiedenis van drie vriendinnen, die elkaar in een klein stedeke gekend hebben gedurende hare jeugd, die trouwen, en naar Amsterdam gaan wonen. De eerste is de dochter van den Burgemeester Porus, die met een aanzienlijk Amsterdamsch beursman, aanstaand aandeelhouder in een der groote firma's, trouwt. Zij verschijnt maar weinig ten tooneele, des te meer haar man, die een gewetenloos vrouwenbederver is. De tweede is de dochter van een klerk bij den ontvanger van registratie; zij huwt met een goedig kruienier uit Amsterdam, die veel geld verdient, een advertentie om te trouwen schrijft, en later blijkt aanleg tot chronische dronkenschap te hebben. Deze beide personen komen telkens terug, omdat zij omgaan met de derde vriendin, Jeanneton, die een eenvoudig, maar degelijk onderwijzer trouwt.

Jeanne heet nu mevrouw van Elvenhorst, en woont in een elegant huis op de Leidschegracht, Jeannette op de Prinsengracht bij den Jordaan, Jeannetton in de Marnixstraat. De handeling ontstaat

door eene kleine karakterfeil van de laatste, die de heldin van het verhaal is — zucht naar opschik. Jeannetton, die eigenlijk Madelon heet, blijft dikwijls voor de winkelramen van Hirsch staan, en bekijkt met begeerige oogen de schatten. Zij ontmoet den Don Juan van Elvenhorst in den winkel van Hirsch, waar zij eene kleinigheid koopt voor een kostuum op een *bal masqué* te dragen. Zij heeft eene uitnoodiging van Jeannette en haar rijken man, den kruienier. De schoolmeester wil zijne vrouw dat genoegen niet onthouden, hoewel zijne kleine wedde geen enkele weelde-uitgaaf toelaat. Door dit bal wordt Madelon voor goed genezen van hare ijdelheid, en breekt zij tevens de zeer gevaarlijke kennismaking met Van Elvenhorst af. Op het bal gedraagt de kruienier zich uiterst onbehoorlijk, daar hij, geheel beschonken, met geweld uit de zaal verwijderd wordt. Madelon wordt door Van Elvenhorst lastig gevallen, maar gelukkig van hem bevrijd door een wezen, welks kostuum genoeg verraadt, wie ze is.

Zeer opmerkelijk is in deze verdienstelijk geschreven novelle de kennis, die de auteur ten toon spreidt, in alles wat het kostuum der dames betreft. In den loop van het verhaal staat Madelon voor de ramen van Hirsch te kijken. De auteur zegt: „Er lagen nu baltoiletten, lange slepen van rozenkleurig bengaline met draperieën van witte kant en bosjes lichtgekleurde viooltjes er over heen gestrooid, rose gebrocheerde zijde, witte éolienne, satijnen strepen op gazen grond, bouquetten van chrysanthemums en orchideeën ...." De dames zullen zeker de wetenschap van den auteur bewonderen, en de heeren zullen zich herinneren, dat niemand minder dan Zola eene dergelijke kennis van het vrouwentoilet heeft geopenbaard in *Au bonheur des dames.*

Op eene andere plaats geeft hij een staaltje van zijne kennis, als hij Madelon-Jeannetton doet mijmeren over haar kostuum voor het gemaskerd bal. „Zij dacht aan haar moeder's modetijdschriften, in gedachten doorbladerd, aan een Pierrette van wit satijn, wit zijden masker, wit satijnen steek met wit dons of witten marabourand, lange witte linten van den eenen schouder golvend, lange zwarte handschoenen en zwarte kousen.... van een almée, crême-gaas, met goud gestreept, vol rinkelende munten, met rood fluweelen kapje en lange vlechten.... aan eene Ophelia in vers-d'eau-tulle met rosmarijn, madelieven en viooltjes.... Zij dacht aan een Juliette, sleepkleed van vieux-rose fluweel met zilver geborduurd, den sluier en de lange pagemouwen van rose tulle met zilver franje, een Florentijnsch kapje van violet fluweel met pareltjes op de donkere hairen, die in het midden gescheiden, aan beide zijden in lange golven naar achteren vallen en een gouden voorhoofdband boven de donkere wenkbrauwen; zij zag in de verbeelding de massa's kostbare stoffen vóór zich, om een vrouw van Rubens een Diane de Poitiers, een Venetiaansche Renaissance uit samen te stellen; het gebrocheerd satijn met zijne schelle lichtkanten, het fluweel met ingewerkte bouquetten, het lichte, glanzige vleiende crèpe de Chine en al wat er bij behoorde... een ware modistenroes, door eene ijdele vrouw genoten."

Nog meer heerlijkheden volgen. De auteur heeft een zeer knap gebruik gemaakt van zijne kostuum-studiën. Zijne novellen zijn doorgaande boeiend. Ik geloof echter niet, dat het correct is te spreken van *fanfaron du vice*, maar dat men zegt *fanfaron de vice.* Een klein beetje critiek mocht niet ontbreken.

T. B.

Portret. Eigendom van Mejuffrouw W. J. M. C.

MARIUS VAN DER MAAREL.

DOOR

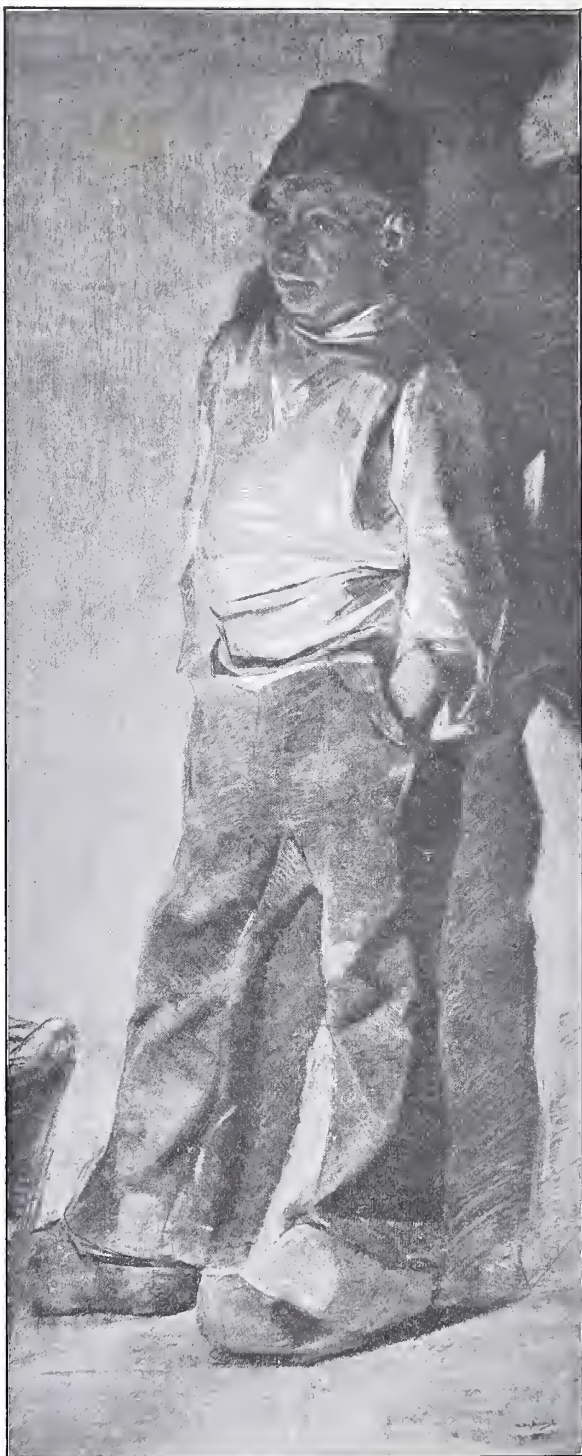
P. A. HAAXMAN Jr.

Portret van den schilder.

Er zijn artisten, die bij het groote publiek meer bekend zijn dan bij hunne kunstbroeders, evenals er ook zijn, van wie dat groote publiek minder notitie neemt vooral omdat het daartoe weinig in de gelegenheid gesteld wordt, maar die in de schatting hunner collega's hoog staan aangeschreven. Marius van der Maarel zou ik eer onder de laatste categorie willen rangschikken.

Niet dat hij zoo populair is onder de artisten, ik zou eer het tegendeel willen vermoeden. Hij is eenerzijds te gereserveerd en ook niet plooibaar genoeg in het beoordeelen van anderer werk, om bepaald populair te kunnen zijn. Van waardeering kan bij hem slechts sprake zijn, wanneer een kunstwerk voldoet aan zeer strenge eischen. Maar daar hij hierin strikt onpartijdig te werk gaat en niet schroomt zich zelf in de allereerste plaats met den geesel der kritiek te kastijden, hecht men waarde aan zijn oordeel. Een ander met zijne gaven en talenten zou zich in de schatting van het publiek reeds veel vroeger verheugd hebben, maar Van der Maarel heeft altijd te veel voor zijn eigen genoegen gewerkt, dat wil zeggen gestreden en geworsteld om in de kunst iets beters en hoogers voort te brengen dan hij voorheen had gedaan. En nu hem door bevoegde kunstrechters de groote onderscheiding is te beurt gevallen van de koninklijke medalje der Regentes op de tentoonstelling van *Arti*, houd ik mij overtuigd dat allerminst Van der Maarel meent dat hij nu zijn ideaal heeft bereikt. Wanneer niet van zeer invloedrijke zijde een zachte pressie op hem ware uitgeoefend om het portret te exposeeren, dat zoo zeer de

Bij 't fabrieksvuur (krijtteekening)

aandacht van de kunstwereld getrokken heeft, hij zou uit eigen beweging tot die inzending niet zijn overgegaan.

Er was een periode in zijn leven, dat hij schilderijen inzond, waarover de kritiek het lang niet eens was. In die dagen werd veel over zijn werk gesproken, niet altijd in waardeerenden zin, en er waren er zelfs, die twijfelden of er ooit wat van Van der Maarel voor de kunst terecht zou komen. Zijne intiemen wisten wel beter. Zij wisten dat hij strenge studiën had doorgemaakt en die eerste proeven de vruchten waren van zijn tasten en zoeken naar bereiking van eigen persoonlijke idealen.

Reproductie naar een krijtteekening.

Het is altijd belangwekkend, even stil te staan bij de eerste leerjaren van een kunstenaar. Te 's-Gravenhage geboren, had Marius van der Maarel het geluk in een gezin te worden opgevoed, waar de zin voor de schoone kunsten in 't bloed zat. Zijn grootvader, van moeders zijde, de heer J. A. Ravekes, een der laatsten van de oude garde van Felix Meritis, stond te Amsterdam bekend als een niet onverdienstelijk teekenaar, en zijn vader had veel op met mooie kunstzaken en placht zijn zoon dikwijls meê te nemen naar musea en tentoonstellingen, waar de kritische en bewonderende geest van den jongen Marius al spoedig vaardig werd om de mooie dingen van de absoluut leelijke te onderscheiden. Die gave schijnt Van der Maarel bij intuïtie al zeer vroeg gehad te hebben.

Van eene kunstopleiding was aanvankelijk volstrekt geen sprake. Marius zou predikant worden en bezocht daartoe het Haagsch gymnasium, waar hij

eene wetenschappelijke opleiding genoot, die hem later nooit in zijn artistenloopbaan in den weg heeft gezeten: integendeel. Maar in zijn vrijen tijd openbaarde zich een onbedaarbare lust voor 't teekenen. Reeds vroegtijdig had hij daarin op de lagere school van Andriessen onderricht ontvangen van den heer Schmidt Crans, die zijn eerste leermeester was. Op 't gymnasium, waar tot op den huidigen dag de oefening van oog en hand aan de jongelieden van goeden huize onmeedoogend onthouden wordt, vond v. d. Maarel geen mentor in 't edele teekenvak. Hij moest dien daar buiten zoeken en zijn vader liet hem privaatles geven bij den toen zeer gewaardeerden Haagschen teekenonderwijzer Dona Piek, die den leergierigen knaap zoover bracht dat, toen hij na afloop van den gymnasialen cursus op de Teekenacademie kwam, de directeur J. Ph. Koelman hoogelijk ingenomen was met een eerste schilderproeve van zijn toekomstigen leerling. Marius had namelijk in een onbewaakt oogenblik het sévère portret geschilderd van een oud-officier, een grijzen snorrebaard, die veel in het ouderlijk huis kwam en den jongen man in de verzoeking had gebracht zijn conterfeitsel te maken. Deze merkwaardige proeve, vooral van streng teekenen, bracht Marius dadelijk bij Koelman in de gratie en bevorderde hem stante pede tot de naaktklasse. Dat de ijverige student zijn tijd aan de Academie goed besteed heeft, bewijzen de studies van handen en koppen, die uit dien tijd dagteekenen en die hij voor mij uit een oude portefeuille te voorschijn haalde.

Portret. Eigendom van Jhr. v. K. v. V. te Amsterdam.

Het atelier van den schilder.

Met den academie-tijd was Van der Maarel's zin voor het teekenen niet afgesloten. Het begon toen eerst goed. Den colorist, die zich later in hem ontwikkelde, herkent men uit groote rollen *papier sans fin*, waarop hij zich oefende in het met zwart en wit krijt aanduiden van de harmonieën van kleur en toon, van licht en donker. Ik zag daar o. a. studiën naar kaarsen dragende koorknapen, een levensgrooten fabrieksjongen en een paar verweerde gezichten van Scheveningsche vrouwen, die in de juistheid van toets der plooien van de troniën en van de los omhangende kleedingstukken in kracht van uitdrukking opwegen tegen twintig schilderijen. Tevens komt daar in elken toets de colorist om den hoek kijken. Wanneer ik de schilderstukken van Van der Maarel met die puissante fusains vergelijk, kan ik eerst goed beseffen, hoe een colorist van aanleg met de weerbarstige verf te worstelen heeft vóór hij weet uit te drukken wat hij wenscht, en ik ben overtuigd dat waar Van der Maarel het in zijne schilderijen reeds ver gebracht heeft, hij dit vooral te danken heeft aan zijne zwart-en-wit studiën, waarvan enkele reproducties deze schets illustreeren.

„Op het altaar."
Naar een aquarel in het bezit van de firma van Wisselingh & Co. te Amsterdam.

Tot de leerjaren van Marius behoort ook nog de tijd dat hij aangenaam samenwerkte onder één zelfde dak met Willem Maris, toen deze zijn atelier had op Rozenburg, waar thans het beroemde aardewerk wordt vervaardigd. Zijn tegenwoordige werkplaats is een zeer artistiek verblijf in het ouderlijk huis aan de Raamstraat. Den zoeker naar harmonie van kleur ontdekt men daar in de mooie antieke dingen, waarmeê de bewoner zich heeft omringd. Van zijn jeugd was Van der Maarel, even als zijn vrienden Zilcken en Bauer, een aartsliefhebber van de kleurenweelde der Oostersche kunstnijverheid. Jaren geleden, bij een bezoek aan zijn vroeger atelier in 't zelfde huis, werd ik daardoor reeds getroffen. Maar thans bij mijn vernieuwd bezoek in nog hoogere mate. In 't midden van de werkplaats een merkwaardige vierkante Japansche koffer, buitengewoon fraai versierd met dat teekenachtige en kleur- en harmonievol lakwerk, dat in het moderne product niet meer te vinden is. Dieren en bloemen, bladeren en boomstruiken, hier zoo fraai en zoo vol distinctie, dat dit voorwerp — a joy for ever — den eigenaar en zijn bezoekers minstens even veel genot schenkt als een mooi schilderij. En op die Japansche doos, die echter al heel oud van datum is, een tot nog veel hooger opklimmende bronzen padde met een jong op den rug, die volgens kenners van 600 n C. moet dagteekenen. Het ondier spuwt gif, waarvan de opwaarts kronkelende stroom uitmondt in een kelk, waarin de schilder — o ironie — de kaartjes van zijn vrienden dompelt. De oudheid van dit archaeologisch kunstjuweel, in vorm en kleur zoo artistiek mooi dat het kwalijk zijn weergade zal vinden, verraadt zich in het door wrijving gepolijste en afgesletene van het grondvlak. Bij antiquaren en oudheidkenners hebben die twee voorwerpen in Van der Maarel's atelier eene zekere vermaardheid.

Vroeger had Van der Maarel zijn atelier in een ander gedeelte van het ouderlijk huis, waar hij echter steeds te kampen had met plaatsgebrek voor zijne fraaie zaken en ook niet genoeg kon botvieren aan zijne liefde voor 't opzetten van groote doeken met figuren. Zijn vurig verlangen naar een ruimer verblijf zag hij eindelijk vervuld door een uitbouw in de zolderverdieping. Wanneer men langs de smalle met donkerrood behangen trap van het antieke huis naar het atelier is opgeklommen en even op het portaal met interest gekeken heeft naar een crayonportret van den mooien ouden kop *en profil* van den ouden heer Van der Maarel, door den zoon geteekend, staat men verbluft bij het binnentreden van de meer op een ruime hal dan op een bescheiden zolderatelier gelijkende lokaliteit. Men waant zich in een klein Musée Cluny. Het licht stroomt er volop uit zijramen en bestraalt gelijkelijk de wanden, waar het oog te gast gaat aan een rijkdom van mooie dingen. Tegenover de deur, van fraai gesneden eikenhout, voortgezet aan weerszijden met een dito betimmering, trekt onmiddellijk de aandacht een behang van oud Japansche gobelins, wier distinctie van stille, droomerige, deftige halfkleuren verhoogd wordt door het goud van Japansch goudleer dat aan die gobelins tot achtergrond dient. De half mythologische, half reëele voorstellingen en emblemen van die Japansche borduursels zijn hoogst karaktervol;

zij geven aan het vertrek een waas van mystieke voornaamheid. Nauwelijks let men op het wel wat vreemde contrast van den overigens fraaien Rococo-marmeren schoorsteenmantel. Er is toch iets anders wat in die heerlijke kleurenharmonie dadelijk als een magneet de aandacht trekt. Daar hangt in die omgeving van samenstemmende kleuren en tonen een werk van Thijs Maris, geschenk van den zeldzamen hollandschen meester aan zijn jongen vriend Van der Maarel. Het is een blond meisjeskopje, een gelaat misschien niet onberispelijk van teekening en modélé, maar uitstralende eene uitdrukking van zachtheid en naieve onschuld, die aan dat jonkvrouwelijk beeld ietsbovenaardsch geven. En dan de tonaliteit van dat kopje, gevat in een fond van gebroken grijze tonen, die geen ander palet kan voortbrengen dan dat van den Londenschen Maris, want men ziet ze nooit op eenig schilderij. In eene andere omgeving zou menigeen dat simpele schilderijtje met zijn alle prétentie versmadend smal gouden kader, niet zoo dadelijk mooi vinden, het misschien zelfs aanzien voor een oud, verweerd, door vocht bedorven plankje, maar men moet het hier zien tegen dien achtergrond van oude gobelins. Het stemt daarmee samen als de accoorden in een symfonie van Beethoven.

Portret.
Eigendom van Mevr. de Wed. M. B. te Groningen.

Men moet er Van der Maarel met piëteit over hooren uitweiden, hem de geschiedenis hooren vertellen van het levensgroot vrouwenbeeld, dat den fond van zijn atelier geheel inneemt. Ook dat heeft Thijs Maris geschilderd. Hij bracht zijn jongen vriend een bezoek en vond hem bezig aan een groot schilderij, een aanleg van een jonge vrouw, geheel naakt, in diepen slaap verzonken op een rustbed. De meester nam den jongen man het penceel uit de hand om eenige aanwijzingen te doen, en terwijl hij op zijn manier aan 't doceeren was, schilderde Maris door en maakte er onbewust een eigen

kunstschepping van. Men zou het schilderij „de slaap" kunnen noemen, zoo volkomen teekent het schoone lichaam de rust en zoo treffend juist is de uitdrukking van het in zoete droomen verzonken gelaat De tonaliteit van deze schilderij is weer dat ontastbare etherische, dat elk denkbeeld aan verf of materie uitsluit. Het is de poëzie van het menschelijk schoon.

De meester noodigde Van der Maarel uit, de beeltenis nu verder te voltooien, maar onze jonge vriend heeft zich daar wel wijselijk voor gewacht.

Hij omringde die twee voorname kunstwerken met de mooiste dingen uit zijn museum-atelier. In dien zelfden fond, waar het groote vrouwenbeeld hangt, gaat het oog te gast aan een draperie van zeldzaam mooie kleur en dessin, die met het tonig bruin van Japansche kruiken en het warme grijs van oude cracquelé-vazen harmonieert. In een ander artistiek hoekje glanst het deftige blauw van oud Japansch aardewerk tegen den donkeren gobelinwand, of maakt een gouden afgodsbeeld van Boeddha met flonkerende gesteenten bezaaid een mystiek effect. Kleurig en tonig bric à brac heeft tot achtergrond een stilleven van Mevr. Mesdag—Van Houten, vol van tonige kleurenweelde. Op een antieke kast glinstert een koperen helm en verder in het vertrek staat een complete wapenrusting van een Japansch krijger. En al die mooie dingen zijn van een eigenaardig gedempt licht overtogen, dat slechts spaarzame weerglanzen werpt op de in toon gehouden voorwerpen. Aan het andere einde van het vertrek een vreemde wandversiering, de copie van een Russisch koorhek met zwaar verguld stijlvol ornament, welks middentoog uitzicht geeft op een van wingerdranken omslingerd venster, waardoor het volle licht, zoo noodig gedempt, naar binnen straalt.

Nog even terugziende, bemerkt men naast den grooten Maris een fantaisie vrouwenbuste, de kloek gemodelleerde torse met breede plooien gedrapeerd; het is een proeve van Van der Maarel's talent voor boetseeren, een van die onderdeelen der kunst die hij in zijn Academie-tijd met veel ambitie beoefende.

* * *

Men voelt het reeds aan deze artistieke omgeving, dat een schilder die zich dagelijks in een dergelijk milieu beweegt, eene hooge opvatting heeft van de kunst. Dat is bij Van der Maarel in bijzondere mate het geval. Hij is niet licht tevreden over het werk van anderen, maar over zijn eigen arbeid nog veel minder. Van daar de weinige productiviteit van dezen jongen man buiten zijn atelier. Op de tentoonstellingen zendt hij maar hoogst zelden in, en de enkele keeren dan nog meestal gedrongen door zijne vrienden. Maar in de coulissen van zijn atelier ziet men zijn worstelen met de moeielijkheden der kunst in tal van schetsen, half voltooid en ook complete doeken, herhaalde edities van hetzelfde thema, portretten veelvoudig gerepeteerd en telkens weer afgekeurd, een artistieke bagage die, zorgvuldig saamgelezen, de stof voor honderd tentoonstellingen zou hebben opgeleverd. Is het wonder, dat een artist die zoo streng over eigen werk oordeelt, dit ook over dat van

anderen is? Zijn idealen heeft hij in alle scholen en in alle richtingen. Met wat mooi is, dweept hij, al zou het ook tegen alle traditie, conventie, school of academie totaal indruischen.

„Aan het strand." Collectie Taco Mesdag.

Ik durf de onderstelling wagen, dat Van der Maarel geen van zijne schaarsche inzendingen uit eigen beweging naar eene tentoonstelling heeft gezonden. Zijn

vriend E. J. van Wisselingh heeft daarin eene groote rol gespeeld, in zoover hij den jongen kunstenaar dikwijls moest aansporen zijn licht wat minder onder de korenmaat te verbergen. Aan dezen intelligenten kunstkenner heeft Van der Maarel veel van zijne ontwikkeling te danken, maar nog meer aan diens vader, den ouden heer H. J. van Wisselingh. Toen deze hier in 't Westeinde zijn schilderachtig huis bewoonde, waren hier te lande de beroemde artisten van de Barbizon-school, de Daubigny's, Corots, Courbets, Vollon's en hunne pairs nog maar weinig bekend. De oude heer Van Wisselingh was een enthousiast bewonderaar van die glansperiode der Fransche schilderschool en daar hij van de fraaiste stukken dier meesters in zijn huis had, die sedert in verschillende kabinetten zijn overgegaan, vertoefden de Haagsche artisten gaarne ten zijnent. Tot in de gang der betrekkelijk kleine woning hingen de kunstwerken, omringd van mooi oud-Delftsch, heerlijke bronzen en andere wonderen der oude kunstnijverheid. De vriendelijke kop van den ouden heer Van Wisselingh, met het donkere uitzicht en den vollen baard, troonde daar als een soort van kunstpatriarch. Onder de jongere artisten die zijn gastvrij huis bezochten, was Van der Maarel een der habitués. Hij genoot er van de bewonderende commentaren van den vriendelijken ouden heer, die in zijn vrijen tijd, bezield als hij was voor de kunst, zelf soms teekeningen maakte. Het gebeurde dan meer dan eens, dat Van Wisselingh, als hij uit Frankrijk eene nieuwe bezending van de beste werken had ontvangen,

„Naar huis." Aqnarel. Collectie Douair. V. L.

Portret.

Eigendom van den Heer van W. te Londen.

soms nog laat in den avond zijne jonge vrienden meenam en onuitputtelijk was in het aanwijzen van de mooie kwaliteiten. 's Mans schilderachtige kop had reeds meer dan een schilder getenteerd om zijn portret te maken. Maar als zij met het voorstel voor den dag kwamen, lachte de oude heer fijntjes en zei dan met zekeren trots: Zoo mooi als Courbet (de Fransche meester die eens bij hem logeerende, zijn portret had geschilderd) kunnen jelui het toch niet.

Eindelijk liep vader Van Wisselingh er toch in. Op zekeren dag zei hij tot Van der Maarel: Nu, maak jij het dan eens, maar in twee dagen. Dat was zijn voorwaarde.

„In één dag — zoo vertelde mij Van der Maarel — had ik het hoofd gereed, tot zijn bijzondere tevredenheid. Nog een paar malen poseerde hij voor het lichaam en de handen, die echter niet voltooid werden, daar een gevatte koude den braven man, helaas, aan ons ontrukte. Zijn portret, geëxposeerd op een Haagsche driejaarlijksche, bracht mij verscheidene opdrachten van anderen om ook hunne portretten te maken."

Met den zoon van den ouden vriend, den heer E. J. van Wisselingh, werd de relatie voortgezet, en 't was dikwijls op diens dringend aansporen dat Van der Maarel zich in 't openbaar waagde.

Te Edinburgh had hij veel succes met het portret van een knaapje op een sofa. Die expositie verschafte hem dadelijk de opdracht van vier portretten, waaronder de beeltenis eener dame, dat zoo zeer de tevredenheid der betrekkingen wegdroeg, dat de vader, de beroemde doctor J. Bell, zijn portret, door vereerders aan de Edinburgher universiteit aangeboden, gaarne door den Haagschen artist had doen schilderen, ware het niet dat de gevers zich daarvan door nationaliteitsgevoel lieten weerhouden.

Zeer knappe studies zag ik op zijn atelier voor portretten, hier en elders in ons land van hem aanwezig. Als het Van der Maarel niet bepaald opgedragen wordt, zijn beelden *en face* te schilderen, neemt hij ze bij voorkeur *en profil*, want evenals Zilcken heeft hij een hartstocht voor de fijne teedere lijn van een schoon vrouwenhoofd.

In zijne schetsen vond ik een zeer mooi portret *en profil* van mevrouw E. J. van Wisselingh, en ik achtte de verzekering van den schilder, dat de echtgenoot met deze beeltenis hoogelijk ingenomen is, vrij wel overbodig. De superieure krijtschets teekende het genoeg. Maar wat mij nog meer trof in zijn atelier, was het alom tegenwoordige fijn besneden gelaat, de nobele profiellijn van een meisje. Ik zag het in tal van afbeeldingen, in photo's overal verspreid, in een subtiele crayon-teekening van De Josselin de Jong, in een gevoelig bas-relief waaraan zoo pas de beelhouwer Charles van Wijk de laatste hand had gelegd en bestemd om straks in tin te worden afgegoten, in een fotografie naar het groote portret in olieverf van Van der Maarel zelf, dat thans in *Arti* te Amsterdam alle aandacht trekt en door de jury uit dat genootschap de regentessenmedaille waardig is gekeurd. Ik herkende hierin het ideaal van den jongen schilder, en ik had juist gezien, want hij stelde

mij het bekoorlijk origineel voor als zijne aanstaande bruid. Dat Van der Maarel ook hier weer ontevreden was over zijne zwakke kunst, spreekt van zelf. Zelfs een Rafaël zou slechts eene zwakke copie gegeven hebben, had hij deze gracelijke jonge dame tot model gehad. Moge zij haar aanstaanden heer gemaal nog tot vele schoone scheppingen inspireeren.

Het portret in *Arti* is zeker wel het belangrijkste stuk van die afmetingen, dat ik van den schilder op een tentoonstelling zag. Er ligt een sentiment van jonkvrouwelijke gratie in deze beeltenis, die wel voor een goed deel moet worden toegeschreven aan de harmonie van kleur waardoor het pensieve kopje

„Koksjongen." Collectie Taco Mesdag.

wonderschoon omlijst wordt. De jonge dame, gekleed in een avondtoilet van dunne witte stof, waardoor het mooi rose van het onderkleed schijnt, is afgebeeld zittende op een sofa van geel satijn. Die hoofdkleuren: wit, geel en rose doen eene zeer schoone werking tegen den diepblauwen gobelinfond. Enkele lichtglanzen op het wit van de halsboord geven een bijzonder relief aan het zachte profil.

Dienzelfden dag dat ik het schoone portret in *Arti* zag, stond ik in een woning in de Roemer Visscherstraat te Amsterdam bewonderend stil voor een kinderportret van Van der Maarel, voorstellende het dochtertje van Jhr. v. K. v. V. Eene afbeelding van dit kleine chef d'oeuvre illustreert dit

opstel, maar geeft slechts zeer bij benadering den indruk weer van het origineele portret. Het is zoo subtiel mooi van coloriet, zoowel in het incarnaat van het vleesch als in de met het fond samensmeltende blonde tonen van het weelderig haar; daarbij is het modélé van 't lieve kopje en zijn de sprekende oogen zoo idyllisch schoon, dat men onwillekeurig den gelukkigen bezitter van dit kleinood benijdt, dat hij zich dagelijks in dit charmante schilderij kan verheugen, want werkelijk, dat kinderkopje is een zonnestraal in die kamer.

Een ander knap coloristisch werk van Van der Maarel, een Zeeuwsch meisje in een boerenschuur, waarin het licht valt door een half geopende blauwe deur, is op 't oogenblik in 't bezit van den heer Van Wisselingh op 't Spui te Amsterdam. Daar valt het licht zoo mooi op het wit van 't mutsje en zijn de donkerblauwe tonen rondom het meisje van een zoo zeldzame rijpheid, dat men dit werk wel als een der besten van het oeuvre van Van der Maarel mag beschouwen. Ik zag daar ook een uitnemend geslaagde aquarel: koorknapen en een misbediende, in den rossen gloed van het altaarlicht, waarin ik weer diezelfde rijpheid van kleur en distinctie van toon mocht opmerken.

De opmerking is wel eens gemaakt, dat Van der Maarel met zijn intens gevoel voor kleurharmonie een voortreffelijk bloemschilder zou kunnen zijn. Hij heeft het bewijs daarvoor reeds geleverd. Ik weet niet precies meer waar, maar ik herinner mij van hem een zeer knap bloemstuk, vooral knap om de gevoelige kleurenkeus. Diezelfde vraag kwam toen ook bij mij op: waarom schildert Van der Maarel niet meer in dit genre? Maar ik had toen nog niet veel van hem gezien en soms ook wel dingen, die mij niet bijzonder troffen. Sedert ik zijn werk meer volledig leerde kennen en dieper doordrong in zijne aspiratiën, zal ik mij wel wachten de boven gestelde vraag te herhalen. Van der Maarel behoort tot die artisten, die schilderen wat zij mooi vinden, en dat kan even goed een bloem zijn als een portret. Zelfs een doode hond wordt mooi, als die geschilderd is zoo als de hond van Van der Maarel in het kabinet van den heer H. W. Mesdag.

Wij mogen van den jongen meester geen afscheid nemen vóór wij nog even zijn artistieken staat van dienst hebben opgemaakt.

In 1889 werd hem door de jury op de Parijsche wereldtentoonstelling een bronzen medalje toegekend voor zijn ook hier te lande bekend schilderij „de koksjongen", dat o.a. in *Pulchri* geëxposeerd is geweest. Op de wereldtentoonstelling te Chicago (1893), behaalde hij twee eerste medaljes, voor zijne aquarellen en voor zijn schilderij in olieverf „de Koorknapen", en het volgende jaar werd zijn inzending op de Internationale Tentoonstelling te Antwerpen met een eerste medalje bekroond. Nu onlangs had hij wederom succes bij de jury van de Brusselsche wereldtentoonstelling, die hem een tweede medalje toekende voor zijn schilderij „de dame met de Clematis-bloemen", en de Koninklijke medalje dezer dagen te Amsterdam behaald, zet de kroon op het werk.

Men versta mij wel: ik bedoel niet dat Van der Maarel zijn hoogtepunt reeds bereikt heeft. Integendeel, van dezen enthousiasten artist met zijne hooge idealen mag nog veel verwacht worden tot eer en roem van de Vaderlandsche kunst.

Den Haag, Nov. 1897.

JAN HEINSZ.

DOOR

VAN VERRE.

Ditmaal heb ik een held, een waren held, die door de helden van Homerus in één opzicht wordt overtroffen, n.l., dat de laatstgenoemde oude Grieken waren, terwijl de mijne slechts een Hollandsche jongen is, en niet eens een Oud-Hollandsche. In andere opzichten kan hij gerust de vergelijking met Hector en Achilles doorstaan. Men oordeele:

Jan Heinsz kon op zijn handen loopen, toen hij nog geen acht jaar was, en op tienjarigen leeftijd sloeg hij *salti mortales* om van te rillen; hij had deze afgezien van een rondreizende kermistroep. Na zijn tiende jaar ontwikkelde zijn heldennatuur zich even snel als die van Theseus. Geen sloot was hem te wijd, geen den te hoog, geen eik te dik. In het snoekenstrikken en het uithalen van reigersnesten was hij *passé maître*. Hij klom als een eekhoren, zwom als een otter, dook als een kikvorsch, liep als een haas, sprong als een jachthond, en was sterk als een stier. Zijn levenswijze was die van een wordenden held, van een jongen leeuw. In eenzaamheid zwierf hij rond, met den hemel tot dak; de vier muren van zijn huis waren hem een gruwel, het gezelschap van de meeste lieden was hem een last. Ze stonden in zooveel opzichten beneden hem: ze waren bang voor alles wat hem het hart verheugde, ze werden ziek van alles wat hem groot en sterk maakte, ja, ze hadden het zoover gebracht, in lafheid en zoete braafheid, dat ze bang waren voor een onnoozelen diender. In één woord, ze waren tamme vogels, eenden, ganzen, kippen, en hij als een adelaar zweefde hoog boven hen. Met de zelfbewustheid van een Napoleon te midden van slaafsche lakeien stapte onze held door het dorp, als hij des ochtends op zijn zwerftocht uitging; een zwaren knuppel in de hand, de pet op het achterhoofd geschoven, zijn fiere hooge gestalte kaarsrecht opgeheven. Fier — of zooals de menschen zeiden: brutaal — keek hij ieder in 't gezicht, en groette een weinig uit de hoogte en toch gemeenzaam; voor niemand nam hij de pet af, zelfs niet voor den burgemeester, doch hij verzuimde nooit aan de klep van dat hoofddeksel te trekken, als hij „Meester" ontmoette. Deze hield dan altijd een praatje met hem, waarvan de inleiding onveranderlijk was:

„Jan Heinsz, wat heb ik je in langen tijd niet op school gezien!"

„'t Is ook aldoor zulk mooi weer geweest, Meester." (Voor Jan Heinsz was bijna alle weer mooi.)

„Kom dan eens, om mij te plezieren."

„Goed, Meester! ik kom morgen school."

De goede verstandhouding tusschen Jan Heinsz en den Meester was alleen

toe te schrijven aan het feit, dat die Meester, ofschoon niet bijzonder geleerd, een hoogst verstandig man was, die heel gauw begrepen had dat Jan Heinsz een natuurkind was, even weinig gelijkende op een gewonen mensch als een mustang der prairiën te vergelijken is met een trekschuitknol. Zijn voorganger, geholpen door de vroede Heeren der Schoolcommissie, had Jan Heinsz willen dwingen om niet alleen met slecht, doch ook met mooi weer school te komen, ja, hij had hem eens school willen houden, omdat hij verzuimd had.

Jan Heinsz schoolhouden! o welk een zot idee! Men mocht waarlijk blij wezen, dat hij niet meer ruiten stuk sloeg dan noodig was om zijn forsche lijf door te laten.

De nieuwe Meester was heel anders te werk gegaan. Hij had hem hartelijk en gemoedelijk toegesproken, had hem gevraagd naar vogels en visschen en hun levenswijze, en toen hij hem eens aan het lijntje had, had hij Jan Heinsz lezen, schrijven en rekenen geleerd. Wel met horten en stooten, doch Jan Heinsz was vlug van begrip en leerde in één morgen meer dan menig suffer in een week. Langzamerhand had de meester Jan Heinsz lief gekregen; dat stout en rondborstig karakter, gekweekt in de vrije natuur, gerijpt in gewaagde ondernemingen, gestaald door den strijd tegen de elementen, was voor hem een levend geworden grootsche figuur uit de geschiedenis des vaderlands, een Maarten Harpertsz., een Michiel Adriaansz.....

Eén mijner lezeressen maakt de opmerking, dat lezen, schrijven en rekenen toch niet genoeg is. Met uw verlof, Jan Heinsz kon méér. In de aardrijkskunde was hij b. v. bijzonder thuis; er was geen hek, geen dam, geen sloot mijlen ver in 't rond, die hij niet kende. In de dierkunde was hij ook zeer sterk, er vloog geen vogel, er zwom geen visch, er liep geen viervoeter, die hij niet kende, en waarvan hij de levenswijze niet wist. Voorts was hij zeer bedreven in roeien, zeilen, knoopen leggen, strikken zetten, netten spannen en tal van andere nuttige zaken, waarvan uw zoontje géen flauw begrip heeft, mevrouw.

„Maar hoe zal die jongen ooit door zijn examen komen?"

Och, mevrouw! maak u daarover niet ongerust. Jan Heinsz verkeerde in veel gunstiger omstandigheden dan uw zoontje. Jan Heinsz behoorde tot dat kleine, zeer bevoorrechte, uitgelezen gedeelte der maatschappij, dat nooit een examen behoeft te doen. U ziet mij ongeloovig aan, doch ik verzeker u dat er nog zulke menschen zijn, ofschoon hun aantal dagelijks afneemt.

En nu zal ik u vertellen, hoe 't met mijn held afgeloopen is, want „afgeloopen" is het; hij is als een echte held op 't veld van eer gesneuveld. Doch laat mij liever het woord gunnen aan den „Meester," van wien ik deze geschiedenis gehoord heb.

— „Och, meneer! het zou met Jan Heinsz nog wel rondgeloopen zijn. De jongen was niet kwaad. En werken wou hij ook wel, toen hij wat grooter werd. En spaarzaam was hij ook. U moet namelijk weten, dat ik hier een schoolspaarbank heb opgericht, waardoor elke drie maanden de rente wordt bijgeschreven. Een jaar op zijn rente te wachten, is voor een kind veel te

lang. Wel, op een keer dat Jan Heinsz in school was had ik over die spaarbank gesproken. Ik had de kinderen voorgerekend hoe iedereen door vlijtig sparen in zijn stand rijk kon worden. Zoo nu en dan doe ik dat, en dan is 't aardig om te zien, hoeveel vlugger de snoepcenten binnenkomen. Dien middag was de school al leeg, toen Jan Heinsz nog op zijn plaats zat. Ik zei lachend:

„Wel Jan Heinsz, wou je schoolblijven?"

„Ik wou vragen, of ik ook een spaarbankboekje kan krijgen, Meester?"

„En waarom zou jij er geen mogen hebben, Jan? Je bent immers het beste schaap uit het hok. Ik zal er dadelijk een in orde maken. Wou je sparen, Jan?"

„Ja, Meester."

„Om rijk te worden, en met twee paarden voor de koets te rijden? Als je zoo rijk wordt, dan wil je me zeker niet meer kennen, wat?"

„Ik wou sparen voor een geweer, Meester."

Dat antwoord had ik verwacht. Een geweer, dat wist ik, was voor Jan Heinsz wat de keizerskroon voor Napoleon is geweest. Met al de jagers uit den omtrek ging hij mee als polsdrager, en hij mocht ook wel eens schieten. Maar zelf een geweer te bezitten, dat was voor Jan alles en nog eens alles.

„Best Jan, al de kwartjes en dubbeltjes, die je verdient, breng je maar hier. Dan heb ik metéén kans je wat vaker in de school te krijgen."

Er was nog geen jaar verstreken, of Jan had op enkele guldens na de benoodigde som. Zijn verrukking kende geen grenzen. Soms streelde hij het spaarboekje, zooals een jongen zijn lievelingskonijn doet. Hij was dronken van geluk. Hij kon zijn oogen niet gelooven, als hij die mooie ronde cijfers in zijn spaarboekje bekeek.

Op een goeien dag kwam Jan het bedrag van zijn boekje opvragen. Hij deed dat op een zoo eenvoudigen toon, alsof 't een zaak gold, die van zelf sprak.

„Maar Jan, ik zou immers het geld geven aan den rentmeester van Jonker Elshove, en die zou 't geweer koopen, als hij naar de stad ging."

„'t Is niet voor een geweer," was 't eenigszins norsche antwoord. In mijn verwondering had ik er de vraag: „Waarvoor dan?" al uit eer ik 't wist.

Een norsche, bijna vijandelijke blik was 't eenig antwoord. Ik begreep, dat er niets uit hem te halen viel. Ik gaf hem dus het geld. Maar ik kon toch niet nalaten te zeggen: „Jan, je schijnt me niet te vertrouwen." Hij doorstond mijn onderzoekenden blik met de meeste kalmte, en ging weg onder het fluiten van zijn lijfdeuntje.

Door een toeval ben ik er achter gekomen. En waar denkt u dat het voor was? Wel, een beruchte strooper hier uit de buurt was veroordeeld tot zooveel dagen gevangenisstraf of zooveel boete. Maar de spaarduiten van Jan Heinsz hebben hem uit de doos gehouden. Jan was dikke maatjes met hem.

Zóó als ik die geschiedenis vernam, ben ik naar Jonker Elshove gegaan. U kent hem wel. Een oud-militair, die niets doet dan schelden op den minister, die hem gepensioneerd heeft, op zijn familie, op den gemeenteraad,

kortom op de heele wereld. Ik had nog niet half uitgesproken, of hij sloeg met den vuist op de tafel, en riep:

„Wel verdomd, heeft Jan Heinsz dat gedaan? Stuur den lummel eens naar me toe. Hij zal 't mooiste geweer uit mijn wapenrek zoeken." En, zich schamende over zijn „kinderachtigheid," voegde hij er haastig aan toe: „*Ik* kan toch niet meer jagen met dat vervloekte pootje."

Ik ben zelf met Jan Heinsz naar den Jonker toegegaan. Hij scheen erg veel last van de jicht te hebben, want hij keek Jan aan, alsof hij hem wou opeten. „Zoo brutale bl....., ben je daar? Heb je weer een streek uitgehaald? Heb je die schooier van een Thijs uit de kast gehouwen? Hou je bek maar, ik weet er alles van. Zoek nu maar gauw een geweer uit 't rek, en maak dat je weg komt."

Zoolang ik leef, meneer, zal ik 't gezicht niet vergeten van Jan Heinsz, toen hij met 't geweer in de hand den Jonker ging bedanken. Hij had weinig slag van bedanken, want hij bleef stokstijf staan, en zei niets anders dan: „Dankje, Jonker!" op een drogen toon, kortaf. Maar de wijze waarop hij den ouden snorrebaard een paar seconden aanzag met zijn groote sprekende oogen, ... wel daar had ik alle mooie bedankjes van welsprekende lieden voor willen geven. De Jonker scheen er ook zoo over te denken. Ten minste hij keek nijdiger dan ooit, en zei: „Als je met dat geweer op *mijn* hazen schiet, dan.... dan doe ik nog niks."

Bij dit keerpunt in zijn verhaal sprong de Meester op, en liep het vertrek heen en weer, terwijl hij allerlei driftige gebaren maakte met zijn lange pijp. Ik wachtte bedaard af. Eensklaps bleef hij bij de tafel staan, keek mij strak aan, en zei op den toon van iemand die iets in zijn keel heeft zitten, dat hem belemmert te spreken: „Jan Heinsz heeft twee jaar in 't tuchthuis gezeten, meneer!"

Gelukkig voor den verteller viel zijn Goudsche pijp in stukken op den grond, en vond hij eenige afleiding in het oprapen daarvan. Toen hij het gedaan had, vroeg ik:

„Maar Meester, wat zegt u? Jan Heinsz in het tuchthuis?"

„Praat er niet meer over, Meneer. Het maakt me te beroerd. De rest kan ieder kind in 't dorp u vertellen. Vraag mij niets meer. Ik heb er te veel van beleefd."

Toen ik heenging drukte ik de hand van den eenvoudigen dorpsmeester met meer hartelijkheid dan ik dit gewoon ben.

Ik had inderdaad geen moeite de rest van de geschiedenis te vernemen. Toen Jan Heinsz een jaar of twintig was geworden, had hij een liefdesbetrekking aangeknoopt met een knappe boerendochter. Van een huwelijk was voorloopig geen sprake, want Jan had niet anders dan zeer ongeregelde inkomsten. 't Viel dus een rijken boerenzoon uit de buurt niet moeilijk onder zijn duiven te schieten en bij voorbaat de toestemming der ouders van 't meisje te krijgen. *Zij* hield het echter met Jan en ging met dezen

kermis houden zeer tegen den zin van haar ouders. Op den kermisavond, nadat Jan met haar gedanst had en ze naar haar plaats terugbracht, werd hij lastig gevallen door eenige boerenvlegels, die hem allerlei hatelijkheden naar het hoofd wierpen. Onder hen bevond zich ook zijn medeminnaar. Een paar driftige woorden — een paar slechts — en toen was er een verschrikkelijk tooneel gevolgd. Jan had hen één voor één de deur uitgeranseld, doch was in den ongelijken strijd zóó dol geworden dat hij den laatsten overwonneling — zijn medeminnaar — in de lucht hief en op de straat neersmakte, zoodat hij voor dood bleef liggen. Zóó ontzettend was de aanblik geweest van den jongen leeuw, die schuimbekkend en oogbliksemend plotseling in al zijn heldenkracht ontwaakte, dat ieder van hem was weggevlucht. Behalve zijn beminde. En dat onwetende kind moet iets gevoeld hebben van Andromeda's ontroering, toen zij van Hector afscheid nam. Zeker heeft zij hem nooit meer bemind, dan op dat oogenblik....

Den volgenden ochtend vonden de gerechtsdienaars het huisje van Jan Heinsz gesloten, en zij hadden zijn bedreiging om ieder die den drempel overschreed te zullen doodschieten, uit den mond der dorpelingen vernomen.

De arme Meester was ter plaatse kort na de aankomst van 't gerecht. Hij begreep de verzwaring van straf, die Jan's gedrag ten gevolge zou hebben. Hij sprak met de gerechtsdienaars af, dat ze zouden wachten totdat hij zijn oud-leerling tot andere gedachten gebracht had. Toen Jan de stem van zijn vroegeren leermeester hoorde, verscheen hij onmiddellijk op den drempel met 't geweer in de hand. Meer dan een half uur bleven de twee te zamen. Wat er tusschen hen besproken werd? Dat weet niemand. Maar toen zij te voorschijn kwamen, liet Jan zich als een kind leiden door den onderwijzer, die bleek en ontdaan zag. Gelukkig wist de Meester van den brigadier, die zelf ontroerd was, te verkrijgen, dat Jan niet geboeid werd.

. . . .

Twee jaar later op een donkeren avond werd er op de deur van Meesters studeerkamer geklopt, en Jan Heinsz trad binnen. Hij had maar een korte boodschap, want hij ging nog dienzelfden nacht weer op stap. Hij kwam van 't koloniaal werfdepôt te Harderwijk. Voor zijn handgeld had hij een gouden potlood gekocht, dat meester moest en zou aannemen als een aandenken, en ook een prachtige juweelen broche, die Meester stilletjes aan „haar" zou doen toekomen. Meer had Jan niet te zeggen. De Meester begeleidde hem een groot eind op zijn eenzamen weg, en trachtte hem met nieuwe hoop op de toekomst te bezielen. Of dat eenigen indruk maakte? Waarschijnlijk niet, want Jan's gezicht bleef even strak als altijd. Alleen haperde zijn stem een weinig, toen hij den Meester zijn laatste groeten opdroeg aan enkele bekenden, ook aan den Jonker.

In een der eerste gevechten op Atjeh, die Jan Heinsz meemaakte, behaalde hij het ridderkruis, en kort daarna vond hij den dood, of beter — hij had dien gezocht en gevonden.

KOLONEL DIKHOUT'S AVONTUREN.

DOOR

L'ANGE HUET.

DE KOLONEL IN 'T VERKEERDE SCHUITJE.

Wij zaten te lachen over den majoor, die den vorigen avond uit de societeit in een verkeerden wagen gestapt was, en het pas gemerkt had, toen hij voor een vreemd huis werd afgezet, toen kolonel Dikhout de opmerking maakte, dat zulke vergissingen op een donkeren avond licht kunnen gebeuren, en dat hem zelf eens iets dergelijks was overkomen, wat tot heel wat geschrijf en gewrijf had aanleiding gegeven, eer zijne opheldering voor voldoende werd aangenomen.

Ik was, zei hij, wel niet in het verkeerde voertuig, maar in het verkeerde vaartuig gestapt en dat wel onder de volgende omstandigheden. Ik kwam van verlof uit Holland terug. Twee jaar wegens ziekte. Zes maanden verlenging, zes maanden nadere verlenging en zes maanden buiten bezwaar, en moest eindelijk terug. Ik nam passage op de *Limburg*, en alles ging heel goed tot in de Indische zee, waar op een middag, terwijl wij aan tafel gingen, de kapitein, die naast mij liep, mij influisterde, dat er een cycloon op handen was.

De nacht was dan ook een van je ruwste; het werd met ieder uur erger, en, toen de dag aanbrak, vlogen groote stortzeeën over het schip van voor- tot achtersteven. Geen levende ziel waagde zich aan dek, en al onze hoop was op de machine gevestigd. Maar ten laatste drong een zee in de machinekamer en doofde de vuren. Het schip lag als een doode Leviathan ten prooi aan wind en golven.

Onze meeste passagiers waren passagieressen. Nooit zal ik het tooneel van wanhoop vergeten, dat de salon aanbood, op het bericht, dat de vuren gedoofd waren. Het deed mij genoegen, de arme vrouwen een weinig te kunnen troosten. Ik had vroeger veel studie gemaakt van cyclonen, en had den morgen doorgebracht in berekeningen met den kapitein, wien ik menigen goeden raad gegeven had, dien hij ook later eerlijk erkend heeft; dat moet ik zeggen. Door onze berekeningen te vergelijken, waren wij het eens geworden over de uitgebreidheid van dezen wervelstorm, over den weg, dien hij nam en de snelheid, waarmee hij zich bewoog, en zoo kon ik de dames alles uitleggen en haar beloven, dat wij na ongeveer een half uur in het centrum van den cycloon zouden zijn, in absoluut stil water, waar de machinisten en stokers gelegenheid zouden hebben om de machinekamer en het stookhol uit te hozen, terwijl de matrozen gemakkelijk al de verdere schade zouden herstellen; gedurende welken tusschentijd ik u inviteer, dames, om als de kapitein het goed vindt, een prettig roeitochtje te maken in de giek rondom het schip, in het kalme centrum van de cycloon.

Mijn profetie kwam uit. Binnen het half uur lagen wij volmaakt bewegingloos

in het hart van den cycloon. Ik heb nooit in mijn leven zulk een schouwspel gezien. Aan alle kanten om ons heen was, een halve mijl ver, het water zoo glad als een vijver, terwijl buiten de grenzen van de oase, de storm woedt met onuitsprekelijk groote massa's golven, schuim en wolken. Ik spoedde mij naar den kapitein, en vroeg om een boot te leen, om met de dames wat uit roeien te gaan, maar de oude knorrepot wou daar niet van hooren, en zei, dat hij niemand had om de boot te strijken.

Dat speet mij, want ik had het de dames beloofd, en, om mijn figuur tegenover haar te redden, deed ik een ding, dat ik, thans terugblikkend over de klove van zoovele jaren, moet erkennen wel eenigszins den naam verdiende van wat gewaagd. Ik ging naar mijn kajuit, en trok een zwemkostuum aan, waarmee ik te Trouville gegeurd had, keurig netjes, naar de mode. Daarmee trad ik onder de dames, die op het achterdek een luchtje schepten, en zei, dat, daar ons roeipartijtje niet kon doorgaan, ik een zwemtoertje ging doen, waarvoor ik geen permissie noodig had; en, eer de kapitein mij kon tegenhouden, was ik over boord, en zwom met lange slagen te midden van de albatrossen, meeuwen, die in grooten getale zich verzameld hadden over de kalme plek zee te midden van den storm.

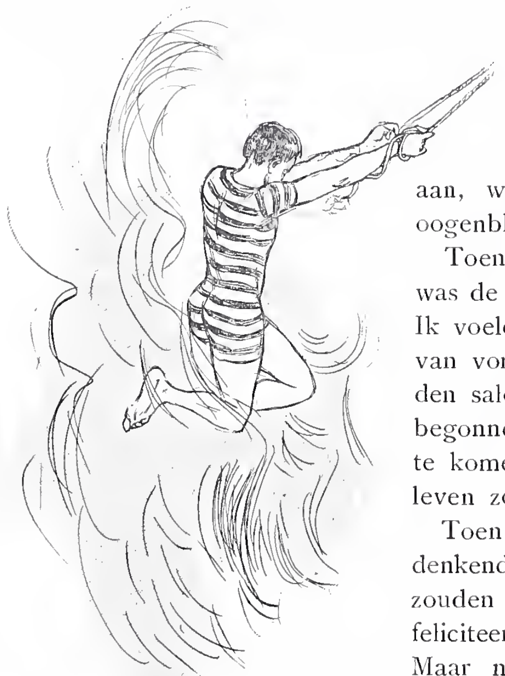
Al zwemmende bemerkte ik, dat nog allerlei ander gedierte daar een schuilplaats gezocht had, groote visschen, zeeslangen, monsters; maar allen waren blijkbaar te uitgeput om iemand kwaad te doen; ik aaide ze soms over hun kop of hun rugvinnen en kreeg een ergen lust om den ons omgevenden orkaan wat van dichterbij te gaan bekijken. Ik zwom tot aan den uitersten rand van den door den storm ingesloten plek, en lag daar te drijven een paar voet van de ontzettende massa's regen, schuim, golfspatten, die donderend langs mij heen vlogen. Ieder oogenblik kwam een of ander ongelukkige door den storm geteisterde vogel uit de duistere massa uitvliegen en naast mij neervallen in het kalme water.

Het gevlieg en gedraai zoo vlak langs mijn oogen begon mij bepaald duizelig te maken, toen ik opeens een ongewone beweging onder de vogels en visschen in mijn buurt bemerkte, die alle zich in één richting begonnen te haasten. Ik begreep hier uit, dat het middelpunt van den storm zich ging verplaatsen, te meer daar een licht schuim over het gladde oppervlak begon te stuiven; ook begon de avond te vallen, zoodat ik dacht, dat het tijd werd om aan den terugtocht te gaan denken. Doch toen ik mij omkeerde in de richting van het schip zag ik tot mijn schrik in plaats daarvan niets dan een dikke mist.

Ik zwom wat ik kon, naar het punt waar ik meende dat het schip lag; maar niets; geen geluid, geen stuk hout. Ik beken, dat ik niet geheel en al op mijn gemak was; iedere minuut werd de mist dikker, en weldra was rondom zwarte duisternis, bij dat alles hoorde ik het dolle gieren van den storm al nader komen. Nog eenige minuten en de gladde vijver zou een opgezweepte massa van loeiend, worstelend, vliegend schuim en water zijn. Ik begon te denken, dat ik toch misschien niet verstandig gedaan had; maar wat zou ik zeggen. Ik was jong.

Lang tijd om te denken had ik echter niet, want met een oorverdoovend geklank kreeg ik den cycloon op het lijf. Doch juist, toen de reuzengolven mij in haar machtige omhelzing oppakten, voelde ik in mijn hand en om mijn arm iets slingeren, dat ik bijna weer dadelijk had afgeschud, het voor een waterslang houdende, maar dat ik gelukkig nog juist in tijds herkende voor een touw. Ik palmde het in, en voelde tot mijn groote vreugde weerstand, het zat vast aan het schip, en was waarschijnlijk overboord gelaten ten mijnen behoeve. Naarmate de golven mij omhoog tilden, klouterde ik hand over hand langs het touw op in de duisternis, en bevond mij eenige oogenblikken later op het dek.

De matrozen waren juist bezig den ingang van de kajuitstrap dicht te spijkeren, en lieten mij, voor dat alles dicht was, nog net voorbij. Koud en doornat wankelde ik naar mijn kajuit; het was nu reeds vrij laat in den avond; ik trok droge kleeren aan, wierp mij in de kooi en sliep in een oogenblik.

Toen ik den volgenden morgen ontwaakte, was de storm voorbij, en scheen de zon helder. Ik voelde ergen honger, en het gezellig geluid van vorken en messen achter de hutdeur, in den salon, verkondigde mij, dat het onbijt al begonnen was. Ik repte mij om in de kleeren te komen, zat dadelijk aan, en heb van mijn leven zoo smakelijk niet ontbeten.

Toen ik gedaan had, keek ik eens rond, denkende dat mijn mede passagiers mij iets zouden zeggen over mijn avontuur en mij feliciteeren met mijn behouden terugkeer. Maar niets. En nu begon het mij op te vallen, dat ik van al de aanwezigen niemand herkende. Ook de stewards niet; de kapitein was een ander. Toen bemerkte ik pas ook, dat ik een geruit pak aan had; terwijl ik zoo'n pak niet bezat. En ik vroeg mij af; wat er wel met mij kon gebeurd zijn. Had mogelijk het groote gevaar, waarin ik geweest was, mijn geestvermogens gekrenkt? Onrustig peinzende sloeg ik de oogen neder, en mijn blik viel op mijn bord en zag daar den naam, niet van de Limburg, maar van haar zuster de Luxemburg.

Daar ging mij een licht op, ik doorzag alles in één seconde, ik was aan boord gekomen op het verkeerde schip!!!

Het toeval had gewild, dat de passagier in wiens hut ik gegaan was, buitengesloten was geworden bij het dichtmaken van den ingang, toen een onderkomen gevonden had in een dekkajuit, en daar hij zich den volgenden ochtend versliep, mij in mijn wederrechtelijk bezit ongestoord had gelaten.

De Luxemburg was op de terugreis, en daar zich onderweg geen gelegenheid naar mijn zin opdeed om op een heengaanden nederlandschen stoomer over te gaan, had ik na verloop van een week of drie het genoegen van weer aan de tafel in de Witte te zitten.

Zou je nu wel gelooven, dat, toen ik bij het ministerie een ziertje verlenging verlof aanvroeg, niet alleen mijn verzoek nijdig afgewezen werd, maar ik zelfs order kreeg om per eersten stoomer naar Indië te vertrekken, doch eerst op te helderen, waarom ik na afloop van verlof zonder orders teruggekomen was.

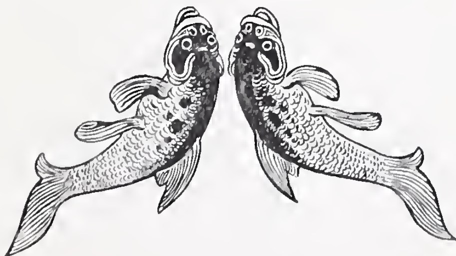
Ik stelde een lang stuk op, waarin ik meedeelde, hoe ik in de Indische Zee de Limburg mis gezwommen was, en zuiver bij vergissing aan boord van de Luxemburg gegaan was: ik legde uit, hoe licht zoo iets gebeuren kon 's avonds in donker, met al de drukte van een cycloon; en eindigde met het verzoek, dat in deze bijzondere omstandigheden mij een buitengewone verlofsverlenging zou toegestaan worden tot herstel van mijn geschokte zenuwen.

In afwachting van het antwoord maakte ik een uitstapje naar Parijs en Weenen, maar bij mijn terugkomst bemerkende, dat er heelemaal geen antwoord was, ging ik een kennis aan het departement polsen, die zeer bedenkelijk keek, en nog raadde om, als laatste kans permissie te vragen, om maar dadelijk naar Indië terug te keeren. Ik deed zulks, maar ontving een weigering. Nu begon ik ernstig bang te worden, dat men mij pensioneeren, of, wie weet? ongepensioneerd ontslaan zou; en dan dacht ik, dat het beter was, om zelf maar eens naar het Departement te gaan en mijn geval den minister zelven uit te leggen.

Hij luisterde aandachtig naar mijn verhaal, terwijl hij van tijd tot tijd een aanteekening maakte op zijn vloeipapieren onderlegger en toen ik gedaan had, keek hij mij raar aan, en zei: „Mijnheer Dikhout ik heb van mijn leven zulk een opmerkelijke geschiedenis niet gehoord, en u zult wel niet kwalijk nemen, dat ik ter voldoening voor mijn collega's naar eenige bevestiging omzie van een zoo verwonderlijk voorval. De Limburg ligt thans te Batavia. Intusschen heeft u één week buitengewoon verlof."

Ik denk voor het minst, dat hij geseind heeft aan den kapitein van de Limburg, want een paar dagen later kreeg ik een papier, waarin stond, dat, ofschoon kapitein Dikhout's opheldering niet in allen deele voldoende kon gerekend worden, men er zich bij neergelegd had; doch dat genoemde officier werd aangeschreven om te zorgen, dat zulk een in het oog loopende vergissing bij een volgende gelegenheid niet meer plaats vond.

Ik heb in antwoord den minister de verzekering gegeven, dat ik mij nooit weder schuldig zou maken aan zulk eene onvoorzichtigheid, — en ik heb eerlijk mijn gegeven woord gehouden.

DE DUIVEL TE PAARD.

Kolonel Dikhout was veranderd als een blad aan een boom. Al een week of zes waren wij met iederen dag ongeruster te worden over zijn ongewone wijze van doen. Zijn vroeger zoo vroolijk bonjour! had plaats gemaakt voor een kouden groet; de scherts was uit zijn oogen verdwenen; en zijn goedige bas-lach, waarmee alle aanwezigen of zij wilden of niet steeds moesten instemmen, werd nu haast niet meer gehoord. Zijn rijke voorraad anecdoten scheen uitgeput, zijn gesprek was zoo ernstig en kortaf, dat het in iemand van minder vriendelijken aard knorrig zou geheeten hebben; zelfs de uitvallen van den levendigen Snapper waren niet meer in staat hem op zijn praatstoel te helpen. Hij bleef zitten in sombere stilte zijner teruggetrokkenheid, tot zijn sigaar uit gerookt was, en hij, met een gedachteloozen knik en een kort bonjour in de richting van zijn naasten buurman, om zijn wagen riep en naar huis ging.

Was er iets niet goed met den oude? Zou hij een aanmaning gehad hebben van vriend Hein, die met onpartijdigen voet de deur van kolonels en korporaals gelijkelijk intrapt en den huiverenden bewoner oproept voor een van die onpopulaire vaartochtjes met den ouden Charon op den donkeren geheimzinnigen vloed? Kon het zijn, dat wij onzen ouden chef zouden gaan verliezen?

Doch eindelijk op een avond, nadat wij vergeefs gepoogd hadden een luchtig gesprek, dat niet vlotten wilde, op gang te houden, en allen ten slotte in gepeins verzonken, als onder den indruk van een naderend onheil, klonk op eens: „Spada! champagne met twintig glazen."

Het was de stem van den kolonel; en zóó ongewoon was de toon, zóó plechtig en zóó treurig, dat wij allen verwonderd opkeken. Toen de wijn rondgeschonken was, stond de oude heer overeind, en sprak, na een paar malen heesch gehemd te hebben, als volgt:

„Heeren, vervloekt! Ik wil zeggen, beste kerels, die vervloekte Duivel te Paard."

Doch eer ik voortga met den speech van den kolonel, zal ik het verhaal moeten geven van dienzelfden Duivel te Paard, zooals onze oude vriend dat vroeger menigmaal met een minder bezwaard gemoed ons gedaan had.

Een jaar of zeven geleden, toen ik voor het eind van mijn verlof uit Holland teruggekomen was, ben ik een paar maanden op jacht-expeditie gegaan, achter in de Bagelen, waar ik niet geweest was sinds mijn tweede-luitenants tijd, toen ik daar ook menigen tijger heb neergelegd. De dankbare Javaantjes waren mij nog niet vergeten, en bij mijn komst in een der dèsa's kwam mij de geheele bevolking met rebana's en angklongs in optocht tegemoet; ik moest in een expres vervaardigden en versierden pondok logeeren. Het dèssahoofd en de oudsten hurkten op een rij tegenover mij, en toen kwam het verzoek, of de toean, die indertijd hen afgeholpen had van den grooten tijger in de buurt, hen nu zou willen verlossen van den „Duivel te Paard," een geest of spook met een blank gezicht, rijdend op een reusachtig paard, dat vliegen kon, voorzien van nooit missende wapenen, en die nu al anderhalf jaar lang, dan hier dan daar gezien werd, schrik en ontzetting verspreidende, transport

koelies en grobakvoerders den dood doende en hun waren plunderende.

Wie drommel kon dat voor een wezen zijn? 's Avonds laat kwam mijn koelie heel ontdaan aan. Ook hij was aangehouden door den „Duivel te Paard", en ik had den volgenden ochtend geen brood, boter, thee noch koffie.

Dat was ernstiger; en dus gaf ik den „Duivel te Paard" een plaats op het tarief van dieren, op wier aanwijzing een premie stond: een banteng en een toetoel vijf gulden, een koningstijger tien; de Duivel te Paard twaalf en half.

Een week lang allerlei verhalen van nieuwe Duivels aanvallen, maar geen kabar van zijn spoor. Totdat op een avond een oud jachtliefhebber, die als ouderwetsch man nog altijd met boog en pijlen er op uitging, om herten en kidangs te schieten, een oud ventje bijzonder veel op een aap gelijkend, mij bij mijn thuiskomst van de jacht op een afstand van de dessa aanhield en vertelde, dat hij den „Duivel te Paard" had zien postvatten op een punt langs den binnenweg, dien mijn koelie moest afkomen.

De oude man leidde mij, en mijn jongen met mijn geweer, langs wat hij een pad noemde, een paar paal dwars door de rimboe, teneinde het geheimzinnige wild onbemerkt op het lijf te komen. En eindelijk zag ik tusschen het groen den lichteren schemer van den weg, toen mijn geleider opeens neerhurkte achter een struik, mij wenkende om hetzelfde te doen. Toen stak hij een haakachtigen vinger recht voor zich uit, en bleef ademloos, onbewegelijk met starende oogen zitten, in houding en gebaar het uitgedrukte beeld van een wouddier in tegenwoordigheid van onmiddellijk levensgevaar, waaraan geen ontkomen meer is.

Ik keek en zag in het lommer der bladeren aan den overkant den weg, een vijftig meter van ons af, een man te Paard, met een rood flanellen hemd en linnen broek gestopt in zijn rijlaarzen, en een karabijn, dien hij met een cavalerie-manuaal op zijn dij liet rusten. Man en paard stonden onbewegelijk en er was geen twijfel, of onze nadering was onbemerkt gebleven. Ik keek om naar mijn geweer, maar mijn jongen was er al van door.

Juist op dat oogenblik hoorde ik het zwiepen van den pikolan van mijn koelie, die met mijn mondbehoeften voor een week onderweg was. Ik kon mij dat alles toch niet zoo maar laten ontrooven. Dus vatte ik althans den boog en een pijl van mijn geleider en wachtte de dingen af, die komen zouden.

Daar kwam mijn koelie, op zijn drafje, den hoek van den weg om, en „Halt" schreeuwde de ruiter, terwijl hij met één sprong midden op den weg stond en zijn karabijn op den koelie aanlegde.

De verschrikte Kromo overzag den toestand in één oogwenk, wierp met een angstkreet, zijn vracht neer, en dook weg in de struiken als een hertebeest.

De roover steeg af, en begon op zijn gemak de manden uit te pakken. Het brood schonk hij een goedkeurenden blik en hij lachte tevreden tegen een flesch whisky; maar hij glom van pleizier, toen hij een kistje manilla's te voorschijn haalde, en dadelijk openmaakte, om er een op te steken. Na een bundel gemaakt te hebben van wat hem aanstond steeg hij daarmee weer te paard.

Het was voor mij een hard gelag. Ik wist zeer goed, dat ik zonder geweer geen portuur voor den roover was, maar ik kon hem toch zoo niet met zijn buit laten strijken. Dus stapte ik in 's hemelsnaam uit mijn schuilhoek te voorschijn, en den boog spannend, riep ik:

„Geef u over, of gij zijt een kind des doods!"

Hij keek een oogenblik naar mij met de uiterste verbazing; doch toen, ziende, dat ik geen andere wapens had dan een pijl en boog, barstte hij in zulk een onbehoorlijk lachen uit, dat zijn pas aangestoken sigaar hem uit den mond viel. Toen hief hij zijn karabijn op; maar, nog eer hij kon aanleggen, liet ik mijn pijl los, die hem ergens in de borst trof, en, doordringend, hem deed waggelen en zijn karabijn bijna loslaten, maar, zich vermannende, van rechts naar links zwaaiende in het zadel, galoppeerde hij als een dolle den weg af.

De zon was juist onder, en aan verdere vervolging viel dien avond niet te denken.

Maar den volgenden ochtend vroeg stond voor het huis van den loerah, waar ik logeerde, al alles vergaderd, wat in de dessa maar ooit mee op jacht was geweest, niet te vergeten eenige gladakkers, die wat begrip hadden van een spoor te volgen.

Wij gingen op weg en ik verbood strikt, dat iemand zonder mijn orders een schot zou lossen of met een stok zou slaan. „Jullie hebt het spoor maar te wijzen. Ik zal met den Duivel wel afrekenen," zei ik. Mijn voornemen was natuurlijk den vrijbuiter levend gevangen te nemen.

Wij brachten de honden op de plaats, waar de man gewond was. Van daar ging het een mijl langs den weg; en toen links een boschpad op naar de heuvels. Hier en daar maakte nog een spoor van bloeddroppels den te volgen weg duidelijk, die anders somtijds moeielijk te vinden zou geweest zijn. Eindelijk stonden wij aan den voet van een prachtigen waterval, op een hoogen rotsigen oever met een dwarrelenden schuimenden waterstroom voor en beneden ons.

Hier liep het spoor dood. Blijkbaar was de roover met paard en al over de kloof heen gesprongen, een prachtige sprong, maar voor een gewond ruiter een bovenmenschelijk kunststuk.

Ik begon onwillekeurig iets als bewondering te voelen voor dien onverschrokken heer der wildernis, dien ik met drijvers en honden bezig was op

te sporen als een wild dier; en dat gevoel deed mij bevel geven aan de menigte volgers om daar te blijven.

Ik nam alleen mijn oudje van den vorigen avond mede, ging den oever een eindweg af, tot waar wij de stroom konden doorwaden; toen den anderen oever op, tot aan het punt, waar de rots de sporen toonde van het neerkomen der hoeven na den sprong; en van daar het spoor weer langs, dat mijn oude gezel door een soort van ingeving, meer dan door werkelijk aanwezige teekenen, onfeilbaar wist vast te houden. Zoo klommen wij twee uur lang, dikwijls zoo steil, dat het een raadsel was, hoe iemand te paard dien weg had kunnen volgen des nachts en gewond.

Eindelijk kwamen wij op een met alang-alang begroeid plateau, waarover een heldere beek stroomde, aan de overzijde, waar een rotswand zich verhief met een ruime opening erin. Twee tamarinde-boomen stonden ter weerszijde.

Hoe de Europeesche bewoner van het hol, waarvoor wij stonden, dit ontdekt kon hebben op die bijna ontoegankelijke plek, scheen onbegrijpelijk.

Mijn gids ging op verkenning uit, kroop onhoorbaar op handen en voeten tot aan den ingang en kwam terug met een bebloeden pijl. Blijkbaar waren wij dus terecht.

Ik gaf den ouden mijn geweer met last om niet te schieten, zonder mijn order, en zelf mijn revolver gereed houdende, traden wij samen binnen. Juist op den drempel hoorden wij een kogel tusschen ons beiden door fluiten; de vlam uit den loop van de karabijn verlichtte een oogenblik het hol en in dat oogenblik zag ik in een hoek op een hoop droge alang-alang den gewonden man liggen, bezig zijn karabijn voor een pistool te verruilen.

Maar voor hij een tweede schot kon doen, zat ik hem op het lijf en omknelde hem, en bij zijn zwakte was het gemakkelijk hem te ontwapenen.

Nu stak de inlander een flambouw aan en wij bevonden ons in een hol, ruim genoeg voor een half dozijn man en paard. Over den vloer lag de opbrengst van menig brutalen roof, voedsel, wapens, kleeren, juweelen, alles door elkaar. In een hoek stond het paard, een fraai dier, met het merk van het escadron nog op zijn dij.

„Aha! vriend," zei ik, „je schijnt je paard van een cavalerie-stal gehaald te hebben."

„Dikhout," zei de gewonde met zwakke stem. „Je zult geen oud dragonder aan de galg helpen."

„Een oud dragonder! Jij? Wie in Gods naam ben je dan?"

„Herinner je je Heisteen niet? Kleutertje Heisteen? Ik heb je dadelijk herkend. Ik bedoelde in 't geheel niet op je te schieten. Maar je was zoo handig gauw met dien vervloekten boog. Dat ben je dus nog niet verleerd."

Ik hield den flambouw bij zijn gezicht. Ja, waarachtig daar lag Heisteen, indertijd tweede luitenant bij mijn eigen compagnie, de vroolijkste, prettigste kerel, dien ik ooit ontmoet heb. Door den krijgsraad gecasseerd wegens brutaliteit tegen den kolonel en bedreiging van zijn adjudant, toen die hem zijn degen afvroeg, had hij op den avond na zijn vonnis, het beste paard van het escadron uit den stal gehaald en was verdwenen. Er was wijd en zijd naar hem gezocht, maar nooit spoor of teeken van hem gevonden.

Van toen af had hij het leven geleid van een eenzaam mensch of wild dier, zonder genade en zonder genot.

Natuurlijk; ik had hem behooren aan te geven aan het Bestuur, en naar de galg moeten laten brengen; want ik vrees, dat hij meer dan eens op zijn plundertochten iemand het leven uitgeblazen heeft. Het mijne althans op heel weinig na, maar ik deed mijn plicht niet.

Ik verpleegde hem, totdat hij gezond was. Mijn oude gids, werd door gepast verdeelde geldelijke bijdragen genoopt het geheim te bewaren; en met verloop van een week of zes had ik mijn armen Heisteen veilig op een boot en het land uit gekregen.

Naar ik een paar jaar later hoorde, had hij in Holland een onverwachte kolossale erfenis gedaan.

Dat was dan de „Duivel te Paard." En nu het vervolg van den speech van den kolonel:

„Die vervloekte Duivel te Paard," beste vrienden, Heisteen, je weet wel, heeft de kraaienmarsch geblazen, zijn nek gebroken op de jacht en mij vier ton effecten nagelaten.

Zijn notaris schrijft mij, dat er een buitentje is bij Velp, een villa in den Hartz, verder een huis op de Heerengracht, stoomjacht, paarden, rijtuigen en weet ik wat, alles van mij.

't Ergste is, dat ik dadelijk weg moet, om er een oog op te houden. Ik heb er jullie niets van willen zeggen, eer ik volmaakt zeker van alles was, uit vrees van iets te zeggen, wat niet waar mocht zijn. Maar het ligt er allemaal als gesneden brood, en ik moet morgen mijn commando overdragen aan onzen braven majoor hier naast mij, en dan — ga ik er van door voor goed.

Op dit punt werd de spreker zoo aangedaan, dat men zou gedacht hebben de mededeeling te hooren van zijn onherstelbaren ondergang in plaats van die eener schitterende erfenis.

Maar hij bedwong zich en dronk de gezondheid en het welzijn van het Regiment, met de gebruikelijke eerbewijzen. Verrast en getroffen deden wij hem bescheid. Hiep, hiep, hoera, en lang zal hij leven. „Lang leve Adalbertus Dikhout de hartelijkste kameraad en de beste Cavalerie commandant," riep de majoor opstaande, en wij maakten een leven, dat de zoldering dreunde en de glazen op tafel huppelden.

Toen de toejuiching wat bedaard was, hield de majoor zulk een net speechje, dat niemand meer twijfelde, of hij had vooruit van de zaak geweten; toen riepen wij weer hoera, tot wij niet meer konden, en al dien tijd zat onze

waarde chef met zijn zakdoek voor zijn oogen. Later werd hij door ons en corps thuis gebracht en den volgenden ochtend naar den Boom.

Als kolonel Dikhout's Indische vrienden in Holland komen, worden zij door hun naaste familie niet hartelijker ontvangen dan door den braven gepensionneerden kolonel. Bijna niemand van ons Regiment, of hij heeft een paar aangename weken doorgebracht in het optrekje bij Velp; maar, zonderling, ik heb nog nooit iemand gesproken, die gelogeerd had in het huis op de Heerengracht of de Villa in de Hartz.

De kolonel zegt, dat Amsterdam hem te druk is, en de Hartz wel een weinig te stil.

LUITENANT DIKHOUT EN DE KOH-I-NOOR.

„In den tijd toen ik nog jong luitenant was in het Engelsche leger, en in Indië dienst deed . . ."

„Heeft u in Britsch-Indië gediend kolonel? dit heb ik nooit geweten," viel Snapper in.

„Als dat het eenige was, vriend, wat je nooit geweten hebt, dan zouden ze je al lang tot professor gemaakt hebben! Zoo lang ik hier nog mijn carrière te maken had, behoefde niemand te weten, dat ik na mijn opvoeding in Engeland door mijn oom en voogd aldaar als luitenant in het Engelsche leger ingekocht ben geworden. Maar nu, daar ik toch geen kijk meer heb om nog leger-commandant hier te worden, kan 't mij niet meer verschelen, of jullie weet, dat ik, toen ik voor hier teekende, al twee jaar luitenant in Britsch-Indië geweest was en ik dus een paar jaar ouder ben, dan waarvoor de menschen mij aanzien. Als mijn oom langer geleefd had, en zonder beeren gestorven was, zou ik misschien nu hier niet zitten; en zeker niet, als men mij daar ginds niet zoo smerig behandeld had. 't Was toch anders nog wel de moeite waard, wat ik hun voor dienst had bewezen."

„Jullie hebt misschien wel eens van den grooten Engelschen diamant, den Koh-i-noor gehoord, die door John Lawrence aan den onttroonden Radja van Lahore is afgenomen . . . ook iets, dat je misschien nooit geweten hebt, Snapper!"

„Nu, Sir John Lawrence liep al een paar weken met dien diamant, die 3 millioen waard is, in zijn zak. Eens zelfs werd de steen hem teruggebracht door zijn huisjongen, die hem gevonden had in den zak van zijn vuile kabaai. Dat ging zoo langer niet. De diamant moest in veiligheid gebracht worden in de Munt te Calcutta, een godzalig eind ver. Een officier werd gezocht, om het kostbare vrachtje over te brengen. Ik werd door den commandant aangewezen. Sir John Lawrence vond mij wel wat jong. Maar toen ik hem zoo 't een en ander meegedeeld had van de heete vuren, waarvoor ik al gestaan had, was zijn conclusie, dat ik de man was, die hij moest hebben. „Maar weet wel," zei hij, „wat u waagt."

„De Inlanders loeren er op, dat de steen naar Calcutta gaat, en de geheele

weg is verpest met roovers en dieven, die al den tijd hebben om u op hun gemak te mollen, want binnen drie maanden is de afstand niet te doen."

„Ik lachte schouderophalend; ik vreesde maar één ding, de bekende Thugs of Wurgers, waarvan je allen afweet, als je den *Juif Errant* gelezen hebt; en heb je dat niet gedaan, begin er dan morgen meê; een raad van je kolonel."

Ik zou den volgenden dag op weg gaan, toen mijn paardenjongen, die mee zou rijden, plotseling stierf. Er moest een andere gezocht worden, en den volgenden dag waren er al drie aspiranten, alle met de prachtigste getuigschriften, doch toevallig geen enkel van iemand, die toen te Lahore was. Ik zocht den besten uit, en ging naar den chef der politie om informatie vragen.

Deze riep een ouden spion, aan wien de nieuwe staljongen vertoond werd, doch pas had die den ouden man gezien, of hij ging er van door; en de ander had hem in hetzelfde oogenblik voor een befaamden Thug of Wurger herkend, en was hem reeds achterna.

Daar stond ik toch van te kijken. Maar, slim tegen slim, dacht ik; het beste is nu zonder bediende te gaan, en vermomd als inlander.

Ik verfde gezicht en handen, trok een mohamedaansch pak aan en met den Koh-i-noor in een lederen zakje om mijn hals op de bloote borst, toog ik op weg.

Alles ging goed; ik had al een dag of vier gereden en trok de Sutleeds rivier over, toen ik aangesproken werd door een deftig Mahomedaan op een flink paard, die voorstelde samen te rijden. Ik moest daar niets van hebben, maar de man liet zich niet afschrikken. Hij wilde absoluut met zijn geloofsgenoot verder; zoodat ik genoodzaakt was mijn pistool te voorschijn te halen en te zeggen: „Vooruit of achteruit, dat kan je zelf kiezen, maar als je binnen vijf minuten nog onder het bereik van mijn pistool bent, gaat het er door." De man maakte rechtsomkeert en ik galoppeerde verder. Maar zoodra ik den ander niet meer zag, schuilde ik in een dicht boschje om hem te laten voorbijgaan. Weldra hoorde ik een dravend paard naderen; het was hetzelfde van daareven; maar nu zat er iemand op zonder tulband, zonder baard, zonder langen wontil, in wien ik toch den Muzelman herkende. Hij dacht mij zeker in die nieuwe gedaante te verschalken, maar kon lang gereden hebben, eer hij mij inhaalde. Intusschen zal hij, dacht ik, den heelen weg langs al zijn kameraads op mijn komst voorbereiden. Mijn vermomming hielp mij dus niet veel meer, en haar veranderen kon ik niet. Dus dubbel uitgekeken.

Twee dagen later, heel in de vroegte, eer het nog goed dag was, weigerde mijn paard. Ik keek scherp toe, en daar lag een oude man verwond en zwaar bloedend op den weg en riep om hulp. Roovers hadden hem van zijn beetje duiten beroofd en toegetakeld. Wat zou ik doen, de oude man bloedde zwaar. Zijn wonden wat verbinden, dat hij ten minste niet doodbloedde, kon ik niet nalaten. Als er nu maar iemand kwam, zou ik hem aan dezen toevertrouwen; maar er kwam niemand. Ik had al een uur of drie gewacht en kon het toch niet over mij krijgen om den armen gewonde geheel aan zijn lot over te laten.

Eindelijk naderde een meisje, dat met den kreet van „Vader" bij den man

knielde, een beeldschoon kind. Zij had haar vader den vorigen avond en den nacht vergeefs gewacht, en was hem nu 's morgens gaan zoeken. Haar smart, haar dankbaarheid aan mij waren aandoenlijk; en toen zij mij smeekte haar te helpen om haar armen vader naar haar woning te brengen, die maar een paal ver was; en toen ik nog een uur vergeefs op andere hulp gewacht had, sloeg ik den teugel van mijn paard over den arm en hielp den man steunen, voetje voor voetje, een pad langs naar de woning, die echter bleek veel verder af te liggen.

De zon was al onder, toen wij er kwamen, en er bleef mij niets over dan de dringend aangeboden gastvrijheid aan te nemen. Ik at, rookte een strootje, werd slaperig en sliep.

.... en bevond de oude man bezig mij te wurgen.

Weldra droomde ik allerbenauwdst, dat een slang zich om mijn hals gekronkeld had en mij de keel toekneep. Met ontzettende inspanning van alle wilskracht ontworstelde ik mij aan deze nachtmerrie, kon een beweging maken en wakker worden, en bevond de oude man bezig mij te wurgen. Gelukkig, dat hij door het bloedverlies uit de, echter opzettelijk om mij te bedriegen, door hemzelven zich toegebrachte, wonden, nog slechts halve kracht had; anders was ik er om koud geweest.

Ik sprong op, geheel duizelig; er was blijkbaar iets in het eten geweest; maar ik kon toch nog den moordenaar doodschieten, terwijl het meisje naar buiten sloop en in de duisternis verdween, waarna ik mijn paard besteeg en zachtjes wegreed.

Nog dagen lang was ik onder den invloed van het vergif. Gelukkig overviel

mij vooreerst niets bijzonders, en op den vierden avond, toen ik aan den oever van een bandjirende rivier den volgenden morgen moest afwachten, en mijn bivakvuurtje juist had aangestookt, kreeg ik gezelschap van twee soldaten, de een gedecoreerd. Zij waren gedetacheerd, konden ook de rivier niet over, en vroegen mij bij mijn vuur te mogen zitten. Zij presenteerden mij een sigaar en wat kwee-kwee, dat zij bij zich hadden; maar, ofschoon ik de vroolijke kerels niet verdacht, ik was nog te zeer onder den indruk van mijn laatste ondervinding om niet instinctmatig alle versnapering te weigeren. Zij namen mij dit trouwens niet kwalijk en wij bleven nog een uurtje praten, waarbij ik met genoegen de aanschouwelijke verhalen aanhoorde van hetgeen zij in de gevechten in Guerat en andere plaatsen in het 170ste regiment Bengaalsche infanterie hadden meegemaakt.

Terwijl ik den slaap trachtte te vatten, naast mijn reisgezellen uitgestrekt, viel het mij op eens in, dat ik met het 170ste begaalsche infanterie dien heelen veldtocht had meegemaakt. Nu wist ik zeker, dat ik weer met een paar vermomde belagers te doen had.

Ik begon met te wachten, tot zij sliepen; toen haalde ik den haan van mijn pistolen over, en ging liggen tusschen de beide in. Wij waren slaap gegaan niet vlak naast elkaar, maar met eenige tusschenruimte rondom het vuur. Mijn berekening was, dat als de aanval zou beginnen, degeen, die het eerst wakker werd mij als zijn buurman, zou houden voor zijn kameraad, en zijn kameraad als den verst afliggende, voor mij. Zoo bleef ik wakker liggen. En, ja, na een uur of wat begon mijn eene buurman de eerste teekenen van ontwaken te geven. In een oogwenk, en nog eer hij goed wakker was, trok ik den mantel van den anderen slaper af en over mij heen, en bedekte hem met mijn mantel.

„Waarom had u dat niet vooruit gedaan kolonel? Dat was erg moeilijk zoo op 't uiterste moment!" vroeg Snapper.

„Wel, omdat ik vooruit niet kon weten, wie van de twee het eerst zou wakker worden." Begrepen?

Pas was ik klaar, of de eerste werd geheel wakker, draaide zich om en stootte mij aan: „Het is tijd." Ik gaf een geluid ten antwoord, rekte mij, en bleef liggen. „Ajo! sta dan op en help." „Ik ben te moe" bromde ik, slaperig „doe 't zelf". „Lui varken, ik zal het aan de goeroe zeggen", maar intusschen liet hij mij gelukkig doorsnorken, ging naar den slaper onder mijn mantel, en weldra had ik het genoegen, al snorkend, een benauwd gerochel van onder mijn, gelukkig verhuisd, kleedingstuk te hooren.

Na een paar minuten nam de wurger zijn knie af van de borst van zijn slachtoffer, en sloeg den mantel weg om naar den diamant te zoeken. Juist brak het maanlicht door de wolken, en het was de moeite waard het gezicht te zien, waarmee de schavuit eerst bemerkte dat zijn kameraad dood, en toen, zich omdraaiend, dat ik niet alleen in leven, maar met een geladen pistool op zijn borst gericht hem stond uit te lachen. Maar ik schoot niet. Ik wilde beiden, den levende en den doode, uit mijn nabijheid hebben, eer de dag aanbrak.

Dus beval ik hem met zijn dooden kameraad de rivier over te zwemmen. Hij moest wel gehoorzamen; maar toen hij halfweg het water en buiten bereik van mijn pistoolkogel was, liet hij zijn vrachtje los en lachte mij uit. Ik liet hem lachen, ging rustig nog een paar uur slapen en lachte op mijn beurt, toen ik des morgens de sterk gedaalde rivier doorwaadde en een eind benedenstrooms een aantal gieren zag zitten pikken aan mijn gevaarlijken slaapkameraad, die des nachts met den stroom meegesleept, daar in de kale takken van een nu weer boven water uitstekenden, in den stroom liggenden reusachtigen boomstam was blijven hangen.

Daarmee waren de listen dezer vervloekte broederschap der Wurgers echter nog lang niet uitgeput, maar tegelijk met hun slimheid groeide ook mijn waakzaamheid. Twee nachten later was het in een *serai*, een aan één kant open pondok rondom een pleintje, dat als passantenhuis dienst doet; ik legde mij neer met mijn bakje water naast mij; iets verder lag een bedelaar ook met zijn bakje drinkwater. De schurk wist niet, dat ik op het water in mijn bakje een velletje papier gelegd had, en dat ik 's nachts wakker wordende, een lucifer zou aansteken, eer ik dronk, en op dat papiertje het bruine poeder vinden zou, dat hij, om mij te bedwelmen, gedurende mijn slaap was komen uitstorten in mijn drinkwater, zooals hij dacht.

.... de man vloog als razende heen en weer.

De eene dienst is de andere waard, zei ik bij me zelf, lichtte het papiertje voorzichtig op en verhuisde het poeder in het bakje bij den slapenden bedelaar. Nog eer het goed dag was had ik de voldoening te zien, dat hij in dien tusschentijd gedronken had; de man vloog als razende heen en weer; het poeder was *dature* geweest, wat jullie hier *Ketjoeboeng* noemen.

Om alle soesah te ontwijken sprong ik gauw te paard en reed verder. Twee dagen later was 't een kleine jongen gekleed als een soldatenkind, die op den weg lag, en vertelde, dat hij onbemerkt van een bagagewagen afgevallen was, en zoolang buiten kennis gelegen had, dat hij zijn regiment niet had kunnen inhalen. Hij vroeg mij wat eten en wat geld; hij had een roos in de hand, dien hij uit dankbaarheid aan mij gaf, waarop hij den anderen kant op ging. Ik rook aan de roos, en herinner mij verder niets meer. Ik moet duizelig van mijn paard gevallen zijn; en toen ik bijkwam was mijn gordel los, en mijn lederen zakje, *met de Koh-i-noor erin*, niet meer om mijn hals. Gelukkig was mijn paard nog in de nabijheid. Ik sprong er op en reed weg niet wetend waarheen, maar hopende, den jongen te zullen vinden, en gelukkig haalde ik hem in.

Ik greep hem, sleurde hem terug naar mijn bivak, en hield hem een pistool voor, maar hij zei geen woord.

Vergeefs doorzocht ik zijn kleeren. Hij zweeg en vertrok geen spier.

Radeloos greep ik hem en hield hem boven het vuur. Een vlam schoot op en raakte zijn been. Hij hield zich goed. Nog eens; toen gaf hij een schreeuw, en daar zag ik in zijn open mond iets spiegelen. In het volgende oogenblik had ik den steen van onder zijn tong, en had de jongen, die mij intusschen gebleken was, een dwerg te zijn, een schop beet, die hem zonder omzien het hazenpad deed kiezen.

Ik galoppeerde, om te bekomen, dertig mijl aan één stuk. Toen, den volgenden dag, hoorde ik op eens een kogel langs mijn oor fluiten, en daarop nog een schot, waardoor mijn tulband scheef kwam te staan. In het volgend oogenblik sprong een ruiter op mij af, en had ik een sabelduel te paard uit te vechten, gelukkig eindigende met den dood van mijn aanrander.

Een vlam schoot op en raakte zijn been.

Kort daarop kwam de inlandsche politie, en zei mij, dat ik een gevaarlijk roover gedood had, dat ik de geheele streek een weldaad bewezen had, en ik verzocht werd in het dorp mijn getuigenis af te leggen. Ik verwenschte de vertraging, maar was toch blij vooreerst in veiligheid te zijn.

De avond werd doorgebracht met allerlei verhalen van wurgers en roovers. Men had mij een *hookah* of waterpijp gegeven, die ik niet had willen afslaan, maar, daar ik van dat soort rooken niet houd, had ik er eigenlijk geen gebruik van gemaakt. Dit, en dat ik maar niet in slaap kon komen, was mijn geluk.

Want midden in den nacht hoorde ik een fluisterend gesprek, waarbij de een beweerde, dat men mij dadelijk moest wurgen, en de ander, dat het door den *goeroe* vastgestelde uur 7 uur 's morgens was, en hij dus wachten wilde. Gelukkig werd de laatste raad opgevolgd, en gingen de politie-beambten, die waarachtig zelve ook tot de wurgers behoorden, weer slapen, zoodat ik stilletjes kon ontsnappen.

De kolonel stak een nieuwe sigaar aan, riep om een whisky-soda en vervolgde:

„Als jullie nu denkt, dat dit mijn laatste ontmoeting met de Wurgers was op dien memorabelen tocht, dan heb je het glad mis. Integendeel, als ik je alles wilde vertellen, waaraan ik toen ontsnapt ben, dan zaten wij hier met het ochtendschot nog. En je weet, het is morgen al vroeg aantreden.

Om dus kort te gaan. Na drie maanden reis kwam ik te Calcutta, dood

op, mager, bleek, met gescheurde kleeren en half verdwaasd door de koorts, — maar zegepralend en inwendig juichend.

Ik kwam Zaterdag-avond in mijn hotel, Zondag was de Munt gesloten. En Maandag was ik zoo ziek, dat ik niet kon opstaan. Dus schreef ik een briefje aan den directeur van de Munt met verzoek aan het hotel den Koh-i-noor in ontvangst te willen nemen.

Een uur later werd een visitie-kaartje binnengebracht met den naam Babu Rhugwan Dass, onder-directeur van de Munt te Calcutta. Een zeer deftig inlander kwam binnen, en zei mij, dat de directeur verhinderd was en hem afgevaardigd had.

Nu, met zulke kunsten was ik niet meer te vangen. Of hij den steen dan eerst zien mocht? Natuurlijk ook niet. En op eens herkende ik in hem één van de drie, die zich drie maanden geleden bij mij te Lahore als paardenjongen had aangemeld.

Gelukkig kwam toen juist de echte directeur van de Munt met zijn adjunct, zoodat ik de politie kon laten waarschuwen en den bedrieger overleveren, die bij haar ook wel bekend en lang gezocht was, en later nog bleek, mijn vroegeren paardenjongen vergiftigd te hebben. in de hoop hem te zullen vervangen.

„En u heeft zeker toch een mooie belooning voor dat alles gehad, kolonel?"

„Daar heb je het nu juist, waarom ik zei, dat ik smerig behandeld was door de Engelschen. Een paar jaar heb ik vergeefs gewacht. Toen heb ik bescheidenlijk te Calcutta en te Londen aan de hand gedaan, dat een ridderorde of een buitengewoon pensioen, of een mooie gratificatie er misschien op kon overschieten. En wat denkje, dat zij antwoordden? — „Niets daarvan in de rapporten bekend!" — Alsof dat *mijn* schuld was!

„Goede hemel! al half één, wel te rusten, heeren!"

ELISE VAN CALCAR.

Bij haar 75sten verjaardag

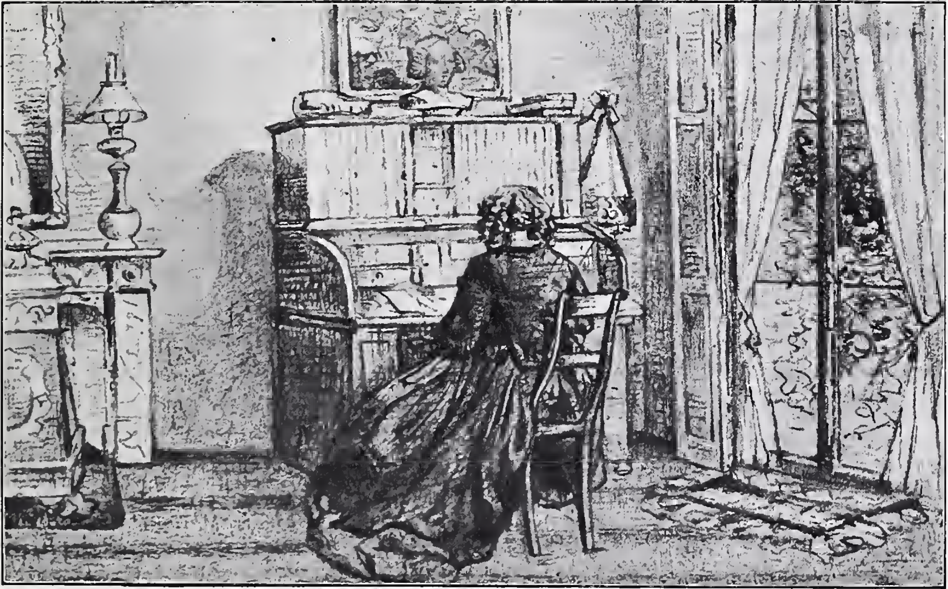
DOOR

M. J. BRUSSE.

Ik stond voor haar huis in de Riouwstraat in Den Haag; in het spionnetje boven zag ik een gezicht naar mij kijken, plots terugtrekken... mijn oogen direct een anderen kant op. Maar meteen wist ik nu, dat mevrouw Van Calcar er uit zag, zooals ik mij haar had voorgesteld, nauwkeurig portret van mijn verbeelding, toen ik, haar „Hermine" gelezen, dacht aan de schrijfster, die nu nog altijd haar scherp denken over 't ideale leven en hoe daartoe te komen, haar hooge opvatting van 't aardsch bestaan, dat slechts voorbereiding is, uitbeeldt in stoere, koud-betoogende zinnen, zinnen die recht op u aan-

komen met regelmatigen pas als soldaten van de overwinning zeker; — de vrouw, die, onverschillig voor wat men er van zeggen zou, in veel bekrompener jaren moedig als spreekster optrad hier en in 't buitenland, om met het levende woord hulptroepen in den strijd voor haar idealen te werven; — die een *eigen* meening over alle voorname quaesties van haar tijd in onvermoeide studie opbouwde en dan hardnekkig bleef verdedigen, niet bang zelfs voor groote namen; — zij die nòg steeds, door dringende belangstelling in nieuwe verschijnselen gedreven, al maar rusteloos zoekt en dan meedeelt, in breeden kring, van wat zij vond, of dènkt gevonden te hebben, het toetsend aan haar rijke ervaring; — „de geëmancipeerde" .... voor wie de taak der vrouw nog heel beperkt ziet; in werkelijkheid: de moeder-vrouw, niettegenstaande haar kinderloosheid, die niets gewichtigers kent in 't leven dan de

Haar studeerkamer te Wassenaar.

opvoeding van het jonge kind, en die daaraan steeds haar beste krachten gaf en nòg geeft.

En toen ik nu bij mevrouw Van Calcar werd toegelaten in de werkkamer, gezellig door jaren lang gebruik der ouderwetsche meubelen, warm-huiselijk door tal van intieme dingetjes, die elk juist op hun eenig eigen plekje lagen en hingen — toen scheen 't mij of ik bij een heel goede bekende kwam; en dat ik daar een plaatsje kreeg in 't hoekje van de canapé, tegenover haar, vond ik heel gewoon. Ik *wist*, dat zij een zwart kanten mutsje zou dragen op 't grijze haar, in dikke krullen afhangend aan beide kanten van dat blank-bleeke, goed gevulde gezicht, de wangen breed overgaande in den hals, de kin zacht geplooid; ik kende die heldere grijze oogen, die mij, over den bril heen, welwillend vorschend aanzagen, om in enkele seconden te

weten hoe ik was; — oogen die al maar garen voor 't verstand, trotsche oogen, tevens vriendelijk-belangstellend. En 't volle, jongmanlijke geluid van haar stem kòn ook niet anders zijn geweest.

Rustig schoof ze wat achteruit in haar stoel, lichtelijk ironisch poseerend om ondervraagd te worden, de mooie witte handen berustend in den schoot van 't zwarte kleed.

't Eerste vragen is altijd wat pijnlijk in zoo'n geval, een onzeker tasten om tot belangrijke verklaringen den weg te vinden:

„Mevrouw, u wordt deze maand vijf en zeventig jaar?"

„Dat zègt men, en ik moet 't wel gelooven; maar mijn hoofd is nog heel frisch, hoor; ik vóel wel lichamelijk den druk van den ouderdom, de rheumatiek plaagt me, maar ik let er niet veel op, en ik ben nog altijd druk in de weer, — dan moet dat rheumatieke been maar mee...."

„En, mevrouw...."

„Ja, wat ik u vooral zeggen wil: het groote plan van mijn laatste jaren; ik wou graag, en ik zàl ook, een moederschool stichten.... Zeker, een school waar de jonge *moeders* leeren hoe ze een klein kind moeten behandelen. Want dat weten ze tegenwoordig niet; ze miskennen de eerste levenseischen, en al heb ik zelf geen kinderen, daarom te meer wil ik die van anderen beschermen.... 't Is een oud plan; verleden jaar al heb ik een vereeniging van kindervrienden gesticht, die meer algemeene en levendige belangstelling wil wekken voor de opvoeding, vooral van kinderen in de eerste zeven levensjaren, en wèl volgens de beginselen, die ik in verschillende opvoedkundige handboeken heb neergelegd, en die steunen op de grond-denkbeelden van Fröbel. Die vereeniging nu wil practisch werken door echte kindertuinen te stichten, waar de kleintjes van 2 tot 7 jaren nauwgezet naar deze methode worden bezig gehouden, en daaraan moet dan de moederschool worden verbonden. Er zijn 25,000 gulden voor noodig, maar die zijn moeielijk te krijgen; wèl hebben wij een stuk grond, en prachtige teekeningen, maar dat is alles;.... ik dènk er echter niet over mijn plan op te geven.... en als ik mocht sterven, zijn er jongere krachten, die het in mijn geest zullen doorzetten.... In dien tusschentijd zijn wij door een menschenvriend in staat gesteld om op kleine schaal te laten zien wat wij bedoelen. Daar wordt, hier in de stad, weldra een kweekschool geopend voor toekomstige-moeders, moeders en kindermeisjes. De jonge meisjes gaan nù dagelijks met hun galant naar de kookschool; goed, maar laten ze dàn alléén gaan leeren hoe ze hun kinderen in den eersten tijd moeten behandelen. Dat wéét de kat en de hond perfect — de mensch niet.

„Ik ben den laatsten tijd haast voortdurend met dit plan bezig, en dat er niet meer belangstelling voor is, komt door die grootsche beweging voor de tentoonstelling van vrouwen-arbeid; die contrarieert me erg. De dames hebben nu voor mij geen tijd. Maar nu hoop 'k die tentoonstelling ook voor *mijn* doel te gebruiken; ik zal er de teekeningen van de inrichting exposeeren, en ik zelf, of misschien een vriendin van mij, zal er redevoeringen houden over het plan."

„U spreekt nog gerégeld, mevrouw?"

„Ja, ik houd 's Zondags in het Keizershof improvisaties over mystieke dingen: zielkunde, magnetisme, occultisme.... ik noem het psychologische conferenties, dat sluit alles in. Er komen goed ontwikkelde dames, jonge geleerden, medici, juristen, ook studenten, voorname ambtenaren, hoofd-officieren...."

„Hoe bent u zoo tot die mystieke wetenschappen gekomen?"

„Die heb ik mijn leven lang beoefend; van nature en door familie-overleveringen ben ik daarvoor aangelegd. Ik hoorde er thuis dikwijls en ernstig over spreken, terwijl anderen er altijd mee lachten. Mijn moeder was ook visionaire. En nu is mijn streven om anderen te overtuigen van wat waar en valsch is in deze mystieke verschijnselen. Ik heb op dit gebied zóóveel gezien, altijd gezocht in boeken, er voor gereisd, er over gecorrespondeerd met geleerden in alle landen, en steeds heb ik vergeleken. En 21 jaar lang heb ik zoo goed als alleen het tijdschrift „Op de grenzen van twee werelden" geredigeerd; wat ik daarin schrijf berust grootendeels op eigen ervaring, soms ook op hetgeen goede vrienden buiten allen twijfel hebben geconstateerd. Sedert de laatste tien jaar is mijn huis dan ook een toevluchtsoord voor wie doór vragen worden belast; dat loopt zóó druk, dat ik soms dagen „niet te zien" moet zijn.

„En ik waak er zooveel mogelijk voor dat de menschen nuchter onderzoeken; er moet een gezonde, frissche levenstint over liggen, want zenuwachtige dwepers en bijgloovigen kan ik niet uitstaan. Zij bederven alles door overdrijving.

„Op het oogenblik is er van mijn hand weer een boek over magnetisme ter perse, de Hollandsche bewerking van „Animal Magnetism" door Professor Gregory. Ziet u, dàt is een autoriteit; daar kunnen de liefhebbers nu eens in gaan lezen. O, u weet niet hoeveel ellèndige knoeiers er tegenwoordig geld slaan uit het magnetisme: verloopen schoenlappers, metselaars, weet ik al. Maar gelukkig, er bemoeien zich ook meer geleerden mee. In Parijs is zelfs een kliniek, met opleiding, waar aan bekwame magnetiseurs een diploma wordt uitgereikt. Dat is hoog noodig.... Het magnetisme...."

„Mevrouw, u hebt een veelbewogen jeugd gehad, niet waar? U bent al heel vroeg bij het onderwijs gegaan?"

„Mijn autobiographie is bekend uit het eerste deel van „Op de grenzen." En ik ben van plan memories uit de latere jaren te gaan schrijven: mijn ervaringen op letterkundig en mystisch gebied. Aangename herinneringen, want ik heb een lieflijken, helderen levensavond, in een lieven vriendenkring, rustig, niettegenstaande mijn drukke bezigheden, omdat ik zoo vèr rechtuit kan zien, èn: met blijmoedigheid. Een beknopte en juiste levensschets kunt u onder meer ook vinden in J. P. de Keyser's „Neerlands letterkundigen in de 19de eeuw" *). Ik heb ver over de honderd twintig deelen geschreven. Maar

*) Uit J. P. de Keyser's „Neerl. lett. in de 19e eeuw."

Elise van Calcar, geb. Schiotling, werd 19 Nov. 1822 te Amsterdam geboren. Eenig kind van een geleerd man, werd zij door zijn voortreffelijk onderwijs reeds in hare vroege jeugd met veelzijdige studiën vertrouwd. Zij wijdde zich aan het onderwijs, maar aangemoedigd door J. da Costa gaf zij zich geheel aan de beoefening der letterkunde over. Haar eerste werk was de veel besproken „Hermine." Daarna volgden snel velerlei geschriften, waarvan de voornaamste waren: „Star in den nacht" (Savonorola) en „De dertiende" (twaalf predikanten-typen). Eene verhandeling „Over den omgang met dienstbaren"

ik ben ook vroeg begonnen; al heel jong werkte ik mee aan het blad van Ds. Koetsveld „Maria en Martha," aan het „Christelijk Album" enzoovoort. En wat er nu nog komen zal?.... De tijd gaat zoo verwonderlijk snel!

„Van mijn laatste romans heb ik niet zóóveel voldoening gehad als van mijn eerste; misschien was ik door het vroegere succès wat verwend. Maar ik heb wel eens spijt gehad, dat ik die laatste werken: „De eedgenooten," „De tweede Pinksterdag" en „Vruchten van het gezaaide" heb uitgegeven. Het jonge geslacht kende de schrijfster van „Hermine" niet. En bovendien, ik stond in den slechten reuk van spiritualiste; ik had zelfs moeite ze uit te geven. Die heeren uitgevers zijn zoo bang.... enfin. Maar 't mooiste is, dat alleen in het allerlaatste boek spiritualisme voorkomt, omdat dit natuurlijk hoort in het beeld van den tijd, dat ik daarin gaf...."

„Ik ben op een eigenaardige wijs er toe gekomen om „De Eedgenooten" te schrijven. In de voorrede van dat werk heb ik 't verteld. Ik zal 't u even voorlezen:

> „Het was op een eenzame wandeling in de heerlijke bosschen, die het landhuis Luchtenburg bij Chaam omgeven, dat ik in het jaar 1851 een brochure las van mijn vriend Dr. Schotel: „Mémoires van Diodati", die betrekking hadden op den hervormingsstrijd in Italië.
>
> „Zooals dikwijls het geval was, ontmoette ik de beminnelijke eigenares van het landgoed, die het naburige huis Honsdonk bewoonde, Mevrouw de Baronesse van der Borch van Verwolde, geboren van der Heim. Zij was eene vrouw van hooge geestbeschaving en bezat een fijnen smaak voor letterkunde. Ik was gewoon over hetgeen ik las of schreef met haar op onze wandelingen of in haar gezellige salons te spreken, en stelde hoogen prijs op haar oordeel en goedkeuring.
>
> „Mij dunkt," zeide zij, „gij moest uit dat tijdvak, dat u zoozeer enthousiasmeert, door het verheven streven van zooveel groote figuren, eens een roman schrijven."
>
> „Daar heb ik juist over gedacht," antwoordde ik, „maar zoo iets vereischt meer dan geestdrift en fantasie, voor zulk een werk is studie noodig en hier zijn geen boeken."

---

werd door het „Nut" met goud bekroond. Vervolgens verschenen: „De steen der wijzen," „De kunst om gelukkig te zijn," „Wat Parijs mij te zien en te denken gaf," „Gelukkig ofschoon getrouwd," „Prof. Marx en zijn sujet," „De geestelijke opvoeder of de strijd van een ziel om de waarheid," „Johan Stephen van Calcar" (hist. roman), „Onze ontwikkeling, of de macht der eerste indrukken," „De Hoop der toekomst," Peadagogisch maandblad: „Fröbels handboekjes," „De vrouwen in de gevangenis," „De dubbele roeping der vrouw" (met goud bekroond), „Eigen meester blijven," „Kinderen der eeuw," (roman in 3 deelen), „Uit het leven voor het leven," (2 deelen), „Harmonische opvoedingsleer van Fröbel, voor moeder," „Maakt de kinderen gelukkig," „Handleiding voor de meth. Fröbel voor de scholen," „De eedgenooten" (hist. roman in 2 deelen), „De tweede Pinksterdag" (roman uit het volksleven), „Vruchten van het gezaaide," (roman in 3 deelen), „Op de grenzen van twee werelden," maandwerk — waarvan nu reeds de XXIe jaarg. verscheen — en gewijd aan zielkundige studie, het magnetisme en alle takken van occultisme.

Nog onlangs zag het licht de „Levensschets van Mevr. de Baronesse Bertha van Marenholz Bulow," die hier te lande de leer van Fröbel bracht en aan Mevr. v. C. opdroeg zich daaraan te wijden; „Levensbeschrijving van Koningin Sophia," „Levensbeschrijving van Frederik Fröbel," „Levensbeschrijving van Martin Luther," „Levensbeschrijving van Emanuel Swedenborg."

„Geen bezwaar; vooreerst klopt gij aan bij Dr. Schotel, die een huis vol boeken heeft; verder brengt de heer van der Heim van Duyvendijke u op de boekerij van de Leidsche Academie, of gij zoekt in den Haag op de bibliotheek de noodige boeken bijeen."

„En dan is er hier nog te Breda de Militaire Academie," antwoordde ik, „daar zal mijn welwillende vriend, de gouverneur Walter, mij ook wel eens laten snuffelen."

„De edele vrouw, wier nagedachtenis altijd in zegening zal blijven bij allen, die het voorrecht hadden haar van nabij te kennen, bleef mij door haar opwekkende belangstelling levendig aanmoedigen om dit plan te volvoeren, en beloofde mij mijn verblijf, op het stille, in het dichte lommer van statige kastanjeboomen verscholen landhuis Luchtenburg, zoo gemakkelijk en aangenaam mogelijk te maken — en zij heeft woord gehouden.

„Na korten tijd had ik alle bronnen, die mij noodig waren, bijeengebracht en was mijn schrijftafel overladen met boeken.

„Maar zooals het vaak gaat, het stof der oude folianten wordt zoo licht bezwarend voor de vleugelen der fantasie. Ik grasduinde dagen en halve nachten in mémoires en historische bescheiden, maakte macht van aanteekeningen, smaakte een groot genot onder al het schoone en belangwekkende wat ik vond, maar kwam niet aan het schrijven. De weken werden maanden en er kwam niets op het papier.

„Op zekeren dag trad mijn vereerde vriendin bij mij binnen en vond mij als altijd verdiept in de studie en zeide:

„Ik vrees dat gij u de maag overlaadt met al die boeken; ik geloof dat ik alles inpakken en wegzenden moet, want anders komt er nooit een roman te voorschijn."

„Gij hebt gelijk, ik zal niet meer lezen; ik heb genoeg opgezameld en ga aan het werk."

„Toen ontwierp ik een roman, dien ik „Francesco" noemde en schreef snel achtereen eenige hoofdstukken.

„De eerste persoon, die het belangstellende publiek vertegenwoordigde, was niet de Barones, maar de tuinmans-dochter, die bij mij diende en des ochtends vroeg opstond om te lezen, wat ik des avonds laat had geschreven en op mijn schrijftafel liet liggen.

„Dit zou ik nooit ontdekt hebben, indien ik haar niet op zekeren morgen betrapt had, terwijl zij midden in mijn kamer op den grond zat, nog met den schuier in de hand, en ter eene zijde het blik en ter andere mijn portefeuille. Zij was zoo verdiept in het lezen, dat ik bij haar stond, voor zij in groote verwarring opzag, en als tot haar verontschuldiging zeide:

„Het is ook zoo mooi...."

„Dit was mijn eerste succes, en het tweede was de voorlezing aan een klein, maar uitgezocht gezelschap op den huize Honsdonk.

„Ga voort, ga voort! met dat werk," riepen mijne dankbare hoorderessen mij toe, en toch zeide ik: „Neen, ik ga eerst een ander boek schrijven...."

Landhuis Luchtenburg.

„Dwaas moest iedereen dit vinden, en toch kon ik niet anders. Ik was op den weg van mijne studie zoo getroffen door de heroïke figuur van Savonarola, die stierf op den dag waarop Francesco Burlamacchi geboren werd, dat ik eerst mijn hart en hoofd moest ontdoen van die overweldigende gedachten, die zich snel groepeerden en mij overal vervolgden, voor ik mij weer geheel aan mijn eerste ontwerp kon wijden.

„Zoo werkte ik dan eerst Savonarola: „De Star in den nacht" af, die mij, met den nasleep van nauwgezette navorschingen, die er noodig waren, om deze edele figuur recht te doen, twee volle jaren gekost heeft.

„En ziet! — wij schrijven thans anno 1888, en daar kom ik nu pas met Francesco voor den dag! Mijne haren zijn intusschen vergrijsd; mijne beenen weigeren mij al te vaak hun dienst, maar het hoofd is nog helder en het hart warm gebleven, zoodat ik hoop dat Francesco Burlamacchi er geen schade bij geleden zal hebben, dat zijn levensbeeld zoo lang in mijne portefeuille bleef.

„Menig boekdeel heb ik tusschen die twee werken, die zooveel jaren van elkander liggen, geschreven, maar 't was of mij de moed ontbrak om dat ééne werk af te maken, waarvoor ik toch altijd een stille voorliefde bleef koesteren. Hoe menigmaal heb ik die papieren niet ter hand genomen en er een bladzij of wat bijgeschreven, maar dan overweldigden mij zooveel gedachten en herinneringen, dat ik bleef zitten droomen in plaats van te werken; ik had er de opgewektheid voor verloren.

„Daar moest iemand komen, die het oude vuur weer oprakelde, mij weer lust en veerkracht instortte om zulk een werk nog in den avond van mijn leven te ondernemen. Eerst nu het papier geel en de inkt rood is geworden, ja, het oorspronkelijk handschrift op vele plaatsen niet meer te lezen is, heb ik die voor mij zoo noodige opwekking door belangstellende vrienden gekregen en het werk weer met lust opgevat, als een speelpopje van mijn ouden dag.

„Daar ik de mise en scène geheel heb veranderd, kon ik slechts weinige bladzijden gebruiken van hetgeen ik voor 37 jaren schreef. Zoo is het werk dan inderdaad geheel n i e u w geworden...."

„Hebt u met al uw romans een bepaald doel nagestreefd, mevrouw?"

„Zeker; ik schrijf nooit om te *schrijven*. Ik zoek nooit naar een onderwerp, maar plotseling heeft een idée mij aangegrepen; dan bezwaart mij dat net zoo lang totdat 't geschreven staat; 't laat me geen rust, 't *moet* er uit. En dan schrijf ik heel vlug: een vel druks op een middag."

„En de nieuwe richting in de literatuur, mevrouw?"

„O, ik houd niets van die gemartelde taal; ik schrijf nog steeds de taal van Elize in „Hermine." En toen een goede vrind mij kwam zeggen, dat de spelling van „De kinderen der eeuw" toch eindelijk herzien moest worden, heb ik eerst lang geweigerd en eindelijk aarzelend toegestemd, onder conditie dat een ànder dat dan maar doen zou."

„En de „Nieuwe Gids"?"

Bij dien naam kwam er een minachtend trekje op het gelaat van de vermaarde discipel uit de oude school, zóó sterk als ware er een vies luchtje de kamer binnen gewaaid. En hoog-ironisch was de eerste opmerking:

„Mijn oude hoofd wil niet meer doordringen in de onverkwikkelijke literatuur van de „Nieuwe Gids...."

Milder vervolgde zij: „Ik geef toe, er was veel pruikentaal die wèg moest.... maar van 't werk dezer jòngeren zal over vijf en twintig jaar al niet veel meer over zijn, als ze het roer niet vinden...."

„Leest u veel moderne Hollandsche literatuur?"

„Ja, ik wil toch zien welken weg ze opgaan, en dan lees ik tot ik er suf van word als het alles zoo laag bij den grond blijft of zoo naargeestig en hopeloos wordt. Toch lees ik zelfs Louis Couperus, 't is een mooi talent, maar een ware weekeling; ik zou zoo graag een krachtig geraamte willen zetten in dat slappe lichaam. Er zijn ook machtig veel *lieve* schrijvers en schrijfsters tegenwoordig, maar lief schrijven alleen vind ik niet de moeite waard. Er is veel meer strijd en diepte in het leven, dan in dien kopjes-thee-stijl kan worden uitgedrukt. Van de schrijfsters van vroeger, stel ik de pittige Catharina van Rees nog op den hoogsten prijs. Ook houd ik veel van Virginie Loveling en Josephine Meurs Giesen, mej. De Neve en anderen...."

„Zola?"

„Dien lees ik; 't is een groot schrijver, ik waardeer hem zeer, maar mijn lievelingsauteur kan ik hem niet noemen.... Vondel, Bilderdijk, Da Costa; dat zijn de groote ribben van ons letterkundig gebouw; daar steunt alles op; de anderen brengen maar kleine steentjes aan."

„Leest u onze klassieken nog altijd?"

„Daar, in de boekenkast, staat mijn lieve Vondel, dicht bij de hand, om er mijn jonge vrienden passages uit voor te lezen, en hen er warm voor te maken...."

„Wat denkt u van de vrouwenbeweging in ons land?"

„Ik denk er veel over, heb er steeds veel over gedacht, en over geschreven, maar ik ben niet zoo kras als Juffrouw Drucker. Naar mijn meening moeten de vrouwen langs den billijken, verstandelijken weg haar rechten bereiken. Nog onlangs heb ik er eenige artikels over gehad in het Haagsche Familieblad, en mijne: „Dubbele roeping der vrouw" is met goud bekroond....

„Vooral op de kinderen vestig ik mijne belangstelling Er komen er dan ook veel bij me. Geregeld 's Zaterdags krijg ik eenige vriendinnetjes — ook om met mij te teekenen. Ik teeken graag; dat zeegezicht daar aan den wand, en dien Christuskop heb ik geteekend; en ik boetseerde vroeger ook wel, om een afleiding van veel denken te vinden door handenarbeid....

„Wat vindt men veel verwoesten jonge harten tegenwoordig, zwaarmoedige jongelui, levensmoede voor ze recht beginnen te leven; dat komt door de valsche levensopvatting — maar ik spreek ze goeden moed in voor leven en sterven...."

„De Fröbel-methode, mevrouw, hebt ù in ons land ingevoerd, niet waar?"

„Mevrouw de Barones Bertha van Marenholz Bulow bracht de leer van

Fröbel hier, en zij droeg *mij* op, me daaraan te wijden. Ik heb er hard voor gewerkt, en ik werk er nog steeds voor. Minister Torbecke, die mij zeer vriendschappelijk gezind was, droeg mij op, in 't land een onderzoek in te stellen naar de klein-kinder-schooltjes. Dat is de grondlegging voor de Fröbel-methode geweest. De bijzonderheden van mijn arbeid op dit gebied vindt u in mijn levensbeschrijving van mevrouw Bertha van Marenholz, mijn laatste werkje..."

„Gaat u met veel letterkundigen om, mevrouw?"

„Vroeger wel; toen ik nog buiten woonde — u weet, mijn man is jaren lang burgemeester geweest eerst van Sommelsdijk en daarna van Wassenaar — namen sommige schrijvers nog wel eens de moeite mij te komen opzoeken, zooals Hasebroek, Van Oosterzee, Doedes, Beijnen, en bij mijn vriend Van Zeggelen aan huis trof ik er velen weder aan. Met mevrouw Bosboom sleet ik menig genoeglijk uurtje. Maar de tegenwoordige literatoren denken er niet over, mij te komen bezoeken.... Mijn oude kennissen zijn overleden: Ten Kate, Van Lennep enz.

„Ds. Hasebroek zond mij op mijn zeventigsten verjaardag nog een gedicht, en ik stuurde hem mijn laatste werken, maar eenmaal schreef hij mij:

Goede vriendin, ik heb grooten eerbied voor uw talenten, maar dat wordt *mij* te kras; de richting die gij nu inslaat, daar durf ik u niet te volgen....

„En dan Hofdijk.... Ik herinner mij nog als gisteren dat ik mijn eerste redevoering hield in Felix Meritis te Amsterdam. Daar zou ik op uitnoodiging van Mr. Cappeijne over het fröbelen spreken. Er waren wel duizend menschen, en het orkest was met boomen en bloemen bezet, ik stond werkelijk in een tuin. Toen ik van de estrade stapte, kwam Hofdijk, die vooraan zat, me te gemoet en omhelsde me, in de volle zaal. Ja dat enthousiasme was aardig.

„Dien eersten keer *improviseerde* ik geheel. Vreemd, niet waar? Maar ik had altijd een voorgevoel gehad dat ik dit zou kunnen. Wel tien maal had ik gedroomd, dat ik spreken moest in 't publiek, dat ik mijn papieren vergeten had, en dat 't nu zóó ook veel gemakkelijker ging. Ik luister naar mijn eigen gedachten en leer er door. Ja, en telkens weer als ik gesproken heb, denk ik: mijn oude droom.

„'t Gebeurt me vaak, dat ik, in 't rijtuig op weg naar het Keizershof, tegen mijn vriendin zeg: neen, ik zal daar toch maar niet over spreken, ik behandel een ander onderwerp.

„Eenmaal kwam Ising in de pauze bij me: Nu kan ik toch niet gelooven, dat je geïmproviseerd hebt — zei hij — want je maakt alle zinnen af, en de punten en comma's zet je er behoorlijk in. — Hè, wat vond ik 't akelig dat hij dàt gezegd had; ik was bepaald boos op hem, want ik vreesde, nu altijd te gaan denken bij 't spreken aan afloopende zinnen, punten en comma's. Ik was er werkelijk verdrietig over.... 't Heeft me niets gehinderd."

„Vermoeit 't spreken u?"

„Niet direct, maar den volgenden dag ben ik wel vermoeid...

„En nu meneer, nu is de beurt weer aan een ander, er zit beneden weer iemand te wachten... Uw naam herinner ik mij uit mijn schooltijd."

„Ja, mevrouw, een kleine zestig jaar geleden heeft mijn vader les van u gehad.”

„Juist, dat herinner ik me”

* * *

Enkele dagen later vroeg ik, of mevrouw van Calcar mij nog een onderhoud zou willen toestaan, opdat ik haar een en ander zou kunnen vragen over haar ervaringen op het door haar zoo nijver bewerkte gebied van het spiritualisme, voor velen nog het land der sprookjes, waarvan zij graag hooren vertellen de wonder fantastische verhalen, die de verbeelding irriteeren, zooals in de klein-kinderjaren oude spookgeschiedenissen — tijdverdrijf dat anderen heftig afkeuren, omdat door „die griezelige verzinsels zwakke nerven beslist worden geschaad, zwakke hoofden tot dazens toe verweeken, en 't bijgeloof uit de middeleeuwen weer wordt geïmporteerd,” — voor derden 't welig vruchtbaar veld, waaruit eenmaal de nieuwe wereldreligie hoog zal opschieten, die 't aardsche leven met het hemelsche verbindt.

Jammer genoeg was er, met 't oog op 't spoedig verschijnen van dit artikel, geen gelegenheid meer om aan de devote belijdster van het spiritualisme opheldering te *vragen* van veel wat mij, leek, en zeker velen met mij, hierin zoo duister is; om te vragen naar de waarheid van sommige geruchten over uiterst wondere verschijningen, die mevrouw Van Calcar zouden zijn geschied, en ook naar de resultaten van haar onderzoek in menig speciaal geval.

Het gelukkige van deze omstandigheid is echter, dat ik nu in de gelegenheid ben de lezers in de eigen woorden van de 75-jarige schrijfster haar belijdenis mee te deelen, zooals zij die gaf in den brief, die hier volgt:

Den Haag, Zaterdag 6 Nov. '97.

Waarde Heer.

Ik beschouw het Spiritualisme als wereldverschijnsel, als het grootste, invloedrijkste teeken dezer eeuw, als de nieuwe openbaring, waar de mensch naar zoekt — de vluchtige mensch, die het eeuwige in zich voelt — en toch sterven gaat. Het Spiritualisme houdt zijn fakkel boven de graven als de engel der verrijzenis en toont ons dat het graf ledig is — bewijst ons dat de ware mensch ontvlucht aan het stoffelijk hulsel, maar daarna leeft en progresseert. Het is de vernieuwing van den godsdienst, de jonge spruit op den ouden verdorven tronk, en schiet nu op zooals het Christendom ontkiemde uit het verbasterde Mosaïsme, en zal een nieuwen kruin doen ruischen om den ouden, verteerden, uitgeholden wilgenstam.

In de geschiedenis der beschaving is geen tweede voorbeeld van eene dergelijke algemeene beweging onder alle natiën; alle godsdiensten hebben de vraag onbeantwoord gelaten: „Wat is sterven, wat wordt er van ons zelfbewust bestaan?” — Het Spiritualisme bewijst proefondervindelijk aan alle ernstige zoekers dat er is een bewust individueel voortleven van den innerlijken mensch, den eigenlijken mensch is, en dat wij oogsten wat wij

gezaaid hebben, dat is, dat wij de gevolgen moeten dragen van hetgeen wij in het vleesch gedaan hebben. Het Spiritualisme ontdekte echter ook dat ons lot bij het sterven niet onherroepelijk beslist is; dat de besten onzer niet terstond tot de allerhoogste zaligheid opklimmen, zoomin als de slechtsten voor eeuwig verloren moeten blijven. Het ontkent eene opstanding der doode lichamen en een slapen in het graf tot een gerichtsdag. Deze aloude voorstellingen zijn verkeerd verstaan. „Hemel en Hel" zijn toestanden, waarin de goeden en boozen natuurlijk zeer verschillende stadiën doorloopen. Het meest kenmerkende van het Spiritualisme is ongetwijfeld de ontdekking van de mogelijke gemeenschap tusschen de *twee* werelden en hare bewoners — de zichtbare en de onzichtbare. Deze mogelijkheid is aan bepaalde wetten verbonden en iedereen is er niet voor geschikt; het vereischt eene bijzondere constitutie en geleidelijke ontwikkeling en voorzichtige proefneming. De groote massa der menschen is er ongeschikt voor, maar elk kan zich toch in de gelegenheid stellen om de werkingen te observeeren, die zich bij anderen voordoen, die wij sensitieven noemen. De voorwaarden waaronder de proeven alleen kunnen slagen, heb ik in menig hoofdstuk in mijn tijdschrift „Op de Grenzen" opgegeven.

Het is zeer te bejammeren, dat het gemis aan ernst, geduld en volharding zooveel schoone krachten in ons land heeft doen verloren gaan. Het ligt toch voor de hand dat elk die Mediumische gave of aanleg bezit met zulk een mysterieuse eigenschap geen spelletje moet drijven. Zulke slecht genomen proeven door onbezonnen lieden hebben vaak zeer noodlottige gevolgen voortgebracht, als men ten eene male onbekend is met de mystieke verschijnselen van trance en extase, soms vergezeld gaande van verstijving, gevoelloosheid enz. Weet men dan niet zoo iemand te helpen dan kan daaruit groot onheil voortkomen, terwijl de ingewijde terstond in staat is alle schade te voorkomen of te herstellen.

De studie van het Spiritualisme is te omvangrijk om daarmede op een paar avondjes klaar te komen, in den blinde tastend; vandaar dat zoo velen zeggen: „o, ik heb het Spiritualisme onderzocht, maar mij heeft het niet overtuigd." De mediumische eigenschappen hebben leiding noodig, even als elke andere aanleg, en ontwikkelen zich slechts trapsgewijze. De verschijnselen zijn echter niet nieuw, maar ze werden vroeger anders genoemd en geclassificeerd. Vele menschen zien er nog Duivelskunst in, en het is zeker dat de mensch het beste ten kwade kan gebruiken, maar elk, voor wien deze verschijnselen heilig zijn, zal er verbazend veel door leeren. Het Spiritualisme is de ontsluiering van onze eeuwige krachten, onzer hoogere vermogens, want het verklaart alle mystische verschijnselen van psychometrie, van telepathie, van vooruit-zien en voorgevoel, van dubbelgangers en verschijningen, van visioenen en extase. Het spreidt licht over hetgeen men wonderen of mirakelen heeft genoemd, en is dus wel berekend om het kleinzielig materialisme het hoofd te bieden.

Nog wil ik opmerken dat de sleutel tot alle occulte verschijnselen *niet gezocht* moet worden in de *oude boeken*, maar in den mensch zelf, in zijne magische natuur als bestemd voor een hooger bestaan, waartoe hij hier op aarde voorbereid wordt en reeds den aanleg en de kiemen in zich draagt, die slechts bij de fijne organisatie uitspruiten en dan als *abnormaal* worden beschouwd! Het levensmagnetisme is de brug om al die wonderen van ons wezen te leeren kennen en gebruiken, die nu nog niet gewaardeerd worden, maar binnen weinige jaren tot recht zullen komen, als ik iets van den loop dier dingen versta, die zoo velen over het hoofd nog zien en die toch zulk een rijk arbeidsveld voor den denker openen en de menschheid verlossen zullen van veel dwaling, ellende en ziekte. Ik maak groot onderscheid tusschen levensmagnetisme en het in zwang zijnde hypnotisme, dat de caricatuur is van het eerste.

Ik heb nu 21 jaren mijn maandwerk geredigeerd en veel daarin neder gelegd van de ervaringen van mij zelve en van vertrouwbare personen, maar het is er verre af dat er alles in zou zijn gezegd. Het publiek is er niet rijp voor. Ik geloof niet dat er op occult gebied veel bestaat dat ik niet persoonlijk heb ervaren; ik sprak dus uit rijke ondervinding, want het zijn niet enkel de laatste dertig jaren dat ik gevorscht heb naar het wezen van den mensch, dat mij van kindsbeen af interesseerde door alles wat in mijne omgeving voorviel of medegedeeld werd uit familie-overleveringen van den meest belangwekkenden aard. In den eersten jaargang heb ik er al een en ander over medegedeeld, maar — zooals ik u reeds zei — ik stel mij voor uit mijne aanteekeningen nog een bundel losse bladen te publiceeren, in de hoop nuttig te zijn voor mijne medereizigers naar het onzichtbare Vaderland. Ik heb met meer dan 400 verschillende Mediums geëxperimenteerd, maar geen 25 goed geleid en zuiver ontwikkeld gevonden — al de overigen door onkunde en overdrijving verknoeid en niet geschikt vertrouwbare communicaties te krijgen — en daaronder dan nog geen half dozijn, die onder de zoo noodige begunstigende omstandigheden leefden, die een bepaald vereischte zijn voor zulk eene fijne verhevene studie, die zoo groote rust en kalmte, ernst en toewijding noodig heeft om schoone, bevredigende resultaten op te leveren, maar die, waar ze ook worden verkregen, alle verwachting te boven gaan. Ik zelf dacht nog voor twintig jaren niet dat het den mensch op aarde gegeven *kon* worden om tot zoo *groote gewisheid* en *klaarheid* omtrent het toekomende leven te komen als een rein spiritualistisch onderzoek den volhardenden onderzoeker schenken kan — en daarom ben ik altijd bereid om ernstige zoekers met raad en hulp bij te staan zoo veel ik vermag.

Vaarwel, waarde heer.

Met de meeste achting heb ik de eer te zijn

UEd. Dw. Dienares,
ELISE VAN CALCAR.

TOSARI.

GEZONDHEIDS-ETABLISSEMENT IN JAVA'S OOSTHOEK.

DOOR

ARI P. G. TOSS.

Hôtel Tosari 1895.

HOTEL TOSARI 1895.

Het was in de maand April 1895, dat ik, op raad der geneeskundige autoriteiten, mij naar Tosari moest begeven. Lang had ik gesukkeld aan de zoo algemeen heerschende malaria, en daar noch kininepillen, noch kinine-inspuitingen, noch eenig ander geneesmiddel mij baatte, had men mij ten einde raad van Soerabaya naar Tosari gestuurd.

Tosari, welk een tal van gedachten kwamen bij dien naam alleen mij niet in het hoofd! Zou dat mij van de koorts afhelpen? Vele mijner kennissen waren er heengegaan, zwak, ziek, ellendig, en weergekeerd als stevige mannen; doch waren er ook niet tal van anderen geweest, die vol hoop vertrokken en toch ten slotte naar het vaderland moesten? Het kon helpen, maar het kon ook evengoed tegenvallen en dan, dan waren alle kosten vergeefsch, en dat

de kosten niet gering waren, het was overbekend. Toch besloot ik het te probeeren.

In den vroegen morgen verliet ik, vergezeld van vrouw en kind, Soerabaya met den eersten trein, ten einde mij naar Passoeroean te begeven. Te ongeveer negen uur daar aangekomen, stapte ik het station uit en zag voor mij een groot plein, bezet met wagentjes. Al spoedig had mijn jongen er twee nette, met sterke paarden bespannen, uitgekozen en wij begaven ons op weg. Over een mooien, breeden weg, beschaduwd door prachtige boomen, reden we tot Pasrepan. Weinig bijzonders leverde deze op. Evenals elders op Java, liep hij te midden van sawahs, afgewisseld door kampongs en alleen hier en daar verrieden enkele mooi gebouwde, doch nu in vervallen toestand verkeerende huizen, dat hier eenmaal rijke suikerplanters hadden gewoond.

Na ruim een uur gereden te hebben, zonder noemenswaard te stijgen, bereikten wij ten slotte Pasrepan. Een vrij groote passer, overschaduwd door prachtige waringins en talrijke Chineesche toko's toonden aan, dat hier een laatste markt was vóór men het gebergte inging.

Voor ons uit zagen we dan ook een weg, die alles behalve gemakkelijk beloofde te zijn; overal zag men de groote steenen uitsteken, die in verband met de helling, welke zich vertoonde, eer deden denken aan de droge bedding eener rivier dan aan eenen weg.

Nadat wij waren ingestegen in de werkelijk nette dogcarts, ditmaal met twee paarden bespannen, legde de koetsier de zweep over de paarden en voort ging het.... dat zou men althans verwachten. Doch neen, de beestjes schenen den weg te kennen en niet den minsten lust te gevoelen hun stal te verlaten, zoodat ze eerst een heel eind aan den teugel moesten worden geleid. Na op deze wijze een paar honderd voet steil omhoog te zijn gegaan, kon de koeli, welke naast de paarden liep, terugkeeren, daar nu geen vrees voor omkeeren meer behoefde te bestaan. Voortdurend hobbelende, en ongeveer dezelfde ervaring opdoende als op een schip bij noodweer, ging het eerst zacht dravende en naderhand stapvoets opwaarts. Als wij ons verheugden er nu wel spoedig te zullen zijn, zagen we telkens weer een nieuwe zigzag en alleen het uitzicht over de vlakte van Passoeroean hield er den moed een weinig in. Als geradbraakt bereikten we Polspo.

Polspo! Hoe dankbaar waren we, dat we dat punt hadden bereikt; van ons voornemen om vandaar te paard in eens door te gaan naar Tosari, hadden we reeds lang afgezien. Rechts van den weg zagen we een huisje, geheel met planken omwand; dat was het Hôtel. Groot is het niet en fraai ziet het er niet uit, maar toch het is er netjes. De hôtelhouder, die bij den eersten indruk evenmin veel beloofde, bleek bij nadere kennismaking een zeer goedhartige, hulpvaardige man. In één woord, alles viel mee, en ook naderhand, nadat wij reeds lang weer thuis waren, herdachten wij nog dikwijls Polspo.

Het was dan ook heerlijk daar; gelegen op ongeveer 2000 voet, kan men uit de voorgalerij van dat Hôtel de zee zien en de aanblik, die ons dan treft, is prachtig. Het klimaat is er zeer goed, frisch, doch niet te koud en vooral

na een tochtje als dat van Pasrepan tot hier is het een ware wellust om des middags in de voorgalerij uit te rusten. Het was me niet mogelijk des middags te slapen; daartoe was ik te vermoeid, ik heb me dus den ganschen middag verlustigd in het prachtige uitzicht. Telkens ontdekte ik in de vlakte die daar voor me lag een nieuw punt, een nieuwe kampong, eene nieuwe aantrekkelijkheid.

Den volgenden morgen, versterkt door een rustigen slaap in de frissche nachtlucht, zetten wij onzen tocht voort en bereikten te ongeveer half elf Tosari, langs een weg die wel steiler, maar veel beter was, dan die van den vorigen dag. Per dogcart is dat laatste stuk echter niet te berijden; alle vervoer geschiedt te paard of in een tandoe.

Achterzijde van het Hôtel te Tosari, (Plaats van aankomst) gezien in de richting der Kampoeng.

Wij waren dus te *Tosari;* als me ooit iets tegenviel dan was het dit! Was dit nu het prachtig gelegen Hôtel? Was dit nu een herstellingsoord? Als het niet zoo treurig ware geweest, zou men er om moeten schateren. Het was er koud, ja, en vinnig ook; maar nog erger, het was er somber. De wolken beletten elk uitzicht en temperden het licht zoodanig, dat men zich in een Europeesch schemerdonker waande. Maar we zaten nu eenmaal in het schuitje en dus we moesten mee.

Doch den volgenden morgen, toen ik na onder twee wollen dekens geheel uitgerust te zijn van de vermoeiende reis, te ongeveer half zeven mijn kamer verliet en mij door de conversatiezaal naar het daarvoor gelegen terras begaf,

rilde ik wel van de kou, maar moest toch erkennen dat ik voorbarig was geweest in mijn oordeel. Nu kon ik me begrijpen dat men sprak van het schoon gelegen Hôtel. Het uitzicht dat ik van daar genoot was eenig mooi.

Voor ons ligt de vlakte, met hare lichte en donkere vlekken en hare talrijke nuances van het helderste lichtgele groen tot het donkere zwartgroen. Hoe langer men tuurt hoe meer men ziet. Ziet gij daar die witte vlek, te midden van dat donkergroen? Het gelijkt wel een middeleeuwsche burcht, omgeven door zijne bosschen en parken en merkt ge wel op hoe het schijnt of er een hooge witte toren bijbehoort? Die toren is een schoorsteen en die burcht een suikerfabriek; middeleeuwsche kasteelen vindt men hier niet, maar wel groote gebouwen, waar hard wordt gewerkt en veel geld verdiend. Doch van al die drukte merkt men hier niets en gelukkig; men is eens uit de gewone sleur. Ons gevoel voor het schoone der natuur wordt hier weer opgewekt en men voelt zich zoo klein, zoo nietig tegenover deze uitgestrektheid, zelfs al is men in zijne woonplaats een groot man. Wat vermag de kapitalist tegenover zulk een kunstwerk? Of is het niet een klein stipje die fabriek daar, en toch dat punt alleen vertegenwoordigt een kapitaal van tonnen en tonnen. En ginds aan uwe linkerhand ziet gij die twee rechtoprijzende zuiltjes, zoo groot als een luciferskop? Welnu, dat zijn de landhoofden der spoorbrug tusschen Singon en Lawang. Wat nietig is niet uwe kunst, o ingenieur! vergeleken bij het opbouwen der achterliggende Ardjoeno met zijne uitloopers, den Penanggoengan rechts, en Radja-Besi links. En daarachter liggen nog meerdere dergelijke bergen, waarvan men hier nog, in een egaal wazigblauwe tint, de Lawoe en Willis kan onderscheiden. En gij, o ambtenaar! vele vellen papier beschrijft gij dagelijks, maar probeer het eens van uwe gewone termen af te wijken, om dit tafereel te beschrijven? Gij kunt het niet! Het hoofd buigen, zich klein gevoelen, maar genieten, dat is de indruk, dien dit panorama maakt op den aanschouwer.

En nu daarachter ziet gij wel? De zee en heel, heel in de verte, de wal van Madoera en dan nog verder, als iets nevelachtigs, ja, zoowaar, daar ontdekt men weer zee. Overweldigend is de indruk dezer vlakte. Wat een uitzicht! Heerlijk!

En als om den mensch zich niet al te klein te doen gevoelen, ontwaart gij in de verte ook werk van menschenhanden. Daar links ziet men Soerabaya's ree en rechts „Zwaantjes droogte" met zijn vuurtoren, gebouwd in den vorm van een zeilend schip. Daartusschen bemerkt gij Passoeroean met hare vischvijvers. Nog verder naar rechts, als het ware eene omlijsting van deze schoone schilderij vormende, ziet men de uitloopers van het Tenggergebergte. Gestadig volgt men de fraai golvende lijn tot het oog blijft rusten op een gehucht, als uit de Alpen opgenomen en hierheen verplaatst. Dat is *Wonokitri*, de zetel van de laatst overgebleven niet-Mohamedanen dezer streken. Verder loopt de bergrug, doch helaas de voorkant van het gebouw belet ons hem geheel te volgen. Maar toch kan men niet nalaten daarheen te zien, en onwillekeurig volgt het oog de prachtige partijen van tjemárá's (een soort

denneboom) en boomvarens, afgewisseld door bebouwde velden, tot men komt aan den voet van dien uitlooper en daar een ravijn ontdekt, zooals alleen de Indische natuur die schept. Woest, doch overal begroeid en hier en daar afgewisseld door een bergstroompje met watervallen. Schoon is het, ja duizelingwekkend schoon! Men staart een poos en volgt nu weer de opwaarts loopende helling van den tweeden uitlooper, waarop het Hôtel ligt, en die met haar heldere verlichting scherp afsteekt tegen die eerste helling, welke geheel in een veel donkerder tint schijnt gehouden.

O! zoo te kunnen schilderen, hetzij met pen of penseel, dat men dit tafereel voor oogen krijgt! Het is alleen voor den grooten kunstenaar weggelegd en zelfs blijft die nog verre beneden het oorspronkelijke.

Na daar een geruimen tijd te hebben staan turen, overviel mij zulk een gevoel van kleine kleinheid, dat het me onmogelijk was te spreken. Ik viel neer in een stoel en bleef staren, tot plotseling een jong meisje mij deed opschrikken, door een:

„Beeldig mijnheer! ja?"

Dien indruk maakte het dus op haar. Beeldig, zeker zoo iets als een handwerkje. Had zij dan geen oogen om te zien, geen hart om te voelen? Doch het was op dit oogenblik goed, het riep mij tot de werkelijkheid terug en ik begon een gesprek over alledaagschheden, waarvan men zelfs te Tosari niet vrij is.

Na een veertien dagen in het Hôtel te hebben vertoefd, voelde ik mij geheel opgeknapt, en geen wonder, een gemiddelde temperatuur van 63° F., gevoegd bij een sterke droogte, hadden alle bacillen gedood. Wel zat men na elven gewoonlijk geheel in de wolken, maar het waren droge wolken en het was zelfs zoo sterk dat ik mijne sigaren, die beneden altijd zorgvuldig in een stopflesch met kalk werden bewaard, hier open en bloot op tafel legde, zonder dat ze vochtig werden.

Allengs begonnen wij eens over tochtjes te denken en weldra hadden we dan ook besloten eens een uitstapje te wagen.

De *Penangjadan* zou het eerste punt zijn, dat bezocht zou worden. Des morgens te half zes trokken we uit. Beneden aan de trap, die toegang geeft tot het Hôtel, stonden de paarden, welke den vorigen dag waren besteld, en nadat allen waren opgestegen zette de stoet zich in beweging. Langs de kampong Tosari ging het links af en den weg naar Poespo op, tot wij bij een bepaald punt het zoogenaamde „Leverlaantje" insloegen.

Nu ging het eerst een paar honderd meter horizontaal voort, doch daarna sloegen we nogmaals links af en daalden langs een steil pad, dat tegen het uitspoelen door regenwater was beveiligd door dwars over den weg loopende stukken hout en bamboe. Toen we deze zoogenaamde „trappen" af waren, hadden we een oogenblik gelegenheid eens rond te zien; doch hoe schoon het gezicht hier ook was, veel goeds beloofde het niet.

Eerst moesten we nog een eind dalen, voor we op den bodem van het ravijn waren, daar te midden van puntige rotsblokken een beekje doorwaden, en dan weer omhoog. Duidelijk konden we ook op die zigzag de bamboe's waarnemen, die ook hier weer trappen vormden.

Eindelijk waren we dan op de hoogte en bevonden ons in Wonokitri. Achter ons lag de vlakte en voor ons het Tenggergebergte. Omhoog ging het en steeds wanneer we meenden nu wel het hoogste punt te hebben bereikt, zagen we weer nieuwe bergruggen voor ons. Te midden van koolvelden, afgewisseld door aanplantingen van tjemárá's, ging het nu voortdurend verder, zonder noemenswaardige afwisseling en reeds begonnen wij berouw te gevoelen niet naar de Bromo te zijn gegaan, toen plotseling een kreet van den voorsten ruiter ons allen deed opkijken. Wij zetten onze paarden aan en stonden nu weldra naast hem.

Ja, dat was prachtig! Voor ons lag de Zandzee! Voor onze voeten, steil naar beneden ging de wand, dicht begroeid met tjemárá's, en eindigde in een vlakte van zand, niets dan zand. In het midden daarvan verhief zich een reusachtig geheel begroeide tulband; dat was de *Batog* (klapperdop). Daarnaast ziet men de Bromo, die geheel als uit zand schijnt opgebouwd. Hoe prachtig steken die verschillende helverlichte zandruggen af tegen dat donkere groen. Zoo moet het er in Märchenland uitzien!

Maar we waren nog niet waar we wezen wilden en dus na onze paarden een weinig te hebben laten rusten, gingen we verder. Aan den eenen kant was de steile omwanding der Zandzee, aan de andere zijde zag men een diep ravijn. Alles was ook hier begroeid, zoodat het gevaarlijke van een misstap niet zoo dadelijk in 't oog viel. Nog altijd ging het nu eens berg op dan weer berg af, en nu eens trok de meer en meer Hollandsch wordende plantengroei, die behalve allerlei groenten, nu ook vergeet-mij-niet en koekoeksbloem vertoonde, dan weer het prachtige uitzicht onze aandacht.

Eindelijk waren we aan den voet van den heuvel, die ons met zijn dor, spichtig gras, sterk aan een duin deed denken. Dezen moesten wij te voet bestijgen en nadat wij zeer langzaam dit laatste gedeelte van den tocht hadden afgelegd, waarbij de dames nu en dan moesten stilstaan, waren wij te ongeveer half negen op de plaats van bestemming en bevonden ons op ruim 8200 voet boven den zeespiegel.

Vermoeiend was de tocht geweest, maar loonend was hij ook! Ten Noorden zag men het Hôtel, met de vlakte daarvoor, begrensd door de Javazee. Dan waarde de blik onwillekeurig over de vlakte, langs de Ardjoeno, naar het Zuiden en daar zag men in de Zandzee en ten deele in den krater van de Bromo. Daarachter, steeds langzaam stijgende, ontwaarde men verschillende uitgedoofde kraters als de Widodaren en andere, die als het ware schenen te niet te loopen tegen Java's hoogsten berg, de Semeroe (± 14.000 voet hoog), waaruit met tusschenpoozen van ongeveer twaalf minuten telkens een nieuwe rookpluim opstijgt. Als waardige achtergrond van dezen kegelvormigen vulkaan, nam men het Zuidergebergte en daarachter den Indischen Oceaan waar.

Ten Oosten zag men niets dan bergen en bergen, die steeds hooger en hooger stegen en zich ten slotte in de wolken schenen te verliezen.

Het was werkelijk prachtig!

Nadat wij zoo eenigen tijd naar alle richtingen hadden staan turen, voelden we ons het meest aangetrokken tot de helling, die naar de Zandzee gekeerd was. Daar stonden enkele lage schaduwboompjes en omdat het zonnetje fel begon te steken, besloten we daar ons neer te zetten en het ontbijt te gebruiken. Onder vroolijk gekout verorberden we de broodjes met eieren, die een koelie hierheen had gebracht. Plotseling schrikten we allen op, door een vervaarlijk schel geschreeuw van één der Javanen, die medegegaan waren. Hij bespeurde iets in de Zandzee en daar hem bekend was, dat eenigen onzer mede-logees dien dag de Bromo zouden bestijgen, trachtte hij nu de aandacht te trekken. Dit gelukte hem ook werkelijk en na een halve minuut hoorden wij ook heel flauw een dergelijken kreet. Ondertusschen hadden wij nog niets gezien, tot eindelijk een van ons iets zoo groot als een muis meende te zien bewegen. Na raadpleging van den Inlander bleek dat het door hem aangeroepen gezelschap.

Tot ongeveer half tien zaten wij daar op den top en namen toen den terugweg aan. Een prachtig gezicht was het, de wolken, nu als uit de vlakte opstijgend, de verschillende valleien en vooral de Zandzee te zien binnendrijven. Met kolossale snelheid verplaatsten die nevels zich, en toch duurde het nog zeer langen tijd eer deze woestijn gevuld was.

Te midden der wolken keerden wij huiswaarts, hetgeen ons zeer welkom was, daar een tropisch zonnetje, zelfs op deze hoogte, nog alles behalve aangenaam is.

Bromofeesten (Paoeman).

Nu wij pas zulk een vermoeienden tocht achter den rug hadden, besloten wij eenige dagen rust te nemen, te meer daar weldra het Bromofeest zou plaats hebben.

Daar dit feest steeds plaats heeft, 1, 2 of 3 dagen na „Volle Maan", en het dit jaar toevallig 1 dag daarna was, wilden we dien tocht zoodanig inrichten, dat wij de Zandzee ook bij maanlicht zouden aanschouwen.

Den avond van den 10^{den} Mei werden alle voorbereidselen gemaakt, en daar de contrôleur van Binnenlandsch Bestuur ook hetzelfde plan had als wij, spraken we met dezen af den volgenden morgen vroeg te vertrekken.

Te half vier verlieten wij het Hôtel en het was een fantastisch gezicht, in het heldere maanlicht, dien stoet voorwaarts te zien gaan. Voorop reden eenige dames en heeren, allen in mantels gehuld, dan kwam de contrôleur en daarachter een twintigtal Inlandsche hoofden. Zwijgend reden deze sombere gestalten verder, hetgeen den indruk verhoogde. Onmiddellijk nadat wij kampong Tosari verlaten hadden, stegen wij zeer sterk. Van den weg af nam

men rechts het iets lager gelegen Ledoksari en daarachter den Passangrahan waar. Dit Javaansche dorp is, evenals de overige kampongs in het Tengger, zeer regelmatig gebouwd en ziet er met zijn houten huizen, ingedekt met alang of halve bamboe's (klaka) bepaald netjes uit.

Zonder noemenswaardige bijzonderheden zetten wij onzen tocht voort tot aan den Moenggalpas, die toegang verleent tot de Zandzee, en waren te kwart voor vijven daar aangekomen. In plaats van den pas af te dalen, sloegen wij links af en begaven ons naar eene kleine hoogte. Dat wij niet de eersten waren bleek ons duidelijk, daar vele Inlanders bij onze nadering den daar staanden „Pondog" (hutje), waarin een vuurtje lustig brandde, verlieten en ons het terrein vrij gaven.

Van dit bergje af genoot men een zeer eigenaardig uitzicht; geheel anders hadden wij het ons voorgesteld. Voor ons lag de Zandzee (Dasar Roetjag). Den bodem kon men niet waarnemen, daar witte wolken dien aan ons oog onttrokken. Wij stonden boven deze nevels en het was alsof we een donzig sneeuwkleed voor ons hadden, waaruit alleen de donkere top der Batog en de grijze krater van de Bromo, met een rookwolk daarboven, uitstaken. Deze sneeuwvlakte was aan alle zijden door donkere bergmassa's omgeven, en te midden van dien blauwzwarten achtergrond zag men het vuur van de Lemonggan.

Langzaam werd het lichter en naarmate het helderder werd, scheen deze vulkaan zwakker te werken en de afstand tot ons grooter te worden. Op een gegeven oogenblik zag men eerst flauw, later sterker, de beide toppen van dien berg, terwijl uit de meest rechts gelegen spits een groote vlam sloeg. Ten slotte zag men deze toppen, evenals alle overige bergen, zeer duidelijk, doch nu was van het werken van de Lemonggan niets meer waar te nemen.

Nog altijd was het sneeuwkleed daar.

Nadat wij er nog een poosje hadden gestaan verhief zich het „oog van den dag" boven de kim en toen was het of alles zich haastte zich zoo voordeelig mogelijk te vertoonen. Een gedeelte der wolk weerkaatste het zonlicht en nam een prachtige, rose tint aan, evenals de pluim boven de Bromo, terwijl ook de top van de Semeroe glinsterde, alsof men zich bevond in de streken der eeuwige sneeuw. Grootsch en toch lieflijk was het schouwspel!

Intusschen was het geheel licht geworden en daalden wij te voet den 800 voet hoogen Moenggalpas af. Beneden gekomen gebruikten wij ons ontbijt, terwijl honderden Inlanders ons voorbij gingen. Langzaam trokken de nevels op, en nu aanschouwden we in de anders zoo doodsche Zandzee een sterk gewemel van menschen, gekleed in allerlei kleurige baadjes, enkelen te paard, anderen te voet, doch nagenoeg allen een offer voor den God Brámá dragende.

Ten deele stappend, ten deele galoppeerend, legden wij den afstand tot aan den vulkaan, ongeveer drie kilometer, af, terwijl overal, zelfs te midden der grootste drukte, de Javaantjes ruim baan voor ons maakten. Zoo kwamen wij aan een tweeden pondog en gaven onze paarden de noodige rust, terwijl

wij zelf de woelende, krioelende menigte gadesloegen. Allerlei roode, groene en gekleurde baadjes nam men er waar, doch wat is dat voor een dwaas kostuum, die man te paard; hij gelijkt wel een harlekijn in dit gewaad van roode en witte ruitjes met een groenen band met zilveren franje om de schouders? Dat is een „doekoen" (de priester in deze streken) in ambtsgewaad (Kabaja wadjikan)!

Zie nu eens daar ginds! Daar staat een „sappi" (koe) met een witten doek om de horens. Dat beest is ziek geweest en toen heeft de eigenaar de gelofte gedaan, dat als de God Brámá het genas, het door hem op dit feest, hierheen zou worden geleid, opdat de Doekoen er voor zou bidden, om den ziekmakenden geest voor altijd te verdrijven.

Hindoepriesters uit het Tenggergebergte.

En wat is dat voor een eigenaardige drukte in de verte? Laten wij er eens heenrijden. Op het heuveltje, dat gij daar ziet, kan men offers koopen, en dan moet men met het gekochte driemaal rond rijden en daarna trachten het over den top heen te werpen. Slaagt men er in met de rechterhand dit te doen, dan krijgt men een zoon, gelukt het met de linkerhand, dan een meisje. Vreemd! allen, zoowel mannen als vrouwen, schijnen heden meisjes af te smeeken en daar is zelfs iemand, die met beide handen te gelijk werpt. Doch het wordt tijd om terug te keeren, indien we althans bij het algemeene gebed wenschen tegenwoordig te zijn.

Daar, ieder op zijn eigen matje, met de geopende pajoeng achter zich,

zitten alle „doekoens" der Tenggerkampoengs. In het midden zit hun deken, de doekoen van Tosari. Op een teeken van hem maken allen een „sembah" en beginnen, terwijl zij een steentje voor den mond houden, een gebed te prevelen. Daarna werpen zij het al prevelende in een potje met vuur, en nu verbrandt het geheel, terwijl een wierooklucht opstijgt. Ondertusschen besprenkelen zij met een bosje veldbloemen, waaronder bij allen de „Africaine", hun vuur, uit een koperen Hindoebeker (Prasèn), waarop *en relief* de tien beelden van den Indischen dierenriem zijn geslagen.

Nadat het gebed was afgeloopen spoedden allen, voorafgegaan door hun muzikanten, zich naar boven. Gedeeltelijk te paard, volgden wij den stoet, en het was een aardig gezicht die lange smalle lijn van Inlanders gade te slaan, langzaam tegen den krater opkruipende. Het laatste gedeelte van den kegel was zeer steil en ware de trap van 170 treden er niet, dan zou het onmogelijk zijn door het mulle zand den krater te bereiken.

Wij waren dan eindelijk boven en aanschouwden nu den 600 à 700 voet diepen krater, die een omtrek heeft van ongeveer anderhalf uur gaans. Wat een indrukwekkend gezicht!

Daar beneden die modderkleurige massa, waartusschen men het vuur kan waarnemen en waaruit voortdurend zwaveldampen met kolossale kracht worden uitgestooten. Het geluid, daardoor veroorzaakt, herinnert aan het beuken der golven op het strand, doch hier is het sterker. En dan daarboven dien trechter, waarop duidelijk de sporen van verscheidene uitbarstingen aanwezig zijn. Hoe steil zijn die wanden en wat eigenaardig is de schaduw van de eene helft van den wand op de andere.

Onbeschrijfelijk is de indruk! Grootsch is het schouwspel, tot angstverwekkend toe!

De Inlanders schenen niet van dit oordeel te zijn. Zonder eenige aandacht aan den krater te schenken, wierpen zij er hunne offers in, bestaande uit djagseng (maïs), rijst, kippen, geld enz. enz. Helaas! ook hier heeft de tijd veel van de plechtigheid doen verloren gaan. Ongeveer twee honderd voet n.l. beneden den kraterrand, stonden tal van Mahomedanen, die de offergaven der Hindoes opvingen en enkelen van hen keerden met een flinken buit huiswaarts.

Het feest is nu afgeloopen en dus kunnen wij terugkeeren, doch laten wij den doekoen eens aanklampen en hem eenige inlichtingen vragen omtrent de beteekenis van het feest. Dank zij de aanwezigheid van den contrôleur en den wedono, staat hij ons te woord, en nu vernemen wij ongeveer het volgende:

„Ziet mijnheer hier die drie toppen? Dat zijn de Lemonggan, Bromo en Semeroe. Het zijn de drie uitgangen van uit het binnenste der aarde; de Bromo is echter de voornaamste. Waar de Goden op bezoek zijn, begint de berg te werken en vuur uit te braken. Hiervoor, de Zandzee, is de feestzaal der goden. Daar recht vooruit, ziet mijnheer dien rand van ongeveer 500 voet hoog? Dat is de Tjemárá-Lau-ang (poort der pijnboomen) en daardoor komt men in den „Djoerani Penganten" (bergkloof der verliefden).

De hoekpilaren dier poort zijn de Poendag Lemboe (schoft van den stier) en de Argawoela, ongeveer 1000 voet boven het niveau der Zandzee. Links ziet mijnheer dien steilen wand, waarvan Penandjagan de hoogste top is en rechts het Ider-Ider gebergte met den Goenoeng Gedaloe. Als mijnheer zich nu wil omkeeren, dan ziet mijnheer recht voor zich de Bromo. Van hier uit stijgen de goden op naar den Widodarèn (Widodari = zetel). Rechts bevindt zich de drinknap (Batog = klapperdop) en links achter den Widodoran aanschouwt gij den Goddelijken Bloemenhof (Goenoeng Kembang)."

Wij bedankten den Doekoen voor zijne inlichtingen en begonnen den terugtocht. Alvorens echter voorgoed de Zandzee te verlaten, besloten wij één

Gedeelte der Doodenstad in de Zandzee.

der door het water uitgeschuurde kanalen tusschen Bromo en Batog binnen te rijden. Wat merkwaardig was dat! Nu eens aanschouwden we vertikaal afgeschuurde zandmuren van 1 à 2 M. hoog, dan weer was het alsof hier een zandzuil had gestaan, die door ouderdom was afgebroken. Steeds zag men rechts en links weer nieuwe gangen, stegen en straten en zonder veel verbeelding kon men wanen, zich in een doodenstad te bevinden.

Geheel onder den indruk van het genotene keerden we huiswaarts en namen onderweg de gelegenheid waar om een klein eindje om te rijden, ten einde het schoongelegen Pádákájá (allen even rijk), met de op dien weg gelegen grot, te beschouwen.

De laatste dagen, die wij nog te Tosari hebben te vertoeven, willen wij

gebruiken om eens rond te zien in de omliggende kampoengs en te trachten iets van geschiedenis en zeden en gewoonten te weten te komen. Na lang praten en nog eens vragen, hooren wij ongeveer het volgende:

De echte Tenggereezen vereeren Siwa; hun opperwezen is „Bathoro Goeroe" genaamd. Maar heel zuiver zijn ze niet in de leer; telkens komt het Polynesisch heidendom om een hoekje gluren. Elke dag, elke week, elke maand, heeft evenals elke top en elke bron zijn eigen geest en legende. Nooit ziet men dan ook een inlander den Moengalpas afgaan, of de Penandjagan bestijgen, of aan hun geesten offert hij wat rijst of tabak.

Hunne tijdrekening is dezelfde als op Bali; ieder jaar heeft 30 weken van

Grot op den weg naar Pădăkăjă.

7 dagen, het beginpunt van hun kalender valt samen met 26 Juli 99 n. C. Behalve deze onderscheiding in weken heeft men er ook nog eene in maanden, die afwijkt van de onze. Om de vijf jaren n.l. heeft men een schrikkeljaar (Legi-Manis), dat dertien maanden telt, in tegenstelling met de 4 overige jaren (Paing, Pon, Wagé en Klimon) die ieder slechts 12 maanden hebben. Bovendien wordt iedere maand nog verdeeld in 2 helften, „de zwarte en de witte."

Hunne dooden begraven zij, met het hoofd naar de Bromo gericht, en den 7^{den} dag na het overlijden wordt een „slamatan" gegeven. Hierbij vervult de „doekoen" natuurlijk een hoofdrol. Den dag van te voren maakt hij eene teekening, voorstellende de ziel van den overledene en plaatst die voor het lijk, terwijl hij het al prevelende bezweert dien geest te verslinden. Des

morgens van het feest heeft de doode den geest der teekening tot zich genomen en het stoffelijke gedeelte daarvan wordt verbrand. Alsdan wordt een driemaal herhaald „Soerah" aangeheven, de doekoen vraagt „Tanja pepek batoor" (zijn wij allen verzameld?) en één der familieleden antwoordt „Pepek sidji doedoeg batoor" (Één onzer is niet meer). Nu gaat men over tot de smulpartij en geeft ook de ziel van den doode een deel der spijzen mee voor de groote reis; deze rijst enz. enz. wordt in een bamboe geplaatst naast den grafsteen (men gebruikt er hier slechts één), die op het midden van het graf, 30 cM. van het hoofdeinde, is geplaatst.

Toppeng.

Zeer gering is echter nog het aantal der echte Tenggereezen, daar enkele

Toppeng.

inlandsche hoofden, zooveel mogelijk trachten dit verbasterde Hindoeïsme te verdrijven door het Mohamedanisme. Als eerste vreemde bestanddeel werd

natuurlijk „de Toppeng" ingevoerd. Deze poppenkast, door levende personen voorgesteld, vond, evenals in het laagland, al spoedig veel aftrek. Toen begon men allengs ook andere nieuwigheden te probeeren en deze namen zoo sterk op, dank zij den dwang der hoofden, dat op het oogenblik de besnijdenis, met het daaraan verbonden feest, reeds overal is ingevoerd, terwijl ook het huwelijk op nagenoeg geheel Mohamedaansche wijze plaats heeft.

Op alle vragen omtrent hun geschiedenis of herkomst antwoordde men: „Tida tahoe" (ik weet het niet) en op de vraag:

„Zijn er nog oudheden?" was steeds het bescheid:

„Tida ada" (zij zijn er niet).

Besnijdenisfeest.

De oudste legende, die in 1775 bekend werd uit een particulier schrijven van den toenmaligen Commandant van Passoeroean aan den dominé Jan Hooyman, te Batavia, luidt ongeveer als volgt:

„Toen het eerste stamhoofd zich gevestigd had op het Tenggergebergte, nam zijn stam dermate toe, dat hij voor gebrek aan voedsel begon te vreezen. Daarom begaf hij zich naar zijne rasgenooten op den Semeroe en kreeg van hen uien en andere gewassen, die hij moest planten. Tevens werd hem medegedeeld, dat rijst in deze streken niet groeien kon, en dat, wilde men God Brámá niet vertoornen, ook geen rijst op het Tengger mocht worden gestampt."

Aan dit verbod wordt door de geloovigen nog heden ten dage gehouden, en voor hen is het hoofdvoedsel dan ook djagoeng en aardappelen.

Tot het verminderen der aanhangers dezer leer werkt de natuur zelf mede. Vroeger b.v. hield men in elk huis een eeuwig brandend vuur aan, dat eens per jaar werd vernieuwd, nl. met het Bromofeest. Dit nieuwe vuur werd dan aangestoken met een fakkel, die men door middel van het vuur uit den Bromo deed ontbranden. Dit is heden ten dage ondoenlijk geworden en dus van een heilig vuur is zelfs bij de Doekoens geen sprake meer.

Ook de latere geschiedenis dezer streken is nog van zeer jongen datum.

In 1778 vroeg men van uit Batavia nog aan den Commandant van Passoeroean of het waar was dat op het „gebergte Brama onlangs nog menschenoffers waren gebracht aan hunne goden,” terwijl in 1806 het bestaan van den vulkaan Bromo nog onbekend moet zijn geweest, daar toen werd gemeld dat door een uitbarsting van een berg op Bali, de koffieboomen in de afdeeling Passoeroean waren verzengd. Eerst ongeveer 1815 werd, onder de Engelsche overheersching, meer werk gemaakt van deze streken, toen werden tal van Passangrahans gebouwd, o.a. ook te Tosari. Nog altijd bleef men echter spreken van „het gebergte Brama,” terwijl in 1829 voor het eerst de naam „Tengger” wordt genoemd.

Van nu af trokken tal van personen, o.a. ook Junghuhn, hierheen en werden allerlei, voor de wetenschap belangrijke, ontdekkingen hier gedaan, terwijl op het oogenblik Dr. Kohlbrugge, verbonden aan het Gezondheidsetablissement, al wat nog onbekend is, tracht uit te vorschen en te verzamelen.

Nog een enkel woord om mede te deelen dat uit de vroegere Passangrahan langzamerhand het tegenwoordige hôtel zich heeft ontwikkeld. Van 1875 af behoort het aan de familie Molijn, terwijl in April 1893 de tegenwoordige eigenaar de zaak ter hand nam. In November van dit jaar zal aan dit hôtel verbonden zijn een paviljoen voor 5 gouvernementslijders, zoodat van dat tijdstip af ook de zieke ambtenaren en officieren van het heerlijke klimaat kunnen profiteeren. *)

---

*) Over het uitzicht van de zoogenaamde „Veth's Hoogte” af werd niet gesproken, omdat daarvan reeds een mooie beschrijving werd gegeven door Dr. Kohlbrugge, als bijdrage voor den Feestbundel ter eere van Prof. Veth's 80sten verjaardag.

DE OMWENTELING TE 's-GRAVENHAGE, IN NOVEMBER 1813.

DOOR

L. WICHERS.

(*Slot*).

Falck nam onmiddellijk het woord, sprak over den geest in de hoofdstad en verklaarde, wijzende op de samenstelling van het nieuwe Amsterdamsche Tusschenbestuur, dat een vergadering, samengesteld als deze, geen algemeene medewerking zou vinden. Daartoe moest een gemengde vergadering bijeengeroepen worden. Geen uitsluiting van de Regenten na 1795. Geen partijschappen meer. Oranjeklanten en Patriotten moesten broederlijk de handen ineenslaan om het vaderland te redden.

De aanwezigen juichten zijn voorstel toe. Het vond te gereeder ingang bij die „sukkels" — gelijk Falck de vergaderde Oud-Regenten noemde — omdat het tot uitstel leidde, en uitstel door velen gewenscht werd *).

Er werd nu besloten:

1°. een tweede bijeenkomst te houden op Zaterdag den 20sten November, te 10 uur, daar Falck den 19den niet tegenwoordig kon zijn;

2°. dat daarin zouden opgenomen worden notabele ingezetenen zonder onderscheid, zijnde alle partijschappen vergeten en vergeven;

3°. dat op de aanstaande bijeenkomst een *Commissie van Werkzaamheid* benoemd zou worden;

4°. dat die werkzaamheid zou bestaan in het handhaven der rust, die verstoord is geworden door het vertrek der autoriteiten;

5°. dat verbanning van alle partijschappen als grondbeginsel zou gehuldigd worden.

De vergadering ging uiteen zonder dat Van Hogendorp zijn ontwerp voor de Provisioneele Regeering met memorie van toelichting ter tafel had kunnen brengen.

Dat het resultaat dezer eerste vergadering zijn uitwerking op de bevolking niet miste is te begrijpen. De volksvreugde verminderde en maakte plaats voor bezorgdheid. Men vroeg of er wel een lastgeving van den Prins van Oranje bestond in wiens naam alles geschiedde. Er werd gemompeld van onvoorzichtigheid, van het blootstellen van het land aan groote onheilen; men protesteerde zelfs tegen de daden door de Hoofden der Oranjepartij op eigen gezag ondernomen.

*) De heer *Van Stralen* o. a. adviseerde om Van Hogendorp's en Van der Duijn's voorstellen *commissoriaal* te maken.

Die gedrukte stemming verergerde nog door de berichten dat de Russische en Pruisische voorhoeden hun marsch gestaakt hadden en op nadere bevelen wachtten. Bij velen begon de moed reeds te zakken en de hoop op een krachtig Algemeen Bestuur, dat tot een spoedige verlossing zou leiden, te verminderen.

Gelukkig herleefde die hoop den volgenden dag door een publicatie van den Provisioneelen Gouverneur, waarbij aan alle burgers de dank gebracht werd voor den betoonden ijver tot instandhouding der goede orde, en dat de redding van het vaderland buiten allen twijfel was door de nadering der Machten van de Geallieerden *). Tevens had de Gouverneur op dienzelfden morgen van den 19den November de Nationale garde en de Rustbewaarders onder de wapens doen komen om hun dank te zeggen voor hun bewezen diensten. Zij, die door hun eed nog aan het Fransche gouvernement gebonden waren, werden daarvan ontslagen, en door hen een nieuwe eed van trouw aan Z. H. den Prins van Oranje in handen van den Gouverneur afgelegd.

Niet weinig werd de moed verlevendigd door de terugkomst der 300 Etrangers, die, tot het Fransche garnizoen behoorende, den vorigen dag de stad hadden verlaten.

Te Krimpen aangekomen, waren zij 's nachts met hun officieren en met medeneming hunner wapens, bagage en de beide paarden van den Generaal, gedeserteerd, na de beide veldstukken vernageld en in de rivier geworpen te hebben. Zij boden thans hun diensten den Gouverneur Van Stirum aan, wien deze versterking op dat oogenblik niet onverschillig was.

De Graaf van Stirum steeds onvermoeid om alles aan te wenden hetgeen de algemeene zaak bevorderlijk kon zijn, ontbood den 20sten November den Kolonel Tullingh en overhandigde hem een proclamatie †), welke behelsde dat, aangezien de ingezetenen van 's-Gravenhage en in 't bijzonder de Nationale garde zooveel blijken van oprechte vaderlandsliefde gegeven hadden, het gemelde korps voortaan den naam *Oranjegarde* zou dragen en dat het voor de getrouwe handhaving der openbare rust van het uiterste belang was dit korps voltalliger te maken, waarom alle welgezinde ingezetenen, die tot aanvulling genegen waren, naar den Kolonel Tullingh verwezen werden. De Kolonel gelastte den Kapitein Van Heijnsbergen om aan het hoofd van een detachement deze proclamatie af te kondigen. Verder liet hij overal aanplakken dat op den Schuttersdoelen, in het Boterhuis en in het Magazijn op den Fluweelen Burgwal commissiën aanwezig zouden zijn om hen, die zich tot vrijwillige dienstneming aangaven, in te schrijven.

Met groote geestdrift werd aan deze oproeping gevolg gegeven, waarbij de Heeren *D. W. A. Patijn* en *J. J. Patijn* — later Kolonel en Majoor der Schutterij — vrijwillig aanboden zich op de aangewezen plaatsen met de inschrijving te belasten.

Intusschen hadden ook Gijsbert Karel en zijn vertrouwden niet stil gezeten.

---

*) Bijlage 16. †) Bijlage 17.

Den 19den November *) zonden zij de Heeren *J. Fagel* en *H. Baron De Perponcher* naar Londen met een missive voor den Prins van Oranje, waarin Z. D. H. in kennis werd gesteld met den heerschenden geest en den toestand hier te lande en uitgenoodigd zoodra mogelijk over te komen. Beide gezanten hadden tevens de opdracht den Prins van Oranje en den Prins-Regent van Engeland volledige opening te doen van den stand van zaken.

Daar men niet zeker wist of de Prins zich te Londen dan wel in het hoofdkwartier der bondgenooten bevond, werd de Kapitein *G. F. Wauthier* met eene missive †) van denzelfden inhoud naar Frankfort gezonden (21 Nov.)

Den 23sten te Münster aangekomen, waar zich de voorhoede der Pruisen onder den Generaal Von Bülow bevond, deed deze Generaal, na door Wauthier van de gebeurtenissen in Holland te zijn ingelicht, eene legerafdeeling onder den Generaal Oppen naar den IJsel oprukken en den 25sten Doesburg bezetten.

Den 26sten November te Frankfort aangekomen, overhandigde Wauthier den voor den Prins bestemden brief aan den Generaal Von Gagern, die als gezant van Z. D. H. zich in het hoofdkwartier der bondgenooten bevond, om met de Vorsten in den geest van den Prins en van het Britsche gouvernement te onderhandelen.

Een levendige briefwisseling werd bovendien gevoerd tusschen Van Hogendorp en Van der Hoop te Amsterdam, waarbij de eerste den laatste verzocht toch verder te gaan dan enkel de rust te bewaren en alle pogingen in het werk te stellen de Voorloopige Regeering van Amsterdam over te halen zich in naam van den Prins van Oranje te scharen aan de zijde van het te vestigen Algemeen Bestuur.

Zaterdag den 20sten November kwam de tweede — de *Groote Vergadering* zooals zij ter onderscheiding van de eerste genoemd wordt — te 10 uur 's morgens bijeen.

Het aantal leden was aanzienlijker dan men zich had voorgesteld, doch de omstandigheden, waaronder men vergaderde, waren alles behalve gunstig.

Dienzelfden morgen had de Secretaris-Generaal der prefektuur: *Caan* een schrijven van De Stassart uit Gorkum ontvangen, waarbij deze dreigde met de keizerlijke wraak en met den aantocht van een groot leger §).

De inhoud van dien brief was niet zonder invloed op de houding der vergadering.

Falck, die in deze bijeenkomst het woord zou voeren, had zich tot groot leedwezen van Gijsbert Karel schriftelijk verontschuldigd **).

Fannius Scholten uit Amsterdam had daarop het woord genomen en betoogd dat, nu de opstand geschied, de regeering verdreven, het garnizoen weggejaagd

---

*) Dienzelfden dag verscheen tot groote blijdschap der Hagenaars No. 1 der *Haagsche Courant*, zonder naam van drukker en uitgever, waarin toen het zooveel opgang gemaakt hebbende stuk: Oranje boven! enz. voorkwam. Een paar dagen later verscheen de courant met den titel 's-Gravenhaagsche Courant en met de namen des drukkers en uitgevers, aldus: *Gedrukt bij G. Vosmaer en P. F. Gosse en uitgegeven bij B. Scheurleer Jz. in de Veenestraat.*

†) Bijlage 18. §) Bijlage 19. **) Bijlage 20.

was, er geen vergiffenis te wachten was en de zaak derhalve doorgezet moest worden.

Maar zijn woorden vonden evenmin ingang als die van Van Hogendorp. Wederom ontbrak het den vergaderden aan moed. De meesten vonden het ongeraden om den nog altijd nabijzijnden en veel sterkeren vijand buiten noodzaak te tergen, men wilde de zaak nog uitstellen; zelfs Repelaer las een conciliatoir voor dat een *federatieve rustbewaring* behelsde. Men achtte de noodzakelijkheid om partij te kiezen dringender dan ooit door het juist ingekomen schrijven van den Prefekt, die een weg tot terugkeer openstelde en vergetelheid van het gebeurde beloofde aan elk, die dien weg wilde inslaan, doch daarentegen met de strengste straffen dreigde, indien men van die gelegenheid geen gebruik maakte.

Na met het grootste geduld allen aangehoord te hebben, verzocht Van Hogendorp hen, die met hem de zaak wilden doorzetten, hem in de naaste kamer te volgen. Slechts weinigen hadden daartoe den moed; verscheidene leden dropen stil af en gingen naar huis.

Daar verschijnt eensklaps de Graaf Van Stirum, die de vergadering niet had bijgewoond, doch intusschen een onderhoud had gehad met den Kolonel Tullingh. Niet onkundig van den afloop der vergadering van den 19den November en getuige van de groote ontevredenheid en moedeloosheid van het volk wegens het niet voldoen aan de belofte in de proclamatie van den Gouverneur om *aanstonds* een Provisioneele Regeering in 't leven te roepen, had Tullingh zich met eenige officieren naar de woning van den Graaf Van Stirum begeven om met den ernst van het oogenblik krachtig aan te dringen op de voldoening der in de proclamatie gedane belofte.

Van Stirum antwoordde dat de oude staatsleden juist vergaderd waren ten huize van den heer Van Hogendorp met het doel het Algemeen Bestuur te proclameeren, maar dat hij zich bereid verklaarde derwaarts te gaan om de vergaderden met het verlangen van de officieren der Oranjegarde in kennis te stellen, hun tevens verzoekende de mededeeling van het resultaat der vergadering in zijn woning te willen afwachten.

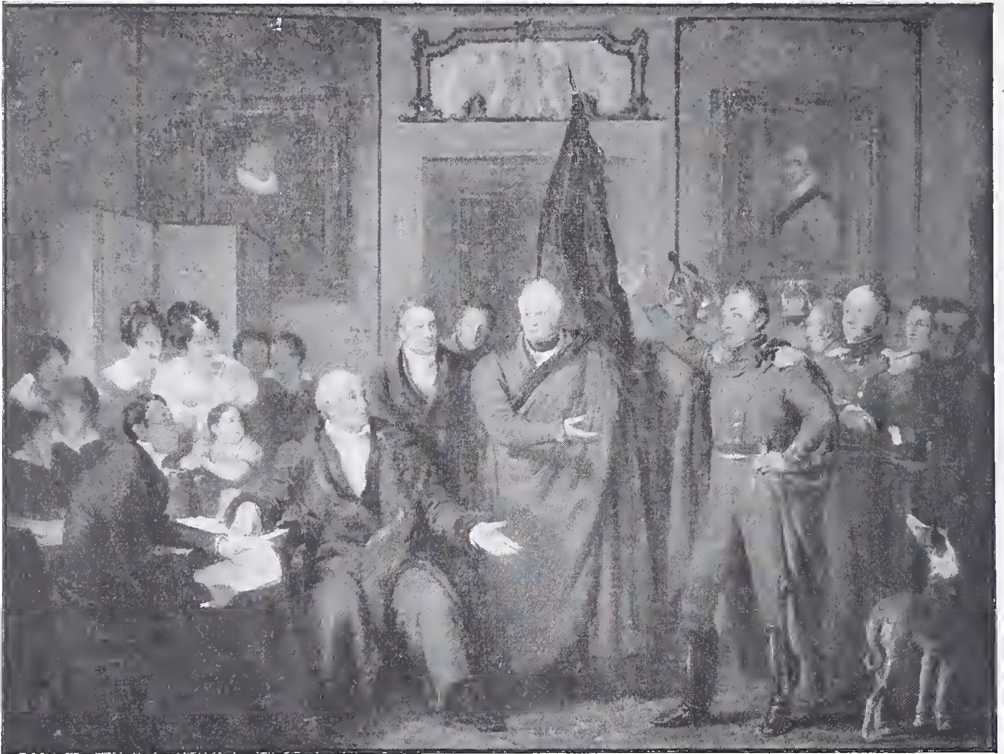
Zoo verscheen Van Stirum te midden van de enkele staatsleden, die Van Hogendorp in een zijvertrek hadden gevolgd en van wie men dus mocht verwachten dat zij de zaak van den opstand wilden doorzetten. De Graaf deelde hun den wensch van den Kolonel Tullingh en zijn officieren mede, wees op den krachtigen steun van de geheel gewapende nationale (Oranje) garde, van de teruggekomen Etrangers en van de gewapende Rustbewaarders, en eischte, ter bezwering van de steeds toenemende ontevredenheid der bevolking, de instelling van het Algemeen Bestuur.

Toen daarop de heer 's Jacob van Rotterdam als zijn meening uitsprak dat alleen heil te verwachten was van een bewapening der geheele natie, verklaarde Van Stirum op hoogen toon: „als heden het Algemeen Bestuur niet wordt geproclameerd, zal ik morgen een Militair Bestuur instellen."

Deze mannelijke taal deed de wijfelaars verstommen en de vergadering verlaten.

Angst en vrees voor een mogelijken terugkeer der Franschen deed de meeste leden besluiten zich aan een verdere deelneming der revolutie te onttrekken, terwijl velen „onder het voorwendsel van commissiën, in pinkjes naar Engeland gingen" *).

Van allen verlaten, bleven *Van Hogendorp*, *Van der Duijn* en *Van Stirum* bijeen. Dit edele driemanschap, zich krachtig gevoelende door den steun van den Kolonel *Tullingh*, had den moed de schoone taak, die zij op zich hadden genomen, tot een zegenrijk einde te brengen. Gevolg willende geven aan de door de natie tot hen gerichte oproeping, besloten zij den volgenden morgen — 21 Nov. — de afkondiging te doen van de instelling van het Algemeen

„dat er een algemeen verlangen bestond naar de instelling van een Algemeen Tusschenbestuur."

*) Tot deze „velen" behoorden ook *Ocker Repelaer* en *F. C. de Jonge*, die de eerste oproeping der Oud-Regenten voor de bijeenkomst van 18 November mede hadden onderteekend.

Bij een door mij gehouden onderzoek van het familiearchief van *Jhr. Mr. O. J. A. Repelaer van Driel* te 's-Gravenhage, welk onderzoek mij op de meest welwillende wijze werd toegestaan, kwam mij een memorie van *Ocker Repelaer* van 22 November in handen, inhoudende een voorgenomen bezoek en mededeeling aan *Van Hogendorp* van zijn voornemen naar Engeland te gaan om bij den Prins van Oranje op een spoedige overkomst aan te dringen. De heer *Repelaer* wist dat de heeren *J. Fagel* en *de Perponcher* reeds den 19den November met dezelfde opdracht naar Londen vertrokken waren en, ongaarne tot de zoogenaamde „bangen" willende behooren, die, bevreesd voor de terugkomst der Franschen, hun toevlucht tot de Scheveningsche pinkjes namen, tracht hij zich zoo goed mogelijk tegenover zijn bondgenooten te verontschuldigen. Deze memorie en het daarbij behoorende relaas van zijn onderhoud met den Prins achtte ik te curieus en te belangrijk om niet afzonderlijk achter de bijlagen te vermelden.

Bestuur. Van Hogendorp verklaarde dien morgen te 9 uur „gereed te zullen zijn, als Van Stirum en zijne officieren hem wilden oproepen", terwijl hij Van der Duijn verzocht dien dag naar Amsterdam te vertrekken om het Provisioneel Bestuur aldaar over te halen een voorbeeld te stellen door eene spoedige erkenning van het Algemeen Landsbestuur.

Van Stirum spoedde zich daarop naar zijn woning om de daar wachtende officieren de mislukking der Groote Vergadering mede te deelen. Hij noodigde hen verder uit tot een samenkomst te zijnen huize voor den volgenden morgen 9 uur, ten einde gezamenlijk van den heer Van Hogendorp de instelling te eischen van de beloofde Provisioneele landsregeering.

Zondag — 21 Nov. — begaf men zich op het bepaalde uur naar de bekende woning op den Kneuterdijk, waar zich tevens de Generaals *Sweerts de Landas* en *De Jonge* *), alsmede de heer *Canneman* bevonden. Binnen-

defileerde met muziek aan het hoofd voorbij de woning van G. K. v. Hogendorp.

tredende, vroeg de waardige Van Hogendorp den Kolonel Tullingh: „welke belangen hem bewogen hadden hem te komen bezoeken?"

De Kolonel antwoordde: „dat er een algemeen verlangen bestond naar de instelling van een Algemeen Tusschenbestuur."

Daarop las Van Hogendorp de proclamatie †) voor, waarbij hij en Van

*) De Majoor *De Jonge* was tot Generaal aangesteld.

Van Hogendorp zegt in zijn *Gedenkschriften 4e deel* dat ook *Changuion* en *E. van der Hoeven* bij deze bijeenkomst waren. *Tullingh* maakt echter in zijn *Manuscript* van deze beide heeren geen melding.

†) Bijlage 21. Uit den datum der proclamatie blijkt dat deze den vorigen dag is geschreven. Door *Gijsbert Karel* gesteld, moest zij dienen voor de Groote Vergadering. Wegens het resultaat dezer vergadering bleef de proclamatie ongeteekend. *Van der Duijn*, volkomen op de hoogte wat den 21sten zou geschieden, voorzag reeds den 20sten de proclamatie met zijne handteekening daar hij den 21sten te Amsterdam moest zijn.

der Duijn van Maasdam zich aan het hoofd stelden van het Algemeen Bestuur der vereenigde Nederlanden. Plechtig verklaarde hij : „het te zullen handhaven tot tijd en wijlen de te verwachten aankomst van Zijn Hoogheid, de Prins van Oranje, een einde aan hun angstig verlangen en waarlijk hachelijken toestand zou gemaakt hebben".

De Gouverneur *Van Limburg Stirum* gelastte daarna den Kolonel Tullingh de Oranjegarde onder de wapens te doen komen, defileerde met muziek aan het hoofd voorbij de woning van Gijsbert Karel van Hogendorp en proclameerde, onder het uitbundig gejuich der menigte, op de voornaamste plaatsen der stad de instelling van het *Algemeen Bestuur.*

Zoo was dan de omwenteling een voldongen feit. Een voorloopig Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden had het Fransche Generaal-Gouvernement vervangen. De door Van Hogendorp en Van der Duijn geteekende proclamatie verkondde de Nederlandsche natie haar verlossing van het Fransche juk en schonk den verbonden Vorsten aan den Rijn den moed en het vertrouwen hun zegetocht tot Parijs voort te zetten. De door Van Hogendorp in het geheim gelegde en ontstoken mijn had het linker bastion van Frankrijks oostelijke defensielinie doen springen, en daardoor een wijde bres gevormd, waardoor de Geallieërden tevens van het Noorden Frankrijk konden binnendringen.

In die bange dagen van angstige spanning en onzekerheid, waarin de ingezetenen van den Haag verkeerden, zoo door de voortdurende bedreiging van de nog sterke Fransche garnizoenen te Gorkum, Utrecht en Naarden, welke elk oogenblik het oproerige 's-Gravenhage hetzelfde lot konden doen ondergaan als Hamburg *), als door de schriftelijke bedreiging van den Prefekt De Stassart uit Gorkum, welke de Groote Vergadering der Oud-Regenten deed verloopen en menigen flauwhartige verhuizen naar Scheveningen, om bij de nadering der Franschen zee te kunnen kiezen op de gereed liggende Scheveningsche pinken, — in die dagen, waarin het wel scheen of op den voorvaderlijken moed en volharding niet meer te rekenen viel en elk opgewekt leven, alle veerkracht door den overheerschenden druk van vele jaren was verdwenen, treden de drie historische personen, die Neerland's vrijheid deden herleven, schitterender dan ooit op den voorgrond. Vol bewondering en ontzag zijn wij voor een *Gijsbert Karel van Hogendorp* en een *Frans Adam Baron Van der Duijn van Maasdam*, die *alleen* den verheven moed bezaten hun namen te stellen onder het stuk, waarin zij het Fransche bestuur vervallen verklaarden, durfden te gewagen van de terugkomst van den Prins van Oranje en waardoor zij zich aangaven als de hoofden van den opstand tegen het wettige Fransche gezag. Trotsch zijn wij te kunnen wijzen op een man als *Leopold Graaf van Limburg Stirum*, die de daad voegde bij het woord der beide eerste Vaderlanders en het stoute stuk volvoerde met volle krijgsmuziek en ontplooide oranjevaandels aan het hoofd der met de oranje-cocarde

---

*) Hamburg had te vroeg het Fransche juk afgeschud en was voor deze daad gestraft met moord en plundering.

versierde *gewapende* burgerwacht langs de straten en pleinen van het jubelende 's-Gravenhage te trekken en de instelling van het Algemeen Bestuur te proclameeren.

Maar, gedachtig aan het „eere wien eere toekomt", past het ons tevens onze hooge vereering en onze dankbare hulde te brengen aan den man, die, zich steeds bescheiden op den achtergrond houdende, evenzeer zijn leven waagde voor de goede zaak en met groot beleid en kalme volharding Van Hogendorp het *welslagen* zijner revolutionaire plannen *mogelijk* maakte. De steun van *Tullingh's gewapende* Nationale Garde gaf kracht en beteekenis aan de door Van Hogendorp gestelde proclamatie.

Mr. J. G. van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tullingh.

Waar in onze vaderlandsche geschiedboeken terecht met zooveel lof gewaagd wordt van den moed, de zelfopoffering en de vaderlandsliefde van *G. K. van Hogendorp, F. A. Baron van der Duijn van Maasdam* en *L. Graaf van Limburg Stirum*, dient mede gewezen te worden op dezelfde schoone deugden van den Kolonel der Haagsche Nationale Garde, *Mr. J. G. van Oldebarneveld gen^d. Witte Tullingh.*

BIJLAGEN.

BIJLAGE 16.

De Graaf van Limburg Stirum, Provisioneel Gouverneur van 's Gravenhage.

Betuigt bij dezen zijn hartelijke erkentenis aan de goede Burgerij van alle Rangen en Standen, van alle jaren en ouderdom in 's Gravenhage, voor de betoonde genegenheid en ijver tot de instandhouding voor de goede orde en de nu begonnen herstelling van het lang gedrukte Vaderland; met het gevoel van de oprechtste bewondering heeft hij alle zonder onderscheid tot het behoud van de rust dezer stad en tot voorkoming van alle ongeregeldheden zien bijdragen, en hij heeft dezelve blijmoedig zien medewerken tot het voldoen van de heiligste plichten ten opzichte van hunne Medeburgers. Daarvoor hebben zij de billijke aanspraak op aller dank en erkentenis en op de hoogste achting van alle Vaderlanders.

De gemelde Gouverneur is verzekerd, dat de goede Burgerij zal blijven voortgaan in het uitoefenen van hunnen reeds betoonden ijver, en wanneer het welzijn hunner Land- en Stadgenooten of de verdere redding van hun Vaderland het zullen vereischen; terwijl hij het hoogst genoegen ondervindt bij dezen aan de goede Burgerij te kennen te kunnen geven, dat de nadering der Machten van de Geallieerden, dat alles buiten eenigen twijfel stelt.

BIJLAGE 17.

Proclamatie den 20sten November 1813.

De Graaf van Limburg Stirum, Provisioneelen Gouverneur van 's Hage.

Gezien hebbende de geestdrift en genegenheid der Nationale Garde en der geheele Burgerij alhier, om voor de belangen van het *Huis van Oranje* en dus tot welzijn van de stad en het geheele Vaderland te waken en mede te werken, heeft begrepen dat niets in dezen meer den ijver zal aanmoedigen en aan de goede Burgerij aangenamer zal zijn, als dat *den naam* van *Nationale Garde* met die van *Oranje Garde* worde verwisseld, en daar het noodig is ter bevordering van rust en het verrigten der noodige dienst het gemelde Korps verder te completeeren, vermeent de Gouverneur de Goede Inwoners te kunnen aanmanen om zich ten dien einde bij den Kolonel van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh, welke tot het aannemen derzelve geauthoriseerd is, te vervoegen.

L. Grave van Limburg Stirum
Gouverneur.

BIJLAGE 18.

La Haye, ce 19 Nov. 1813.

La nation 's est levée, elle porte vos couleurs, elle proclame votre nom. A la bourse d'Amsterdam on a poussé des cris de joie prolongés. Les plus notables se joignent à la foule en oublient tout esprit de parti; ils ne craignent pas de prononcer leurs

sentiments, ils croyent seulement devoir attendre quelques jours encore pour leur donner une forme légale. Je presse cette affaire de tout mon pouvoir. La tranquillité est parfaite; il y a de la joie et de l'ordre. Dans Amsterdam les prèmiers jours ont été orageux par la seule faute des François. En attendant an n'a réellement fait de mal à aucun François. Ici le comte Léopold Stirum est provisoirement Gouverneur au nom de V. A. S. et son activité, sa fermeté, son courage méritent les plus grands éloges. Je prie V. A. de lui faire savoir au plutôt un mot pour l'encourager à continuer. Les troupes françoises suivent partout les autorités dans leur fuite. Nous nous flattons qu' Utrecht est abandonné et que Gorkum va l'être. S'il n'en étoit pas ainsi, il faudroit que le corps placé sur l'Issel achevât cette petite besogne. En tout cas ce corps pourra servir avec tous les autres à porter la guerre dans le Brabant. Nous y joindrons un au plustôt. Malheureusement nous ignorons où se trouve V. A. et nous envoyons l'officier porteur de celle-ci à sa découverte. Mr. I. Fagel est parti pour l'Angleterre avec Mr. de Perponcher, qui a servi dans ce pays-là. V. A. ne peut se rendre trop vite au milieu de nous, et si Elle en est absolument empêchée, je La supplie de me donner de ses nouvelles et de me marquer ce qu' Elle désire. La Maison d'Orange sera Souveraine avec des lois fondamentales et un grand corps national servira de garant. Tel est le voex de tous les partis. Je suis avec le plus profond respect.

CHARLES DE HOGENDORP.

BIJLAGE 19.

Je m'empresse, monsieur, de vous renvoyer, après l'avoir revêtu de ma signature, la seconde expédition de l'arrêté par lequel je vous ai autorisé à signer les mandats en mon absence. Cette absence, j'espère, ne sera pas longue, et les horreurs qui se font à la Haye, ne tarderont pas à avoir un terme. Ce que cette ville aurait de mieux à faire, serait de m'envoyer une députation pour me prier d'y revenir et m'annoncer que les cocardes oranges sont disparu, cest le seul moyen d'éviter le sort qui l'attend. Sa Majesté l'Empereur envoye à marches forcées une armèe considérable. Déjà l'avant garde est arrivée ici le matin et les régiments vont se succéder avec rapidité. Si vous voyez des soldats de la garde départementale, faites les rougir de leur infame conduite et de leur ingratitude. S'ils veulent réparer leurs torts, ils n'ont rien de mieux à faire que de venir me rejoindre ici, un prompt repentir pourra me disposer à l'indulgence.

Rapellez-moi au souvenir de ceux, qui méritent encore qu'on y tienne et recever les nouvelles assurances de ma considération très distinguée et très affectueuse.

(*signé*) G. DE STASSART.

Gorcum, en tournée, le 18 11bre 1813.

P.S. Conservez avec soin les archives, et recommandez au maître de poste, de m'adresser directément toutes mes lettres à Gorcum.

MR. CAAN,
Sécrétaire Général de la prefecture
à la Haye.

BIJLAGE 20.

Den Heer G. K. van Hogendorp.

Amsterdam, den 19 Nov. 1813.

Hoog Wel Geboren Heer!

Deze brief komt in plaats van mijn persoon.

Nog niet volkomen gerustgesteld omtrent de intentiën van den Generaal Molitor, zijn onze Heeren volstrekt onbeweegbaar, en ik voor mij denk, zoo men ten uwent uit hoofde der veranderde omstandigheden te Haarlem en te Rotterdam, men zegt ook te Dordt, de bijeenkomst van morgen beslissende wil doen zijn, beter dat Amsterdam daarbij in het geheel, dan gebrekkig of partijdig gerepresenteerd worde, hoewel het mij uit een ander gezigtspunt leed doen zal, de gelegenheid te moeten verliezen van mijn naam mede onder een zoo époque makend staatsstuk te stellen, als dat is, hetwelk ik gisteren heb mogen lezen. Wordt de zaak uitgesteld, b.v. tot Maandag, zoude ik durven aannemen eene deputatie in uwen geest en wèl gecomposeerd mede te brengen, want vóór dien tijd denk ik dat alle méticuleuse bedenkingen verdwenen zullen zijn voor de zich dagelijks meer ontwikkelende kracht der evenementen. Dit laatste begeer ik echter geenszins te hebben toegepast op de progressen der Gecoaliseerden, waarvan de berigten zeer spaarzaam inkomen. Volgens iemand, die gisteren tot ons teruggekomen, maar dadelijk weer naar Zwolle teruggezonden is, was aldaar maar weinig kavalerie; de infanterie nog te Lingen. Op de Gorselsche heide waren eenige hunner troepen, die de dragonders onzer gesoldeerde garde moeten hebben gevangen genomen. Te Deventer werd gisteren gekanoneerd, volgens het gehoor der lieden te Apeldoorn. Aan deze zijde van den IJssel nog niets. Overigens komt het mij voor dat het Oranje Boven de Franschen nog meer verschrikt, dan het Hurra der Kozakken. Eene plotselinge ontruiming van Utrecht, ook zonder eenige beweging aan de zijde van den IJssel, zoude mij niet verwonderen.

Hier is alles stil. Onnoemelijk veel Franschen komen uit het Noorden met pak en zak hier door, en kosten onze burgers veel tijd en loopens aan het konvoyeeren van den Buitenkant naar den Amstel. De garde van den Prefekt, door den Generaal Molitor ontboden, moest dezen middag vertrekken, maar met uitzondering van zeven man, hebben zij het voorbeeld van die te Zwol, den Haag en Groningen gevolgd, en verkozen bij ons te blijven. De alarme onzer Heeren wegens Molitor is niet door goede berigten uit Utrecht, maar door eene boodschap van den Heer Dedel veroorzaakt, volgens welke die Generaal onze regering 24 uren tijds gaf om den Maire te herstellen. Men heeft doen antwoorden hiertoe geneigd te zijn, mits de Prefekt of de Secretaris-Generaal terugkwamen en zich op nieuw met het bestuur chargeerden. Daarmede is Dedel naar Utrecht teruggezonden vergezeld van Karel Six. De repliek zal denk ik onbeduidend zijn, en misschien dienen ter bemoediging van velen der onzen, die ze wel noodig hebben. Met grooter ongeduld zie ik uit naar de aankomst der Haagsche post van morgenavond en het resultaat der op morgen bepaalde bijeenkomst. Uit mijn standpunt kan ik niet zien, dat onze belangen lijden zouden met een uitstellen der groote demarche tot de eerste dagen der volgende week.

Met bijzondere hoogachting enz. A. R. FALCK.

BIJLAGE 21.

Alzoo de regeeringloosheid veel is voorgekomen in de meeste steden door wijze voorzieningen van de notabelste ingezetenen, waar het *Algemeen Bestuur* geheel ver-

waarloosd en in niemands handen is, terwijl het geroep van alle zijden om zulk een *Bestuur* tot redding van het vaderland onze harten diep getroffen heeft, zoo is het, dat wij besloten hebben hetzelve op te vatten tot de komst van Zijne Hoogheid toe, bezweerende alle brave Nederlanders om zich te vereenigen tot ondersteuning van dit ons cordaat besluit.

God helpt degenen, die zich zelven helpen.

's Hage, den 20 November 1813.

F. van der Duijn van Maasdam
G. K. van Hogendorp.

MEMORIE VAN DEN HEER OCKER REPELAER.

Heden morgen *) heb ik mij aan 't huis van den Heer van Hogendorp vervoegd, maar heb ik ZEd. niet willen importuneeren, daar volgens 't zeggen van den bode ZEd. in conferentie was met zeker heer, waarvan gisteren avond de memorie gelezen is.

Mijne intentie was anders geweest ZEd. in de eerste plaats aan te zetten tot het oogenblikkelijk helpen daarstellen van een gouvernement, met verklaring nogthans dat verschillende redenen, reeds meermalen geallegueerd, zooals 't gebrek aan behoorlijke middelen van defensie, 't onverwijld toezenden van troupes, geschut, ammunitie, eene flottille van ligte vaartuigen om de rivieren te bezetten, kundige Ingenieurs en assistenten van geldmiddelen en wat dies meer zij, maar ook teevens om Hoogstdezelve bekend te maken dat den innerlijken staat van 't Vaderland, waartoe ik mij vleije door mijne kennis van 't voorgevallene even zoo goed, zoo niet beter dan een een ander, de nodige informatiën te kunnen suppediteeren. Ik dien er bij te voegen mij te vleijen dat de huiverigheid om, zoo lang dit gebrek plaats vond, er 't geheele land aan te wagen en eindelijk mijne door de laatste dagen zoo verzwakte gezondheid mij niet zouden permitteeren een actief deel in dat gouvernement te neemen.

Mr. Ocker Repelaer.

In de tweede plaats zoude ik ZEd. gecommuniceerd hebben mijn voornemen om nog deezen nagt naar Engeland over te steeken, niet alleen om bij Z. D. H. den Prins van Oranje en bij 't Britsche Ministerie te insteeren op de Heeren uit vriendschappelijke geneegenheid mijwaarts dit mijn vertrek onder dit oogpunt wel zullen willen considereeren en doen voorkomen.

Gelijk de nodige preparatieven tot mijne reize mij niet gepermitteert hebben deeze visite bij den Heer van Hogendorp te repeteeren, heb ik de eer hier van schriftelijk aan de Heeren van Hogendorp, Baron van der Duijn van Maasdam en Grave van Limburg Stirum kennis te geeven, mij vleijende dat zij deeze demarche zullen goedkeuren en mij niet ten kwade duiden dat ik voor de laatste maal, uit naam van mijne overige collaborateurs 't woord voere ten einde hunne maatregelen te appuyeeren. Zeedert ben ik geinformeert dat de Heeren van der Duijn van Maasdam en van Hogendorp zich als 't gouvernement uit naam en bij absentie van Z. D. H. den Heere Prince van Oranje

*) Maandag 22 November 1813.

geconstitueerd hebben en den Heere Grave van Stirum als opperhoofd der Militaire macht aangesteld hebben.

Mijne vurige wenschen zijn tot deeze manmoedige poging 't lieve vaderland uit zijn bange nood moge redden, de geestdrift van 't volk tot den hoogsten trap moge voeren zonder pleegen van wanorder en onze onderdrukkers tot over hunne oude landpalen mogen verdreven worden. De Almagtige verleene daartoe Zijnen allesafdoenden zegen!

Mijn eerste voorneemen was geweest om de Heeren over den oorsprong onzer verschillende opiniën openhartig te onderhouden, maar ik wil den precieusen tijd, dien de Heeren met de lecture zouden verspillen, sparen en zal dit reserveeren tot den tijd, indien 't Gode almagtig behaagt, dat wij elkander zullen wederzien.

Op den avond van den 22sten Nov. begaf de Heer Repelaer zich aan boord van de visscherspink, welke hem naar Engeland zou overvoeren.

Alleen aan zichzelven overgelaten, had hij gedurende dien overtocht den tijd en de gelegenheid ernstig na te denken over de belangrijke gebeurtenissen, die in de laatste dagen te 's Gravenhage waren voorgevallen. Hij heeft den gang zijner gedachten aan het papier toevertrouwd, als wilde hij voor den nakomeling verantwoording geven van zijn afscheiding van Van Hogendorp, wiens plannen hij ten hoogste gewaagd en gevaarlijk achtte.

Het wil mij voorkomen dat Repelaer behoorde tot hen, die in een spoedige overkomst van den Prins het eenige heil zagen voor een algemeenen volksopstand en volkswapening waardoor de opstand verzekerd zou zijn.

„Het is niet te ontkennen", schrijft hij, „dat de tegenwoordige omstandigheden bijzonder moesten medewerken om mijn gemoed in een geheel eigenaardige gesteldheid te brengen en duizende zich elk oogenblik afwisselende denkbeelden te doen geboren worden, alle met hoop en vrees ten sterkste gekleurd. Noch het vertrouwen door het regtvaardige onzer zaak ingeboezemd, noch de geestdrift en warme deelneming waarop wij bij het Nederlandsche volk meenden te kunnen rekenen, noch de zegepralen, die elk oogenblik op den geduchten vijand behaald werden, konden mij de oogen doen sluiten voor de tallooze en dreigende gevaren, die aan elk onzer schreden gehecht waren.

Hoezeer bewust dat bij eene onderneming als de onze zeer veel van het geluk moet verwacht worden, zoo meen ik tevens dat de uitslag zoo min mogelijk aan het toeval mogt overgelaten worden. De onbezonnen ligtvaardigheid intusschen waarmede in vele opzichten de eerste stap gewaagd was, de wijfelende besluiteloosheid, welke bij sommige aanleggers der omwenteling heerschte, het gebrek aan eensgezindheid en beraden moed, bij zulk eene gewigtige onderneming vooral noodzakelijk, waren mij bij ondervinding maar al te zeer gebleken om bij de hoop, die ik koesterde, niet alles te vreezen.

Van alle gewaagde ondernemingen is er geene, welke door het meerendeel der aanschouwers meer naar den uitslag beoordeeld wordt dan eene staatsomwenteling. De gevaarlijkste aanslagen, alleen omdat zij door het geluk begunstigd waren, verhieven niet zelden hunne uitvoerders in de algemeene achting en tot den rang der grootste vernuften, terwijl de plannen, welke met de grootste wijsheid en het diepste doorzigt ontworpen en met beleid ten uitvoer gebracht waren, door een ongelukkig toeval werden verijdeld en de schranderste staatslieden dikwerf niet alleen de bitterste verwijten op den hals haalden, maar soms hun leven of hun eer gekost hebben. Deze gedachte is uit haar aard wel geschikt om schitterende droomen te doen verdwijnen, en ik kan niet ontkennen dat door dezelve het aangenaam verschiet, dat zich voor mij opdeed, niet weinig werd beneveld."

„Terstond na mijn aankomst te Londen vervoegde ik mij bij den Prins van Oranje met den wensch dadelijk ten gehoore te mogen worden toelaten. Ik vond Z. D. H. in

gezelschap van de Heeren H. R. en J. Fagel en de Perponcher gereed om gevolg te geven aan de ontvangen uitnoodiging en met de beide laatstgenoemden de reis naar het Vaderland aan te nemen.

Nadat de eerste aandoeningen dezer ontmoeting voorbij waren, deelde ik de redenen mijner komst mede en zeide nagenoeg in de volgende bewoordingen: dat het de eenstemmige wil was, niet alleen der meest aanzienlijke en voornaamste Nederlanders, maar ook. zooals gebleken was, van de natie, om aan Z. D. H. als oudste zoon van den laatsten Stadhouder de Souvereiniteit der Vereenigde Nederlandsche gewesten op te dragen onder zoodanige grondwettelijke bepalingen als de welbegrepen belangen, zoowel van de Natie als van den Vorst zouden noodzakelijk maken; terwijl men tevens van Z. D. H. de uitdrukkelijke verklaring meende te mogen eischen dat voor daden te voren ten nadeele van den persoon òf het huis van Z. H. bedreven, of voor verongelijking dezelve aangedaan, nimmer eenige wraak zoude genomen of zelfs dienaangaande eenige rekenschap zoude gevergd worden, maar dat al hetgeen daarop betrekkelijk was voor altijd zoude zijn vergeven en vergeten, dat men een tweede voorwaarde meende te mogen stellen n het vergunnen en handhaven van een volkomen vrijheid van Godsdienst en in de belofte om gelijke regten en voordeelen aan de belijders van *alle* gezindheden te zullen toestaan.

Het antwoord van den Vorst op deze voorslagen is der opteekening overwaardig. Hetzelve hield hoofdzakelijk in: dat met opzigt der twee laatstgenoemde punten hij volstrekt geen zwarigheid maakte om in dezelve geheel en zonder eenig beraad toe te stemmen, daar hij voor zich de volkomen overtuiging bezat dat zonder een *opregte* en *algemeene* belofte van *vergeven en vergeten* en zonder het erkennen der gelijkheid in regten van alle Godsdienstige Gezindheden er geen mogelijkheid bestaan kon om de oude partijschappen te verstikken, het wantrouwen weg te nemen, eendragt te bewerken en het land uit zijn vernederden toestand op te beuren; z. i. eischten de gebeurtenissen niet minder dan de regtvaardigheid dringend dat het verschil in godsdienstige gevoelens nimmer in de staatkunde een reden van uitsluiting mogten wezen of aanspraak mogten geven op eenige bevoorregting. Het was dan ook steeds zijn opregt voornemen geweest om, wanneer hem ooit het geluk mogt te beurt vallen, door den loop der omstandigheden, aan het hoofd der Regeering in de Nederlanden geplaatst te worden, deze voornemens als heilig en onschendbaar te eerbiedigen, en dat de begeerte der Natie, die, zooals Hij met vreugde vernam, op dit stuk, met Hem zoo overeenstemmend was, zijn verlangen tot een pligt maakte, die Hem even dierbaar zoude zijn als elke andere die Hij als Regent zoude te vervullen hebben. Overigens meende Hij de *souvereiniteit*, die Hem aangeboden werd, te moeten van de hand wijzen daar Hij slechts verlangde in dezelfde rang en dezelfde waardigheid, die zijn vader bekleed had, tot den bloei en den voorspoed van het land werkzaam te zijn, te meer daar Hij dacht dat de oude regeeringsvorm meer dan eenige andere der Natie aangenaam moest zijn."

„Op dit laatste zeggen haastte ik mij te antwoorden, dat het besluit om Z.D.H. een uitgestrekter magt op te dragen dan zijne voorzaten voor hem uitgeoefend hadden, geenszins voorbarig maar niet dan na rijpe overweging genomen was; dat allen, die met den toestand en de behoeften der natie bekend waren, zich overtuigd hielden dat geen ander dan het éénhoofdig bestuur door een grondwet gewijzigd in de tegenwoordige omstandigheden konde passen; dat de vorige regeeringsvorm, om niet van dezelver menigvuldige gebreken te gewagen, nu vooral meer dan eenige andere vorm van bestuur zoude strekken om de oude veten en twisten te hernieuwen, die reeds eenmaal den ondergang der Republiek bewerkt of althans bespoedigd hadden, dat thans meer dan ooit de Staat een bestuur behoefde, hetwelk met genoegzame wil en doorzigt, om de wonden, die de vorige omwenteling geslagen had, te heelen, de te dien einde noodzakelijke veerkracht bezat, waartoe de beperkte monarchale regeeringsvorm boven alle andere het meest geschikt was, te meer daar deze nog het voordeel zoude aanbieden om aan een aanzienlijk deel der ingezetenen een grooter invloed op de openbare aan-

gelegenheden te laten, welke eenige overeenkomst zoude hebben met die welke in een Republiek als een hoofdvereischte wordt aangemerkt. Op dezen grondslag was ik van gedachte dat de Regeering in de Nederlanden voortaan behoorde te worden gevestigd, en ik mogt zelfs niet verbergen dat het alleen met de waardigheid van *souverein Vorst* was dat ik Z.D.H. aan het hoofd van het Bestuur verlangde geplaatst te zien."

Deze bedenkingen schenen den gewenschten indruk te weeg te brengen. Z.D.H. deed mij hierop den voorslag Hem naar 's Gravenhage te vergezellen. Hoe gaarne ik ook hieraan had voldaan, vond ik mij echter buiten staat, om na de vermoeijende reis welke ik pas had afgelegd, mij terstond zonder eenige rust weder op weg te begeven. Wij kwamen echter overeen dat ik te Londen tot het maken van eenige afspraken en het doen van voorloopige schikkingen met het Gouvernement zoude achterblijven, terwijl mij hierin door den Heer H. Fagel de behulpzame hand zoude geboden worden. Na deze afspraak nam ik met de beste wenschen voor een voorspoedigen overtocht afscheid van Z.H., die daarop de reis naar het Vaderland aannam.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Heel deze November-maand is in brand gezet door de felle vlam, die plotseling uit de smeulende Dreyfus-zaak geslagen is.

In de Kerstdagen van 1894 werd de kapitein Dreyfus, na een proces met gesloten deuren, door een Franschen krijgsraad, naar men zeide met algemeene stemmen, wegens hoogverraad tot levenslange ballingschap op een ongezond schiereiland van Cayenne en tot militaire degradatie veroordeeld. Het beroep werd in zeer kort geding verworpen en den 5den Januari 1895 werd op de binnenplaats van de Militaire school te Parijs het vernederendste deel van het vonnis in het openbaar voltrokken. Garneersel, epauletten en knoopen werden den veroordeelde van de uniform gescheurd; zijn sabel werd in stukken gebroken en hij, altijd door met rauwe stem zijn onschuld uitkrijtend, werd de vier zijden van de plaats langs voorbij de troepen gevoerd.

Reeds toen werd gevraagd, of dit schouwspel niet te barbaarsch was voor dezen tijd. Met een zucht van verlichting vernam men dat de verrader op het onherbergzame Duivelseiland was aangekomen, en oprecht was de algemeene wensch dat men van deze schande voor het leger en het Fransche vaderland nooit meer zou hooren.

Zeer kort na het vonnis ving Lucie Dreyfus, de dappere vrouw van den veroordeelde, haar campagne aan om de onschuld van haar man aan den dag te brengen. Men vernam van haar stappen bij de machtige keizers van Europa en een zeer enkele maal werd haar naam in de couranten gevonden onder een tegenspraak of rectificatie van eenig onjuist of kwaadwillig bericht, meest bijzonderheden van het proces betreffende, welke zeer spaarzaam en weinig betrouwbaar lijkend uitlekten Ernstige lieden, hoeveel eerbied ook gevoelend voor de heldhaftige pogingen der ongelukkige vrouw, lieten zich met deze gedane zaak niet meer in; het vonnis was gewezen, — dat het op een dwaling berustte, was al te onwaarschijnlijk. Weinig opgang maakte ook een brochure van Bernard Lazare, gelijk Dreyfus een jood, waarin met de hulp van een groot aantal deskundigen in handschrift, een poging gedaan werd om aan te toonen dat het beruchte zoogenaamde „borderel" — het éénige processtuk, waarop Dreyfus, volgens de verklaring van zijn eigen advocaat, Mr. Demange, veroordeeld was en dat eerst in November 1896 door de *Matin* in facsimile openbaar gemaakt was — niet door Dreyfus kon geschreven zijn.

In de vorige maand werd een nieuwe brochure van den onvermoeiden geloofsgenoot van den veroordeelde aangekondigd en tegelijk vernam men, dat mevrouw Dreyfus ook bij den Paus om hulp gesmeekt had. Maar wat eensklaps de ernstige lieden die van een oprakeling dezer nationale schande niet hadden willen hooren, dwong hun volle aandacht aan het half vergeten Dreyfus-proces te schenken, was de verbazingwekkende mededeeling dat een vice president van den Senaat, de bejaarde Scheurer-Kestner, een staatsman

met voorname betrekkingen in de politieke wereld, Elzasser van geboorte, algemeen als een eerlijk en bezadigd mensch beschouwd, zich van de onschuld van den ex-kapitein onwankelbaar zeker verklaarde en de noodige stappen zou doen om een gerechtelijke herziening van het onrechtvaardig gewezen vonnis te verkrijgen.

Het was al te afschuwelijk om het te gelooven. Die verschrikkelijke vernedering eener openbare degradatie, dat huiveringwekkend verblijf op het dampige eiland, waar de bewakers, hoog bezoldigd, na weinig maanden afgelost moesten worden omdat hun gestel er ondermijnd werd — dit alles zou een onschuldige aangedaan zijn. En het was niet alleen te afschuwelijk, het was te onwaarschijnlijk. Een krijgsraad van officieren zou, ware er eenige uitweg geweest, den eigen stand, het Fransche leger en de Republiek de schande bespaard hebben eener openbare uitstooting van een wapenbroeder. Maar toch, Scheurer-Kestner! Een man die zooveel te verliezen had, die zoo gunstig bekend stond en die met zoo rustige zekerheid zijn eigen weg volgde, zijn gegevens bewarend tot het tijdstip waarop hij het goed zou achten ze te openbaren en intusschen *urbi et orbi* getuigend van zijn overtuiging, van zijn met mathematische gewisheid verkregen wetenschap, dat de krijgsraad van 1894 een gerechtelijke dwaling begaan had.

Nu viel de volle aandacht ook weder op de houding van *maître* Demange, die reeds toen het vonnis viel, gesproken had van de gruwelijkste dwaling dezer eeuw en thans in een brief aan Lazare verklaarde dat, zoo hij zwijgen bleef „dit niet was omdat zijn innerlijk geloof aan Dreyfus' onschuld geschokt was, maar omdat dit de eenige wijze voor hem was om deze volstrekte overtuiging te verzoenen met den eerbied dien hij verschuldigd was aan het gewijsde."

Dan kwam een hoogleeraar aan de Hoogere Normaalschool, een gezien man van de wetenschap, Monod, in een der voornaamste bladen zijn eensluidende overtuiging uitspreken.

En wat niet weinig medewerkte om de openbare meening te verontrusten en ieder als het ware te dwingen partij te kiezen, was het gedrag van de pers. De schandaalbladen, meest antisemitisch en voor valsche voorstellingen, leugens zelfs, als het in hun kraam te pas kwam niet vervaard, stelden zich onmiddellijk teweer tegen ieder die aan de rechtvaardigheid van Dreyfus' veroordeeling twijfel durfde opperen. *Intransigeant, Libre Parole, Petite République, Jour,* op het eerste, *Journal, Echo de Paris. Gaulois* en andere bladen op het tweede plan, braakten beschuldigingen of verwijten tegen den eerzamen senator uit. Volgens den een hield hij het met Duitschland — was hij niet een zwager van den „Duitschgezinden *Tonkinois*" Jules Ferry? — volgens den ander was hij omgekocht door de *haute juiverie;* volgens dezen had hij een politiek, volgens genen een financieel doel. En allen verweten hem met eenig recht dat hij de openbare meening op het kookpunt gebracht had en haar daarop liet, zonder dat er stoom uitgelaten kon worden.

Deze aanvallen leidden noodzakelijk tot verdediging en, gelijk gewoonlijk, de aangevangen strijd lokte deelnemers.

De senator bleef rustig. Hij had, verzekerde hij, der regeering zijn wetenschap medegedeeld en hij was in staat haar den weg te wijzen naar een herziening van het geslagen vonnis. De wet schreef voor dat zeldzaam gebruikte rechtsmiddel de ontdekking van „nieuwe feiten of nog niet bekende documenten" voor — welnu, hij zou ze aanwijzen.

Tegenover hem stond de regeering aanvankelijk sterk. Zij had zich eenvoudig te houden aan haar taak van verzekering der uitvoering van rechterlijke vonnissen. Zoolang de „nieuwe feiten enz." dus nog niet officieel te harer kennisse waren gebracht, door een langs wettigen weg ingediend verzoek om revisie bijvoorbeeld, was haar plicht duidelijk. En zulk een request kwam niet.

Natuurlijk lekte echter omtrent de plannen en de methode van den senator en het ontstaan van wat men reeds het „dossier Scheurer-Kestner" noemde, iets uit. En eindelijk, toen men reeds namen ging noemen, gevaarlijk en lichtzinnig bedrijf! van officieren voor wier schuld de balling van het Duivelseiland boette, barstte diens broeder, Mathieu Dreyfus, in een brief aan den minister van oorlog los. Graaf Walsin Esterhazy, lid van een Franschen zijtak der Hongaarsche familie van dien naam, majoor op non-activiteit, werd door hem als de schuldige aangewezen.

Nu geraakte men in ijlende koorts te Parijs, en niet daar alleen. Graaf Esterhazy, het werd alras bekend, was niet van onbesproken levenswandel. Hij gaf meer geld uit dan zijn middelen veroorloofden, hij speculeerde, hij speelde, hij leefde gescheiden van zijn vrouw en hoewel zijn voorouders glorierijk in Franschen dienst gevochten hadden, beschouwden zijn kameraden van het 74ste regiment hem, zoo verzekerde de Figaro, min of meer als een *rastaquouère* in het Fransche leger.

Nadat zijn naam genoemd was, gedroeg hij zich zeer vreemd. Het is waar, hij keerde uit Londen, waar hij veilig geweest ware, naar Parijs terug. Maar dit bewees niet veel. Ware hij weggebleven, er hadde schuldbesef uit gesproken en zoo iemand, zou een man van zijn stand dit een ondragelijken smaad geacht hebben, dien, ook in geval van schuld, zelfs maar een schijn van kans op redding hem gedwongen zou hebben te ontgaan. Nog werd door de „Dreyfus-kliek," zooals de verdedigers van den balling voortaan in de taal van Rochefort en de zijnen heetten, beweerd dat hij hoewel schuldig, zoo zeker was van de onmogelijkheid om zijn schuld te bewijzen en zoo vertrouwend op „hooge" bescherming — dat hij de kans met gerustheid meende te kunnen wagen.

Overigens geleken de daden en woorden van den graaf zeer weinig op die van een onschuldig belasterde. Zijn adres te Londen, door zijn vrouw opgegeven, bleek valsch te zijn. Hij dreigde Mathieu Dreyfus en Scheurer-Kestner te zullen doodschieten, maar deed daartoe zelfs geen poging. Hij liep morgen, middag en avond de dagblad-bureau's af en stond ieder die hem iets vragen wilde, te woord, waarbij zijn uitlatingen niet zelden in onderlinge tegenspraak waren. Hij vertelde veel van een gesluierde dame, die hem van het tegen hem gesmede komplot op de hoogte gebracht zou

hebben en die bedenkelijk veel geleek op de welbekende „groote onbekende," dien iedere met de rechtspraktijk vertrouwde wel eens is tegengekomen en die in de geschiedenis van zoovele misdrijven een rol speelt. Die dame had hem een afdoend bewijsstuk gegeven, dat hij te Londen „in veiligheid" was gaan brengen. Hij had eens, of twee-, of misschien driemaal een onderhoud met haar gehad. . . .

Het stuk, het onwederlegbaar bewijs, werd in handen van den minister van oorlog gesteld, maar zoo onwederlegbaar scheen het toch niet dat het hem dadelijk buiten alle verdenking stelde. Generaal Billot beloofde op de tribune der Kamer een militair-gerechtelijk onderzoek, waarmee generaal de Pellieux belast werd. Esterhazy beschuldigde een hoofd-officier die een schitterende carrière gemaakt had, op drie-en-veertig-jarigen leeftijd luitenant-kolonel, Picquart, dat hij zich had laten betalen door de Dreyfus-kliek om een campagne tegen hem, Esterhazy, voor te bereiden. In den maalstroom werd ook deze officier meegesleept. Forzinetti, bewaarder der militaire gevangenissen, drie maanden lang de bewaker en dagelijksche gezel van Dreyfus in de donkere winterdagen van het proces en het vonnis, kreeg zijn ontslag, omdat hij, nu gelijk vroeger, zijn onwankelbare overtuiging in de onschuld van den balling — een overtuiging die echter slechts op gevoel, op intuïtie berustte — had uitgesproken. Rochefort, de boosaardige schreeuwer voor wien niets of niemand heilig of veilig is, ontving ondanks zijn heftige aanvallen tegen de regeering, een bezoek van een officier van den generalen staf, die blijkbaar niet op eigen initiatief kwam maar op bevel, althans met medeweten van den zeer populairen chef van den staf, generaal de Boisdeffre, een der hoofdfiguren in de wordingsgeschiedenis der Fransch-Russische alliantie. Dadelijk daarop werd dien officier, Pauffin de Saint-Morel, een arrest van dertig dagen opgelegd, blijkbaar namens den minister. De verwarring steeg ten top: op één dag maakte de afgevaardigde Bazille een onderhoud openbaar dat hij over de Dreyfus-zaak met den minister van oorlog had gehad, loochende een officieuse nota van Havas dat Bazille den minister zelfs gezien had en beriep deze zich op 's ministers adjudant als getuige dat er wèl een mondgesprek was gehouden!

Het slot van de enquête van generaal de Pellieux kan zijn òf dat Esterhazy van alle rechtsvervolging ontslagen wordt, òf dat er een vervolging tegen hem wordt bevolen. In het eerste geval zullen de lasterprocessen van Esterhazy tegen Mathieu Dreyfus en Scheurer-Kestner en van overste Picquart tegen Esterhazy aanvangen. Ik zie niet in dat wij dan veel wijzer zullen worden dan we nu zijn. In het laatste geval begint een tweede geding wegens hoogverraad en zoo Esterhazy veroordeeld wordt en Parijs wellicht — afschuwelijke komedie — een tweede openbare degradatie te aanschouwen krijgt, zal dan de onschuld van Dreyfus blijken?

Want dit woord, toegeschreven aan een lid van het ministerie, blijft van de hoogste beteekenis: Het is mogelijk dat er méér schuldigen zijn, maar Dreyfus is schuldig!

Ik wil en kan geen conclusie trekken. Als ik de brieven van den balling lees, in het reeds zwakker wordende schrift, die Lazare heeft uitgegeven — aan zijn kind:

... „*Sois bien sage, fais de bonnes et chaudes caresses à ta maman quand elle est triste. Quand papa reviendra de voyage, tu viendras le chercher à la gare, avec petite Jeanne, avec maman, avec tout le monde...*"

en aan zijn vrouw op 28 Maart van ditzelfde jaar waarin wij leven, na twee jaren van zijn ballingschap, gelijk iedere maand weer met weinig afwisseling in de keuze der woorden:

... „*Mais aujourd'hui, chérie, comme hier, arrière toutes les plaintes, toutes les récriminations. La vie n'est rien. Il faut que tu triomphes de toutes tes douleurs, quelles qu'elles puissent être, de toutes les souffrances, comme une âme humaine très haute et très pure, qui a un devoir sacré à remplir...*

„*Mille baisers à nos chers enfants. Et pour tous, quoiqu'il arrive, quoiqu'il advienne, ce cri profond, invincible de mon âme: haut les coeurs. La vie n'est rien, l'honneur est tout...*"

als ik die brieven lees, dan krimpt mij het hart ineen en het koude zweet breekt mij uit bij het nadenken over zulke verschrikking. Maar — hoeveel misdadigers hebben hun onschuld in hartbrekende termen volgehouden! Maar — die eenstemmige krijgsraad! Maar — de senator die zwijgen blijft en de regeering, die schijnbaar gerust is. En dan — de macht van een beweging als deze, die, al ware Dreyfus schuldig, niettemin de harten zou grijpen en de hoofden verbijsteren en waaraan heel het vindingrijke geslepen ras, dat een geloofsgenoot te verdedigen heeft en een overwinning op het antisemitisme te behalen, met al de scherpte van zijn sluwheid, de taaiheid van zijn geestkracht, de macht van zijn rijkdom, als aan een heiligen arbeid medewerkt...

Geen conclusie dus, wachten alleen; hoewel ik voor mij geloof dat *le fin mot de l'histoire* ons niet zal bereiken. Enkele woorden slechts over de politieke zijde van de Dreyfus-zaak.

Het komt mij voor dat zij gevaarlijk is voor het kabinet Méline. Totnogtoe heeft het correct gehandeld, maar het kan bij den tegenwoordigen staat van de openbare meening niet blijven zwijgen. Het zou dus de onomstootelijke bewijzen voor de schuld van Dreyfus openbaar moeten maken, welke het heet te bezitten. Als deze, gelijk waarschijnlijk is, diplomatieke geheimen betreffen, dan zal die openbaarmaking niet geschieden. Ik durf zeggen, hoe verschrikkelijk het moge klinken, dat, al was elk der ministers persoonlijk van Dreyfus' onschuld overtuigd, zij in rade vereenigd besluiten zouden tot handhaving van het geslagen vonnis, indien voor de vernietiging een staatsgeheim zou moeten worden verraden. Het is een moeilijke vraag, waarop ik hier niet verder kan ingaan, wat in dat geval hun plicht ware. Er zijn, zegt George Thiébaud in de *Gaulois*, kanten aan deze zaak, waar men aan den rand van den afgrond wandelt, *à vingt-cinq centimètres de la guerre!*

Als dus de regeering zwijgen blijft, ook indien de senator spreekt, en als daarbij blijken mocht van ernstig ongenoegen tusschen den minister generaal

Billot en de twee populairste opperofficieren van het Fransche leger, de Boisdeffre en Saussier, militair gouverneur van Parijs, die het met Forzinetti eens heet te zijn — dan zou het ministerie Méline een noodlottige interpellatie te wachten kunnen staan. Na een ongehoord lang bestuur, meer dan anderhalf jaar, zou het kort voor de algemeene verkiezingen tuimelen. Thiébaud zegt zelfs de geheele Dreyfus-beweging als een manoeuvre tegen de regeering te beschouwen: „de politieke kliek, bevorderaarster van Germaansche beschaving en Engelschen invloed, tegenover het verbond tusschen de Fransche en Slavische democratie en de instructiën van paus Leo aan de *ralliés*."

Dergelijke gezochte verklaringen daargelaten, geloof ik wèl dat onrustbarende en geruchtmakende quaesties als deze afbreuk doen aan de innige samenwerking tusschen de Republiek en het Tsarenrijk. Zij verminderen Frankrijk's moeizaam heroverd aanzien in Europa en het vertrouwen op de continuïteit zijner staatkunde. Zij wakkeren in de Republiek den haat tegen Duitschland aan; bewerken dat er veel meer over Elzas gesproken wordt dan wenschelijk is en maken het des te moeilijker voor het Fransche gemoed aan te nemen, dat het Tweevoudig Verbond op den grondslag staat van het tractaat van Frankfort.

Immers àls er geheimen verraden zijn, dan is het aan Duitschland geweest en weer klinkt, gelijk in '70, de kreet: *Nous sommes vendus*, en dan natuurlijk *vendus à l'ennemi*. Er valt dus weer al de nadruk op, dat Duitschland *de* vijand is en blijft. Geeft men zich dáárom misschien aan de andere zijde van den Rijn zooveel moeite om te verspreiden, dat Dreyfus onschuldig is en er in het geheel geen stukken verkocht zijn of verraad gepleegd is? De Duitsche pers, die overigens in de drie laatste jaren de Dreyfus-zaak door telkens geplaatste berichtjes en artikeltjes eenigermate warm gehouden heeft, is — het valt niet te ontkennen — in deze dagen gematigd. Maar wèl is het blijkbaar haar streven de geheele zaak terug te brengen tot een onvergefelijken *blunder* van de Fransche regeering, tot een van die in hartstocht en verbijstering gevallen beslissingen, die, gelijk men zegt, „toch maar alleen in Frankrijk kunnen voorkomen." Dreyfus zou het slachtoffer zijn van een — met welk doel? — tegen hem beraamd, duivelsch komplot. Esterhazy zou òf een deelnemer aan dat komplot zijn òf op zijn beurt het slachtoffer van een verbond om Dreyfus' onschuld aan den dag te brengen. Ja, zoo komt de Duitsche ambassade wel engelrein te staan tegenover de lasteraars, die fluisterden van het in vieren gescheurde borderel, gevonden in de snippermand van graaf Münster en van omkooping van Fransche ambtenaren door Duitsche militaire attachés.

In hoever keizer Wilhelm zich met de Dreyfus-zaak bemoeid heeft of bemoeit, is uit dit oogpunt beschouwd, ook van niet gering belang. Dat hij er zich geheel buiten gehouden heeft, is van den Keizer, die in elke Europeesche gebeurtenis een rol speelt, bijna niet aan te nemen. Wilhelm II heeft — zoo luiden de kalmste verhalen — vóór Dreyfus' veroordeeling aan president Casimir Perier aangeboden op zijn woord van eer, desverlangd op zijn keizerlijk woord met al de gevolgen van dien, te verklaren dat de beklaagde in geenerlei betrekking stond of gestaan had

tot de Duitsche ambassade. Dit aanbod was van de hand gewezen, omdat de krijgsraad in dat geval niet vrij geweest ware — met het oog op de bedenkelijke internationale gevolgen — om den kapitein te veroordeelen *ondanks* het keizerlijk eerewoord. Om die reden werden ook dadelijk na den aanvang van het proces de deuren gesloten; ofschoon hierbij wèl in herinnering gebracht mag worden, dat dit schijnbaar geschiedde om de woorden van den verdediger mr. Demange, die van „het document", „het éénige stuk" begon te spreken. Na de veroordeeling was de verdere bemoeiing van den keizer natuurlijk onmogelijk geworden; doch nu de zaak werd opgerakeld, zou andermaal aan de Fransche regeering te verstaan zijn gegeven, dat de Duitsche ambassadeur nog steeds bereid zou worden gevonden de bedoelde verklaring namens zijn souverein af te leggen. Merkwaardig blijft hierbij, dat in Duitschland, waar men zeer vlug is met officieuse *communiqués* in het eene of andere blad waartoe de regeering in betrekking staat, deze lezing noch bevestigd is noch tegengesproken.

Hoe dit alles zij, dat de ambassadeurs der groote mogendheden in de residenties der hoven, waarbij zij geaccrediteerd zijn, waar zij ontvangen, onthaald, onderscheiden en als onschendbare personen geëerbiedigd worden, spionnage plegen, ambtenaren trachten om te koopen en door listen de geheimen van 's lands verdediging pogen te ontdekken, is niet tegen te spreken. Op die grove onzedelijkheid werpt de Dreyfus-historie opnieuw een schril licht. Een staatsrecht-leeraar van de vorige eeuw heeft reeds gezegd: Een gezant is iemand, die naar een vreemd land gezonden wordt om voor zijn land te liegen en te bedriegen. Die uitspraak is helaas, ook nu nog waar en men noemt die bezigheid gesanctioneerd door de regels van het volkenrecht!

Het bijeengaren van de bijzonderheden der Dreyfus-zaak, het overwegen van waarschijnlijkheden en mogelijkheden, heeft mij geen overtuiging gebracht. Ik kan mij niet scharen bij een der partijen die, niet in Frankrijk alléén, hetzij de schuld hetzij de onschuld van den balling met vuur bepleiten. Mij dunkt, dat wie een meening of een gevoelen te dezen aanzien bezit, het langzamerhand moet zien wegdrijven op den vloed van altijd nieuwe veronderstellingen en inlichtingen, waarvan geen enkele doorslaand is. En ik houd mij, zoolang het felle licht, dat ik nog zoo spoedig niet zie komen, niet is doorgebroken, aan de woorden van Cornély:

Même avec l'aide auguste du reportage, nous finissons par n'y plus rien comprendre.

Ik heb nog als vervolg op mijn laatste overzicht een enkel woord te zeggen over de terugkomst van generaal Weyler, den ontslagen gouverneur van Cuba, in Spanje. De berichten, dat hij het kommando niet aan maarschalk Blanco wilde overdragen, dat hij de plannen en kaarten van den veldtocht had meegenomen, dat hij op de terugreis te Gibara aan wal stappend zich eer liet bewijzen, als ware hij nog met zijn hoog ambt bekleed — dit alles is bij zijn aankomst door den generaal stellig tegengesproken en daar de

regeering met zijn antwoord genoegen heeft genomen, past het ons te gelooven dat de Amerikanen, niet voor het eerst, aan het liegen geweest zijn.

Maar al is dit alles niet waar, Weyler is in zijn land teruggekeerd niet als een staatsdienaar, die de hem opgedragen taak onvervuld gelaten heeft, maar als een met roem beladen overwinnaar. Te Coruña en te Barcelona hebben groote betoogingen plaats gehad te zijner eere en een aanzienlijk deel der conservatieve partij, dat men als de uiterste rechterzijde zou kunnen aanduiden, begroet in hem blijkbaar zijn toekomstigen leider. Een generaal die aan politiek doet, is in Spanje, het land der pronunciamento's, een zeer gewichtig en voor de regeering zeer lastig personage. De oude weerhaan Romero Robledo heeft het terrein voor Weyler geëffend en een eigen partij voor hem in elkaar gezet. De Carlisten kijken hem vriendelijk aan en verdedigen hem tegenover zijn aanhangers. Weyler doet nog geen beloften, maar laat zich huldigen, poseert, spreekt veel over het vaderland en „*de* monarchie"... De villa op Majorca, waar het heette dat hij zich zou terugtrekken, zal misschien nog eenigen tijd leeg staan.

Te New-York is na een strijd, die de ergste dagen van Bryan en Mac Kinley in het geheugen roept, de rechter van Wyck met groote meerderheid van stemmen tot *mayor* gekozen. Dit is andermaal een overwinning geweest voor Tammany Hall, het reusachtigste en treurigste voorbeeld van een machtig verkiezingsagentschap zonder eenige schroomvalligheid in de keuze zijner middelen, dat de wereld kent. Drie of vier of meer candidaten zijn gedurende de voorbereiding doodgevallen; slachtoffers van de bacchanalische woede, die de deelnemers aan zulk een strijd in die dagen bezielt. Onder hen was Henry George; voor den uitnemenden geleerde had men zich een waardiger einde gedacht dan te vallen in het gevecht om een post, dien de bende van Tammany Hall ten slotte wist te bezetten.

Graaf Goluchowski heeft in de Delegatiën, waar rustiger vergaderd wordt dan in den nog altijd hevig bewogen Rijksraad, een rede gehouden, waarbij ik gaarne langer zou stilstaan, indien ik niet reeds mijn ruimte verbruikt had. Van zijn woorden hebben wel de meeste beteekenis die waarin hij, na het Drievoudig Verbond naar behooren geprezen te hebben, de toenadering der Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie tot Rusland vermeldt. Nu men overeengekomen is de Balkanstaten buiten overheerschenden politieken invloed hun eigen leven te laten leven, nu — zoo luidde het — „zijn wij er gemakkelijk toe gekomen te erkennen, dat onze belangen op geenerlei wijze met elkaar in strijd zijn."

Het is te hopen dat hetzelfde getuigd zal kunnen worden van de belangen van Rusland en Duitschland, nu dit rijk alsof het zoo hoorde, klakkeloos een troepenmacht in een havenplaats van het Chineesche rijk aan wal heeft gezet en voornemens schijnt te zijn daar te blijven.

23 November. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

Kunstenaars — schilders, poëten en beeldhouwers — hebben ten allen tijde, sedert de Wet en de Profeten door Christen-predikers uit Palestina naar Europa werden overgebracht, bijzonder veel werk gemaakt van de illustratie of de dichterlijke omschrijving der Paradijs-mythe. De schilders van den Renaissance-tijd hebben elk op hunne beurt een Adam en Eva gegeven, waarschijnlijk, omdat hier geheel ongezocht eene fraaie studie naar het naakt model konde worden gemaakt. Rafaël en Palma *(vecchio)*, Rubens en de fluweelen Breughel, tallooze anderen, schilderden een Paradijs met veel wilde dieren, schitterende pauwen en het eerste menschenpaar volgens *Genesis*.

Niet minder werd dit onderwerp door dichters gekozen. Ten onzent schreef Cats eene Paradijs-idylle in zijn *Toetsteen van den Trouwring* (1637), Vondel tweemaal, in *Lucifer* (1654), en in zijn *Adam in Ballingschap* (1664), daarmee Milton nuttige wenken gevend voor zijn *Paradise lost* (1655—1665). Bepaalt men zich tot deze trits — Cats, Vondel, Milton — dan is er al stof te over om de eigenaardige voor- en nadeelen eener dichterlijke behandeling van de Paradijs-mythe in het licht te stellen.

De dichters, die deze stof kiezen, hebben in hun voordeel het bekoorlijke der Paradijs-idylle — een onderwerp aan elken lezer bekend, en door allen geliefd. In hun nadeel komt de uiterst moeielijke opgaaf, om de dichterlijke oer-menschen, eenmaal door Hebreeuwsche vroomheid en poëzie in 't aanzijn geroepen, eene passende taal in den mond te leggen. De dichter staat hier voor het probleem, hoe hij de paradijs-menschen moet opvatten: als historie, als mythe, als allegorie, als symbool, of als poëzie? Moeten Adam en Eva geschilderd worden als symbolen van de geheele mensscheid, als oud-Testamentische menschen met alouden eenvoud en grootschheid, of als historische personen, geheel en al van gelijke beweging als wij? Of is het geoorloofd Adam en Eva te schilderen naar de ingeving der dichtelijke fantazie, vrijmoedig sprekend onder den invloed eener moderne wereldbeschouwing.

Jacob Cats hield zich zooveel mogelijk aan het gegeven Scheppings-verhaal, en voegde er wat fantastische natuurschildering en plompe erotische bijzonderheden aan toe. Hoe naïef ook opgevat, schijnt de Adam van Jacob Cats zeer ver van het eenvoudigst ideaal eens dichters te staan. De liefkoozingen van Adam en Eva bieden geen verhevener tafereel, dan de zaligheden van een oud-Hollandsche poortersbruiloft. Volgens Cats maakt Adam het hof aan Eva op de volgende wijze:

„Hij geeft haer soete naemen,
„Die uyt het innig merg van sijn gewrichten quamen,
„Hij neemt haer in den arm, hij set haer in het groen,
„Hij druckt haer aan den mont den alder-eersten soen,
„Daer ging de bruyloft aen, de jonge lieden paren,
„En werden weder een, die een te voren waren,
„En straks so rees'er vreught door al het naeste woud,
„Vermits het eerste paer een derden mensche bout."

Hoe oneindig hooger staat Vondel! Vooral in het eerste bedrijf van *Lucifer*, als Apollion uit den hemel afgedaald, op zijne vleugels blijft hangen, om den hof van Eden en het eerste menschenpaar te bespieden. Hier heerscht de hoogste eenvoud met strenge inachtneming der oud-Testamentische overleveringen, niet alleen uit *Genesis*, maar ook uit de profetieën van Daniël en Ezechiël. Volgens Vondel is de hemel ingenomen door een leger van onsterfelijke engelen, die door tegenstrijdige belangen worden bewogen, die zich scharen onder Vorst Lucifer tegen God, of onder den maarschalk Michaël, om voor Gods zaak te strijden. Bij Vondel is de hemel dicht bevolkt van duizenderlei luchtgeesten, en varen de duizenden oproerlingen met Lucifer ter helle. In deze wereld van geesten is de schepping van menschen in een hof van Eden alleen een incident. Maar zoo spoedig Gabriël als Gods heraut verkondigt, dat de Almacht besloten heeft

„het menschdom te verheffen
„Ook boven 't Engelsdom, en op te voeren tot
„Een klaerheit en een licht, dat niet verschilt van God" —

verandert alles. De hemelbewoners, die van Apollion vernomen hebben, hoe volschoon en heerlijk het eerste menschenpaar in Eden leeft, beginnen met langzaam te morren.

In zijn *Adam in ballingschap* heeft Vondel den draad vastgehouden uit den *Lucifer*. De hellekoning weet door zijne duistere machten, Asmodé en Belial, in den vorm van een slang, Eva te verleiden — en door Eva valt Adam. Dit motief is met het oog op den voorafgaanden *Lucifer* zeer goed te verdedigen.

Bij Milton in *Paradise lost* is de voorstelling veel minder dichterlijk. Adam en Eva voeren gesprekken, die met enkele wijzigingen door ieder eenigszins beschaafd gezin van 1655 in Engeland zouden kunnen gevoerd zijn. Het erotische element wordt door Milton met veel meer smaak uitgedrukt dan door Cats. In zijn vierde boek schildert hij de beide echtgenooten:

„So spoke our general mother and with eyes
„Of conjugal attraction unreproved
„And meek surrender, half embracing lean'd
„On our first father; half her swelling breast
„Naked met his, under the flowing gold
„Of her loose tresses.....; he in delight
„Both of her beauty and submissive charms
„Smiled with superior love...."

Maar de gesprekken van de Paradijsmenschen behandelen onderwerpen, die alleen door eene geleerdheid als die van Milton kan worden aan de hand gedaan. Adam troost Eva met eene ethische waarschijnlijkheidsredeneering als de volgende:

„Yet be not sad,
„Evil into the mind of God or man
„May come and go, so unapproved, and leave
„No spot or blame behind."

Milton staat dichter bij Vondel, maar bederft veel door zijne theologische en wijsgeerige geleerdheid, dikwijls te onpas in zijn epos te pas gebracht.

Deze overwegingen kwamen zich aan mij voordoen na de lezing van een onlangs verschenen gedicht: „*Eva door Frits Lapidoth* (Van Kampen & Zoon, 1897)."

Dat een Nederlandsche dichter nog voor het ten einde snellen dezer eeuw eene poging doet, om Cats, Vondel en Milton te overtreffen, wie, die zulk een pogen niet met de hoogste belangstelling zal volgen? In de eerste plaats verdient de dichter Lapidoth de meeste erkentelijkheid voor zijn durven. De opgaaf is zeer moeilijk, als we aantoonden. Hoe moet de Paradijs-mythe van het meest moderne standpunt door den dichter worden opgevat? Dit is de opgaaf, die Frits Lapidoth zich stelt. In de eerste plaats door dichterlijke schildering van de plaats der handeling — het hof van Eden. Deze schildering moet evenwel eene levende realiteit tot model hebben De dichter inspireert zich daarvoor op de natuur, en schildert een ideaal hof van Eden met even veel rijkdom en bontheid als een fluweelen Breughel het deed.

In de twee eerste regelen van zijn eersten zang, schijnt mij iets schemerachtigs op te merken:

„De *jeugdige* aarde is bruid van 't *jonge Licht* —
De *Hemel* streelt haar met zijn zonnestralen."

In de eerste plaats schijnt het mij, dat het niet volkomen juist is *jeugdig* en *jong* als volkomen gelijkstaande synoniemen naast elkaar te plaatsen. In *jeugdig* schuilt tweeërlei. Vooreerst: het denkbeeld van: naar het jonge te gelijken, daar men recht heeft te spreken van een *jeugdig grijsaard*, van *jeugdigen ijver* bij bejaarden. In de tweede plaats drukt *jeugdig* uit, alles wat aan de jeugd past, schoon de eerste beteekenis den voorrang bezit. Er zou dunkt me maar één bezwaar bestaan om het vers te schrijven:

„De jonge Aarde is bruid van 't jonge Licht —

en dit bezwaar is de *hiatus*. De *hiatus* wordt vermeden door *jeugdig* en daarom schijnt het me, dat men met den dichter kan meegaan. Een tweede vraag schijnt mij passend bij het tweede vers. De dichter heeft van het *jonge Licht* gesproken en daar op volgt terstond *de Hemel*. Het is niet geheel duidelijk of het jonge Licht en de Hemel ten eenemale identisch zijn, en juist hierin schuilt voor mij het schemerachtige. De *Hemel* blijft te onzeker, te weinig concreet.

Bij de Paradijsschildering komt:

„Een kudde hel-witte olifanten, glanzend
Als rundren in het volle zonnelicht."

De vergelijking schijnt niet gelukkig. In vergelijking van olifanten zijn *runderen* te gering. De climax ontbreekt. Eene comparatie als, b.v.: hare blauwe oogen glanzen als vergeet mij-nietjes in het zonnelicht — zou evenmin aanbeveling verdienen.

Een andere bedenking meen ik te mogen opperen tegen den door den dichter dikwijls gebezigden naam: Jehovah. Zeker, voor lezers van den Statenbijbel is deze term eerbiedwaardig. Maar wanneer het den dichter te doen

is, der Paradijs-idylle eene volkomen moderne kleur te verleenen, dan zou de wetenschappelijk juiste naam: Jahveh de voorkeur hebben verdiend.

De dichter heeft de gedachtenwisseling der Paradijsmenschen niet als Vondel in Oud-Testamentischen trant, noch als Milton in theologisch geleerden stijl, maar in realistisch modernen vorm gegoten. Eva kan niet rusten, omdat de voorstelling van den ,,verboden" boom haar vervolgt. Zij roept uit:

„Die Boom, die Boom! die vreeselijke Boom!"

Hierin ligt iets, dat den ernstigen toon opheft, dat al te gemeenzaam luidt, en doet denken aan de stelling: *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.* In de schildering van dien vreeselijken Boom schijnt den dichter aan den giftigen manzanilloboom uit het laatste bedrijf van Meyerbeer's *Africaine* te hebben gedacht. Als Eva van de verboden vrucht eet, klinkt het weer vrij plat:

„Mijne ooren hooren,
„Mijne oogen zien, mijn tong proeft, en *mijn huid*
„*Voelt ongewone dingen.*"

Iets dergelijks komt terug, als Adam na de geboorte van Kaïn en Abel zegt, dat hij een hert met mooie horens, met groot gewei, wil vangen en van de horens heet het:

„Daar mogen dan de jongentjes mee spelen."

Eva blijft alleen en zingt een avondliedje voor de ,,jongentjes", aanheffend:

„Daar buiten onder de boomen
„Doolt vader met pijl en boog."

Dat Adam met zoo groot realisme van ,,jongentjes," en Eva tegen hare kinderen van „vader" spreekt, als burgerluidjes uit eene kleine stad onzer dagen, schijnt mij te naief, te veel in strijd met het onderwerp, dat niet uit zijn hoogen atmosfeer van dichterlijke verhevenheid mocht worden omlaag gehaald. Wel heeft de dichter gepoogd Eva in haar avondlied een groot effekt te doen maken, met het universeel rijm op lange, sleepende oo's, maar toch zijn mij enkele regels onverklaarbaar, zooals:

„Voor pijlpunt heeft vader genomen
„Zijn harte, dat mij bedroog . . ."

Waarschijnlijk is mijn oordeel te oppervlakkig, maar op welke wijze Adam het aangelegd heeft, om tot pijlpunt zijn hart te nemen, en hoe dat hart Eva bedroog, is mij tot mijne schande niet duidelijk geworden. Het zou evenwel kunnen zijn, dat de dichter hier het oog heeft op enkele zijner beste verzen. Na den val besluit Adam den Satan te dienen, daar hij al zijne rampen aan Satan toeschrijft. Zeer gelukkig heeft de dichter deze situatie opgevat. Hier is iets nieuws in de voorstelling der Paradijsmenschen.

In dit gedeelte van zijne schepping is Frits Lapidoth volkomen geslaagd. Wel zou men bezwaar kunnen maken tegen het zonderling spelen met den klemtoon in zijne jamben van vijf voeten — maar ook hierin schijnt het mij billijk eenige vrijheid te laten aan den kunstenaar, die schoon niet overal even gelukkig, bij herhaling den goeden toon heeft aangeslagen. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

XII.

Daniël. Roman door Emile Seipgens, Amsterdam, zonder jaartal (1897) *P. N. van Kampen & Zn.*

Bijna anderhalf jaar na den dood van den auteur komt zijn roman tot ons!

Een roman, geene novelle, zoo als hij tot nog toe gewoon was te geven. Hij had er met de grootste inspanning en ijver in de jaren 1895 en 1896 aan gewerkt, maar de kwaal die hem bedreigde kwam met voorloopige aanvallen en nam hem eindelijk de pen uit de hand! Hoe weemoedig is de gedachte, dat hij, overmand door doodelijke benauwdheden, bijna zieltogende, telkens met smart heeft gedacht aan zijn *Daniël*, het kunstwerk, dat, zoo hij het had kunnen voltooien, als hij 't had begonnen en voortgezet, zeer zeker zijn meesterstuk zou geweest zijn, waarin hij *Rooie Hannes* (1886) en *Jean* (1889), waarin hij zich zelf zou hebben overtroffen.

Seipgens is niet ongelukkig geweest in den kring der Nederlandsche letterkundige kunstenaars. Zijn onmiskenbare aanleg openbaarde zich in zijne jongelingsjaren door verzen, door gelegenheidsstukjes en dramaas. Hij klom jaarlijks in vaardigheid en letterkundige bedrevenheid. De voornaamste tijdschriften — *De Gids, Nederland, Elsevier's Maandschrift* -- namen zijne degelijke, doorwrochte novellen gaarne op. De Vereeniging: *Het Nederlandsche Tooneel* vertoonde zijn *Rooie(n) Hannes,* tot drama omgewerkt (1889). Aanvallen tegen zijn persoon of zijn werk in de pers, kwamen niet voor. Hij was er aan gewend geraakt, dat zijne novellen uit de laatste jaren voortdurend meer op prijs werden geschat. Een beknopt Limburgsch schetsje als *De moordenaarster* (1892) werd met algemeenen bijval ontvangen.

Juist daarom had hij een groot Limburgsch verhaal ondernomen — en het *Daniël* genoemd. Zeer eigenaardig is zijn held een aanstaand geestelijke. In 1880 had hij de reeks zijner novellen geopend met: *De Kapelaan van Bardelo,* en sedert bleef de geestelijkheid eene voorname rol in zijne scheppingen spelen. Hij kende de Limburgsche priesters, daar hij vóór zijn achttiende jaar aan niets anders dacht, dan om ook geestelijke te worden. Hij bezocht het kleine seminarie te Roermond, studeerde te Rolduc, en zou ook aan het Bisschoppelijk college te Roermond gestudeerd hebben, toen hij zich bewust werd, dat zijne roeping elders lag. Juist daarom was hij uitmuntend in staat voortreffelijke schilderingen te geven uit het leven van seminaristen en jonge aankomende priesters.

In *Daniël* wordt het leven in het seminarie te Rolduc allervoortreffelijkst gegeven. Heel het eerste derde deel van den roman werd daaraan gewijd. Later treden kapelaans en pastoors op van allerlei soort en richting, zooals men ze alleen vindt in de romans van Ferdinand Fabre, den voortreffelijken kenner der lagere Fransche geestelijkheid. Het is diep te betreuren voor Seipgens' naam als letterkundig artist, dat hij zijn *Daniël* niet mocht voltooien. Zijn onderwerp was zeer moeilijk. Zijn held, een aanstaand priester, ontmoet een soort van *bohémienne,* die zingt, danst, in circussen op de groote trom slaat, en met eene harpspeelster de dorpskermissen bezoekt. Zij draagt den Feeënnaam van Viviane. Ik ben zeker overtuigd, dat Seipgens dezen naam in Limburg heeft aangetroffen, anders zou hij, die zich streng aan de realiteit hield, zijne heldin niet zoo genoemd hebben.

Seipgens, die zelfs geen landschap durfde schilderen, zoo hij het niet in de natuur gezien had, zou deze heldin niet hebben durven ten tooneele voeren, zoo ze louter uit de fantasie ware voortgekomen. En juist hierin school voor hem het moeielijke van zijn kunstarbeid. Zijne Viviane moest door woeste schoonheid en ruwe deugd den jongen geestelijke bekoren, hem overrompelen met hare kussen, hem verleiden en uit zijn werkkring lokken. Dan zou de tijd komen, dat Viviane moeder moest worden, dan zou Daniël haar trouwen, vervolgd door den haat en den spot zijner dorpsgenooten, en dan eindelijk zou zijn gehuwd leven volgen. Dit was wel het moeilijkst deel van zijn *Daniël*. Seipgens wilde het langzaam verzinken van den begaafden jonkman in de ellende van het materieele leven schilderen. Aan het slot zou Daniël door krankzinnigheid overmand, de hand slaan aan vrouw en kind, en allen in de brandende woning omkomen.

Juist dit gedeelte heeft de kranke auteur niet kunnen behandelen en voltooien. Een paar vriendenhanden hebben met schroomvallige en eerbiedige zorg even aangetoond, hoe de auteur zou hebben geëindigd. Het is dus niet mogelijk, niet gepast, over den roman als geheel te oordeelen. Seipgens' plan kan misschien wat al te tragisch schijnen. De veelbelovende, de hoogst bekwame Daniël, werd door eene zinnelijke liefde ten gronde gericht — verliest zijn recht priester te worden, verliest zijn deel aan de stoffelijke welvaart zijner geheele familie, verliest moed en levenslust, verliest eindelijk zijn verstand. Dat het zoo met Daniël moest afloopen, wanneer hij in Limburg bleef, en zich waagde aan het hem onbekende boerenbedrijf, schijnt zeer juist gezien. Maar zou Daniël niet beter gedaan hebben, als hij met hulp van vroegere bekenden en zijner familie zich van een klein sommetje had voorzien, en zijn fortuin elders — de Transvaal, Noord-Amerika — had beproefd? Daniël is na zijn val veroordeeld onder te gaan — en Seipgens had hier op gepraeludeerd door hem in den tijd toen hij nog jong en sterk was aan aanvallen van somnambulisme te doen lijden.

In elk geval kan over *Daniël*, als geheel niet geoordeeld worden. Slechts een groot fragment van dit werk vertoont de hand van den meester. En nogmaals overweldigt mij een gevoel van diepen weemoed — hoe schoon had dit voltooide werk kunnen worden, zoo de kunstenaar het had voleind met het groote talent, dat hij aan de eerste helft besteedde. Van Viviane zou hij stellig meer partij hebben getrokken, dan nu aan het slot. Met des te meer erkentelijkheid behoort thans het goed geslaagde en goed afgewerkte eerste deel te worden gewaardeerd.

Seipgens heeft Limburg, de Limburgsche boeren, het Limburgsche leven nimmer gelukkiger voorgesteld dan in het eerste deel van *Daniël*. Hij heeft er niet tegen opgezien het Limburgsche, Duitsch gekleurde, dialekt zoo consequent mogelijk te gebruiken. Zijne voorstelling van de dubbele Limburgsche bruiloft op Traanderhof is een uitnemend brok kunst, dat in gezond realisme met den vermaarden maaltijd bij Gervaise in Zola's *Assommoir* kan vergeleken worden. Alles is daarbij even zorgvuldig afgewerkt; de rijkdom van détails uit het plattelandsleven is overstelpend groot.

Het begin, — de boer Leonardus Meens zijn Heerzoon afhalend bij het begin der vacantie; de deftige Heerzoon zijne moeder en zusters de hand drukkend op Traanderhof; de bezoeken, die Daniël aan de geestelijken in de buurt brengt; het drinken van een vaatje bier bij Heeroom van Vaestert, die zijn neef is, en daarenboven liefhebbert in kreupelrijmen — alle deze bladzijden zijn van hooge volkomenheid en groote kunstwaarde. De eigenlijke roman begint, als Daniël een vreemd avontuur beleeft. Van Vaestert

terug wandelend in den maneschijn wordt hij dicht bij de pachthoeve De Holst een luid getier van menschenstemmen gewaar. Boerenknechts en meiden vervolgen een vluchtend vrouwelijk wezen — jong, hulpeloos en slecht gekleed. De vluchtelinge zinkt op hare knieën voor Daniël, en smeekt om zijn bijstand. Dan gaat Seipgens dus voort:

„Toen Daniël neerzag, staarde hij in een schoon, bleek gelaat met donker oog, dat smeekend tot hem opzag. Plotseling liet haar rechterarm los, zij haalde 't open jak over haar ontblooten boezem, en boog het hoofd over haar naaktheid, dieper tusschen zijne knieën.

„En nogmaals vroeg hij driftiger:

— „Wat wilt geer mit heur? Wat hèèt dat mèèdjen uch gedaan?"

— „Da's de heks! Het duvelke! Viviane!" antwoordde de borst, die haar den knuppel had nagegooid.

— „Ze wilt neet biechte, ze wil heure Paosse neet halde!" riepen mannen en vrouwen door elkander. En toen begon het weer van alle kanten: „In 't waoter met de heks! Naor de Pastoor mit het duvelke! Weg met de Walin! Weg met 'et Vifke van de Harfenistin!"

„Eenigen lachten, anderen sisten en floten, stokken en dorschvlegels gingen omhoog, een paar steenen vlogen door de lucht, de drom drong zich op en kwam naderbij.

— „Trök, trök!" — riep Daniël, terwijl hij den knuppel zwaaide, die hij had opgeraapt, „dèè aon heur komt, hèèt met mich te doen... Wèè van uch zonder zunj (zonden) is,' dèè' mag den eersten stein op heur werpe!"

Daniël begrijpt later, dat hij zich dit verwaarloosde wezen moet aantrekken. Viviane treedt op onder de dienstboden van Traarderhof — en leert haar catechismus bij Daniël. Met enkele zeer scherpe omtrekken duidt Seipgens de ontkiemende liefde aan bij Viviane. Hij zegt treffend en oprecht:

„Hij was schoon in de volle kracht der jeugd, met zijn verheven gestalte, zijn gebiedenden blik, zijn verontwaardigd gelaat. Er ging iets groots, iets edels van hem uit. Plotseling had haar heele wezen, haar heele lichaam getrild, ze had eene gewaarwording in haar ziel voelen ontstaan, waarover ze tevens gejubeld en gebloosd had, haar vurig bloed had ziedend door hare aderen gestroomd, haar geest was als dronken, als bedwelmend geworden, maar klaar en duidelijk had ze begrepen, had ze geweten, dat dat manlijk wezen haar manlijk wezen moest zijn, dat ze hem moest liefhebben, omknellen en bezitten!"

En dan komt het oogenblik, dat Viviane haar leven aan Daniël verteld. Ze had hare moeder op elfjarigen leeftijd verloren. Ze woonde met deze te Chaudfontaine — „*une belle petite maison dans un jardin*" — ze waren rijk, hadden kostbare meubels. Als er heeren bij haar moeder kwamen, moest ze weg. Een van dezen, die er zeer donker uitzag — „*belle barbe noire, oeil noir...*" scheen haar vader te zijn. Bij den dood harer moeder werd alles haar ontnomen — alles voor schulden verkocht. Viviane kwam bij een oom, die landbouwer was, maar die haar niet wllde aannemen. Een ander oom uit Roermond was veel vriendelijker. Deze nam haar mee. Hij bezat een klein carroussel, en trok er mee naar de naburige kermissen. Het duurde niet lang. Drie jaren later stierf de tante, en werd het carroussel verkocht. Haar oom ging in een groot kermisspel dienen — zij ging mee, vijftien jaar oud. Men had haar den eierdans geleerd, ze was als somnambule opgetreden. Zestien jaar oud, stond ze in een bont costuum op de galerij vóór de tent, en sloeg de groote trom. Maar ze kon er niet blijven. De directeur en haar oom maakten het haar al te lastig. Ze vluchtte en ontmoette de harpspeelster. Deze zeide: „*Tu n'es pas capable de travailler comme une rosse, ma mignonne! tu n'es pas faite pour ça-mais*

tu connais la danse aux aeufs et je t'apprendrai à chanter — viens avec moi!

Zoo ging Viviane voort te leven met *forains* en accrobaten, want ook de harpspeelster bezocht de kermissen. Ze heeft van allerlei beleedigingen ondervonden, doch ze zegt ten slotte: „Mer ich durf eederein nog geröst in de ouge zeen!"

Zeer in de verte worden we hier herinnerd aan de zwerftochten van Nelly en haar grootvader onder het Engelsche kermisvolk. Mocht men aanvankelijk denken, dat Viviane eene schepping der stoutste verdichting zou zijn, later blijkt het overtuigend, dat ze geheel en al uit het Limburgsche leven getreden, en door den kunstenaar scherp bestudeerd is. Het eigenlijke psychologische moment voor Daniël komt, als hij op zijn lievelingsplek in het woud slapende door Viviane's kussen wordt gewekt.

Daniël heeft hevigen weerstand geboden, hij heeft met mannenmoed gestreden — maar bij die overrompeling bezweek hij, om door deze enkele daad zijn geheele toekomst te verwoesten, juist op den dag, dat een kleêrmaker uit Sittard kwam, om hem de maat te nemen voor eene lange priesterjas. Intusschen schuift Seipgens hier de uitvoerige schildering in van de dubbele bruiloft op den Traarderhof. Hier zijn alleruitnemenste beelden uit het Limburgsche boerenleven. Zie hier het beeld van eene der bruiden met hare zuster.

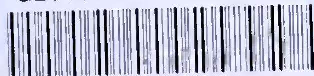
„De beide meisjes werden eerst met een oogenblik van stille bewondering ontvangen. Aller oogen waren op hen gevestigd. Het blanke gelaat van Trinette met de bruine oogen en de goudroode haren, straalde van opgetogenheid, die haar een glimlach om de lippen tooverde. De dikke zijde van haar zwart bruiloftskleed stond stijf in de plooien en ruischte om haar heen, haar hoofdtooi van donkerbruine en blauwe bloemen — half boerenmuts en half steedsche hoed, een uitvindsel der Sittardsche modiste — deed het weelderig haar eerst goed uitkomen; een lange doek van molliger zijde, met franjes omzoomd daalde over haar rug, op de borst droeg ze aan een gouden kettinkje een sierlijke schuifplaat en een kruis van goud.

Hanneke was eveneens in 't zwart met grijs hoofddeksel en roode bloemen en een bonten omslagdoek. Ook zij glimlachte van opgetogenheid. en haar „fransch oogje," dat schuchter rondvloog, was bekoorlijker dan ooit."

Hoe jammer, dat de hand, die zoo scherp en zoo meesterlijk teekende, zoo vroeg moest verstijven. Maar wij, die zijne kunstwerken genoten en waardeerden, wij zullen zijn naam in eere houden, zoolang en zooveel als onze krachten het toelaten.

T. B.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00609 5729

